
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
36 - 0
5 M

INTRODVCTIO
In Sacram Theologiam,

SEX COMPREHENSA LIBRIS:

In quorum quinque, sacrę Doctrinæ natura, caussæ, principia, attributa, conclusiones, & loci omnes explicantur:

In sexto autem, Auctores quamplurimi, pro ijs rebus quæ a Theologis & Concionatoribus tractari solent, legendi citantur.

AVCTORE LVDOVICO CARBONE, A COSTACIARO,

Academico Parthenio, & sacræ Theologiæ in Almo Gymnasio Perusino, olim publico Professore.

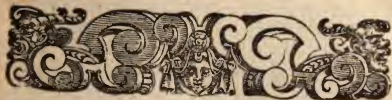
Cum triplici Indice. S.ti Vincentii et

CVM PRIVILEGIO. Anast. C.R.

VENETIIS, M. D. LXXXIX.
Apud Damianum Zenarum.

ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISS. DOMINO, D. BENEDICTO IVSTINIANO, CARDINALI AMPLISS.

Ludouicus Carbo S. D.

NGRATI animi vitium, Cardinalis Amplissime, tanquam omnium vitiorum caput, tum humanæ, tum diuinæ literæ, omni animi contentione fugiendum esse, præcipiunt. Nec defuerunt, qui contra hanc turpissimam labem,

ad eam ex hominum mentibus eluendam, integros libros ſcripſerint. Intelligebant enim viri ſapientes, nullam maiorem peſtem in humana ſocietate reperiri poſſe: in quam, ſi omnino irreperet, pudor, beneficentia, gratia, amicitia, caritas, uirtutes denique & artes extinguerentur omnes. Vt merito Perſę eum, qui tali ac tanta eſſet infectus culpa, capitis pœna puniendum eſſe cenſuerint: cum hoc vno in vitio, vt ſapienter Publianus ſcripſit, cetera contineantur crimina. Quod culpę genus, etſi ſemper mihi fugiendum eſſe putaui; tamen, tunc, ut cum maxime, cum tuam in me, Præſul optime, voluntatem, benignitatemque ſempiterna memoria dignam plane perſpectam habui. Etenim, cum anno proxime elapſo Summæ Diui Thomæ Compendium, mei erga te ſtudij ſignificandi cauſſa, tibi dicaſſem; ita, & uerbis, & re illud munuſculum tibi gratum fuiſſe declaraſti; ut, ni tuæ gratiæ immemor haberi uelim, aliquod grati animi indicium tibi præbere omnino debuerim. Cum itaque mecum cogitare cœpiſſem, quanam ratione id effi

cerem,

cerem, in mentem uenit, quod tuis literis mihi significasti; ea præcipue de caussa tibi Compendium fuisse gratum, quod te totum sacræ Theologię studijs eo tempore dare velles: quo factum est, ut de hac mea ad diuinam scientiam Introductione conficienda decreuerim; eamque tua caussa, me esse facturum pollicitus fuerim. Quam multo citius confecissem, & ad te misissem, ni quotidianæ lectiones, quibus multum a meis studijs distrahor, & nonnulla alia inchoata opera, quæ perficienda erant, mihi impedimento fuissent. Hanc ergo lucubrationem tibi, & gratiæ, & iustitiæ nomine debitam, eo studio nūc offero, quo abs te, ob tuam singularem humanitatem, acceptam iri confido. Neque id a me ea de caussa fieri existimes uelim, vt hoc leuidense munere parem gratiam (quid enim offeram, quo tua in me merita vllam in partem uidear assequutus?) tibi referam, aut tecum officijs certem, uel te ad noua officia conferenda prouocem; sed ut turpissimam illam notam, de qua initio scripsi, subterfugiam, & promissa faciam. Vt interim omittam, quod alte-

ris literis plane teſtatum reliqui, te eo eſſe in omnes bonarum artium cultores animo, ut quidquid librorum in lucem uenit, tibi, priuato quodam iure, deberi putem: cum ijs potiſſimum omnis debeatur honor, qui beneficentiam diuinitati propriam imitando, honeſtos & doctos homines iuuant, tuendoſque ſuſcipiunt; vt tu non ſine magna tua laude & gloria facis. Quippe qui omnem gratiam, auctoritatemque tuam nunquam non libentiſſime confers, ad iuuandos eos, quibus in ipſis cauſſa ſit aliqua, cur iuuari debeant: vt etiam his diebus e quodam optimo & fide digno homine, non ſine maxima mea lætitia intellexi: dum omnes, qui ad te confugiunt, humaniter excipis, comiter alloqueris, & benigne tractas. Quod non faciunt homines quidam noui, qui ruſticitate quadam imbuti, & ſuperbia elati, alios facile contemnunt, & pro dijs haberi uolunt: cum in ſe tamen diuinitatis, quæ ab omni elato ſpiritu quam longiſſime abeſt, nihil habeant. Quid igitur iſtis nuncupentur opera? qui ea ſunt mente, ut ſe potius beneficium dediſſe, quam

quic-

quicquam accepisse putent; etiam si multorum annorum labores sibi nuncupatos esse uideant. Quid, inquam, aliquo afficiantur honore? qui ijs solummodo debetur, in quibus diuinæ naturę, cui, id est maxime proprium, ut & beneficia conferat, & quod offertur benigne accipiat, cumulateque compenset, similitudo elucet aliqua. Vt eos missos faciam, qui etiam extra hominum societatem mittendi essent, cum ab omni humanitate absint; qui, non dicam re, sed ne verbis quidem munus, etiam se dignissimum (si ullo tamen munere id genus hominum dignum haberi potest) gratum accidisse, sibi significandum esse arbitrantur. Languescant, iaceant, pereant etiam, bonarum artium studia per istos licet: immo, pax & felicitas omnis omnino tollatur humana: cum, tunc præcipue bene beateque ciuitates uiuant, cum in eis honestæ coluntur, ac vigent artes. Quod optime optimus ille Imperator intelligebat, qui, cum a quodam consiliario, hac tamen in re, meo quidem iudicio, parui consilij homine, admoneretur; ne tanta, ut faciebat, libe-

ralitate, erga literarum ſtudioſos uteretur; ea de cauſſa, quod ærarium exhauſtum, militibus ſtipendia ſuppeditare non poſſet, acuta inuerſione, ut Suidas ſcribit, hunc in modum reſpondit, Immo, optarim talem eſſe Reip. ſtatum, cui nullis opus eſſet militibus, ſed tantum literarum ſtudioſis. Ceterum, mirum omnino uideri non debet, ſi iſti, de quibus loquor, de literis tam male merentur, quod nullos maiores hoſtes literatura habeat, quã illiteratos homines: in quorum numero eos profecto poneres, quorum oculos ita ignoratio perſtrinxit, ut uirtutis ſplendorem uidere minime queant. Sed, hac re omiſſa, de qua aliquis longam lamentationem faceret, ſi noſtrorum temporum hac in parte miſeram conditionem deplorare uellet, ad ipſam Introductionem reuertor, & quodnam in ea conficienda mihi fuerit propoſitum, paucis expono. In hac ergo Iſagoge id nobis propoſitum fuit, ut ea omnia explicaremus, quæ uolentibus rerum diuinarum notitiam conſequi, præcognoſcere eſt neceſſe: quibus de rebus diſſerere Theologi ſolent, cum

eas quæſtiones tractant, quas proęmiales vocant; id quod nos etiam hoc opere, paulo tamen aliter, quam alij, fecimus. Nam, cum experientia didicerim, non ſatis nouis Theologiæ auditoribus eos conſulere, qui in ipſo ingreſſu eis difficiles quæſtiones proponunt, vel ſtrictim breuiterque tantæ ſcientiæ uim, atque naturam exponunt; aut certe multa inutilia latius, quam par eſt, proſequuntur, uolui quandam aliam viam inire, qua Theologiæ candidatos, & eos præſertim, qui in dialecticis, & philoſophicis non ſunt multum verſati, ad ſcientiam de ui naturaque diuina percipiendam, idoneos redderem. Propterea in primo noſtræ Iſagoges libro, qui eſt velut quędam propędia, ſeu præcedens inſtitutio ad reliquos, facili, breui, atque perſpicua quadam ratione ſacræ Theologię naturam, omni remota diſputatione, explicare conati ſumus. In quattuor ſequentibus rem totam a principio aggrediendo, omnia quę ad ſacræ doctrinæ naturam exponendam pertinent, accurata diſputatione examinantur. In ſecundo igitur libro, de do-

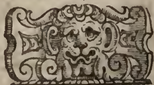
ctrinæ reuelatæ, unde tota Theologica ſcientia dimanat, neceſſitate, utilitate, & conuenientia per multa capita copioſe, diligenterq; diſſeritur. In tertio de Theologiæ forma, dum quæritur, an ſit ſcientia, an una, vel plures, an practica, uel ſpeculatiua, an ſapientiæ nomen mereatur, & denique quæ ſit eius ſubiecta materia. In quarto demonſtratur primum qualis ſit, vel propter quid ſit, dum probatur eſſe ſcientiam quandam, quæ ratiocinatione utitur: ubi, cur, & quo pacto humano diſcurſu, ſcientijſque utatur, exponitur. Deinde, de eius principijs diſſeritur, dum docetur quæ illa ſint, & quo modo humanus aſſenſus ratioque circa illa ſeſe habeat; deque eorundem principiorum certitudine. Poſtremo, de propoſitionibus, concluſionibuſque theologicis, bonis, & malis copioſe diſputatur. In quincto, de locis theologicis, vbi de eorum natura, & vſu breuiter ſcribitur; ita tamen, ut nihil poſſit deſiderari, quod ad eorum cognitionem, vſumque pertineat: de diuinæ ſcripturæ ſenſibus, & de ad eos explicandos regulis: ac denique, de recta theologandi

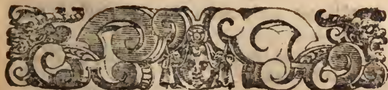
logandi ratione nonnihil præcipitur. In ſexto nihil tractatur, quod proxime ad ſuſceptam materiam pertineat; ſed ſolum index quidam proponitur eorum Auctorum, qui præcipuas Theologiæ ſubiectas tractarunt materias: cuius libri conficiendi quæ ratio fuerit, in primo eius libri capite latius explicatur. Quod vero ad ſcribendi methodum attinet, Scholaſticorum differendi uiam fere ſecuti ſumus: niſi, quod quæſtiones in capita ſecuimus, ne earum longitudo legenti aliquam maiorem afferret moleſtiam. Et eam dicendi rationem retinuimus, quæ eſſet quaſi media inter illam compreſſam & minutam Dialecticorum differēdi conſuetudinem, quæ non omnibus arridet, & illam fuſam, & aliquanto ornatiorem, qua, qui in hoc rerum genere explicando vtuntur, minus idonee, utiliterque docent. Quo factum eſt, ut ab ijs uocibus non abſtinuerimus, quibus Theologorum, & Philoſophorum ſcholæ uti conſueuere. Habes ergo, Cardinalis Ampliſſime, quæ noſtra fuerit, in hoc opere conficiendo, ſententia, & cur tibi potiſſimum

mum

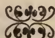
mum dicari debuerit. Quibus expositis, cum nihil in præsentia de tui generis nobilitate, de tuorum maiorum gestis, tuisque virtutibus dicere debeam, cum hæc locum multo ampliorem requirant, & id si facerem, meam in te laudando laudem non obscure quęrere uideri possem; hæc sit epistolæ nostræ clausula, Me omnem cogitationem, curam, operamq; ad commentaria in omnes Theologiæ partes conscribenda collaturum; si hanc meam lucubrationem tibi homini gratissimo, non ingratam accidisse intellexero: Vt, te Auctore, rerum diuinarum studiosi, ex nostris multorum annorum laboribus, aliquid, ad Dei Opt. Max. gloriam, utilitatis referant. Vale.

Venetijs, Idib. Maij, M. D. LXXXIX.

INDEX CAPITVM SINGVLORVM LIBRORVM.

Libri Primi capita.

Expli-

Libri Secundi capita.

mon-

Refel-

Libri Tertij capita.

tur.

Libri Quarti capita.

Libri Quincti capita.

De

Libri Sexti capita.

De

Indicis Capitum Finis.

INDEX RERVM NOTABILIVM.

A

Aliquis

Augu-

Con-

D

Diale-

te

E

Elegan-

F

G

H

I

L

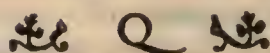
M

N

Philo-

Quæstione

R

Rerum

S

T

Theo-

Tractatio

V

FINIS.

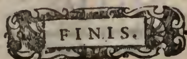

INDEX LOCORVM COMMVNIVM LIBRI SEXTI.

Con-

Homi-

Pecca-

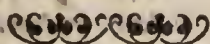
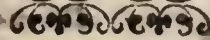

FINIS.

INTRODVCTIONIS In Sacram Theologiam,

Liber Primus:

In quo facili, ac breui quadam ratione, caussæ, conclusiones, officium, ac partes sacræ Theologiæ explicantur.

De nomine & definitione Theologiæ, atque Theologi. Cap. I.

QVONIAM omnis de re aliqua suscepta disputatio, vt viri docti tradunt, a definitione proficisci debet; vt quid sit id, de quo agitur perspicuum fiat: propterea, cum omnis noster de Theologia sit futurus sermo, ab eius definitione nobis initium capiendum fuit. Et cum tota definitionis vis in duas sit distributa partes, quarum altera vocis significationem, altera vero rei per vocem

Cicero li. 1. offic. Rufus Ephesius, li. 1. c. 1.

A signi-

ſignificatæ naturam exponit; vtramque partem hoc capite, breuiter, atque dilucide explicare conabimur: ac primum quidem nominis etymologiam, quam cognitionis principium eſſe putauit Socrates: cum quoduis vocabulum, ſi eius rationem perſpexeris, proprij muneris, auctore Epicteto, functionem deſcribat. Hæc igitur vox, Theologia, a Græcis accepta, ex duabus conficitur vocibus, nimirum, ex, Theos, Latine, Deus; &, Logos, Latine, ſermo: quo fit, vt Theologia idem ſignificet, quod de Deo, vel de rebus diuinis ſermo. Hinc dictus eſt Theologus, is qui res diuinas nouit, vel de rebus agit diuinis; & theologin, ſeu theologari, ideſt de rebus diuinis diſſerere; & theologicum, quod ad theologiam pertinet. Vnde autem vox, Theos, originem ducat, varie a ſcriptoribus Græcis explicatur: qua de re alias a nobis oportuniore loco latius ſcribetur. Logos etiam, ſiue ratio, apud ſacros & profanos ſcriptores vſus habet varios, quos in præſenti recenſere, nihil eſt neceſſe. Hoc itaque nomen, Theologia, in hac ſuſcepta diſputatione, facultatem, ſiue ſcientiam, quæ res diuinas tractat, deſignat: & Theologus, eum, qui in hac facultate verſatur, & diuiua nouit. Atque de nominis etymologia, pro noſtro inſtituto, hæc dixiſſe ſufficiat: nunc de re ipſa dicamus. Vt autem quid ſit ea Theologia, quam nos finituri ſumus, intelligatur, animaduertendum eſt, duplicem eſſe Theologiam; alteram naturalem, quæ per

Ariſt. li. 1. poſt. c. 1.

Apud Arrianum.

Damaſc. lib. 1. de fide.

Theophi. lib. 1.

Anaſtaſ. Sinaita lib. 6. in hexam.

per creaturas, quæ ſunt diuini numinis effecta, in rerum diuinarum cognitionem venit, & ratiocinatione, naturæq; viribus acquiritur. Quæ doctrina olim apud Poetas, veluti apud Orpheũ, Pindarum, Heſiodum, Parmenidem, & alios fuit: ijdem enim quondã erant Poetæ, & Theologi, vt Plutarchus, & Auguſtinus ſcribunt. Cuius poſtea poſſeſſio tranſiuit ad Philoſophos, & priuatim ad Ariſtotelem; qui hanc de diuina natura ſcientiam in libris metaphyſicis tradidit: quam primam & diuinam philoſophiam, quæ optimam immortalemq; ſubſtantiam ſpeculatur, appellant. Alteram vero, quæ ex rebus diuinitus reuelatis, tanquam ex quibuſdam principijs, ratiocinando eas veritates, quæ in illis poteſtate continentur, colligit, ex quibus ipſa conflatur: quæ olim apud Hebræos erat; nunc vero apud Chriſtianos reperitur: & hanc Theologiam nos finituri, & de hac verba facturi ſumus: quam quidam auctor hac ratione deſcripſit. Theologia ſcientia eſt, quæ docet, quidnam natura diuina ſit, & quæ naturæ eius vires, ac proprietates: quæ deſcriptio potius philoſophicæ, quam Chriſtianæ Theologiæ quadrat. Nos vero noſtram Theologiam hunc in modum conuenienter deſcribi poſſe, arbitramur. Theologia, eſt rerum diuinarum ex ijs, quæ a Deo reuelata ſunt, doctrina: quæ deſcriptio hoc pacto accipienda eſt. Dicitur doctrina, quia potiſſimum a Deo doctore habetur: quæ particula,

Opuſcul. cur Pythia non reddat oracula. li. 18. de ciu.

Melchior Cano lib. 12. de loc. Theolog. cap. 2.

loco generis, in hac definitione ponitur: cum Theologia sit cognitionis habitus, in quo cum ceteris cognitionis habitibus cōuenit. Dicitur, rerum diuinarum, vt per hanc particulam sumptam a materia, siue ab obiecto ab alijs cognitionis habitibus, qui diuina non tractant, distinguatur. Dicitur postremo, ex his, quæ a Deo reuelata sunt, vt hanc nostram Theologiam, ab humana, nimirum a Metaphysica, quæ vim diuinam ex principijs naturæ vi cognitis, explicat, segregemus: cum nostra, ex alijs, vt est dictum, conficiatur initijs. Vir quidam pius, Theologiam cum actione coniunctam, hunc in modum pie admodum definiuit. Theologia est quædam experimentalis de Deo cognitio, habita per coniunctionem affectus spiritualis cum eodem, dum eidem adhæret, vt vnus cum eo spiritus fiat. Qua cognitione ij potissimum sunt ornati, qui mystica Theologia delectantur. Huc spectasse videtur is, qui Theologum, hunc in mo dum finiuit. Theologus est vir bonus rerum diuinarum peritus. Bonitatem ergo, & rerum diuinarum notitiam in bono Thelogo, hic bonus sane Theologus requirebat. Quod etiam expressisse videtur regius propheta, cum cecinit: Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi. Ex quibus plane verbis, quæ ad Theologiam comparandam sint necessaria, facile colligeres: sunt autem ista, Fides, vitæ integritas, diuina eruditio, mentisq; agitatio.

Henric. Harph.

Ioā. Gers. lib. 4. de cons. prosa 4.

Psal. 118.

agitatio. Vis Theologus aliquando euadere, dixit Gregorius ille, qui cognomento dictus est Theologus, leges ferua, per mandata gradere: actio enim speculationis est fundamentum: sed hac de re accuratius alibi. Et quamuis ex allatis descriptionibus quæ sit Theologiæ natura satis eluceat: tamen, cum illæ definitiones rem aliquam plenius exponant, quæ per omnes tradun tur caussas, iterum hac ratione Theologiam describeres: Theologia est habitus scientificus de rebus diuinis, ex ijs, quæ a Deo reuelata sunt, intellectus humani fide & scientijs naturalibus illustrati, ratiocinatione, ad cognitionem Dei perfecte consequendam, acquisitus. In hac finitione omnes huius doctrinæ caussæ continentur, quas deinceps eam exponendo, perspicue demonstrabo.

Orat. de statu episcop.

De caussa materiali & formali sacræ Theologiæ. Cap. II.

SACRÆ Theologiæ caussas explicaturus, a materiali, quæ duplex est, altera in qua Theologia versatur, vel quam tractat, altera in qua, veluti accidens in suo subiecto, inhæret, initium capiam: ac primum quidem de materia, siue subiecto, in quo reperitur, verba faciam. Cum ergo Theologia reponatur in categoria qualitatis, & in prima eiusdem categoriæ specie, quæ est habitus, tanquam accidens, in aliquo erit subie-

cto. Hoc subiectum, vt in allata definitione diximus, est intellectus humanus lumine fidei & humanis scientijs illustratus, in quo, tanquam in sua sede, Theologia residet. Quod autem intellectus, in quo futura est hæc doctrina, fidei lumine illustratus esse debeat, aperte demonstratur his sacræ scripturæ verbis: si non credideritis, non permanebitis; hoc est, nisi prius quæ in hac doctrina docentur, fide tenueritis, ea intelligere minime poteritis. Huc etiam pertinet hæc Dauidis sententia: Credidi propter quod locutus sum, id est, propterea de rebus diuinis sermonem habui, siue, ideo eas intellexi, quia prius credidi. Idem hæc luculenta Clementis Alexandrini confirmat auctoritas: Quo modo admirabilem & supernaturalem contemplationem capere poterit animus, si in eis discendis pugnet infidelitas? Accedat etiam ad idem corroborandum hæc firmissima ratio. Scientia, vt Philosophus docet, supponit principiorum cognitionem, ex quibus principijs ratiocinando conclusiones colligit, vnde ipsa conficitur: at nostra Theologia ex rebus a Deo reuelatis, quæ sola fide attinguntur, quasi ex quibusdam principijs, proficiscitur: igitur hæc doctrina intellectum lumine fidei illustratum requiret. Ex quibus colligeres, in homine fide orbato, vt est hęreticus, non esse veram Theologiam, cum in eo fidei lumen sit extinctum; quo fit, vt veram principiorum notitiam non habeat. Quod autem

Lib. Fons vitæ. c. 9.

Isa. 7.

Psal. 115.

Lib. 2. Strom.

Lib. 1. Poster.

hæc ſacra doctrina requirat intellectum humanis ſcientijs instructum, primum ex eo patet, quod multa, quæ in ea diſputantur, nullo modo ſine aliarum ſcientiarum præſidio, vt experientia ipſa docet, intelligi quæunt. Deinde, quoniam hæc ſcientia eſt veluti omnium aliarum ſcientiarum domina, atque regina, quibus tanquam quibuſdam ancillis, vt alio loco latius exponam, ad ſua munera obeunda vtitur. Philoſophia, ait Alexandrinus Clemens, confert ad veritatem, cum ſit inquiſitio veritatis: non quod ſit cauſſa comprehenſionis eius, ſed cauſſa cũ alijs: hoc eſt, philoſophiæ notitia non eſt per ſe cauſſa cur quis res diuinas cognoſcat; ſed ad eas intelligendas iuuat. Concludamus igitur humanum intellectum hoc duplici lumine illuſtratum eſſe noſtræ Theologiæ ſubiectum. Nunc, quæ ſit materia, quam tractat, paucis, plura infra dicturi, explicemus. Cum ergo Theologia ſit cognitionis habitus, aliquod debet habere ſubiectum, quod tractet, & in quo explicando verſetur. Hoc autem, vt in vtraque deſcriptione diximus, ſunt res diuinæ, quarum duo ſunt genera: alterum earum, quæ naturæ viribus cognoſci queunt; vt Deum eſſe, rerum a ſe creatarum procurationem habere, ab omni æternitate exiſtere, & huius generis aliæ: alterum earum, quæ humana vi attingi minime poſſunt: vt, Deum eſſe trinum & vnum: in diuinis eſſe perſonarum proceſſionem: Deum humanam carnem ſibi vnire, & aliæ hu-

D.Bonau. in Breuiloq.

Prou. 8. Lib. Fons Vitæ. c. 9.

iusmodi, quæ sola fide percipiuntur. Et in hoc postremo rerum genere explicãdo nostra Theologia priuatim est occupata. Quod & si multa in ea considerantur, quæ non sunt res diuinæ, vt sunt Angeli, humanæ actiones, & id genus alia; tamen istarum rerum tractatio ad Deum refertur, vt explicatius alibi dicetur. Atque hæc de vtraque materia sufficiant: sequitur vt de forma

Auer. dicamus. Forma in accidentibus, vt ex Auerroe discimus, est aliquod eorum superius attributum, seu superiora prædicata essentialia. Vt si de me quæreres: quæ sit forma albedinis, dicerem, esse colorem, cum color sit quoddam superius, & essentiale albedinis attributum. Pari ratione forma alicuius habitus cognitionis, erunt eius superiora & intrinseca prædicata, quæ illi habitui proprie attribuuntur. Ad rem igitur, Theologiæ forma, in primis, in hoc est sita, quod sit doctrina discursiua: quia a rebus reuelatis ad res non reuelatas ratiocinando procedit, & a notis ad ignota. Deinde, vt alibi latius demonstrabitur, partim est practica, partim speculatiua, vel eminenter vtrunque; cum constet, & conflata sit ex cõclusionibus tum practicis, tum speculatiuis, quas ex principijs eiusdem rationis per ratiocinationem elicit. Denique partim est humana, partim diuina: diuina quidem, quoniam à Deo sua principia per reuelationem accipit: humana vero, quia ex datis principijs, humano discursu, cõclusiones, ex quibus conficitur, edu-

cit, Ex his ergo qnæ ſint internæ huius doctrinæ cauſſæ, haud obſcure conſtare arbitror. Ad alias igitur explicandas tranſitum faciamus.

De cauſſa efficiente & finali ſacræ Theologiæ. Cap. III.

DVÆ nobis reſtant Theologiæ cauſſæ explicandæ, efficiens, & finis: quæ licet ſint externæ; tamen earum notitia ad rem quamlibet plene cognoſcendam plurimum confert: ac proinde de his etiam, definitionem allatam melius declarantes, aliquid dicendum eſt. Effectrix huius doctrinę cauſſa, partim eſt Deus opt. max. partim vero humana ratio. Dicitur Deus conficiens Theologiæ cauſſa, prout eius principia nobis reuelat. Reuelat autem Deus aliquid trifariam: primum per rationis lumen humanis mentibus a natura inditum: quo lumine ea nobis manifeſtari dicuntur, quorum notitiam humanus intellectus ſua vi poteſt attingere. Huc pertinet illud Pauli: quod notum eſt Dei, id eſt, quod naturaliter de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in illis, id eſt, illis. Deus enim illis manifeſtauit. Dicitur Deus hæc nobis manifeſtare, primo, quia nobis lumen intellectus quo iſta cognoſcuntur tribuit. De hoc lumine intelligitur illud: ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Hortabatur hoc loco regius Propheta ſuos milites ad honeſte pieq; viuendum:

Raim. in ſua natur. Theolog.

Rom. 1.

M. Anto. Natta orat. de Locu. Dei.

Pſal. 4.

uendum: & cum illi sese excusarent, quod quid sibi agendũ esset, nescirent; dicentes, quis ostendit nobis bona? ac si dixissent, nullum habemus præceptorem, qui quæ agere debeamus nobis commonstret; doctissimus Rex ad hoc rationis lumen, quo nos Deus docet, eos reuocauit. De eodem lumine Cyrillus Alexandrinus intellexit illud: Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Verbum, inquit doctus pater, non docendo, sed potius creando, vt Deus, cuique semen sapientiæ, ac intelligentiæ radices inserit. Dicitur deinde Deus, reuelare veritates, quæ de ipso naturaliter cognoscuntur; quia creaturas condidit, in quibus vestigia cernuntur diuinitatis: non secus ac in horologio, quod certa quadam lege mouetur, humanæ rationis apparent indicia: ex quibus creaturis, tanquam ex scriptis libris, multa de Deo, solis naturæ viribus, cognoscere fas est. Huc facit illud Pauli: Inuisibilia ipsius, id est, sapientia, bonitas, æternitas, & alia huius generis Dei attributa, a creatura mundi, id est, ab ipsa natura hominis; qui cum sit præcipuus inter creaturas, per excellentiam, Creatura, nominatur, vel vt græcum verbum sonat, a creatione & constitutione mundi, idest, ex ipsa creationis ratione, vel a mundi primordio, per ea quæ facta sunt, hoc est per creaturas ipsas, intellecta conspiciuntur. Reuelat postea Deus aliquid per lumen supernaturale, quod duplex est: alterum fidei, alterum gloriæ.

Cyril. in Ioan.

Ioan. 1.

Sap. 13.

Rom. 1.

De

De priore lumine loquitur Paulus, cum ait: Prius autem quam veniret fides, ſub fide cuſtodiebamur concluſi, in eam fidem, quæ reuelanda erat. De quo etiam intelligeres hunc locum: Confiteor, id eſt, laudo, & gratias ago, tibi Pater domine cœli & terræ, quod abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. De poſteriore, quod eſt tertium lumen, quo beatorum mentes illuſtrantur, intelligitur illud Ioannis: Qui autem diligit me, diligetur a patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo me ei: & illud pſalmographi: In lumine, id eſt, per lumen gloriæ, videbimus lumen, maieſtatem nimirum diuinam, & lumen illud, vnde omne emanat lumen. Ad rem igitur noſtram, Deus non eſt auctor noſtræ Theologiæ per lumen gloriæ, nec etiam per ſolum naturæ lumē, ſed priuatim per lumen fidei. Humanus vero intellectus eſt effectrix Theologiæ cauſſa, duplici modo: primum quidem, quoniam Theologicæ demonſtrationes non ſemper ex duabus propoſitionibus creditis proficiſcuntur, ſed interdum ex vna credita, & ex altera naturaliter cognita. Deinde, ratione conſecutionis, ſeu conſequentiæ: quia, & ſi demonſtratio ex vtraque propoſitione fide cognita, conſtet; tamen cōſecutionis euidentia, ſiue bonitas, naturali lumine percipitur. Atque hæc de cauſſa efficiente ſufficiant: nunc de finali. Sacræ Theologiæ finis, prout eſt ſpeculatiua, eſt perfecta Dei cognitio,

Gal. 3.
Luc. 10.
Cap. 14.
Pſal. 35.

gnitio, vt a nobis haberi potest. Nanque cuiusq; scientiæ finis, est sui obiecti notitia: cum ergo Deus sit Theologiæ obiectum, Dei perfecta cognitio erit huius doctrinæ finis. Simili etiam ratione, vt est practica, eius finis est idem Deus: quia omnis humana operatio, quæ ab hac facultate proficiscitur, ad Deum optimum maximum tandem refertur. Est præterea Theologiæ finis hominum salus: cum in hunc finem Deus hanc doctrinam hominibus dederit, vt salutem
Sap. 16. consequantur. Etenim, vt ait Sapiens, neque verba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia. Quæ nunc do-
Lib. 1. pedag. c. 7. cemus, hæc diui Clementis Alexandrini verba, quibus suam pedagogiam descripsit, apertissime confirmant. Pedagogia, inquit ipse, est diuina religio: quæ est doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequendam veritatis cognitionem, & recta institutio, vitæ agendæ ratio, quæ in cœ-
Mercur. Trism. lum ducit. Huc spectasse videtur is, qui philosophiam seu Theologiam humanam describēs, dixit: Philosophia est frequens obtutus in cognoscenda diuinitate, & sancta religio. Et alio loco, docens qua via in Dei cognitionem veniatur, scripsit: Quæ tandem ad id ferat, vnica est via, pietas cognitioni coniuncta. Quædam huc
Lib. 4. c. 4 pertinentia, si quis voluerit, apud Lactantium Firmianũ legat: nos omnibus Theologiæ caussis, prout ratio institutionis postulat, patefactis, ad alia stylum conuertamus.

Quæ

Qua ratione Christiana Theologia differat ab alijs habitibus, qui aliquo modo circa Deum versantur. Cap. IIII.

OMNIS erroris, falsæq; opinionis caussa, vt Clemens Alexandrinus sexto Stromatum libro scriptum reliquit, est, non posse discernere qua nam ratione inter se conueniant, quave differant, ea quæ sunt. Vt igitur in explicanda Theologiæ natura omnē errorem vitemus, quo modo cum alijs habitibus, qui circa res diuinas versantur, conueniat, & quo pacto ab eisdem discrepet, nobis explicandum erit. Quattuor igitur sunt cognitionis habitus, qui diuina aliquo pacto considerant; Theologia humana, Theologia beatorum, fides infusa, & quędam Spiritus sancti dona. Theologia humana triplex est: alia, quæ oritur ex principijs naturaliter cognitis, cuiusmodi est Metaphysica, quam scientiam diuinam, & mysticam antiqui appellare solebant: alia quæ procedit quidem ex principijs reuelatis, sed tamen nititur fidei, & persuasioni humanæ, qualis est ea Theologia, quæ in homine hæretico reperitur: quæ improprie Theologia vocari potest, cum non habeat vera principia, lumine fidei cognita: alia est, quæ reperitur in homine fideli, quæ est vera Theologia; cum principijs per fidem cognitis innitatur. Cum his ergo habitibus in eo potissimum nostra theologia conuenit, quod sicuti isti aliquo pacto res di-

uinas

uinas attingunt, ita ipſa quoque aliqua ratione circa diuinum numen verſatur. Quod autem ad diſtinctionem attinet, Theologia quæ eſt in homine hæretico, eo maxime a noſtra ſecernitur, quod non innititur principijs diuinitus reuelatis: cum in hæretico non ſit fides, per quam dicta principia percipiuntur. A Metaphyſica triplici de cauſſa diſtinguitur: primum ratione obiecti: quia Metaphyſica ſolum ea de Deo cognoſcit, quæ lumine naturali attingi poſſunt: at vero Theologia Chriſtiana, etiam ea contemplatur, quæ lumine ſupernaturali nobis non innoteſcunt. Differunt deinde ratione principiorum; cum vna ex principijs naturaliter cognitis procedat; altera vero per reuelationem ſua principia accipiat. Differunt poſtremo, ni fallor, ratione certitudinis: quoniam noſtra Theologia, tum ex parte principiorum, quæ a Deo reuelantur, ac proinde certiſſima ſunt, tum ex parte hominum, hæc principia credentium, quibus magis fideles adhærent, quam vlli humanę demonſtrationi, vt alibi dicetur, eſt multo certior. Has differẽtias indicaſſe mihi videtur Clemens Alexandrinus, cum hunc in modum ſcripſit: Et a noſtra ſeparatur græca veritas, & ſi idem nomen ſit ſortita, & propter magnitudinem cognitionis, & demonſtrationem principalem, & diuinam virtutem. Differt poſtea a fide infuſa, his potiſſimum de cauſſis: primum ratione obiecti; quia fides eſt ſolum de rebus creditis, hæc vero

Lib. 1. Stro.

etiam

etiam de ijs, quæ ex rebus creditis eliciuntur. Deinde ratione ſubiecti: quoniam fides reperitur in omnibus catholicis; hæc vero doctrina ſolummodo in ijs, qui eam didicerunt. Præterea diſtinguuntur ob rationẽ formalem cognoſcendi: ſiquidem fides aſſentitur omnibus rebus, quæ ſub ſe cadunt, ob hanc vnicam rationem, quia Deus dixit, ſiue reuelauit; ita vt ſola auctoritas diuina ſit credendi ratio: at vero noſtra Theologia vtitur ratiocinatione humana, per quam rebus perceptis aſſenſionem præbet, & cauſſam inquirit. Vt ecce: fides tenet in Chriſto fuiſſe diuinitatem impatibilem; cuius rei cauſſam noſtra Theologia reddit: nam cũ Deus ſit actus purus, eſt etiam omnis perpeſſionis expers. Poſtremo, fides ad hanc doctrinam ſe habet tanquam habitus primorum principiorum ad ſcientiam, quæ eſt habitus ab illo diſtinctus, vt Ariſtoteles docet. Sicut enim ex habitu principiorum per ratiocinationem, & vſum humanæ comparantur ſcientiæ; ita ex ijs, quæ habitu fidei tenentur, hæc noſtra, accedente diſcurſu, acquiritur Theologia. Inter Theologiam hominum viatorum & eam, quæ in beatis reperitur, hæc potiſſimum ſunt diſcrimina. Primum diſtinguuntur ratione obiecti; quia beati per ſuam Theologiam longe plura, quam nos per noſtram de Deo cognoſcunt. Propterea Apoſtolus, cũ raptus fuit ad tertium cœlum, Theologiæ beatorum particeps factus, quædam ſe vidiſſe

Ariſt. lib. 6. Eth. li. 1. poſter. c. 1. & 2.

2. Cor. 12

disse dixit, quæ non licet homini loqui, id est, quæ humana facultate percipi, & explicari nequeunt. Deinde in eo differunt, quod illorum Theologia vtitur lumine certo & claro; nostra vero, certo quidem, sed non claro, cum nos videamus per speculum in ænigmate. Postremo, illa habet pro medio euidentiam principiorum, in quibus fundantur veritates, quas beatus cognoscit; quia intellectus beatus lumine gloriæ corroboratus, ac eleuatus, clarissime in essentia diuina videt veritates, quas nouit: at vero nostra non cernit clare in suis principijs ea, quæ cognoscit: cum principijs non assentiatur propter euidentiam, sed ob Dei reuelantis auctoritatem. Qui, inquit Clemens, diuinis credit scripturis, demonstrationem eius, qui dedit scripturas, vocem accipit. Denique, nostra Theologia differt a donis Spiritus sancti, quæ circa diuina versantur, vt a sapientia & intellectu, quod hæc dona diuinitus a Deo infunduntur, & non reperiuntur nisi in eo, qui est in gratia constitutus: Theologia vero humanis viribus acquiritur, & in homine peccatore esse potest. Atque de re proposita hæc satis.

1.Cor.13 Lib. 1. Strom. D.Tho.1. 2. q.68.

Quæ sint sacræ Theologiæ principia. Cap. V.

CVM Christiana Theologia sit habitus quidam cognitionis, quo res diuinæ percipiũtur, & omnis cognitionis habitus ex principiorum,

rum, & conclusionum notitia pendeat; vt huius doctrinæ vim, atque naturam melius patefacere possimus, de eius principijs & conclusionibus aliquid hoc loco, prout propædię ratio requirit, dicendum esse videtur: ac primum quidem de principijs. In omni arte, atque scientia, tam practica, quam speculatiua principia quædam reperiri, atque prius cognosci debere, apud omnes philosophos certum atque exploratum semper fuit: cum omnis doctrina & disciplina quæ humano modo acquiritur, auctore Aristotele, cui omnes assentiuntur, ex aliqua præexistenti cognitione fiat. Sunt autem, vt ex iam dictis intelligere licet, nostræ Theologiæ principia in duplici differentia: altera naturali lumine cognita, cum interdum ex ijs, quæ vi naturæ percipiuntur suas conclusiones demonstret: & de horum principiorum natura nihil nos in præsentia scripturi sumus, cum hac de re ad Metaphysicum & Dialecticum disserere pertineat. Altera reuelata, & hæc sunt huius scientiæ propria, hisq; potissime vtitur. Horum principiorum natura hæc est, vt sint certissima, cum innitantur lumini fidei, sub quo nulla prorsus ratione, quidquid aliqui scripserint, potest subesse falsum: verum tamen est, quod cum hac summa certitudine, obscuritatem habent: cum intellectus humanus, dum in hac vita viuitur, ea clare nō videat; licet ex se sint maxime euidentia, & credibilia. Propria huius scientiæ prin-

Lib. 1. post. c. 1.

Arist. lib. 1. post.

cipia, quattuor modis sumi a nobis possunt. Primum, latissime loquendo, Theologiæ principia sunt ea omnia, quæ aliqua ratione sub fidem cadunt, ac fide tenentur; fide inquam diuina, & non humana; siue a Deo immediate sine vllo humano discursu, reuelentur; siue mediate, intercedente humana opera, & industria: vt sunt quæ ex decretis conciliorum, & summorum Pontificum, cum aliquid fide tenendum decernunt, creduntur: quæ pro principijs habentur. Deinde pressius, Theologiæ principia dicuntur, quæ immediate a Deo reuelata fuere: & hæc sunt in duplici genere: quædam sunt scripta, & in libris canonicis habentur: quædam non scripta, quæ solum perpetua Ecclesiæ traditione ad nos perueniunt, & conseruantur. Hoc duplex principiorum genus expresse nobis demonstrauit Paulus, cũ Thessalonicensibus hunc
2.Thes.2. in modum scripsit: Itaque fratres state: & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Præterea, adhuc compressius, Theologiæ principia, quod ad partem speculatiuam pertinet, sunt ea, quæ Apostoli in symbolo collegerunt; duodecim nimirum articuli fidei: quod vero attinet ad partem practicam, decem legis præcepta sunt veluti quædam decem recte agendi initia, ex quibus omnes conclusiones practicæ duci, & ad eadem reduci possunt. Quod fidei articuli, & decem legis præcepta rationem principiorum habeant;

primum

primum ex eo patet, quod illi omnibus fidelibus, tanquam omnium credendorum capita proponuntur; hæc vero tanquam communes viuendi rationes & regulæ, quas qui seruat, honeste & religiose viuit. Deinde, ea in aliqua disciplina dicuntur principia, quæ potestate continent conclusiones & veritates omnes, quæ in tali disciplina explicantur: atqui articuli fidei complectuntur omnes veritates speculatiuas, & decalogi præcepta omnes veritates pracas; principiorum igitur rationem habent. Minor propositio, quod ad articulos attinet, est manifesta: quia omnes veritates speculatiuæ sunt de Deo, vel in se considerato, vel vt est creator, vel vt est instaurator, & iustificator, vel denique vt est finis, & glorificator: quarum veritatum principia in symbolo continentur: cum ibi proponantur articuli de Deo, de creatione, de diuinis personis, de Filij incarnatione & redemptione, & de Spiritus sancti iustificatione; ac denique de carnis resurrectione, vitaq; æterna, quæ est hominis finis. Quod etiam legis præcepta omnia quæ agenda sunt complectantur, ex eo fit manifestum, quoniam per hæc elementa docemur amare Deum, & proximum: ex quo amore, vt Dominus docuit, omnes leges Matt.22. & prophetæ pendent. Postremo, principia vniuersalissima, & communissima, quæ se habent tanquam quædam dignitates in hac doctrina, sunt illa duo, quæ Paulus summus Theologus,

epiſtola ad Hebræos nobis tradidit : alterum eſt, Deum exiſtere : alterum, Deum remuneratorem eſſe : quæ duo diuus Thomas, non tam articulos fidei, quam præambulum, ſeu viam ad fidem, eſſe exiſtimauit. Primum, ſcilicet Deum eſſe, omnes veritates ſpeculatiuas, alterũ, Deum remunerare, omnes veritates practicas continet: ex quibus omnes huius doctrinæ concluſiones effluunt, pariterq; eodem refluunt. Et hæc pro ratione huius propædiæ de principijs dixiſſe ſit ſatis; cum plura ſuo loco, infra, ſim dicturus. Ex quibus inferre licet, quantum errent ij, qui in albo Theologorum ſcribi volunt, & diuinas ſcripturas, apoſtolicas traditiones, ſacra concilia, atque Pontificum decreta parum cognita ac perſpecta habent. De quibus fas eſſet dicere, Eos ignorare principia : quo nihil abſurdius, de eo, qui aliquam profitetur artem, affirmari poteſt. Sed his omiſſis, ad Theologiæ concluſiones explicandas accedamus.

2. 2. q. 1. art. 5.

Lib. 4.

Legẽdus eſt D. Bonauẽt. de princ. ſcript. ſer. 19 Et in breuiloq.

Quæ ſint ſacræ Theologiæ concluſiones. Cap. VI.

QVONIAM vero ſcientiarum habitus, non ſolum ex principijs, ſed etiam ex concluſionibus, quæ in ſcientijs demonſtrantur, vt ſupra ſcripſimus, conficiuntur; vt Theologiæ naturam adhuc melius dilucidemus de concluſionibus theologicis aliquid in hoc adytu docere operæ-

operæpretium esse existimaui. Vt autem quæ sit theologica conclusio plenius intelligatur, quæ conclusiones ad Theologiam non pertineant, priore loco docebo. Non igitur quæuis conclusio, quæ in Theologia a quouis Theologo, demonstratur, theologica putanda est: cum nonnulli Theologi in suis scriptis quasdam cõclusiones tractauerint, quæ ad Theologiam minime pertinent: vt, an syllogismus sit obiectum Logices: an potentia sit de essentia materiæ, & id genus alias; quæ ab instituto theologico quã longissime absunt: quas qui tractãt, apud quosdam, & iure quidem optimo, non satis bene audiunt. Deinde, non quæcunque conclusio, siue quæstio quæ agit de rebus diuinis, vel ad Theologiam aliquo modo pertinentibus, theologica censeri debet; cum aliquæ inutiliter, & inepte tractentur. Vt, quid Deus ante mundi molitionem faceret: si duo coniuges ab inferis excitarentur, an priori matrimonio essent ligati, & aliæ harum similes quæstiones: de quibus omnibus inferius longiorem habebimus disputationem. Memor itaque prudens Theologus nominis atque officij sui, seria & ad se pertinentia tractet, & inanes, frigidas, alienasq; disputationes, a Paulo monitus, vitet. Est ergo conclusio theologica, quæ ex principijs a Deo reuelatis apte & vtiliter, ex vna saltem præmissa reuelata, de re Theologiæ subiecta, demonstratur. Earum autem conclusionum, quæ ad Theolo-

Lib. 4. cap. 14.

Tit. 3.

giam pertinent, & theologicæ dici possunt, variæ sunt species. Nam aliæ sunt speculatiuæ; vt Deum esse sempiternum, infinitum: aliæ practicæ, vt proximum esse amandum, baptismum suscipiendum, eleemosynam dandam esse, & aliæ harum similes. Rursus, aliæ sunt necessariæ ad salutem, vt Christum passum fuisse, solam fidem non iustificare: aliæ non necessariæ ad salutem, vt an beata Virgo concepta fuerit sine peccato originali, sine quo, vt existimo, concepta fuit: an Paulus in raptu essentiam Dei viderit. Præterea, aliæ sunt quę lumine naturali cognosci possunt, vt Deum habere prouidentiam, hominem esse liberi arbitrij: aliæ mere supernaturales, vt Deum esse trinum & vnum, Filium carnem sumpsisse humanam: aliæ vero sunt mediæ, siue mistæ, id est, partim naturales, partim supernaturales: vt, Deum esse infinitum duratione, virtute, & essentia. Item, aliæ demonstrantur ex duabus propositionibus creditis, vt si ita argumentateris; Christus passus est: sed Christus erat Deus, ergo Deus passus est: alię ex vna præmissa credita, & ex altera scita: vt, omnis homo est risiuus: Christus est homo, igitur risiuus. Insuper, aliæ habent veritatem consequentiæ euidẽtem ex lumine fidei, vt hæc:
1.Cor.15 Christus resurrexit, igitur & nos resurgemus: aliæ vero ex lumine naturali, vt ista: Christus est homo, igitur rationis particeps. Denique, aliæ sunt conclusiones certa fide tenendæ, quas negare

gare nullus fidelis potest: vt Christum resurrexisse, sacerdotes vere peccata remittere: aliæ nõ sunt de fide, vt beatitudinem magis in amore, quam in cognitione consistere, Deum potuisse facere, vel non facere mundum ab æterno, & huius generis aliæ. Illæ censentur de fide, quæ vel expresse habentur in scriptura, vel euidenter ex scriptura colliguntur, vel perpetua Ecclesiæ traditione tenentur, & denique illæ de quibus ab aliquo summo Pontifice, & Concilio, fide tenendas esse, statutum est. Aliæ omnes, quę sub iam numeratis non continentur, non sunt de fide. Quarum aliæ sunt certæ, vel probabiles quæ sine vllo periculo, & sine vlla culpa defendi possunt; vt illæ quę sunt conformes diuinæ scripturæ, & sanctorum patrum doctrinę: aliæ vero, quę sine aliqua culpa & erroris periculo defendi nequeunt, quarum varij sunt gradus. Nam aliæ sunt male sonantes; vt beatam Virginem peccasse venialiter: Deum homini præparato non dare gratiam: Aliæ scandalosę, vt cum inimico debita ratione pacem petenti non esse necessarium pacem facere: peccare eos, qui dum sacrum audiunt, dominicam orationem dicunt: Aliæ temerariæ, vt si quis contra omnes Theologos defenderet Christum ab instanti incarnationis non vidisse clare diuinam essentiam: Aliæ sapientes hæresim, vt nos posse certos esse de gratia: Deum posse per se, vel per alios aliqua ratione mentiri. Quæ omnes con-

clusiones ita fugiendæ sunt, ac si essent errores, ~vt plenius postea de quæstionibus theologicis disputando, dicemus.

Lib.4.

Quod sit sacræ Theologiæ officium. *Cap. VII.*

OMNIS scientia circa duo potissimum occupata esse videtur, nimirum circa principia & conclusiones, ex quibus duabus partibus omnis constat, atque conficitur disciplina. Quare, ad sacræ Theologiæ officium explicandum, quid circa sua principia & suas conclusiones tractet, exponere necesse erit. Et quoniam, ~vt Philosophus scriptum reliquit, non eadem est principiorum & cõclusionum tractatio, non eadem profecto ratione Theologia circa sua principia & suas conclusiones versabitur: vnde duplex oritur Theologiæ consideratio: vna circa principia, altera circa conclusiones. Duo autem sunt quæ potissimum aliqua scientia, & maxime quæ est architectonica, cuiusmodi est Theologia, circa principia præstat: primum, ea declarat, & exponit: deinde si negentur, & refellantur, ea probat, atque defendit. Quo loco reuocandum est in memoriam, quod supra diximus, hanc doctrinam habere principia in duplici genere; altera propria, & intrinseca; ex quibus priuata ratione procedit, & ex quibus constat; & huiusmodi sunt ea, quæ per reuelationem

Lib.1. post.

tionem habentur: altera extrinseca, quibus, cum sit omnium scientiarum princeps, ad suas conclusiones conficiendas, explicandas, ac tuendas, suo quasi iure, vtitur: in quo genere est humana auctoritas, & naturalis ratio. Circa principia propria, quæ auctoritatem diuinam continent, quattuor sunt sacrę Theologiæ considerationes. Prima est circa libros canonicos docendo qui sint canonici, qui non: explicando qua ratione conscripti sint, & quo pacto ab alijs secernantur; & per quos fuerint scripti, & translati: ac defendendo eos ab aduersariorũ calumnijs. Huc referres considerationem & tractationem de diuinis traditionibus, quæ sunt verbum diuinum, non scriptum. Secunda consideratio est circa doctrinam quæ libris canonicis, & traditione continetur: in hac consideratione dantur, ac explicantur regulæ necessariæ ad veram intelligentiam diuinæ doctrinæ: agitur etiam de varietate sensuum sacrę scripturę. Huc pertinet eiusdem doctrinę defensio, vel contra gentes, vel contra Iudæos, vel contra hęreticos. Contra gentes defenditur demonstrando in ea nihil contineri, quod cum ratione pugnet: & ostendendo eas rationes, quę contra afferuntur, nihil necessario concludere. Contra Iudęos, & hęreticos, vel per nouam legem demonstrando veterem, vel per veterem demonstrando nouam: vel per vnum librum, qui admittitur probando ea, quæ negantur.

Lib. Fons Vitę & Sapien. c. 9.

Lege Ioã. Arborei tom. duos Theosophiæ.

Tertia

Conciliationes in totã script. Seraphini Cumiani Feltrens. Iuniliũ. August. Hermanũ Bodiũ qui collegit omnes locos diffidentes: Petrum Conburnũ qui locos difficiles exponit.

Tertia consideratio est circa conuenientiam & conformitatem eorum, quæ sunt in diuinis litteris, ostendendo signa respondere rebus signatis, & figurata figuris, & ea quę pręcesserunt, ijs quę secuta sunt: vt cum Euangelistarum & prophetarum consensus demonstratur. Postrema consideratio est circa apparentes contrarietates, quę in sacris libris repeiuntur, cõciliando omnia loca, ostendendo nullam ibi esse veram contrarietatem: in qua re multi ex antiquis patribus, & ex recẽtioribus scriptoribus versati sunt. Huc referres cõsiderationem circa loca vel corrupta, vel male explicata, & ad errores ab hęreticis deflexa: in quo etiam aliqui scriptores vtiliter operam suam collocarunt. At vero circa principia externa quæ inter locos Theologicos recensentur, considerat, quęnam sint, quid valeant, & quo modo ex illis arguere liceat. Loci autem theologici, vt nunc breuiter eos numeremus, sunt isti. Diuina scriptura, apostolica traditio, auctoritas Ecclesię, auctoritas Pontificis Romani, auctoritas concilij vniuersalis, auctoritas antiquorum patrum, auctoritas scholasticorum, auctoritas philosophorum, humana ratio, & historię testimonium. Ea autem Theologię consideratio quę est circa conclusiones ex principijs illatas, triplex est. Prima, per quam varię ac multiplices cõclusiones ex varijs principijs eruuntur: quo fit, vt hęc doctrina in dies augeatur, & amplificetur magis: & hinc est cur

hodie

hodie plura cognita, certa, ac resoluta sint, quam olim erant: cum nunc plura quęrantur, ac terminentur. Est ergo hęc consideratio quasi huiusce nostrę doctrinę inuentrix & auctrix. Secunda consideratio, qua iudicium de conclusionibus inuentis fertur, dum docetur quid sit fide tenendum, quid probabile, quid falsum, quid erroneum, & quid verum. Qua consideratione hęc doctrina quasi perpolitur, ac purgatur: qua in re ij laborarunt, qui errores aliorum damnarunt, & hæreses confutarunt. Tertia, quę versatur in colligendis conclusionibus, & maxime practicis, quę ad mores & vitam corrigendam, recteq; instituendam pertinent: qua in re ij operam collocarunt, qui casus, quos vocant conscientię, collegerunt: & hic est quidam Theologię fructus sane maximus: quo fructu, ij Theologi carent, qui in sola speculatione occupati, quę ad praxim pertinent, intacta relinquunt. Quorum theologandi rationem Ioannes Gerson, his verbis (posita hac scripturę diuinę sententia, Quæ pręcepit tibi Deus, illa cogita semper, eleganter reprehendit) Quod non obseruant multi Theologorum nostri temporis, qui de moralibus, quasi de rudibus materijs studere, vel inquirere dedignantur: sciemus, inquiunt, talia, cum volumus: cum tamen nulla sit ad bene resoluteq; cognoscendum scientia difficilior, propter circunstantiarum innumeras varietates. Ex quibus colligere licet quarum

Iren. Epiphan. Aug. Alphon. a castro. Guido Carme. Gab. Pra. Hosius. Dami. Rosci.

Eccl. 3.

rerum cognitionem theologica complectatur ſcientia. Complectitur itaque primum cognitionem & intelligentiam ſacrarum literarum: deinde cognitionem dogmatum fidei, quo pertinet notitia decretorum Pontificum, conciliorum, & ſacrorum canonum: præterea cognitionem traditionum, rituum, conſuetudinumq; Eccleſiæ, & doctrinæ patrum; quo eccleſiaſticarum hiſtoriarum notitia reducitur: Poſtremo cognitionem caſuum conſcientiæ. Verum, cum pauci ſint, qui hæc omnia cognoſcāt, pauci etiam ſunt perfecti Theologi. Ex dictis etiam intelligi facile licet, quæ ſint boni Theologi munera, ea ſcilicet circa ſua principia, & ſuas concluſiones præſtare, quæ iam a nobis ſunt expoſita.

De diuiſione Theologiæ, & de ſcholaſticæ diſciplinæ origine. Cap. VIII.

EXPLICATIS cauſſis principijs, concluſionibus, atque muneribus ſacræ Theologiæ, conſequens eſt, vt de eius diuiſione aliquid, pro ſuſcepto negotio, breuiter dicamus. Vniuerſe igitur Theologiam ſumentes, poſſumus eam partiri in Theologiam increatam, & creatam: Theologia increata eſt illa, quam Deus habet, qua ſeipſum, & omnia in ſeipſo ſimpliciſſima atque perfectiſſima ratione cognoſcit: de qua Theologi agunt, cum de Dei ſcientia diſputant.

Creata

Creata vero, est ea quę reperitur in creatura rationis participe, vt est homo, & angelus. Hęc duplex est; altera perfecta, cuiusmodi est illa quę reperitur in beatis: altera imperfecta, vt quę inuenitur in hominibus in hac vita existentibus: illa beatorum, hęc viatorum dicitur: illa est clara & euidens, hęc vero obscura. Hęc rursus duplex est; altera diuinitus infusa, sine opera humana, quo modo fuit in primo parente & in Salomone, & fortasse in aliquibus alijs, diuino afflatu res diuinas edoctis: alia labore & exercitatione acquisita; quo pacto in doctoribus, ordinaria Dei lege, esse solet. Item theologia infusa duplex est: vna dicitur infusa per accidens, vt est illa, quę cum sit diuinitus data; poterat tamen aliter acquiri: altera per se, vt est ea, per quam ea cognoscuntur, quę vim humanę mentis excedunt, vt fuit doctrina infusa animę Christi, per quam humanas cogitationes cognoscere poterat. Rursus theologia humana, vt supra etiam diximus, diuidi potest in Theologiam philosophicam, & christianam: & hanc in veram, quę est in Theologo fideli, & in falsam & apparentem, quę est in hęretico: quę quomodo differant, supra explicatum fuit. Theologia philosophica varie fuit olim diuisa, de qua re nihil in pręsentia nobis dicẽdum est. Theologia Christiana vera diuidi solet in scholasticam & positiuam: quę diuisio non est sumpta a re ipsa, cum hę duę Theologię vnam & eandem

Cap. 1.

Lege Euseb. lib. 1. 2. 3. & 4. de pręp. Euang.

Aug. lib. 6. 7. & 8. de ciu.

eandem rem tractent, quamuis diuerso modo; non quidem intrinseco, sed accidentali. Nam bifariam res diuinę, quę vtriq; Theologię sunt subiectę tractari & explicari queunt: primo genere quodam dicendi mediocre, æquali, fuso, & quasi oratorio, non solum ad docendum, sed etiam ad animos legentium permouendos accommodato: quem modum, cum ad contentionem, & elatum & quasi tragicum dicendi genus non se attollat, positiuum, & eos, qui hac scribendi explicandiq; ratione vtuntur, Theologos positiuos vocant: in quorum numero reponeres antiquos patres, qui explicandis sacris literis, ab expressa, & compressa dialectica disserendi ratione abstinentes, pedestri oratione res explanarunt diuinas. Secundo tractari possunt genere quodam dicendi stricto, feruido, pugnaci, & vt clarius dicam, dialectico; disserendo, confirmando, ac refellendo, diligenterq; singula, vt in scholis fieri solet, discutiendo: & hanc tractandi rationem, scholasticam appellarunt, & qui ea vtuntur, Scholasticos: in quorum numero ij sunt, quos paulo inferius recensebo. Ex hac igitur diuersa scribendi, ac tractandi forma, enata est prædicta Theologiæ diuisio. Differunt ergo Theologia scholastica & positiua, primum, vt ex iam dictis perspicuum est, scribendi stylo. Deinde, quia positiua magis in explicatione principiorum, in diuinę scilicet scripturæ expositione, quam circa dogmata,

&

& conclusiones versatur: scholastica vero contra, circa religionis dogmata, quæ disputando, & in dubium reuocando examinat, & ab omni errore defendit. Postremo, vt alias differentias omittam, scholastica agit de rebus diuinis methodice, reuocando omnia ad communes locos, & ad certas materias, de quibus etiam methodo dialectica disputat: positiua verò, non ita, sed pro occasione, hæc, vel illa diuina dogmata explanat. Rursus Theologiam positiuam aliqui in duas dissecant partes: quarum vna sensum sacræ scripturæ historicum, & literalem exponit: altera verò spirituales, & mysticos sensus inquirit: quam mysticam Theologiam appellant. Inter hanc posteriorem & illam priorem explicandi rationem, illud est discrimen, quod hæc voluntatem afficit, & ad pie viuendum magis disponit; idq; vel ex eo patet, quod qui in hoc expositionis genere versati sunt, in suis scriptis maiorem pietatis significationem præbere solent: in quo libenter antiqui patres versabantur, quorum vestigia multi posteriores secuti sunt: illa vero magis intellectũ instruit. Quidam, Theologiam mysticã hunc in modum descripsit: Est quædam occultissima sapientia, quam immediate solus Deus hominem in spiritu docet. Sed quoniam hác de re non est hic locus disputandi fusius; hæc breuiter de Theologiæ diuisione dixisse sufficiat: nunc de origine scholasticæ, de qua a nobis futura

Dion. Areop. Maxim. Monach. Ioã. Gers. p. 3. Io. sapiẽt. Cyparisot. Henric. Harph.

tura est disputatio, aliquid dicamus. Theologia scholastica, ne longius eius originem, a mundi exordio repetamus, initium habuit a Christo Domino, & ab Apostolis. Siquidem huius doctrinæ substantia, in hoc sita est, vt disputando vera religionis dogmata confirmet, & defendat, erroresq; aduersariorum fefellat: quod
Mar.12. Christus non semel fecit: vt cum disputabat cum doctoribus in templo: cum Iudæis ipsum in sermone capere volentibus, respondebat, &
Matt. 22. eorum sophismata dissoluebat: & cum verum Deum, & verum Messiam se esse probabat.
In Epi. ad Hebræos. Paulus etiam in suis epistolis sępissime disputando docet: & cum philosophis & Iudæis de rebus diuinis, & de religione, vt ex Actis Apostolorum discitur, sępe disseruit. Subsecuti sunt postea sancti Patres, qui etiam eandem docendi rationem adhuc magis dialecticæ similem imitati sunt. Vt Clemens Alexandrinus, Origenes, Athanasius, Basilius, Cyrillus Alexandrinus, Augustinus, Hilarius, Damascenus, & alij: Verum, antiqui patres oratione fusiore & ornatiore, quam posteriores Scholastici res suas memoriæ prodiderunt. A quibus etiam in eo discrepant, quod potius auctoritate scripturæ, quam alijs rationibus, pugnant; Scholastici vero alijs etiam locis liberius vtuntur. Postea vero, cum iam antiquiores Patres varia, ac fere omnia religionis dogmata suis disputationibus explicassent, & contra aduersarios confirmassent;

sent;

ſent; eſſetq; eorum doctrina in varijs libris, & opuſculis diſperſa, & ſine certa methodo tradita, qui eos ſecuti ſunt doctores, vt facilius noſtræ religionis diſciplina perdiſci poſſet, ſanctorum patrum doctrinam ad quaſdam ſummas, & certa capita, locoſq; communes redegerunt, atque diligentius omnia in dubium reuocantes, ſingula dialectico more examinarunt, ac varijs modis veritatem confirmarunt, erroresq; reiecerunt. Qua diligentia & arte factum eſt, vt nunc fidei dogmata ſint multo magis certa, & ab erroribus expurgata quam olim erant: & vt plura paruo, quã olim pauciora multo tempore, & multo ſecurius cognoſcere liceat. Antequam autem de auctoribus Scholaſticis aliquid dico, obſeruãdum eſt, olim in diuinis rebus explicandis quandam ſcholaſticam tractandi rationem apud ſanctos patres extitiſſe. Nanque olim quidam patres, cum in ſcholis rhetorum dicendi artem didiciſſent, accedentes poſtea ad tractandas diuinas literas, oratione grauiore ac ornatiore, non modo ad docendum, ſed etiam ad animos commouendos accommodata vtebantur: & qui hoc ſcribendi genus adhibebãt, Scholaſtici, vt colligere licet ex Beda, libro de arte metrica, vbi Prudentium, ſcholaſticum vocat, dicebantur. Gennadius etiam in catalago de viris illuſtribus, quoſdam recenſet, quos ſcholaſticos nominat. Et diuus Hieronymus aliquando de rebus diuinis ſcholaſtico more ſe

Beda. Gennadius. Hieron.

egiſſe, ſcriptum reliquit. Et nonnulli antiquiores ſcriptores, in ſuorum operum inſcriptionibus hunc titulum, ſcholaſtici, ſibi tribuerunt. Quare, & res ipſa, & nomen apud antiquiores patres fuit: licet tractandi ratio aliquantulum immutata ſit.

Explicantur variæ ſcholaſticorum Theologorum claſſes. *Cap. IX.*

NVNC propius ad Theologiæ ſcholaſticæ initium explicandum accedentes, dicimus, ab hinc circiter quadringentos & quadraginta annos extitiſſe quoſdam, qui res diuinas cum methodo, & dialectico more tractare cœperunt, qui a modo, quo res in ſcholis tractari ſolent, quem ipſi ſequuntur, Theologi ſcholaſtici nominantur: quorum quinque claſſes iuxta varia tempora, quibus varij Scholaſtici floruerunt, conſtituere poſſumus. In prima, fuit Petrus Lombardus Pariſienſis Epiſcopus, qui anno Domini 1140. claruit. Is primus ex ſanctis patribus ſententias ad dogmata fidei pertinentes, quadam certa methodo in vnum volumen collegit: ob quam cauſſam, eum omnes Theologorum ſcholæ, Magiſtrum ſententiarum, appellant. Huius ſcriptoris liber occaſionem, ac materiam ampliſſimam diſputandi de rebus diuinis poſteris dedit: quo factum eſt, vt varij doctores hunc librum publice interpretati fuerint

Ant. in chron. p. 3. tit. 18.

&

& commentarijs illuſtrauerint, varijſq; diſputationibus mirum in modum amplificauerint. Circa hæc tempora floruerunt Richardus & Hugo a Sancto Victore, ac etiam Rupertus Abbas Tuitienſis, & diuus Bernardus. In ſecunda claſſe reponuntur alij, qui circiter centum annos poſt vixerunt: in quibus fuit Alexander Halenſis Britãnus Franciſcanæ religionis alumnus: in gymnaſio Pariſino publicus Theologiæ profeſſor: qui tantum nominis & gloriæ ob ſummam eruditionem eſt conſecutus, vt ab eruditiſſimis ſui temporis, Fons vitæ, appellari meruerit. Is ſacræ Theologiæ ſummam iuſſu Innocentij Quarti in quattuor partes diſtributã, fecit: a quo poſteriores Scholaſtici multa acceperunt: qui præ alijs ſuam doctrinam ſcripturæ diuinæ teſtimonijs confirmauit: ac proinde, meo quidem iudicio, maximi eſt faciendus; & merito Irrefragabilis Doctor, nominatur. Edẽ tempore claruit diuus Bonauẽtura a Balneo regio, doctrina & ſanctitate inſignis, eiuſdem Franciſcanæ religionis profeſſor: octauus eius ordinis Generalis magiſter, poſtea Cardinalis: de quo eius præceptor Alexander Halenſis dicere ſolitus erat, Videri ſibi Adamum in Bonauentura non peccaſſe. Is doctor, Seraphicus nominatur: qui facile, acute, & pie admodum ſcripſit: vt mirer non tanti a quibuſdam fieri, vt fieri deberet. Sub id tempus, quo Bonauentura moritur, florebat Albertus ob multitudi-

nem & magnitudinem doctrinæ cognomento Magnus, patria Sueuus, ex oppido Langigensi, Dominicanæ religionis cultor, in Parisina, & Agrippina academia Theologiæ professor. Habuit Albertus discipulum diuum Thomã Aquinatem, doctrina & sanctitate suo præceptore minime inferiorem, & eiusdem religionis professorem. Is varietate doctrinæ, constantia, & methodo illustris, vt merito doctor Angelicus, cognomento, sit appellatus. Hunc Dominicani sibi sequendum elegerunt; a quo Thomistæ, vel si mauis, Thomæi, vocantur. Tandem in eadem classe collocandus est etiam Ægidius Romanus ex nobilissima familia Columna natus: generalis Magister ordinis Eremitarũ diui Augustini, & Thomę Aquinatis discipulus: qui cognomento, doctor Fundatissimus nominatur. In tertia classe post annos circiter quinquaginta collocantur Henricus Gandauensis, archidiaconus Tornacensis, qui cognomento, Doctor Solemnis vocatus fuit. Is scripsit summam Theogiæ, & quolibeta. Ioannes Duns ordinis minorum, qui cognomento a patria sumpto, Scotus, & ob ingenij acumen, Doctor subtilis nominatus est: a quo, qui eius doctrinam profitentur Franciscani, Scotistę, ni mauis dicere, Scotæi, nominari gaudent. Is floruit anno 1300. & primum Oxonię, tum Parisijs sacram Theologiam professus est. De quo plura Magister Saluator Bartholutius in eius vita. Durandus a sancto

Porciano ex familia prædicatorum, qui postea fuit Aniciensis episcopus. Is præter suæ religionis institutum, vbi potuit, libenter diui Thomæ doctrinam impugnauit: ac proinde habet interdum opiniones non omnino plausibiles. Ceterum, theologicæ scholæ semper ei plurimũ tribuerunt: tum ob ingenij acumen, tum ob facilem ac breuem docendi rationem. Ioannes de Bassolis Scoti discipulus, de quo eius magister, cum aderat, quod Plato de Aristotele dixisse fertur, dicere solebat, Auditorium est. Franciscus Mayro, ordinis minorum cognomento doctor Illuminatus: qui claruit anno 1320. Huc denique referres Guilhelmum Ocanum, & Herueum. In quarta classe, post annos circiter quinquaginta, collocatur Petrus Paludanus, genere Gallus, instituto Dominicanus, iuris canonici consultissimus, & scholacticus celebris: claruit anno 1330. Ioannes Baconus Anglus, ordinis Carmelitarum, bonus philosophus, & Auerroista, & sacrorum canonum non ignarus; cognomento, Doctor Resolutus: qui floruit anno 1350. Quo etiã tempore claruit Gregorius Ariminensis ex familia Augustiniana, in diui Augustini doctrina valde versatus. Hos secuti sunt Ioannes Capreolus ex familia Dominicana, quẽ principem Thomistarum appellant: qui ex professo vniuersam diui Thomæ doctrinam contra eius aduersarios defendit. Gabriel Biel natione Theutonicus, ordinis fratrum de communi vi-

Tritem. Volater. lib. 22.

ta,qui multos annos præfuit gymnaſio Thubingenſi. Denique in poſtrema claſſe collocantur ij ſcholaſtici, qui noſtro ſæculo floruerunt: vt Thomas a Vio Caietanus,Dominicus Soto; Bartholomæus Medina,& nonnulli alij,quos nunc recenſere nihil eſt neceſſe. Ex his ergo, quæ ſcripſimus,poterit ſacræ Theologiæ candidatus cognoſcere, qui fuerint præcipui Theologiæ ſcholaſticæ ſcriptores: & qui auctores ſibi parandi, ac legendi ſint.

Adnotantur quædam circa Theologiam, & Theologos ſcholaſticos. *Cap. X.*

ANTEQVAM autem ad alia explicanda progredior, nonnulla circa ſcholaſticam diſciplinam, & theologos ſcholaſticos notanda occurrunt: Primum, tota huius doctrinæ ſubſtantia, quod ad religionis dogmata, & myſteriorum rationes, & fere quod ad omnes quæſtiones,& ſubtiles cõtemplationes,quæ in ſcholis tractantur, attinet, in antiquorum patrum ſcriptis eſt, & continetur; ita vt nulla ſit fere in tota hac Theologia controuerſia, quam primi illi magiſtri non attigerint, non explicuerint: quod ij verum eſſe norunt,qui in ipſorum ſcriptis ſunt verſati. Id, fauente Deo,nos alio loco aperte demonſtrabimus. Quare, recentiores Theologi, omnia fere, priſcis illis magiſtris & primis Eccleſiæ doctoribus accepta referre, debent.

bent. Magister enim sententiarum, vt supra scripsimus, omnia ab antiquis patribus accepit: nihil in diuo Thoma, qui exactissime cuncta est prosecutus, inuenies, quod aliquis antiquus pater non dixerit: qui sanctus Doctor, speciatim, ita familiarem habuit Augustinum, vt de eo cõmuni adagio diceretur, Augustini animam migrasse in Thomam. Propterea qui voluerit bonus haberi scholasticus antiquos patres diu noctuq; euoluat: & id quod discit, & docet, ad suos fontes reducat; si in docendo maiorem vult auctoritatem habere: atque speciatim sibi Augustinum familiarem faciat. Qui autem patres pro quauis materia sint legendi, nos suo loco inferius manifestabimus. Deinde, animaduertendum est, quod, & si nostrę religionis dogmata per Scholasticorum examen, & discussionem magis examinata, magis certa, atque expurgata sint: tamen, ita ab eis traduntur, vt in ipsorum scriptis legendis, quod, vniuerse dixerim, non ita inflammetur affectus, non ita nutriatur spiritus, nec ad legendum ita animetur lector, vt in lectione sanctorum patrum contingit: qui non solum docent, sed etiam mouent; & dum doctrina intellectum illuminant, pietate commouent affectum. Postea, diligenter obseruandum est, quod, & si scholastici omnia fere ab antiquioribus scriptoribus mutuati fuerint: tamen, volenti bonum Theologum euadere, maxime expedit prius versari in Scholasticorũ classibus,

& scriptis, quæ prius audiendo & legendo percurrenda sunt, quam ad lectionem patrum deueniatur: quorum doctrinam non satis bene is intelliget, nec ex ea multum vtilitatis percipiet, immo, ni maxima cum pietate eorum libros lectitauerit, facile errabit, qui scholasticorum scripta, in quibus breuius, planius, certius, quæ sunt religioni consentanea, quam in vllo priuato antiquo scriptore continentur, quasi pro regula nõ habuerit: cum Scholastici ab omnibus, quod est veritati confinius, atque conformius acceperint, & quod minus probabile ac tutum est, reiecerint. Et hinc est, quod multi his nostris temporibus errarunt: qui res diuinas cognoscere, atque tractare volentes, ad patrum lectionem statim conuolarunt: & cum regulis scholasticis caterent, perperam sanctorum patrum dicta intellexerunt. Adeundi igitur, atque audiendi sunt prius scholastici; deinde patres toto vitæ tempore voluendi: quod qui faciet, bonus euadet Theologus, ac vitam quãdam felicissimam in hac vita, mea quidem sententia, viuet. Verum, & si scholastica doctrina sit magis secura, & purgata, quippe quæ sit diligentius examinata; tamen, est minus neruosa, & lacertosa, nec tantum habet virium, atque ea, quam a sanctis patribus accepimus; quorum auctoritas est longe maior, quam Scholasticorum; quæ nõ omnino firma in acie literaria existit, nisi patrum doctrina fuerit communita. Posses itaque scholasticam

ſticam doctrinam lino ſemel,iterum,ac tertium purgato,& bene pexo comparare, patrum vero lino non ita perpurgato, in quo eſt tota lini ſubſtantia, & aliquid amplius; quo fit, vt ſit ſucci plenius,atque neruoſius. Animaduertendum eſt præterea Theologos ſcholaſticos apud quoſdam minus prudentes, & pios homines male audire; idq; ob nonnullas leues calumnias,quas alio loco facile diluemus, & quantum ipſis debeatur latius demonſtrabimus: interim illud certum habeamus, hanc theologandi rationem eſſe maxime fructuoſam, & reip. chriſtianæ apprime neceſſariam. Poſtremo, cum variæ ſint ſcholaſticorum quibuſdam in rebus ſententiæ, vnde variæ ipſorum ſcholæ, & vt loquuntur, viæ, enatæ ſunt, veluti Thomiſtica, Scotiſtica, Ægidiana, & aliæ; quæreret de me nunc quiſpiam, quam potiſſimum viam ſequendam putem; cui, in primis reſponderem, cuique licere in ſenſu ſuo abundare, & pro arbitrio hanc vel illam ſequi, modo a regulis fidei, alicuius opinionis tuendæ cauſſa, nunquam recedat. Dicerem deinde, diui Thomæ viam eſſe planam, & valde ſecuram: quod dum affirmo, nihil alijs detraho. Fuit enim ſanctus Doctor præ alijs varietate doctrinæ refertus, cum nihil in dialecticis,nihil in philoſophicis, nihil in chriſtianis literis ſit tam arduum,aut occultum, aut implicitum, quod ipſe non attigerit, non penetrauerit,non explicuerit; quem facile poneres Theologorum

Lib.4.c.6 & 7.

Infra lib. 2.c.12.

logorum principem. An vero expediat in vnius iurare verba magiſtri, præſertim in Theologia, in præſentia explicare nolo. Memini tamen me aliquando legiſſe commentarium hac de re manu ſcriptum, a docto viro elaboratum, qui efficaciſſimis rationibus liberam diſcendi & docendi rationem magis approbabat, quam eam, quæ vni præceptori ſemper eſſet deſtinata, atq; addicta. Et hinc eſt fortaſſe, cur Ariſtoteles in philoſophia melius, quam alij ſenſerit, quod e numero eorum philoſophorũ fuerit, quos Græci, Selectores, a ſeligendis melioribus opinionibus, vocabant. Quæ diſcendi docendiq; ratio, ſi ab omnibus retineretur, pauciores & minores eſſent in Theologiæ ſcholis altercationes, & maiores in veritatis via fierent progreſſus: quos præiudicata de Magiſtro opinio, ſæpe impedire ſolet: dum iudicium non adhibetur de rebus, quæ tanquam ratæ & firmæ ab alio excipiuntur. Placuit itaque ſemper mihi illud, quod ſapientes viri memoriæ prodiderunt: nemini magis credendum eſſe, quam rationi, & ei quæ viſa fuerit probabilior: in illis intellige rebus, in quibus diuina non præualet auctoritas, ſed ſola ratio eſt diſcendi regula. Sed hac difficultate miſſa, Theologicam facultatem in ſuas diſtribuamus partes.

Ioã. Bap. Mant.

Cic. li. de Fato. Plato. Clē. Alex.

Theologiæ

Theologia variæ in suas partes diuiditur. Cap. XI.

QVONIAM sententiarum Magister primus extitit, qui res diuinas & Theologiæ materiam, ad quandam meliorem methodum redegit; ideo eius methodum ac partitionem primum aperiemus. Magister igitur diui Augustini doctrinam secutus, quandam rerum diuisionem attulit, iuxta quam suos de Theologia libros, partitus est: quæ partitio hunc in modū accipienda est. Quæ in sacra doctrina considerantur, aut sunt res, aut signa. Rerum autem, aliæ sunt quibus fruimur, vt Deus: aliæ, quibus vtimur, vt mundus: aliæ, quæ vtuntur, & fruuntur; vt homines & Angeli. Frui est amore alicui rei inhærere, propter ipsammet rem, cuiusmodi est Deus opt. max. Vti vero, est referre id, quod in vsum venit, ad obtinendum id, quo fruimur. Rerum, quibus vtimur, aliæ mediate, aliæ immediate ad finem referuntur. Quo loco animaduertendum est, quod cum Magister, siue Augustinus, diuidit omnia quæ sunt, in res & signa, nomine rei, intelligit id, quod est, & ita est, vt non sit impositum ad aliquid significandum: nomine vero signi, rem, quæ est imposita ad significandum aliquid: quo fit, vt omnia signa sint res, sed non omnes res, signa. Hac posita & explicata rerum partitione; hunc

Lib. 1. de doc. Christia. c. 1.

in

in modum suum opus disposuit Magister. In primo libro egit de rebus, quibus fruimur, nimirum de Deo, & de sanctissima Trinitate. In secundo de rebus, quæ vtuntur, nempe de Angelo, & de homine: vt, de eorum creatione, & statu. In tertio de rebus, siue de medijs, quibus immediate vtimur ad finem consequendum, vbi disputat de Christo, qui est via ad beatitudinem: & de gratia, & de virtutibus, quæ omnia sunt media ad finem obtinendum, nobis per Christum data. In quarto agit de signis, & de medijs extrinsecis ad salutis consecutionem a Christo relictis, videlicet de sacramentis, ac etiã de ipso fine, quem per media consequimur; nimirum de corporum resurrectione, ac de animarum æterna felicitate. Et hæc est ratio dispositionis operis Magistri. Nec me latet extitisse quosdam, qui hanc Magistri methodum non approbauerint, quæ tamen aliqua ratione defendi potest: sed non est nostrum hac de re pluribus hic differere. Posset etiam aliquis non incommode hac ratione, totam theologicam tractationem vniuerse distribuere. Cum Theologia sit scientia de Deo, tanquam de subiecta materia, & Deus quattuor modis considerari queat, omnem theologicam disputationem ad quattuor reuocares partes. Primum, Deus potest considerari quãtum ad suam ipsius existentiam, & productionem ad intra, & ad extra: vnde prima oriretur pars, in qua de Dei essentia,

ſentia, de diuinis attributis, de Trinitate, de rerum omnium productione & conſeruatione, & de Angelo, & de homine ageretur. Deinde, poteſt conſiderari vt inſtaurator naturę iam lapſæ; vnde naſcitur ſecunda pars, in qua diſputãdum eſſet de diuini Verbi incarnatione, de eius operibus, & de vita. Tertio poteſt conſiderari vt iuſtificator, vnde conſurgeret tertia pars, in qua diſputaretur de gratia, de virtutibus, & de ſacramentis. Poſtremo, vt eſt glorificator, ex qua conſideratione extaret quarta pars, vbi de hominis reſurrectione, & de æterna eius beatitudine ſcribendum eſſet. Nunc, quoniam maiore ex parte, qui in Theologia verſari volunt, diui Thomæ ſummam, ſibi legendam ſumunt; huius quoque doctoris methodum aperiemus: idque ea etiam de cauſſa nobis faciendum eſt, quod eius doctrinam, quã nobis in prima quæſtione primæ partis tradidit, ſequentibus libris, eius ordinem ſequendo, explicaturi ſumus. Cum ergo ſacræ Theologiæ ſcopus ſit Dei cognitionem nobis tradere, diuus Thomas conſiderauit Deum vt eſt in ſe, & vt eſt principium creaturarum, & earundem finis, & ſpeciatim creaturæ rationis participis: & ita duplicem fecit de Deo conſiderationem. De Deo, vt eſt in ſe, & vt eſt creator, egit in prima parte: in alijs duabus egit de Deo ſub ratione finis. Tractatio de fine duo includit, finem ſcilicet ipſum, & media, quæ ſunt neceſſaria ad obtinendum finem:

quorum

quorum mediorum duo ſunt genera: alia ſunt homini intrinſeca, alia vero extrinſeca. In ſecunda parte egit de medijs intrinſecis, videlicet de actibus humanis, & de virtutibus: In tertia de externis, hoc eſt de Chriſto, qui eſt via ad ſalutem, & de ſacramentis, quibus Chriſti virtus nobis applicatur. Et quoniam ſecunda pars erat nimis longa, eam diuiſit in duas: quarum altera appellatur, Prima ſecundæ, ideſt, prima pars ſecundæ partis: altera, Secunda ſecundæ, hoc eſt, ſecunda pars ſecundæ. In illa agit de actibus humanis, de virtutibus & vitijs generatim, ac etiam de gratia, & legibus: in hac de virtutibus & vitijs ſpeciatim, & de hominum ſtatibus. De fine autem ipſo vniuerſe egit in initio primæ ſecundę; quia tractatio de actibus humanis ſupponit cognitionem finis, & ideo omnes, qui cum ratione de moribus ſcribunt, a finis explicatione auſpicantur; cum finis ſit actionum humanarum regula, & principium. In fine poſtea tertiæ partis acturus erat de fine & beatitudine ſpeciatim; ſed morte præpeditus, partem illam perficere non potuit. Addita tamen ſunt, quæ deſiderabantur, ex ijs, quæ ipſe his de rebus in quartum ſententiarum ſcripſerat, per Fratrem Petrum de Aluernia diui Thomæ diſcipulum. Scripſit Angelicus doctor de re theologica multos alios libros, vt commentaria & quæſtiones in quattuor ſententiarum libros; quorum ſcriptorum fecit etiam compen-

Ariſt. lib. 1. Ethic. c. 12.

dium:

dium: quæstiones, quas vocauit disputatas, variæ eruditionis plenas: quodlibeta rerum diuersarum, quasi pandectas: & egregium, ac lectione dignum librum contra Gentes. Summam theologiæ postremo loco confecit, cum iam esset veteranus, & in sacris diuinisq; literis detritus: in qua aliter interdum sensit, atque alias scripsit: quo fit, vt eius sententia, ex his, quæ in summa Theologiæ docet, capienda sit. Hoc itaque opus postremo loco exaratum, debet esse veluti regula aliorum scriptorum totius doctrinæ Angelici doctoris. Quæ autem in hoc præstantissimo opere sit beati Thomæ intentio, satis perspicue suo prœmiolo ipse explanauit, ex quo breuiter hæc colligere licet. Primum, quid catholicæ veritatis doctori debeat esse propositum, id nimirum, vt, non solum prouectos, sed etiam incipiẽtes instituat, vt nos Paulus docuit. 1. Cor. 3.
Ac proinde gratia eorum, qui de nouo ad Theologicas scholas accedant, nos hanc propædiam scripsimus. Intentio itaque diui Thomæ in hac summa fuit, ita res diuinas tractare, vt incipientium eruditio requirit. Deinde caussam exponit, cur id facere voluerit; quod aliorum scriptis nouitiorum ingenia, partim ob multitudinem inutilium quæstionum & argumentorum, partim quod non congruenti methodo vtebantur, impediebantur. Postea pollicetur se omnia breuiter, ac dilucide, quæ ad sacram theologiam pertinent prosecuturum, prout ipsa

patietur

patietur materia. Postremo proponit de qua re priore loco sit disputaturus, de sacra scilicet doctrina, demonstrando qualis sit, & ad quæ se extendat.

Explicantur quædam necessaria ad intelligentiam primæ quæstionis primæ partis diui Thomæ, ac etiam eiusdem in docendo methodus. Cap. XII.

QVONIAM vero id certe nobis propositum est, vt quæ in hac nostra institutione explicaturi sumus, sint veluti locupletissima in primam quæstionem primæ partis sancti Doctoris commentaria, propterea in hoc primo libro, in quo facili quadam via sacræ Theologiæ tirones, non modo ad doctrinam de rebus diuinis percipiendam instituimus, sed etiam ad naturam Theologiæ facilius explicandam, & cognoscendam, de qua sequentibus libris latissime disputaturi sumus; non erit inutile, quædam in præsentia adnotare, quæ ad faciliorem intelligentiam dictæ quæstionis, quæ est quasi totius nostræ tractationis subiecta materia, conferant, ac etiam quæ ad primum articulum explicandum, quod ad litteram attinet, sunt necessaria. Vt his omnibus, quasi quibusdam fundamentis, iactis, postea in alijs libris, securius grauiores quæstiones superstruere possimus. Intentio igitur, vt hinc exordium sumamus, beati

Thomæ

Thomæ in hac prima quęstione, vt ipsemet scriptum reliquit, est docere qualis sit Theologia, & ad quæ se extendat: quod dum facit, omnia fere, quæ de eius natura & vi dici possunt, luculenter exponit. Et quamuis decem dubitationes per decem articulos examinet: tamen omnia ad quattuor quæsita reuocare possumus, quę sunt ista. An sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit. Quærit primum, an sit, in primo articulo: quia dum quærit, an aliqua doctrina reuelata, præter eas, quæ naturaliter acquiruntur, sit necessaria, idem est, ac si quæreret, an sit. Quoniam rerum supernaturalium reuelatio non fuisset a Deo facta, nisi necessaria fuisset. Nam, cum Deus nihil agat frustra, nec deficiat in necessarijs, in rebus naturalibus, multo minus frustra aget, aut deerit in rebus supernaturalibus. Deinde quærit, quid sit: quod facit, dum de forma, & materia Theologiæ disputat, quærendo an sit scientia, & sapientia, & quænam sit eius subiecta materia. Postea, qualis sit; cum docet, an conuenienter vtatur metaphorijs, an plures habeat sensus. Quarto & vltimo inquirit, propter quid sit, cum disputat, an sit discursiua. Theologia enim inuenta est per discursum, & argumentationem, colligendo ea, quæ ex principijs fœcundissimis diuinitus reuelatis deducere, & colligere licet; ad confirmandas veritates, & refellendos errores, qui contra hanc doctrinam suboriri possunt. Ad has igi-

Arist. lib. 1. polit.

tur quattuor quæstiones, quæ, auctore Aristotele, de vnaquaque re fieri solent, quæ decem articulis traduntur, non male fortasse reuocares. Sed peteret hoc loco quispiam, An hæc prima quæstio sit pars Theologiæ, quæ est de rebus diuinis scientia, an vero sit procemium quoddam. Cui petitioni satisfacientes, dicimus, hanc quæstionem non esse huius doctrinæ partem, sed procemium. Quod non sit doctrinæ pars, patet: quia omnis doctrina considerat principia, passiones, & partes sui subiecti: at in hac quæstione non agitur de principijs, vel passionibus, & partibus subiecti huius scientiæ, vt est certissimum, igitur. Adde etiam, quod nulla scientia agit de seipsa, sed de rebus, quas sibi subiectas habet: at in hac quæstione agitur de ipsa Theologia; non erit igitur hæc quæstio scientiæ theologicæ pars. Vnde colligitur alterum, quod erat nobis probandum, esse procemium: & quæ hic disputantur, quæstiones procemiales vocari solent. Quod si non esset procemium, profecto hæc quæstio omnino a scientia de Deo aliena, & superuacanea censeri deberet: quod cum falsum sit, erit sine dubio ei affinis & cognata; & cum non sit pars, erit, quod dicimus, procemium: nisi quis ineptissime putaret, esse epilogum. Sed hic obijceres, ergo duplex erit procemium, cum diuus Thomas ante hanc quęstionem aliud procemium pręmittat, quod prologum appellat. Sed facilis est responsio: quoniam

Lib. 2. poster. c. 1.

niam nihil repugnat, si duo ponamus procemia, alterum ex parte auctoris, in quo auctor suum exponit propositum, alterum ex parte operis & doctrinæ, in quo continetur informatio, & institutio quædam ad ipsam doctrinam. Vt autem quod nunc docemus melius intelligatur, obseruandum est, ex Aristotele, in quacunque scientia duplicem reperiri habitum: alterum, qui versatur circa subiectum scientiæ, speculando principia, caussas, & passiones illius: alterum, qui docet naturam, formam, & modum procedendi ipsius doctrinæ: & de hoc habitu idem Aristoteles aliquando dixit, Absurdum esse simul quærere scientiam & modum sciendi: quia in quacunque scientia prius est cognoscendus modus procedendi, ac natura ipsius, quam id, quod in ipsa tractatur. Hanc docendi rationem secutus est Aristoteles in principio sua philosophiæ naturalis, vbi priore loco de ratione seruanda in rebus physicis explicandis, egit: idem in ethicis, & in metaphysicis fecit. Habitus, qui rem subiectam speculatur, est habitus ipsius scientię, seu scientia ipsa: habitum vero, qui naturam scientiæ contemplatur, Latini, Logicam, seu modum sciendi particularem appellant, Græci vero, pædiam, idest institutionem nominant: Posses etiam fortasse appellare, peritiam: cum periti sit singularum scientiarum, & artium naturas explicare, & vnam ab alia distinguere, & cuique suos limites constituere. Ex quibus intel-

Lib. 1. de par. anim. c. 1.

Lib. 2. Met.

ligi licet, hoc noſtrum opus eſſe veluti quandam pędiam, & quaſi procœmium ad vniuerſam ſciẽtiam de Deo, cum totum in explicanda Theologiæ natura, & in tradenda methodo procedendi in hac doctrina, verſetur. At obijciat aliquis; ſi hoc verum eſt, ergo eadem ſcientia ageret de ſeipſa, quod implicare videtur. Huic obiectioni reſpondent aliqui, vnã ſcientiam ratione diuerſorum habituum, quos includit, poſſe de ſeipſa agere, ac ſeipſam explicare; & præſertim Theologiam, cum ſit ſcientia maxime vniuerſalis, & architectonica; nullam enim aliam ſupra ſe ſcientiam habet. Sed, ni fallor, melius diceres, diſputationem de natura alicuius ſcientiæ pertinere ad peritum, qui cum ſit omnibus ſcientijs & artibus ornatus, poteſt cuiuſcunque artis vim atque naturam explicare, & artium diſcrimina exponere. Placet etiam in præſentia breuiter admonere tirones de ordine diui Thomæ, quem in rebus tractandis ſeruare ſolet. Diuidit ergo ſanctus Doctor rem, quam tractandam ſuſcipit, in partes principales, & partes in quæſtiones, & quæſtiones in articulos, & articulos in tres particulas. In prima, dialectice in vtramque partem diſputando, argumenta proponit: In ſecunda adhibet quendam diſcurſum, quo quæſtionem propoſitam, diſtinguendo, & ratiocinando, explicat, & probat: cuius diſcurſus non ſunt omnino faciles, ac proinde diligenter legendi, & ad argumentationis for-

mam, vt eorum vis percipiatur, reuocandi sunt: quem laborem theologiæ candidatis nos in nostro huius summæ compẽdio, minuimus: quam articuli partem, corpus, vocant. In tertia respondet ad argumenta, quæ contra doctrinam a se allatam pugnant. Vbi notandum est, argumentum, sed contra, non semper necessario alteram partem probare, sed vt plurimum solum dialectice: adde etiam quod interdum non probat integram, quam tradit in corpore articuli doctrinam. Animaduertenda est etiam ea sancti Doctoris consuetudo, quod plus sæpissime in corpore articuli probat, quam quod in eius titulo est propositum: id fortasse ex eo accidit, quod articulorum tituli non videntur esse diui Thomæ; sed ab alio quopiam adiecti sunt. Et hæc breuiter de ordine procedẽdi Angelici Doctoris in gratiam tironum adnotasse volui.

Explicatur titulus primi articuli primæ quæstionis diui Thomæ, ac etiam totius articuli sententia. Cap. XIII.

ANTEQVAM huic primo libro finem impono, ea omnia afferam, quæ pertinent ad exponendam diui Thomæ doctrinam, quæ est in primo articulo; vt ijs explicatis, facilius sequenti libro, quæ circa hunc articulum disputari solent, examinare possimus. Primum itaque articuli titulum diligenter dilucidabimus: po-

ftea nonnulla circa ea, quæ in articulo docentur adnotabimus: poftremo aliquot dubitationes diffoluemus. Titulus articuli ita habet: Vtrum fit neceffarium præter phyficas difciplinas, aliá doctrinam haberi. Quod igitur ad primum attinet, hæc occurrunt ex Domino Caietano notanda. Primus terminus, qui in titulo confideratur, eft, Phyficas: nomine autem phyficæ difciplinæ, non folū intelligitur, ea quæ de rebus naturalibus agit, vt eft difciplina de corpore mobili, fed etiam omnes difciplinæ humanæ, quæcunque illæ fint: ita vt terminus, phyficas, fignificet omnes fcientias quæ viribus naturæ acquiri poffunt. Poteft enim aliqua doctrina dici phyfica, vel ex parte obiecti; quia eft de ente phyfico, cuius principium eft natura, quæ eft principium motus, & quietis; qua ratione fcientia phyfica diftinguitur a Mathematica, & a Metaphyfica; vel ex parte cauffæ effectiuæ, nimirum ex parte intellectus, quo naturaliter fcientiæ acquiruntur; qua ratione omnes fcientiæ humano modo acquifitæ, naturales dicuntur: & hoc pacto, phyficum, feu naturale, diftinguitur, contra, fupernaturale: quo modo fumitur hoc loco ifta vox, phyficas: vt phyficæ difciplinæ dicantur, quæ naturaliter acquiruntur. Hanc effe huius vocis vim, patet ex primis, & vltimis verbis, quæ in corpore articuli habentur. Quod autem aliqui loco, phyficas, legunt, philofophicas, minus placet. Secundus terminus eft, Aliá,

Arift. 2. Phyf. tex. 4.

quæ

quæ vox poteſt intelligi, vel de doctrina principiorum, videlicet de doctrina a Deo reuelata, quam fide tenemus, vel de doctrina concluſionum, quæ per diſcurſum de nouo acquiritur. Dominus Caietanus ait beatum Thomam, per Aliam, intelligere quandam doctrinam abſtrahentem a doctrina principiorum & concluſionum, quod, an verum ſit, poſtea examinabitur: nos vero dicimus intelligere doctrinam principiorum, quæ fide habetur. Ait deinde dominus Caietanus vtranque cognitionem poſſe vocari doctrinam: & quidem de cognitione concluſionum patet: de cognitione vero principiorum probari poteſt ex his diuinæ ſcripturæ verbis: Ille vos docebit omnia. Cum itaque Deus hanc diſciplinam nos doceat, poterit proculdubio doctrina vocari. Addit deinde idem doctor, ideo beatum Thomam dixiſſe, doctrinam, quia per hanc particulam intelligit cognitionē quandam abſtrahentem a ſcientia, opinione, & fide. Ex quibus patet quo modo ſit intelligendus alius huius tituli terminus. Reſtat particula, Neceſſarium. Eſt autem aliquid neceſſarium dupliciter: vno modo abſolute; quo pacto id dicitur neceſſarium, quod ex ſua natura nullo ordine ad aliud habito, non poteſt aliter ſe habere: vt Deum eſſe; hominem eſſe animal: altero modo ex ſuppoſitione, quod ex ſe poteſt aliter ſe habere; tamen alio extrinſeco poſito, aliter eſſe non poteſt: vt ecce, calorem eſſe non

Ioan. 15.
Pſal. 93.
Ariſt.

est necessarium; tamen posito igne, necesse est, vt calor sit: & animal respirare est necesse, si viuere debet: & hoc appellatur necessarium ex causa, siue causa sit efficiens, siue finalis. Necessarium a fine sumptum, est duplex; alterum sine quo finis obtineri nequit, quod vocatur necessarium simpliciter: vt cibus homini, si viuere velit: alterum, sine quo finis commode haberi non potest, licet alias obtineri queat: & hoc dicitur necessarium ad bene esse, siue vtile: vt equus ad iter faciendum. vtile; vt. Hæc quæstio intelligitur de necessario simpliciter. Vt autem duæ, quæ in corpore articuli continentur conclusiones melius intelligantur, animaduertendum est, duo esse genera rerum, quæ de Deo cognosci possunt, vel quæ homini cognoscendæ sunt: quædam sunt, quæ vi humana percipi nequeunt: vt Deum esse Trinum, & beatitudinem hominis positam esse in clara visione Dei: alia, quæ naturaliter percipiuntur, vt Deũ esse, & habere prouidentiam. Ex his quæ adnotata sunt, sensus tituli huius articuli facile intelligitur. Quæritur ergo, an præter sciẽtias, quę vi naturali intellectus acquiruntur, sit homini aliqua reuelata, idest diuinitas data, doctrina, simpliciter necessaria: ad quam quæstionem iuxta distinctiones paullo ante allatas, in corpore articuli duabus conclusionibus sanctus Doctor respondet. Prima conclusio: Præter scientias naturaliter acquisitas, fuit homini necessaria

ria ad ſalutem doctrina reuelata de his,quæ humanam rationem excedunt: quæ concluſio duplici ratione probatur. Prima, quia Paulus ait, ſcripturam diuinitus reuelatam eſſe vtilem ad docendum, arguendum, vt homo ſit perfectus. Secunda,agenti propter finem,neceſſaria eſt cognitio finis: ſed homo naturaliter non cognoſcit finem ad quem eſt factus; quia nemo vidit quæ Deus præparauit diligentibus ſe, ergo neceſſe eſt vt detur doctrina reuelata, qua finis cognoſcatur. Secunda concluſio: ad ea, quæ naturaliter de Deo cognoſcuntur,fuit neceſſaria doctrina reuelata. Quia multa ex his ſunt omnibus neceſſaria ad ſalutem, vt Deum eſſe, eſſe retributorem, &c. Sed hæc non poſſunt ab omnibus cognoſci,quia eſt opus longo tempore, & vix ſine errore cognoſcuntur, ergo. Atq; hæc ſunt,quæ in corpore articuli continentur: in ſolutione argumentorum,quæ ſequuntur. Tertia concluſio: cum ſapiens ait, Altiora nobis non eſſe quærenda, intellige,non eſſe quærenda ſola ratione humana; quia fide ſuſcipienda ſunt,qua Deus multa ſupra ſenſum nobis oſtendit.Quarta concluſio: De eadem re diuerſis tamen rationibus,diuerſæ agunt ſcientiæ, quatenus eam diuerſis modis probant. Quincta concluſio:Hæc doctrina genere differt a Theologia humana: quia hæc agit de Deo ſub lumine reuelato, illa vero ſub lumine naturali. Et hæc ſunt,quæ habet diuus Thomas in hoc articulo: ad cuius explicatio-

2.Tim. 1.
Iſa. 64.
1. Cor. 2.
Heb. 11.
Eccli. 3.

plicationem hæc notanda sunt. Primum, cum in hoc articulo agatur de fundamento totius Christianæ religionis, & sacræ Theologiæ, latissima ad disputandum materia sese nobis præbet: propterea, vt hoc humanæ salutis primum de doctrina reuelata principium, explicetur, ac confirmetur; super huius articuli doctrina, non sine necessitate, & vtilitate sequenti libro nobis fuse disputandum erit. Secundo, hac de re diuus Thomas in prologũ libri primi sent. q. 1. super Boetio de Trinitate q. vlt. art. vlt. q. 24. de veritat. ar. 10. Scotus, Ægidius, & alij Scholastici in eundem Magistri prologum legendi sunt. Vbi autem sancti patres de eadem re disseruerint, in ipsis disputationibus indicabo. Tertio, ratio diui Thomæ in argumento, sed contra, allata, non probat euidenter alteram partem, sed tantum probabiliter, cum locus, quem affert, dicat doctrinam reuelatam solum esse vtilem: verum hæc vtilitas tanta est, vt necessitati æquiualeat. Posset ergo alijs locis ex scriptura sumptis euidentius talis conclusio demonstrari: vt ex libro sapientiæ vbi dicitur, omnes quotquot sunt sanati, sanatos fuisse per hanc doctrinam. Cum ergo omnes homines essent ægri, opus fuit medicina, qua sanarentur, doctrina nimirum diuinitus reuelata. Ideo eodem libro, alio loco, dicitur: Etenim neque verba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. Quare, maiorem propositionem argu-

Cap. 9.

Cap. 16.

menti

menti quod eſt in corpore, qua dicitur, agens propter finem debere cognoſcere finem, ſumitur a ſancto doctore tanquam nota: poſſet tamen probari, ex Ariſtotelis doctrina in Ethicis, cum ait, Finem in actionibus vitæ, habere rationem principij: quia nemo operatur niſi prius finem cognouerit, a cuius cognitione agens ad agendum mouetur, & terminatur. Quincto, prima concluſio eſt fide tenenda: ſicuti etiam id, quod ait, dari quædam in Deo, quæ naturaliter a nobis cognoſci nequeunt, vt inferius latius demonſtrabitur. Sexto, credibile eſſe dari aliquā doctrinam reuelatam, & hanc eſſe, quam Chriſtiani profitentur, multis vijs probari poteſt: Vt ex prophetia, qua prænuntiata fuit: ex miraculis, quæ ad eius confirmationem facta fuerunt: ex vita Chriſti, & eorum, qui hanc doctrinam docuere: ex conſtantia huius doctrinæ, quæ ſemper perſeuerauit: ex concordia veteris, & nouæ legis: ex modo, quo promulgata & propagata fuit: denique, vt alias nunc rationes omittam, ex rerum quas continet, veritate. Poſtremo, circa hunc articulum adnotanda eſt quædam diui Auguſtini doctrina, quæ in hunc locum quadrat. In rerum natura quinque inueniuntur, quæ certo ordine collocata, ita ſe habent, vt poſterius poſſit aliquid amplius, & maius, quod non poteſt id, quod eſt prius, quæ ſunt iſta: Natura, ſenſus exterior, ſenſus interior, humana ratio, & fides. Natura non

L. 1. Eth. c. 9.

Rom. 11. 1. Cor. 2. Iſa. 64.

Infra lib. 4. c. 12.

Lib. 2. Solilo.

non facit res sine substantia: sensus exterior apprehendit eas sine substantia, sed tamen non percipit nisi ea quæ existunt, & sunt præsentia: sensus interior, vt est phantasia, potest etiam apprehendere quæ absunt, & quæ non sunt, non tamen sine materia: humana ratio, etiam immaterialia percipit: ergo ascendendo, Deus poterit aliquid facere, & fides quæ est quoddam diuinum lumen, aliquid præscribere, quod intellectus humanus non capiat: & ideo, vt diuus Thomas in articulo docet; poterit reperiri aliquid, quod sit supra rationem, & capacitatem humanam. Et hæc de adnotationibus circa hunc articulum.

Afferuntur, ac soluuntur dubitationes quædam circa eundem articulum. Cap. XIIII.

AD maiorem explicationem eorum, quæ proximo capite diximus, & eorum, quæ Angelicus doctor in hoc articulo docet, aliquot dubitationes nobis enucleandæ sunt. Prima dubitatio: cum diuus Thomas quęrit, an sit necessaria alia doctrina reuelata, per hanc doctrinam, quam nam intelligit, an doctrinam principiorum, an vero conclusionum? Respondet
D.Caiet. dominus Caietanus, per aliam doctrinam, intelligere quandam doctrinam abstrahentem ab vtraque, scilicet quandam doctrinam generice,

quæ abſtrahit a ſcito,& a credito,ſiue reuelato: ſicuti animal abſtrahit a rationali,& irrationali. Quod hæc quæſtio non intelligatur de doctrina principiorum,quæ fide tenetur, hunc in modo dominus Caietanus probat. Primum, quia alias ſemel & iterum ſanctus Doctor de eadem re quæſiſſet: etenim de habitu principiorum quæſiuit in ſecunda ſecundæ: vbi diſputauit,An credere aliquid ſupra rationem ſit neceſſarium ad ſalutem. Deinde quoniam in hac prima quæſtione ſæpe æquiuocatione vteretur; cum modo quærat de doctrina concluſionum, vt in articulo ſecundo,vbi diſputat,an ſit ſcientia,modo vero de doctrina principiorum,vt in art. nono,vbi quęrit,an conuenienter vtatur metaphoris. Ne igitur tantus doctor videatur æquiuocatione vti, dicendum eſt eum quærere de quadam doctrina in communi. Quod non intelligatur de doctrina concluſionum, ſic probat. In hoc articulo fit mentio de quadam doctrina, quæ eſt omnibus ad finem conſequendũ neceſſaria: at doctrina concluſionum non eſt neceſſaria omnibus; de aliqua igitur doctrina loquitur,quæ ab vtraque abſtrahit. Contra hanc explicationem has rationes afferre poſſes. Primo, diuus Thomas quærit de quadam doctrina,quę eſt habitus,quo diuina cognoſcimus: hic autem habitus duplex eſt,alter principiorum, alter concluſionum,a quibus non poteſt alius habitus abſtrahi: ergo determinate de vno,vel altero quærit.

Quæſt.2. art.3.

rit. Quod autem ab illis duobus habitibus alius habitus abſtrahi nequeat,patet; quia non datur tertius habitus illis duobus communis: ſicuti tribus ſcientijs humanis,phyſicæ,metaphyſicæ, & mathematicæ non datur aliquis alius communis habitus, qui non ſit vnus ex illis tribus. Licet ergo poſſit aliqua ratio communis, & cõmune nomen his duobus habitibus animo concipi: tamen re ipſa non datur alius habitus, de quo poſſit quæri, an nobis ſit neceſſarius ad ſalutem. Confirmatur hæc ratio: diuus Thomas loquitur de quadam doctrina omnibus ad ſalutem neceſſaria: at iſta tertia doctrina nemini eſt neceſſaria; quia ſolus habitus principiorũ eſt neceſſarius: quare non eſt intelligendus de iſta communi doctrina. Secundo, quando aliquod prædicatum proprie conuenit alicui inferiori, non poteſt attribui ſuperiori, niſi improprie: verbi gratia, quia eſſe riſibile proprie conuenit homini, non poteſt proprie attribui animali, niſi per non repugnantiam, quia animali non repugnat eſſe riſibile: ſed quæ diuus Thomas dicit de hac doctrina,de qua determinate quęrit, conueniunt doctrinę principiorum, vt eſſe neceſſariam ad ſalutem, & ad ſalutem hominis; ergo de hac doctrina priuate loquitur. Tertio, aut diuus Thomas ſumit, ly doctrina, eodem modo in omnibus articulis, aut diuerſa ratione: ſi hoc dixeris, falſum erit, eum abſtrahere ab habitu principiorum,& concluſionum:
quia

quia in vno articulo determinate sumet pro vno habitu, in alio vero pro alio: si primum concesseris, ne cogaris dicere eum vti ęquiuocatione, profecto affirmare mihi licebit in hoc articulo loqui de doctrina principiorum; cum certissimum sit in art. 9. de hac doctrina verba facere, cum quęrit, an conuenienter vtatur metaphoris, & in x. an habeat plures sensus. Quare, si sumit semper eodem modo, in hoc etiam articulo de eadem loquetur doctrina; non autem de quadam doctrina abstracta. Quarto, a beato Thoma concluditur, opus esse ad salutem consequendam doctrina reuelata: at ista est doctrina principiorum: ergo de ista loquitur, & non de quadam alia ab hac seiuncta. Neque argumenta in contrarium a viro docto allata, quicquam probant: non primum, quia non est eadem hęc quęstio cum illa: quia hoc loco quęrit an sit necessaria ista doctrina reuelata; ibi vero an sit necessarium credere aliquid supernaturale ad consequendam salutem. In vno ergo loco quęritur de necessitate reuelationis, in alio vero de necessitate fidei, quę reuelata credit. Vocatur autem doctrina reuelata habitus fidei; quia in ijs solis vere reperitur, qui fide eam tenent. Neque secundum vrget; quia, vt supra scripsimus, in omni scientia sunt duo habitus, principiorum nimirum, & conclusionum: cum ergo in hac quęstione, quę est veluti procemium ad scientiam de Deo, agatur de natura Theolo-

giæ,

gię,non est mirum si in vno articulo disputat de doctrina principiorum, & in alio de doctrina conclusionum. Neque vlla intercedit vera æquiuocatio, quia in singulis articulis determinate loquitur de vno, vel altero habitu: in primo de doctrina principiorum,in secundo de doctrina conclusionum,& sic in alijs. Quare,cum hæc prima expositio non videtur bona. Alij dicunt, beatum Thomam loqui determinate de doctrina conclusionum,quę omnibus est necessaria, si non immediate, saltem mediate: quæ explicatio,licet commoda videatur:tamen puto non esse ad mentem diui Thomæ, qui loquitur de ea doctrina, quæ per se cuilibet est necessaria ad cognoscendum finem: at doctrina conclusionum non est necessaria omnibus, ad finem cognoscendum, ergo. Dicunt postremo alij, eundem esse habitum principiorum, & conclusionum, & proinde nullam esse in hac quæstione æquiuocationem, licet in vno articulo de principiorum,in alio de conclusionum doctrina sermonem habeat. Verum,hæc explicatio non placet. Primum certissimum est, ex Aristotele, hos duos habitus esse omnino inter se distinctos. Deinde, habitus principiorum huius doctrinæ est infusus, conclusionum vero acquisitus: differunt igitur. Præterea, quod est causa alterius, & prius illo, non est idem cum illo: at habitus principiorum est causa habitus conclusionum,& est prior; igitur. Postremo, habitus

6.Eth.
2.Post.

princi-

principiorum est de propositionibus per se notis, quæ sine medio cognoscuntur: at habitus conclusionum est de ignotis, & per demonstrationem acquiritur: quare non sunt ijdem habitus. Concludendum ergo est diuum Thomam loqui de doctrina principiorum, & de doctrina reuelata: quod ita claret dixit, vt clarius loqui non potuerit. Hæc explicatio ex aliarum explicationum confutatione remanet comprobata. Secunda dubitatio: An doctrina conclusionum possit, formaliter loquendo, appellari doctrina reuelata. Dominus Caietanus, vt diximus in explicatione tituli, existimat posse appellari reuelatam: contra quam sententiam hunc in modum insurgeres. Primum, res, vt Aristoteles secundo physico docet, denominantur ab actu; neque enim quod est in potentia lectus, vocatur lectus, nisi ab arte formam lecti acceperit: at Theologia conclusionum non est actu reuelata, sed acquisita: ergo non est, formaliter & simpliciter loquendo, appellanda reuelata, sed acquisita: sicuti semen non potest formaliter appellari homo, cum solum potestate sit homo. Deinde, quoniam eadem ratione dicere possemus scientiam esse intellectum: quia scientia continetur in principijs, quorum habemus intellectum. Similiter conclusiones possent dici per se notæ, quia principia in quibus continentur, sunt per se nota: & denique omnia, quæ tribuuntur principijs de scientia ex principijs Tex. 11.

ducta prædicarentur: quod est a ratione alienum. Postremo, id, per quod vnum differt ab alio, non debet tribui illi, vt esse rationale, quo homo differt a bruto, non debet tribui bruto: sed habitus conclusionũ differt a doctrina principiorum, quod hæc sit reuelata, ille vero non reuelatus, sed acquisitus, non igitur simpliciter erit appellandus reuelatus, sed acquisitus. Tertia dubitatio: An solutio argumenti secundi sit bona? Argumentum est hoc: Datur Metaphysica, quæ est Theologia humana, quæ nobis Dei cognitionem tradit; ergo non est opus alia doctrina reuelata, qua Deus cognoscatur. Respondet sanctus Doctor negando consequentiam: & ratio negationis est, quia hæc doctrina agit de Deo sub alio lumine, scilicet sub lumine reuelato. Scotus solutionem hanc impugnare conatur; & ideo ait solum ex ea sequi, theologiam nostram distinctam esse a metaphysica: non autem debere dari aliam doctrinam reuelatam: quare potius negandum fuit antecedens, dicendo, Metaphysicam non agere de Deo secundum omnia. Dominus Caietanus vt diui Thomæ responsionem defendat, multa metaphysice disputat, quæ sic accipienda sunt. In qualibet scientia duo reperiuntur, & res quæ consideratur, & modus quo consideratur: illa dicitur ratio formalis obiectiua, vel ex parte obiecti, hæc ratio formalis ex parte scientis. Verbi gratia, in Geometria, prima ratio, est quantitas continua,

nua, siue figura circularis,triangularis, &c. altera est,quod ista considerentur, vt abstracta a materia sensibili. Rursus, ratio formalis obiecti duplex est: altera adæquata, altera inadæquata: adæquata est, quæ comprehendit omnia, quæ sub tali modo considerantur; vt in philosophia naturali corpus mobile: inadæquata vero quæ non complectitur omnia, vt elementa, in naturali scientia. Vbi autem est diuersus modus tractandi est etiam diuersa ratio obiecti adæquata, & contra: non tamen vbi est diuersa ratio inadæquata:quia nihil prohibet quod vna scientia conueniat cum alia in aliqua conclusione, non tamen in omnibus. Nam eandem conclusionem, puta, terram esse rotundam, probant Astrologus, & Physicus, diuerso tamen medio. Ex quibus colligitur, quod si in vna scientia cõsideretur aliquid, quod etiam in alia, diuerso tamen modo, considerabuntur etiam alia multa,quę in illa scientia non considerantur. Exempli gratia, in Physica multa considerantur, quæ non considerantur in Astrologia:quia cum modus sit diuersus,ratio quoque adæquata diuersa erit. Ex his solutionem diui Thomæ bonam esse ostenditur. Quia,licet nostra Theologia in aliquibus conueniat cum Metaphysica: tamen, quia procedit alio lumine, oportet vt habeat aliam rationem obiectiuam adęquatam,& ideo multa alia considerabit, quæ non cõsiderat Metaphysica. Quare ex modo procedendi infertur

necessitas alterius scientiæ, quæ sit ratio adæquata huius modi. Et hæc ex domino Caietano. Posset ad hanc Scoti obiectionem hoc etiam modo facilius responderi. Diuus Thomas, tanquam bonus logicus, voluit potius negare consequentiam, quam antecedens distinguere, & ad id respondere, de quo erat difficultas. Licet ergo istæ duæ scientiæ idem tractent: tamen, quia non eodem lumine, eademq; ratione res diuinas considerant, non sequitur hanc doctrinam non esse necessariam. Sed dices, adhuc obiectio viget: quia solum probat huius scientiæ distinctionem, non autem necessitatem. Respondeo, non solum distinctionem, sed etiam necessitatem probare: quia, ex eo quod procedit lumine diuino, sequitur quod sit necessaria: quia cognitio rerum diuinarum per lumen supernaturale, est omnibus necessaria: non ita cognitio per lumen naturæ. Quarta dubitatio: ratio qua vtitur beatus Thomas ad probãdam necessitatem doctrinę reuelatæ, non videtur bona: quia sumenda fuit ex parte ipsius scientiæ & probari debuit ipsam esse necessariam, & non
Ægid. tantum ex parte hominis, qui finem suum cognoscere debet; ex qua parte diuus Thomas probauit. Respondetur, tota necessitas huius doctrinæ sumitur ex parte hominis; & propterea ex necessitate, quæ cernitur in homine, optime probatur hanc doctrinam dari debere. Quia si tollatur necessitas ratione hominis, non erit

amplius

amplius necessaria. Quincta dubitatio: cum diuus Thomas non vno in loco doceat hominem habere naturalem potentiam ad dona supernaturalia recipiẽda, & ad videndum Deum; cur in hoc articulo hominis finem, qui est clara diuinæ essentiæ visio, super naturalem appellat? Hac de re inferius late disputabitur: nunc breuiter dico, quosdam male argumentari contra sancti Thomę doctrinam, putantes eum hoc loco verba facere de potentia naturali, cum tamen loquatur de actu secundo, & de apprehensione actuali finis: quam apprehensionem homo non potest habere sine auxilio doctrinæ reuelatę per lumen fidei, ratione cuius actus, vt postea clare demonstrabitur, Deus clare visus est finis supernaturalis hominis. Similiter eos errare arbitror, qui videntes sanctum Doctorem affirmare hominis finem esse supernaturalem, dixerunt, ipsum in ea fuisse sententia, vt existimauerit hominem non habere naturalem propensionem ad clare videndum Deum. Quod autem loquatur de actu elicito, & non de naturali appetitu, patet, ex his ipsius verbis: Qui, nimirum finis, comprehensionem rationis excedit: ac si dixisset, naturaliter apprehendi non potest. Quare ex diuo Thoma, potest stare cum appetitu naturali, finem esse supernaturalem, ratione apprehensionis. Atque hæc sunt, quæ ad explanationem doctrinæ beati Thomæ afferre volui: & si quæ supersunt, in ipsis disputationibus sequenti

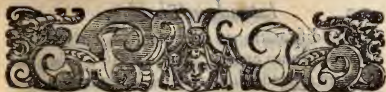
Scot.

D. Caiet.

libro afferentur. Habes ergo, sacræ Theologiæ candidate, breui quadam ac facili propædia siue prima institutione, quæ ad Theologię naturam cognoscendam pertinet. Quibus rebus a te perceptis, idoneus profecto eris ad intelligendas eas disputationes, quæ copiose & subtiliter, de tota theologiæ natura, in ipso huius doctrinæ limine, tractari solent. A quibus disputationibus ego auspicari nolui, cum experientia ipsa didicerim, quam parum nouis huius supremæ doctrinæ auditoribus sese accommodent, & tironum vtilitati consulant, ij doctores, qui statim in ipso ingressu eis disputationes, & difficultates ob oculos proponunt. Placuit itaque nobis aliam exordiendi rationem tironum intelligentiæ magis, ni fallimur, accomodatam, inire: cum hanc docendi viam viri docti retinere soleant: ex qua, si quid vtilitatis sacræ theologiæ studiosi percipient, Deo opt. max. acceptum referant.

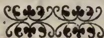
Plato lib. de leg. Institu. in procem.

Libri primi Finis.

INTRODVCTIONIS In Sacram Theologiam, *Liber Secundus*:

In quo de doctrinæ reuelatæ conuenientia, vtilitate,& necessitate disputatur.

Proponuntur ea de quibus agendum est: & argumentis quibusdam doctrinam reuelatam dari non posse probatur.
Cap. I.

MNIA fere,quę ad sacrę doctrinæ naturam cognoscendam pertinēt, facili quadam ratione, Christianæ Theologiæ candidatis accōmodata, primo libro explicauimus; dū de eius definitione, caussis principijs,conclusionibus, officio, diuisione, & partibus egimus. Quibus, ni fallor, rebus perceptis,noua in re theologica ingenia, ad grauiores

uiores disputationes percipiendas, satis instru-
cta, & idonea erunt. Nunc quasi a principio
iterum aggredientes, ijsdem de rebus, singulas
diligentius examinando, nobis sermo habendus
est. Vt non solum rudi quadam ratione bonus
theologus instructus, sed etiam disputatione ar-
1.Pet.3. matus, de ea, quę in ipso est spe & fide, rationem
reddere sit paratus. Et quoniam non solum
scholasticæ doctrinæ, verum etiam totius reli-
gionis christianæ, ac humanæ salutis fundamen-
tum, est doctrina diuinitus reuelata; propterea
hac de re priore loco a nobis diligenter dispu-
tandum erit: vt iacto atque confirmato funda-
mento, reliquum ædificium firmum, ac stabile,
vt re vera est, appareat. De hac itaque diuinæ
doctrinæ reuelatione, hęc a nobis, vt summatim
omnia proponamus, disputanda sunt. Primum,
demonstrabimus aliquid a Deo reuelari nobis
potuisse, & re ipsa iam reuelatum fuisse. Deinde
explicabimus quam fuerit non modo conue-
niens, sed etiam necessarium aliquid a Deo no-
bis reuelari, & quarum rerum facta sit reuela-
tio. Postremo de certitudine huius veritatis, ac
etiam de aptitudine quam homo habet ad do-
ctrinam reuelatam, & ad eum finem, ad quem
per hanc doctrinam ducitur, agemus. Quod si
in hac materia explicanda paullo fusius dispu-
tabimus, id nobis vitio dandum non erit, cum
nulla disputatio debeat censeri longa, in qua de
totius religionis christianę, & doctrinę Theo-
logicæ,

logicæ, vt nunc dicebam, fundamento, agitur. Et, vt iam, quod primo loco propositum fuit, aggrediamur, quasdam proponā rationes, quas christiani nominis hostes afferrent, ad demonstrandum nihil a Deo nobis reuelari posse. Nanque, vt præclare scriptum reliquit Philosophus, operæpretium est, aliquid facultatis, hoc est aliquam scientiam habere volentibus, bene dubitare: quoniam posterior facultas, solutio eorum est, quæ ante dubitata fuere. Rationes ergo, quæ rem propositam in dubium reuocāt, sunt fere istæ. I. Posset itaque in primis Philosophus hunc in modum Theologum vrgere: In caussis naturalibus est ordo essentialis, & intrinsecus, qui in hoc situs est, vt caussa secunda non agat, nisi moueatur a prima, & prima non agat, nisi per secundam, & alias sequentes vsque ad caussas proximas, quę sunt caussę naturales: ergo nullus effectus, ac proinde nulla etiam scientia, poterit dari, quin sit per caussas naturales: cum scientia sit effectus quidam maxime naturalis: & ob id per caussas naturales effici debet. Quod sumptum fuit, non solum est Philosophi multis in locis, sed etiam sacrę scripturę, quę asserit, Omnia facta fuisse in numero, pondere, & mensura: & sapientiam attingere a fine vsque ad finem, & disponere omnia suauiter: at non disponerentur omnia suauiter, si caussarum permutaretur ordo, igitur. Adde, quod omnia quę a Deo sunt, ordinata sunt: si ergo ordinata sunt,

3.Met. t.1.

Lege Ioā. de Bassolis. qō. 1. prologi.

1.Met. c. 1.

2. Met. 2.Physs.

Sap. 11.

Sap.7.

Rom. 13.

in illis eſt ordo, qui ſi mutaretur, non eſſent omnia ordinata. II. Naturæ rerum ſpecificæ ſunt perfectiſſimæ, & perfectiſſimas habent operationes: cum natura nihil imperfectum faciat, &
Gen.1. Dei opera ſint perfecta, & valde bona, ideſt optima. Cum ergo homo ſit ſpecies perfectiſſima, & inter omnes creaturas præcipuus, immo, vt
Lib. 2. Phyſic. Lib. 2. Acad. q. Ariſtoteles & M. Tullius ſpeciatim ſcriptum reliquerunt, ſit creaturarum finis, ita vt aliqui eum naturæ miraculum appellauerint; habebit profecto omnia, quæ ſuæ naturæ neceſſaria ſunt, & præſertim quæ pertinent ad cognitionem, & ſcientiam, quæ eſt ei maxime cognata. Non igitur fieri poteſt, vt ei aliqua de uouo reueletur
Ariſt. lib. 1. polit. ſcientia: cum Deus, & natura nihil faciant fruſtra. III. Iſta ſcientia ſupernaturaliter reuelata, vel erit æque perfecta, vel minus perfecta, vel magis perfecta, quam ſcientia naturalis; neque enim aliud membrum aſſignare licet: ſi duo priora membra conceſſeris, inutilis ac vana eſſet, & fruſtra daretur iſta doctrina, cum nihil perfectionis addat. Si tertium dixeris, ſequitur hominem non eſſe capacem huius perfectioris doctrinæ, cum ſit doctrina quædam ſupra naturam: ac proinde eam recipere non poſſet. Sicuti ſenſus non poteſt cognoſcere vniuerſalia, quia non eſt capax ad recipiendas ſpecies vniuerſales, & cognitionē rerū a materia ſenſibili abſtractarum, quæ eſt cognitione ſenſitiua perfectior. IV. Nulla res præter naturalem perfectionem

poteſt,

poteſt, vel debet recipere aliā ſuperiorem; quia ſingulæ res habent certum ſuæ naturæ modum ad quem naturaliter tendunt, & quem trānſire non debent, nec poſſunt, niſi natura ipſa mutetur; cum rerum ſpecies, vt docuit Ariſtoteles, In Met. ſint veluti numeri: ergo præter humanam ſcientiam, quæ eſt perfectio naturalis, & naturæ conſentanea, non dabitur alia ſupernaturalis, cuius humana natura non ſit capax. Alias enim vniuerſi ordo, qui in hoc ſitus eſt, vt vnaquæque res ſecundum naturam ſuam ſit perfecta, & vt a ſuo non dimoueatur gradu, mutaretur. Vt ecce, ſi formica, animal imperfectum, reciperet perfectionem alterius ſpeciei nobilioris, puta hominis, a ſuo dimoueretur ordine, & gradu. Pari quoque ratione, ſi homo perfici ſupernaturali doctrina poſſet, a rerum naturalium ordine, vel ſaltem a ſua diuelleretur ſede. V. Quidquid Ariſt. lib. 3. de ani. homo intelligit, & cognoſcit, cognoſcit per phātaſmata, quæ pendent a ſenſibus, & hic eſt modus intrinſecus, & naturalis humanæ intelligentiæ: ergo non poterit per alium modum intelligere: & ita non dabitur alius modus ſciendi ſupernaturalis. VI. Nihil eſt concedendum, quod ſit contra naturam, quam Deus non deſtruit, ſed conſeruat: at aſſerere hominem eſſe capacem diuinæ doctrinæ, eſt affirmare quiddā, quod hominis naturæ repugnat; cum ea, quæ ſunt Dei, homini quadrare non poſſint, & quod eſt a cauſſa non naturali, non ſit ſecundum naturam,

ram, igitur. VII. Deus caret membris corporeis, ac proinde voce, qua homines docentur: quare nulla ratione per seipsum poterit hominem docere. Et hæ sunt rationes, quæ maiorem difficultatem in re proposita facere videntur. In hac disputatione nulla inter Scholasticos est dubitatio: immo eam tanquam certissimam omnes fere supponunt. Verum, qui, vel Deum non esse, vel non habere prouidentiam existimarent, negarent etiam ab ipso hominem doceri. Idem sentirent, qui putarent Deum sine secundis causis agere nihil posse. Nec defuerunt, qui speciatim dixerunt, nullam posse diuinitus doctrinam reuelari, quorum sententiam sequẽtibus capitibus refellere conabimur.

Ponuntur fundamenta quædam ad demonstrandum aliquid a Deo reuelari posse. Cap. II.

VT difficultas proximo capite posita, facilius explicetur, aliquot notanda, siue fundamenta nobis ponenda sunt. Primum, Deus optimus maximus, qui princeps est huius doctrinæ auctor, est omni ratione infinitus: neq; enim, cum non sit ab alio, vel a se factus, aliquẽ terminum habere potuit: quo fit, vt ob hanc infinitam vim, omnia, quę nullam implicationem includunt, sub eius potentiam cadant.

Dionys. Areop. Cum hac immensa Dei omnipotentia, summa coniuncta est bonitas; de cuius ratione, vt viri

ſapientes docent, eſt, vt ſe cum alijs communicet: vt bonum dici nequeat, quod in ſe manēs, ſuam bonitatem non impertitur alijs. Quare, cum Deus ſit ipſum bonum, ſine dubio ſe communicare debebit. Communicat autem Deus ſe dupliciter: vno modo ab omni æternitate, neceſſario, ac proinde ſe totum: Qua ratione, diuina natura exiſtens in Patre communicat ſe totam Filio, & exiſtens in Patre & Filio, communicat ſe totam Spiritui ſancto: quę communicatio, dicitur ad intra; de qua in materia de Trinitate agitur. Altero modo in tempore, & libere; qua ratione ſe communicauit creaturis, dando his eſſe clarius, illis vero obſcurius: & hęc communicatio dicitur, ad extra. Quod autem Deus hoc poſteriore modo ſe libere communicauerit, exploratum eſt: quia alias eſſet imperfectus, penderet a creatura, & libertate careret: quę libertas, cum ſit maxima in creaturis perfectio, proculdubio in Deo eſſe debebit. Ex quo colligere licet, quod ſicuti a principio ſe libere communicauit, & varias perfectiones varijs rebus, pro ſua voluntate, impertiuit; ita & poſtea, eandem poteſtatem & libertatem retinens, potuit, atque poteſt, aliquam perfectionem ſine cauſſis ſecundis, ſine quarum adminiculo hunc lucentem mundum fabricauit, alicui creaturę tribuere. Inter alias autem communicationes, & quæ magis Deum, qui eſt totus mēs, & ratio, & hominem, qui ratione vtitur, decet, eſt

S.maxim.

Ariſt. lib. de cœl.

est communicatio scientię, cuius Deus est fons & origo, & homo maxime capax, & appetens. Propterea non solum sacra scriptura, sed etiam homines solo naturę lumine illustrati, sapientiam a Deo petendam esse docuerunt, ac etiam petiuerunt. Deus ergo, cum sit omnipotens, infinite bonus, liber, ac sapientię fons, non solum per creaturas veluti per effectus a se productos, sed etiam per seipsum hominem sapientię capacem, poterit erudire. Secundum fundamentum: cum homo duplici ex parte sit conflatus, corpore nimirum & animo; quarum partium altera, cum rebus inferioribus, altera cum cœlestibus spiritibus conuenit; vt merito a quibusdam creaturarum orizon nominetur, cum sit inter vtramque naturam, corpoream & incorpoream medius; propterea quod ad ipsius gubernationem ac perfectionem attinet, nō solum a caussis corporeis, & physicis, sed etiam a caussis superioribus & materiæ expertibus pendere debet. Quare, sicuti, quod ad existentiam spectat, ratione corporis, non solum a Deo, sed etiam a secundis & materialibus caussis producitur, quod vero attinet ad animam a solo Deo, cum animæ extrinsecus adueniāt: ita quantum ad conseruationem & perfectionem, non solum a caussis materialibus, quibus corpus conseruatur, ac perficitur, sed etiam a caussis a materia remotis, a quibus anima perfici potest, eum pendere fatendum est. Itaque, vt caussæ materia-

Iac. 1.

Socrates apud Pla. in Phœdro.

1. Meteo. c. 1.

les influunt in corpus, ita caussæ immateriales poterunt influere in animam. Quod si vlla in re humanæ mentis perfectio a Deo & cœlestibus spiritibus pendet, certe in participatione sapientiæ, quam homines naturæ impulsu appetunt, nec facile, nec perfecte, ex se eam acquirūt. Vt, si vllum inter homines, & cœlestes spiritus debeat esse commercium, quod certe ob naturæ similitudinem, & vniuersi ordinem esse debet, in communicatione scientiæ sit. Quare, sicuti caussæ materiales vim continent, qua in hæc inferiora influunt, & hæc inferiora potentiam habent, qua vim, tactumq; cœlorum excipiant; ita quoque caussæ supremæ materiæ expertes, facultatem habebunt influendi in humanas mentes a materia seiunctas, & hæ earum vim poterunt excipere. Tertium fundamentum: Quāuis humanus intellectus dum est in corpore inclusus, & dum aliquid naturaliter cognoscere vult, a sensibus, per quos, veluti per portas externæ res in humanam mentem in qua, tanquā in sua sede residere vellent, ingrediuntur, a phantasmatibus pendeat: tamen, ex sua natura vim potestatemq; habet intelligendi, ac percipiendi aliquid sine phantasmatibus, vt patet de intellectu extra corpus existente, & de actu iudicij: quem actum sine phantasiæ adminiculo exercet. Quoniam, & si non possit substantias a materia seiunctas sine phantasmate speculari: tamen eas ab omni concretione materię remo-

Cic. li. 2. Acad. q. Sinesius lib. de insomn. Arist. lib. 3. de ani.

tas esse iudicat. Non est itaque humana intelligentia ita sensibus & organis corporeis alligata, vt sine illis aliquid percipere, & aliunde, veluti ab intelligentijs, & a Deo illuminari non queat. Potest ergo Deus, vel intelligentia hominem aliquid docere, vel infundendo nouas species, vel formando in phantasia phantasmata noua, vnde per intellectum agentem nouæ producantur formæ, vel per visa, seu rerum formas, ac voces, quas assumpto corpore formare potest. Quare, sicuti non videtur impossibile aliquibus philosophis, intelligentiam abstractam a corpore pendere in intelligendo a phantasmate, tanquam a motore; multo minus videri debet impossibile, humanam mentem posse aliqua ratione doceri, ac excitari, ad aliquid percipiendum ab intelligentia, vel a Deo. Ex his igitur quæ notata sunt, satis rem propositam explicatam esse arbitror. Sequitur ergo, vt quid tenendum sit, deinceps doceamus.

Auer.

Varijs conclusionibus quid in quæstione proposita sit sentiendum docetur, & rationes in contrarium allatæ soluuntur.
Cap. III.

HIs igitur iactis fundamentis, facile erit aliquot conclusiones ad propositam difficultatem respondentes superextruere, atque rationes in contrarium allatas cõfutare. Prima conclusio:

clusio: potuit, ac potest Deus per se hominibus aliquid proxime reuelare. Hoc est, præter naturalem cognoscendi viam, Deus hominem alia ratione docere potest. Hęc conclusio in religione Christiana fide tenenda est: at contra aduersarios, his rationibus confirmatur. I. Deus, vt est dictum, est omnipotens, bonus, ac libere agit: omnipotentiæ est omnia posse, bonitatis est sese communicare, libertatis, id pro voluntate efficere: quare, si Deus per omnipotentiam, bonitatem, & libertatem suas perfectiones creaturis ab initio impertiuit; cur non poterit nunc, cum eadem potentia, bonitate, ac libertate vtatur, homini, quem doctrinæ capacem fecit, aliquid sapientiæ suæ de nouo tribuere? II. Omnis perfectio, quæ est simpliciter talis, idest quæ nullam ex se includit imperfectionem, Deo, qui est perfectissimus, & a quo omnis in creaturas dimanat perfectio, tribuenda est: at posse ex se sapiētiam communicare, est maxima perfectio, Cicero. quod etiam philosophus fateretur: & ideo Seneca scriptum reliquit, si cum hac exceptione Seneca. sapientia detur, vt non communicem, non est tanti vt sudem, & æstuem: igitur huiusmodi perfectio sine dubio Deo tribuenda erit: poterit ergo Deus per seipsum hominem docere. Secunda conclusio: Intelligentiæ possunt hominem instruere, atque aliquid ei reuelare: quæ conclusio sic probatur. I. Intelligentię, vt non modo Christiani, sed etiam Ethnici philosophi

docent, possunt mouere, ac etiam ex communi sententia, mouent cœlestes orbes, & id immediate: ergo poterunt etiam animam rationalem mouere: quæ consequentia est omnino manifesta, cum maior sit proportio inter intelligentiam & animam, quia ambæ sunt materiæ expertes, quam inter intelligentiam & cœlum, quod est materiale & quantum; & naturæ intelligenti magis congruum sit docere, quam mouere. II. Inter homines & intelligentias, propter ordinem vniuersi, debet intercedere aliquod commercium; vt inferiora perficiantur a superioribus: at nulla aliam potest esse magis consentanea communicatio, quam vt intelligentię possint hominem sapientię appetentem, eaq; egentem erudire; id igitur eis concedendũ est. III. Si intellectus agens efficientia sua ex phantasmatibus, vt passim philosophi docent, nouas species producere potest, cur id etiam non poterit aliqua intelligentia? Quod si dicas, intelligentiam esse extrinsecam, idem ego dicam Auerroi hanc veritatem neganti, suum communem, quem finxit intellectum, esse externum. Et quamuis intelligentia non posset ex phantasmate nouas species producere; tamen aliqua alia ratione humanam mentem ad cognitionem, vt supra scripsimus, poterit excitare. Tertia conclusio: Homo potest proxime a Deo, vel ab intelligentia aliquid de nouo doceri. Ponitur hæc conclusio ad demonstrandum ex parte hominis

Arist. lib. de cęlo.

Arist. lib. 3. de ani.

minis esse aptitudinem ad excipiendam supernaturalem doctrinam: quam conclusionem his rationibus breuiter confirmo. I. Anima rationalis, vt omnes fere philosophi docent, & per demonstrationem sciri potest, est immortalis: ergo quoad suum esse immediate, vel á Deo, vel, vt quidam putarunt, quod tamen verum non est, ab intelligentia pendet: quia si esset forma ab agente physico procreata, esset perfecto corruptioni obnoxia. Quare, sicuti habet esse immediate a caussa immateriali, ita ab eadem etiam perfici poterit: cum non maius sit aliquid perficere, quam illud idem producere. II. Homini insitus est appetitus sciendi, & perfecte sciendi; ac proinde humana mens non conquiescit nisi perfectam cognitionem consecuta fuerit: atqui hunc appetitum naturales scientiæ, vt experientia docet, non perficiunt, cum ipsæ sint imperfectæ & incertæ; restat igitur in homine appetitus ad maiorem, ac perfectiorem scientiam; qui, ne sit vanus, aliqua ratione perficiendus est. Hoc argumentum apud quosdam philosophos, tantum virium habuit, vt dixerint, dari scientiam per quendam illapsum intelligentiarum in mentem humanam, vel species intelligibiles ab extrinseca caussa mentibus humanis infundi. Confirmatur hoc argumentum ex priuato appetitu, quo homo res diuinas cognoscere affectat: vnde colligitur eum esse diuinæ scientiæ capacem, quam cum ex se acquirere

nequeat, aliunde profecto eum habere posse fatendum est. III. Qua ratione confirmantur omnes allatæ conclusiones: statim atque aliqua natura est intellectualis, apta est doceri, & docere, cum sit ad commercium & mutuam consuetudinem nata: cum ergo homo sit naturæ intellectiuæ & imperfectior alijs naturis intelligentia præditis, ipse doceri, & illæ eum docere poterunt. IV. Denique, si homo hominem docet; Cur Deus & intelligentiæ idem non efficient? Quarta conclusio: Deus, siue intelligentia potest hominem docere modo naturali, & supernaturali. Declaratur hæc conclusio, ac etiam simul probatur. Cum intellectus humanus sit forma, non infixa materiæ, & quantum ad existentiam sit independens a corpore; poterit a superiore caussa, sine adminiculo organi corporei, illuminari, ac erudiri: qui sciendi modus non erit naturalis homini in hac vita existenti. Et sicuti intelligentiæ se inuicem docent sine vllo corporis organo, cum sint corporis expertes, ita hominem absque organorum auxilio docere poterunt. Rursus, cum intelligentia possit mouere organa corporea, phantasmata formare, ac etiam per signa, & visa sensus humanos mouere, poterit etiam hominem modo naturali docere. Quincta conclusio: Ista hominis potentia ad recipiendam doctrinam reuelatam, est vis quædam naturalis. Probabitur infra hæc conclusio, cum demonstrabitur homi-

D.Tho. 1. p. q. 106. art. 1.

nem

nem habere naturalem facultatem ad videndũ Deum. His ita positis ac confirmatis conclusionibus, rationes in contrarium allatas dissoluamus. Ad primam: subordinatio quæ est in caussis, dupliciter intelligitur: altero modo, vt caussa inferior sit subordinata superiori, ita vt sine ea nihil operari queat; & hic ordo est necessarius, & semper seruari debet: altero modo, vt caussa superior, & maxime caussa libere agens, nihil possit sine inferioribus, & id est falsum; neq; enim is est rerum ordo. Quare, cũ Deus & intelligentiæ sint caussæ superiores & liberæ, poterunt sine secundis, hominis mentem mouere. Deinde, esto, quod tamen verum non est, Deum per se non posse sine caussis adiuuantibus hominem mouere; negatur tamen non posse dari scientiam reuelatam; quia per secundas caussas & modo naturali, eum docebit, vt diximus. Quare, Deus hominem docendo, nullum ordinem mutat, nullam vim caussis secundis affert, sed omnia suauiter disponit, & gubernat. Ad secundam, concedimus opera Dei perfecta, & hominem in suo genere perfectum esse; negamus tamen ipsum nõ posse diuinitus scientiam recipere, eaq; non egere. Quia, cum homo sit naturæ liberæ, non agit modo quodam immutabili ac certo, vt animalia bruta faciunt; ita vt ei errare non contingat, vt non vno in loco docuit philosophus, & ipsa quotidiana confirmat experientia, cum videamus eius cogitationes, &

L.de cau. prop. 1.

Lib. 1. Eth.c.3. Sect.30. Prou. 15.

Sap. 9. consilia esse incerta: propterea ab aliqua superiore caussa dirigi, & aliqua maiore perfectione, præsertim scientiæ, perfici debuit; & maxime quod attinet ad finẽ vltimum, a quo facile aberrat: de quo quid certi doceat humana sapientia, non habet. Propterea meliores philosophi videntes humanæ naturæ imbecillitatem, homini, Dæmonem, quem Latini, Larem, appellarunt, custodem dederunt. Deinde, esto naturam humanam esse perfectam: tamen tantæ est capacitatis, vt etiam diuinitus adhuc perfici possit: quæ est summa hominis dignitas, ac perfectio. Postremo, tanta est Dei potestas, vt hanc naturam magis, ac magis perficere queat. Ad tertiam, fatemur hanc doctrinam esse perfectiorem naturali scientia; negamus tamen hominem non posse eam recipere, non solum per potentiam, quam vocant obedientialem, sed etiam per veram potentiam physicam sibi inhęrentem; vt sicuti doctrinam ab homine traditã naturaliter recipit, ita etiam doctrinam a Deo reuelatam. Quia, si habet potentiam ad scientiam, habebit quoque ad omnem scientiam: cum eadem sit potentia ad naturalia, & supernaturalia dona, quæ in hunc finem a Deo dantur, vt naturalia perficiantur. Habebit itaque, saltem, potentiam ad eam scientiam, qua indiget, & quam appetit: licet huiusmodi potentia sine supernaturali agente, ad actum non reducatur. Neque illud simile de sensu quicquam

concludit; quoniam homo habet potentiam ad omnem scientiam, cum omnis scientia, siue acquisita, siue diuinitus data, eiusdem sit rationis: at vero sensus, cum sit materialis, non potest, nisi eius natura destruatur, ad cognitionem vniuersalium traduci. Quartæ rationis facilis est solutio: nam, cum duplex sit perfectio, altera essentialis, altera accidentalis, argumentatio illa procedit de perfectione essentiali; nos autem loquimur de accidentali, quæ habetur per scientiam, quæ hominem ab ordine suo non remouet. Adde etiam, quod homo, prout est intelligentia preditus, communicat cum intelligentijs, & cum Deo; & ita pertinet ad ordinem supernaturalium, seu intelligentiarum. Quare, non est par ratio de formica, si rationem reciperet, & de homine recipiente a Deo scientiam; quia, vt diximus, solum perficitur accidentaliter. Ad quinctam, quid sit dicendum satis patet ex vltimo fundamento, & ex quarta conclusione. Ad sextam, hominem esse capacem diuinę doctrinę, non est contra naturam, sed secundum naturam, vt diximus. Neque, vt argumentum assumit, eandem doctrinam, quam Deus habet, homo recipit, sed particulam aliquam, pro vt Deus illi communicat: quę communicatio ex parte caussæ efficientis, est quidem supra, vel pręter naturam; quod tamen nihil implicat, cum etiam Aristoteles motum pręter naturam concesserit: quandoquidem

Lib. de cęlo. cœlestes orbes inferiores contra suum naturalem motum, trahuntur motu superioris orbis. Ad septimam; Deus ipse respondet, cum per Da-

Psal. 93. uidem ait: Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite: Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat? Cum ergo rationes in contrarium allatæ nihil concludant, nobis aliquam doctrinam diuinitus communicari posse, profecto concludere licebit.

An re ipsa aliqua doctrina nobis à Deo reuelata fuerit. Cap. IIII.

CONCEDERET fortasse christianæ philosophię aduersarius, argumentis superius allatis coactus, Deum aliquid homini reuelare posse; sed re ipsa quicquam reuelasse, non libenter daret: cum multa sint quæ Deus facere potest, quæ tamen non dum fecit, vel facturus est nunquam: propterea huius doctrinæ principia in rerum natura inueniri, demonstrandum nobis est. Talem igitur statuimus conclusionem: Re ipsa præter eam cognitionem, seu doctrinam quam homines suo studio acquirunt, data eis fuit alia doctrina cœlitus reuelata, ab aliqua superiore caussa. Hac conclusione solũ vniuerse docere volumus aliquam doctrinam fuisse hominibus reuelatam, seu quod idem est, homines aliquid à Deo vel ab intelligẽtijs fuisse edoctos,

vel

vel præter ſcientias naturaliter acquiſitas aliquam doctrinam reuelatam reperiri, quæcunq; qualisve, & vbi vbi tandem illa ſit: de quibus poſtea rebus ſuo agetur loco. Hanc concluſionem latiſſime probare poſſem, ſed ne nimius in re clara ſim, ſolum quoſdam locos breuiter attingam, quos qui amplificare voluerit, quos citabo, eos auctores legat. Et cum in Chriſtiana ſchola hæc concluſio certiſſima fide tenenda ſit, ſolummodo eas rationes afferam, quæ cõtra aduerſarios noſtræ religionis pugnant. I. Quod omnes populi, omnes nationes, omni tempore crediderunt, verum eſſe exiſtimandum eſt; quia, cum homines ad veritatem, vt Philoſophus ait, nati ſint, tunc eam maxime aſſequuntur, cum in aliqua re omnes conueniunt: atqui omnes nationes, omni tempore exiſtimarunt aliquam doctrinam diuinitus datam fuiſſe; reperietur igitur. Minor propoſito eſt certiſſima: quia Hebræi gens antiquiſſima, id ſemper crediderunt, & credunt: idem cenſent omnes Chriſtiani, qui diuerſis tẽporibus floruerunt in omnibus mundi partibus: in eadem ſententia ſunt omnes Mahometani. Apud Ethnicos, in India, in Arabia, in Ægypto, in Gallia, in Græcia, in Italia, fuerũt Gymnoſophiſtæ, Magi, Druidæ, & Sacerdotes, quibus myſteriorum cura erat demandata; quibus myſterijs diuinam quandam doctrinã contineri arbitrabantur. Quæ omnia ſi exemplis, & auctoritatibus illuſtrare vellem, longum omnino

Ariſt. 1. Rhet. c. 1.

nino facerem: sed ex ijs, quæ subijciemus testimonijs, quod in minore propositione sumptum fuit, satis aperte demonstrabitur. II. Probatur eadem conclusio philosophorum sententia. Hospes Atheniésis apud Platonem dialogo sexto de legibus, ait, Hominem esse ludum Dei, in quo erudiendo, & docendo delectatur. Dialogo decimo de rep. docet dæmones, quos nos Angelos vocamus, nobis præesse, nos custodire, & ad operum executionem nos iuuare. In Phædro asserit Plato maxima bona nobis fieri per furorem diuino quodam munere concessum: quem in hac re tota eius schola secuta est. Alcinous dixit, Deum se habere ad intellectum nostrum, sicuti sol se habet ad oculos corporis. Ideo quidam maximus Platonicorum sectator, eleganter scriptum reliquit; Quod sicuti sol sine sole non cernitur, ita nec diuina, sine diuino lumine, percipiuntur. Missos hic facio Porphyrium libro de abstinentia, Iamblicum libro de mysterijs Ægyptiorum, Calcidium in Timæum Platonis, Plotinum, Psellium, Speusippum, Xenocratem, Synesium, Maximũ Tyrium, & alios eiusdem scholæ philosophos. Aristoteles libro decimo Ethico capite vltimo, aperte docuit, Deos multa bonis, ac sapientibus communicare. Et in sua Theologia Poetas quosdam tanquam mendaces redarguit, quod Deum inuidũ fecerint, quod sapientiam, quæ est ei maxime propria, cum alijs communicare noluerit.

Alcin.

Marſ.Fic.

Lud. Viu. in li.8. de ciu. c.7.

Lib. 1. Met. c. 2.

Deniqué, ille ter maximus Mercurius sæpissime hanc veritatem in suis sermonibus inculcat, & maxime in Pimandro, vbi nihil aliud docere videtur: & inter alia, hæc scribit. Adsum enim ego mens ijs, qui boni, pij, puri, religiosi, sanctiq; sunt: presentia mea fert illis opem, adeoq; vt statim cuncta cognoscant, &c. Et sermone quincto ad Tatium: Tu igitur, o fili mi Tati, in primis pijs precibus obsecra Dominum patrem vnicum, vt sis illius misericordia dignus: sic tandem Deum tatum percipere poteris, si vel vnus dumtaxat illius radius intelligentiæ tuæ benigne refulxerit. III. Huic veritati subscribunt omnes fere Poetæ, qui statim atque sua poemata aggrediuntur, Musas & Deos inuocant; ea scilicet de caussa, quod ab illis se iuuari posse existimant. Ideo quidam Poeta cecinit, Est Deus in nobis, &c. Et Plato, Res quædam leuis, & sacra est Poeta; nec potest versus facere priusquam fuerit a Deo afflatus, & mente excesserit. Et Democritus, Poeta autem quæcunque scripserit cum Dei afflatu, & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Denique, eiusmodi, ait Sophocles, ego cognoui esse Deum, diuina qui semper exhibet sapientibus. IV. Idem confirmat multorum legislatorum sententia, qui dixerunt se suas leges a Dijs accepisse, quod non dixissent, nisi ipsi, & populi, quibus leges dabat, homines doctrinam aliquam diuinitus accipere, existimassent. Et licet falsum sit, eis leges ab

Ouid.

Democritus.

Sophoc.

aliquo

aliquo diuino numine datas fuisse: tamen eorum existimatio nostram sententiam, saltem, quod res fieri possit, confirmat. Quod autem legislatores multi suas leges in Deos retulerint, Clemens Alexandrinus, Theodoretus, Plato, & alij nonnulli memoriæ prodiderunt. Omnes itaque illustres legum institutores suas leges in aliquem Deum retulerunt: Zoroastres, qui Bactrianis Persisq; leges dedit, in Horomasim. Trismegistus Ægyptiorum legislator, in Mercurium: Minos Cretensium, in Iouem: Charondas Carthaginensium, in Saturnum: Lycurgus Lacedæmoniorum, in Apollinem: Draco & Solon Atheniensium in Mineruam: Pompilius Romanorum, in Ægeriam: Zamolxis Scytharum, in Vestam: Mahometus Arabum in Angelum Gabrielem. V. Ex diuinatione, & ex auctoribus, qui hac arte delectati sunt, eadem confirmatur veritas. Nanque diuinatio cognitionem quandam supponit, quam suis viribus homines assequi non possunt. Et licet aliqui eam in humanam sapientiam, vel in corporis habitum reuocare voluerint: tamen, id omni ex parte fieri nullo modo potest. Inter alios qui diuinatione delectati sunt, hi a Clemente Alexandrino numerantur: Battus, Pythagoras, Abaris, Aristeas, Epimenides Cretensis, Zoroastres Medus, Empedocles Agrigentinus, & Phormio. Ait tamen Clemens, omnem diuinationem a Dæmone fuisse. Et, vtcunque sit, adhuc hic

Lib. 1. Strom. Plato 1. de leg.

Marsil. Fin. arg. in Minoë. Plat.

Cic. de diuin.

locus

locus nostrã conclusionem probat. Quoniam, si mali Dæmones per sua oracula homines docuerunt, aut potius deceperunt, cur etiam boni Dæmones & Deus ipse eosdem homines non bene instituerunt? Verum, Dæmones appropinquante aduentu ipsius veritatis, Filij nimirum Dei, conticescere cœperunt; quam ob rem Ethnici admirabantur, & caussam diligenter inquirebant; sed inuenire non potuerunt: quam ipse Dæmon, his verbis, cuidam responsum petenti, aliquando manifeste aperuit: Plut. Cicer. Lege Niceph. lib. 1. c. 17. Suidas.

Me puer Hebræus diuos Deus ipse gubernans,
Cedere sede iubet, tristemq; redire sub orcum.
Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Et vt breuitati studeam, hunc vnum locum ad id confirmandum, quod dicebamus, attigisse sufficiat. Huc pertinent etiam reuelationes per insomnia, per quæ homines se diuinitus doceri existimant: qua de re multi multa scribunt: & si locus, & instituti ratio id paterentur, multa dicerem: sed cum longius ab incepto aberrare nolim, qui plura cognoscere voluerit, citatos in margine legat auctores, ac speciatim Synesium. Synesius. Aug. li. 5. de ciu. Val. Max. Iusti. hist. Pomp. de immor. animæ.

VI. Aliquam doctrinam reuelatam diuinitus fuisse, luculentum ex Sybillarum oraculis sumitur testimonium. Hæ nanque, quod etiam Ethnici confitentur, multa futura, quæ postea euenerunt, prædixerunt, & earum oracula tanquam diuinitus dictata, magna in veneratione, præsertim apud Romanos fuere, vt ex multis scripto-

Luc. Flo. Lact. Fir. Iust. Mar. in apol. Cõst. Imper. Aug. Barthol. Sybillę in speculo pereg. q.

scriptoribus sacris, & profanis colligere licet; & speciatim ex Cicerone libro primo Familiariũ, epistola prima. Et libro de diuinatione meminit carminum cuiusdam Sybillæ, quorum primæ literæ hanc sententiam faciunt: Iesus Christus, Seruator, Crux. Vt merito Theophilus Alexandrinus libro secũdo contra Autolycum, eas, prophetissas appellauerit. Sed quoniam de Sybillis lõgiorem historiam texere nolo, si quis earum oracula videre cupit, legat libellum, in quo earum fragmenta fuere collecta, & eos auctores, qui de illis aliquid memoriæ prodiderunt. VII. Eandem conclusionem confirmat auctoritas eorum, qui existimarunt bonos Dæmones homines custodire, & erudire: quod, vt nostros doctores silentio prætereamus, & philosophi, & poetæ sæpe docuerunt. Et, vt omittamus totam Platonicorum scholam, quæ hoc persuasum semper habuit, inter quos speciatim Calcidius in Timæum Platonis, vbi hoc luculentissimis verbis docet, Phocillides hac de re, hæc scripta reliquit:

Phocillides.

Dæmonibus non vna viris natura nocendi est:
Sunt longe venientia, qui mala pellunt.

Et Menander:

Menander.

Adest viro cuilibet Dæmon bonus,
Cum natus est statim, vt ad vitam instruat. &c.

Idem, vt est apud Arrianum, his verbis docuit Epictetus: Quin etiam suum cuique curatorem dæmonem (Larem Latini appellant) apposuit

Deus,

Deus, qui custos esset vigilantissimus; quem latere nihil posset, aut fallere. Huc pertinent, quæ de Genijs & Laribus Ethnici homines senserũt, & scripserunt. I I V. Idem longa oratione confirmarem, si per historias ostendere vellem omnes scientias, & artes, præsertim obscuriores, diuinitus datas fuisse primis illis hominibus; id quod expresse ex sacris discitur literis. Et de Adamo, ex nostris nemo est qui dubitet, eum omnes scientias a Deo habuisse, & per eum ad posteros permanasse, & ab Hebræis, Chaldæos & Ægyptios accepisse, a quibus cæteri habuerunt. Quod hoc loco docemus, manifestum est ex Clemente Alexandrino, ex Theodoreto libro primo de curandis græcanicis affectionibus, ex Eusebio Cæsariense de præparatione Euangelica, & ex Cyrillo Alexandrino libro primo contra Iulianum apostatam. Itaque grauiter erauit Diogenes Laertius; qui hanc gloriam de inuentione scientiarum, suis Græcis tribuere conatus est: cum prius apud omnes alias fere nationes, quam apud Græcos fuerint, vt ij docent scriptores, quos citauimus. Postremo, positam conclusionem his paucis rationibus confirmare possumus. I. Deus potest sapientiam suam hominibus communicare, & homo potest eam recipere, eaq; indiget; quæ omnia iam probata sunt, ergo censendum est eam ei communicasse: quia, vt præclare scripsit Cicero, est contra naturam non communicare sapientiam. I I. Scientia humana

Lege Cyril. cõtra Iul.

Lib. Stro.

Diogen. Laer.

humana non eſt talis perfectio, quam omnes acquirere priuatim poſſint, neque etiam homini ad beate viuendum, vt poſtea demonſtrabitur, ſufficit: debuit ergo aliqua doctrina diuinitus dari. III. Nulla lex humana potuit, aut poteſt hominem perfectum reddere, & in officio continere: ac proinde legiſlatores ſupra citati ſuas leges a Dijs ſe accepiſſe dixere: debuit igitur dari aliqua lex diuina. IV. Olim apud omnes nationes, & populos erant multæ leges conſuetudines, opiniones & errores contra legem naturalem, quos errores ſublatos fuiſſe cernimus; ergo per aliquam legem diuinitus datam. Alias enim ſi humanum genus non fuiſſet diuinitus edoctum, iam rationis lumen nuſquam appareret. Et hæc ad confirmandam concluſionem ſupra poſitam attuliſſe placuit: quæ ſi voluiſſem varietate doctrinæ amplificare, non vnum caput, ſed integrum librum confeciſſem. Satis ergo mihi fuit, locos indicaſſe. Nunc ad alia pergamus, quibus quæ dicta ſunt adhuc confirmabuntur magis.

Frãc. Zephi. orat. de relig.

Hominis naturam eſſe deprauatam, nec in eo ſtatu eſſe, in quo a Deo creata fuit, varijs rationibus demonſtratur. Cap. V.

ET, vt ea quæ hactenus dicta ſunt, & quæ poſthac de doctrina reuelata dicturi ſumus euidentius demonſtrentur, antequam vlterius progredior,

progredior, illud demonstrare contendam, ex quo reuelatæ doctrinæ vtilitas, & necessitas, nata sunt. Id autem est, ostendere naturam hominis esse deprauatam, nec esse in eo statu, in quo a Deo artifice optimo primum fabricata fuit: quod his rationibus facile persuaderi potest. I. Experitur homo in seipso motus quosdam inordinatos, turpes, contra rationem & honestum; quos ipse non eliceret, cum ipso nolente consurgant: quos, etiam si velit, quin exoriantur impedire non potest: quorum maxime pudet: a quibus aliquo pacto trahitur: vt cum quodam Poeta ei dicere liceat, Video meliora Ouid. proboque, deteriora sequor: & cum Paulo, sentio aliam legem in membris meis repugnantem Rom. 7. legi mentis meæ captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. At non est credibile Deum sapientissimum, & optimum, creaturam præstantissimam, & sibi similem in hoc statu misero, turpibus cōmotionibus subiecto, & obscœnis appetitionibus exposito, creasse: Cum huiusmodi perturbationes sint contrariæ rationi, quæ est præcipua in homine pars: quas perturbationes ipsi etiam philosophi vehementer damnarunt, bestias, serpentes, & furias eas appellando: erit igitur humana natura a suo statu dimota. II. Deus est summa pax, & omnis concordiæ, ac consensionis auctor: ergo non est credendum eum fuisse auctorem maximæ discordiæ, & rebellionis, quæ reperitur in homi-

Rom. 7. ne : in quo, corpus pugnat contra animam, quã
Sap. 9. sua mole aggrauat, & deprimit: caro contra spiritum, cui vehementer reluctatur: sensus contra rationem, quam ad ea, quæ sibi sunt vtilia
Rom. 7. facile trahit; vt si rationem viuendi spectes, po-
Psal. 48. tius hominem iumentum insipiens, quam diuinum animal esse putes: cum, vt quotidie cernimus, & experimur, sæpius caro, quam spiritus; & sensus, quam ratio in hac pugna vincat: quo fit, vt potius dominus seruo, & regina ancillæ, & rex ei, qui subiectus esse debet, quam cõtra imperet. Quare, ea quæ in hac parua hominis republica, & hoc paruo mundo cernitur discordia, non potuit a Deo concordiæ auctore, oriri. Aliunde igitur ortum habuit: ac proinde hominis natura non est integra; quo fit, vt instauratione egeat. III. Vt Deus est auctor naturæ, ita est auctor inclinationum, quæ sunt a natura, & naturam sequuntur: sed in homine videmus inclinationes quasdam ad malum, quod tamen omnis natura non deprauata refugit, omnia
Cic. lib. 1. offic. enim naturæ propensione salutaria amant, fugiuntq; nocentia: non igitur censendũ est naturam humanam in tali statu fuisse a Deo creatam. Quod autem sit in malum propensa, quid attinet probare, cum diuina scriptura, præter ipsam experientiam, id aperte doceat, cum ait?
Gen. 8. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. IV. Deus condens naturam, non facit in ea id, quod est

contra naturam: at homo cuius forma eſt immortalis ita eſt morti obnoxius, vt eam nullo modo vitare queat: ergo non fuit in hoc ſtatu a Deo conſtitutus. Propterea ſcriptura diuina dicit, Deus mortem non fecit, Deus fecit hominem inexterminabilem, per peccatum mors, per inuidiam Diaboli mors intrauit in mũdum. Huc facit quod Deus homini, quem ſuis manibus fabricauerat, cum ei ligni comeſtionem interdixit; comminatus eſt: In quacunque die comederis ex eo, morte morieris: quæ ratio hunc in modum corroborari poteſt. Quo nam pacto conueniunt hæc duo, hominem naturæ propenſione, & quidem maxima, appetere ſempiternam durationem, & vehementer mortem refugere, eamq; exhoreſcere, ob quam cauſſam dicebat Apoſtolus, Nolumus mori, ſed ſuperueſtiri, & ita intrare in cœlum, quod factum fuiſſet, ſi natura integra manſiſſet; & homini neceſſario moriendum eſſe, & ſolum breuem quandam vitam, ſeu potius mortem miſeriarum plenam viuere? Ergo ſignum eſt euidentiſſimum naturam humanam non eſſe integram, & mortem eſſe alicuius peccati pœnam, ac aliunde in naturam irrupiſſe humanam. Id, quod nunc docemus quidam Ethnici animaduertentes, dixerunt, naturam erga homines fuiſſe nouercam, quod multis animalibus ratione carentibus longiorem vitam, & morbis minus expoſitam dederit, quam homini omnium animãtium principi:

Sap. 13. Rom. 5. Gen. 2. 2. Cor. 5. Plin. li. 7. natu. hiſt. in proœ.

cipi: sed hi male damnarunt naturam, cum in caussam tanti mali solo naturæ luminæ penetrare non potuerint. V. Deus optimus maximus & sapientissimus debuit fabricare hominem maxime aptum ad beatitudinem, tum corporis, tum animæ consequendam: nec enim aliter creatura præstantissima formari debuit: at propensio maxima ad peccandum, & necessitas ad moriendũ sunt beatitudini humanæ maxime contraria; cum peccatum opponatur beatitudini animæ, mors vero beatitudini corporis: ergo nemo sapiens existimaret Deum sapientissimum, & optimum hominem omnium creaturarum alias præstantissimum, in hoc misero statu constituisse. Quod opus non modo Momus, sed quiuis alius facile reprehenderet. VI. Si quis hominis naturam vitiatam esse cognoscere facile velit, conferat hominem cum alijs animalibus, etiam cum formica, & quam misera sit humani generis conditio facile cognoscet. Cetera animalia statim atque procreata sunt, quæ ad suum finem consequendum sunt necessaria habent: operationes suæ naturæ congruentes exercent, & sibijpsis sufficiunt, seque tueri possunt. At vero homo nascitur ignorans, sine rationis vsu, ad quem cum venit, quo sibi eundum sit nescit: in hunc mundum imbecillus, inermis, flebilis, innumeris miserijs expositus, auxilijs destitutus, aliena ope indigens, & denique ex parte animi, & corporis valde imperfectus venit.

Ans. lib. cur Deus homo.

Athanas.

nit. Rurſus, reliquæ creaturæ a ſuis operationibus non deficiunt, poſitum ſibi a Deo ordinem ſeruant, congruenter naturæ ſuæ operantur. At vero homo, non hominem, ſed belluam viuit, rationi non obtemperat, nullis præceptis ligari, nullis pœnis coerceri, nulla humana, aut diuina, aut naturali lege cohiberi, nullis deniq; vinculis frænari poteſt. Quid? quod bona hominum pars ita viuit, vt in illis nullum fere lumen rationis appareat: dum aliena bona rapiunt, famam lacerant, inter ſe trucidant, & mutuis bellis ſeſe conficiunt: ita vt homo non ſit, vt eſſe deberet homini deus, ſed lupus, & ſex millia plura mala faciat homo malus, quam beſtia, vt Ariſtoteles ſcripſit. Quare, ſi Deus hominem, vt nunc eſt, feciſſet, vere inuidus, & parum ſapiens, videri poſſet. VII. Si in operibus naturæ nihil eſt inordinatum, nihil ſine ſumma arte, ac proportione fit; quanto magis opus a ſolo Deo factum debuit eſſe ſumma cum ratione, & congruentia formatũ? At coniunctio animæ cum corpore patibili, & corruptibili, cuiuſmodi eſt hoc noſtrum, eſt inordinata, & ſine proportione; cum inter infinitum, & finitum duratione non ſit proportio vlla: anima enim cum ſit immortalis poteſt infinito tempore informare, & quod non informet, eſt violentia quædam, ac defectus maximus: corpus vero cum ſit corruptioni obnoxium perpetuo informari nequit: ergo ſignum eſt hominem non

Ariſto. in Eth.

fuisse in tali statu a Deo conditum. Rursus, perfectio animæ pendet a corpore, quia est pars hominis: at inconueniens est vt perfectio rei incorruptibilis pendeat a re corruptibili; igitur, cum anima nequeat habere suam perfectionem nisi in corpore, debuit vniri corpori quod perpetuo conseruaretur. Est itaque humana natura a suo statu dimota. IIX. Postremo, idem probare licet ex eo, quod videmus hominem creaturarum principem ac dominum non habere illud dominium in creaturas, quod habere deberet: videmus enim eum a singulis fere creaturis varijs modis affici, ei necessarium esse summo cum labore victum quærere, creaturarum multarum vim & potestatem ignorare; & denique, vt paucis multa complectar, eum omni ex parte miserum, ac ærumnosum cernimus: cuius miseria talis ac tanta est, vt multi de humanæ naturæ misera conditione integros libros scripserint. Hic locus, quem hoc capite attigimus, est omnino aptus ad persuadendum dari aliquam doctrinam reuelatam: cum hominis lapsus fuerit occasio, vt Deus nobis vtrunque verbum dederit, reuelatum nimirum, & incarnatum. Hac igitur veritate de naturæ humanæ deprauatione confirmata, ad demonstrandam doctrinæ reuelatæ conuenientiam, & necessitatem accedamus.

Quod

Quod conueniens & vtile fuerit aliquam doctrinam homini diuinitùs reuelari. Cap. VI.

EX his, quæ de naturæ humanæ vitio explicata & confirmata sunt, haud difficile erit, quod hoc capite probandum suscepimus, demonstrare. Et vt breuiter hunc locum tractemus, hanc primã conclusionem statuimus. Congruum sane fuit, vt Deus aliquam doctrinam humano generi reuelaret. Quam conclusionem probabimus afferendo aliquot congruentias ex parte Dei, & hominis, & ipsius doctrinæ reuelatæ. Conueniens itaq; primum fuit ex parte Dei, quoniam omnia, quæ Deus facit, ideo efficit, vt sua attributa, suasq; perfectiones ostendat, quas, vno excepto Incarnationis opere, melius in communicanda sua sapientia, quam in alijs operibus demonstrauit. Primum, Deus docendo homines declarauit multum suam bonitatem, quia maximum bonum, cuiusmodi est sapientia, ex infinita sua benignitate donauit: nec enim Deus inuidus est, vt ob inuidiam suas perfectiones communicare nolit. Deinde, Deus doctrinam hominibus impertiendo, declarauit sapientiam suam: cum sapientis signum sit, posse docere, & docere. Quare congruum fuit, vt ille qui est summe sapiens, hominem, quem sapientiæ capacem fecerat, suam sapientiam doceret. Ideo aiebat Propheta, Incerta, & occulta sapientiæ

Arist. 1. Met. t. 2.

1. Met. c. 1.

Iac. 1.

Psal. 50.

Psal.127. tuæ manifestasti mihi: & alibi, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Patefecit præterea Deus homines docendo, amorem erga eos suum: siquidem mysteria, & secreta non reuelamus nisi amicis, & ijs, quos summam caritatem complectimur:
Ioan.15. propterea Dominus dicebat Apostolis, Iam non dicam vos seruos, sed amicos: nam quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis. Vnde, merito Diuus Athanasius animaduertēs hūc
Lib.7.de trin. summum Dei erga humanum genus amorem, vehementer admirabatur, quod paucissimis verbis sacrosanctum Trinitatis mysterium ei manifestare voluerit, cum dixit: Baptizantes eos
Marc.vlt. in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Postremo, declarauit potentiam suam, cum sese ad hominis naturam accommodauerit, ac ita cum homine egerit, ac si esset vnus ex hominibus; cum hominem ad colloquendum secum eleuauerit, atque capacem suæ doctrinæ fecerit. Attingit itaque sapientia diuina a fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter. Sumuntur
Sap.7. deinde congruentiæ quædam ex parte hominis: Primum, congruum fuit, vt is qui a Deo creatus fuerat, ab eodem etiam perficeretur: & cum inter alias hominis perfectiones potissima sit sapientia, & rerum altissimarum notitia, rationi cōsentaneum erat, vt hanc perfectionem, quam homo ex se assequi non poterat, a Deo totius sapientiæ fonte acciperet. Ex quo apparet quan-

ta ſit hominis dignitas, & magnitudo, cum tantam vim facultatemq; habeat, vt, & quæ ſunt ſupra naturam intelligere, & a Deo doceri poſſit. Deinde, cum homo intelligit ſe a Deo doceri, ad eum amandum, colendum, prædicandumq; magis excitatur: & ideo eum non ſolum tanquam parentem, ſed etiam tanquam præceptorem obſeruat, ac reueretur. Poſtea vtilis eſt humano generi rerum diuinarum reuelatio ad meritum: quia dum homo Deo docenti, propter ſolam ipſius auctoritatem, ſine rationum momentis credit, ſubijciendo intellectum ſuum in obſequium fidei, magnopere meretur. Ideo aiebat Dominus: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Magnus, inquit Maximus Taurinenſis Epiſcopus, eſt fidei, profectus, cum tantum de Deo concipit, quantum ſermo non poteſt parturire. Hoc meritum ſpeciatim ex eo naſcitur, quod homo ſubijciendo intellectum ſuum fidei, maxime coram Deo ſeſe humiliat: quæ res ſummo Principi mirum in modum placet: cum homo coram ipſo, tanquam iumentum coram domino ſuo fiat. Ad hæc, vtilis eſt homini hæc diuina reuelatio ad ſpem excitandam: Quia, dum homo tantam Dei erga ſe curam, atque beneuolentiam cognoſcit, vt ſecum loqui, tractare, & arcana ſua ſibi manifeſtare velit, nihil eſt, quod ab eo ſperare non poſſit, & debeat. Huc facit, quod Philoſophorum quidam dixit, hominem eſſe veluti ludum

2.Cor.10
Ioan. 20.
Maximus
Plato.

quendam

quendam Dei; quia Deus cum eo familiarissime se gerit. Quod etiam diuina sapientia apertius docuit, cum dixit: Delitiæ meæ esse cum filijs hominum. Fuit etiam congruum ex parte hominis, vt omnes conuenirent in vna eademq; doctrina;& vt esset concordia in ijs,quæ ad religionem,& salutem pertinent: quam consensionem videmus non esse inter Hęreticos, cum hac doctrina careant. Denique, augebit congruentiam ipsa etiam necessitas, de qua statim dicemus: quia sine hac doctrina,multa quæ ab omnibus sciri debent, partim sciri nulla ratione possunt; partim non sine summa difficultate: & quod obseruatione dignum est,hac via, plura scit vna simplex fœmina,quam doctus aliquis Philosophus. III. Sumuntur congruentiæ ex parte rei reuelatæ, quæ est rerum diuinarum cognitio, quam sapientiam nominamus. Primum,natura sapientiæ hæc est,vt communicari debeat, quam qui non communicant, contra naturam agunt: non secus ac si quis lumen petenti, lumen præbere nollet. Ideo sapienter aiebat quidam, cupio omnia, quæ scio in alium transfundere; & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam. Et alius, non est diuinius aliquid, quo de quis consulere queat, quam de sua aliorumq; institutione. Hoc idem videtur probare Aristoteles in Metaphysica, vbi de natura sapientię disputans,ait esse maxime eligibilē, pręcipuam, & maxime liberam, diuinissimam, & hono-

Prou. 8. | M.Tull. | Senec. | Plat. in Theage. | Lib.1.c.2.

honorabilissimam, & eam homines expetere, & esse possessionem non humanam, esseq; indignum, hominem illam non quærere, & Deum, cum non sit inuidus, eam communicare. Hoc idem nos docuit Salomon, cum de sapientia dixit. Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in vijs ostendit se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Deinde, cum sapientia sit vnum ex præcipuis bonis, quibus hominum genus in hac vita potiri potest; congruum sane fuit, vt a Deo principe beneficentissimo hominibus daretur. Hinc est, quod sapientes, philosophiam donum Dei esse, & hominibus nihil melius ab eo dari potuisse, sæpe dixerunt. Postremo, vt veritatem magis ab erroribus, quibus, doctrinæ humana ratione inuentæ, scatent, expurgatam haberemus. Secunda conclusio: Doctrina reuelata fuit, & est hominibus valde vtilis. Hæc conclusio ex allatis congruentijs clarior est, quam vt probatione egeat: & ex ijs, quæ statim scribentur, adhuc magis manifesta fiet. Et in libro sapientiæ, per hanc doctrinam a Deo reuelatam, quotquot Deo placuerunt ab initio, saluos factos fuisse, legimus.

Sap. 6. Lib. Fons Vitę. c. 27

M. Tull. li. 3. offic.

Cap. 9.

Humano generi aliquam doctrinam diuinitus reuelatam, necessariam fuisse ostenditur. Cap. VII.

DEMONSTRAVIMVS hactenus doctrinā reuelatam dari posse, idque congruum esse: at necessariū fuisse pernegaret philosophus: propterea quibusdam rationibus huius doctrinæ necessitatē, nunc vniuerse probare nitemur. Talem igitur statuimus conclusionē: Necessaria fuit humano generi aliqua doctrina reuelata: quam conclusionem his rationibus confirmo. I. Ex parte hominis de quo sapientes quædam quærere consueuere, quæ omnino quęrenda, & a quocunque cognoscenda sunt; quæ sinè reuelatione, saltem eo quo debent modo, cognosci nequeunt: quæsita sunt ista. Vnde homo originem ducat, quid sit, vbi sit, quo vadat, & per quam denique viam. Si primum spectes, quomodo singuli homines, nisi a Deo doceantur, vnde homo veniat scire poterunt? an ex cęlo? an ex terra? est ne ab homine homo omni ex parte formatus? an vero totus a Deo? vel partim a Deo, partim ab homine? an ex tempore? an ex æternitate? Et denique vnde, & quando initium & originem habuit? Quid humana sapientia incerta, & dubia hac de re certi, & explorati proferet, nisi errores, & fabulas multas? Si secundum, qua ratione quispiam quid ipse sit cogno-

cognoſcet, cum in bona hominum parte ob vitiatam naturam, vix lumen rationis appareat? cum, vt omnes ſapientes clamant, ſeipſum cognoſcere longe difficillimum ſit? Si præceptum de cognoſcendo ſeipſo maius fuit, vt quidam ſcribunt, quam quod ab homine videretur, ita vt opus fuerit a quodam Deo dari, ſeipſum coſcere quanto difficilius erit? ac proinde homo id non aſſequetur, niſi diuino lumine fuerit illuſtratus. Quis ergo docebit hominem, quid ſit homo, niſi is doceat, qui fabricauit hominem? Quantum a ſapientibus diſputatur, quid nam ſit homo? mortalis, an immortalis? cœleſtis, an terreſtris? ſpiritus, an corpus? an vtrunque ſimul? Nunquid omnes & ſingulos homines id ſcire non permagni refert? non eſt neceſſe? vt genus vitæ honeſtum, naturæq; ſuæ conſentaneum eligant. Dicat mihi humana ſapientia vnde ſit, quod homo animal præſtantiſſimum ac omnium creaturarũ dominus, & finis, quod etiam ipſi philoſophi fatentur, ſit tam miſer, vt fere creaturis omnibus ſit ſubiectus, & ab eis lædatur, ac in tam miſero, atque calamitoſo ſtatu reperiatur? Vnde eſt illa diſcordia, quam homo in ſe experitur? dum aliud vult, aliud efficit; aliud cognoſcit, & aliud appetit? Nũquid in hoc ſtatu a Deo, pacis, vnionis, concordiæq; auctore, conditus fuit? Deus cuius opera debent eſſe perfecte perfecta, vt ipſe perfectus eſt, hominem ita imperfectum, vt videmus, condiderit?

Cic. Tuſc. 3. Cic. lib. 1. de legib.

Ariſt. 2. Phyſ. M. Tul.

derit? Naturam ergo hominis esse a suo gradu dimotam, quis cognoscet? Quis eius vitium corriget? Quis instaurabit? An is, qui vitiauit? an is, qui deprauauit? Vt ergo homo seipsum cognoscat clariore lumine, quam sit humanum, profecto indigebit. Si tertium postea spectes; vbi reperiatur homo; Est ne in mundo tanquã in patria, vel extorris a patria? est ne in hoc mũdo tanquam inquilinus, an hospes? est ne hic ei manendum, an alio eundum? Nunquid ista cuique cognitu necessaria non sunt? & quomodo cognoscent omnes? & qua certitudine, nisi omnes ab eo doceantur, qui fecit omnes? Si postea quartum consideres, quid humana sapientia, ne dicam in hac re stultitia, de suo proferret? cum humana doctrina nullum certum homini præfiniat finem: ita vt homini, cum, quo ei eundum sit, ignoret, consistendum sit. Quo ergo humanum genus in hac re, vt in alijs multis miserum, si a Deo destituatur, ibit? An ad voluptates? an ad diuitias? an ad indolentiã? an ad honorẽ? an ad alios innumeros fines, quos sine vlla certitudine humanæ ei proponũt scholę? Erit ergo necessarium, vt homini in via constituto, & ambulare volenti, & quo eat nescienti, verus finis sine vllo errore, & absq; dubitatione vlla, per reuelationem diuinam ostendatur. Si deniq; postremũ inspicias, qua via homini eundum est? Epicureane, an Cynica? Stoica, an Platonica? an vero Aristotelea? Aut omnes hæ viæ

sunt

sunt malæ, aut bonæ, aut aliqua bona, aliæ vero malæ: si omnes malæ, ab omnibus recedendum est, & bona inuestiganda: si omnes bonas esse dixeris, id fieri non potest; quia cum vnus sit hominis finis, & terminus, vna erit etiam via, quæ eo ducat. Et quæ nam ex his erit? Quod cum humana sapientia definire nequeat, cum secum istæ viæ pugnent, diuina doceat oportet. Huc facit luculenta Prophetæ Baruch Cap.3. auctoritas; qui de hac vita, & de sapientibus huius sæculi loquens, ait, Eos esse fabulatores, negociatores terræ, viam sapientiæ ignorasse; neq; mentionem fecisse de semitis eius: & quia ignorarunt sapientiam, interijsse ob insipientiam suam: neque esse, qui possit scire vias eius, & qui semitas eius exquirat: sed solum eum, qui fecit vniuersa eam scire, ac inuenire.

II. Probatur præterea eadem conclusio ex cognitione, quam de Deo debemus habere, quam sine Dei auxilio habere, vt necesse est, non possumus. Et primum, nemo affirmabit Dei cognitionem homini ad eum colendũ non esse necessariam: at qualem, & quantam Dei notitiam humana doctrina nobis affert? Alij Deum non esse stultissime dixerunt: alij innumeros Deos, aut saltem multos esse affirmarunt: alij vnum cognoscentes, talem esse aiunt, vt non Deum, sed potius monstrum quoddam nobis proponant: Deum nimirum finitum, necessario agentem, & egentem: sine prouidentia, sine fœcunditate, &

ſine pluralitate perſonarum. Prӕterea, ita Deum eſſe probant, vt cum difficultate poſt longas diſputationes, & labores, id efficiant. Quare, cum non omnes rationum momẽtis hanc veritatem inuenire potuerint, nec omnibus licuerit, quam tamen omnes tenere oportet, neceſſarium ſane fuit, vt Deus per doctrinã a ſe reuelatam ſui cognitionem, ſaltẽ maiorem, hominibus prębere. Ne ergo homo in cognitione eius rei, quam certiſſime & ſine errore cognoſcere debet, erraret, ab ipſo Deo docendus fuit. III. Adde, quod homines naturali propenſione cognitionem Dei appetunt, quã per vires humanas, omnes, & ſinguli, eo modo, quo habere debent, conſequi minime poſſunt; cum parũ quid, & id imperfecte, de Deo naturaliter cognoſcatur: ad quam appetendam ab ipſis creaturis, & effectis excitantur: quia, vbi quis cognouit effectus, naturӕ propenſione, cauſam cognoſcere affectat. Ne ergo hic innatus appetitus eſſet vanus, ſapientia diuina

Sap. 6. prӕoccupauit, qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat: dignos ſeipſa circuit quӕrens, & in vijs oſtendit ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Licet ergo Deus aliqua ratione viribus humanis cognoſcatur: tamen, iſta cognitio non eſt talis, ac tanta, vt homines per eam, eo modo Deum cognoſcant, & ea certitudine, qua cognoſcendus eſt. Si ergo

Li. 1. Eth. c. 2. ex appetitu ſummi boni, ne talis appetitio eſſet vana, Ariſtoteles dari ſummum bonum bene probauit,

probauit, quare etiam nos ex eadem appetitione non efficaciter probabimus dari aliquã scientiam reuelatam, cum homines non possint conquiescere in ea de Deo cognitione, quam habent imperfectã per scientias humanas? & cum eam per humanum studium acquirere non omnes queant, cum tamen omnes appetant, cur Deus, vt omnibus hominibus consuleret, non reuelauerit? IV. In natura, vt Philosophus docet, non inchoatur aliquis motus, aut aliqua operatio, quæ non possit perduci ad finem: at multi, vt ex iam dictis patet, quærunt doctrinam per reuelationem, & cum consilio indigẽt, ad aliquod numen naturali quodam ductu, sese conuertunt; ergo vt iste motus habeat suum terminum, & finem consequatur, ne sit aliquid frustra in natura, debet dari doctrina reuelata: alias enim in vanum homines inuocarent Deũ. V. Nullus effectus perfecte cognoscitur, nisi eius caussa perfecte cognoscatur, & maxime quandò non solum caussa est efficiens, sed etiam exemplaris: at Deus est caussa efficiens, & exemplaris omnium rerum; ergo res non poterunt perfecte cognosci, nisi Deus rerum omnium effector, & exemplar perfecte cognoscatur. Quare cum ista perfecta cognitio per humanas scientias non habeatur, necessarium est vt aliqua scientia de Deo reuelata detur: Vt sit mensura, & quasi omnium veritatum, ac scientiarum regula. Vt sicuti cuiusque rei existentia necessa- [Aug. lib. de ver. rel. Lib. 9. de civ.]

rio ab esse Dei pendet, ita omnis cognitio a cognitione pendeat diuina. VI. Hominis finis ac perfectio, vt philosophi docent, est scientia, non cuiuscunque rei, sed diuinarum rerum: atqui hanc scientiam non possunt omnes naturaliter acquirere; ergo, ne suo fine frustrarentur, Dei notitia diuinitus danda fuit. VII. Vbi Deus cognitus est, debito ac conuenienti cultu colendus est, vt ipsa natura omnes populos, & omnes nationes docet: a qua ratione humana imbecillitas posset cognoscere, quibus rebus, quibus officijs, quibusque cæremonijs diuinum ac æternum numen recte sit colendum, nisi ipsum per se docuerit? Quo modo potest humana mens intelligere, quibus rebus Deus delectetur, quibus offendatur, & placetur, nisi ipsemet ostendat? Quare, si humanum genus sine religione conseruari nequit, quam ob caussam, cum leges humanæ ad retinendam inter homines concordiam, & iustitiam non sufficerent, religio in ciuitates, vt quidam dixere, introducta fuit, & si vera religio sine Dei notitia haberi non potest, profecto doctrina diuinitus reuelata necessaria erit. Confirmatur hæc ratio: Lex humana non perficit hominem, neque ei dat vires, vt faciat quæ mandat, & idcirco ea non seruat: danda igitur necessario erit aliqua lex diuina, vt homo per eam perfici queat. Et has ad propositam conclusionem confirmandam rationes attulisse suffi-

Arist. lib. 10. Eth.

Lact. Fir.

Mars. Ficin.

ciat; quam etiam ex ijs, quæ posthac scribentur, adhuc magis confirmabimus.

Proponuntur, & soluuntur nonnullæ rationes pugnantes contra ea, quæ demonstrata sunt. Cap. VIII.

ANTEQVAM ad alias quæstiones explicandas transitum faciamus, quæ contra iam dicta rationes afferri possunt, eas dissoluere operæpretium erit. Prima ratio, si doctrina reuelata esset humano generi necessaria, data fuisset a principio mundi: at non fuit data; quia vt Christiani confitentur, primum per Moysen, & postea per alios tradita fuit: non est igitur necessaria: alias enim illos primos homines Deus re necessaria defraudasset. Respondetur: in primis, certissimum est per omnes historicos doctrinam, quam Christiani Deum reuelasse Moysi fatentur, esse doctrinam antiquissimã, qua nulla alia est antiquior: a qua legislatores, philosophi, & alij viri docti, & maxime poetæ multa de mundi creatione, de primo hominum statu, & de multis alijs rebus, quas suis profanarunt fabulis, acceperunt: in quibus huic auctori fidem, vt possem longa oratione probare, habuerunt: at certissimum est hos libros scriptos fuisse diuina reuelatione, cum de mundi creatione, & de tota humani generis successione in eis, post multos annos a mundi exordio, agatur,

nec enim ista, ab illo homine potuerunt alia ratione cognosci, ergo etiam ethnici aliquam doctrinam reuelatam concedere videntur. Deinde, respondeo ad hanc argumentationem directe, negando non fuisse datam aliquam doctrinam reuelatam a principio mundi: quia, vt in sacra Genesi legimus, aliquid illis primis patribus a Deo reuelatum fuit. Neque tanta tunc opus fuit reuelatione, vt postea; tum quia rationis lumen non erat multum diminutum: tum etiam, quod cõueniens erat, vt Deus hominem, qui ob nimiam scientiæ appetitionem peccauerat, hac maiore cognitione priuaret: vt, vel hoc modo, quantum diuino egeret auxilio melius intelligeret. Deinde, negamus Deum destituisse illos homines: quoniam eorum mentes ea maiore notitia, qua ad seipsos & Deum cognoscendum, & salutem consequendam egebant, interne illuminabat: de qua re postea copiosius scribam. Secunda ratio, si homo eget doctrina reuelata, maxime ob cognitionem sui finis, vt omnes affirmare videntur Theologi: at hæc ratio a fine sumpta non videtur necessario concludere, igitur. Nam, vel loqueris de fine supernaturali in alia vita; & hoc nihil est; quia ista cognitio non est necessaria in hac vita, sed in alia: deinde, sufficit vt cognoscatur in vniuersum dari aliquem alium finem in alia vita: quod naturaliter cognosci potest, & philosophi cognouerunt. Vel loqueris de fine naturali; at hic finis

naturæ

naturæ viribus cognoſci, & acquiri poterit, cum poſitus ſit in ea Dei cognitione, quam naturaliter aſſequi poſſumus; quæ licet non ſit perfecta; tamen tanta eſt, quantam hic vitæ ſtatus requirit: alias enim non diceretur naturalis, igitur. Quod ſi diceres, oportere cognoſcere viam ad conſequendum finem ſupernaturalem; reſponderet philoſophus, hanc viam eſſe legem naturalem, quam, vt Paulus docet, gentes naturaliter ſeruant. Non ergo opus eſt medijs diuinitus reuelatis. Et ſi diceres, requiri ad cognoſcenda multa, quæ naturaliter de Deo cognoſci nequeunt; reſponderet aduerſarius, iſtam cognitionem non eſſe neceſſariam in hac vita. Nulla igitur ratione talis doctrina neceſſaria videtur. Rom. 2.

Ad hanc obiectionem dicimus, diuinam reuelationem neceſſariam eſſe ad vtrunque finem: ad ſupernaturalem quidem, quoniam in hac etiam vita cognoſci debet, vt in eum actiones noſtras dirigamus, & vt ſit earum principium, ac regula; cum per eas attingendus ſit: quare non ſolum in alia, ſed etiam in hac vita cognoſcendus erit. Ad naturalem etiam, quoniam cognitio Dei quæ per naturã habetur, non eſt omnino certa, & indubitata, nec facilis omnibus. Nec enim humana ſapientia propoſuit nobis verum finem practicum huius vitæ, qui eſt amor Dei: quem finem humanæ vires ex ſe non attingunt. Fuit etiam neceſſaria ratione mediorum, cum lex humana, vt diximus, & dicemus, non ſuffi-

ciat ad recte viuendum. Adde, quod multi ea non norunt, idque ex eo patet, quod multæ nationes, multos mores naturali legi cõtrarios, habuerunt. Tertia ratio, potentia sensitiua non eget aliquo auxilio supernaturali ad suam operationem exercendam; ergo neque intellectiua egere debet: quia potentia superior non debet esse imperfectior; quod contingeret si vi intellectiuæ extrinseca perfectione opus esset: Respondetur, esto sensum non egere aliqua supernaturali perfectione: tamen negamus intellectum non indigere, cum sit potentia perfectionis etiam supernaturalis capax. Nec propterea sequitur sensum esse perfectiorem; quia comparatio fit inter ea, quæ sunt eiusdem generis, & ordinis; & tunc, si vnum aliquo eget, quo alterum non caret, hoc erit vtique nobilius illo: at sensus & intellectus sunt diuersi ordinis, vt constat, igitur. Adde, quod longe melius est ad nobiliorem finem consequendum pluribus, quã ad ignobiliorem, nulla re indigere. Cum ergo intellectus ad finem altiorem, & digniorem, quam sensus, sit eleuatus, non est mirum si pluribus egeat. Deinde, si intellectus ad finem naturalem indigeret auxilio extrinseco, tunc fortasse esset ignobilior sensu: at vero, non ita est. Etenim si ponas finem naturalem esse Dei cognitionem per creaturas, dicam, vt tu dicis, hunc naturaliter acquirere: at vero posse etiam finem supra naturam attingere, est maxima perfectio,

D.Tho.1. sent. q.1. prolog.

D Tho.1. 2. q. 109. ar.5. ad 3.

fectio,quamuis alieno auxilio sit opus. Denium, licet reuelata notitia sit a Deo: tamẽ potest quodamodo dici nostra: quia Deus præsto est ad illam concedendam, cum homo (quod etiam ethnici cognouerunt) sit gratus Deo, eique cognatus, & amicus. Quæ autem διὰ τῶν φίλων, id est, per amicos possumus, aut facimus, δι' ἡμῶν πώς ἐστιν, id est, per nos, auctore Aristotele, quodam modo sunt. Quarta rátio, si doctrina reuelata est necessaria, maxime, quia finis ad quẽ homo tendit, est res quædam supernaturalis, ad quam viribus naturæ aspirare nequit: cum non sit proportionata facultas ei a natura ad supernaturalia tributa: sed hoc non obstat; quia eandem difficultatem facerem, de ista doctrina reuelata, igitur. Nam, aut ista doctrina reuelata est homini naturalis, aut supernaturalis: si naturalis, adhuc ista cognitione accepta, intellectus humanus erit ineptus ad cognoscendum finem supernaturalem: si supernaturalis, intellectus erit ineptus ad eam recipiendam, & vt recipiat egebit alio dono supernaturali, quo fiat aptus ad istam doctrinam capescendam: & cum tale donum sit supernaturale, de isto erit eadem difficultas, & ita dabitur progressus in infinitum: ergo dicẽdum est intellectum, ex se, aptum esse ad percipiendum finem supernaturalem sine vlla alia reuelata doctrina, Vt hoc argumentum dissoluatur, notandum est, duobus modis posse dici aliquid alicui rei improportionatum: alte-

D.Tho. 1. 2. q. 109. ar. 4. ad 2.

Aristo. 3. Eth.

ro modo ad agendum, cum ſcilicet non poteſt actum elicere circa aliquid; vt calidum remiſſum, quod non poteſt calefacere ferrum: altero modo ad patiendum: vt eſt ferrum, quod a tali calido affici non poteſt. Et licet hoc calidum ſit improportionatum ad calefaciendũ hoc ferrum, tamen aptum eſt, ab aliquo alio magis calido magis calefieri. Ad rem, intellectus humanus eſt quidẽ impotens ad eliciẽdum actum ſupernaturalem, quo cognoſcat Deum vt eſt finis ſupernaturalis; non tamen eſt ineptus ad excipiendum auxilium a Deo, quo adiutus poſſit talem actum producere: quo fit vt non detur progreſſus in infinitum: quia, licet doctrina reuelata, vel illud auxilium ſit ſupernaturale; tamen mens humana habet naturalem potentiam ad illud recipiendum, vt poſtea probabitur. Eſt ergo in argumento fallacia, dum ab impotentia ad agendum tranſitur ad impotentiam ad recipiendum. Quia, licet potentia humana non poſſit attingere finem ſupernaturalem: poteſt tamen recipere auxilium, quo roborata, hunc finem cognoſcat. Quincta ratio, potentia quæ naturaliter fertur in ſuum adæquatum obiectũ,
Ariſt. 4. Met. fertur quoque naturaliter in omnes partes, quæ ſub tali obiecto continentur: naturale autem, & adæquatum obiectum intellectus, eſt ens, vt omnes qui ſapiunt, fatentur, ſub quo continetur etiam Deus ſub quacunque conſideratione, ſub quam cadere poteſt: poterit igitur intelle-
ctus

ctus naturaliter Deum cognoſcere ſub quauis ratione: vnde fit, vt doctrinæ reuelatæ nulla ſit neceſſitas. Poſſet hæc argumentatio explicari exemplo oculi & coloris: oculus fertur in colorem, tanquam in obiectum adæquatum: ergo & in omnes coloris ſpecies: idem dicimus nos de intellectu, & de ente. Alias enim, ſi intellectus non poſſet ferri in omnes partes entis, ens non eſſet ipſius obiectum adęquatum, quod eſt falſum. Huic argumento ſatis ſubtili reſpondetur hac diſtinctione a ſubtili Doctore excogitata. Duobus modis aliquid ab intellectu cognoſcitur: vno modo motiue, altero terminatiue. Ea intellectus motiue cognoſcit, quorum proprias ſpecies recipit, a quibus ad intelligendum excitatur: quo pacto oculus dicitur videre colorem motiue, quia eius ſpecies recipit: ea vero terminatiue, quorum ſpecies non recipit, nec ab illis mouetur: tamen, per ſpecies alterius rei in cognitionem illorum peruenit, ſuamq; cognitionem in ea terminat. Vt ecce, ſenſus videt aliquam imaginem motiue per eius ſpeciem: intellectus excitatus a ſpecie imaginis, venit in cognitionẽ rei, cuius eſt imago, & in hanc rem eius cognitio terminatur: & ita res imagine repræſentata, terminatiue cognoſci dicitur. Hac poſita diſtinctione, rurſus animaduertendum eſt, intellectum noſtrum in hac vita ſolum moueri a rebus ſenſibilibus: quam ob cauſſam dixit aliquando philoſophus, nihil

eſſe

esse in intellectu, quod prius non fuerit in sensu: res vero, quæ per se non cadunt sub sensum, percipit solum terminatiue, per species rerum sensibilium: & maxime res ab omni materia seiunctas: quo fit, vt illas indistincte, & confuse cognoscat, per suos effectus. His ita notatis, hunc in modum allata soluitur argumentatio. Ens vniuerse sumptum, non est naturale obiectum motiuum intellectus: quia, vt patet, non intelligimus res a materia abstractas per se motiue. Quare, ens, vt abstrahit a motiuo & terminatiuo, est adæquatum obiectum intellectus: & ita quod in argumento sumitur, nihil contra nos concludit. Solum enim euincit intellectum posse terminatiue Deum cognoscere per species aliunde acceptas; sicuti per species ab ipsis creaturis sumptas naturaliter cognoscitur. Quare, si diuinitus species recipiat, poterit Deum terminatiue, supernaturaliter cognoscere. Et hæc sunt efficaciora argumenta, quæ possent ab aduersarijs nostræ fidei afferri. Nunc contra eandem doctrinam argumenta quædam Theologica afferam, & dissoluam.

Afferuntur, ac soluuntur argumenta quædam Theologica probantia doctrinam reuelatam non esse necessariam. Cap. IX.

VT veritas de necessitate doctrinæ reuelatæ, quæ est nostræ religionis fundamentũ, adhuc

adhuc confirmetur magis, alias rationes ex ipsa reuelatione depromptas soluere est necesse. Posset itaque aliquis Christianus in fauorē philosophi, hunc in modum contra veritatem catholicam argumentari. I. Gentes, vt ex Paulo constat cognoscunt Deum per creaturas; & habent legem scriptam in corde, & naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt: at factores legis, eodem auctore, iustificantur: ergo ad iustitiam, & beatitudinem acquirendam non est opus aliqua doctrina reuelata: cum per naturam, & finis, id est Deus, & media, id est lex naturalis, habeantur. Huius argumenti, quod non paruam habet difficultatem, & maxime propter illud verbum, naturaliter, variæ sunt solutiones. Prima, dicuntur gentes naturaliter facere, quæ sunt legis, non tamen sine gratia, quæ cum perficiat naturam, & homo cum ea a Deo creatus fuerit, naturalis dicitur. Itaque, non sola natura, sed natura cum gratia, quæ haberi sine fide non potest, gentes naturalem legem implebant. Hanc responsionem aliquando attulit Augustinus, quā etiam diuus Thomas approbauit. Secunda explicatio: si, naturaliter, sumatur sine gratia, dicendum est, gentes ea, quæ sunt legis naturaliter facere, sed non omnia, neque meritorie. Neq; enim natura humana per peccatum est ita deprauata, quin possit aliquod præceptum legis naturæ, solo cōmuni Dei auxilio, seruare: quod aliqui sine ratione negant. Seruabat igitur ethnicus

Rom. 1.
Rom. 2.
L. de spir. & lit. c. 26 & 27.
2.2.q.109 ar.4.ad 1.
Greg. Arimin. 2. S. d. 27.
Capr. d. 25.
Gaspar Casal. Rofensis. ar. 36.

ethnicus legem naturalem,sed non omni ex parte, neque meritorie. Propterea, vt iustificari posset,egebat lumine fidei,& auxilio gratiæ; vt in eadem epistola non semel docet Paulus. Si ergo illi homines fecissent, quod facere poterant,nec euanuissent in cogitationibus suis, non fuissent reprehẽsibiles,& illos iustificasset Deus.

Ansel. in hunc locum.

Tertia expositio, quæ est longe melior: in ea epistola Paulus partim Iudæum, partim Alienigenam reprimit,vt eos inter se conciliet.Iudæus enim gloriabatur ob legem a Deo acceptam: Gentes vero suam ostentabant philosophiam: Paulus vtrosque reprimendo, docet, nec legẽ, nec philosophiam iustificasse, ac proinde opus esse fide & gratia ad salutem consequendam. In vtrisque ergo tria possunt considerari, fides, gratia,& eorum quæ facienda erant,notitia,quę in Iudæo per legem, in Ethnico per philosophiã & legem naturalem erat. In vtrisque ergo Paulus requirit,seu supponit fidem & gratiam,quæ duo illis erant communia: & ait Iudæum facere opera legis,per legem a Deo datam,Alienigenam vero loco legis habuisse notitiã seu legem naturalem, & ita solum in lege fit comparatio. Cum ergo ait, Gentes naturaliter facere quæ legis sunt, per, naturaliter, intelligit, legem naturalem, sine lege diuinitus data, non tamen sine fide,seu reuelatione, & sine gratia. Et hæc est germana huius loci explicatio. Secunda ratio, vt homo finem suum consequatur, duo requiruntur:

runtur: vnum ex parte intellectus, alterum ex parte voluntatis: ex parte intellectus, vt ex Paulo epistola ad Hebræos colligitur, requiritur cognitio de existẽtia, & prouidentia Dei, quæ duo naturaliter cognosci posse, etiam sancti patres affirmant, inter quos non vno tantum in loco id docet Chrysostomus: & in libro sapientiæ, & in alijs scripturæ locis, id non obscure docetur. Rursus, requiritur cognitio eorum, quæ agenda sunt, & id, vt ex Paulo loco citato liquet, per legem naturalem, quæ gentibus fuit loco legis scriptæ, scitur. Quare, ex parte intellectus, vt ipsa scriptura affirmat, non erat opus aliquo auxilio supernaturali: quæ res hac ratione efficaciter confirmatur. Nam, si a creatura mundi inuisibilia Dei cognoscuntur, vt Paulus fatetur; multo magis, hæ duæ veritates, nimirum Deum esse, & habere prouidentiam, ac proinde bene agentes remunerare, & improbos punire, quæ non sunt inuisibilia, sufficienter cognosci potuerunt. Restat ergo vt probemus non fuisse opus supernaturali auxilio ratione executionis, quod ex hoc diuinæ scripturæ loco facile demonstratur. Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, vt possis dicere, quis nostrum valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, & opere compleamus? &c. Hic mentio fit de lege, quam Deus populo Hebræo dederat, quæ continetur decem præceptis, quæ

Cap. 11.

Sap. 13.

Rom. 1.

Deut. 30.

præcepta, vt omnes ſcribunt, ad legem naturalem pertinent. Si ergo hæc præcepta non ſunt ſupra nos, ſi non procul poſita, proculdubio viribus naturæ ſeruari poterunt: alias opus eſſet aſcendere in cœlum ad accipiendam notitiã qua cognoſcerẽtur, & gratiam, qua ſeruarentur; quod ſcriptura negat. Quod ad priorem huius argumentationis partem attinet, non negamus, quod etiam ſcriptura ipſa docet, poſſe Deum per creaturas naturaliter cognoſci; ſed dicimus hanc cognitionem non eſſe talem, ac tantam, vt homini ad ſalutem conſequendam ſufficiat. Quia, per cognitionem naturalem non habetur ea firma, & certa notitia, quæ neceſſaria eſt, vt tandem Deo cognito, homo ei ſoli ſeruiat: & ideo opus eſt, vt Deus ſuo lumine magis hominem illuſtret. Propterea Paulus dicebat, ſine fide impoſſibile eſſe placere Deo, id eſt, ſine illo maiore, ac ſupernaturali lumine. Et quod ſpectat ad cognitionem remunerationis, quo modo aliquis cognoſcet Deum eſſe remuneratorem ſupernaturaliter? licet poſſit cognoſci eſſe remuneratorem aliquã alia ratione per bona temporalia. Poteſt etiam dici, Paulum hæc duo, requirere in eo, qui velit ad Deũ accedere, ſed nõ dicit tantum iſta duo ſufficere. Ceterum, hac de re inferius fuſius diſputabo. Quod vero ad auxilium ad executionem neceſſarium, attinet, eadem ſcriptura docet, ſine Deo nihil nos poſſe boni, non modo facere, ſed nec cogitare quidẽ:

Heb. 11. — *Caiet. in hunc locum.* — *1. Cor. 3.* — *1. Cor. 12*

quod

quod etiam sacra decernunt concilia. Locus autem allatus sic accipiendus est, ideo naturalia præcepta dicuntur non esse supra nos, quia sunt proportionata homini in sua integritate existenti, quæ seruare potuisset sine speciali auxilio, secus dicendum esset de præceptis supernaturalibus, quæ sine supernaturali gratia seruari non possunt: homini autem lapso proportionata esse dicuntur; quia Deus semper adest cum suo speciali auxilio. Tertia ratio, Homo peccator in quocunque statu, & in quacunque hora eum pœnituerit potest, vt est apud Ezechielem, iustificari: at si opus esset ista doctrina reuelata, id statim fieri non posset; quia, vt docet Paulus, nemo potest credere sine prædicante, & nemo potest prædicare, nisi mittatur: non est igitur ponenda ista doctrinæ reuelatæ necessitas, ne hominibus salutis intercludatur via. Huic argumento in præsentiarum breuiter respondebo, super quo plura scribere non est huius loci. Dico igitur, Deum nemini deesse, & cum quis, quod in se est, fecerit, si tempus & facultas aderit, Deus mittet doctorē, qui instruat, & illuminet eum, qui conuerti vult; quod non semel factum fuisse legimus. Nam Philippus ad Eunuchum, Paulus ad Macedones missi fuere: & superioribus annis nostræ fidei prædicatores ad Indos hucusque incognitos, penetrarunt. Si per tempus non licebit, aut Deus per se, aut per angelum eum instruet. Quando autem Paulus

Mileu. Arauſ.

Cap. 33.

Rom. 8.

D.Tho.in epiſto. ad Rom.c.8. lect.3.

Act.8.10.16.

dicit,

dicit, fidem eſſe per auditum, loquitur ſecundũ viam & prouidentiam Dei ordinariam, ſecundum quam homines per prædicationẽ ſaluantur. Quarta ratio, omnes Theologi conſtituunt tres ſtatus, nimirum naturæ, legis, & gratiæ. Primus, ideo vocatur naturæ, quia homines viuebant ſecundum legem naturæ, ergo eo tempore non habuerunt doctrinam reuelatam: quia habuiſſent præcepta ſupernaturalia de rebus a Deo manifeſtatis, vt habuerunt poſtea Hebræi. Quare ponere neceſſitatem doctrinæ reuelatæ pro illo tempore, eſt illum primum ſtatum deſtruere: quod ſi in illo ſtatu non fuit opus reuelatione; ergo neque in alijs, cum ſit eadem pro omni ſtatu neceſſitatis doctrinæ reuelatæ ratio. De hoc argumento longius poſtea diſputabitur: nunc dico, ideo illum ſtatum fuiſſe appellatum ſtatum naturæ; quia non fuit data aliqua lex ſcripta; ſed Deus intus illuminabat eos, qui ſe ad diuinum lumen, & auxilium recipiẽdum, quod etiam tunc erat neceſſarium, diſponebát.
Gen. 18. Deinde, vt ex ſcriptura patet, Deus illis primis parentibus aliquid reuelauit, quod per traditionem ad poſteros perueniebat. Poſtremo, contra noſtram ſententiam, eſt auctoritas quædam
Lib. 1. Clementis Alexandrini, qui ſcriptum reliquit,
Strom. philoſophiam aliquando Græcos iuſtificaſſe: ſi ergo per philoſophiam Græci iuſtificabantur, proculdubio doctrina reuelata non egebant. Auctoritas hæc poteſt exponi eo modo, quo in

primo

primo argumento in secunda, & tertia solutione locum Pauli exposuimus: quod patet ex verbis, quæ apud Clementem sequuntur: ait enim, sed non ad vniuersam, & generalem iustitiam, ad quam cooperatrix (philosophia nimirum) inuenitur. Iuuat ergo, vt ait doctissimus ille pater, naturalis cognitio ad iustitiam, sed eam ex se, non perficit.

An doctrina reuelata sit homini necessaria ad salutem consequendam. Cap. X.

CVM superius dictum a nobis fuerit, ideo doctrinam reuelatam fuisse necessariam, vt per eam homo salutem consequeretur; ideo nunc speciatim explicandum est, an hanc ob caussam re vera ei necessaria fuerit. Et vt id, quod in dubitationem vertitur, facilius percipiatur, quædam prænotanda sunt. Primum notandum est, salutem hominis esse duplicem: alteram, quæ consistit in glorificatione, & beatitudine æterna, quam post hanc vitam homines consequuntur: alteram quæ consistit in iustificatione, per quam homo recedens a peccato, fit iustus, & amicus Dei: proposita dubitatio de vtraque salute intelligenda est. Deinde, cum in schola Christiana certum sit, fidem, quæ est lumen quoddam diuinum, ad iustitiam acquirendam necessariam esse, quia sine fide, vt ait Apostolus, impossibile est placere Deo: hoc lo-

Mat.vlt.

Heb.11.

eo nos non quærimus,an ad salutis adeptionem opus sit aliquid credere, & quid, & quantum credere sit necesse: quia hæc disputatio pertinet ad materiam de fide; sed solum demostrare volumus, an vt homo perueniat ad salutem egeat aliquo lumine reuelato,ita vt non possit a peccato recedere,& beatus fieri,nisi aliquo diuino lumine illustratus fuerit. Postremo notandum est, tribus modis aliquem actum necessarium esse ad aliquid consequendum: nimirum necessitate præcepti,necessitate medij, & necessitate vtriusque,scilicet medij & præcepti. Illud dicitur necessarium necessitate præcepti, quod, & si sit in præcepto; tamen si quis impeditus non possit illud seruare, & exsequi, adhuc salutem adipisceretur: qua non potiretur, si seruare posset, & negligeret. Vt ecce; confessio peccatorum apud sacerdotem dicitur necessaria ad salutem consequendam necessitate præcepti: quia,si quis non haberet copiam confessoris, & doleret de peccato,& confiteretur,si posset;proculdubio iustificaretur, etiam si re non confiteatur. Illud vero dicitur necessarium ratione medij, sine quo nullo modo finis acquiritur; siue illud sit in præcepto, siue non: qua ratione gratia ad salutis consecutionem necessaria censetur: quia sine ea nemo saluus fiet. Ex quibus patet quomodo aliquid dicatur necessarium ex parte vtriusque. His ita notatis,has statuo conclusiones. Prima conclusio. Multa sunt in

Deo,

Deo, quæ humana ratio attingere, vel cognoſcere nequit: hoc eſt, perfecta ſcientia de Deo, per humanam intelligentiam, haberi non poteſt. Hanc concluſionem etiam ipſi philoſophi non grauate concederent; quæ apud nos ita debet eſſe certa, vt ſit fide tenenda, quam breuiter & auctoritate, & ratione confirmo. Primum hanc veritatẽ multæ ſcripturæ auctoritates probant, ex quibus, vnam, vel alteram afferam. Forſitan, inquit Iobus, veſtigia Dei comprehendes, aut omnipotentem vſque ad perfectum reperies? Item, Ecce Dominus magnus vincens ſcientiam noſtram, id eſt plura in ſe continens, quam quæ nos capere noſtra ſcientia poſſumus. Et Dauid; Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, hoc eſt, præ me, id eſt, maior eſt, quam quæ a me percipi queat: exaltata, vel eleuata eſt, id eſt ſumma, & immenſa eſt, & non potero ad eam, id eſt, eam attingere, & aſſequi non valebo. Paulus loquens de beatitudine hominibus a Deo parata, dixit, nec oculum vidiſſe, nec aurem vnquam audiuiſſe, aut mentem cogitaſſe, quæ bona in iſta beatitudine continentur. Idem confirmatur ſanctorum patrũ auctoritate, qui quotieſcunque de Deo, & de rebus diuinis loquuntur, hanc veritatem inculcant, & ſe non omnia intelligere aperte fatentur: quorum verba afferrem, ni breuitati, in re aperta, ſtuderem. Immo ijdem patres fatẽtur, nec etiam per lumen fidei, nos omnia percipere: quod manifeſte docuit

Cap. 11. Cap. 36. Pſal. 138. Iuſt. Mar. 1. Cor. 3. Dam. lib. 1. de fid. c. 1.

1.Cor.13 Paulus, cum nos ex parte cognoscere, & ex parte prophetare dixit. Huc pertinent hæc egregia L.2. c.48. D. Irenæi verba: Quædam ergo absoluamus secundum gratiam Dei, quædam concedamus Deo; non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro: vt semper quidem Deus doceat, homo semper discat. Sic semper fidem seruabimus, sic semper scriptura consonans inuenietur. Plato lib.6. de rep. in fine, affirmat nos non posse habere cognitionem sufficientem de Deo, nisi Arist. l.2. Met. t. 1. ipse reuelauerit. Eius discipulus Aristoteles, dixit intellectum nostrum se habere ad diuina, vt Lib. 1. de par. anim. c. 5. oculus Vespertilionis, ad lumen diei: & alio loco, naturam diuinam nos parum contemplari posse docuit, quod admodum pauca illius, sensibus patent. Confirmatur deinde posita conclu- D.Thom. lib.1. contra Gent. c.1. sio his rationibus. Prima, intellectus qui cognoscit omnia, quæ sunt in aliqua re, illius rei essentiam comprehendit: nihil enim aliud est comprehendere, quam omnia, quæ in re sunt, complecti ac continere: at humana mens non potest essentiam Dei, quæ est immensa continere; non igitur omnia, quæ in ea sunt, intelliget. Confirmatur hæc ratio: nostra de Deo notitia acquiritur per effectus, & creaturas: sed nulla singularis creatura, aut omnes simul Dei perfectiones nobis repræsentant; quoniam Deus posset sua omnipotentia longe plures, & perfectiores creaturas condere: quare ex creaturis non potest Deus perfecte & omni ex parte cognosci.

Secunda,

Secunda, quo vnus intellectus est altero perfectior, eo plura cognoscit, vt patet de intellectu viri docti, & idiotæ: sed diuinus intellectus est infinitis partibus perfectior omni intellectu creato: quare multo plura intelliget, & capiet, quam intellectus humanus: at ista omnia, quæ cognoscit, in sua essentia videt; igitur multa erunt in essentia diuina, quæ humana intelligẽtia percipi non poterunt. Ex quo colligere licet vnum maxime animaduertendum, irridendos esse eos, qui ideo mysteria, quæ sunt in nostra religione, non credunt, quod ea non capiunt, non intelligunt: quasi Deus facere nequeat, quæ vim humanæ intelligentiæ superent: & intellectus humanus diuinarum rerum regula, & mensura esse debeat. Quare, non secus errant isti, ac erraret rusticus, qui existimaret solem esse bipedalem & non crederet Astrologo affirmanti esse multis partibus maiorem terra. Postrema ratio, non potest humana mens omnes res sensibiles, & naturales cognoscere, & nullius fere rei essentiam, ne dicam proprietates, intelligit: quomodo igitur, omnia quæ in natura diuina sunt, percipiet? Spiritus, id est, ventus, vbi vult spirat, dicebat Dominus, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, & quo vadat, &c. Si igitur tanta est hominis inscitia, vt ignoret rationem vnde aliquis ventus spiret, & quo pergat, quem tamen sensibus percipit; quomodo poterit in naturam diuinam intrare, & ad eum

Ioan. 3.

Iren. lib. 2. c. 47.

1.Tim. 6. omnino accedere, qui lucem inhabitat inaccessibilem, ad eum, in quam, quem nemo vidit
Ioan. 1. vnquam? Vere igitur quidam scriptum reliquit, maiorem partem eorum, quæ scimus, esse minorem partem eorum, quæ ignoramus. Hæc conclusio ideo a nobis allata fuit, quod sit vnum ex præcipuis fundamentis, quibus doctrinæ reuelatæ necessitas innititur. Nunc afferamus secundam conclusionem, proxime ad quæstionem propositam respondentem. Secunda conclusio: Semper homini necessaria fuit ad salutem consequendam diuina reuelatio, siue mentis illustratio, vel auxilium aliquod supernaturale ex parte intellectus; ita vt sola cognitione, & lumine naturali, nullam salutem vnquam assequi potuerit. Hæc conclusio intelligenda est de vtraque salute, vt supra explicuimus, & de necessitate medij, & in omni statu, siue in omni lege: ita vt nullo tempore, vllus homo potuerit iustitiam, vel beatitudinem consequi sine priuato Dei lumine. Hæc conclusio probabitur primum breuiter quibusdam rationibus, quæ valeant apud fideles, a quibus hæc veritas est certa fide tenenda: postea alijs argumentis, quæ probent etiam apud alienigenam: cum itaque in schola Christiana sit certissima, paucis contentus ero. Prima probatio sumitur ex his scripturæ locis. Sapientiæ capite nono, in toto capite, & in sequentibus agitur de doctrina reuelata, & inter alia, duo dicuntur: alterum quod

si ab

ſi ab aliquo hæc doctrina abfuerit, in nihilum reputabitur, id eſt non erit particeps gratiæ, & gloriæ diuinæ,& ita pro nihilo habebitur: alterum per hanc doctrinam ſaluatos fuiſſe quotquot placuerunt Deo ab initio. Pſalmo nonageſimo tertio, Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. Beatus homo, quem tu erudiueris Domine, & de lege tua docueris eum. Itaque, niſi quis a Deo doceatur, beatus eſſe non poterit, cum humanæ cogitationes ſint vanæ. Ad Romanos capite octauo: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram: nam quid oremus, ſicuti oportet, neſcimus: & ſecunda ad Corinthios capite tertio, Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Denique, Apoſtolus hanc veritatem ex profeſſo epiſtola ad Hebræos longa diſputatione confirmat. Secundo probatur ex decretis Conciliorum: & ex multis vnum, vel alterum afferam. Concilium Arauſicanum capite ſeptimo, Mileuit. capite quarto, vbi dicitur eſſe donum Dei ſcire, quid faciamus. Idem in Conc. Tridentino ſeſſione ſexta, ſancitum eſt. Tertio confirmatur patrum auctoritate: Auguſtinus lib. de prædeſt. ſanctorum capite quincto: Clemens Alexandrinus locis ſupra citatis: Lucianus Antiochenus preſbyter oratione de Chriſto, vbi ſingularibus verbis hanc veritatem exponit. Et has auctoritates hoc loco attuliſſe ſufficiat. Quarto, corrobo-

De conſ. d.4. Quiſquis.

Can. 6.

Apud Ruf.

ratur his rationibus. Prima ratio ſupponit vnũ, de quo non eſt hic diſputandi locus, nimirum, hominem per iuſtificationem aſſequi quendam gradum, ſiue ſtatum diuinum & ſupernaturalem: in quo ſtatu conſtituitur per gratiam, quæ eſt donum diuinitus datum, quo homo fit conſors diuinæ naturæ: de qua re, nos, libro de Viro iuſto, & de Interiore homine, nonnihil diximus: quæ loca conſulere lector poterit. Hoc autem donum, vt melior ſentit ſcribentium opinio, eſt in eſſentia animæ, quæ ab hoc dono deificatur: hoc poſito, talis conficitur ratio. Operatio ſequitur eſſe: ſed homo, vt poſitum eſt, per gratiam eleuatur ad eſſe ſupernaturale; ergo vt poſſit edere operationes huic eſſe conformes, eget auxilio ſupernaturali. Inter alias autem operationes eſt cognitio: ergo vt poſſit iuxta ſuum eſſe ſupernaturale intelligere, egebit lumine ſupernaturali. Secunda ratio, non eſt minus impotens intellectus circa hominis finẽ, quam ſit voluntas: ſed hæc eget auxilio ſupernaturali, vt ſuum finem velit, & amet, vt conſtat ex concilijs iam citatis, & ex diuo Auguſtino multis in locis: igitur intellectus etiam egebit auxilio, ſeu lumine ſupernaturali. Idcirco Concilium Mileuitanum parem facit rationem intellectus, & voluntatis, & fidei, atque caritatis. Poſtremo, homo non poteſt moueri ad conſequendum finem, niſi cognoſcat media neceſſaria, & ſufficientia ad illum conſequendum: ſed

Cap. 5.
Cap. 18.
D. Thom. lib. 3. cõt. Gẽ. c. 152
Dionyſ.
Epiſt. 90. 91. & 92.

hæc cognosci nequeũt sine sciẽtia reuelata:quia ad consecutionem supernaturalis finis opus est operibus meritorijs,& Deo gratis: quod autem nostra opera, & quæ opera sint Deo grata,naturali lumine cognoscit nemo: erit igitur opus lumine diuino ad cognoscenda media ad finis adeptionem necessaria. Neque enim actus humani ex sua natura sunt digni æterna remuneratione, aut Deo grati, nisi ipse eos approbet: quod autem Deus approbare velit, quis nosceret,nisi ipse reuelaret? Nunc breuiter eadem conclusio probanda est aduersus philosophos. Initio,ex his quę hactenus disputata sunt de necessitate doctrinæ reuelatæ,satis euidenter confirmatur: quia, ideo est necessaria reuelatio, vt homo de suo fine, & de medijs ad illum consequendum certior fiat: & vt sciat quæ sibi agenda sunt, & quæ fugienda, vt honeste viuat. Deinde corroboratur ex eo, quod nulla lex humana potuit hominem bonum efficere,& in officio continere, & ideo reip. institutores, & legislatores ad religionem confugerunt. Etenim, post legẽ Liciniã adhuc fuerunt lucriones: post Iuliã,adulteri: & post Calphurniam, ambitiosi ciues. Proponuntur leges, leguntur de officijs libri,lectitantur sapientium consilia, sententiæ, dictata: releguntur Pythagoræ,Phocillidis,Isocratis,Catonis,& aliorum sapientium præcepta, sed nihil istorum humanos animos permouet, in melioremve habitum mutat. Diuina igitur

Ex Scot. q.1. prol.

egemus gratia, quam ſolus verus Dei cultus nobis conciliat. Ad hæc, ipſoſmet philoſophos in teſtimonium huius veritatis vocare licet, & ab ipſis petere: An vere id efficiant, quod efficere vellent,& ita viuant,vt ratio ipſa aliqua ex parte & ipſorum ſcholæ eos docent: qui proculdubio vno ore dicere debebunt; ni mentiri volũt, Videmus meliora, probamusq;, ſed deteriora ſequimur. Propterea cum hanc impotentiam ſentirent, eorum alij dicebant hominem carere libero arbitrio: alij ſe ab externis rebus trahi: alij hominem eſſe a natiuitate malum: quæ omnia cum ipſa ratione, & natura pugnant. Denique, ſi natura eſt ſibi ſufficiens, ſi ſupernaturali non eget auxilio, afferat in medium humana ſapientia ſuos viros iuſtos,& bonos. Proferat igitur illum, quem tanquam ſanctum habuit ſapientia græca, Socratem inquam, & qualem proferet? ineruditũ, plane indoctum, balbutientem, hæſitantem, philoſophiam naturalem damnantem, puerorum amatorem, bibo ſum, inter cyathos garrulum, iracundum, mulieroſum, fornicatorem, vxores quas habebat duas altercantes riſu ſpectantem, patri inobedientem, & ob impudicam pueritiam male audientem. Hæc fere omnia Porphyrius religionis Chriſtianæ hoſtis,& philoſophiæ amator,de tanto viro ſcripta reliquit. O igitur ſtultum Apollinem, qui hunc vnum eſſe ſapientem cum tamen ipſe ſe nihil ſcire vere affirmaret, ſtulte pronunciaſti.

pronuntiasti. Proferat deinde Pythagoram, quem omnis admirata est antiquitas: & quænam tantus philosophus nobis dogmata tradit? Indicit sine ratione nimis longum discere volentibus silentium: sibi vni dicenti fidem sine ratione haberi, contra omnem rationem, vult: animarum introducit transmigrationem: animas ob perpetrata peccata cœlo deiectas, & in corpora detrusas esse ait: tandem iste bonus vir ob tyrannidem affectatam, viuus concrematus fuit. Accedat diuinus, vt Græcia loquitur, Plato, proferatq; suæ diuinitatis dogmata. Animas cum Pythagora e cœlis deturbatas esse, & in varia animalia migrare affirmat: gastrimargia emptus, apud Dionysium tyrannum diu vixit: auaritiæ & inuidiæ vitio laborasse scribitur: periurium, sicuti & mendacium interdum licere existimauit: quare mirum videri minime debet, si Socrati præceptori suo, pro veritate cicutam bibere volenti, fugam persuadere non dubitauit. Fœminas gymnasticam exercere iussit: puellas & iuuenes a Iudicibus nudos inspici voluit, vt quænam ætas celebrandis nuptijs sit apta, videant: non modo rerum communitaté, quæ omnem cósociationem humanam peruertit, sed etiam mulierum introducit: vbi mares & fœmine tempus gignendi excesserint, nullum conceptum fœtum (diuinus vir præcipit) in lucem edant: quod risu, lacrymis, & igne dignum esse Theodoretus ait: masculam venerem se-

Tert. in apol. Arnob.

Petrus Crin. lib. 3.c.1.

Platonis errores late recéset Euseb. li. 3.de præparat.

Theodo.

ctantes beatos iudicat: insontem haberi iubet, qui seruum necat. Prodeat huius boni magistri malus discipulus Aristoteles, cui nunquam præceptor potuit persuadere animorum immortalitatem: is ingratus, & iniuriosus suo præceptori fuit: prouidentiam Dei solum ad lunam vsque protraxit: falsus opinionum antiquorum relator: & cum multa de moribus, & politia scripserit, nunquam de religione, & diuino cultu sermonem habuit: suæ vxori mortuæ rem diuinam, vt Athenienses Cereri, Lycon Pythagoreus scripsit, facere consueuit: ob auaritiam oleum, quo se perunxisset, vendere solitus erat: abortum quibusdam de causis approbauit: amicis iniurius: singularis Alexandri adulator, & mortis eiusdem, vt quidam scribunt, auctor: omnia, quæ docet ab alijs accepit, & nemini accepta refert: tandem ob Euripi ignorantiam, moritur. Omitto Diogenis publicam impudicitiam, Speusippi adulterium ob quam causam perijt, Anaxagoræ iniustitiam, qui depositum hostibus denegauit, Hippiæ insidias, Lycurgi in seipsum crudelitatem, qui sibi leui de caussa mortem consciuit, Epicteti odium, & maledicentiam in Christianos. Et, vt tandem cũ duobus Græcæ, & Romanæ sanctitatis luminibus finiam, Socrates, & Cato suas cum amicis vxores communicarunt. Exclamat hic Tertullianus, O sapientiæ Atticæ, & Romanæ grauitatis exemplum, Leno philosophus, & Censor.

Theod.

Addere

Addere placet ad ea, quæ dicta sunt, quod late Theodoretus demonstrat, omnes istos legis naturæ præceptores in eo peccasse, quod veritatem occultauerint, & maxime ob cicutæ timorem, cum tamen, vt Tertullianus scripsit, nihil magis veritas amet, quam ad lucem videri. Non modo priuati homines, sed etiam vniuersæ nationes vitijs, & legibus cum natura pugnantibus, vsæ sunt. Et vt missam faciam idololatriam, vitium contra maiestatem Dei teterrimum, stultum & puerile, quid enim stultius, & magis pue rile fieri, aut excogitari potest, quam Deum suis manibus fabricatum, adorare? & ab eo auxiliũ petere? ac etiam Deos omni vitiorum genere infectos introducere, nimirum superbos, iracun dos, sanguinarios, libidinosos, adulteros, discordes, inuidos, & denique spurcissimos: neq; quispiam sit, qui istam de Dijs gentium Theologiam mystice interpretari velit, quoniam id leges Romanorum prohibent: & ideo tanquam violatæ religionis reus, cicutam bibet: & a nostris scriptoribus, vt a Tertulliano, Theodoreto, Cyrillo, Gregorio Nazianzeno, Eusebio, & Arnobio iure optimo irridebitur: quia, vt speciatim Arnobius scribit, iuniores pudore affecti: excogitarunt illam mysticam Theologiam. Vt igitur hoc idololatriæ vitium, in quod omnes alienigenæ auxilio Dei destitutæ, lapsæ sunt omittamus, aliquarum nationum breuiter numeremus errata. Thraces, tres, quattuor, & viginti

Herac. li. de polit. Tertull. Theod. In Min. Arian. Tert. Plut. lib. de vit. vsur. Tert. Cæsar. in com. Epist.ad Pamma.

ginti etiam habebant vxores, quibus tanquam famulis abutebantur. Persæ etiam cum matribus coibant. Apud Græcos & Romanos tanta erat in filios potestas, vt impune eos possent pro voluntate, male accipere, & occidere: Carthaginenses, referente Platone, filios Saturno litabant. De potestate in seruos nihil dico: quod vitium egregie aliquando apud Arianum damnauit Epictetus. Apud multos populos in more positum erat, vt Dijs humanas hostias sacrificarent: vt apud Rhodios, Heliopolim, Lacedemonios, Numantinos, & Græci ad bellum profecturi, ab humana cæde auspicabantur. Apud quasdam ciuitates & nationes debitores tradebantur tanquam mancipia, creditoribus, qui eos laniare, & trucidare poterant: quod ideo fortasse faciebant, quia debitum, putabant primum delictum. De repudio, de furto, quod apud populos multos pro scelere non est habitum, ac de multis alijs vitijs, cum breuitati studeam, nihil dicam. Iactet nunc ille omnium scelestissimus, Iulianus apostata, Anasarchi sacculum, Epicteti crus, Cleombroti saltum, Socratis cicutam, pueros Laconicos, Scipionis parcissimum cibũ, & alia id genus præclare facta, quæ & si aliquo pacto laudanda sint; tamen vniuersam iustitiam non continent. Mimice, ait Tertulianus, philosophi affectabant virtutem, & affectando corruperunt, vt qui gloriam captabant. Propterea Hieronymus aiebat, Philosophum esse popularis

ris auræ, atque rumorum venale mancipium. Quid? quod etiam Epictetus philoſophus non obſcurus, philoſophum deſcribens, dixit, eſſe tale animal, quod ab omnibus irrideretur: ita Arianus ſcribit: τοῦτο τὸ ζῶον, ὃ πάντες καταγελῶσι. Vt iure optimo Nilus abbas ſcripſerit, eos baculo, barba, pallioq; tenus philoſophatos fuiſſe. Quare, merito aliquando decretum a quodam philoſopho fuit, virtutem doceri nulla ratione poſſe, ſed quadam diuina prouidentia hominibus aduenire. Itaque niſi maior quædam vis hominum animos in meliorem ſtatum reuocet, nunquam ipſi per ſe a ſua ſede dimoueri poterunt. Nulla ergo reip. gubernandæ ratio, nulla regendæ domus diſciplina, nulla quorumcunq; ſapientium præcepta, nullæ denique humanæ leges ſine diuino auxilio, quo & intellectus, & voluntas iuuetur humana, hominem omni ex parte iuſtum efficere poterunt. Quæ de philoſophorum vitijs, & erroribus a me relata ſunt, ne quis ficta eſſe, & extra rem dicta exiſtimet, ſciat me ab auctoribus in marginibus citatos, ea accepiſſe, & ſanctos Patres, vt Cyrillum, Gregorium, & alios, huiuſmodi vitia, & errores ad probandum, quod nos hic probamus, attuliſſe. Nec ideo attulimus, vt eorum auctoritati in his, quæ recte ſenſerunt aliquid detrahamus, ſed vt maximum noſtræ religionis fundamẽtum confirmemus. Quia, ſi humana natura per ſe fuiſſet ſufficiens, fruſtra Chriſtus mortuus eſſet. Gal. 2.

Agamus

Agamus ergo nos,qui in lege gratię nati ſumus, miſericordiæ parenti gratias; & cum propheta
Pſal.127. dicamus: Non fecit taliter omni nationi; & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Atque de hoc capite ſatis.

An ad ſalutem conſequendam ſemper omnibus hominibus neceſſarium fuerit aliquid ſupernaturale cognoſcere. Cap. XI.

QVONIAM in explicatione fundamenti totius Chriſtianæ religionis verſor, ſicuti multa ſilentio inuoluo, ne longior ſim, quam inſtituti ratio poſtulat; ita ea, quæ neceſſaria omnino videntur,& difficultatem habent,& ad rem faciunt,intacta relinquere nō debeo; cuiuſmodi eſt id, quod hoc capite tractandum propoſui: cuius rei explicatio licet ad alium locum pertinere videatur; tamen non eſt ab hoc in quo verſor aliena: cum & ad rem quam tracto, & ad ea,quæ hactenus dicta ſunt intelligenda maxime pertineat. Antequam autem quid doctores hac de re ſentiant expono, rem ipſam clarius proponam. Diximus proximo capite ad ſalutem conſequendam ſemper aliqua doctrina reuelata opus fuiſſe: hæc autem reuelatio tribus modis intelligi poteſt: vno modo ex parte rerum reuelatarum, ſiue ex parte obiecti, & rei cognitæ: ſecundo modo ex parte intellectus,& hominis cognoſcentis,qui diuino lumine iuuari debuit,

ri debuit, vt certissime teneret, quæ per lumen rationis alias cognoscere poterat: postremo ex parte vtriusque, rei scilicet cognoscendæ, & intellectus cognoscentis. Peteret modo quispiam de quā reuelatione ea, quæ dicta sunt intelligi debeant, an de reuelatione ex parte obiecti, an ex parte hominis cognoscentis, an vero ex parte vtriusque. Reuelatio ex parte obiecti est, cum aliquid reuelatur, quod alias nulla ratione cognosci potest, aut si potest, reuelatur antequam cognoscatur: vt quod Deus sit: quod sit trinus & vnus: & quod esset assumpturus carnem. Reuelatio ex parte subiecti, seu hominis cognoscentis est, cum res alias cognoscitur; sed quia non perfecte cognoscitur, opus est maiore lumine, & cognitione, vt firmiter vera credatur: vt si Deus lumine supernaturali illustraret humanā mentem, vt firmiter crederet dari diuinam prouidentiam, vel animam esse immortalem. Ex quibus patet, quid sit reuelatio ex parte vtriusque, quæ esset, cum Deus reuelaret rem non cognitam, & suo lumine mentem ad eam cognoscendam, & firmiter credendam illustraret. Quæritur ergo, an homini ad salutem semper necessaria fuerit reuelatio vtroque modo: an vero aliquando suffecerit sola reuelatio ex parte credentis, ita vt satis fuerit cognoscere quæ naturali cognitione percipiuntur, sed tamen cum maiore certitudine per diuinum auxilium. Et præcipua difficultas est de statu legis naturæ, in

quo vixerunt gentes vsq; ad Christi tempora: & vt hæc quæstio facilius percipiatur, hoc modo proponitur: An in lege naturæ satis fuerit cognoscere illa duo prima principia, Deum esse, & remuneratorem esse, quæ naturaliter cognosci possunt, an vero opus etiam fuerit cognoscere aliquid, quod naturaliter percipi nequit, vt exempli gratia, Christum esse hominum redemptorem. Ad hanc difficultatem, de qua possem longissima disputatione differere, breuiter per quasdam conclusiones respondebo, alibi volente Deo, plura dicturus. Prima conclusio: Cognitio veri Dei semper fuit ad salutem necessaria. Hæc conclusio manifesta est: quoniam si non cognosceretur, non possent in eum dirigi actiones, quæ non habent vim afferendi salutē, nisi sint relatæ in Deum. Adde etiam, quoniam nemo euadit iustus sine dilectione Dei, quem qui non cognoscit non diligit, cum res incognita non ametur. Secunda conclusio: Hæ duæ veritates, Deum esse, & remuneratorem esse, seu habere prouidentiam, naturaliter cognosci possunt: seu, per vires naturæ tanta habetur Dei cognitio, sine doctrina reuelata, vt qui eum iuxta hanc cognitionem non colunt, sint reprehensione digni, & damnandi. Hanc conclusionem hæ sacræ scripturæ auctoritates probant. Paulus
Cap. 1. epistola ad Romanos ait, gentes esse inexcusabiles: & per creaturas inuisibilia Dei posse co-
Psal. 18. gnosci affirmat. Regius propheta cecinit, cœlos

los enarrare gloriam Dei, & dies singulos eructare verbum, singulasq; noctes indicare scientiam, Dei nimirum, neque esse nationem vllam, quę eorum non exaudiat voces; ac si dixisset, per creaturas, omnes nationes, quæ diximus duo, cognoscere potuisse: siquidem cœli, & cunctæ creaturæ sunt veluti quidam concionatores maiestatis diuinæ. Et sapiens, hanc rerum vniuersitatem quandam vocalem scientiam habere affirmat: & vanos vocat eos homines in quibus non est scientia Dei: quod eum ex his quæ videntur, non cognoscant. Idem confirmat multorum patrum auctoritas, qui dicunt, Deum existere, esse quid per se notum, idemq; de prouidentia docent, licet quidam scholastici aliter sentire videantur. Tertia conclusio: Nemo vnquam adeptus est iustitiam sola cognitione naturali, sine reuelatione ex parte cognoscentis: ita vt nemo sine diuina gratia intellectũ illustrante, vnquã Deo placere potuerit. Est conclusio fide tenenda: & patet ex supra dictis, & eam ex professo epistola ad Hebræos probat Apostolus: & multorum conciliorum, ac sanctorum patrum confirmat auctoritas. Quarta conclusio: Nemo vnquam in quouis statu salutẽ adeptus est, nisi per Christum. Hæc etiam conclusio est fide tenenda. Nam, hic est Agnus, qui occisus est ab origine mundi, qui tollit peccata mundi, qui est propitiatio pro peccatis totius mundi, mediator omnium, in quo omnes iustificantur.

Sap. 1.
Sap. 13.
Damasc. lib. 1. de fide. c. 3.
Cyril. li. 3. contra Iul.
Cic. lib. 1. de natur. Deorum.
Cap. 11.
Arausi.
Mileu.
Apo. 3.
1. Ioan. 2.
1. Cor. 15

Quam conclusionem innumeris conciliorum & patrum auctoritatibus, si locus postularet, probare possem. Ex hac conclusione infertur vnum, neminem vnquam potuisse saluari, nisi fuisset aliquo modo Christo coniunctus. Quinta conclusio: A principio mundi, & in lege naturæ semper fuit aliqua reuelatio rerum, quæ naturaliter cognosci non potuerunt, & specia-tim reuelatio de futuro Saluatore, ac etiam de sanctissima Trinitate. Nanque, vt multi scri-ptum reliquerunt, Adæ fuit reuelatum myste-rium incarnationis, quando Deus in eum immi-sit soporem: à quo excitatus, dixit, Nunc os ex ossibus meis, &c. Aliquid etiam reuelatum fuis-se scribitur, cum serpenti dictum est: Ipsa, vel ipsum semen, id est, Christus conteret caput tuum. Rursus, illi primi patres obtulerunt sa-crificia Christum significantia, vt Melchisedec: & Abraham, desiderauit videre diem incarna-tionis, siue resurrectionis Christi; vidit, & gaui-sus est. De mysterio Trinitatis, patet in primis, ex eo quod legimus, Abrahã vidisse tres, & eos tanquam vnum adorasse. Deinde, quia cogni-tio mysterij incarnationis supponit cognitioné Trinitatis. De hac re legendus est Petrus Gal-lesinus in suis annotationibus in historiam Se-ueri Sulpitij, Galatinus, Finus, & alij qui contra Hebræos scripsere. Immo notitia horum duo-rum mysteriorum etiam ad Gentes aliquo pa-cto peruenit. Nam hæc mysteria, & alia multa

Hier. Prosper. Aug. li. 1. de nup. Leo ser. 2 de nat. Aug. 18. de ciu. Epiph. Gen. 18. Cyril. li. 1. cont. Iulian.

a Sybillis

a Sybillis prædicta fuerunt, quarum scripta habuerunt ethnici. Iob etiam rerum supernaturalium notitiam habuit, vt sancti patres docet: vt incarnationis, resurrectionis,&c. Et Balaam propheta malus ex gentibus, futuram incarnationem prænuntiauit. Cuius rei memoria remansit apud gentes: & propterea Magi venerunt ad adorandum Christum. Dorotheus Episcopus Tyri, scripsit Ieremiam dedisse signum Ægyptijs de aduentu Saluatoris, quod eorum idola in eius aduentu cadere deberent. Trinitatis mysterium sancti patres ex gentium scriptis suadere solent, vt ex Orpheo, Mercurio Trismegistro, Numenio, Platone, Plotino, Æmilio, Zoar, Helcana, & alijs. Ideo aliquando scripsit Cyrillus: Veruntamen & in ipsis Græcorum sapientibus inuenimus sanctæ Trinitatis cognitionem. Neque,cum dico, Gentes horum mysteriorum cognitionem habuisse, affirmo, ea naturaliter cognouisse; sed a nostris acceperunt. Olim, vt ex Plauto, Festo, & Macrobio colligere licet, Latini lustricum habebāt diem,quo infantes mares nono, fœminas octauo lustrare, eisque nomina imponere solebant. Græci vero die quincta a partu pro infantibus sacrificabant. Quam consuetudinem per traditionem ab illis primis parentibus, qui fuerunt in lege naturæ emanasse censendum est: qui sacrificijs & oblationibus a peccato originali infantes expiabant. Plurimi itaque Græcorum, vt

Isid. li.8. Ety. c.8. Anton.3. p.t.8. c.1. §. 3. Num. 24. Clem. li. 5. Strom. Cyr. li.1. cont. Iul. Aug. lib. 10. de ciu. c. 23. Plaut. in Truc. Plat. in Teet. Gyral. de Dijs gēt.

Lib. 8. c. 29. Nicephorus scribit, multas nouerunt prophetias, quæ versibus suis, veluti quædam oracula incluserunt: quod fieri decebat prouidentiam diuinam, vt quoque aduenis sensim veritas innotesceret. Fecit itaque Deus perinde atque musicus facit, qui gratum & iucundum decantaturus carmen, superuacaneas quoque plectro percurrit chordas, aut ornatus gratia, supra eas, quæ ex vsu sunt, alias adijcit. Sexta conclusio:

Ambros. lib. 1. de voc. c. 1. Gentes non fuerunt a Deo derelictæ: ita vt apud eas, sicuti apud populum Hebræum fuerit via aliqua secundum ordinariam Dei prouidentiã, qua saluari possent. Hanc doctrinam tradiderunt multi patres contra Gentium calumniam: dicebant enim Deum Hebræorum, & Christianorum fuisse inuidum, cum non omnibus nationibus sese manifestauerit: quam certissimam esse existimo, & his rationibus confirmo. Primum, certa fide tenendum est post primi hominis lapsum, vsq; ad vocationem populi Hebræi, Deum dedisse omnibus hominibus viam, qua saluari possent: quę salutis acquirendæ ratio, non est sublata per priuatam vocationem populi Hebræi: quia, vt statim dicam, Gentes non erant obligatæ ad suscipiendam Iudæorum legem: ergo apud illas remansit aliqua adipiscendæ salutis via. Confirmat hoc argumentum luculenta Clementis Alexandrini ratio, ex his

Psal. 127. verbis Dauidis sumpta: Non sic, vel taliter fecit omni nationi: si non taliter, & non eodem

modo

modo Deus omnibus nationibus fauit, vt populo Hebręo, cui ſpeciatim iudicia ſua reuelauit, ergo aliquo modo etiam gentibus conſuluit. Deinde, Chriſtus Dominus dicebat ſe habere alias oues, quæ non erant de ouili Hebræorum; quas cenſendum eſt non reliquiſſe ſine pabulo & cura. Ad hæc, Paulus ait Deum manifeſtaſſe ſe gentibus per creaturas, & eos per legem naturalem docuiſſe: non igitur derelictæ fuerunt. Et diuus Petrus, vt in actis Apoſtolorum legitur, aiebat, eum, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam eſſe acceptum illi. Confirmabitur hæc concluſio ijs quæ concluſione octaua dicētur. Septima concluſio: Gentes non erant obligatæ recipere, aut ſeruare ea, quæ Deus priuatim Iudæis reuelauit, & pręcepit. Quoniam debuiſſet dare præceptum Iudæis, vt illa alijs nuntiarent, ſicuti Apoſtolis dedit de euangelio omnibus gentibus manifeſtando: immo eis interdixit, ne ſacram legem cum alijs nationibus communicarent. Octaua concluſio: In ſtatu naturæ, lege Dei ordinaria, non fuit neceſſaria aliqua doctrina reuelata ex parte obiecti, ſed ſolum ex parte ſubiecti, ita vt ſatis fuerit cognitio eorum, quæ naturaliter cognoſci poterant: vt quod Deus eſſet, & remunerator eſſet. Itaque in lege naturali pura, excludendo illos, quibus facta fuerat priuate rerum diuinarū reuelatio, poterant homines ſalutem conſequi ſola cognitione rerum naturalium, cum auxilio diuino,

Ioan. 10.
Rom. 1.
Cap. 10.

quo firmissime illa duo principia, & alia quæ erant cognitu necessaria tenebant: quæ cognitio rationem fidei habebat, cum a gratia penderet diuina. Hanc conclusionem, in qua non conueniunt doctores, tanquam probabiliorem posset aliquis, his rationibus nixus, probabiliter

Rom. 1. & 2. defendere. Primo auctoritate scripturæ. Cum Paulus ad Romanos scribens, dixisset, inuisibilia Dei posse cognosci ex creaturis, & Gentes legis scriptæ loco, habere legem naturalem, eas reprehendit, quod Deum non coluerint, vt debebant: quæ reprehensio locum non haberet, si egebant cognitione rerũ supernaturalium: quoniam Gentes potuissent se excusare. Dicit etiã, Deum se illis manifestasse per creaturas; ac si dixisset, creaturas fuisse quasi concionatores, per quos Deus, quæ gentibus cognoscenda erãt, manifestabat. Ad Hebræos capite vndecimo, cum Apostolus dixisset, impossibile esse placere Deo, addidit, accedentem ad Deum, id est, Deo per iustificationem placere volentem, oportere credere Deum esse, & inquirentibus se, remuneratorem esse: quæ duo, vt diximus, idque sancti Patres docent, naturaliter cognoscuntur: quod negare, non videretur mihi tutum, cum & Paulus, & Sapiens arguant eos, qui ista non co-

Sap. 13. gnouerunt. Quod si non cognoscebantur, ea certitudine, quam fides requirit, satis fuit auxilium Dei iuuantis intellectum ad firmiter credendum, vt diximus. Priore epistola ad Corin-

thios

thios capite primo, ait Apostolus, quia mundus non cognouit Deum per sapientiam, Deum voluisse eum saluare per stultitiam prædicationis passionis Christi, quæ gentibus videbatur stultitia. Poterant igitur gentes salutem consequi per sapientiam, non ex parte cognoscentis, vt est demonstratum, ergo ex parte obiecti: non igitur rerum supernaturalium reuelatione egebant. Actuum capite decimoquarto, Paulus & Barnabas, respuentes sacrificium, quod eis gentes offerre volebant, & hortantes populum illum ad verum cultum illius Dei, qui fecit omnia, vt eis ipsorum errorem ostenderent, dixerunt, Deum in præteritis generationibus, id est, ab eo tempore, vsque ad prima mundi tempora, siuisse omnes gentes ingredi in vias suas, id est, in lege, & cognitione naturali, eas sine præceptis diuinitus datis, viuere permisisse. Et ne illi dicerent, ergo iste Deus, quem nobis nunciatis nos, & maiores nostros deseruit, tacitæ obiectioni respondentes, subiecerunt: Et quidem non sine testimonio seipsum reliquit, benefaciens de cœlo, & dans pluuias, implés cibo, & lætitia corda eorum. Ecce ergo quomodo Deus gentes illas docuit, per creaturas, & dona naturalia, non per prophetas, non per Angelos. Ad has scripturæ auctoritates accedant hæ rationes. Prima cum Deus ex vno populo, duos fecit, eligendo sibi priuatim Hebræos, quos ad recipiendum Messiam disponeret; his dedit Esther. c. 10.

doctores

doctores & prophetas, per quos multa reuelauit: Gentibus autem hæc præsidia non dedit: igitur dicendum est eas reliquisse in cognitione naturali: ne eas deseruisse affirmare cogamur. De diuisione vnius populi in duos, præter loca, quæ in libris mosaicæ legis habentur, est locus apertus apud Esther capite decimo, vbi Mardochæus ait, Deum diuisisse populum in duas sortes. Secunda ratio, si quid reuelari debuit gentibus, vt saluarentur, maxime mysterium incarnationis: at hoc, vt docet Paulus, fuit ignotum gentibus a sæculo; aitque datam sibi fuisse facultatem euangelizandi eis hoc mysterium: non igitur illis reuelatum fuit: & tamen debuisset reuelari, si sine eo saluari non poterant. Huc facit id, quod cecinit Dauid, Deum sua iudicia gentibus non manifestasse. Quod si dicas, Deum reuelasse per se, vel per Angelos cum gentes faciebant, quod in se erat; id non videtur prouidentiæ diuinæ cõsentaneum; quia secundum suauem Dei procurationem, debet dari quædam via ordinaria, & humana, qua homines saluentur: & ita debuisset dare magistros rerum reuelatarum gentibus, vt Hebræis dedit: alias, singulis momentis opus fuisset miraculo ad hominum iustificationem. Tertia ratio, quoniam videtur contra rationem illius status, qui fuit legis naturalis scriptæ in corde, opus fuisse cognitione rei supernaturalis, & aliquo præcepto de credenda re supernaturali. Quarta, quia

Deut. 7. 17. & 32. Leuit. 19. & 29.

Ephes. 3.

Psal. 127.

ethnici fuissent obligati recipere legem Hebręorum, in qua dabatur reuelatio rerum quę erant necessariæ ad salutem consequendam, si sine cognitione supernaturalium non poterant saluari, quod est falsum. Quincta, nulla lex sine promulgatione, obligat: at apud gentes nulla fuit rerum supernaturalium promulgatio: poterant igitur sine reuelatione rerum supernaturalium saluari. Et Deus non promulgauit, nec dedit legem Hebræis nisi per Moysen, accedentibus miraculis, vt essent obligati ad illam recipiendã. Possem pluribus rationibus hanc opinionẽ confirmare, sed nolo esse in hac re longior. Concludamus ergo hanc disputationem auctoritatibus sanctorum, qui huic sententiæ fauent. Clemens Alexandrinus, hac de re huiusmodi sententiam nobis scriptam reliquit. Iam vero si vniuersa quoque ac generali oratione quæcunque sunt necessaria, & vitæ vtilia diuinitus nos venire dicamus, minime errabimus: vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datam esse testamẽtum, vt quæ sit fundamentum Christianæ philosophiæ; etiã si qui ex Græcis philosophantur ad veritatem sua sponte obsurdescant. Philosophia ergo apud Græcos & gentiles se habebat tanquam testamentum. Item alio loco: Quanquam per se quandoque Græcos iustificabat Philosophia: sed non ad vniuersam & generalem iustitiam: ad quam cooperatrix inuenitur. Item, Atque erat

Lib. 6. Stro.

Lib.eod. erat quidem ante Domini aduentum philosophia Græcis necessaria ad iustitiam: nunc autem est vtilis ad Dei cultum, & pietatem ijs, qui fidem colligunt per demonstrationem. Eodem loco, ait philosophiam fuisse pedagogum Græcorum ad Christum; sicuti lex fuit pedagogus Iudæorum. Si igitur philosophia loco legis erat apud Gentiles, profectò nõ egebant reuelatione rerum supernaturalium. Cyrillus Alexandrinus eandem veritatem ex professo demonstrat in libris contra Iulianum apostatam, refellendo eius impietatem, cum dicebat, Deum Iudæorum esse inuidum & iniquum, quòd solis Hebræis voluerit se manifestare, eisque solis legem date: quam calumniam refellit doctus, ac sanctus Pater demonstrando Deum priuata quidẽ ratione illum populum multis beneficijs ornasse, vt illum ad recipiendum Filium hominem factum disponeret; sed tamen non deseruisse alios populos, cum sese illis per legem & cognitionẽ naturalem manifestauerit. Ignorauit, inquit Cyrillus, summam naturam sub pedibus cunctam naturam habere. Etenim diuinam notionem in natura hominis maxime fundatam fuisse, & ei genuinam omnis boni ad salutem necessarij cognitionem immisisse opificem dicimus. Vtitur etiam ad idem probandum auctoritate diui Pauli superius allata. Vbi concludens ait: Per inscriptam ergo in cordibus legem demonstratur, quod omnium opifex & Dominus

Lege Cyril. lib. 3.

Dominus sit. Plura, qui cupit hunc locum legat. Diuus quoque Chrysostomus varijs in locis hanc veritatem docuit. In commentarijs in priorem epistolam ad Corinth. de hac re ita scripsit. Deus præcepit, vt in principio per creaturæ comprehensionem se homines sequerentur: quod cum nollent, experientia sibi eos non satis esse ostendens, tunc ad se aliter allexit: dedit pro libro mundum. Non tamen in hoc philosophi curam vllam adhibuerunt, neque ei obtemperare voluerunt, nec quam præceperat viam ingredi passi sunt. Ideo alteram induxit priore certiorem, quæ suadebat non satis sibi per seipsum hominem esse. Tunc enim cogitationes excitare, & per creaturam erectos animos exteriori vti sapientia oportuit. Nunc autem nisi quis stultus efficiatur, id est, omnem rationem, & omnem euacuet sapientiam, & quæ sequuntur. Alibi ait, quia Philosophus noluit cognoscere per sapientiam, voluit per stultitiam cognosci. Alibi ait, ethnicum per se cognitionem inuenire potuisse, sed noluisse: & cœlos fuisse ethnicis pro concionatoribus. Denique alio loco, ita scripsit: Pro doctrina mundum in medium proposuit: dedit mentem & cogitationem, quæ posset, quod conueniens erat, intelligere. Diuus quoque Ambrosius non obscure eandem sententiam insinuasse videtur in libro primo & secundo de vocatione gentium: vbi inter alia, dum locum

Hom. 5.

Hom. 4.

Hom. 2.

Homil. 3. in c. 1. ad Rom.

Lib.2.c.1. illum ex Actis apostolorum paullo supra citatum exponeret, hæc scripta nobis reliquit: Etiã ante sacras literas in testimonium Domino deseruiuit orbis, & inenarrabilis cœlorum pulchritudo; per quam hominibus quædam tabulæ proponebantur, vt veluti in paginis elementorum, & cœlorum diuinæ institutionis doctrina legeretur. Omitto hic Faustum libro secundo, de gratia & libero arbitrio, Hugonem, & quosdam alios non obscuros doctores, breuitatis gratia. Nona conclusio: supposita reuelatione rerum, quæ naturaliter de Deo cognosci non possunt, quam factam fuisse superius docuimus, ijs quibus talis reuelatio facta fuit, necessarium erat ad salutem consequendã cognoscere aliqua supernaturaliter reuelata ex parte obiecti, hoc est quædam, quę naturaliter cognosci non possunt. Nam, ideo ista Deus reuelabat, vt illi, quibus reuelabantur, reciperent, & vt deberent recipere efficaciter proponebat: ergo nõ poterant saluari, nisi ista cognoscebant. Vnde Noe, Abraham, & illi antiqui patres, qui a Deo supernaturalium rerũ cognitionem habuerunt, & eorum filij, quibus ipsi ista manifestabant, sine rerum reuelatarum cognitione salutem consequi non poterant. Decima conclusio: Qui fuerunt in lege Moysis, non poterant salutem consequi sine cognitione aliquarum rerum quę naturaliter cognosci non possunt. Hęc conclusio est manifestissima, quia populo Hebræo iam

Cap. 7. 8. & 9. L. de sacr.

Gen. 17.

per

per legem congregato, multo plura ſupernaturalia myſteria, per quæ Deus eos homines ſaluare voluit, reuelata fuere. Vnde bibebant de consequente eos petra. 1.Cor.10 Vndecima conclusio: In noua lege vniuerſis hominibus ad ſalutem conſequendam, neceſſaria eſt doctrina rerum, quæ naturaliter cognoſci non queunt, ſiue doctrina reuelata ex parte obiecti. Vnde colligitur differentia quædam maxime notanda inter veterem & nouam legem, quod illa non obligabat omnes mortales, ad recipienda ea, quæ tradebat, hæc vero maxime. Eſt autem hæc concluſio certa fide tenenda; & manifeſte patet ex Apoſtolorum ſymbolo, in quo multa continentur, quę omnem humanam rationem excedunt, & tamen ſunt omnibus ſalutem conſequi volentibus ſcitu neceſſaria. Adde etiam, quod ſine baptiſmo nemo poteſt ſalutem conſequi, lex Ioan. 3. enim lata eſt, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei: doctrina autem hæc de baptiſmo, non eſt ex ordine earum rerum, quæ naturaliter cognoſcuntur; igitur. Atque hæc de hac diſputatione dicta ſufficiant.

An in Eccleſia fuerit ſemper neceſſaria aliqua doctrina, qua explicaretur doctrina diuinitus reuelata. Cap. XII.

CVM ergo proxima diſputatione demonſtratum a nobis ſit, quo nam pacto doctrina

na reuelata fuerit neceſſaria, tum ex parte eius, cui fit reuelatio, tum ex parte rerum reuelatarum, conſequens eſt, vt demonſtremus, an ſemper fuerit neceſſaria, ea doctrina, qua reuelata doctrina explicatur, & conſeruatur. Docendum itaque nobis eſt, an ſuppoſita doctrina diuinitus reuelata, opus ſit alia doctrina, ſine qua religio & Eccleſia conſiſtere non queant: vt autem id faciamus, quædam fundamenta nobis ponenda ſunt. Primum, cum quærimus, an præter doctrinam reuelatam ſit opus alia, quæſtio intelligi poteſt, vel de ea doctrina, qua explicantur, quæ per doctrinam reuelatam habentur, idque per humanam facultatem & induſtriam, atque per regulas nobis a ſanctis patribus & ab Eccleſia traditas, & a doctoribus obſeruatas; qua doctrina ij cenſentur periti, qui in explicatione diuinarum ſcripturarum laudabiliter, verſati fuerint, aut verſantur, quos, vt libro primo diximus, Theologos poſitiuos nominant: vel de alia doctrina, quæ ratiocinando colligitur ex doctrina reuelata, qua non ſolum veritates explicantur, ſed etiam varijs rationibus confirmantur, & contra aduerſarios defenduntur: qua, qui ornati ſunt, Theologi ſcholaſtici nominantur. Poſita ergo quæſtio de vtraque doctrina intelligenda, & explicanda eſt. Secundum notandum, cum doctrina diuinitus reuelata, non tam conſiſtat in verbis, aut in ſcripturis, quibus nobis manifeſtata fuit, quam in vera & recta

rerum

rerum reuelatarum intelligentia, hinc necessario fit, vt sicuti res, quæ in ea continentur, humanas vires excedunt, ita earum intelligentia vim superat humanam: quo fit, vt vera ac certa earum explicatio, & sententia, sicuti & res ipsæ, diuinitus accipienda sit. Ideo Deus opt. max. non solum debuit dare Ecclesiæ suæ Prophetas, Ephes. 4. per quos res ipsas reuelaret, sed etiam doctores, per quos easdem, eis suum spiritum communicando, exponeret. Et quoniam per doctorum expositiones non reuelantur aliæ res de nouo, ad solum, quæ prius reuelatæ erant explicantur; ideo non est necesse, vt in eis aliam doctrinam reuelatam ponamus, præsertim si de singulis, & de singulorum locorum expositione loquamur; sed satis est humana industria & scientia, assistẽte vniuerse diuino spiritu, in exponendis ijs, quę ad fidem & bonos mores pertinent. Et quamuis simplex rerum diuinarum explanatio fidelibus & simplicibus hominibus satis fuisset: tamen aduersariorum hominum improbitate factum est, vt diligentius examinari & tractari debuerint: quod sine disputatione, & discussione fieri non potest. Quare, cum peruersi homines male ex diuinis literis multos errores argumentando, vel deduxerint, vel probauerint, opus fuit quadam alia doctrina, qua diuina tractarentur, quæ tamen non est a superiore, secundum substantiam, diuersa, vt primo libro scripsimus. Cap 8. Quas duas rerum diuinarum tractan-

di rationes, inter se eo modo differre diceres, quo Stoicus Zeno dialecticam, & rhetoricam differre, exposuit; cum vnam palmæ extensæ, alteram vero palmæ contractæ similem esse dixit. Illa ergo doctrina, quæ proxime scripturas exponit est, lata, & diffusa; quæ vero dogmata examinat, breuior, atque contractior: & quæ in vna sunt varijs in locis dispersa, in altera sunt certa methodo collecta. Non itaque existimare debes vnam esse a viris sanctis inuentam & a Spiritu sancto dictatam: alteram vero ab ociosis hominibus, vt quidam falso existimant, & impie docent excogitatam: & vnam esse necessariam, alteram vero prorsus inutilem. Postremo notandum est, cum quærimus, an alia doctrina præter reuelatam sit necessaria, id duobus modis potest intelligi: vno modo ratione singulorum fidelium, altero vero ratione totius ecclesiæ, & pastorum eius. His notatis ad propositam quæstionem his conclusionibus respondeo. Prima conclusio: Doctrina nobis a Deo reuelata, non est ita facilis vt explicatione non egeat. Hanc conclusionem, de qua alio loco latius cõtra stultum quorundam stultorum hominum errorem scripsi, hic tanquam certã suppono: & qui eam veram esse non videt, is certe nunquam scripturam vidit. Et si est ita clara, vt expositione non egeat, cur tot commentaria scripserunt patres? cur tam varie exponitur? cur Christus dixit scrutamini scripturas? cur Petrus

Cicero in orat.

scriptum

ſcriptum reliquit, in epiſtolis Pauli eſſe quædam difficilia? Ne igitur rem certiſſimam pluribus eam probãdo, dubiam reddere velle videar, hac veritate poſita, aliam concluſionem ſtatuo. Secunda concluſio: Semper in Eccleſia Dei fuit neceſſaria aliqua doctrina, qua, quæ reuelata ſunt, populo explicarentur. Eſt hæc doctrina certa fide tenenda: & cum ſit manifeſta, eam breuiter probabo. Primum, olim antiqui illi patres, quæ diuinitus acceperant, ſuis filijs manifeſtabant & exponebant; & in veteri lege Deus conſtituit ſacerdotes, qui legem ex officio exponerent; & omnes prophetæ fuerunt, quaſi legis Moyſis commentatores, igitur opus erat tali doctrina. Huc facit illud Malachiæ, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent de ore eius. Et Paulus recenſendo dona, quibus Chriſtus ſuam ornauit Eccleſiam, non ſolum dixit ei dediſſe prophetas, id eſt, rerum reuelatarum ſcribas, ſed etiam doctores, qui eas exponerent: & hoc ad conſummationem, hoc eſt ad perfectionem fidelium, & ad ædificationem corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia. Datur ergo quibuſdam donum ſapientiæ & ſcientiæ ad ſcripturarum expoſitionem, quã Paulus interdum, prophetiam, ſicut interpretes, prophetas, appellat. Deinde, diuina oracula ſunt obſcura, vt eſt dictum, ergo, vt Eccleſia habeat veram eorum intelligentiam, eget aliqua doctrina, qua explicentur. Poſtremo, vt paullo ante

2.Pet.3.
Ioan.5.
Gen.17.
Cap.2.
Epheſ.4.
1.Cor.12. & 14.
1.Cor.13

dicebamus, non minus egemus doctrina reuelata, quam eius vera intelligentia, quæ vt Petrus
2. Pet. 1. scripsit, propria interpretatione, hoc est sola humani ingenij imbecillitate, non habetur: igitur opus erit vt in Ecclesia sit doctrina, qua, quæ a Deo per reuelationem habentur, exponantur.

Tertia conclusio: In Ecclesia Dei semper fuit necessaria talis scientia, qua non solum diuina oracula simplici quadam ratione explicarentur, sed etiam argumentando defenderentur, confirmarentur, ac etiam ex illis, quæ ibi latent colligerentur: ex quorum cognitione quædam consurgeret, partim diuina, partim humana doctrina, quæ Theologia dicitur. Hæc etiam conclusio est certa fide tenenda: quæ sic confirmatur. Primum, quoniam, vt Deus semper habuit suos ministros, & veros sacerdotes, per quos suos
Theodo. lib. 10. de cur. Grecan. affec. cultores instrueret; ita Dæmon perpetuus Dei aduersarius & æmulus, suos habuit satellites, qui veram religionem corrūperent, & mysteria diuina impugnarent: propterea semper opus fuit, vt essent viri fortes, armati, qui lectulum
Cant. 3. Salomonis, hoc est diuinam scripturam, & Ecclesiam in qua rex pacificus Christus conquiescit, propter timores nocturnos, custodirent, & canes, qui aduersus lupos latrarent, & vulpeculas vineam Domini deuastantes caperent. Ideo
Cant. 3. Iobus contra impugnatores diuinæ prouidentiæ longa disputatione pugnauit: Ecclesiastes contra errantes in quæstione de finibus longum

& malorum grauissima concione disseruit: & Sapiens contra idololatras acerrime disputauit. Cap. 15.
Quare, vt semper fuerunt veræ religionis impugnatores, ne veritas deserta, & religio victa iaceret, defensoribus opus fuit. Deinde, hanc doctrinam non obscure nos docuit Apostolus, 1.Cor.12
cum talem requirebat episcopum, qui non solum in sana doctrina exhortari, sed etiam eos qui contra dicunt arguere, hoc est argumentis conuincere posset. Huc etiam facit, quod Petrus apostolus fideles admonet, vt sint parati 1. Pet.3.
semper ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quæ in eis est spes. Veniat igitur philosophus & resurrectionis spem falsis argumentis euertat: quo modo sine concertatione & pugna, nostræ spei ratio reddetur, ac spes ipsa ne euertatur, defendetur? Adde postremo locupletissimam auctoritatem diui Augustini, in libro decimo quarto de trinitate, vbi hac doctrina fidem gigni, nutriri, ac defendi affirmat. Et quoniam hac de re plura inferius sumus dicturi, his duabus rationibus hanc veritatem confirmasse sufficiat. Lib.4.c.6 & 7.
Ex quibus colligere licet scholasticam Theologiam, quæ disputando res diuinas tractat, esse in Ecclesia Dei necessariam: in cuius defensionem plura postea dicemus. Quarta conclusio: Ea doctrina, quam dicimus esse necessariam ad explicandam, & defendendam doctrinam a Deo reuelatam, non est necessaria singulis fidelibus, ita vt singuli sint obligati ali-

quo pacto ad eam habendam. Itaq; ficuti dici solet, matrimonium, facerdotiũ, & id genus alia esse necessaria in rep. Christiana, ita tamen, vt nemo priuatim, sub præcepto illa sacramenta suscipere, teneatur, idem de hac doctrina dicas. Quincta conclusio: Hæc doctrina, quæ doctrinam reuelatam exponit, & defendit est necessaria in pastoribus, & doctoribus Ecclesiæ. Quid autem & quantum ex ea cognoscere debeant, non est huius loci exponere. Ista itaque doctrina ratione totius Ecclesiæ est simpliciter necessaria: at ratione singulorum fidelium, non ita: quod si quis pastoris, & doctoris ecclesiastici personam suscipere voluerit, is debet hac doctrina esse ornatus. Atque de hac difficultate hæc breuiter disputasse sufficiat: quædam alia,
Lib. 4. quæ huc afferri potuissent, alio loco afferam.

An homini fuerit necessaria doctrina reuelata ad cognoscenda ea, quæ alias naturaliter de Deo cognosci possunt. Cap. XIII.

DE doctrina homini ad salutem consequendam necessaria, differentes, diximus primum impossibile esse, vt homo beatitudinem adipiscatur, sine doctrina reuelata ex parte ipsius hominis, cui fit reuelatio, cum sine fide Deo
Heb. 11. placere possit nemo. Diximus deinde, supposita reuelatione earum rerum, quæ vi humana non attinguntur, esse etiam necessariam doctrinam

nam reuelatam, ex parte obiecti, seu rei reuelatæ ad salutem obtinendam, & quibus, & quando necessaria fuerit. Diximus præterea semper opus fuisse alia doctrina, qua explicarentur, & defenderentur, quæ per reuelationem diuinam lumine supernaturali cognita sunt: quæ omnia pertinent ad explicationem primæ cõclusionis, quam Diuus Thomas in primo articulo docuit: restat nunc, vt aliquid dicamus circa secundam cõclusionem, quærendo, an verum sit, opus fuisse doctrina reuelata ad cognoscenda ea, quę sub nostram naturalem cognitionem cadũt, de qua re ita dominus Caietanus sentit. Primum, in commentarijs huius articuli, exponendo diui Thomæ doctrinam, ait intelligendam esse de necessitate non simpliciter, sed ad bene esse. Deinde, in cõmentario super articulo quarto quæstionis secundæ, in secunda secundæ, eandem rem tractans, ait necessariam esse simpliciter ratione quorundam hominum, qui ob naturę imperfectionẽ, vel ob alias caussas, non possunt huiusmodi veritates per se cognoscere: at vero ratione totius communitatis humanæ non fuisse necessariam simpliciter: quia multi suis viribus possunt huiusmodi veritates cognoscere. Alij vero diui Thomæ interpretes arbitrantur doctrinam sancti doctoris intelligendam esse de necessitate simpliciter, ratione omnium hominum. Vt huic dubitationi satisfaciamus, animaduertendum est, doctrinam quæ habetur per

Domin. Ban.

Franc. Zumel.

vires naturæ de ijs rebus, quæ naturaliter cognoſcuntur, & quæ ad ſalutem conſequendam ſcitu ſunt neceſſariæ, dupliciter conſiderari poſſe: vno modo ex parte obiecti, ſcilicet quod hoc, vel illud cognoſcatur: altero modo ex parte ſubiecti, id eſt, ex parte eius, qui cognoſcit: & hoc modo rurſus dupliciter, primum, ex parte ſingulorum hominum; deinde ex parte omnium hominum ſimul, quod ſcilicet omnes ſimul cognoſcant omnia, quæ naturaliter cadere poſſunt ſub cognitionem humanam. Poteſt præterea hæc doctrina conſiderari quantum ad certitudinem, vel quod omnia cognoſcantur ſine vlla dubitatione & errore, eo modo, quo per vires humanas fieri poteſt, vel quantum ad eam certitudinem, qua cognoſci debent, vt quis ſalutem conſequatur. His ita notatis ad propoſitam difficultatem hunc in modum reſpondeo. Prima concluſio: Cognitio reuelata eorum, quæ naturaliter cognoſcuntur ex parte ſubiecti, ſemper fuit homini neceſſaria in quocunque ſtatu ad beatitudinem conſequendam. Hanc concluſionem non eſt cur nunc probemus, cum ma-
Cap. 11. nifeſta ſit ex ijs, quæ ſupra a nobis demonſtrata ſunt. Volumus itaque in hac concluſione docere, ratione cuiuſcunque hominis neceſſariam fuiſſem maiorem quandam, & magis certam cognitionem earum rerum, quæ naturaliter cognoſcuntur, & quæ cognoſci debent ad finis conſecutionem; quam ſine auxilio & lumine fidei habuit

buit nemo. Quoniam, vt ait Apostolus, sine fide impossibile est placere Deo: sine qua nec Angeli ipsi, ei placere potuerunt. Vnde grauiter errarunt ij, qui dixerunt hominem solis naturæ viribus saluari potuisse; inter quos recens Zuinglius numerandus est, qui Catonem, & Scipionem naturæ viribus salutem adeptos fuisse, dixit. Secunda conclusio: Si loquamur ex parte rerum quæ cognoscuntur, nemo in particulari potuit per se omnes veritates cognoscere, quæ alias naturaliter cognoscuntur, & cognosci debent ad salutem consequendam: at vero omnes simul cognoscere potuerunt, ita vt non fuerit simpliciter opus istarum rerum reuelatione. In hac itaque conclusione affirmare volumus, singulos homines ex se indigere aliqua saltem reuelatione, vt aliquid cognoscant, quod alias ob debilitatam naturam cognoscere non potuissent, nisi ab alio docerentur: at vero respectu omnium simul non fuisse simpliciter opus reuelatione ex parte rei cognitæ: quod vero ad certitudinem, ex parte subiecti attinet, putamus ratione singulorum, opus fuisse reuelatione, vt in prima conclusione diximus. Hanc conclusionem tanquam probabiliorem defendimus ob rationes, quas supra capite vndecimo attulimus. Quod autem ratione singulorum fuerit necessaria, ex eo probari potest, quod philosophi alias valde docti in aliqua re, ex ijs, quæ vel ad contemplationem, vel ad vitam recte instituendam Heb. 11.

pertinent,

pertinent, errarunt: vt de Platone, de Aristotele, de Cicerone, & alijs, qui fuerunt tanquam magistri in lege naturæ constat: quorum errata, cum sint nota, non est cur in præsentia recenseam: cum præsertim supra nonnulla adnotauerim. Verum, cum hic facta sit mentio de M. Tullio, de quo nihil supra diximus, omissis vitijs, quibus fuit infectus, quæ non obscure ex eius scriptis cognoscuntur, ac etiam erroribus, quos habuit in ea parte philosophiæ, quæ in contemplatione consistit, vnum vel alterum recensebo, de illis quæ pertinent ad officia, in quibus explicandis se alijs magistrum præbuit. Inter alia igitur huius docti viri errata, hęc sunt: Existimauit peccata esse paria: illatam iniuriam licere vlcisci: indignationem aduersus felicem improborum statum esse laudabilem, in quo, vna cum Aristotele, lapsus est. Quod autem omnes simul, ea omnia aliqua ratione cognouerint, quæ homini bene honesteq; viuere volenti sunt cognoscenda, ex eo mihi persuadeo, quod si quis diligenter philosophorum, & doctorum legis naturæ scripta euoluat, inueniet in eis, omnes veritates, ad honeste viuendum cognitu necessarias. Vt quod Deus sit, quod habeat prouidentiam: animam esse immortalem: omnia præcepta quæ in decalogo Iudæis tradidit Deus: & præceptum de non habendo odio inimicum, & de non vlciscenda accepta iniuria, quod quibusdam proprium legis gratiæ esse videtur, cum

tamen, vt existimo, non sit a primis naturæ luminibus valde remotum, apud eos reperire licet. Ex his ergo, quæ in hac conclusione docemus, facile intelligi posse putamus. Tertia conclusio: Valde vtile fuit, vt Deus reuelaret ea, quæ alias naturaliter cognosci poterant. Hæc conclusio est manifesta ex ijs, quæ supra a nobis scripta sunt: propterea nihil est, cur nunc eam pluribus verbis demonstremus. Itaq;, vt Chrysostomus ait, plus vno die per hanc doctrinam cognoscit Christianus, etiam agricola, quam per totum suæ vitæ tempus adepti fuerint philosophi. Antequam autem huic disputationi finem facio, has dubitationes resoluam. Prima dubitatio; si homines possunt omnes istas veritates cognoscere, quo nam pacto poterit defendi humanam naturam ob peccatum primi hominis fuisse læsam ratione intellectus, cum eadem lapsa, per nos, cognoscat ea, quæ cognouisset integra? Hæc dubitatio sic explicari potest: primum, tunc potuisset plures veritates per vires naturales cognoscere, quam nunc cognoscit: quæ tamen ad honeste agendum non fuissent omnino necessariæ. Deinde, tunc singuli omnes veritates necessarias per se cognouissent, & sine vllo errore, & absque vlla difficultate. Secunda dubitatio, nostra sententia videtur esse contra scripturam, & sacros canones: Nam Paulus ait, nos non esse sufficientes cogitare quicquam ex nobis: & Concilium Mileuitanum, definit esse

Homil. 4. ad popul. Antioc.

1. Cor. 3.

Can.3. esse donum Dei, scire quid agamus: igitur. In primis, hæ auctoritates exponi possunt de auxilio generali Dei, sine quo nihil cognoscimus: deinde, & est melior responsio, intelligi debent de auxilio speciali & ex parte cognoscentis, non autem ex parte rei cognitæ: quod auxilium etiam nos ponimus, tanquam necessarium ad has veritates perfecte intelligendas, & maxime vt ordinantur, ad finem supernaturalem, quatenus videlicet nō solum ad honestum, sed etiam ad Deum referuntur. Tertia dubitatio, singulæ veritates naturales, ex se, sunt homini proportionatæ, & potest eas cognoscere, ergo & omnes simul: igitur non est verum, quod nos diximus, neminem posse singulas cognoscere. Huius argumentationis negatur consequentia: non enim valet, singulas potuerunt cognoscere, ergo omnes simul: sicuti non valet, singula venialia peccata possumus vitare, ergo omnia: Dicerem etiam singulas esse proportionatas omnibus simul, sed non singulis. Quarta dubitatio, Quo modo intelligendum est id, quod diuus Thomas ait in corpore primi articuli, a cognitione naturalis veritatis pendere totam hominis salutem, quod falsum esse videtur: & si esset verum, sequeretur hominem per vires naturæ posse salutem consequi, cum, per nos, hanc veritatem attingat. Quod attinet ad sensum verborum diui Thomę, verum est totam hominis salutem, vel ex vna veritate naturali pendere: vt ecce,

ab

ab ista, quod Deus sit: sed non ait solam veritatem naturalem ad salutem sufficere: neque ex eo quod homo cognoscit ex parte obiecti, naturales veritates, vt non semel diximus, sequitur, quod ex se iustitiam consequatur, cum sit opus diuino auxilio ex parte cognoscentis.

An euidenter demonstrari possit homini esse necessariam doctrinam reuelatam. Cap. XIIII.

DOCVIMVS superioribus capitibus doctrinam aliquam reuelatã humano generi esse necessariam: sed peteret nunc aliquis, an id humana ratione demonstrari possit: quam difficultatem hoc capite, quibusdam notandis prius positis, explicabimus. Notandum itaque primum est, hominem posse naturaliter cognoscere, an ea, quæ ipse cognoscit, & efficit, sint idonea ad consequendam ultimam hominis fœlicitatem: quod tanquam certum, & ex dictis manifestum, in præsentia non probabo. Cognoscit etiam naturali ratione, quod si quid est necessarium de facto, id est, quod re, existere debeat, illud reperiri debere. Deinde notandum est, duobus modis hanc quæstionem nos explicare posse: primo, solum demonstrando, quod dari debeat: altero, quod detur de facto. Postremo notandum est, duobus modis hanc quæstionem posse probari, vno modo ratione Christianorũ ex

Lege Io. de Bas. q. 2. vbi latissime.

ex ipsis scripturis: altero modo ratione externorum, solo naturali lumine. His notatis, propositæ dubitationi his cõclusionibus satisfacio. Prima conclusio: Ex sacris literis potest euidenter ostendi necessariam esse aliquam doctrinam reuelatam. Probatur primo auctoritate Pauli
Heb.11. dicẽtis, sine fide impossibile esse placere Deo: at fides supponit reuelationem cum innitatur Deo dicenti; erit igitur necessaria reuelatio. Deinde, ex Concilio Mileuitano & Arausicano, in quibus hoc de fide tenendum decernitur. Po-
Ioan.17. stremo, cognitio Christi est necessaria ad salu-
Ioan.14. tem; quia scriptum est, hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum viuum, & quem misisti Iesum Christum, qui est via, veritas, & vita: at cognitio Christi non habetur per naturam; necessario igitur concluditur ad salutem consequendam opus esse doctrina reuelata. Secunda conclusio: Potest naturaliter demonstrari, sed vniuerse, & in confuso, humano generi necessariam esse doctrinam reuelatam. Hanc conclusionem probant multæ rationes superius capite quarto allatæ, propterea breuiter nunc eam confirmabo. Et primum, illud est naturaliter cognoscibile, ac etiam verum, in quo omnes homines conueniunt: at in hac re conueniunt omnes Iudæi, Saraceni, & Christiani, & vt supra scripsimus, nationes omnes, ergo. Nec obstat, quod vnus vel alter hanc veritatem negauerit; quia etiam stultus dixit in corde suo, Non est Deus,
cum

cum tamen omnes homines, Deum eſſe exiſti- Pſal.52.
ment. Deinde, cognoſcimus naturaliter hominem non habere tantam de Deo doctrinam, quantam naturali propenſione deſideret, & ei neceſſaria eſt, nec eam naturaliter habere poſſe; Ergo naturaliter cognoſcimus doctrinam reuelatam homini neceſſariam eſſe. Poſtremo, multa in hac vita nobis occurrunt incerta, quæ tamen ſcire debemus, ac ſcire deſideramus, quæ per nos ſcire nequimus; ergo ne noſter appetitus, & naturæ propenſio ſit vana, neceſſaria eſt nobis alia doctrina reuelata. Tertia concluſio: Doctrinam aliquam reuelatam reperiri euidenter demõſtrari poteſt. Hanc concluſionem confirmant multa, quæ ſupra ſcripſimus: ac propterea in præſentia, ſolum vna, eaque firmiſſima ratione confirmabo: quæ ratio a fine hominis, & a medijs ad finem conſequendum neceſſarijs ſumitur: qua Scholaſtici fere omnes vti ſolent. Verum nos, eam alia ratione, quam ipſi faciunt, proponemus, & explicabimus: vt eius robur longe melius appareat. Hunc igitur in modum ratiocinamur. Quod eſt re ipſa neceſſarium, re ipſa datur: at demonſtrari poteſt, doctrinam reuelatam re ipſa neceſſariam eſſe, ergo iſta doctrina dabitur. Minorem propoſitionem hunc in modum demonſtro. Homo, ſicuti quęuis alia creatura, habet ſuum vltimum finem: ſed hic finis eſt ſupernaturalis; ergo debet dari doctrina reuelata, qua hunc finem & media ad

eius

eius consecutionem necessaria cognoscat, vt in eum suas actiones dirigere, ad eumq; peruenire possit. Maior propositio, quam aduersarius fortasse negaret, hoc modo probatur. Finis hominis, aut est in hac vita, aut in altera: non in hac vita, in altera igitur: si in altera, cum de ea nullam naturalem cognitionem homo habeat, opus erit vt de suo fine supernaturalem notitiā habeat. Quod autem finis hominis non sit in hac vita, quod etiam multi philosophi non ignobiles concederent, sic demonstratur. Primum, quia homo in hac vita suum appetitum explere nequit, & propterea affectat quandam ęternitatem, & maiora bona, in quibus acquiescat. Deinde, ea felicitas, quæ potest homini in hac vita contingere, non est possibilis omnibus, sed paucissimis, cum tamen felicitas, vt philosophus docuit, debeat esse in quodam bono posita, quo omnes, cum ad beatitudinem sint facti omnes, potiri queant. Quod autem non omnes in hac vita felicitatem assequantur, patet: quia, vt melior philosophantium opinio docet, felicitas in rerum sublimium & primarum caussarum, cognitione posita est; quam cognitionem paucissimi sunt, qui assequantur. Præterea, cum beatitudo in præcipua hominis parte, & operatione sita esse debeat, consistet proculdubio in operatione animæ, quæ est vel intelligere, vel amare: verum, cum anima sit immortalis, & aliquando recedat ab hac vita, profecto eius finis erit

Li.1.Eth.

Arist.lib. 10. Eth.

erit in alia vita: tunc, pergo, aut hunc finem sola anima assequetur, aut anima vna cum corpore: non sola, tum quia non esset finis hominis, de quo fine nos hic loquimur: tum quia idem debet esse finis totius & partis: adde etiam quoniam vt actiones per quas assequimur finẽ sunt suppositi, seu hominis operantis, ita etiam finis erit totius hominis. Quare, cum corpus vna cum anima laboret, cum eadem præmium adipisci debebit. Si ergo totus homo beandus est, cum corpus, vt videmus, cadat, quomodo, & quando surget? qua iterum ratione cum anima vnietur? & si vnientur, quomodo in vnione ista conseruabuntur, ne iterum dissocientur? Si non debent iterum dissociari, quomodo corpus fiet immortale? Peto deinde de loco, vbi nam erit? num sub cœlum? non certe, quia agentibus naturalibus subijceretur, & pateretur: si supra cœlum, quomodo penetrabit, & vbi cœlorum erit? Cum ergo hæc omnia, & alia plura, quæ ad finem hominis cognoscendum pertinent, per humanam scientiam cognosci nequeant, & tamen necessario cognoscenda sint, necessaria profecto erit scientia reuelata. Nullum aliud videtur hoc loco esse refugium, nisi negare animæ immortalitatem, quam tamen omnes fere philosophi cognouerunt, & probarunt. Posses etiã hanc argumentationem amplificando, quęrere, quibus medijs, & vijs ad hunc supernaturalem finem consequendum homini perueniendũ sit.

Quia, si finis naturæ vires excedit, etiam media, quæ ad eum perducunt, erunt supra naturæ vires, cum media fini consentanea esse debeant. Quarta conclusio: Etiam si non possit euidenter probari necessariam fuisse reuelationem ratione veritatum naturalium, quæ ad finem consequendum cognosci debent: tamen demonstrari potest conueniens fuisse ista a Deo reuelari. In hoc rerum genere sunt, animam esse immortalem: hominem esse liberi arbitrij: Deum existere, habere prouidentiam, nostris peccatis offendi, posse bonis operibus placari, a nobis cultum requirere, & id genus alia, quæ etsi cognosci possunt; tamen, non facile, non sine aliquo errore, vel saltem sine dubitatione: quod etiam ipsi sapientes fatentur. Ergo euidenter concluditur id congruum fuisse. Diceret hoc loco philosophus, non oportuisse hæc reuelari; quia cum ista naturaliter a multis cognoscātur, qui cognouerunt, potuerunt alios docere: ita vt sapientes essent tanquam magistri insipientium. Verum, hæc responsio non videtur nostram doctrinam euertere. Primum, quia isti sapientes inter se non omnino conueniunt, nec habent omni ex parte harum rerum notitiam indubitatam. Quare, etiam si conuenirent, vt adhuc maior haberetur certitudo de rebus, quæ omnino pro certis haberi debent, cum sint rectæ vitæ instituendæ fundamenta, reuelari debuerunt. Deinde, non facile idiotæ potuerunt discernere

D.Tho.q. 10.de ver. ar.10. Rabbi Moys. Themis. in epit.2. post. Arist.sect. 3.pro.40.

a quibus

a quibus ſapiētibus harum rerum cognitionem deberent accipere, cum cognoſcere, qui ſit ſapiens, ſit eius, qui maxime ſapit. Quinta concluſio: Poteſt homo naturaliter cognoſcere doctrinam diuinitus a Deo reuelatam non eſſe apud diuerſas nationes & ſectas, quæ inter ſe diſſentiunt. Huius concluſionis ratio eſt aperta: quoniam ij, qui profitentur ſe habere hanc doctrinam, vt ſunt Chriſtiani, Mahometani, Iudæi, Perſiani, & alij, inter ſe ſunt diſcordes, & contrarij in doctrina: at Deus non eſt ſibi contrarius, nec etiam eius doctrina: quare doctrina a Deo reuelata non poterit eſſe in ſectis inter ſe pugnantibus. Hanc concluſionem poſuerim ad refellendum errorem quorundam imperitorum, dicentium, omnes homines ſaluari in ſua ſecta, ſeu religione: quod eſt omnino erroneũ: cum ij ſolum ſaluentur, qui reuelatam doctrinam habent, quæ non eſt in ſectis inter ſe contrarijs. In hunc errorem olim lapſus fuit quidam nomine, Rhetor, & Themiſtius alias non obſcurus philoſophus, qui Valenti Imperatori perſuadere conatus eſt, omnes ſectas eſſe Deo gratas. Sexta concluſio: Poteſt euidenter probari doctrinam reuelatam non reperiri in aliqua ſecta, ſeu religione, quæ ſit legi naturæ contraria. Quoniam cum vtraque doctrina, tum naturalis, tum ſupernaturalis ſit a Deo, cuius ſapientia eſt infinita, nihil per vnam doctrinam dediſſet, quod eſſet alteri contrarium. Ex quo

Cicero in Luculen. Ariſt. lib. 2. de part.

Lege Hieron. Sauonar. lib. 4. de veritate fidei.

Socr. lib. 4. hiſt. c. 7. Aug. lib. de hæres. c. 26.

inferre licet apud eos populos non fuisse, nec esse doctrinam reuelatam, qui, legibus naturali lumini contrarijs, vsi fuerunt, aut vtuntur: in quibus Turcæ profecto reponendi sunt. Septima conclusio: Non potest ab aliquo euidenter demonstrari in religione Christiana non esse doctrinam reuelatam: quod sic probatur. Verum non potest contrariari vero: sed quæ sunt in religione Christiana sunt vera; ergo nulla vera demonstratio contra ea afferri potest: & ideo quæ afferuntur, necessario erunt sophismata, quæ nihil probant. Maior propositio supponitur tanquam certa: quoniam, quæ nostra religio docet, sunt a Deo: & ex eo confirmari potest, quod Christiana doctrina nullam in se habet veram contradictionem, nec quicquam contra bonos mores, rationemve docet. Ex quibus colligere licet, quam grauiter errent, qui vniuerse hanc propositionem pronuntiant, Nostram religionem cõtinere multa contra philosophiã:
Sess.8. quæ propositio damnata est in Concilio Lateranensi sub Leone X. Cumq;, ait sacrum Concilium, verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omnino falsam esse definimus; &, vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus. Octaua conclusio: Non potest euidenter demonstrari doctrinam, quæ est in religione Christiana esse reuelatam. Hæc conclusio est manifesta; quia res est occulta, & sola fide tenetur:

tur:

tur: non igitur poterit aperte demonſtrari. Sed dicat quiſpiam: duę poſtremæ concluſiones inter ſe pugnare videntur: quoniam ſi non poteſt euidenter probari, in noſtra religione non eſſe doctrinam reuelatam, ſequitur euidenter ibi reperiri, cum alibi reperiri non poſſit. Verum, nulla eſt pugnantia: quia ad demonſtrandum neminem poſſe probare in rep. Chriſtiana non eſſe doctrinam reuelatam, ſatis eſt oſtendere aduerſariorum rationes nihil neceſſario concludere: vnde non ſequitur euidenter hanc doctrinam in noſtra religione eſſe debere. Quæ dubitatio adhuc planius explicabitur libro quarto capite decimo. Nona concluſio: Poteſt demonſtrari eſſe euidenter credibile, & rationi conſentaneum in religione Chriſtiana eſſe doctrinam diuinitus reuelatam. Hanc concluſionem probabimus inferius afferendo varias rationes, quæ demonſtrabunt nihil eſſe tam credibile, atque hoc eſt. Decima concluſio: Qui non recipiunt doctrinam chriſtianam, cum de ea notitiam habuerint, & eam recipere poſſunt, peccant, & ſunt inexcuſabiles. Nam, poſſunt euidenter cognoſcere ſuam ſectam eſſe falſam, & norunt dari aliam religionem, quæ profitetur ſe veram doctrinam habere, & habet rationem euidentem cur credi & recipi debeat: errant igitur non recipiendo: & ſpeciatim Iudæi, & Turcæ. Qui vero non habuerunt notitiam, ſunt excuſabiles; quia nemo poteſt credere ſine prædicante. Rom.8.

Quare isti damnabuntur propter alia peccata. Contra has conclusiones sunt hæ dubitationes, quas breuiter nunc soluam. Prima, illud non potest naturaliter cognosci esse necessarium, quod Deus & natura homini a natiuitate negant: at talis doctrina a natura homini, vt perspicuum est, denegatur: non igitur poterit naturæ vi cognosci, dari doctrinam reuelatam. Maior propositio videtur clara: quia Deus & natura non negant necessaria. Hæc ratio dissoluetur manifestando varios sensus, quos minor propositio habet. Primus ergo sensus est, doctrinam reuelatam negari homini ab ipsa natiuitate, & quod ea a natiuitate homini sit necessaria; & hic sensus est falsus: quia neque humanæ scientiæ, dantur homini a natura, & tamen naturaliter cognoscimus eas homini esse necessarias: idem dicas de virtutibus. Secundus sensus est, quod homo suis viribus naturalibus possit eam assequi, sicuti assequitur alias doctrinas: neque hoc est necessarium: quoniam homo multis indiget, vt docet Aristoteles, quæ sua vi assequi nequit. Tertius, quod Deus debuerit aliquo modo eam dare, & paratum esse ad dandum, cum homines ea indigeant, & tunc dico, Deum non denegare hanc doctrinam, & paratum esse ad eam dandam, quod etiam philosophi non ignobiles docuerunt. Propterea, dicebat Iacobus in sua canonica: Si quis indiget sapientia postulet a Domino. Secunda ratio: vt

Lib. 1. Polit.

Iac. 1.

intellectus

intellectus possibilis, dicet philosophus, est aptus ad recipienda omnia intelligibilia, & hoc naturaliter, ita intellectus agēs naturaliter erit aptus ad facienda omnia intelligibilia, vt potētiæ passiuæ in natura respondeat potentia actiua: ergo omnia, quæ cognoscentur, naturaliter cognoscentur: ac proinde non poterit naturaliter cognosci, opus esse doctrina reuelata: aut gratis dicendum erit esse aliqua, quæ intellectus agens non potest facere actu intelligibilia. Respondetur, in primis, naturaliter cognoscimus nos posse plura intelligere, quam quæ fiunt actu intelligibilia ab intellectu agente; ac proinde etiam cognoscimus intellectum possibilem posse redigi ad actum per species non formatas ab intellectu agente; quod etiam aliqui philosophi cōcessere. Deinde, etiam intellectus aliquo modo est causa cognitionis rerum reuelatarū, dum eas apprehendit, & eis assentitur, licet non sine voluntatis concursu. Tertia ratio, viribus naturæ cognoscimus intellectum ferri in omne verum, tanquam in suum adæquatum obiectum, & hoc naturaliter: ergo naturaliter cognoscimus non esse opus aliqua reuelata cognitione: quod sumitur, patet a simili de sensu, qui naturaliter percipit, quidquid sub suum obiectum cadit. Hæc ratio sic diluitur: Obiectum intellectus dupliciter accipi potest: vno modo pro eo, quod suis viribus potest attingere: & tale obiectum est ens sensibile per se, vel per aliud:

Arist. lib. 3. de ani.

Auicen.

altero modo pro omni eo, quod potest quacunque ratione attingere, sua, vel aliena facultate, & sub tali obiecto continentur etiam veritates reuelatæ. Nec illud simile de sensu valet: quia cum sensus sit potentia materialis, non potest eleuari ad percipienda ea, quæ sub suo obiecto naturali non continentur. Atque hactenus de doctrina reuelata a nobis disputatum sit. Alia, quæ ad eam explicandam restant, inferius afferentur.

Lib. 4.

Explicatur titulus, ac etiam opiniones super hac quæstione, An Deus sit finis naturalis hominis. Cap. XV.

De hac re Barthol. Medin. in q. 3. 1. 2. ar. 8. Ban. in 1. p.

HVIVS quæstionis tractandę occasio sumitur ex argumento diui Thomæ, quo probat opus esse scientia reuelata: quia finis hominis est supra naturam; qui consistit in clara visione Dei: qua de re cum hoc loco aliqui disputare soleant, & vt percipiatur vis argumenti beati Thomæ, & vt melius intelligantur, quæ de necessitate reuelationis hactenus scripta sunt, nos quoq; hoc loco, & hoc ordine agemus. Primum explicabimus clare huius quæstionis titulum, ac varias hac de re sententias: deinde per varias conclusiones quid tenendum sit statuemus: postremo, quæ possunt contra ea, quæ docebimus rationes afferri, eas soluemus. De primo, duplex est, vt communiter scribitur, hominis

nis finis: alter naturalis, quem homo suis viribus attingere potest: qui positus est, vt multi docent, in ea cognitione, quæ naturaliter de Deo haberi potest, si de speculatiuo loquamur: si vero de practico, in actione honesta: Vel vt alij scribunt finis naturalis hominis est fieri Deo similem, quantum per ipsam naturam fieri potest: qui finis attingitur cognitione, & actione. Alter finis dicitur supernaturalis, qui in hac vita absque vlla dubitatione in amore, quo Deum supra omnia amamus, consistit: in alia vero, in clara visione, & in perfecta dilectione Dei: qui finis vocatur supernaturalis; quia homo viribus naturæ non potest illum attingere. Itaque finis naturalis, & supernaturalis in eo differunt, quod vnus naturali facultate, alter non sine auxilio diuino acquiritur. Item, finis naturalis positus est in quadam cognitione confusa, & indistincta Dei: supernaturalis vero in cognitione clara, & distincta. Proposita quæstio intelligitur de fine supernaturali, & in alia vita; ita vt sit sensus: An Deus clare visus possit aliqua ratione dici finis naturalis hominis. Rursus, vt intelligantur auctorum sententiæ, & huius quæstionis status, animaduertendum est, duplicem esse in hominibus appetitum, alterum naturalem, alterum elicitum: appetitus elicitus, est actio & operatio quædam animalis, qua per potentiam appetitiuam suum finem, seu suam perfectionem desiderat: vt, volitio, quæ est actus a

voluntate productus; ob quam caussam dicitur appetitus elicitus: naturalis autem nō est actio, seu operatio aliqua, ab ipsa re producta, sed est ipsamet res, cum aptitudine & propensione ad suum bonum, seu perfectionem: qua ratione dicimus in lapide esse appetitum, id est, inclinationem naturalem ad centrum: & in materia prima appetitum ad formas. Nostra quæstio non est de appetitu elicito, sed de appetitu naturali. Certum enim est apud omnes, & est fide tenendum, hominem sine fide, & gratia non posse ferri actu elicito in Deum, vt est finis supernaturalis. Est ergo dubitatio, an homo habeat naturalem propensionem, & capacitatem ad videndum Deum clara visione: de qua re, hæ sunt scholasticorum sententiæ. Prima sententia est quorundam scriptorum, quę his dictis explicatur. Primum, tres dantur potentiæ, naturalis, violenta & obedientialis. Naturalis potentia, est aptitudo, & inclinatio insita naturæ ad actum agendi, vel patiendi. Violenta, est qua res aliquid patitur, vel recipit contra suam inclinationem: vt cū lapsis sursum versus proijcitur: ad quem actum lapis habet potentiam violentam. Obedientialis, est aptitudo creaturę, per quam apta est suscipere quidquid Deus voluerit in ea facere, quamuis sit supra naturam illius. Qua ratione dicemus in sole fuisse potentiam obedientiæ, vt cessaret a motu, ita Deo imperante. Hæc potentiæ appellatio, quæ apud philoso-

Capr. q. 1. prol. Fer. in li. 1. contr. gen. c. 5. Caiet. super ar. 1.

Ios. 10.

philosophos non reperitur, fortasse sumpta est ex his Euangelij verbis: Qualis est hic, quia mare, & venti obediunt ei? Hæc potentia differt a naturali duobus modis: altero quidem, quoniam naturalis potentia ponit aliquid in re ipsa, nimirum inclinationem, & aptitudinem quandam: at obedientialis nihil ponit, nisi quãdam relationem ad agens, a quo res immutari potest: altero vero, quoniam naturalis conuenit rei, vt talis est: vt puta, qua homo, qua lapis est: at obedientialis non conuenit rei secundum determinatam naturam, sed vt res creata est, quæ in omnibus est subiecta Deo, ab eoq; dependet. Secundum dictum, homo est in potentia solum obedientiæ ad clare videndum Deum, seu ad beatitudinem supernaturalem. Tertium dictum, quod necessario ex secundo proficiscitur, idem dicendum est de omnibus actibus, & habitibus supernaturalibus, vt fidei, spei, caritatis, & aliarum virtutum infusarum; ad quos habitus homo habet tãtum potentiam obedientialem. Secunda sententia est aliorum, quæ his dictis explanatur. Primum, triplex est potentia, naturalis, violenta, & neutra: Naturalis est, quæ recipit, & producit actum secundum rei inclinationem, vt est potentia lapidis ad motum deorsum: violenta est potentia omnino huic contraria, vt est potentia in lapide ad motum sursum: neutra potentia est secundum quam aliquid ordinatur ad actum, ad quem nec

Mat. 8.

Scot. q. 1. prol. & 4. S. d. 49.

est

est inclinata, nec auersa: vt est potentia superficiei ad recipiendum, vel albedinem, vel nigredinem. Dicitur hæc potentia, neutra, quia non magis inclinatur ad vnum, quam ad alterum; & propterea non est naturalis, cum hæc ad vnum determinata sit: neque est violenta, quia non est contra inclinationem naturæ. Secundum dictum, quælibet potentia potest comparari ad duo: primum ad actum, quem recipit; vtputa, intellectus ad habitum fidei, quem a Deo recipit, & ad actum quem elicit, & producit, vt est actus credendi: deinde ad agens, quod vel dat actum, seu formam, vel iuuat ipsam potentiam ad actum producendum. Vt si intellectus consideretur respectu Dei infundentis habitum, vel iuuantis intellectum ad producendum actum. Tertium dictum, si potentia comparetur ad actum, tunc, vel est naturalis, vel violenta, vel neutra: at si comparetur ad agens, si agens est supernaturale, dicetur potentia obedientialis. Ex quibus licet inferre differentiam quandam inter hanc, & superiorem opinionem: quod hæc opinio non ponit potentiam obedientię distinctam ab illis tribus numeratis, scilicet, a naturali, violenta, & neutra; sed hæc eadem dicitur potentia obedientiæ, vt refertur ad agens supernaturale: at vero prima opinio ponit potentiam obedientiæ in re ipsa, etiam respectu actus, distinctam a naturali, & violenta. Quartum dictum; intellectus humanus respectu vi-

sionis

ſionis beatificæ, eſt in potentia naturali, ita vt naturaliter inclinetur ad Deum clare vidēdum, cum viſio Dei ſit finis ipſius: ſicuti lapis inclinatur ad centrum. Ad alios vero actus habet potentiam neutram: vt ad actum credendi, & ſperandi, & ſimiliter ad habitus ſupernaturales recipiendos. Ex his duarum ſententiarum fundamentis infertur alia differentia inter has ſententias. Nam poſterior opinio exiſtimat, quod ſi homo perfecte cognoſceret naturam ſuam, cognoſceret etiam finem ſuum conſiſtere in clara viſione Dei; quia homini ineſt naturalis capacitas ad videndum Deum. Prior vero contrarium cenſet; quod etiam ſi homo ſe perfecte cognoſceret, non poſſet in hanc veritatem penetrare, nimirum Deum clare viſum eſſe vltimum finem ſuum. Tertia ſententia eſt eorum, qui dicunt hominem habere quidem inclinationē naturalem; ſed tamen finem eſſe ſupernaturalem. Vt autem quid in hac difficultate tenendum ſit explicemus, aliqua breuiter nobis prænotanda ſunt. Primum, rerum, aliæ ſunt naturales in ſe, & in modo, quo ſunt: vt equus ex ſemine generatus: aliæ ſunt naturales ex ſe, ſed non ex modo, quo ſunt: vt eſſet equus ex nihilo productus: aliæ tandem ſunt ſupernaturales ex ſe, & ex modo quo fiunt, vt incarnatio diuini Verbi. Secundum, operationes hominis poſſunt eſſe in triplici differentia: aliæ ſunt mere naturales, vt loqui, intelligere, ſentire, quæ ſola naturali

naturali vi ab homine efficiuntur: aliæ mere supernaturales, vt hominẽ facere miracula; & verbis a sacerdote prolatis fieri transsubstantiationem substantiæ panis in corpus Christi: aliæ partim naturales, partim supernaturales; vt hominem credere, & amare Deum super omnia. Tertium, quamuis non sit hic proprius locus tractandi hanc difficultatem, an naturaliter possimus cognoscere nostram beatitudinem positam esse in visione Dei; tamen eam ad maiorem explicationem propositę difficultatis, leuiter attingam: de qua sunt varij dicendi modi. Aliqui dicunt non posse ratione naturali demonstrari nostram beatitudinem positam esse in cognitione Dei: alij putant posse cognosci, non solum positam esse in cognitione Dei, sed etiam in clara visione: alij vero mediam sequuntur sententiam alterum posse demonstrari, alterum vero nequaquã. His ita expositis sententijs sequenti capite per varias conclusiones ad propositam difficultatem respondebo.

Gul. Oca. cõtra quẽ Alph. Hispal. 1. S. d. 1. q. 6.

Varijs conclusionibus respondetur ad propositam quæstionem. Cap. XVI.

EXPLICATIS aliorum sententijs, iactisque fundamentis, quid nobis circa difficultatem propositam sentiendum esse videatur, conclusionibus quibusdam aperiemus. Prima conclusio: In homine est aliqua aptitudo, seu capacitas

Sot. li. 1. de nat. & grat. c. 4. & 4. sent. d. 49. q. 2.

citas ad clare videndũ Deum. In hac conclusione omnes conueniunt: quia cum homo eleuetur ad naturam diuinam clare videndam, oportet, vt in eo sit aliqua aptitudo ad hanc visionem, quæ, exempli gratia, non est in bruto: quam conclusionem satis confirmant verba illa diui Augustini: Posse habere fidem, & caritatem naturæ est hominum; habere autem gratię est fidelium. Idem docet expresse D. Thomas in prima secundæ. Secunda conclusio, Homo habet naturalem potentiam ad clare videndum Deum. Hæc conclusio remanet explicata ex dictis, & est in fauorem secundæ sententiæ, quæ sic probatur. 1. Ex Augustino libro primo de prædestinatione sanctorum capite quincto; vbi ait possibilitatem habendi gratiam esse a natura: at eadem, vt postea demonstrabo, est ratio de gratia, & de visione Dei, ergo si ad illam homo habet possibilitatem naturalem, etiam ad hanc habebit: &, si potentia ista est in natura, proculdubio non erit potentia obedientiæ, quæ solum dicitur esse respectu agentis. Item alibi, Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec perueniat ad te. Quod si cor nostrum est inquietum, proculdubio, habebit naturalem inclinationem in Deum: quia, quod est in potentia obedientiæ ad aliquid, quiescit, etiam si illud non assequatur: vt lapis, qui est in centro, ad motum sursum versus. Item, idem sanctus Pater dixit, Deum tam excellentem fecisse

Lib. 1. de præd. san. c. 5.

Quæstio. 113. ar. 10

Li. 1. cóf. c. 1.

ciſſe naturam humanã, vt ei ſufficere nihil poſ-
ſit ad beatitudinẽ, quod ſit minus ipſo. II. Deus
ad actus ſupernaturales, vt ſunt credere, amare,
& natura diuina frui, concurrit cum homine,
tanquam cauſſa adiuuans naturam noſtram, nõ
autem tanquam cauſa totalis: ergo in homine
eſt potentia naturalis ad iſtos actus producen-
Rom. 8. dos: antecedens eſt diui Pauli dicentis, Spiritum
ſanctum adiuuare infirmitatẽ noſtram: & nos
non eſſe ſufficientes, ſed noſtram ſufficientiam
eſſe ex Deo: operatur itaque natura ſimul cum
Deo. Conſequentia eſt manifeſta: quia ſi hu-
mana facultas eſſet in pura potentia obedientię,
non diceretur iuuari, cum id iuuetur, quod ex
ſe aliquid poteſt, ſed non totum poteſt. Qua-
re, ſicuti ignis cum auxilio generali Dei dicitur
calefacere, ita anima cum auxilio ſpeciali dice-
tur actus illos producere: cum non ſit differen-
tia in potentia, ſed in concurſu tantũ. III. Cre-
dere Deo, diligere Deum, eundemque videre,
ſunt actus vitæ, & ab ipſis potentijs eliciti, non
ſecus ac actus, quo intelligimus, & amamus ali-
quid naturaliter: ergo in homine erit potentia
naturalis ad hos actus producendos. Conſe-
quentia eſt apertiſſima: antecedens non poteſt
2.2. q 71. negari a D. Caietano, ſi vult ſibi conſtare: quo-
ar. 2. ad 3. niam aliquando docuit, actus habitus infuſi, eſ-
ſe eiuſdem ſpeciei cum actibus productis ab ha
bitu non infuſo: vt eſt credere ex fide, & ex opi-
nione. Quare, ſi ratione horum, potentia eſt

naturalis,

naturalis, etiam ratione illorum erit naturalis: cum ratione actuum eiusdem speciei, eadem sit potentia. IV. Si in homine non est naturalis inclinatio ad claram Dei visionem, sequetur hanc visionem non esse finem, & perfectionem hominis, quod est ab omni ratione alienum: sequela patet: siquidem perfectio & actus idem sunt: omnis autem actus habet suã potentiam sibi respondentem: ergo si beatitudo est perfectio hominis, erit actus hominis, & consequenter homo habebit naturalem potentiam ad hunc actum. Confirmatur hæc ratio: Quælibet natura est ex se inclinata ad suam perfectionem vltimam, & completam & sibi congruentem: at talis perfectio respectu hominis est visio diuinæ essentiæ; ergo homo habebit naturalem propensionem ad eam. V. Natura humana est inclinata ad illud bonum, quod sibi cum ratione conuenit: at hominem videre Deum rationi est consentaneum; erit igitur ad tale bonum propensa. Maior propositio est manifesta: quia ideo dicimus hominem esse inclinatum ad honestum, quia hoc est naturæ humanæ congruum: & bene beateq; viuere, vt philosophi scribunt, est congruenter naturæ viuere. Minorem autem propositionem quis negabit? VI. Gratia, vt multis in locis Angelicus doctor docet, non destruit, sed perficit naturam: perficitur autem id, quod habet aliquam potentiam in se ad id, a quo perficitur, cum

inter perfectibile, & perficiens sit aliqua proportio: quæ non reperitur, vbi est sola potentia obedientiæ. Et sane, quis non existimaret magis inclinatam esse naturam rationalem ad videndum & intelligendum Deum, quam gratia exempli, aquam ad lauandam animam, & solem ad quiescendum? Quare, si ista dicuntur esse in potentia obedientiæ; homo ad beatitudinem quocunque modo consideratam, aliquam maiorem habebit potentiam. VII. Si voluntati humanæ proponatur tale bonum, potest illud cum auxilio Dei appetere, ergo est naturaliter inclinata ad tale bonum: alias enim ex se non concurreret ad talem actum: quod si concurrit, non erit in pura potentia obedientiæ. IIX. Peccatum auertit hominem ab incommutabili bono, & ab ipsa vera, & singulari beatitudine: ergo homo erit naturaliter inclinatus ad beatitudinem: alias enim non auerteretur: quia non auertimur, nisi ab eo, ad quod sumus aliqua ratione conuersi. IX. Deus, etiam clare visus, continetur sub obiecto intellectus, qui pro obiecto adæquato habet omne ens: ergo intellectus humanus habet vim naturalem intelligendi Deum quacunque ratione sibi propositum: consequentia patet; quia, si non haberet hanc vim, Deus esset extra obiectum intellectus, ac proinde nunquam humana mens posset eleuari ad ipsum intelligendum: sicuti oculus corporeus non potest eleuari ad videndam ea, quæ

Ambros. lib. 1. de voca. c. 1.

quæ mole carent. X. Probabitur denique hæc doctrina ex ijs, quæ dicemus in conclusione tertia. Tertia conclusio: Deus clarè visus est finis naturalis hominis. Est hæc conclusio contra eos, qui concedunt hominem habere potentiam naturalem, ad videndum Deum, negant tamen Deum clare visum esse eius finem naturalem. Neque hoc loco loquimur de fine quantum ad consecutionem, quia certum est hominem viribus naturæ non posse hunc finem consequi, sed sermo est de fine, vt est terminus, & perfectio humanæ mentis; ita vt homo in nulla alia re naturaliter conquiescat, nisi in clara cognitione Dei. Hanc conclusionem sic breuiter demonstro. I. Ex illis diui Augustini verbis, quibus ait, Fecisti nos ad te, ecce naturalem hominis terminum, & inquietum est cor nostrum donec perueniat ad te, tanquam ad naturalem finem, ad quem sumus facti. Huc pertinent etiam illa Dauidis verba: Satiabor cum apparuerit gloria tua, id est, nunquam conquiescam nisi in te: id autem in quo homo conquiescit, est eius naturalis finis. II. Hanc conclusionem probant omnes rationes allatæ pro secunda: quia si homo est naturaliter inclinatus ad videndum Deum; Dei visio erit terminus naturalis huius inclinationis. Solent aliqui hic ita respondere, finem naturalem esse eum, quem homo naturaliter attingit: sed hæc euasio est extra rem. Nam, in primis, nos non loquimur

Lib.1. cõfes.c.1.

Psal.16.

de fine quantum ad consecutionem, sed de fine vt est vltimus terminus, & vltima perfectio. Deinde, id quod homo naturaliter consequitur, non potest appellari finis hominis: quia illud est finis, quod est summum bonum, & id in quo res conquiescit, & nihil amplius desiderat, cuiusmodi est sola Dei visio: ergo hæc sola est appellanda finis: cum vnius rei vnus sit tantum finis. III. Quælibet res naturalis habet omnes caussas naturales: ergo cum homo sit ens naturale, habebit omnes suas caussas naturales, & consequenter aliquem naturalem finem. Hic autem finis, aut est clara Dei visio, & sic habeo intentum: aut est aliquid aliud, & ponamus exempli gratia esse ipsam virtutem: tunc, sic arguo: Aut homo adepto hoc fine quiescit, aut non: si in isto quiescit, nullus alius ei assignandus est finis, quod est falsum: si non quiescit, ergo nullum alium naturalem habebit finem, nisi claram visionem Dei. Huic argumento nõ video qua ratione responderi possit: modo intelligatur, quid nomine finis significetur, id scilicet, quo referuntur omnia, & ipsum non refertur alio. IV. Et est argumentum ex philosophia depromptum; quando hęc tria, terminus, motus ad terminum, & inclinatio ad eundem terminum ita se habent, vt vnum sit naturale, reliqua etiam sunt naturalia: vt exempli gratia, si inclinatio lapidis ad centrum est naturalis, motus ad centrum erit naturalis,

Aristot. 2. Phys. 8. Met.

&

& centrum erit naturalis terminus: at inclinatio ad videndum Deum, vt est probatum, est naturalis, ergo cetera erunt naturalia, alias inter ista non daretur debita, quæ dari debet, proportio. Et quod motus sit naturalis, liquet ex eo, quod omnes homines appetunt beatitudinem: id autem, quod omnibus conuenit, ex Aristotele, naturale est. Respondent hoc loco, qui contra sentiunt, dicentes, duobus modis posse appeti beatitudinem: vno modo in confuso, non appetendo hoc, vel illud; & hoc modo omnes naturaliter beatitudinem appetunt: altero modo determinate, ponendo beatitudinem in re certa, & hoc modo non omnes appetunt beatitudinem, quia nesciunt in quo sita sit. Verum hæc responsio non videtur vim argumenti euacuare. Nam, homo naturaliter appetit id, quod est ipsa beatitudo, & ipsum summum bonum, quod est sufficiens satiare appetitum, & non est opus, vt illud in quo sita est summa beatitudo, determinate sciat, aut nominet. Illud autem quod appetitum explet, nihil aliud est, quam ipsa Dei visio. Quod etiam terminus debeat dici naturalis, patet: quia est perfectio & actus potentiæ naturalis. V. Id, sine quo natura hominis non potest esse perfecta, vt talis natura est, est ei naturale, & est perfectio naturalis: sed clara Dei visio est huiusmodi: erit igitur homini naturalis. Quarta conclusio: Vt homo habet naturalem poten-

1. Eth. c. 1.
2. Phys.
lib. 3. de cœl.

tiam ad videndum Deum; ita etiam ad recipiendos habitus diuinitus infusos & ad producendos alios actus supernaturales; vt sunt credere, sperare, & amare Deum super omnia. Est hæc conclusio contra doctrinam Scoti asserentis animam ad hos actus esse in potentia neutra. Nam quidquid sit de ista potentia neutra, sicut etiam de obedientiali, quas ambas posset aliquis cum ratione non admittere, sicuti anima ad amorem, quo amabit Deum in patria, in quo sita est secundum Scotum formalis beatitudo, habet naturalem potentiam; ita etiam ad amorem in via, cum hi duo amores sint eiusdem rationis: siquidem caritas, vt
1.Cor.13. ait Apostolus, non excidit; ergo. Quincta conclusio: Homo appetitu, seu desiderio naturali appetit claram visionem Dei, & dona supernaturalia. Hæc conclusio necessario colligitur ex superioribus: quia, si habet potentiam naturalem ad ista, habebit etiam appetitum naturalem, cum vnum necessario sequatur alterum.
Lib.1.cōfes.c.1. Hanc veritatem confirmant illa diui Augustini verba, Et inquietum est cor nostrum donec
Psal.26. perueniat ad te. Et illud regij prophetæ, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Est etiam expressa doctrina diui Thomæ in prima parte quæstione duodecima articulo primo: vbi hac vnica efficacissima ratione probat Deum a nobis clare videri posse, quia alias naturale desiderium esset frustra. Idem ex eodem colligitur

tur libro tertio contra Gentes, & super Boetio quæstione vltima, & quæstione decima quarta de veritate articulo decimo. Neque hoc loco aliquid contrarium affirmat, vt ex articuli explicatione supra a nobis allata, satis aperte constat: quia hoc loco sermonem habet de actu elicito, & de apprehensione per intellectum, ratione cuius Deus est finis supernaturalis, vt mox dicemus. Videant ergo aliqui Thomistæ quid secundum sanctum Doctorem sentire debeant. Sexta conclusio: Deus clare visus, ratione appetitus eliciti, est finis hominis supernaturalis. Hoc est, in hac vita non possumus appetitu elicito desiderare clare videre Deum, nec in patria videre, nisi per auxilium supernaturale, nimirum per lumen fidei, & gloriæ. Et hac ratione intelligendus est diuus Thomas in hoc articulo. Hæc conclusio, vt supra non semel diximus, est fide tenenda. Quoniam si non potest naturaliter cognosci Deum sub hac ratione esse finem hominis, vt patet ex scriptura, non poterit naturaliter appeti. Quare, quantum ad actualem appetitionem, & consecutionem Deus est finis supernaturalis hominis: quãtum vero ad potentiam & inclinationem naturæ, est naturalis finis. Septima conclusio: Actus eliciti, vt sunt credere, amare, & clare videre Deum, partim sunt naturales, partim supernaturales, sed magis supernaturales. Sunt naturales, quia ad eos natura humana est natu-

Cap. 50. & 51. Ad 1. & 2.

L. 1. c. 14

1. Cor. 2.

raliter propensa, ad eosq; producendos effectiue concurrit: sunt supernaturales, quoniam non sine auxilio supernaturali eos producit: sunt magis supernaturales; quia Deus & adiuuando potentiam humanam, & reuelando magis quam homo ad eos concurrit, cum sint actus quidam superioris ordinis.. Octaua conclusio: Homo per vires naturæ potest appetere appetitu elicito videre Deum, vt est prima caussa, & primum principium. Est doctrina diui Thomæ quibusdam in locis supra citatis: & in prima secundæ quæstione tertia articulo octauo. Ratio huius conclusionis est manifesta: quia cognita existentia alicuius causæ desideramus cognoscere quidditatem, & attributa illius: at Deum esse, naturaliter cognoscitur; ergo naturaliter appetere possumus cognitionem quorundam attributorum Dei. Itaque vt Deus cognoscitur ita appeti potest: & quia imperfecte cognoscitur, ideo etiam imperfecte appetitur. At vero Deus, vt nobis a fide proponitur, non potest naturaliter appeti, vt diximus. Nona conclusio: Potest naturaliter demonstrari finem hominis non solum non esse in creaturis, sed etiam esse in cognitione Dei, vt est primum ens, & prima caussa. Est communis doctrina, de qua legendus est Ægidius libro de influentia Dei in beatos, & diuus Thomas libro tertio contra Gentes, Augustinus libro vndecimo de ciuitate. & octauo de Trinitate, Theodoretus

libro

libro octauo de curandis græcanicis affectionibus. Ego autem in probatione huius veritatis immorari nolo; quando eam experientia ipsa satis aperte demonstrat, cum in nullius rei possessione homo acquiescat. Ad quod accedit, quod, vel ipse homo sibi ipsi, vel aliqua alia creatura, quæ esset homine inferior, esset eius finis, quod esse non potest, cum debeat habere pro fine aliquid ipso præstantius: ni velis dicere, eius finem esse intelligentiarum cognitionem, de quibus potest esse eadem difficultas, quæ est de homine. Quod si illarum finis est Dei contemplatio, idem erit hominis finis, cum etiam homo sit intelligentiæ particeps, vt Angeli sunt. Adde, quod omnes meliores philosophi id docuisse videntur, vt patet de omnibus Platonicis, & Aristotelicis, & speciatim de Alexandro, & Auerroe. Decima conclusio: Non potest naturaliter cognosci felicitatem hominis positam esse in tali cognitione Dei, quæ sit clara visio essentiæ ipsius. Est conclusio manifesta ex dictis, & ex probatione minoris propositionis diui Thomæ hoc primo articulo ex scriptura desumpta. Vndecima conclusio: Si homo, vel Angelus cognosceret perfecte suam naturam, cognosceret etiam finem suum vltimum positum esse in clara visione Dei. Hæc conclusio euidenter demonstratur ex his, quæ diximus in probatione secundæ, & tertiæ conclusionis. Quia, si homo habet naturalem potentiam,

Auer. 1. Met.

tentiam, clare videndi Deum, & Deus clare visus est finis naturalis hominis, vt explicuimus, profecto, si homo se perfecte cognosceret, & omnes suas caussas intelligeret, videret Deum clare visum esse suum finem. Et per has conclusiones satis propositæ difficultati factum esse arbitror. Restat, vt rationes, quæ nostram sententiam labefactare possent, afferamus, & dissoluamus.

Refelluntur varia argumenta pugnantia contra ea, quæ proximo capite decreta sunt. Cap. XVII.

VT quæ supra docuimus adhuc confirmemus magis, quas qui contra sentiunt pro se rationes habent, eas dissoluere necesse est. Afferunt igitur, aduersarij, pro sua sententia, has rationes. Prima ratio, cum media ad aliquem finẽ consequendum sunt supernaturalia, etiã finis est supernaturalis: at media ad clare videndum Deum, vt est fide tenẽdum, sunt supernaturalia, nimirum fides, spes, caritas, & actus supernaturales; ergo finis est supernaturalis. Huius argumentationis facilis est solutio: quia solum probat finem esse supernaturalem, quantũ ad consecutionem, quod nos fatemur. Verũ, remanet hic scrupulus quidam. Nam, si finis & potentia sunt naturalia, cur etiam media, & actus ad finẽ, non dicuntur, & sunt, naturalia? Adde, quod videretur esse defectus quidam in natura, quæ nõ

possèt assequi per media naturalia finem sibi naturalẽ, ad q̃uem naturalem habet inclinationẽ: hic scrupulus, hoc modo remoueri potest. Primum, hoc non est nouũ in natura, in qua multa habent appetitum ad aliquem finem, quem tamen sine alieno auxilio assequi non queunt. Vt ecce, multa semina possunt producere fructus, sed non sine cultura humana: lapis potest descẽdere deorsum, sed ex se nõ potest remouere impedimentũ. Homines habent appetitum ad multa etiã naturalia, quæ sine alieno auxilio non assequuntur. Pari ratione, licet homo habeat appetitum clare videndi Deum: tamen, non implicat, quod ex se id consequi non possit, modo aliqua alia via possit: & quoniam id potest per auxiliũ supernaturale, ideo media dicuntur supernaturalia. Deinde, vt etiam supra scripsimus, cũ auxiliũ Dei præsto sit, & Deus sit amicus noster, affirmare licet, hominẽ posse beatitudinem consequi: quia, quod per amicos possumus, per nosipsos possumus. Neq; hoc in natura humana imperfectionem aliquam arguit, sed potius perfectionem, & excellentiam. Siquidem esse aptum ad eam perfectionem, ad quam obtinendá opus sit auxilio diuino, est maximum perfectionis argumentũ. Secunda ratio, si homo haberet naturalem potentiam ad clare videndum Deum, sequeretur, quod is, qui perfecte essentiã hominis cognosceret, cognosceret etiam Deum clare visum esse suũ finem: sed hominis essentiá potest naturaliter

Arist. li. 1 Polit.

D. Tho. 1. 2. q. 109. ar. 4. ad 2.

naturaliter cognosci: ergo naturaliter etiam cognosci poterit eius finem esse Deũ clare visum, & ita non erit opus doctrina reuelata; quod est contra ea, quæ supra docuimus. Huius rationis, maiore propositione concessa, negatur minor: quoniam natura animæ nostræ nõ potest perfecte a nobis in hac vita cognosci: nec mirum est, cum sit substantia spiritualis, & magnã cum intelligẽtijs affinitatem habeat: quo fit, vt viribus naturæ, qui sit vltimus finis hominis non cognoscatur, ac proinde opus est reuelatione. Tertia ratio, potentia naturalis debet redigi ad actum per vires naturales; alias illa potentia esset vana: sed homo per vires naturæ non consequitur claram visionem Dei, ergo non habet potentiã naturalem ad videndum Deum. Respondetur, illa potentia dicitur vana, quæ nullo modo potest redigi ad actum: at potentia ista, vt diximus in responsione ad primum, potest redigi ad actum per supernaturale Dei auxiliũ, quod non est minus paratum, quam si naturaliter daretur. Deinde, redigitur ad actum aliquo modo, etiam per vires naturæ, quia humanæ vires concurrunt ad producẽdos actus, quibus finis acquiritur. Quare, non tenet consequentia, homo habet appetitum naturalem ad claram visionem Dei, ergo eam naturaliter acquirit. Sicuti non valet, anima naturaliter appetit iterum vniri corpori; ergo per vires naturæ vniri potest. Quarta ratio; Lib. 2. de cœl. t. 50. Si esset, inquit Aristoteles, naturale stellis moueri

ueri motu progreſſiuo, natura tribuiſſet eis inſtrumenta ad iſtum motum: ſed non tribuit, quia, vt cernimus, ſunt ſphęricæ: ergo non mouentur motu progreſſiuo. Eadem argumentandi ratione poſſumus nos probare hominem non habere potētiam naturalem ad clare videndum Deum, quia Deus dediſſet ei vires, per quas hunc finem poſſet attingere. Hoc argumentum ſoluitur ex dictis: quia non eſt neceſſe vt omnia redigantur ad actum ex ſe: & in natura multæ potentiæ reducuntur ad actum accedente humana induſtria, vt ſupra diximus. Deinde, dedit Deus vires homini, quibus aſſequeretur hunc finem, intellectum nimirum, & voluntatem, quæ potentiæ effectiue, vt docuimus, ad finis conſecutionem concurrunt. Quincta ratio, quidquid eſt poſſibile ex parte potentiæ paſſiuæ, eſt etiam poſſibile ex parte actiuæ, vt eſt apud omnes philoſophos notum: ergo ſi in homine eſt potentia paſſiua ad clare videndum Deum erit etiam in eodem potētia actiua, quod eſt falſum. Hæc etiam ratio ſoluitur ex dictis: quia datur potentia actiua ex parte auxilij diuini, & ex parte hominis, qui per ſuas facultates actiue concurrit. Deinde, cum finis, quantum ad conſecutionem, ſit ſupernaturalis, non eſt mirum, ſi per potentiam naturalem nō attingitur. Sexta ratio, Si Deus de facto non tribueret homini media ad conſequendum hunc finem, qui eſt clara viſio eſſentiæ ſuę, non faceret ei iniuriā, quam

quam faceret, si homo haberet potentiam naturalem ad istum finem; ergo dicendũ est non habere potentiam naturalem ad hunc finem. Sunt hic qui dicant, Deum sine vlla iniuria posse negare homini media ad consequendum hunc finem, & finem ipsum: at vero nos, posita prouidentia & ordinatione diuinã, dicimus Deum non posse negare: quia inferret violentiam naturæ. Sicuti faceret iniuriam homini ex hac vita recedenti, si ei non daret vitam æternam. Septima ratio: videtur inconueniens hominem habere talem potentiam naturalem, & tamen quamplurimos homines non assequi beatitudinem, & in pluribus talem potentiam frustrari, & speciatim in paruulis recedentibus ex hac vita sine baptismo: qui post hanc vitam tristabuntur, cum videbunt se suo fine carere: in quibus tamen nulla tristitia est ponenda, cum peccato careant actuali. Respondetur, non esse necessarium, vt in omnibus talis potentia redigatur ad actum: cum debeat redigi per liberum arbitrium, quod potest a fine, & ab actu deficere. Satis est ergo, vt redigatur in multis. Quod ad paruulos attinet, cum hic appetitus sit solum naturalis, & non elicitus, vt dictum est, non erit in illis vlla ob hanc caussam tristitia. Deinde, esto quod hanc beatitudinem actu appeterent: non tamen tristarentur; quia cognoscerent se iusta Dei voluntate tali beatitudine ob peccatum originis priuari. Denique, contra ea quæ docuimus occurrit

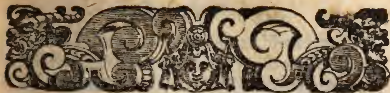
Guil.Par. li.cur De' homo.

currit hæc dubitatio. Diximus Deũ clare viſum eſſe finem hominis naturalem, quod videtur eſſe contrarium diuinis literis. Nam Paulus, in priore epiſtola ad Corinthios capite ſecundo, loquens de hominis fine, ait, Occulus non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Dominus diligentibus ſe: ac ſi dixiſſet, id Deum hominibus præparaſſe, quod omni ex parte naturam humanam ſuperat. Huc etiam, accedit, quod clara viſio promittitur fidelibus tanquã præmium ex gratia præparatum: & propterea aliquando Paulus dixit, Gratia Dei vita æterna: & regius propheta, gratiam & gloriam dabit dominus. Quare Deus clare viſus non poterit dici naturalis hominis finis. Verum huiuſmodi auctoritates noſtram doctrinam non euertunt: nam, quod attinet ad primum locum Pauli, ſolum probat nos non poſſe naturaliter cognoſcere id, in quo ſita eſt noſtra beatitudo; quod etiam nos concedimus: verum cum id adepti ſumus, in eo naturaliter quieſcimus. Aliæ vero auctoritates ſolum probant, nos ex priuato Dei auxilio ad talem finem peruenire: quo fit, vt ratione conſecutionis, quod etiam nos fatemur, dicatur ſupernaturalis. Et quoniam, ſi quæ ſunt alia argumenta, ex ijs quæ diximus ſolui facillime poſſunt, huic difficultati finem faciemus: ſi illud prius adnotauerimus, eos nimis audacter locutos fuiſſe, qui ſententiam, quam nos ſequimur, Theologo

Rom. 6.
Pſal. 83.

logo indignam esse existimarunt; cùm & rationibus & auctoritatibus firmissimis innitatur. Atque hactenus de secundo libro: in quo breuiter, vt instituti nostri ratio postulabat, doctrinam reuelatam dari potuisse, & re ipsa datã esse, eiusque congruentiam, vtilitatem, necessitatem, ac certitudinem, & quam nos ad eam recipiendam potestatem habeamus, demonstrauimus. Sequitur modo, vt tertio libro & de ea doctrina quæ ex ista ortum habuit, disseramus.

Libri Secundi Finis.

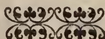

INTRODVCTIONIS

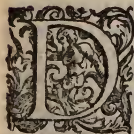
In Sacram Theologiam,

Liber Tertius:

In quo de forma, & materia sacræ Theologiæ agitur.

Proponuntur ea, de quibus disputandum est; & diui Thomæ doctrina, quæ habetur in articulo secundo explicatur.
Cap. I.

DEMONSTRAVIMVS in secundo nostrarum institutionum libro, quæ sint prima christianæ religionis fundamenta, eaq; firma esse docuimus; dum de doctrinæ reuelatæ existentia, conuenientia, & necessitate, breuis tamen, quam res tanta dici debuisset, scripsimus. Quo etiam in libro alterius doctrinæ, qua illa reuelata explicatur, de-

fenditur, & dilatatur necessitatem ostendimus: quæ, vt sæpe diximus, ex conclusionibus a rebus per reuelationem acceptis, ratiocinatione ductis, conficitur; & Theologia scholastica nominatur: cuius naturam, diui Thomæ, & nobis propositum ordinem sequentes nunc explicaturi sumus: qua de re hac methodo a nobis dispu tabitur. Primum duas eius potissimas & intrinsecas caussas, formam & materiam explanabimus: deinde de natura ac vi principiorum & conclusionum ex quibus conflatur, disputationem instituemus: postremo de medijs, siue locis, quibus hæc facultas ad ea, quæ tractat comprobanda, vtitur: & speciatim de loco auctoritatis sacræ scripturæ, breuiter pro nostro instituto agemus. Primum igitur aggredientes, antequam ad disputationes accedamus, paucis sancti Doctoris sententiam, quæ in secundo articulo continetur, explanabo. Cum ergo in primo articulo diuus Thomas doctrinam aliquam reuelatam necessariã esse demonstrasset, in secundo ad explicandam naturam no stræ Theologiæ, quæ ex illa colligitur, quærit, quæ sit eius forma; hanc quęstionem proponendo, An sacra doctrina sit scientia: in qua quæstione duo termini animaduertendi sunt, doctri na, & scientia. Nomine sacræ doctrinæ, hoc loco, designatur ea, quæ ex principijs reuelatis colligitur, siue habitus conclusionum, de quo quæritur, an scientiæ nomen mereatur. Nomi-

ne

ne vero ſcientiæ, intelligitur illa doctrina, quæ habetur per demonſtrationem, de aliqua re per ſuas cauſſas: vel certe per ſcientiam intelligitur cognitio quædam certa diſtincta a fide, & opinione. Quæ autem ſit ſcientiæ natura, fuſe poſtea a nobis explicabitur. Sed dubitaret hoc loco quiſpiam, quo nam pacto ſanctus Doctor in præſenti articulo quærit formam Theologię, dum proponit quæſtionem, an ſit ſcientia? Hæc dubitatio ex ijs, quæ ſecundo capite primi libri ſcripſimus, facile explicatur: quia, vt ibi ex ſententia Auerrois docuimus, ſuperiora accidentium prædicata, eorum forma eſſe dicuntur. Cum ergo ſacra doctrina ſit quædam qualitas & habitus cognitionis, dum quæritur, an ei hoc prædicatum, ſcientia, conueniat, de eius forma inquiritur. In hoc articulo explicando tria Angelicus doctor præſtat: primum ſimpliciter vna concluſione ad quæſtionem propoſitam reſpondet: deinde propoſita & declarata quadã ſcientiæ diſtinctione, in ſubalternantem, & ſubalternatam, concluſionem allatam exponit, & probat: poſtremo docet qua ratione ſua cognoſcat principia. Diſtinctio, eſt hæc: ſcientia duplex eſt, altera ſubalternans, & eſt illa cuius principia ſunt per ſe nota lumine naturali: cuiuſmodi eſt Geometria, in qua principia, quibus hæc doctrina innititur, naturaliter cognoſcuntur: altera ſubalternata, quæ non habet principia quæ ſint per ſe nota, & ſibi nota, ſed cognoſcuntur per

ſcientiam ſuperiorem cui ſubijcitur: vt eſt Perſpectiua, cuius principia demonſtrantur in Geometria. Hac poſita diſtinctione, ex hoc articulo hæ colliguntur concluſiones. Prima concluſio, Sacra doctrina eſt ſcientia. Hæc concluſio ſimpliciter poſita, non probatur a diuo Thoma in corpore articuli, ſed probari poteſt ex argumento, ſed contra, ab Auguſtini auctoritate ſumpto. Ait enim Auguſtinus, hac doctrina gigni, nutriri, defendi, & roborari fidem: quæ profecto munera præſtare non poſſet, niſi eſſet ſcientia. Secunda concluſio, Sacra doctrina eſt ſcientia ſubalternata ſcientiæ Dei & beatorum. Quia illa doctrina eſt ſubalternata ſcientiæ Dei & beatorum, quæ procedit ex principijs notis in eorum ſcientia: at ſacra doctrina procedit ex ijs, quæ cognita ſunt a Theologia Dei & beatorum, igitur. Tertia concluſio, Scientia procedit ex principijs notis, vel in eadem ſciẽtia, vel in ſuperiore: vt patet de Muſica, quę procedit ex principijs notis in Arithmetica. Quarta concluſio, Particularia in hac doctrina non conſiderantur per ſe, ſed vt exempla vitæ, & vt media per quæ principia reuelantur.

Lib. 14. de Trin. c. 1.

Docetur quæ ſint ad ſcientiam conſtituendam neceſſaria, & quomodo ſcientia, fides, & opinio differant. Cap. II.

AD quamlibet humanam ſcientiam conficiendam quattuor neceſſaria eſſe vidẽtur:

res

res quæ cognoſcitur, modus ſiue medium quo cognoſcitur, actus ipſe cognoſcendi,& denique is, qui cognoſcit, ſeu ſubiectum cognoſcens. Vt autem hęc omnia aliquam conſtituant ſcientiam, duo requirunt: primum, claritatem, ſeu euidentiam: deinde, neceſſitatem; ſed vario & diuerſo modo. Claritas requiritur ex parte actus cognoſcendi: quia cognitio per ſcientiam debet eſſe clara, & manifeſta, ita vt intellectus nulla obſcuritate offundatur, ſed in quadam clara luce id, quod cognoſcit, videat. Neceſſitas vero requiritur ex parte aliorum trium, videlicet ex parte obiecti, medij, & ſubiecti. Neceſſitas ex parte obiecti in hoc ſita eſt, vt res quæ ſcitur,non poſſit aliter ſe habere, atque ſcitur: vt cum res eſt neceſſaria: aut ſi eſt contingens,ita ſcitur,vt eſt. Nam,ſi aliter res ſeſe habere poſſet,daretur ſcientia de eo, quod non eſt, quod fieri nequit. Neceſſitas ex parte modi,vel medij, hæc eſt; vt modus ſit talis, vt ſub eo non poſſit eſſe falſum, ſed ſemper inclinet ad verū. Hic cognoſcendi modus reperitur in cognitione principiorum, quæ per ſeipſa videntur; in quorum cognitione intellectus decipi non poteſt: atque etiam in perfecta demonſtratione, cum rem aliquam per ſuam propriam cauſſam cognoſcimus. Idem denique contingit in inductione neceſſaria, & conuenienter facta, qua aliquid euidenter probatur. Neceſſitas ex parte ſubiecti reperitur in ſcientia, quando is qui

 ſcit,

ſcit, ita ſcit, vt exiſtimet rem non aliter ſeſe ha-
Ariſt. 1. bere poſſe, atque ipſe ſcit. Nam, vt philoſophus
poſt.c.2. ſcripſit, oportet ſcientem ſimpliciter, a credulitate impermutabilem eſſe. Itaque, tunc proprie ſcimus, cum clare cognoſcimus aliquid ſiue neceſſarium, ſiue contingens, quod tamen cum ſcitur, neceſſe eſt ita ſe habere, vt ſcitur, & qui ſcit exiſtimat ita ſe habere, & cognoſcitur per modum, qui fallere non poteſt. Neq; hoc loco ſolũ de perfecta ſcientia demõſtratiua verba facimus, ſed de ſciẽtia vniuerſe ſumpta, quæ tamẽ ſit proprie, & vere ſcientia, a fide, & ab opinione diſtincta. Ex defectu autem alicuius conditionis, quæ ad ſcientiam eo modo, quem diximus conficiendam requiruntur, alij cognitionis habitus emergunt: vt ſunt fides catholica, fides humana, & opinio. Nam, catholica fides, ex parte actus cognoſcendi deficit a ſcientia, quia eſt
Heb.11. notitia obſcura; eſt enim vt ait Apoſtolus, argumentum non apparentium: per quam videmus tanquam per ſpeculum in ænigmate: habet tamen omnes neceſſitatis partes. In primis, ex parte rerum eſt neceſſaria, quia, quæ ſub fidem diuinam cadunt, ſiue ſint neceſſaria, ſiue contingentia, ita omnino ſe habent, vt creduntur. Deinde, eſt etiam neceſſaria ex parte medij, quia pro medio habet auctoritatem, & reuelationem diuinam, cui non poteſt ſubeſſe falſum. Deniq; habet neceſſitatem ex parte ſubiecti credentis; quoniam qui per hanc fidem credit, exiſtimat

certiſ-

certissime non posse rem aliter sese habere, ac ipse credit. Quæ necessitas tanta est, vt putem longe maiorem esse, quam sit ea necessitas, quæ reperitur in eo, qui per potissimam demonstrationem aliquid nouit: quod aliquibus fortasse paradoxum videri posset; sed arbitror esse verissimum, vt alio loco postea demonstrabitur. Lib. 4. cap. 11.
Humana vero fides in tribus a vera scientia deficit. Primum, ratione actus cognoscendi: quia cognitio per fidem humanam, quæ est, cum aliquid credimus, quia ita homines dicunt, est obscura. Deinde, caret necessitate ex parte obiecti; cum ea quæ credimus possint aliter se habere, atque nos credimus. Postremo, caret necessitate medij: quia scimus per medium, & modum cui potest subesse falsum; cum humana auctoritas non sit infallibilis. Habet tamen, ex se, necessitatem ex parte cognoscentis: quoniã is qui credit, certus est rem ita sese habere, nec aliter se habere posse, quam credit. Vt ecce, Ego credo reperiri Indos, & existimo rem non posse aliter esse, ac ego credo: tamen ratione modi cognoscendi decipi possum. Siquidem id credo, quia homines ita dicunt, qui falli, aut certe me fallere possunt. At vero opinio, & claritate, & omni necessitate caret. Nam, qui opinatur, non videt rem clare, sed obscure: & scit per rationem probabilem, cui potest subesse falsum: & res quam cognoscit, potest aliter sese habere, ac ipse cognoscit: & demum existimat aliter eam

ſe habere poſſe, aut ſaltem non exiſtimat, non poſſe aliter ſe habere: & hoc eſt opinioni intrinſecum, in quo a fide, & a ſcientia diſtinguitur.
2.2.q.1. ar.4. Ob id diuus Thomas aliquando docuit, de eadem re non poſſe eſſe ſimul opinionem, & ſcientiam, ob repugnantiam ex parte ſubiecti, vel cognoſcentis. Verum, hoc loco diligenrer animaduertendum eſt, cum dicimus fidem humanam, & opinionem non eſſe neceſſariam ex parte obiecti, vel medij id non eſt ita accipiendum, vt nunquam poſſint ex parte iſtorum eſſe neceſſaria; quia id verum non eſt. Sæpe enim opinamur, aut humana fide credimns aliquid, quod ex ſe eſt neceſſarium, & aliquando per medium neceſſarium; cuius tamen neceſſitas non percipitur. Vt cum cognoſcimus aliquid per rationem neceſſariam, ſed vim conſequentiæ non percipimus: quia, tunc generatur opinio. Volumus ergo dicere, opinionem, & fidem ex ſe, non requirere neceſſitatem medij, vel obiecti. In ſcientia tamen, & diuina fide vtrunque requiritur. Ex his inferre licet, opinionem intrinſece differre ab alijs habitibus ex parte ſubiecti: quia per alios tres habitus rem non aliter ſe habere exiſtimamus. Fides humana differt a ſcientia, & fide diuina ex parte modi, & obiecti: quia ſub eius modo, ſeu medio poteſt ſubeſſe falſum, & obiectum aliter ſe habere poteſt. Denique, fides diuina a ſcientia ſolum in claritate diſcrepat. Explicata itaque ſcientiæ,
fidei

fidei humanæ & diuinæ, atque opinionis natura, intelligi poterunt omnes quęstiones, quæ super hoc articulo examinandæ nobis sunt. Verum, cum Theologia sit habitus conclusionum, nunc exponendum est circa quas conclusiones versetur, vt intelligi possit, an de illis habeatur scientia. Est igitur animaduertendum conclusiones Theologicas esse in duplici differentia: aliæ sunt, quę certe & manifeste ex principijs reuelatis, vel immediate, vel mediate inferuntur. Illæ inferuntur immediate, quæ primo ex principijs huius scientiæ deducuntur: illæ mediate, quæ inferuntur ex illis, quæ primo deductę fuerunt. Vt ex hoc, quod Christus erat homo, infertur immediate habuisse voluntatem humanam, & ex hac postea colligitur, fuisse liberi arbitrij. Aliæ sunt, quæ non necessario, neque manifeste inferuntur: quarum non habetur nisi opinio. Vt, si ex scripturis probares beatitudinem præcipue positam esse in voluntate, vel in intellectu. Nam, sicut in alijs scientijs aliquando ex principijs aliquid necessario concluditur, aliquando vero solum probabiliter, idem accidit in hac scientia: hæc enim est humanæ naturæ ratio, vt non possit omnia, vt sunt, percipere, sed alia clare, alia obscure videt. Id, si rudiores intelligerent, non mirarentur, dū inter Theologos de rebus diuinis varias opiniones esse animaduertunt. Rursus, earum conclusionum, quę manifeste & necessario ex principijs inferuntur,

aliæ

aliæ ſunt iam terminatæ ab Eccleſia, vt certa fide teneantur: vt, gratia exempli, in Chriſto fuiſſe duas voluntates, nos non poſſe eſſe certos de gratia, ſacramenta eſſe cauſſas gratiæ, aliæ non dum ſunt terminatæ. Et quamuis Theologia circa omnia iſta concluſionum genera verſetur: tamen, proprie circa concluſiones neceſſarias, & non dum ab Eccleſia definitas eſt occupata: & de his eſt noſtra diſputatio intelligenda. An nimirum cognitio iſtarum concluſionum ſit ſcientia nec ne. Nec enim placet, quod aliquando Dominicus Soto ſcripſit, Theologiam proprie verſari ſolum circa concluſiones probabiles: ex qua ſententia neceſſario ſequeretur, eſſe opinionem quandam: quod falſum eſſe ſequenti capite demonſtrabitur. His hunc in modum notatis, ad quæſtionis propoſitæ reſolutionem accedamus.

Li. 1. poſt. q. 2.

An Theologia ſit appellanda fides. Cap. III.

QVID in hoc titulo quæratur, ex ijs, quæ proximo capite explicata ſunt, eſt omnino perſpicuum. Et cum fides duplex ſit, altera humana, altera diuina, de hac poſteriore propoſita quæſtio priuate intelligenda eſt. Quod autem Theologia ſit fides diuina, his rationibus perſuaderi poteſt. Primum, Theologica concluſio creditur; igitur theologia erit fides: conſequen-

ſequentia eſt nota; antecedens probatur: quia concluſio ſequitur naturam principiorum: ſed hæc creduntur fide diuina: ergo etiam concluſiones ex illis illatæ. Deinde,aut Theologia eſt opinio,aut ſcientia, aut fides: non opinio, quia eſt de rebus certis, & certa: non ſcientia, quia non habet euidentiam, & vt communiter docetur non habet perfectam rationem ſcientiæ; erit igitur fides. Tertio, aut Theologia eſt habitus concluſionum neceſſariarum,aut probabilium: ſi priorum, cum illæ manifeſte ex principijs inferantur, ſunt fide tenendæ; ac proinde iſtarum concluſionum erit fides: ſi vero aliarum, eſſet habitus opinionis, quod diceret nemo: erit igitur fides.Poſtremo,pręcipuus locus in hac ſcientia eſt auctoritas,vel diuina,vel humana:ſed per tale medium non gignitur niſi fides: erit igitur habitus fidei diuinæ,vel ſaltem humanæ. In hac difficultate fuit ſententia quorundam exiſtimātium, Theologiam, quæ eſt habitus concluſionum, appellandam eſſe formaliter fidem. Sed contrarium communis docet Theologorū conſenſus, quorum alij ſimpliciter ſcientiam, alij ſcientiam, ſed cum aliqua imperfectione eam vocant,vt planius poſtea dicetur. Vt autē quid in hac difficultate tenendum ſit melius intelligatur, quid ſit Chriſtiana fides, & qui ex ea fluxerint habitus,breuiter explicandum eſt. Fides eſt lumen diuinum a Deo nobis infuſum, quo res reuelatæ,certiſſime,ſed obſcure, cognoſcuntur.

Greg. Arim.in prol.lib. 1. ſent.

tur. Itaq; fides est habitus diuinitus datus, quo humana mens corroborata, potest præbere assensum rebus reuelatis, propter hāc rationem, quia Deus dicit. Qui ergo habet hunc actum, quo reuelatis assentitur propter auctoritatem diuinam, is habitum fidei habere dicitur. Potest autem esse, vt quis habeat habitum, & nihil cognoscat de rebus reuelatis, vt patet in puero, qui habet fidem sibi in baptismo infusam, sed nondum ei proposita sunt credenda, quibus assentiri queat: & ideo vt fides redigatur ad actum, oportet vt aliquis credenda proponat, vt docet
Rom.8. Paulus. Is autem qui proponit, vel est immediate ipse Deus, vel est alia persona, quæ vicem Dei gerat, vt Angelus, vel Ecclesia. Similiter aliquis potest habere notitiam rerum credendarum, vt infideles, qui inter Christianos versantur; & tamen, quia carent habitu, quo res creduntur, non dicuntur habere fidem. Qui ergo rerum diuinarum a Deo reuelatarum aliquam cognitionē per assensum luminis a Deo infusi habet, is dicitur habere cognitionem principiorum Theologiæ: quam non habet, qui vel lumine caret, vel nihil adhuc rerum reuelatarū cognoscit. Ex hoc habitu quidam alij emanarunt habitus. Primus, qui circa explicationem, & declarationem rerum reuelatarum versatur; qui continetur arte & præceptis, quibus diuina oracula recte explicantur. Et hic habitus reperitur in ijs, qui in interpretatione sacrarum literarum versantur,

cuius

cuius habitus doctrinam nos iam quinq; & viginti libris complexi sumus. Secundus, qui versatur circa cognitionem quarundam conclusionum practicarum pertinentium ad gubernationem exteriorem eorum, qui fide Christiana imbuti sunt. Et hic habitus reperitur in his, qui habent cognitionem constitutionum Ecclesiasticarum, & iuris canonici. Tertius habitus qui ex ista reuelata doctrina fluxit, est is, quo ea cognoscuntur, quæ honestatem, aut turpitudinem continent, & ad vitam, & mores recte instituendos, & corrigendos, pertinent, qui in religione Christiana est maxime necessarius: quo habitu præditi sunt, qui casus conscientiæ norunt. Quartus ac postremus habitus est, qui methodo quadam philosophica, ex cõclusionibus, ex principijs reuelatis deductis, conficitur: quem habitum ij habent, qui Scholastici vocantur. Omnes hi fere habitus, qui ab vna doctrina reuelata fluxerunt, inter se aliquo pacto diuersi sunt, cum priuatos habeant fines, & obiecta, ac vnus sine alio haberi queat. Ex quibus omnibus habitibus vna conficitur integra Theologia. Et quamuis de singulis quæri posset, in quo genere habitus reponendi sint: tamen, nos de posteriore potissimum in præsentia loquemur. Verum, vt existimo, is qui Theologus absolutus vocari vellet, omnibus his habitibus prædictus esse deberet. Nam, qui scripturas explicare nescit, & in illis versatus non fuerit, non video quomodo

possit

poſſit ex principijs concluſiones recte deducere, cum ipſa principia cognita, atque perſpecta non habeat. Similiter, cum concluſiones non modo ſpeculatiuæ ſed etiam practicæ ad hanc Theologicam facultatem pertineant, qui caſus conſciẽtiæ, & decreta Conciliorum & Pontificum, in quibus huius facultatis, nõ modo concluſiones, ſed etiam principia continentur neſcit, non poterit omni ex parte Theologi perſonam ſuſtinere. Ex quibus colligere licet, inter humanas, & diuinas ſcientias eſſe proportionem quandã. Nam ſicuti circa res naturales, & principia naturali lumine cognita, varie facultates verſantur, vel principia declarando, vel concluſiones ſpeculatiuas, vel practicas, tum ad remp. gerendam, tum ad mores informandos, deducendo; ita circa principia a Deo reuelata & lumine fidei cognita, quattuor, quos diximus, verſantur habitus. His hunc in modum expoſitis, ad propoſitam difficultatem his concluſionibus reſpõdeo. Prima concluſio: Falſum eſt, eas ſolum concluſiones proprie pertinere ad Theologiam, quæ probabiliter ex principijs deducuntur: quæ vero neceſſario, ad fidem. Eſt contra opinionem Soti, quæ ſic impugnatur. Primo, ſi vera eſſet Soti opinio, neceſſario ſequeretur Theologiam eſſe opinionem, quod eſt contra diuum Thomã & contra communem ſententiam: conſequentia eſt manifeſta; quia ex principijs quantumuis certis, ſi conſequentia eſt probabilis, ſolum gignitur

gnitur opinio. Deinde, quia non eſt verum, quod ipſe ait, has duas propoſitiones, Chriſtus eſt homo, & Chriſtus eſt riſibilis, eodem modo cadere ſub fidem: quoniam ſi quis diceret Chriſtum non eſſe riſibilem, putans riſibilitatem nõ eſſe de perfectione hominis, non cenſeretur hæreticus, cũ id non ſit ab Eccleſia ſancitum; ſicut determinatum eſt, eſſe hominem: ſed eius ſententia inter erroneas reijceretur. Quare, hęc propoſitio, Chriſtus eſt riſibilis, quæ ieſt neceſſaria, cum ſub fidem non cadat, pertinebit ad Theologiam. Secunda concluſio: Cognitio rerum reuelatarum per aſſenſum ſupernaturalem ob auctoritatem diuinam, eſt habitus principiorũ Theologiæ, & fides diuina. Eſt concluſio apud omnes certiſſima, & probatione non eget. Quare, qui nouit quæ ſunt in ſcriptura, & quæ ad fidem Chriſtianam aliquo modo pertinent, & ea credit, quia Deus dixit, is habitum fidei, ſiue principiorum habere dicitur. Tertia concluſio: Hæc doctrina non eſt fides humana. Principio, quoniam fides humana non habet neceſſitatem & certitudinem ex parte obiecti, id eſt, ex parte rerum, quas credit: quia contingentia, quæ ſub eam cadunt, non ſunt certa, vt quando cadunt ſub fidem diuinam. Deinde, humana fides non habet certitudinem medij, per quod credit, vt ex dictis patet: hæc vero doctrina habet euidentiam conſequentiæ, qua aliquid ex reuelatis deducitur: & quantum ad principia habet diui-

nam

nam auctoritatem, quæ est infallibilis: non erit igitur fides humana, cum per humanam auctoritatem non acquiratur. Quarta conclusio: Habitus earum conclusionum, quę ex principijs reuelatis concluduntur, siue ipsa Theologia, non est appellanda opinio. Hæc conclusio in primis confirmatur ex communi sententia; cum nemo sit, qui eam simpliciter opinionem appellet. Deinde, patet ex conditionibus, quæ opinioni attribuuntur, quarum aliquæ huic doctrinæ minime conueniunt. Postremo, quia Theologus nullam haberet certitudinem earũ rerum, quas docet; cum tamen multa ex ijs quæ ad fidem & mores pertinent, pro certis habeat: quæ negare esset erroneum. Quincta conclusio: Hæc doctrina non est appellanda fides diuina. Hanc conclusionem ponimus contra sententiam Gregorij Ariminẽsis, quam etiam supra libro primo docuimus contra opinionem Caietani: quæ sic ex dictis confirmatur. Primum, quia sæpe numero ex altero principio naturaliter cognito procedit, & proinde nõ habet pro medio solam auctoritatem diuinam; per quã, qui aliquid nouit, fidem diuinam habere dicitur. Deinde, quoniam non existit nisi per discursum humanum, a quo effectiue huius doctrinæ habitus producitur: at vero habitus fidei diuinitus infunditur, nec assentitur veritatibus complexis per discursum, sed immediate auctoritati diui-
1.Ioan.5. næ innititur. Ideo Ioannes dicebat, Qui credit in

in Filium Dei, habet testimonium Dei in se, igitur. Præterea, fides diuina est necessaria omnibus: at hæc doctrina non est omnibus necessaria; non erit ergo fides. Sexta conclusio: Cognitio conclusionum, quæ necessario ex reuelatis principijs deducuntur, non sub habitu fidei, sed sub hac doctrina continetur, ad eamq; pertinet. Declaratur hæc conclusio: sumatur, exempli gratia, hæc veritas, quæ a Theologis communiter docetur, ac necessaria consequentia ex principijs reuelatis deducitur, Deum non posse mentiri: cum nullibi, quod sciam, sit declaratum id esse fide tenendum, licet necessario ex principijs reuelatis demonstretur: tamen, potius cadit sub Theologiæ, quam sub fidei habitum: & ita per accidens ad fidem pertinet: quatenus, qui eam negaret, etiam principia negare videretur, ac proinde suspectus videri posset. Ratio nostræ conclusionis hæc est: quia propositio de fide duo habet: alterum, vt res a Deo reueletur: alterum, vt ei ob auctoritatem assentiamur diuinam: quas duas conditiones propositiones, siue conclusiones eæ, de quibus loquimur, non habent, cum per discursum intellectus cognoscantur, eisq; per rationem humanam nos assentiamur: quare, dum non intercedit diuina reuelatio, quæ eas proponat fide credendas, non adest certitudo fidei, sed tantum humani discursus. Verum, vt diximus, qui eas negaret, si videret euidentem consecutionem, principia ex quibus

P dedu-

deducuntur, negare videretur. Argumenta in contrarium allata facile ex dictis soluuntur. Primum, solum concludit hanc doctrinam sapere naturam principiorum, quantum ad euidentiã; quia conclusiones huius doctrinæ non reducuntur ad aliqua euidentia principia: & cum conclusio Theologica non credatur, sed sciatur, proculdubio habere debebit aliam naturam a fide, & a principijs diuersam. Ad secundum, dicemus quæstione sequenti. Tertium ex conclusione vltima, & ex ijs, quæ hoc capite diximus, euidenter remanet solutum. Postremum soluitur dicendo, media quibus vtitur hæc doctrina, non esse solum auctoritatem, sed etiam rationem & humanum discursum, vt infra fusius dicetur.

Afferuntur argumenta in vtramque partem super hac quæstione, An sacra Theologia sit scientia. Cap. IIII.

CVM Theologia nec opinio, nec fides, vt probatum est, appellari possit; sequitur vt videamus, an scientiæ nomen proprie mereatur. Circa quam difficultatem cum pro vtraq; parte sint argumenta probabilia; ideo, vt quæstionis status melius percipiatur, vtriusque partis rationes in medium afferam: & quod non sit scientia, his argumentis confirmari potest. I. Scientia procedit ex principijs euidentibus

ei,

ei,qui ipſam ſcientiam habet: quia, ſi mihi non ſit aliquid euidens, non potero ex eo quidquam certi deducere:at principia Theologiæ non ſunt nobis euidentia, vt omnibus eſt manifeſtum; non ergo poterit appellari ſcientia. II. Nulla ſcientia reſoluit ſuas concluſiones in auctoritatem alicuius, qui illa vera eſſe dicat, ſed in principia ab ipſo ſciente euidenter cognita, & per ſe nota:Theologia vero ſuas concluſiones tandem reſoluit in Deum dicentem, ob cuius auctoritatem ſolam, principia credit: excludenda igitur erit a ſcientiarum numero. III. Non eſt maior aſſenſus concluſionum, quam ſit principiorum, vt philoſophus docet, cum ob aſſenſum principiorum concluſionibus aſſentiamur: at aſſenſus principiorum Theologiæ eſt obſcurus: ergo & aſſenſus concluſionum: ac proinde earum habitus non erit nomine ſcientiæ dignus. IV. Scotus contra diuum Thomam hunc in modum diſputat: Si Theologia eſt ſcientia; ergo quæ in ipſa ſunt, erunt ſcita: ſed hæc eadem etiam fide tenentur; ergo eædem res erunt ſcitæ,& creditæ, & de eadem re erit fides,& ſcientia; quod tamen diuus Thomas omnino negat. V. Scientia eſt de neceſſarijs,vt non vno in loco docet Ariſtoteles, cui hac in re ceteri omnes aſſentiuntur philoſophi: at hæc doctrina verſatur in rebus contingentibus; vt cum agit de myſterio incarnationis, reſurrectionis, & de alijs rebus, quæ ab humano arbitrio, vel a libera Dei volun-

Lib. 1. poſt.

2.2.q.1. ar.5.

Li.1.poſt. c. 2.

voluntate pendent: non poterit igitur esse scientia. VI. Scientia est de vniuersalibus; vt multis in locis docuit philosophus: Theologia autem agit etiam de particularibus, & non per accidens, sed per se, & ex professo, cum agit de Deo, de Christo, &, vt vno verbo dicam, eius principia bona ex parte continent historiam, & gesta particularia: quare non est censenda scientia. VII. Si qua ratione potest defendi esse sciētiam, maxime, quia eius principia nota sunt in sciētia superiore, nimirum in Theologia beatorum, vt ait diuus Thomas: at hoc nihil est, igitur. Quoniam, qui solum nouit conclusiones Perspectiuæ, quibus assentiretur ob auctoritatem magistri dicentis earum principia esse certissima, is solum habet quandam fidem earū conclusionum, non autem scientiam: & idem dicas in proposito nostro. Confirmatur hoc argumentum; quia sequeretur in hæretico esse veram Theologiam, quod tamen est falsum: consequentia patet; quia conclusionum, quas ipse deducit, principia, sunt nota in Theologia beatorum, sicuti & principia nostrarum conclusionum. IIX. Conclusiones, quæ deducuntur, aut euidenti consequentia inferuntur, aut solum probabili: si primum concedas, conclusiones illæ non cadent sub habitum Theologiæ, sed sub fidem: si alterum, iam non erit scientia, sed opinio quædam. Et hæc pro hac parte argumenta attulisse sufficiat: pro altera vero parte

ræ hæ rationes afferri solent. I. Sunt non nullæ auctoritates diuinæ scripturæ in quibus fit mentio de ea doctrina, quæ est, aut esse debet in nostræ religionis magistris & doctoribus, & appellatur simpliciter scientia, vt cum dicitur, Labia sacerdotis custodiunt scientiam: Quia tu repulisti scientiam: Labia sapientium dissemina-bunt scientiam: Ipse dedit mihi eorum quæ sunt scientiam veram: & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina: & multis alijs in locis idem obseruare licet, ergo erit appellanda scientia. II. Eandem sententiam confirmat antiquorum patrum, & theologorum auctoritas, qui de hac doctrina loquentes, eam inter scientias reponunt. Ita Augustinus, Hieronymus, Altisiodorensis, Guilhelmus Parisiensis, Alexander Halensis, Albertus Magnus, & alij: quorum in re probabili auctoritas, præponderare debet. III. Si non est scientia, maxime ob hanc caussam, quia procedit ex principijs sibi ignotis: at hoc nihil obstat; quia sunt aliæ scientię, quę ex principijs eiusdem generis procedunt, vt Perspectiua ex principijs notis in Geometria, & Musica ex principijs notis in Arithmetica; non erit igitur ob hāc caussam a sapientiarum numero excludenda. Quod si quis dicat, non esse parem rationem, quia principia aliarum scientiarū possunt fieri nobis nota a posteriore, & per effectus: principia vero Theologię semper remanere nobis obscura,

Mal. 2. Ose. 4. Prou. 15. Sap. 7. Ier. 3. 2. Petr. 1. Luc. 11.

Lib. 14. de Trin. c. 1. Episto. ad Pamma.

hoc nil eſt: quoniam, vt in alijs ſcientijs principia ex quibus immediate probantur concluſiones ex ſe ſunt ſemper nobis ignota, ſed extrinſecus per effectus cognoſcuntur; ita, licet huius ſcientię principia ex ſe ſint nobis ignota; tamen, extrinſecus per Dei reuelationem, quæ eſt certiſſima, nobis innoteſcunt; & ita innoteſcunt, vt hæc doctrina ratione certitudinis ſuperet
L.4.c.11. omnē aliam, vt poſtea demōſtrabo. IV. Quinque ſunt habitus, quibus aliquid cognoſcimus,
Li.6.Eth. vt ex Ariſtotele in Ethicis conſtat, intellectus, ſcientia, ſapientia, ars, & prudentia: Theologia non eſt intellectus, cum ſit habitus concluſionū: non ars, quia non eſt de rebus, quæ a nobis fiāt: non prudentia, cum non ſit tantū de rebus agibilibus, ſiue de actionibus moralibus: erit igitur ſcientia, vel ſapientia, & ſi eſt ſapientia eſt etiam neceſſario ſcientia. V. Theologia eſt habitus quidam cognitionis per aliquod medium acquiſitus: & non eſt opinio, non fides humana, nec diuina, igitur ſcientia: nec enim aliquid aliud eſſe poteſt. VI. Metaphyſica eſt vere ſcientia, & tamen non procedit ſemper ex principijs notis ſecundum nos, ſed ſecundum ſe, vt cum probat aliquot Dei & ſubſtantiarum a materia abſtractarum attributa; igitur ad rationem ſcientiæ ſatis eſt vt procedat ex principijs ſecundum ſe notis: quod maxime Theologiæ conuenit, cum habeat principia ſecundum ſe certiſſima, & euidentiſſima. VII. Ille ſcit, ex doctri-

na Aristotelis,qui præmissarum habet,vel scientiam,vel aliquid maius scientia: at nos præmissarum habemus habitum fidei, cuius lumen superat omnem humanam scientiam, & naturalem intelligentiam, quo tenacius adhærescimus præmissis,quam si sensu ipso perciperentur; igitur Theologia in numero scientiarum reponenda erit. IIX. Ex Aristotele in Topicis non solum ea ratio dicitur demonstratio, quæ procedit ex primis principijs,sed etiam,quæ procedit ex ijs,quæ per prima, vbi duo genera demõstrationum facit: atqui nostra Theologia procedit, ex ijs quæ per prima, id est, ex ijs quæ cognoscuntur in Theologia beatorum per immediata principia; igitur habebit suas demonstrationes,& propterea erit vere scientia. Neque enim nomine scientiæ solum intelligenda est illa,quę per potissimam demonstrationem acquiritur, quæ rarissima est,sed etiam ea, quæ habetur per rationes certas & infallibiles. Et hæ sunt rationes pro altera huius quæstionis parte. In hac difficultate sunt tres potissimum dicendi modi: quidam simpliciter loquendo, dicunt non esse proprie scientiam, sed fidem humanam, vel opinionem,quam sententiam libenter Scotistæ, & Nominales amplectuntur. Quidam simpliciter & proprie scientiam esse affirmant, vt Alexander, diuus Thomas, Ægidius, Carthusianus & alij. Quidam vero recentiores Thomistæ declarantes opinionem Angelici doctoris, di-

Li.1.post.
L.1.Top. c. 1.
Cano.
Ban.
Franc.
Zum.

cunt esse scientiam, sed cum aliqua imperfectione: quorum sententia est multo probabilior.

Afferuntur notanda quædam ad explicandam propositam quæstionem: & quid sentiendum sit docetur, & argumenta soluuntur. Cap. V.

VT autem quid nobis in hac difficultate probabilius videtur explicemus, aliqua, præter ea, quæ supra de natura scientiæ docuimus, adnotanda sunt. Notandum itaque est primum, ex Aristotele in vnaquaque scientia requirendas esse demonstrationes secundum subiectam materiam; secundum quam aliæ scientiæ habent certiores & euidentiores, & minus certas & euidentes rationes: quas si spectemus vna sciẽtia erit imperfectior, vel perfectior alia. Ceterum, dummodo in aliqua doctrina sint rationes, quæ conuincant, & necessario concludãt, ita vt gignant aliquid maius & perfectius quam sit opinio, ad rationem scientiæ sufficere debet: vt patet in scientia morali, immo etiam in metaphysica, quæ facultates, licet non habeant potissimas demonstrationes, habent tamen rationes certissimas. Itaque, vere scientia appellari potest ea cognitio, quæ per certas habetur rationes. Notandum secundum, cum Theologia re vera non habeat perfectam rationem scientiæ, prout scientia in secundo analytico definita fuit ab Aristo-

Li.1.Eth. cap.3.

Aristotele, possumus dicere eam in genere scientiæ habere aliquam imperfectionem, præsertim ex parte euidentiæ. Quando autẽ dicitur Theologiam habere aliquid imperfectionis, non est intelligendum de Theologia secundum se, neq; simpliciter, comparando eam cum alijs scientijs; quia, vt postea dicetur, est humanarũ scientiarum perfectissima; sed intelligi debet de ea, vt est in nobis, & vt comparatur cum Theologia beatorum, in quibus habet perfectam rationem suæ speciei: quamuis secundum quid, id est, ratione euidentiæ qua caret, possit dici imperfectior quam aliqua humana scientia. Tertio loco notandum est, quod cum scientia sit rei cognitio per suam caussam, duobus modis potest aliquis rem per caussam cognoscere: altero quidem obiectiue, siue ex parte obiecti, quando nimirum in obiecto videtur res, siue effectus, & caussa ipsius, non deueniendo per cognitionem caussæ prius acquisitam, ad cognitionem effectus, sed vtrunque simul in re ipsa videndo. Altero modo subiectiue, vel discursiue, quando nõ solum effectus, siue res cognoscitur in sua caussa, sed etiam per caussę cognitionem, ad effectus cognitionem deuenitur: vt patet, cum a caussa discurrendo ad effectũ proceditur. Tunc enim cognoscimus & rem, & caussam, & per cognitionem caussæ venimus in cognitionẽ effectus. Quæ res hoc simili declaratur: Si quis videret ignem, & fumum ex igne procedentem, simul

Aristot. 1. Post. c. 2. 1. Phy. t. 1.

effe-

effectum & caussam cognosceret. Si vero prius ignem cerneret, & per ignem in notitiam fumi veniret, vnum per alium intelligeret. Ad constituendam naturam scientiæ solum hoc requiritur, vt cognoscatur caussa rei, seu res in caussa: quod vero ex cognitione caussæ veniatur in cognitionem effectus per discursum, non est de ratione scientiæ. Nanque, in Angelis, in beatis, & in Deo est vera scientiæ ratio, & tamen non per discursum, sed per simplicem intuitum effectum & eius caussam vident, & quod sit eius caussa cognoscunt: nostra autem scientia, propter nostrum imperfectum modum cognoscendi, eget discursu. Postremo animaduertendum est, Theologiam posse dupliciter considerari: vno modo secundum se, altero modo, vt est in nobis viatoribus: Si secundum se consideretur, dicit quandam principiorum, & eorum quæ ex principijs deducuntur circa res diuinas notitiã: at vero vt est in nobis, includit etiam modum, quo nos diuina cognoscimus, modum scilicet obscurum, dum per fidem cognoscimus principia rerum diuinarum, & ex illis ratiocinando alias conclusiones deducimus. Proposita difficultas intelligenda est de Theologia vt est in nobis, & vt est quidam habitus rerum diuinarum humana ratiocinatione acquisitus. His notatis, pono has conclusiones. Prima cõclusio: Theologia secundum se considerata, seu Theologia Dei & beatorum, est vete & proprie scientia.

Quo-

Quoniam eſt cognitio certa, & euidens rei per ſuas cauſſas: erit igitur vere ſcientia, cum omnes habeat ſcientiæ conditiones. Siquidem beati, clara viſione, vident in eſſentia diuina rationes rerum omnium, quas nos per fidem credimus. Et cum hæc concluſio ſit certa, non eſt cur eam pluribus probemus. Secunda concluſio: Siquo nomine, quo humani & acquiſiti habitus nominantur, Theologia, vt eſt in nobis, nominanda eſt, potius ſcientia, quam opinio, vel fides acquiſita nominari debet. Probatur primum hæc concluſio ex ijs, quæ ſupra diximus: quia ſi non eſt fides, neque opinio, proculdubio erit ſcientia. Deinde, quoniam, vt ex dictis intelligi licet, hic habitus, vt eſt in nobis, deficit a ratione ſcientiæ ſolum in euidentia principiorum, & habet reliqua omnia, quę ſcientia requirit, & in pluribus differt, ab opinione, & a fide quam a ſcientia, ergo cum magis accedat ad rationem ſcientiæ, erit appellandus ſcientia. Deinde, habitus ſcientiæ, in quacunque facultate, diſtinctus eſt ab habitu principiorum, & ratio ſcientiæ communiter acceptæ, in hoc poſita eſt, vt euidenter ex principijs concluſiones ducantur, vt patet in mathematicis: quare, licet principia non ſint euidentia; tamen cum illatio concluſionis ex principijs, per quam gignitur hic habitus, ſit euidens; potius hæc noſtra Theologia ſcientia, quam fides, vel opinio nominanda erit. Tertia concluſio: Theologia, vt eſt in nobis

bis

bis est in scientia, sed cum aliqua imperfectione, quatenus non habet euidentiam principiorum: & hoc voluit diuus Thomas, cum dixit esse scientiam subalternatam theologiæ beatorum, vt statim dicemus. Hæc conclusio hac vna ratione probatur. Scientia duo habet, principia scilicet & conclusiones: inter alias principiorum conditiones est hæc, vt sint magis nota, quam conclusiones; quæ conditio nō reperitur in principijs nostræ Theologiæ. Similiter, quantum ad conclusiones habet conclusiones aliquot particulares, scientia autem proprie est de passionibus, quæ vniuersaliter insunt subiecto: rursus habet etiam conclusiones de rebus contingentibus, quæ licet, vt sunt reuelatæ, sint certissimæ; tamen id est extrinsecum, cum ex natura sua sint contingentes. Et has duas conclusiones probant rationes superius pro vtraque parte allatæ. Quare si dicamus esse scientiam cum aliqua imperfectione, auctores inter se fortasse conciliare poterimus. Quod autem diuus Thomas senserit esse sciētiam imperfectam, patet ex ijs, quæ alias docuit. Nam aliquando scripsit scientiam, quæ non procedit ex per se notis, esse imperfectam, & analogice scientiam: & speciatim de nostra Theologia loquens, hoc affirmauit: idq; declarauit exemplo magistri, qui traderet suam scientiam discipulo, non manifestando ei principia, quæ in discipulo esset imperfecta. Cum ergo Deus non dum Theologiæ principia nobis

Arist. li. 1 post. 6. Eth. c. 3.

q6. 14. de ver. ar. 10.

clare manifestauerit, Theologicam scientiam cum aliqua imperfectione habebimus. Hoc etiam indicauit in hoc articulo, cum dixit, esse scientiam subalternatam Theologiæ beatorum, in qua, principia sunt nota. Cum ergo sanctus Doctor hic non dicat, sit proprie scientia nec ne, quid ipse senserit, ex ijs, quæ alias docuit, cognoscendum erit. Illud autem diui Thomæ exemplum, non est ita accipiendum, vt talis sit in nobis Theologia, qualis, exempli gratia, est Perspectiua in discipulo, in quo non potest habere rationem scientiæ, nisi ille habeat notitiam præmissarum, quam non habet, cum solum assentiatur per fidem humanam: at vero Theologia, vt est in nobis, habet veram rationem sciẽtiæ, cum nos habeamus cognitionem principiorum per fidei lumen, quod est omni alio lumine maius, & certius. Quarta conclusio: Falsa est opinio Capreoli, dicentis Theologiam nostram non esse eiusdem rationis, cum Theologia beatorum, ex eo, quod caret euidentia. Primum, quia id est expresse cõtra diuum Thomam. Deinde, quia perfectum, & imperfectum nõ differũt specie, sicuti homo puer, & adultus. Postremo, quod est simpliciter tale, est vniuoce tale: sed Theologia nostra est simpliciter sciẽtia, ergo erit eiusdem rationis cum Theologia euidenti, quæ est scientia. Confirmatur, quia de ratione scientiæ in communi, est, vt procedat ex principijs proprijs, & necessarijs, in qua ratione

tionę conuenit theologia obſcura cum Theologia euidenti, ergo. Quincta concluſio: Siquis vellet huic noſtræ Theologiæ aliquod priuatū nomen imponere, poſſet eam appellare Scientiam fidelem, vel, vt ita dixerim, fidem ſcientialem;cum aliquo pacto fidei, & ſcientiæ naturam participet: ſed præſtat, vt ſimpliciter ſcientiam appellemus. His ita poſitis, atque confirmatis concluſionibus, argumenta in vtranque partem allata diſſoluamus: priora hunc in modum ſolueres. Primum, ſolum probat ſcientiam perfectam requirere principiorum euidentiam: at vero ad conſtituendam imperfectam ſcientiam, ſatis eſt vt principia ſint certa, & vt credantur, ex ſe, eſſe euidentia. Secundum,eodem ſoluitur modo: tantum enim probat ratione principiorum, quæ per auctoritatem credit, non eſſe perfecte ſcientiam. Sat ergo eſt, vt reſoluat in principia certiſſima, licet eorum euidentiam non habeat; & quod ex illis euidenter concluſiones deducat. Ad tertium,concedimus concluſionem ductam ex principijs non habere maiorem euidentiam,quā principia habeant, quantum ad rem deductam: tamen quantum ad illationem poteſt haberi, & habetur euidentia: cum per diſcurſum ex datis principijs, aliquid euidenter deducatur. Vnde,ſiquis per fidē credat Chriſtum reſurrexiſſe ob noſtram reſurrectionem, ex hoc euidēter inferret, ergo & nos reſurgemus: & hoc ſufficit,vt appelletur aliquo

modo

modo ſcientia. Quartum, ſic ſolueres: cum hęc ſcientia non habeat claritatem, & euidentiam, poteſt eſſe vna cum fide: verum de hac quæſtione, an fides & ſcientia poſſint eſſe de eadem re in eodem, alio dicetur loco. Ad quinctum, quamuis multa quæ in hac ſcientia tractantur, nō ſint ex ſe neceſſaria; tamen, vt ſunt reuelata, ſub qua ratione in hac doctrina conſiderantur, neceſſaria ſunt. Adde etiam, quod maiore ex parte ea tractat, quæ ex ſe neceſſitatem habent. Ad ſextum, de obiecto ſingulari & incorruptibili, cuiuſmodi eſt Deus, poteſt eſſe ſcientia: alias enim Metaphyſica, vt de Deo agit, non eſſet ſcientia. Quod ſi obijcias de Christo, qui eſt ſingularis homo & corruptibilis, dicerem de eo, vt naturam diuinam includit, poſſe eſſe ſcientiam, vt etiam de Deo eſt: & prout continet humanam naturam, habetur, vt de alijs hominibus. Alia vero ſingularia non conſiderantur, vt obiectum, ſed vt manifeſtetur auctoritas eorum, per quos ad nos principiorum doctrina deuenit: vel ad exemplum vitæ, vel ad ſignificanda myſteria diuina, vel manifeſtanda diuina attributa, vt ſapientiam, iuſtitiam, & miſericordiam. Denique, cum hæc doctrina ſit aliqua ex parte practica, vt poſtea dicetur, non eſt contra eius naturam, ſi qua in parte circa ſingularia verſetur. Septimum qua ratione ſolui poſſit, ſatis ex dictis patet, & maxime ex declaratione tertiæ concluſionis, vbi docuimus, quomodo illud exemplum de

D.Tho.

Dionyſ.

de magiſtri, & diſcipuli doctrina accipiendum ſit: & ſanctus Doctor illo exemplo ſolum indicare voluit, ſatis eſſe, ſi principia ſint ex ſe nota lumine ſuperioris ſcientiæ, in nobis vero ſat eſt, ſi ſint certiſſima, & lumini infallibili innitantur, cui non innititur illa doctrina, quæ eſt in diſcipulo. Neque huius argumenti confirmatio vrget, quia hæreticus non habet principiorum certam & infallibilem notitiam, ſed meram opinionem humanam. Octauum, ſoluitur ex ijs, quæ contra Sotum adnotauimus. Argumenta pro alia parte, quæ probare videntur eſſe perfectam ſcientiam, ſic dilueres. Primum, ſolum probat poſſe appellari ſcientiam, ſed non vrget, vt debeamus fateri eſſe perfectam ſcientiam.
Ioã. 11. Quod ſi inſtare volueris, vi vocabuli, dicam, in diuinis literis, ſcientiæ nomen, interdum pro fide, vel non ita proprie vſurpari. Secundum, eadem ratione ſolueres, dicendo illos auctores appellare quidem ſcientiam, quod etiam nos facimus; ſed tamen non docent habere perfectam rationem ſcientiæ; vel non poſſe appellari imperfectam ſcientiam. Tertium ſolueres, dicendo ſubalternatam ſcientiam, niſi coniungatur cum ſuperiore, non eſſe perfectam ſcientiam; cuiuſmodi eſt illa, de qua Ariſtoteles dixit, debere conſtare ex indemonſtrabilibus: quare, qui cognoſcit concluſiones, & non videt manifeſte principia, imperfecte ſcit. Quod, ſi quo modo iſta principia nobis ſunt nota, vt re vera ſunt: ta-

D. Th. q. 14. de ver. ar. 9.

men non per euidentiam; ex qua parte Theologia imperfectionem habet. Quartum, ſolum concludit, hanc doctrinam, ſi inter vllos humanos cognitionis habitus reponi debet, in genere ſcientiæ ponendam eſſe, quod nos concedimus. Quinctum, & ſextum idem probant, ſimpliciter appellandam eſſe ſcientiam; ſed eius perfectionem non demonſtrant. Ad ſeptimum, eſto habitus principiorum huius doctrinæ ſit perfectior omni alio habitu, cum ſit diuinus: tamen, vt eſt in nobis, non habet euidentiam, qua caret etiam ea cognitio, quæ ex tali habitu oritur, ex qua parte imperfecta exiſtit. Poſtremum, concludit eſſe ſcientiam, ſed imperfectā, quod nos affirmamus. Poſſem hoc loco ad confirmanda, ac melius explicanda ea, quæ hoc loco docuimus, de certitudine principiorum theologiæ diſſerere; ſed hanc diſputationem inferius explicabo: nunc autem de eorum euidentia ſermonem habebimus.

Afferuntur notanda quædam ad explicandam quæſtionem de euidentia principiorum ſacræ Theologiæ. Cap. VI.

QVONIAM, vt ſæpe dictũ eſt, ea de cauſſa ſacra Theologia, vt eſt in nobis, nõ eſt perfecta ſcientia, quia non habet principia manifeſta, & euidentia; peteret modo quiſpiam, an huius doctrinæ principia aliquã euidentiã habere

possint, & an re ipsa habeant, & si habẽt, quam, & quantam. De qua difficultate varie, vt postea dicemus sentiunt doctores. Vt autem, & quid hoc loco quæritur, & quid sentiendum sit intelligatur, quædam notanda, ad rem hanc explanandam multum accommodata, hoc capite explicabimus. Primum, hæc tria, firmitas, seu adhęsio, certitudo, claritas, seu euidentia, longe inter se differunt. Certitudo, est infallibilitas cognitionis, seu infallibilis cognitio, per quam falli non possumus, cum res ita est, vt cognoscitur: qualis est cognitio eius rei, quam per demonstrationem scimus. Firmitas, est tenax assensio, siue constans adhęsio, qua ad rem cognitam cōstanter adherescimus, quam adhęsionem interdum diuus Thomas, certitudinem vocat, & ait certitudinem esse firmam adhęsionem intellectus in ordinem ad aliquod obiectū verum. Quo fit, vt adhęsio ad falsum, qualis est in hęretico, potius debeat dici pertinacia, quam firmitas, seu constantia. Est autem hęc firmitas duplex: altera speculatiua, quæ oritur ex sola re cognita, nulla alia caussa extrinseca adiuncta, qualis est firmitas in cognitione principiorum: altera est quasi practica, quæ non a solo intellectu sumitur, sed etiam a caussa extrinseca, nimirum a voluntate, vel a pia affectione, quæ valet multum ad hoc, vt vni magis, quam alteri in rebus probabilibus adhæreamus: & huiusmodi adhęsio reperitur in fide, in cuius obsequium

capti-

captiuamus intellectum per voluntatem. Sunt autem qui putent, certitudinem, vtrunque requirere, infallibilitatem rei scilicet cognitæ, & adhęsionem. Euidentia, est modus quidam cognitionis clarus & perspicuus, cum res ipsa siue vlla obscuritate in cognitione relucet: vt cum quis intelligit, totum esse maius sua parte; statim, percepta hac veritate, eius claritatem videt: & hæc claritas dicitur euidentia. Itaque, aliud est certitudo, aliud firmitas, & aliud euidentia. Secundum notandum, duobus modis potest aliqua res esse nobis euidens: vno modo in se, quando ipsa in se ipsa est nota: altero modo in aliquo extrinseco, vt statim explanabo. Euidentia rei in seipsa triplex est: alia, qua res in se immediate cernitur, qualis euidentia reperitur in cognitione principiorum naturalium, vt patet in his principijs mathematicis: si ab æqualibus æqualia demas, remanent æqualia: pars est minor suo toto: alia est paullo minor, quando res est euidens, non in se, sed in suis caussis & principijs: quo modo hominem esse risibilem, dicitur euidens in sua caussa, quia cognoscitur vt rationalis, & scitur, rationale, esse caussam risibilitatis: alio modo adhuc minus perfecte, cum rei euidentia non in se, nec in caussa, sed in aliquo signo certissimo & infallibili illius rei cernitur: vt contingit in demonstratione ab effectis sumpta: vt si scirem hominem esse rationalem, quia est risiuus. Euidentia ab extrinseco

est, cum aliquid sit euidens per aliquid, quod non sit res ipsa, vel aliquid ipsius: vt ecce; fingamus Petrum esse veracissimum, & non posse mentiri: & eundem Petrum mihi renunciare reperiri antipodas, quos ego vidi nunquam: tunc erit mihi euidens antipodas reperiri, non per euidentiam rei, sed per aliquid extrinsecum, nimirum quia mihi constat Petrum esse veracē, & id mihi ipsum affirmare. Et hæc potius dicitur euidentia veritatis, quam rei. Tertium notandum, hæc duo, aliquid esse verum, & aliquid esse credibile, seu probabile, inter se maxime distant. Verum dicitur id, quod in se est, vt dicitur: credibile est, quod est dignum fide, siue sit verum, siue non. Hinc est, quod credibile, seu probabile nō conuertitur cum vero: immo multa falsa sunt probabiliora veris. Quare, probabile id dicitur, quod est dignum approbatione, & credulitate. Sicuti ergo aliud est esse verum, aliud esse credibile; ita etiam aliud est esse euidenter verum, & aliud euidenter credibile. Euidenter verum est id, quod cognoscitur per aliquam euidentiam ex illis dictis: euidenter probabile, quod habet sufficientes caussas, & motiua, propter quæ credi debeat: quibus motiuis
L.4. c.12. abundat Christiana fides, vt postea dicemus: cuiusmodi sunt, prophetia, miracula, antiquitas, &c. Sunt autem hæc motiua in duplici differentia: quædam extrinseca, vt sunt, quæ nunc recensuimus: quædam vero intrinseca, vt pax con-

conſcientiæ, guſtus rerum ſpirrtualium, ac Spiritus ſancti internus motus. Quæ omnia motiua, ex ſe, nō ſunt apta ad faciendam euidentiam veritatis,ſed credibilitatis ſolum, vt poſtea dicetur: quæ euidentia in varijs hominibus poteſt eſſe maior,vel minor,prout magis,vel minus rationum vis percipitur: quam cū Dæmones percipiant, non poſſunt non credere: ſed quia neceſſario credunt,eorum fides eſt ęquiuoce fides. Quartum notandum, duplex lumen reperitur in homine Chriſtiano: alterum naturale, alterum fidei: inter quæ maximum eſt diſcrimen. Nam lumen naturale, cum ſit clarum, & valde intenſum, eſt per ſe ſola cauſſa ſufficiens, vt ſcientiarum principia ſint nobis euidentia; ita vt non ſit opus ad ea credenda aliquo motiuo: at vero lumen fidei eſt obſcurum, & ideo non facit nobis euidentes articulos fidei,ita vt ſtatim credantur, ſine vllis cauſſis, & motiuis adiuuantibus: propterea dicimur videre per ſpeculum in ænigmate. Et hinc eſt,quod fides non excludit omne dubium: quod factum fuit ad noſtrū meritum. Hinc etiam fit, cur fidelis non poſſit conuincere infidelem, quia non habet aliquam rationem a priore eorum,quæ credit, ſed ſolum ſigna quædam: & rurſus, quia lumen, quo ipſe credit, non poteſt transfundere in eum, qui non credit: ſicut is qui bene videt, non poteſt communicare ſuam vim videndi cum eo,qui parum videt. Colligitur etiam ex dictis, eas res,quæ ad

Sco. 2. S. d.23. q.2.

Pſal.115.

fidem pertinent non posse bene intelligi, nisi prius credantur: quia non determinatur intellectus ad eas cognoscendas, nisi per fidem. Quinctum notandum, cum res nostræ fidei, & Theologiæ principia possint innotescere, tum per lumen fidei, tum per motiua & rationes extrinsecas, quærimus modo, an per ista possint esse, aut sint euidentia; & hoc, vel quantum ad euidentiã veritatis, vel credibilitatis. Huic euidentiæ triplicem possumus assignare gradum: vnũ, qui fuit in his, qui res diuinas immediate a Deo acceperũt, vt fuerunt sacri scriptores, & Apostoli: aliũ, qui fuit in illis, qui vixerunt in prima Ecclesia, in qua erant motiua miraculorũ, & alia multa, quæ nunc non sunt: tertium, qui reperitur in nobis, qui non habemus tam fortia motiua, vt illi priores habuerunt: quamuis illa eadem nobis sint vsui. Sed peteret hoc loco quispiam, si fides solum efficit vt quis credat, est enim lumen quo intellectus iuuatur ad credẽdum, quomodo potest etiam parere euidentiam, vel veritatis, vel credibilitatis? cum aliud esse debeat id, per quod credo, & id, quo id, quod a me creditur, est mihi aliqua ratione euidens: sicuti aliud est id, quo aliquid opinor, & aliud id, per quod scio illud cadere sub opinionem. Respondetur, re vera ista duo in exemplo allato sunt diuersa: Verum, cum lumen fidei sit participatio quædam luminis gloriæ, non solum inclinat ad credendum, sed etiam res, quæ sub fidem cadunt,

illustrat, & credibiles facit, vt statim dicam. Quare, lumen fidei tria nobis præstat: primum inclinat intellectum ad assentiendum: deinde facit, vt intellectus dissentiat rebus contrarijs fidei: postremo efficit euidentiam credibilitatis. Sed peteres, si lumen fidei habet hanc vim, cur eam non eodem modo in omnibus exercet? Respondetur, id oriri ex eo, quod non omnes eodem pacto hoc lumine vtuntur, nec ea adhibent, quæ necessaria sunt ad hoc lumen excitandum: cuiusmodi est meditatio, & cogitatio eorum, quæ fidem nostram faciunt credibilem. Adde etiam, quod lumen naturale per humanũ discursum, non per se, sed indirecte, redigit ad actum istam euidentiam: & quo maius est istud lumen, eo etiam maior potest esse euidentia. Quare, qui melius perciperet vim huius discursus; in confirmationem nostræ religionis facta sunt miracula, quæ a solo Deo fieri possunt; ergo religio nostra est vera, maiorem haberet euidentiam, quam alius qui non ita perciperet. Et hæc prænotasse volui: quid autem in re proposita sentiendum sit, sequenti capite aperiam.

Varijs conclusionibus respondetur ad quæstionem propositam de euidentia principiorum sacræ Theologiæ. Cap. VII.

QVAMVIS circa eas, quas hoc capite afferemus conclusiones, variæ sint scriptorum sententiæ: tamen nos, solum tres præcipuos di-

cendi modos breuiter attingemus: quibus expositis, varijs conclusionibus nostram sententiam explanabimus. In hac igitur difficultate de principiorum Theologiæ euidẽtia, qua quæritur, an sint, aut aliqua ratione esse possint clara, quidam existimarunt hanc euidentiam haberi posse, & de facto secundum communem Dei gubernationem in fidelibus reperiri: ex quo etiã inferunt, Theologiam esse proprie & perfecte scientiam: in qua sententia speciatim fuit Henricus. Alij, neque de facto reperiri, neque aliquam euidentiam dari posse putarunt: quia de ratione fidei est obscuritas. Alij, volunt fuisse euidentiam in illis, quibus facta fuit reuelatio: vt existimauit Franciscus Mayro, quod alijs non placet. Alij demum, concedunt dari posse aliquam euidentiam; sed negant via ordinaria in fidelibus reperiri. Nos, quid sentiendum sit, his conclusionibus breuiter decernimus. Prima conclusio: Ratio per quam fidelis omnia credit, est auctoritas diuina: hoc est, quia Deus dixit: ita vt, hæc sit ratio vltima, siue primũ principium in religione Christiana, in quod resoluuntur omnia credibilia, & per quod omnia creduntur. Itaque non fides humana, non aliquis alius articulus, neq; Ecclesia, est ratio per quam principijs credimus, sed sola Dei dicentis auctoritas. Verum tamen est, quod Ecclesia ratione eorum, quibus non est facta immediate reuelatio, se habet tanquam principium proponens, sine

Sco. 3. d. 24. q. 2. Dur. q. 1. prol.

ne quo non crederetur: qua de re alias disputabitur fusius: nunc breuiter hanc conclusionem probabimus, quæ hoc loco tanquam fundamentum, eorum quæ statuenda sunt, a nobis ponitur. Probatur igitur hac vnica ratione: Nam, si hæc, quam diximus, non est prima credendi ratio, vel est fides humana, vt aliqui volunt; & hoc dici non potest; quia sequeretur Christianę fidei posse subesse falsum: Vel est ipse habitus fidei, vt alijs placet; neque hoc est verum; quoniam, fides innititur auctoritati alicuius dicentis, in quo differt ab opinione, & scientia; ergo habebit pro medio aliquā auctoritatem: Tunc sic vrgeo, hæc auctoritas non est auctoritas Ecclesię, siue aliquis alius articulus, puta Ecclesiam regi a Spiritu sancto, vt quibusdam placuit, quoniam etiam ista cadunt sub fidem, & debent aliquam rationem habere, qua credantur: restat igitur, vt nos credamus, quia Deus dixit, vt verior docet Scholasticorum opinio: quamuis, vt diximus, necesse est, vt Ecclesia quæ sint credenda proponat: in quam Ecclesiam fit fidei resolutio, vt in caussam proponentem. Secunda conclusio: Euidentia principiorum Theologiæ ex parte luminis reuelantis, ac etiam Dei dicentis, ex se, est multo maior, quam euidentia cuiuscunque scientię: Hoc est, si spectemus lumen cui innituntur, & vnde pendet veritas istorum principiorum, possunt hæc principia esse longe notiora, quam quod humano cognoscitur lumine.

Duran. Gers.

Scot. 3. S. d. 23. D. Thom. Almain. Mars. 3. S. q. 14.

ne. Nam cum lumen intellectus humani sit participatio quædam naturalis, luminis diuini, multo minus rem aliquam manifestare poterit, quã diuinum supernaturale. Itaque sicuti maior est euidentia luminis primorum principiorum, quã luminis cuiuscunque scientiæ; ita longe maior, ex se, est euidentia luminis fidei, quam luminis humanæ scientiæ. Sed hac de re plura inferius libro quarto capite vndecimo, cum de certitudine principiorum sacræ Theologiæ fusius a nobis disputabitur: cum eadem fere sit quæstio de certitudine, ac de euidentia alicuius habitus, vel scientiæ. Tertia conclusio: Nullus fidelis, via ordinaria, habet euidentiam veritatis articulorum fidei, nec in se, nec in alio, nec in vniuersali, nec in particulari. Quod nos non habeamus euidentiam veritatis in se, patet: quia non videmus, quæ credimus: adde etiam, quod ista euidentia excluderet fidem, vt patet in beatis. Quod articuli non sint euidentes in alio, nimirum quia euidens est Deum eos reuelare, iuxta ea, quæ in notandis diximus; patet: quoniam, via ordinaria, nemo habet hanc euidentiam, quod Deus dicat, seu reuelet, sed id nobis est obscurum. Huc etiam facit, quod cum fides debeat esse obscura, non fuit necessaria talis euidentia. Vnde colligitur Theologiam non esse scientiam euidentem: quia euidentia habetur
2. Cor. 5. ex principijs: sed hæc non sunt nobis euidentia, vt patet ex dictis: & vt Paulus ait, videmus

per

per ſpeculum in ænigmate, igitur. Quarta concluſio: Non videtur impoſſibile, quod habeatur euidentia principiorum Theologiæ, non in ſeipſis, ſed per aliquid extrinſecum: vt ſi alicui euidens eſſet, Deum ea reuelaſſe. Poteſt itaque Deus alicui facere notum ſe reuelare, per quod fieret euidens articulorum veritas, non in ſe, ſed in alio, cũ Deus mentiri nequeat. Etenim, ſi id fieri non poſſet, eſſet ex eo, quia non poſſet eſſe euidens, Deum reuelare, & loqui abſq; eius viſione: ſed hoc non obſtat: quia, huius propoſitionis, Deus eſt, habetur euidentia demonſtrationis, & tamen Deus non videtur: ergo ſimiliter, hæc propoſitio, Deus hæc reuelauit, poterit per aliquod medium, & lumen eſſe euidens. Quare, & ſi euidens eſſet Deum dicere, Chriſtum eſſe Deum, & hominem, tamen hoc non videretur, ſed eſſet obſcurum, & adhuc remaneret hic ratio fidei, cum euidentia teſtimonij. Quincta concluſio: De facto, talis euidentia non reperitur in nobis, neque in ijs, qui doctrinam reuelatam immediate à Deo acceperunt, fuiſſe arbitramur. De nobis res eſt manifeſta, quia quiſque experitur ſe talem euidentiã non habere, ita vt clare videat Deum in ſe loquentẽ. De alijs, vt breuiter id nunc dicam, quod alibi latius diſputari debet, ideo id mihi perſuadeo, quia poſita tali euidentia, eorum fides, ſi fides cum tali euidentia eſſe poteſt, non fuiſſet magni meriti, quod tamen falſum eſſe videtur: cum in

illis eiusmodi fuerit fides, quæ multum merebatur. Sexta conclusio: Lumen fidei ex se, suaq; vi, efficit euidentiam credibilitatis in animis fidelium. Quoniam hoc donum, & a sacris literis, & a sanctis scriptoribus, vocatur lumen, & lux: quare aliquam euidentiam & claritatem, instar luminis, debet producere: sed vt est probatum, non efficit euidentiam veritatis; efficiet igitur euidentiam credibilitatis. Quare, licet intellectus hominis fidelis non videat per hoc lumen principia Theologiæ esse euidenter vera; videt tamen esse euidenter credibilia. Propterea de hoc lumine aliquãdo hæc vaticinatus est Isaias: Surge, illuminare Ierusalem: quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splẽdore ortus tui. Septima conclusio: Conueniens fuit, vt fideles haberent aliquam euidentiam rerum reuelatarum. Nam cum Deus sua mysteria reuelauerit hominibus, quos rationis fecerat participes, cõgruum sane fuit, vt suauiter ad credendum eos traduceret, ne viderentur temere credere: quod factum est, prębendo aliquam eorum, quæ reuelauit, euidentiam. Rationes autem quibus demonstratur hæc euidentia, afferentur postea a nobis inferius libro quarto capite duodecimo. Circa ea, quæ dicta sunt occurrunt hoc loco dubita-

Eph. 2. 2. Cor. 4. Aug. epi. 85.

Cap. 60.

Aug. ad simplic. q. 2.

bitationes quædam. Prima, multis in locis diuinæ scripturæ docetur in fidelibus esse euidentiam; vt cum dicitut, Omnis qui peccat non vidit eum, nec cognouit eum: Gustate & videte, quam suauis est Dominus: Sicut audiuimus, sicut vidimus in ciuitate, &c. Hæc & alia id genus loca, intelligenda sunt de quadam euidentia, quæ habetur per gustum spiritualem, quam sentiunt viri pij, & religiosi: vel etiam de euidentia credibilitatis, non autem de ea, quæ habetur per discursum. Secunda dubitatio, euidenter demonstratur Deum esse, esse bonum, simplicem, & æternum, at ista cadunt etiam sub fidem; igitur de his quę fidei sunt, haberi potest euidentia. Hæc ratio solum euincit harum rerum haberi euidentiam, prout per demonstrationem sciuntur: non autem, vt probantur ex principijs reuelatis. Tertia dubitatio, lumen theologicum maius est, quam lumē fidei, quod est in idiota, ergo, licet in idiota non sit euidentia, tamen in Theologo esse debebit, ob maioris luminis vim. Ad hanc dubitationem respondentes, duo dicimus. Primum, lumen fidei esse longe perfectius, quā lumen theologicum: primo ex parte caussæ efficientis: quia illud est a solo Deo supernaturaliter, hoc vero ab homine naturaliter: deinde, quia theologicum pendet a lumine fidei, & illud supponit: postremo, illud est veluti habitus primorum principiorum, hoc vero est habitus conclusionum: at habitus principio-

1. Ioan. 3.
Psal. 33.
Psal. 47.

cipio-

cipiorum ex Ariſtotele,eſt quid præſtantius,quã habitus concluſionum,igitur. Deinde,dicimus lumen theologicum eſſe quidem maius, & perfectius, quia eſt coniunctum cum lumine fidei, & licet habeat maiorem quandam euidentiam credibilitatis, ac etiam plures concluſiones in principijs videat: tamen ſemper habet obſcuritatem, cum etiam theologus videat per ſpeculum in ænigmate. Quarta dubitatio, habitus theologiæ manebit in patria, ergo non habet obſcuritatem, ſed euidentiam: conſecutio eſt manifeſta: quia in patria, quod eſt obſcurum, ſicuti eſt fides, non manet. Quid de hac re ſentiendum ſit, dicam infra capite decimo, vbi plene propoſitæ ſatisfiet dubitationi.

Explicatur ac refellitur opinio quædam de ſubalternatione Theologiæ. *Cap. VIII.*

CVm multa, & non ſatis clare,& fortaſſe nõ ad mentem ſancti Doctoris, a domino Caietano de ſubalternatione noſtrę Theologiæ ſub Theologia beatorum, ſuper hoc articulo diſputentur; operæ pretium eſſe duximus, illa planius exponere,vt & quod nos dicturi ſumus, & veritas ipſa percipiatur melius. Quæ igitur a docto viro hic diſputantur, ad tria capita reuocari poſſunt. Primum caput, quo affirmat noſtram Theologiam eſſe perfecte ſubalternatam Theologiæ beatorum,quod ſic explanat. Scientia

tia diſcurſiua in hoc conſiſtit, vt ſit cognitio alicuius rei manifeſta, ſed per aliud principium: ac ſi clare diceres, eſt cognitio concluſionis habita per cognitionem claram alicuius principij noti. Hoc autem bifariam contingere poteſt: vno modo, quando illud principium notum cognoſcitur in illa ſcientia, in qua cognoſcitur concluſio: vt accidit in Geometria, quæ cognoſcit concluſiones per ſua principia propria: altero modo, quando illud euidens principium notum eſt in alia ſcientia, qua ratione Perſpectiua cognoſcit concluſiones ſuas per principia nota in Geometria. Ex hac concluſionum cognoſcendarum varietate oritur duplex ſcientia, altera ſubalternans, altera ſubalternata: illa reducit ſuas concluſiones ad ſua principia per ſe nota, propria: hæc vero ad principia per ſe nota, ſed non ſua, neque nota ſibi. Itaque ſubalternans ex principijs proprijs & per ſe notis procedit ad probandas ſuas concluſiones: ex quibus concluſionibus, ſubalternata, tanquam ex quibuſdam principijs deducit alias particulares concluſiones; ita vt concluſiones ſuperioris, ſint principia inferioris ſcientiæ. Ex hac doctrina tria inferuntur: Primum, cum cognitio concluſionis eatenus ſit ſcientia, quatenus cõtinetur in principio per ſe noto, & ex illo deducitur, fit, vt nunquam ſcientia ſubalternata dicatur ſcientia perfecta, quouſque coniungatur cum ſubalternante: quia cũ principia ſubalternatæ ſint concluſiones ſub-

alter-

alternantis, nunquam habebit principia nota, nisi cum illa coniungatur. Opus est igitur, vt subalternata cum subalternante copuletur, si debet esse perfecta scientia. Alterum est, quod ista principia scientiæ inferioris duobus modis possunt esse cognita: altero quidem per demonstrationem, per habitum scientiæ subalternantis; & hic est modus per se cognoscendi huiusmodi principia: altero vero per fidem, seu opinionem accipiendo illa a superiore scientia: & hic modus cognoscendi talia principia est per accidens, cum de illis possit haberi scientia. Quo fit, vt subalternata possit esse simul cum subalternante, immo debeat esse, ratione cognitionis propriæ principiorum: ratione vero cognitionis impropriæ, non ita: quia non habet fidem, sed demonstrationem, qua adueniente tollitur fides. Tertium quod infertur, est, ad scientiam subalternatam id tãtum esse necessarium, vt sua principia sint nota in alia scientia; quod autem demonstrentur, id esse per accidens, & ratione materię, quatenus scilicet demõstrari possunt: quod si non possent, & tamen essent nota in superiore sciẽtia, adhuc remaneret subalternationis ratio. Vt ecce, si Geometria non esset discursiua, sed omnes suas propositiones per se notas haberet, adhuc Perspectiua esset subalternata Geometriæ. Et hæc de primo capite. Secundum caput, in quo varie diuidit Theologiam. Theologia duplex est: vna est Theologia secundum se, altera

altera ſecundum nos: Theologia ſecundum ſe eſt illa ſecundum quam Deus cognoſcitur, quantum cognoſci poteſt: & hæc, eſt ſcientia Dei infinita, ſecundum quam ipſe ſeipſum perfecte cognoſcit: quo pacto a nullo alio cognoſcitur, cum nemo ſit, qui Deum cõprehendere poſſit. Theologia vero ſecundum nos, ſiue noſtra, eſt participata cognitio Dei, quæ reperitur in creaturis: & hæc eſt duplex, altera beatorum, altera viatorum: Illa eſt ſcientia beatifica, quam habent beati, & ſpeciatim articulorum fidei, quos clare vident in eſſentia diuina: hæc eſt cognitio conclusionum deriuatarum ex articulis fidei, quam cognitionem nos viatores habemus. Hæc rurſus duplex eſt; altera eſt ſecundum ſe, quæ abſtrahit ab hoc, quod principia ſint, vel clare, vel obſcure cognita: altera eſt in viatore, quatenus procedit ex principijs per fidem cognitis. Itaq; ex ſententia domini Caietani quattuor ſunt Theologiæ: prima Dei, ſecunda beatorum, tertia theologia noſtra in ſe, quarta eadem theologia, vt eſt in nobis. Ait etiam Theologiam noſtram, ſecundum ſe, eſſe veram ſcientiam, cum ſit cognitio concluſionum ex principijs. Affirmat etiam, eſſe vere ſubalternatam: cum ipſius principia nota ſint in ſcientia beatorum: non quod in ea demonſtrentur: quia, vt dictum eſt, accidit principijs alicuius ſcientiæ, quod demõſtrari poſſint. Vt autem eſt in nobis, eſt imperfecta ſcientia; cum procedat ex obſcuris: eſt ta-

men perfecte subalternata, cum eius principia nota sint in theologia beatorum. Denique ait, horum principiorum, per se, esse scientiam beatam: quia scientia beata potest esse cum scientia conclusionum: fides vero est habitus per accidens, vt est dictum in secundo corollario: quo fit vt Theologia, quæ est in nobis, sub hac ratione, non sit copulata cũ Theologia beatorum. In tertio capite conatur dominus Caietanus ostendere tres Theologias, eas nimirum, quæ sunt in creaturis, habere tria obiecta diuersa, quod omnino necessarium est ad ostẽdendum esse varias scientias, & vnã subalternari alteri. Ait ergo Deũ clare visum esse obiectum Theologiæ beatorũ, Deum obscure visum esse obiectum Theologiæ nostræ, vt in nobis est; Deum deniq; reuelatum, abstrahendo ab obscuro & claro, esse obiectum Theologiæ nostræ secundum se consideratæ. Et licet in omnibus his Theologijs ratio formalis ex parte rei, vel ratio quæ attingitur in obiecto, sit Deus, vt Deus: tamen ratio formalis sub qua, est diuersa: quia sunt diuersa lumina, sub quibus idem obiectum formale cognoscitur: & hęc ratio sufficit ad distinguendas has scientias, siue has tres Theologias. Et hæc ex domino Caietano. Hæc, quæ a viro docto disputata sunt, si quis vellet, hunc in modum labefactare posset. Primum, distinctio illa Theologiæ nostræ secũdum se, & vt est in nobis, non videtur vera: nam Theologia secundum se, vel procedit ex principijs

pijs notis secundum se, vel non, sed abstrahit a noto, & obscuro: si primum dixeris, iam non habebis Deum pro obiecto sub lumine abstrahente a claro & reuelato; sed potius obiectum erit Deus clare cognitus: Si vero ex principijs abstrahentibus ab vtroque lumine, sequitur Theologiam secundum se consideratam non esse scientiam perfectam; quia cum abstrahat a cognitione clara, abstrahet etiam a scientia perfecta. Rursus, sequeretur hanc Theologiam esse cognitionem quandam superiorem Theologia beatorum, & nostra: quia illi habent sciētiam conclusionum claram, & nos obscuram. Quare ista Theologia, vt est in nobis, latius pateret, si ab vtroque lumine abstraheret. Item, sequeretur Theologiam nostram imperfectam non posse dici scientiam: quia non esset subalternata scientiæ beatorũ, quæ est cognitio principiorum. Quod si dominus Caietanus diceret, Theologiam nostram secundum se, esse eā, quam habent beati de conclusionibus, verum diceret, & hoc nos supra diximus, cum docuimus Theologiam secundum se esse scientiam, cum beati conclusiones sciant, & euidentiam principiorum habeant: sed tunc, Theologia secundum se, non haberet pro obiecto Deum sub lumine abstrahente a claro, & obscuro; sed potius Deum clare visum. Rursus, contra eandem Theologiam secundum se consideratam, ita vrgeres. Si obiectum huius Theologiæ est Deus,

vt abſtrahit a lumine claro, & obſcuro, iſta Theologia conſideraret omnia, quæ ſub iſto lumine continentur, cum hæc ſit eius adæquata ratio: & ita conſideraret omnia, quę vel clare, vel obſcure cognoſcuntur, ac proinde tractaret etiam articulos, quod eſt falſum. Poſtremo, talis diſtinctio, videtur conficta pręter mentem diui Thomæ, qui non loquitur de Theologia ſecundum ſe, ſed de ea quæ eſt in nobis, & vt eſt in nobis. Quare, qui vult diſtinguere Theologiam ſecundum ſe, & vt eſt in nobis, ſic debet Theologari. Theologia ſecundum ſe, & quæ eſt perfecta ſcientia, eſt cognitio concluſionum, quæ reperitur in beatis: & diſtinguitur a ſcientia beatorum, cum ſit tantam cognitio concluſionum articulorum fidei; cuius obiectum, eſt Deus clare viſus, mediante lumine principiorum claro, & perfecto. Verum, vt poſtea latius dicam, non propterea videtur eſſe alia Theologia a noſtra, ſicuti cognitio concluſionum, & principiorum, quæ licet duæ ſint cognitiones; tamen vnam faciunt ſcientiam. Quod autem ſpectat ad id, quod dominus Caietanus de vera ſubalternatione ait, ſequenti capite dicemus.

Quid de ſubalternatione Theologiæ ſentiendum ſit. Cap. IX.

VT quid de ſubalternatione noſtræ Theologiæ ad Theologiam beatorum ſentiendum ſit, plane explicemus, nonnulla notanda

nobis præmittenda sunt. Primum, ex ijs, quæ docentur in Logica, notandum est, quattuor esse conditiones, quæ ad veram & perfectam subalternationem sunt necessariæ, quamuis a quibusdam solum tres numerentur. Prima conditio, vt subalternatæ subiectum contineatur sub subiecto subalternantis, cum aliqua additione, a qua contrahatur: Vt in Perspectiua, linea, prout sub visum cadit: quam lineam Geometria sine vlla contractione considerat. Itaque subalternans & subalternata diuersa habent obiecta, sed tamē ita diuersa, vt vnum contineatur sub alio. Secunda conditio, illa differentia, quæ superadditur, debet esse alterius generis a subiecto, cui additur: ob quam caussam scientia de specie non est diuersa a scientia de genere, sed ambæ vnam perfectam conficiunt scientiam. Tertia, ista differentia non debet fluere ab ipso subiecto, cui additur: alias enim scientia de passionibus, seu proprietatibus alicuius speciei, censetur subalternata scientiæ de subiecto, a quo illa passio fluit; quod est falsum, cum istæ duæ notitiæ vnam & eandem scientiam constituant. Quarta, Scientia subalternans debet probare principia subalternatæ; ita vt de illis demōstret propter quid sint. Exempli gratia, Perspectiuus supponit lineas parallelas non concurrere, quod principium demonstrat Geometra; quo supposito, rationem reddit, cur si a longe spectentur, non videantur æqualiter distare. Et hæ sunt

Lege Ægid. q. 4. prol. Io. de Bas. q. 6.

Alber. 1. post.c.13. conditiones, quæ ad perfectam ſubalternationem neceſſariæ putantur. Secundum notandum, tria ſubalternationis genera, ſi vniuerſe loquamur, aſſignari poſſunt: vnum ratione finis, cum finis vnius artis inferioris dirigitur ab arte superiore: quo modo ars quæ conficit fręna, dirigitur ab equeſtri, a qua docetur cuiuſmodi fræna eſſe debeant. Ad quam ſubalternationem requiritur, vt vtraque ars ſit actiua: quia ſi ſuperior eſſet ſpeculatiua, non eſſet vera ſubalternatio: & ita militaris ars non eſt ſubalternata ſcientiæ ſpeculatiuæ. Alterum ratione principiorum, cum inferioris ſcientiæ principia probantur a priori in ſcientia ſuperiore. Tertium, ratione obiecti, & in hoc genere, cum adſunt allatæ cōditiones, perfecta conſtituitur ſubalternationis ratio. Vnde colligere licet, duplicem eſſe ſubalternationem: alteram perfectam, quæ habet conditiones iam dictas: alteram imperfectam, quæ eſt, vel ratione directionis quantum ad finem, vel ratione probationis principiorum, quo modo omnes ſcientiæ humanæ ſubalternantur Metaphyſicæ, quæ omnium ſcientiarum principia probat: vel etiam ratione euidentiæ, cum eſt vna & eadem ſcientia, ſed in vno eſt obſcura, in alio vero clara: vt Geometria in magiſtro, & in diſcipulo, cui non eſſent declarata principia: in quo eſſet Geometria imperfecta, & obſcura fide humana fundata: quo modo noſtra Theologia dici poteſt ſubalternata Theologiæ beato-

Ariſt. li. 1 Eth. c. 1.

rum.

rum, cum vtriusq; Theologiæ eadem sint principia, eædem conclusiones, & eadem formalis ratio: sed in beatis est clara, in nobis vero obscura. Vel denique imperfecta subalternatio esse potest, ratione perfectionis, vt ea scientia dicatur subalternans, quæ est perfectior, ad quam aliæ aliquo modo ordinantur. Tertium notandum, ex doctrina diui Augustini, in beatis duplex est cognitio: altera quæ dicitur vespertina, per quã cognoscunt res secundum proprias species, altera matutina, qua cognoscunt essentiam diuinam, & in ea tanquam in limpidissimo speculo vnico intuitu, sine vllo discursu, & varietate vident creaturas; in qua cognitione vita beata sita est: quæ scientia est eminentissima, per quam principia & conclusiones simul cernũtur. Cognitio vespertina duplex est, altera naturalis, per quam cognoscuntur principia quædam, ex quibus conclusiones colliguntur: quæ in beatis permanet, sicut notitia naturalis permansit in dæmonibus: ad quam reduceres eam scientiam, quæ in hac vita acquiritur, & in alia perseuerabit. Altera est notitia rerum omnium secundum proprias species quam, vt aliqui volunt, Deus infundit omnibus beatis, sicuti Adamo, & Salomoni infudit: quam aliqui non putant ponendam esse. Verum, quidquid de hac re sit, beati lumine gloriæ illustrati & corroborati, cognoscunt quædam principia supernaturalia in Deo, & ex illis conclusiones deducunt, quas per

Lib.4. super Gen. ad lit. c. 22.

proprias ſpecies cognoſcunt, & hæc cognitio proprie eſt theologia beatorum, per quam ipſi clare intelligunt, quæ nos hic obſcure percipimus. Ex quibus colligere licet, triplicem eſſe in beatis Theologiam, vnam qua omnia in Verbo viſione beatifica vident: aliam, quam hic acquiſiuerunt, quæ remanebit in patria, verum hæc non erit in omnibus: tertiam, quæ, vel inſunditur de nouo, aut certe ex principijs ſuperfunditur de nouo, aut certe ex principijs & clare cognitis intellectu beati cõficitur. Hac ſuppoſita diſtinctione, placet hoc loco adnotare, quid dominus Caietanus, de viſione, qua aliquis dicitur beatus, exiſtimauerit, cum id ad hãc materiam in qua explicanda verſamur nonnihil pertineat. Exiſtimauit itaque doctus, & acutus vir, ſcientiam beatam ſolum conſiſtere in cognitione eorum, quę Deo inſunt, hoc eſt in viſione attributorum diuinæ eſſentiæ; non autem in cognitione creaturarum: quo poſito, certum eſt, theologiam concluſionum quæ eſt in nobis eſſe a beata ſcientia diſtinctam, cum noſtra Theologia etiam creaturarum cognitionem includat. Sed tamen dicendum omnino eſt, beatos cognitione beatifica videre etiã creaturas, non vt in ſe ſunt, ſed vt repræſentantur in eſſentia diuina: quoniam beatus non poſſet diuinas perfectiones cernere, niſi etiam creaturas in Deo videret: ſiquidem vna, & maxima eſt Dei perfectio, vt omnium in ſe rerum contineat perfectiones. Quare, omnipotentia, ſapientia, boni-

bonitas, & prouidentia diuina non viderentur, nisi etiam creaturæ, vt in Deo existunt, cernerentur. Quo fit, vt scientia beata, non sit alterius obiecti, quam nostra Theologia. Etenim beatus, per scientiam beatam cognoscit conclusiones nostræ Theologiæ, quod etiam Caietanus fateri debet, vt in materia de videndo Deo latius demonstrabitur. Nam, cum ad beatitudinem pertineat clara notitia eorum, quæ hic per fidem credimns, cum in articulis nō solum quæ ad diuinam naturam pertinent, vt Deum esse vnum, omnipotentem, materiæ expertem, &c. sed etiam, quæ ad creaturas, vt Christum esse passum, mortuum, sepultum, & huius generis alia, profecto fatendum est, ista etiam per visionem beatam in Deo videri: Alias enim, beatus solum ea cerneret, quæ ad vnum, vel alterum articulum pertinerent. Quare dicendum est, scientiam beatificam continere etiam creaturarum cognitionem, vt sunt in essentia diuina. Postremo notandum est, de hac difficultate fuisse varias sententias. Aliqui enim existimarunt Theologiam nostram non esse perfecte subalternatā Theologiæ beatorum; & est communior scribentium sententia; & speciatim Ægidij, Scoti, & Durandi. Alij vero, inter quos Capreolus, & dominus Caietanns, contra sentiunt, & putant esse opinionem diui Thomæ. Nos his conclusionibus huic difficultati breuiter respondemus. Prima conclusio: Theologia nostra non est ve-

re,& perfecte subalternata Theologiæ beatorũ. Primũ, scientia subalternata debet habere obiectum distinctum a subalternante: at istæ duæ Theologiæ habent formaliter idem obiectum, vt diximus, & postea clarius docebitur, ergo. Vnde errat Capreolus dicendo, ideo subalternari, quia habent obiecta distincta, scilicet clarum, & obscurum, cum ista conditio non sit ita intrinseca, vt faciat distinctionem ad subalternationem necessariam. Deinde, scientiæ quarum altera est subalternans, altera subalternata, tractant conclusiones diuersas, vt patet in Geometria, & Perspectiua: sed hæ duę Theologiæ considerant easdem conclusiones: non erit igitur vere & proprie inter eas subalternatio. Præterea, subalternãs probat principia subalternatæ, ob quam caussam priuatim ponitur subalternatio vnius scientiæ ad aliã, quia vna recipit principia probata ab alia: at Theologia beatorum non probat per aliquam demonstrationem, & caussam articulos fidei, quæ sunt principia Theologiæ nostræ; non igitur erit inter eas vera subalternatio. Neque videtur valere hoc refugiũ, si dixeris per accidens est, quod principia demõstrentur, quia si subalternans non probaret illa principia, respectu illorum non esset scientia, sed habitus principiorum, siue intellectus: intellectus autem, non facit subalternationem. Adde etiam, quod nunquam diuus Thomas dixit esse proprie subalternatam, sed esse inferiorem, &

parti-

participationem quandam Theologiæ beatorũ. Secunda conclusio: Theologia beatorum non est proprie superalternata, secundum conditiones allatas Theologiæ diuinæ. Quoniam hæ duæ theologiæ nõ habẽt diuersa obiecta, nec diuersas rationes formales. Tertia conclusio: nostra Theologia potest aliquo modo dici subalternata Theologiæ Dei, & beatorum, ob has caussas. Primum, ratione finis: quia nostræ Theologiæ cognitio ordinatur ad claram visionem Dei. Deinde, ratione scientis, seu ratione cognitionis principiorum: cum nostra cognitio tandem resoluatur in claram cognitionem beatorum: qui se habent tanquam testes oculati, ad eam cognitionem, quæ habetur ex auditu: Huc facit illa diuinæ scripturæ sententia qua dicitur, Nos esse tanquam discipulos Dei: & Christus ea nobis manifestauit, quæ ipse accepit a Patre. Et ideo Angelicus Doctor hanc subalternationem explicauit exemplo a discipuli & magistri doctrina sumpto. Postremo, potest dici subalternata ratione perfectionis, vt sequenti conclusione dicam. Vltima conclusio: Cognitio beatifica est scientia eminenter subalternans, respectu cuiuscunque scientiæ naturaliter acquisitæ. Nam, omnia omnium scientiarũ principia in tali scientia habent rationem superiorem, & manifestiorem, tanquam in suprema scientia. Atque de subalternatione hactenus.

qõ.14. de ver. ar.10.

An

An habitus Theologiæ maneat in patria.
Cap. X.

QVONIAM vero non semel superius diximus, nostram Theologiam eiusdem esse rationis cum ea, quam beati habent; posset nunc aliquis a nobis illud requirere, an hæc nostra post hanc vitam sit permansura in patria: ideo hac de re, breuiter tamen, cum hæc disputatio non multum emolumenti afferat, in præsentia agemus. Fuerunt autem circa hanc difficultatem duæ oppositæ doctorum sententiæ. Quidā animaduertentes huius doctrinę, vt in nobis est, obscuritatem, vel imperfectionem, existimarunt non manere in patria, cum ibi nihil obscurum & imperfectum sit futurum. Ita sensit, quidam modernus diui Thomæ interpres in hunc articulum: qui in suam sententiam citat Theophilactum, & Capreolum: affirmat tamen cōtrariam opinionem esse probabilem. Eandem sententiam libenter amplecterentur, ac amplecti deberent ij, qui dicerent Theologiam non esse scientiam, sed fidem, vel opinionem. Alij vero considerantes obscuritatem & imperfectionem non esse intrinsecam huic scientiæ contra existimarunt. Hanc sententiam secutus est Franciscus Victoria, Melchior Cano, & quidam alij: quam nos probabiliorem esse existimamus. At vero dominus Caietanus in hac difficultate varius fuit.

In 1. Cor. 13. In prol. 1. sent.

Lib. 12. de loc. the. c. 2.

fuit. Nam, licet aliquando dixisset permanere; tamen exponens illa verba diui Pauli, Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, sententiam mutauit. Vt autem quid sentiendum sit aperiamus, notandum est primo, hanc difficultatem non esse propriã huius scientiæ & habitus, sed etiam idem solere quæri de alijs habitibus scientiarum & virtutum: cum in alijs etiam possit aliquid imperfectionis notari. Caussa autem cur aliquis habitus maneat in patria, duplex est: altera, vt ibi exerceatur, sicuti in via exercetur: quam ob rem caritatis, religionis, & aliarum similium virtutum habitus manebunt: altera, ad ornatum, & ad perfectionem; quo modo manebit habitus temperantiæ, & fortitudinis, sine vllo actu. Notandum deinde est, vnde tota huius dubitationis resolutio, ni fallor, pendet, si nostra Theologia haberet pro ratione formali auctoritatem diuinam, ita vt per eam solam crederet, & sola auctoritas dicentis esset ratio assentiendi conclusionibus, & non ratio illa, quæ se tenet ex parte obiecti, nimirum Deus, vt Deus est, vt postea dicetur; tunc profecto cessare deberet in patria, sicuti & fides, & spes cessant: quia quod videtur, & habetur, non creditur, nec speratur. Cum itaque ratio per quam probantur conclusiones sit ipsa diuinitas, vt infra docebitur, quæ ratio perseuerabit etiã in alia vita, profecto etiam habitus Theologiæ perseuerare debebit. Et vt rem hanc planius exponam,

1.Cor.13

Rom. 8.

ponam, si ego noui decem, gratia exempli, veritates de attributis diuinis, quibus discurrendo assentior, per hanc primam rationem formalē, quæ est diuinitas, vel Deus, vt Deus est, quæ ratio per accidens nunc mihi est obscura, cur eadem ratione postea clare apparente, non perseuerabit, ac perficietur habitus? Quare, sicuti manet eadem caritas, licet hic sit imperfecta, cum eius formalis ratio permaneat, cur non etiam nostra permanebit Theologia? Nec eadem est ratio de fide, quoniam fides habet pro medio solam auctoritatem dicentis, & propterea obscuritas est ei intrinseca, quæ cum clara visione manere non potest. His notatis, has statuo conclusiones. Prima conclusio: Qui tenent theologiam habere rationem propriam scientiæ, non possunt, si sibi constare volunt, defendere non manere in alia vita, quæ conclusio his rationibus confirmatur. Primum, quoniam secundum istos, obscuritas se habet per accidens ad habitū theologiæ: at sublato eo, quod est per accidens, rei substantia adhuc permanet, igitur. Deinde, isti docent nostram & beatorum Theologiam esse eiusdem speciei, ergo vtraque poterit esse in patria. Secunda conclusio: Si dominus Caietanus sibi constare vult, debet fateri Theologiam nostram manere in patria. Quoniam, vt ipse existimauit, abstrahit ab obscuro & euidenti, ergo potest esse in patria, vbi erit euidentia, sicuti est in via, in qua est obscuritas. Tertia conclusio:

clusio : Si Theologia esset opinio, vel fides humana, non permaneret in alia vita. Quoniam hi duo habitus nunquam possunt peruenire ad perfectionem scientiæ; & dicunt intrinsece imperfectionem, igitur in alia vita, vbi nihil est imperfectum, non manebunt. Quarta conclusio: Nostra Theologia perseuerabit in patria: quod his rationibus confirmatur. Primo auctoritate diui Hieronymi, qui scribens ad Paulinum ait, Talem scientiam discamus in terris, quæ nobiscum perseueret in cœlis: idem sensit Heinr. de Hassia: quorum auctoritati adde communiorẽ Theologorum sententiam. Deinde, confirmatur ex ijs, quæ diximus in altero notando, & in probatione primæ conclusionis. Postea, a simili de eo, qui haberet sciẽtiam Perspectiuam, qui si acquireret scientiam superiorem per quam fierent ei principia manifesta, non amitteret Perspectiuæ habitum. Ad hæc, in patria manent alia dona Spiritus sancti, quæ pertinent ad intellectum, quamuis in hac vita non habeant euidentiam, cum de ipsorum ratione non sit obscuritas, ergo manebit etiam hæc doctrina. Quincta conclusio: Theologia nostra manebit in patria, non solum ad ornatum & perfectionem, sed etiam ad exercitationem. Hæc conclusio ex se manifesta est. Sed, vt quæ diximus adhuc magis confirmentur, quas aduersarij pro se afferunt rationes, eas dissoluamus. Prima ratio sumitur ex auctoritate Pauli dicentis, quod est im- 1.Cor.13

perfe-

perfectũ,& ex parte, debere euacuari: at Theologia est imperfecta, quod negari non potest, igitur: & augetur vis argumenti, quia inter alia quæ cessabunt numerat etiam scientiam. Pro
Lect.3. solutione huius rationis lege quæ diuus Thomas in explicationẽ huius loci scripsit: nos breuiter sic respondemus. Primum, si quidquid est imperfectũ deberet simpliciter destrui, seu euacuari, neque ipsa caritas maneret, quod est contra Paulum. Non est igitur ista euacuatio absolute intelligenda. Deinde, hic locus, vt ex sequentibus patet, intelligendus est de habitu fidei, qui euacuandus est. Neque Apostolus affirmat sciẽtiam debere destrui, sed cum conditione loquitur, siue destruetur: ac si dixisset, siue aliæ virtutes debeant cessare, siue non, caritas nõ
Art. 2. cessabit. Secunda ratio, formalis & vltima nostræ Theologiæ ratio, est diuina reuelatio, vt diuus Thomas sentire videtur: at hæc non perseuerabit, vt est manifestum, igitur nec Theologia. Quam leuis sit hæc probatio, patebit clarius infra, cum agetur de obiecto Theologiæ, nunc breuiter dicimus, reuelationem non esse rationem per quam scimus, nec enim ingreditur ipsas demonstrationes, sed est ratio sub qua aliqua de Deo cognoscuntur: Quare se habet sicuti abstractio in scientijs humanis. Neque enim nostra Theologia innititur auctoritati dicentis immediate, sed rationi formali sui obiecti, vnde aliquid ratiocinando concludit: ob quam caussam

ſam eſt omnino a fide diſtincta. Itaque non reducit ſuas concluſiones in reuelationem, vt in rationem formalem; per quam ſuis concluſionibus aſſenſionem præbeat. Tertia ratio, Theologia generatur per aſſenſus ineuidentes; ergo non poteſt eſſe, vbi eſt aſſenſus euidens: cum euidens, & non euidens ſint oppoſita: vnde aſſenſus noſter ineuidens non poterit fieri euidẽs; ſicuti opinio non poteſt fieri ſcientia. Huic argumentationi occurreres, negando conſequentiam; quia habitus generatus ex aſſenſibus obſcuris poteſt manere adueniente claritate, qua non tollitur habitus acquiſitus, ſed obſcuritas aſſenſus. Quare, licet actus quo quis producit aſſenſum non poſſet fieri clarus; tamen non valet argumẽtum ab actu ad habitum: præſertim, cum aſſenſus idem, qui eſt in hac vita, non perſeuerat in alia. Adde etiã, quod idem aſſenſus qui erat obſcurus poteſt fieri clarus, vt ſi Deus ſtatim infunderet lumen gloriæ ei, qui haberet aſſenſum obſcurum. Quarta ratio, quia, vt communiter docetur, beatis infunduntur habitus omnium ſcientiarum, vt omnia cognoſcant per proprias ſpecies: at ſi maneret theologia acquiſita, fruſtra eſſent duæ theologiæ in eódem ſubiecto, ergo non debet manere habitus acquiſitus. Aliqui negarent dari in beatis theologiam aliquam per ſe infuſam: ſed dicerent illam eſſe acquiſitã per proprios actus: ex eo enim, quod vident eſſentiam diuinam, deducunt concluſio-

nes, sicuti & nos facimus: quo fit vt ista theologia, non differat specie a nostra: & si est infusa, per accidens est infusa, cum possit alia via acquiri. Sed siue infundatur, siue acquiratur, non sunt ibi duæ theologiæ, quia in eo, qui habet nõ infunditur, vel acquiritur alia Theologia, sed ea quæ acquisita fuit perficitur.

Explicatur doctrina diui Thomæ, quæ habetur in articulo tertio, ac etiam non nullæ dubitationes soluuntur. Cap. XI.

OPTIMA methodo sanctus Doctor in explicanda Theologiæ natura vtitur. Nam, cum primum probasset, dari aliquam doctrinam reuelatam, & deinde, eius naturã quærendo, scientiam esse docuisset; optimo iure tertio loco inuestigat, an sit vna scientia. Quoniam vbi demonstratum est aliquam doctrinam esse scientiam, sequitur necessario vt explicetur, an sit vna, an vero plures. Siquidem aliquæ dantur scientiæ, quæ in plures diuiduntur partes, vt patet de Mathematica, quæ in multas secatur species. Quærit ergo diuus Thomas in articulo tertio, An sacra doctrina sit vna scientia. In quo titulo sunt duo termini notandi, scilicet doctrina, & vna. Doctrina, supponit pro tota theologica scientia: vna, supponit pro vnitate specifica, & specialissima, vt dominus Caietanus ait. Vt sit sensus, an Theologia sit vna scientia specie

cie ex parte vnius obiecti ſpecifici. Itaque non eſt hoc loco quęſtio de vnitate ex parte habitus; an ſit ſimplex habitus, an vero plures, ex quibus, propter aliquem ordinem, fiat vnus. Ex hoc articulo colliguntur hæ concluſiones: Prima, ſacra doctrina eſt vna ſcientia: quæ concluſio ſic probatur. Primo, quia in libro Sapientiæ capite decimo, de ea fit mentio, quaſi de vna ſcientia; cum dicitur: Dedit illi ſcientiam ſanctorũ. Secundo, ea doctrina quæ habet vnam rationẽ formalẽ ſui obiecti, eſt vna; quia potentiæ & habitus per obiecta formalia diſtinguuntur, & ab eiſdem vnitatem ſumunt, vt viſus a colore: ſed ſacra doctrina habet vnicam rationem formalem: quia omnia ſub hac vna ratione formali, prout a Deo reuelata ſunt, cognoſcit, ergo. Secunda concluſio: Theologia non agit ęqualiter de Deo, & de creaturis; ſed principaliter de Deo, & de creaturis vt ad Deum, tanquam ad principium & finem, reducuntur. Tertia concluſio: Cum ſacra doctrina ſit ſimilitudo quædam & impreſſio diuinæ ſcientiæ, quæ eſt ſimplex & vna rerum omnium, ad omnia poteſt ſe extendere, conſiderando omnia ſub quadam ratione formali vniuerſaliore: ſicuti ſenſus communis conſiderat obiecta aliorum ſenſuum. Et hæc ſunt quæ beatus Doctor in hoc articulo docet: ad quorum declarationem duæ dubitationes explicandæ nobis ſunt. Prima dubitatio, diuus Thomas aſſignans rationem formalem

Theologiæ, ait esse, reuelabile; sicuti ratio formalis visus, est coloratum: verum hoc simile videtur falsum: quoniam non eodem modo se habet reuelatio ad Theologiam, sicuti color ad visum: quia color ratione visus, est qui videtur: at vero in Theologia, reuelatio, non est quæ tractatur; sed Deus ipse, vt articulo septimo docetur, igitur. Huic dubitationi respondet dominus Caietanus dicendo, in qualibet scientia nos posse duo animaduertere: alterum, est res, quæ primo terminat actum scientiæ: alterum, est modus cognoscendi rem illam. Explico, id dicitur terminare primo actum scientiæ, vel potentiæ, quod primo in scientia attingitur: vt in physicis per speculationem attingitur ens, vel corpus mobile. Modus vero cognoscendi, est ratio quædam, quæ se tenet ex parte intellectus; quì alio modo rem apprehendit, quam in se est: & ita rem singularem apprehendit vniuersaliter: & hic modus alius est in Physica, alius in Metaphysica, alius in Mathematica, secundum diuersas abstractiones. Illud quod primo consideratur, appellat dominus Caietanus rationem formalem quidditatiuam, & rationem obiecti vt res est: modum vero, quo cognoscitur, rationem formalem sub qua, vel rationem formalem rei, vt est scibilis. Hac præmissa distinctione, dicit vnam scientiam distingui ab alia per rationem vtriusque, scilicet per rationem obiecti formalis, & obiecti scibilis: sed tamen ma-

gis per rationem obiecti, ut est scibile: & hæc ratio in Theologia, est reuelatio, a qua, & unitatem, & distinctionem habet. Diuus ergo Thomas non magis unam, quam alteram rationem sumpsit, cum utraque unitatem, & distinctionē tribuat. Adde etiam, quod non dum egerat de ratione obiecti, ut res est; quod est Deus, ut Deus, de qua agit in articulo septimo. Vnde colligitur nullam esse in diuo Thoma æquiuocationem, quod aliter sumatur ratio formalis in exemplo de uisu, aliter uero in ipsa propositione quam probat. Secunda dubitatio, non uidetur uerū, quod diuus Thomas affirmat, ideo Theologiam esse diuersam scientiam, quia est reuelata: nam si Deus reuelaret alicui Geometriam, non esset ista scientia distincta specie a Geometria acquisita: sicuti scientia per inuentionem non differt ab ea, quæ a magistro traditur. Respondetur, duobus modis diuinum lumen, siue reuelatio potest se habere ad conclusiones alicuius scientię: altero modo effectiue tantum, producendo cognitionem illam; non secus, ac se habet lumen naturale in scientijs naturalibus: & hoc modo non facit diuersitatem scientiæ. Altero uero modo, tanquam medium assentiendi, ita ut sit ratio per quam aliquid sciatur; & hac ratione lumen reuelatum parit distinctionem scientiæ: & hoc reperitur in Theologia, non autem in illa Geometria reuelata; in qua conclusiones non scirentur per lumen, tanquam per

medium, sed per suas caussas. At uero in Theologia, reuelatio est medium ultimum assentiendi; quia assentimus conclusionibus propter articulos; articulis uero, quia a Deo reuelati sunt. Quare, cum reuelatio mutet medium cognoscendi, est etiam caussa distinctionis scientiæ. Et hæc ad explicationem huius articuli dixisse uolui. Nunc, quoniam hanc totam materiam latius explicaturi sumus, quid alij de hac re senserint paucis exponamus. Tractant hanc quæstionem Scholastici in prologo sententiarum: Albertus q.1.art.3. Ioannes de Bassolis q.6. Capreolus q.3. Gregorius q.3.art.2. Herueus q.5. Ocanus q.3. principali, Gabriel q.8. Henricus art.6.q.2. ex quibus, alij dicunt esse unam simplicem scientiam alij uero docent non esse unā scientiam, sed plures, ut postea planius explicabitur. Durandus autē quæstione prima, & quarta tres habitus Theologiæ assignat: quorum primus est, quo assentimus articulis fidei: secundus, quo res fidei defenduntur: tertius, quo practice ex principijs reuelatis conclusiones deducuntur: asseritq; hos habitus habere diuersa obiecta, & diuersa media. Primus habitus distinguitur ab alijs, quia est infusus: secundus a tertio, quia per secundum habitum declarantur, & probātur articuli, qui ratione huius habitus, se habent, ut conclusiones: tertius uero accipit articulos tanquam principia, & ex illis conclusiones deducit. At uero Godofredus quodlib.9.

q.1.ait Theologiam esse duplicem:alteram practicam, alteram speculatiuam. Dominus Caietanus super hoc articulo tria hac de re docet. Primum, unitatem scientiæ, si de humanis loquamur, sumendam esse ab abstractione a materia,& quia tres sunt abstractiones, una a materia singulari,altera a materia sensibili, tertia ab omni materia,ideo datur tres scientiæ, Physica, quæ considerat res sensibiles abstractas a materia singulari, Mathematica, quæ considerat res quantas non sensibiles, & Metaphysica, quæ res sine ulla materia speculatur. A uaria ergo abstractione sumitur scientiarum unitas. Quæ doctrina sic explicatur. In obiecto scientiæ tria considerantur: primum, ratio formalis rei, ut res est,exempli caussa,substantia, ut substantia, corpus, vt corpus: alterũ ratio formalis rei, qua res illa cognoscitur, ut in physicis, corpus, uel ens,ut mobile; quæ ratio se tenet ex parte obiecti: tertium ratio sub qua res obijcitur intellectui, utputa, quatenus uniuersalis,& abstracta ab hac, uel illa materia. Quare, cum per hanc rationem res sint scibiles, ab hac etiam ratione scientia suam unitatem habet. Et quoniam in humanis scientijs triplex est abstractio, triplex quoque erit humana scientia. Ait secundo loco, reuelationem in Theologia se habere sicuti se habet abstractio in humanis: & ideo, ut hæc dat unitatem scientiæ, ita & reuelatio: quare Theologia ab ipsa reuelatione una dicetur sciẽ-

tia. Nam ſicuti abſtractio eſt ratio ob quam res de quibus humana habetur ſcientia, obijciuntur intellectui; ita reuelatio eſt ratio per quam intellectui obijciuntur res diuinæ. Quare, ſicut in Metaphyſica eſt vna abſtractio ſecundum ſpeciem, & proinde vna eſt ſcientia ſpecifica; ita, quia in Theologia vna eſt ratio reuelationis, ipſa quoque erit vna ſcientia ſpecie. Tertio loco ait, habitum huius ſcientiæ eſſe vnum, & ſimplicem: vt clarius ſequenti capite explicabitur.

Ponuntur nonnulla fundamenta ad explicandam quæſtionem de unitate Theologiæ. Cap. XII.

AD explicandam hanc quæſtionem de vnitate Theologiæ oportet aliqua, non ſine vtilitate & neceſſitate, ex ijs quæ docentur in philoſophia repetere, quæ quibuſdam notandis explicabuntur. Notandum igitur in primis eſt, id eſſe vnum, quod eſt indiuiſum a ſe, & diuiſum a quocunque alio; & vnitatem, ſecundum quam aliquid dicitur vnum, eſſe indiuiſionem a ſe, & diuiſionem a quocunque alio. Eſt autem vnitas triplex: prima generica, in qua multæ ſpecies inter ſe differentes conueniunt, ob quam vnitatem dicuntur vnum genere: quomodo brutum & rationale ſunt vnum genere in animali. Secunda, eſt vnitas ſpecifica, in qua, quæ numero ſunt diuerſa, conueniunt: vt ſinguli homines

D.Tho.p. p q.11.

nes in vna natura humana, quæ eſt vna ſpecie. Tertia, eſt vnitas numerica, ſecundum quam, quodcunque indiuiduum dicitur vnum. Et cum totidem modis aliqua inter ſe differant, totidem etiam modis aliqua dicentur plura: nimirum, numero, ſpecie, & genere. Notandum ſecundum, Vnitas aliter ſumitur in ſubſtantijs, aliter vero in habitibus & ſcientijs: in ſubſtãtijs ſumitur ab eo, quod eſt in re, & a definitione rei: in habitibus vero, ſi loquamur de numerica, ſumitur ab vnitate ſubiecti, in quo habitus reperitur: quo fit vt tot ſint numero Theologiæ, quot ſunt Theologi. Si vero loquamur de ſpecifica, vel generica, hæ vnitates ſumuntur ab obiecto, circa quod habitus & ſcientiæ verſantur, & quod cognoſcunt: & ideo, ſi obiectum eſt vnum ſpecie, ſcientia etiam erit vna ſpecie, ſi vero eſt vnum genere, ſcientia etiam erit vna genere. Priorem ergo vnitatem, videlicet numericam, habet ſcientia, prout quoddam accidens eſt, a ſubiecto: quia accidens, vt ſic, a ſubiecto habet quod ſit vnum numero: poſteriores autẽ vnitates habet, vt eſt tale accidens, quod in aliqua re externa cognoſcenda verſatur. Et hinc eſt, quod ſcientię definiuntur per obiecta, & per fines, cum ab his ſumant vnitatem, & eſſentiã ſuam, vt talia accidentia ſunt. Notandum tertium, duobus modis aliqua ſcientia poteſt dici vna: altero quidem ratione habitus, cum habitus eſt vna ſimplex qualitas: altero vero, quod

ſit

sit vna per aggregationem, & per ordinem ad vnum finem, & ad vnum obiectum; licet sit multiplex ratione habitus, si non sit vna simplex qualitas. Quare, quæstio hæc de vnitate Theologiæ, intelligi potest, & de vnitate numerica, & de vnitate ex parte obiecti, & de vnitate ex parte habitus, an scilicet sit vna simplex qualitas. Ceterum, quod attinet ad vnitatem numericã, constat apud omnes, tot esse numero Theologias, quot sunt qui tali habitu sunt prædit; sed dubium est, an sit vna specie, vel genere, & an sit vnus simplex habitus, an vero multiplex. Et quod attinet ad hanc partem sunt duæ inter se contrariæ sententiæ. Nam quidam existimant scientias esse simplices qualitates, quæ sententia his dictis explicatur. Primum, Theologia, vel scientia vniuerse sumpta, est simplex qualitas, & habitus. Secundum, hic habitus producitur per primam demonstrationem, quæ fit in scientia. Tertium, aliæ demonstrationes sequentes non producunt nouum habitum, sed solum extendunt, & augent illum priorem per primã demonstrationem productum. Nam, licet per primum habitum ita afficiatur intellectus, vt possit assentiri omnibus conclusionibus, quæ sunt in illa scientia; tamen, quia vltra hunc habitum necessariæ sunt species intelligibiles ordinatæ ad vnum obiectum formale, quę habentur per demonstrationes sequentes; ideo non potest intellectus per habitum illum assentiri alijs conclu-

Henr. Capr. Caiet.

conclusionibus, nisi fiant aliæ demonstrationes, quibus quodammodo ille habitus redigatur ad actum. Hanc doctrinam quidam clarius explicantes dicunt, ad intelligendum duo esse necessaria: primum requiruntur species intelligibiles ordinatæ ad vnum obiectum formale: deinde, aliqua qualitas, qua his speciebus aliquis recte vtatur ad intelligendum sine errore. Et hæc est vna scientia specie quando versatur circa vnum obiectum specie in ratione scibilis. Et quia quęlibet scientia totalis habet vnum obiectum specie, propterea totalis scientia est vna specie. Itaque qui habet habitum vnius conclusionis physicæ, est dispositus ad hoc, vt possit assentiri omnibus conclusionibus physicis; quia ille habitus versatur circa res eandem rationem scibilem habentes. Quartum, per demonstrationes sequentes primus habitus non perficitur intrinsece, sed extrinsece. Quinctum, habitus scientię per primam demõstrationem est intrinsece perfectus. His itaque dictis, prima explicata sit sententia. Alij vero putant singulas demonstrationes generare singulos habitus, & per vnam demonstrationem totam scientiam non esse perfecte acquisitam, sed per singulas demõstrationes, quæ in scientia fiunt perfecte acquiri. Ex quibus colligere licet, eos qui sunt in priore sententia affirmare scientias esse simplices qualitates, qui vero sunt in posteriore contra, non esse simplices qualitates: & rursus, illos existi-

Caiet.

Scot. Ocan. Gabr. Greg. Aut. And. 7. met. 3.

mare per vnam demonſtrationem acquiri perfectam ſcientiam; hos vero per plures. Quartum notandum, Modus intelligendi humani intellectus, vt nos docuit Philoſophus, cognoſcendus eſt per analogiam ad modum quo oculus videt: oculus enim & intellectus in operando in aliquibus conueniunt, in aliquibus vero differunt. Conueniunt quidem, quod ſicuti ad videndum opus eſt potentia viſiua, & ſpecie ſenſibili, qua oculus informatus ſtatim producit viſionem; ita, vt mens humana intelligat, eget intellectiua potentia, & ſpecie intelligibili, qua intellectus poſſibilis affectus, producit intellectionem. Differunt vero, quod oculus vna cum ſpecie ſtatim producit perfectam uiſionem, intellectus autem, ut perfecte intelligat, pluribus operationibus, quibus perficiatur, eget. Ratio huius diſcriminis ea eſt, quod oculus habet a natura perfectam uim ad perfecte uidendum; nō autem intellectus ad perfecte intelligēdum, niſi accedat exercitatio, & uſus. Rurſus, in eo differunt, quod ſenſus habet modum certum, & non facile expoſitum erroribus inoperando; intellectus uero non ita, ſed intelligendo facile errat. Quo fit, ut duplici perfectione indiguerit: altera, qua recte teneret modum, qui neceſſarius eſt ad cognoſcendum ſine errore, & hāc perfectionem acquirit per ſcientiam Dialectices: altera, qua recte res ipſas cognoſceret, & hanc perfectionem per uarias ſcientias & artes acquirit.

Lib. 3. de anima.

Quare,

Quare, ſcientia nihil aliud eſſe uidetur, quam quædam qualitas, ſiue habitus intellectus quo recte diſponitur ad prompte, & delectabiliter intelligendas res. Itaque ſcientiæ eſſentia conſiſtere uidetur in quadam recta diſpoſitione intellectus in ordine ad actus ſuos circa uarias res cognitas. Et ideo illa ſcientia dicetur una ſpecie, quæ reddit habilem intellectum ad cognoſcendum unum obiectum ſpecie & una genere, quæ eſt de uno obiecto genere; quamuis hæc etiam ſpecifica uocari poſſit. Hic habitus, ſiue hæc qualitas duas operationes intellectus potiſſimum perficit, apprehenſionem, & iudicium. Intellectus enim primum apprehendit res, deinde de illis iudicat, aſſentiendo, uel diſſentiendo. Et ſi de rebus recte iudicat, erit uerus, ſi male, erit falſus: uerum tamen eſt, per ſcientiã priuatim iudicium perfici. Itaque ſcientia erit habitus intellectus ipſum ad iudicandum de rebus apprehenſis perficiens. Notandum quinctum, Ad productionem ſcientiæ tria concurrunt; potentia intellectiua, obiectum cum ſua ſpecie, & medium, quo conficienda eſt demonſtratio: quod medium, partim ſe tenet ex parte obiecti, quia debet pertinere ad naturam obiecti; partim uero ex parte intellectus, quia debet eſſe coniunctum cum intellectu, ad hoc, ut producatur ſcientia. Hæc autem omnia hoc ordine, & modo concurrunt. Intellectus producit operationem, operatio uero & obiectum, per

medium producunt demonstrationem, qua acquiritur habitus: quo fit, ut demonstrationes quæ habent idem medium, producant eundem habitum; quæ uero diuersa media, diuersos habitus. Verbi gratia, si quis primum demonstraret de animali posse augeri, quia habet animam nutritiuam, deinde idem probaret de homine per illud idem medium; tunc non produceretur distinctus habitus: quia eodem habitu scitur hominem nutriri, & animal. Et quamuis ad producendum actum scientiæ requiratur habitus; tamen, ad producendum actum cognitionis simpliciter, non est opus habitu, sed potentia
7. Phys. c.3. intellectiua & specie. Vnde colligitur, habitum solum requiri ad perfecte intelligendum, & iudicandum. Notandum sextum, habitus & scientiæ speciem suam sumunt ab obiecto, non quocunque modo considerato, sed ab obiecto sub ratione formali cognito. Quia de obiecto materialiter sumpto, possunt esse plures scientiæ: vt de homine, naturalis philosophia, scientia moralis, & medicina: & circa unum pomum, ut est corpus, plures uersantur sensus, sed non sub una eademq; ratione. Est autem in aliqua scientia triplex ratio formalis. Prima est illa per quam res cognoscitur, quæ se tenet ex parte scientis, & ista est medium per quod acquiritur cognitio. Vt si quis cognosceret terram esse rotundam per demonstrationem, & fidem; eadem esset res cognita, sed ratio per quam cognoscitur,

ſcitur, eſſet duplex; nimirum fides, & demonſtratio. Alia eſt ratio ſub qua res cognoſcitur, & hæc ſe tenet ex parte ſcientiæ: ſub qua ratione res apprehenditur, & ſecũdum quam paſſiones in ſunt in ſubiecto, ac etiam varie res definiuntur. Vt in Phyſica mobilitas, & in Metaphyſica entitas: quia in Phyſica omnia conſiderantur vt mobilia ſunt; & ſecundum hanc etiam rationem omnia definiuntur, & probantur in tali ſcientia. Alia eſt ratio formalis, quæ ſe tenet ex parte obiecti, vt res eſt, quæ terminat actum intelligendi: ad quam habitus ſcientiæ, tanquam ad rem ſcitam relationem dicit. Quo fit, vt vbi eſt diuerſus modus obijciendi, ſit etiã diuerſa ratio obiecti. Vnde, idem color, alio modo ſenſui, alio modo intellectui, alio modo voluntati obijcitur: ac proinde variæ ſunt potentiæ quæ circa colorem diuerſo modo verſantur: at diuerſæ ſpecies coloris, vno & eodem modo ſeſe obijciunt, & eadem ratione ſpecifica, ideoq; vna eademq; potentia percipiuntur. Similiter, res vt res, & res vt quanta, & res vt ſenſibilis, vario modo obijciuntur, tribus ſcientijs, ſcilicet Metaphyſicæ, Mathematicæ, & Phyſicæ. Declaratur hæc doctrina de triplici ratione formali, hoc exemplo. Cognoſcitur hominem eſſe corruptibilem, quia eſt compoſitus ex contrarijs. Hæc cognitio eſt ſcientiæ naturalis quæ conſiderat hominem vt eſt ens, vel corpus mobile: & hæc eſt ratio formalis quæ ſe tenet

ex

ex parte ſcientiæ: Ratio formalis obiecti eſt ea per quam paſſio iſta ineſt homini, & quæ attingitur in obiecto: quod ſcilicet ſit compoſitus ex contrarijs, vnde ipſa oritur corruptio. Ratio per quam cognoſcitur, eſt demõſtratio, & medium: quia ſcilicet conſtat ex contrarijs. Vbi illud diligenter animaduertendum eſt, paſſiones fluere a rerum eſſentia quodam ordine, ita vt prima ſit ratio ſecundæ, & ſecunda tertiæ, & ſic deinceps: & quamuis omnes demonſtrari poſſint: tamen præcipua demonſtratio eſt de prima, & de alijs
1. Poſt. c.7. in ordinem ad primam. Octauum notandum: Quamuis vna eademq; ſcientia varias res conſideret: tamen, ſi iſtæ res diuerſæ aliquem ordinem & aliquam connexionem inter ſe habeant, poteſt ex illis effici vna totalis ſcientia, ob has rationes. Primo, ratione principiorum: quia, ſi
L. 1. poſt. tex.43. illæ ſcientiæ, vt ſcripſit Ariſtoteles, ſunt diuerſæ, quæ diuerſa habent principia, quæ ijſdem conſtabunt principijs, erunt ſub hac ratione vna ſcientia. Secundo, propter ordinem ad eundem finem, vt inter alios doctores adnotauit Richar-
Quæſt.3. dus; & ex Ariſtotele libro octauo politico capite primo diſcitur: vbi ait, cum vnus ſit finis toti ciuitati, clarum eſt oportere diſciplinam eſſe quoque vnam. Tertio, propter mutuam dependentiam vnius rei cognitæ ab alia. Nam, quæ in aliqua ſcientia cognoſcuntur, ita ſe habent, vt cognitio vnius pendeat ab altera, & vna præcedat, altera ſubſequatur; ita, vt quæ ſequitur,

tur, fiat nota ex antecedenti, & antecedens ex ſubſequenti magis innoteſcat. Quarto, ob ſimilem rationem, ſecundum quam variç concluſiones ex iiſdem principiis deducuntur: ſicuti multi homines ob vnam rationem viuendi dicuntur vnum. Itaque, ſicut in noſtro corpore partes diuerſæ, quia ſunt inter ſe connexæ & ordinatæ, vnum efficiunt compoſitum, ita plures notitiæ multarum rerum, quæ continentur ſub vno obiecto, vnam conficiunt integram ſcientiam. Vltimum notandum, Scientia, vt communiter ſcriptores docent, duo includit, videlicet multitudinem ſpecierum intelligibilium inter ſe ſubordinatarum, & qualitatem quandam per multos actus acquiſitam, per quam prompte de re cognita diſputamus. Solet tamen dubitari in quo potiſſimum ſcientiæ ratio ſita ſit, an in illa ſpecierũ ordinatarum multitudine, an vero in illa qualitate: & ſane, ſi in illo ſpecierum ordine ſita eſt, non eſſet ſimplex qualitas. Quare, qui defendunt ſcientiam eſſe ſimplicem habitũ, affirmare debent, potius eſſe illam qualitatem, quam ſpecies; quod doctrinæ diui Thomæ, quidquid ſcribat Capreolus, conformius eſſe videtur. Nam ſpecies ſolum neceſſariæ ſunt ad apprehenſionem: ratio vera ſcientiæ conſiſtit in iudicio, quo de rebus ſcitis fertur ſententia: erit igitur ſcientia, habitus ſiue qualitas, qua de rebus iudicamus. Quod ſi interdum beatus Thomas ipſas ſpecies vocat ſcientiam,

Franc. Zumel. Quæſt. 3. prol. D. Tho. 1. 2. q. 54. ar. 4. q. 20. de ver. ar. 7.

Caiet.

id non est mirum, cum ad rationem scientiæ requirantur. Atque de his notandis hactenus.

Varijs conclusionibus docetur, quid de vnitate Theologiæ sentiendum sit. Cap. XIII.

EX ijs quæ posuimus fundamentis, facile nunc erit hanc quęstionem de vnitate Theologiæ varijs conclusionibus explicare. Statuo igitur pro huius quęstionis resolutione has conclusiones. Prima conclusio: Theologia, quantũ ad entitatem suam est quędam qualitas, & accidens: & sub hac ratione, vt accidens est, sumit vnitatem suam numericam a subiecto, in quo est. Hæc conclusio est satis nota: ideo nihil est cur pluribus eam probem. Secunda conclusio: Theologię, ut tale accidens est, id est, quatenus est habitus cognitionis, assignanda est aliqua unitas. Alias enim esset quoddam aggregatum per accidens, quod est inconueniens. Vt autem, quo modo hęc doctrina sit una, intelligatur, per aliquot conclusiones uniuerse demonstrabo, docendo qua ratione scientiæ a suis obiectis specificentur. Tertia conclusio: Ratio formalis per quam, quæ se tenet ex parte scientis, non facit proprie distinctionem scientiarum; sed distinguit scientiam ab alijs habitibus, nimirum a fide, & ab opinione. Nam, ratio formalis per quã acquiritur scientia, est demonstratio: sed in hac conueniunt omnes scientię, ergo per hanc ratio-

nem

nem non distinguuntur: singulæ enim scientiæ demonstratione acquiruntur. Quod autem hæc ratio distinguat scientiam ab alijs habitibus, patet, quia parit assensum certum & euidentem, qui excludit fidem, & opinionem. Quare, si quis sciret rem per demonstrationem, & fidem, non essent duæ scientiæ, sed vna, de re vna: distinguerentur tamen istæ duæ cognitiones, vt fides, & scientia. Quarta conclusio: Distinctio generica scientiarum speculatiuarũ sumitur ab obiecto, vt obiectum est, non autem a ratione formali, quæ attingitur in obiecto, id est, a re, vt res est, seu, non a ratione, quæ, sed a ratione sub qua. Primum patet hæc conclusio ex Aristotele, qui hac ratione distinxit scientias speculatiuas in naturalem, Mathematicam, & Metaphysicam, quærens rationes formales obiectorum, quatenus varia ratione immutant intellectum, ad acquirendos istos habitus, quod faciunt per diuersum modum definiendi, magis vel minus abstrahendo a materia. Deinde, aliquæ scientiæ considerant vnam & eandem rem, quę attingitur in obiecto: & tamen illæ sunt inter se genere distinctæ; ergo generica distinctio non sumitur ab ista ratione: consequentia est manifesta: antecedens patet. Nam Astrologus & Physicus demonstrant rotunditatem terræ, sed ille per distantiam stellarum, qua æque distant ab omnibus terræ partibus: hic vero per grauitatẽ. Istæ autem scientiæ distinguuntur genere, & nõ

6. Met. tex. 2.

per rationem, quę attingitur in obiecto, cum res cognita sit eadem, ergo per rationem formalē, sub qua: cui rationi varij respondent definiendi modi, & demonstrationes variæ. Quincta conclusio: Ratio formalis sub qua non facit distinctionem specificam scientiæ, seu scientiæ specificæ non habent distinctionem a ratione formali sub qua. Explico, mobilitas, quæ est ratio sub qua omnia tractantur in Physica, non est ratio per quam distinguantur variæ species & partes scientiæ physicæ, exempli gratia, scientia de cœlo, a scientia de anima. Ratio huius conclusionis est manifesta: quia specificæ scientiæ in illa ratione communi conueniunt, sicuti rationale & brutum in animali; ergo per illam rationem non distinguuntur. Sexta conclusio: Distinctio & vnitas specifica scientiarum, non sumitur ab abstractione. Nota, abstractio duplex est: altera realis, secundum quam vna res est magis abstracta a materia, quam alia; vt anima sentiens, quam vegetans, & angelus, quam homo: altera quæ fit per intellectum, quam intentionalem vocares: conclusio intelligenda est de vtraque abstractione. Quod secunda non faciat distinctionem scientiarum patet. Primo, quia abstractio, est secunda quædam intentio, & a re ipsa prorsus extrinseca, ergo non potest esse ratio formalis distinguendi scientiam. Secūdo, ratio formalis debet esse aliquid per quod res quæ scitur constituatur in aliqua specie, &

ab alijs ſecernatur: at id fieri non poteſt per abſtractionem iſtam, igitur. Tertio, alias duæ ſcientiæ, quæ ſpecie differunt, vt Geometria, & Arithmetica non differrent ſpecie: cum habeant eandem abſtractionem, a materia ſenſibili. Quod ſi dicas, differunt ſecundum magis & minus, cum vna ſit magis vel minus abſtracta, quã alia; id, nihil eſt, quoniam magis, & minus non mutant ſpeciem. Quod autem abſtractio realis nõ faciat diſtinctionem, ex eo fit perſpicuum, quia in phyſica dantur res, quæ ſunt magis, & minus abſtractæ, vt patet in gradibus animarum, quarum vna eſt magis abſtracta, quam alia: & tamen ob hanc rationem ſolam non oritur ſcientiarum diſtinctio: & in Metaphyſica conſiderantur variæ res, quæ varie abſtrahunt: vt Deus, intelligentiæ, tranſcendentia, & prædicamenta. Septima concluſio: Diſtinctio, ſeu vnitas ſpecifica ſcientiarum, ſumitur a re, vt res eſt, ſeu a ratione, quæ attingitur in obiecto. Probatur ex doctrina certiſſima Ariſtotelis aſſerentis ſcientias ſecari vt res; ergo penes res diſtinguuntur. Lib. 3. de ani. t. 38. Deinde, ex eo ſumitur diſtinctio ſpecifica ſcientiæ; vnde ſumitur demonſtrationis diuerſitas: ſed hæc ſumitur a rebus, vt res ſunt, igitur. Maior eſt manifeſta, minor probatur. Vnitas, ſeu diſtinctio demonſtrationis ſumitur ab vnitate & diſtinctione principiorum: ſed hæc ſumitur a formali ratione obiecti; quia ratio formalis obiecti, eſt ipſa definitio, quæ eſt medium, &

3. de ani. tex.37. & 10.met. principium demonstrationes, igitur. Præterea scientia, & scibile, idem sunt ex Aristotele, ergo vbi est distinctum scibile, erit distincta scientia: ergo distinctio sumitur a re scita. Quare scientiam distingui ex obiecto formali, & ex principijs, idem est: quia principium demonstrationis est definitio, quæ est ratio formalis obiecti. Octaua conclusio: Distinctio & vnitas scientię, quæ est vnius conclusionis, non sumitur a ratione formali obiecti, sed ab vnitate passionis, quæ demonstratur. Nam de eodem subiecto sub eadem ratione formali, & per idem medium possunt demonstrari plures passiones: vt de homine per eius definitionem, quod sit risibilis, & disciplinabilis; ergo vnitas scientiæ vnius conclusionis sumetur ab vnitate passionis, quæ probatur. Nona conclusio: Habitus scientiæ, siue sit habilitas quædam intellectus, siue sint species, non videtur esse quid simplex, & vnum in ratione habitus. Primum, cum aliquis acquisiuit primam demonstrationem, aut acquisiuit totam scientiam, aut partem: si partem, ergo habitus non est indiuisibilis: si totam, sic arguo:

Lib.2. de ani. t.55. Qui habet totum habitum est in potentia proxima, vt docet Aristoteles, ad disputandum de tota scientia: nam potentia proxima est ea, secundum quam agens potest agere quandocunque vult, & non eget transmutatione ad agendum: ergo si ex prima conclusione habet quis perfectum habitum, poterit ex se sine alia disci-

plina

plina ceteras conclusiones cognoscere: quod est contra veritatem & experientiam. Sed responderet aliquis, ideo posse ceteras conclusiones cognoscere, quia eadem est abstractio, & ratio formalis omnium conclusionum; & ita qui cognoscit vnam, cognoscit & alteram. Sed contra, nam, si hoc esset verum, qui cognoscit principia, cognosceret etiam conclusiones, & idem esset habitus principiorum, & conclusionum: patet sequela, quoniam eadem est abstractio principiorum, & conclusionum. Rursus posset aliquis dicere, secundam conclusionem contineri in prima, & ideo cognita prima, potest cognosci etiam secunda: sed contra, quoniam omnes cõclusiones continentur in principijs; & tamen qui non acquirit nouum habitum non potest cognoscere conclusiones. Deinde, scientia est habilitas quædam intellectus circa res cognitas: sed res cognitæ sunt diuersæ; ergo etiam habilitates erunt diuersæ; & consequenter etiã scientiæ diuersæ. Confirmatur, in aliqua scientia sunt plura obiecta, plura principia & plures demonstrationes inter se diuersæ; ergo & diuersi habitus. Postremo, in scientia, exempli gratia, Physica, potest aliquis habere habitum erroneum, circa scientiam de cœlo, & habitum rectum circa scientiam de anima; ergo qui habet habitum bonum de vna conclusione, per illum non est dispositus immediate, circa alias conclusiones. Quare, diuersi erunt habitus, per

quos diuersa obiecta cognoscuntur. Decima conclusio: Vnus est simplex habitus, quo cognoscuntur variæ passiones de vno, eodemq; subiecto. Nam cum illæ plures demonstrationes sint subordinatæ, pendent ab vno medio, & consequenter ab vno principio. Sed peteres, cur cognita prima passione, non cognoscuntur alię? Respondetur, id accidere ob imbecillitatem intellectus nostri, qui non habet tantum luminis, vt possit simul omnes passiones percipere. Vndecima conclusio: Ratio formalis intrinseca per quam Theologia distinguitur intrinsece ab alijs scientijs, non est reuelatio, siue ratio reuelationis. Nam, per reuelabile, vel intelligitur lumen diuinum nobis infusum quo reuelantur res diuinæ, vel ratio formalis sub qua considerantur omnia in theologia, vel denique ratio formalis per quam assentimus conclusionibus, sed nullum ex his est caussa, cur Theologia ab alijs scientijs distinguatur, ergo. Nam, si accipias reuelabile primo modo, est ipse habitus fidei: si secundo modo, reuelabilitas, non est ratio sub qua probantur conclusiones in Theologia; sed Deus vt Deus, vt postea dicetur: si tertio modo, sequeretur Theologiam acquisitam esse formaliter fidem, si ratio assentiendi esset ipsa reuelatio. Quare, vt arbitror, reuelabilitas se habet extrinsece ad distinguendam Theologiã ab alijs scientijs, sicuti etiam abstractio in scientijs humanis, quæ, vt diximus, non est ratio formalis

Paulus. Sonz. 6.Met. c.9.

cur

cur distinguantur scientiæ, sed ratio extrinseca sub qua omnia considerantur in scientia. Quare, ni fallor, reuelatio respectu Theologiæ conclusionum, non est ratio intrinseca vnitatis & distinctionis, sed est conditio sine qua, multa non probarentur de Deo, a nobis, nisi fuissent aliqua principia reuelata: sicuti, non crederemus res fidei, nisi Ecclesia eas proponeret: & non haberemus scientias, nisi fieret vniuersalitas in rebus, quæ est ratio quædam extrinseca, cur res a nobis sciantur. Ex quibus inferre licet, reuelationem non se habere eodem prorsus modo, vt se habet abstractio in scientijs humanis. Quia abstractio, nihil manifestat, vt reuelatio, quæ aliquas res manifestat, nimirum principia: nec etiam est ratio assentiendi, sicuti est reuelatio, respectu principiorum, & remote respectu conclusionũ. Rursus confirmatur, & explicatur hæc nostra conclusio. Cum est quæstio, an Theologia sit vna, nõ dubitatur de cognitione principiorum, sed de Theologia conclusionum: at reuelabilitas est ratio, quæ dat vnitatem rebus creditis, & est caussa per quam reuelata credimus, non autem est ratio formalis obiecti Theologiæ, vt infra docebitur, neque ratio per quam assentimus Theologicis conclusionibus, igitur. Quod si dicas, quomodo ergo distinguitur a Metaphysica, quę etiam considerat Deum, nisi formaliter distinguatur per reuelationem? Respondeo, distingui quidem per reuelationem ratione prin-

cipio-

cipiorum,& quasi extrinsece: at vero intrinsece distinguitur per ratione formalem obiecti, quia considerat Deum sub ratione deitatis, & secundum omnia, quæ insunt Deo, vt Deus est: & vt est cognoscibilis non solum per creaturas, sed etiam per lumen supernaturale. Duodecima conclusio: Theologia principiorum est vna secundum speciem. Nam hæc doctrina est idem quod fides: at fides est vna secundum speciem, ergo: siquidem scriptum est, vnus Deus, vna fides, &c. Cõfirmatur, quia si quis negaret vnum articulum, aut de eo dubitaret, amitteret totam fidem: quare erit simplex habitus. Quod si peteres, vnde habeat hanc vnitatem, responderem in primis, non habere ex obiecto; quia articuli sunt multiplices; sed a ratione formali per quã credimus, quæ vna est omnium credendorum: auctoritas, scilicet diuina. Habet etiam ex eo, quod hic habitus est simplicissimus, & perfectissimus, ac proinde ipse solus præstat, quod varia lumina humano discursu acquisita præstarent. Sicuti sol, qui tantum lumen, & multo maius præbet, quam omnia alia sidera præbeant. Ex his quæ hactenus decreta sunt, satis euidenter intelligi potest, quomodo Theologia sit vna: quia, quæ dicta sunt de scientia in communi, facile est applicare cuilibet scientiæ in particulari. Decimatertia conclusio: Theologia est vna sciẽtia propter rationem formalem sui obiecti, vt obiectum est, nimirum, propter rationem, sub

qua: quæ autem ſit iſta ratio, poſtea dicetur. Hæc,& quæ ſequentur concluſiones, probantur ex ijs, quæ dicta ſunt: vnde non eſt opus priuata probatione. Decimaquarta concluſio: Theologia non eſt ſimplex habitus, ſed plures, pro varietate obiectorum partialium ac mediorũ. Vltima concluſio: Theologia dicenda eſt vna ſcientia propter attributionem vnius obiecti, propter vnum finem, & propter eadem principia, iuxta ea, quæ diximus ſupra in vltimo notando. Et hæc pro reſolutione huius difficultatis dixiſſe volui. Marſ.q.2. prol.ar.4.

Refelluntur rationes pugnantes contra ea, quæ proximo capite decreta ſunt.
Cap. XIIII.

NONNVLLÆ ſunt rationes, quæ contra eas concluſiones, quas proximo capite ſtatuimus, fieri poſſunt; quas nunc afferam & diſſoluam, vt ea quæ diximus adhuc corroborentur magis. Prima ratio: illa ſcientia eſt vna, quæ eſt vnius generis, id eſt vnius obiecti, vt Ariſtoteles docuit: ſed Theologia non eſt de vno rerum genere, cum agat de Deo, & de rebus a Deo factis, & de varijs, ac inter ſe diuerſis creaturis, quæ in vno genere non conueniunt; non ergo erit vna ſcientia. In primis, negatur non eſſe ſcientiam vnius generis, cum ſit de Deo, vt Deus eſt, ad quem omnia, quæ tractantur in hac ſcientia Ariſto. 1. Poſt.t.43.

tia referuntur. Deinde, non omnia quæ traduntur in scientia debent esse ipsum subiectum; sed sunt, uel principia, uel partes, uel passiones, uel effectus: Quare, licet Theologia agat de multis rebus, agit tamen principaliter de Deo, & de alijs, quatenus Deus est ratio cognoscendi illa, sicuti lumen est ratio cognoscendi sensibilia communia. Nec propterea, quod considerat aliquas creaturas secundum proprias rationes formales, per quas differunt a Deo, non erit una, quia istæ rationes secundario pertinent ad eius obiectum. Sicuti uisus non est dicendus multiplex quamuis primum feratur in colorem, tum in uarias species coloris. Secunda ratio, scientiæ secantur sicuti res, ut Aristoteles docet: sed Theologia tractat diuersas res: erunt igitur plures Theologiæ. Hoc argumentum pugnat contra eos, qui ponunt unum simplicem Theologię habitum: quod si inferret, nullo modo esse unā, negatur consequentia: quia debet dici una ob caussas in extrema conclusione superius recensitas. Tertia, ratio formalis obiecti Theologiæ, non reperitur in omnibus partibus Theologię, ergo non poterit dici una scientia ratione principalis obiecti: antecedens patet; quia ratio deitatis, quę est ratio formalis Theologię, ut postea dicetur, non reperitur in ijs rebus quę pręter Deum in Theologia tractantur, ergo. Respondetur, licet ratio formalis Dei, non reperiatur in creaturis; satis tamen est, ut creaturę referantur ad

ad Deum, ut ad principium, & finem, ut Theologia possit dici una. Neque enim ex ęquo agit de Deo, & de creaturis, nec sub eadem ratione uniuoce; cum nulla sit formalis ratio, quę ęquę conueniat Deo & creaturis. Et eadem difficultas posset fieri de Metaphysica, quę agit de Deo, angelis, & decem categorijs, quibus non est aliqua formalis ratio communis uniuoca. Quarta, hac quarta ratione & sequentibus probabitur Theologiam esse simplicem habitum. Theologia est una scientia; ergo est unus habitus: consequentia uidetur manifesta, a specie ad genus: sicut si diceres, est unus homo, ergo est unum animal. Huius rationis negatur antecedens: non enim est una scientia, sed plures scientiæ partiales, ex quibus fit una scientia ob iam dictas caussas: neque eodem modo homo dicitur unus, ut Theologia una. Quincta, Scientia sumit suam distinctionem ab obiecto formali: sed hoc in Theologia est unum, ergo ipsa erit una. Hoc argumentum solum probat esse unam generice, propter attributionem unius obiecti generici: sed est multiplex ratione multorum obiectorum partialium, de quibus habentur specificæ scientiæ. Sexta, Theologia est perfectio intellectus humani: sed intellectus est unus, ergo etiam ipsa erit una. Si quid hæc argumentatio concluderet, probaret, unicum esse habitum omnium scientiarum; quod etiam, qui contra sentiunt, negarent. Licet

ergo

ergo intellectus sit vnus: tamen, quia obiecta sunt varia, circa quæ varie per varias demonstrationes intellectus disponitur, ideo variæ sunt dispositiones, & habitus. Septima, vnicus & simplex habitus fidei, habilitat circa omnia credenda: ergo etiam vnus simplex habitus unius scientiæ circa omnia scibilia. Respondetur, non est eadem ratio: quia fides non acquiritur per cognitionem diuersorum obiectorum, ut acquiritur scientia: quare, cum uaria obiecta uarie concurrant ad disponẽdum intellectum, uarij quoque producuntur habitus. Neque existimare debes, quodcunq; obiectum cognitum esse caussam diuersorum habituum; sed solum illa obiecta, quæ uario modo disponunt. Octaua, omnis forma existens in anima, est simplex qualitas: sed scientia est quædam animæ forma; erit igitur qualitas simplex. Maior propositio est manifesta, quia cum anima sit spiritualis, recipiet formas spirituales, & simplices absque ulla compositione. Respondetur, isti uarij habitus non faciunt ueram compositionẽ, sed solum rationem dependentiæ unius ab alio, ut diximus. Adde, quod eadem difficultas posset fieri de habitibus diuersarum scientiarũ, probando animam non esse capacem plurium habituum. Nona, maiorem simplicitatem habent qualitates animæ, quam qualitates corporis, ut exempli gratia, quam caliditas & frigiditas: sed hæ sunt simplices, ergo etiam scientia, quæ est

qua-

qualitas animæ, erit simplex. Facilis est solutio, dicimus ergo satis esse, ut quælibet specialis notitia sit simplicior, quam qualitas corporalis: sed non est necesse ut totalis habitus sit simplicior. Decima, non sunt minus simplices habitus intellectus, quam habitus uoluntatis: sed hi sunt simplices, uirtutes enim sunt simplices qualitates; ergo etiam habitus intellectus erunt simplices qualitates. Non est par ratio de uirtute, & de scientia: quia ad acquirendam uirtutem non cõcurrit obiectum cum sua specie, sed sola exercitatio, & actus potentiæ. Rursus, sub uno etiã genere uirtutis sunt multi partiales habitus, circa uaria uirtutum obiecta, quæ specie differunt. Vndecima, diximus scientias naturales non distingui per tres abstractiones, tanquam per rationes formales: at hoc uidetur esse contra Aristotelem libro sexto Metaphysices, ubi docet esse tres scientias, ob tres diuersas abstractiones, igitur. Respondetur, Aristotelem eo loco, solum ex uario modo definiendi & ex uaria ratione formali colligere uarias scientias, quod nos etiã supra docuimus. Rursus responderes Philosophum eo loco solũ agere de diuerso modo definiẽdi & procedendi trium scientiarum, & nihil disputare de unitate scientiæ. Quare, sicuti esse abstractum a singularibus, non facit unitatem scientiæ, quia omnium scibilium una esset scientia; ita abstractio maior uel minor non facit distinctionem scientiarum. Duodecima, habitus Tex. 2.

diui-

diuinitus infusi, exempli gratia fides, spes, & gratia, sunt simplices qualitates, vt omnes confitentur; ergo etiam habitus Theologiæ, quamuis sit doctrina quædam naturaliter acquisita: patet consequentia, quia Deus in operibus gratiæ operatur conformiter naturæ: vt igitur habitus gratuiti sunt simplices qualitates, ita etiã habitus vi naturæ acquisiti. Huius argumentationis consequentia nulla est: quoniam habitus naturales acquiruntur per varias rationes, & per varia media, siue rationes formales; & ideo varijs actibus, varij producuntur habitus. Decimatertia ratio, quæ est contra allatam responsionem: si diuersi actus producerent diuersos habitus, ergo multi actus non perficerent vnum & eundem habitum. Exempli gratia, in danda eleemosyna, actus in dandis pecunijs, non perficerent habitum, ad dandam eleemosynam in dando pane, vel frumento: & qui solitus esset furari pecunias, non esset per istos actus factus idoneus ad surripienda alia bonorum genera; cum actus sint diuersi, ac proinde diuersa vitia. Hæc obiectio facile soluitur ex ijs, quæ supra scripsimus: quoniam isti actus sunt circa idem obiectum sub eadem ratione formali, & ideo ad vnum & eundem habitum pertinent, quem habitum isti actus repetiti, perficere, & circa obiecta quæ sub eadem ratione continentur, habilem reddere possunt. Decimaquincta ratio: Theologia habet vnum obiectum formale, a

quo ſpecificantur actus, ergo omnes actus erunt eiuſdem rationis & ſpeciei, & ita ad vnum ſimplicem habitum pertinebunt: nec enim actuum & habituum multiplicatio fit per rationes materiales. Quid huic obiectioni ſit reſpondendum iam ex dictis patet: ideo in eius ſolutione immorari nolo. Vltima ratio: quod diximus, & probauimus ſcientias non diſtingui per abſtractionem, videtur eſſe contra omnium Philoſophorum, & Logicorum opinionem, qui vno ore affirmant, ſcientias per varias abſtractiones diſtingui: non igitur quod nos docemus verum eſſe videtur. Primum, quid ſi dicamus eos, qui aliter ſentiunt errare? quod rationes a nobis allatæ, haud obſcure demonſtrant. Deinde, vt ſupra innuimus, abſtractio habet fundamentum aliquod in ipſa ratione formali obiecti: nam prout res ſecundum diuerſam rationem formalem obijciuntur, vt ſunt cognoſcibiles ſecũdum quod ſub ſenſum, vel imaginationem, vel ſub ſo lam rationem cadunt, magis & minus dicuntur abſtractæ. Et quoniam per ea quæ a nobis confirmata, & refuta ſunt, quid de vnitate ſcientiarum & ſacræ Theologiæ ſentiendum ſit, ſatis explicatum eſſe arbitramur, ad aliam huius doctrinæ formam explicandam tranſitum faciamus.

Explicatio articuli quarti diui Thomæ, ac variarum sententiarum circa hanc difficultatem, An Theologia sit scientia practica, vel speculatiua. Cap. XV.

INTER alia attributa intrinseca, quæ de aliqua scientia quærunter, est illud, an sit practica, vel speculatiua: propterea cum diuus Thomas probasset sacram doctrinam esse scientiam, & vnam scientiam, quęrit modo, an sit practica, vel speculatiua: hoc est, an eius finis sit actio, vel cognitio, seu operari, vel scire: ad quam quæstionem ita respondet. Prima conclusio: Sacra doctrina vna existens, est simul practica & speculatiua. Primum, illa scientia, quæ sub vna ratione formali complectitur omnia, quæ sunt in alijs scientijs, est simul practica & speculatiua: Theologia est huiusmodi; quia cognoscit omnia sub lumine diuino; ergo erit simul practica & speculatiua: licet humanæ scientiæ sint partim practicæ, partim speculatiuæ. Deinde, Theologia est participatio & impressio quædã scientiæ diuinæ: sed sciẽtia Dei est simul speculatiua, & practica; ergo & nostra Theologia. Secunda cõclusio: Sacra doctrina est magis speculatiua, quam practica. Primo, quia practica est de eo, quod ab homine fit: at Theologia pręcipue agit de Deo, qui facit hominem, igitur. Secundo, quia licet agat de actibus humanis; tamen

tamen de eis agit vt ordinantur ad perfectam cognitionem Dei in beatitudine. Hæc diuus Thomas. Nunc, quid hac de re alij senserint, explicemus. Dominus Caietanus de proposita disputatione, ita sentire videtur. Primum, ait Theologiam esse speculatiuam & practicam, non per aggregationẽ, sed eminenter. Est enim vna simplex qualitas, quæ eminenter vtranque rationem continet: sicuti sol, qui est eminenter calidus & siccus, cum producat effectus caloris, & siccitatis. Deinde ait, non solum esse eminenter practicam, & speculatiuam, sed etiam formaliter; sicuti etiam sol est formaliter calidus, & exsiccatiuus. Postremo, ait esse magis speculatiuam, quam practicam; non solum quia plures sunt conclusiones speculatiuæ, quam practicæ; sed etiam, quia magis assimilatur speculatiuæ propter dignitatem: veruntamen eminenter tota est practica, & tota speculatiua. Durandus autem de hac quæstione hunc in modũ disseruit. Primum, distinxit Theologiam in eam, qua cognoscuntur, quæ continentur in sacris literis, & in eam, quæ est habitus conclusionum, ac demum in eam, qua defenduntur res fidei: vt etiam supra docuimus. Et quidem duas priores censet esse practicas: primam, ob eam caussam, quod versatur circa actionem, & opus meritorium: alteram vero, quoniam deducit conclusiones ex principijs practicis: tertiam ait esse speculatiuam, quia defendit, & declarat res

fidei: & ideo habet pro fine veritatem: quo fit vt sit speculatiua. At vero Gabriel, Gregorius, Ocanus, & ceteri Nominales, quoniam multos ponunt Theologiæ habitus, quorum alij sunt practici, alij speculatiui, dicunt esse practicam, & speculatiuam per aggregationem. Scotus autem & Richardus dicunt esse tantum practicam. Alij, vt Carthusianus, Capreolus, & diuus Thomas, existimant appellandam esse simpliciter speculatiuam, cum ordinetur ad finem, qui est visio beatifica. Alij dixerunt ex obiecto esse speculatiuam, cum sit de Deo, qui effici non potest: ex fine vero, qui, ex Augustino, est gignere, nutrire, & roborare caritatem, esse practicam. Denique sunt qui dicant, non esse practicam nec speculatiuam, sed affectiuam: ita sensit diuus Bonauentura, Albertus & Ægidius, quæ sententia, hoc pacto intelligenda est. Quādo aliquid habet plures fines subordinatos, quorum vnus est propter alium, denominatio ab vltimo & principali fine sumenda est, vt omnibus constat; vltimus enim finis fit præstantior, cum alij ad ipsum ordinentur. In hac autem sacra doctrina tres licet assignare fines, quorū primus est docere & illustrare intellectum circa res diuinas; & hic ordinatur ad secundum, qui est, homines bonos efficere; & hic refertur ad tertium, qui est magis principalis, & hic finis est amare Deum. Nanque caritas in via maior est fide, & alijs omnibus virtutibus, vt constat ex Paulo,

Quæst. 4.
Quæst. 2.
Quæst. 3.
Quæst. 2.
Quæst. 3.
Dist. 1. q. 3
Quæst. vi.

Lege Ioā. Bass. q. 8. vbi late.

prima

prima ad Corinthios capite decimo tertio. Ex quibus colligitur Theologiam debere denominari ab hoc præcipuo, & vltimo fine, qui eſt caritas. Et cum caritas nihil aliud ſit, quam quædam voluntatis affectio in rem amatam, propterea hæc doctrina appellanda erit affectiua, ſeu caritatiua, non autem practica, vel ſpeculatiua. In ſumma, alij volunt eſſe me re ſpeculatiuam: alij ſolū practicam: alij formaliter vtrunque: alij eminenter vtrunque: alij denique affectiuam. Et hæc ſunt fere theologorum in hac quæſtione placita. Aug.li.1. de doctr. Chriſt. c. 35.& 36.

Ponuntur notanda quædam ad explicandam ſcientiæ practicæ, & ſpeculatiuæ naturam.
Cap. XVI.

PROPOSITÆ difficultatis explicatio ex recta intelligentia naturæ ſcientiæ practicæ & ſpeculatiuæ pendet: propterea, vt hæc quæſtio clare exponi queat, quid praxis, & quid ſpeculatio ſint, fuſius explanare oportet: ad quod efficiendum, quædam notanda proponam. Notandum primum: Praxis, & practica, ſunt voces a Græcis acceptæ, quibus tanquam ſuis iam vtuntur Latini: ductæ a verbo πράττω, vel πράττομαι, quod agere, & in magiſtratu eſſe & elaborare, vt aliquid efficiatur, ſignificat. Praxis, Latine ſonat, actionem, & executionem. Hinc practicus, latine actuoſus, in rebus agendis verſatus, & Bud.iCō. linguæ græcæ.

ad res humanas tractandas aptus. Actio autem est operatio, quæ nihil post functionem relinquit: sicuti effectio, est operatio illa post quam restat aliquod effectum,& opus. Et sicuti actio, & effectio differunt,ita agere & facere, & apud Gręcos, πράττειν, & ποιεῖν, quod est facere,& operari, ita, vt aliquod opus post factionem relinquatur: & ideo Deum Factorem non autem actorem mundi nominamus. Quare facultas practica erit illa, quæ in actione versatur. Verum hæc nomina & verba sæpe confunduntur, & vnum pro altero capitur. Hinc est, quod practicum, aliquando sumitur pro actione, &
Aristot.2. Met. t.3. Plat. in Gorg. ea operatio proprie dicitur practica, vt postea dicemus, quæ a voluntate pendet: aliquando pro opere extrinseco: aliquando vero communiter,pro actiuo, & factiuo. Et hoc modo sumitur practicum in hac quæstione,quatenus distinguitur a speculatiuo, quod neque ad actionem,neque ad effectionem ordinatur. Notandum secundum: Duo sunt humani intellectus munera; alterum est contemplari & cognoscere res omnes. Nam,vt eleganter dixit Epictetus apud Arianum, ἐςὶ γὰρ φιλοθεώρον τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. id est,homo est animal contemplationis veri appetens: & M. Tullius dixit, vitam hominis esse contemplari. Alterum est, vt reliquas hominis actiones,tanquam consultor,dirigat,ac regat. Etenim humanus intellectus debet esse similis, quãtum fieri potest intellectui diuino, cuius est

participatio quædam : intellectus autem diuinus non modo contemplatur, seq; ipsum intelligit, sed etiam omnia effecit, dirigit, atque gubernat. Humanus itaque intellectus, non secus, ac oculus se habere debet; qui non solum sibi, sed etiam alijs membris videt. Ratione primi muneris, intellectus speculatiuus, ratione vero posterioris, practicus nominatur. Operationes autem quas intellectus dirigere potest, vel sunt propriæ, quia, cum sit potentia immaterialis potest seipsum in sese reflectere, & seipsum quodammodo docere : vel sunt operationes voluntatis, vt electio, & appetitio : vel a voluntate bene affecta pendent, vt exercere iustitiam fortiter pro religione pugnare, & caste viuere : vel sunt operationes externæ, quæ a bonitate voluntatis non pendent, sed ab habitu artis, vt bene exerceantur : quæ sunt in duplici differentia. Aliæ enim sunt quæ nullum relinquunt opus, vt saltare, & sermocinari; ad quas referri possunt actiones sensus. Aliæ quæ aliquod relinquunt opus, vt ædificare, texere, & fabricare. Ex quibus colligitur, homini, qui has omnes operationes imperfecte a natura exercet, plures artes necessarias fuisse, quibus ad eas recte exercẽdas iuuaretur. Colligitur etiã, quædam habituum distinctio, quod alij sint cognoscitiui, alij vero directiui. Notandum tertium, habitus directiui sunt in duplici differentia : alij dirigunt operationem, seu actionẽ speculatiuam, in quo

V 4 genere

genere est sola Logica, quæ dirigit intellectum in cognitione scientiarũ: qua ratione actus speculationis potest vocari practicus, cum ab alio dirigatur. Sed sub hac ratione tam Logica, quã actus speculatiuus improprie praxis nominantur. Vel dirigunt alias operationes distinctas ab operationibus intellectus, quod speciatim ratio practici requirit: qua ratione, nec Logica, nec scientiæ possunt dici practicæ; sed omnes habitus, qui dirigunt alias operationes dicentur practici. Si autem istarum operationum perfectio, siue sint interiores, siue exteriores, pendeat a voluntate, & ab electione, talis directio pertinet ad moralem sciẽtiam, quæ, saltem in communi, dirigit humanas operationes, vt honeste fiant: vel ad prudentiam, quæ supposita volutate bene affecta, per virtutes proxime dirigit hominem ad efficiendum opus honestum, quo is qui agit nominatur bonus: & hæc directio speciatim ab Aristotele appellatur praxis. Si vero perfectio operationum non pendeat a voluntate, sed a solo habitu intellectus, & a ratione, ita vt opus possit appellari bonum, etiam si is, qui agit in genere moris sit malus; talis directio fit ab habitu artis. Quare, habitus canendi dum dirigit cantilenam, facit bonum cantatorem & bonam cantilenam, sed non bonum hominem. Vt autem hoc melius explicetur, animaduertendum est, duobus modis aliquem actum ab habitu intellectus dirigi posse: vno modo quantũ ad vsum, altero

L.2.Phys. Li.6.Eth.

altero vero quantum ad ſpecificationem actus. Tunc dirigitur actus priore modo, quando regulatur ſecũdum circunſtantias extrinſecas temporis, vel loci, vt actio hoc vel illo tempore, hoc vel illo loco fiat: & hac ratione poſſunt dirigi, ſeu regulari omnes actus, etiam intellectus, & ſenſus: quæ directio proxime pendet a prudentia. Nam prudens docet quando & vbi, & quantum ſit ſpeculandum, ſeu videndum. Tunc dirigitur poſteriore modo, quãdo dirigitur circa obiectum quantum ad modum intrinſecum, vt hoc, vel illud fiat: & hæc directio non pertinet ad prudentiam, ſed ad alios habitibus, qui bene diſponunt potentias circa ſua obiecta. Si ſumatur directio primo modo, omnes actus poſſunt dici praxis, cum a prudentia & a voluntate imperante pendeant: ſi vero altero modo, non omnes erunt practici: vt patet in actibus ſenſuũ, qui quoad ſpecificationem, & modum intrinſecum non poſſunt ordinari, cum a natura circa ſuum obiectum ſint determinati. Ex his colligere licet, tria eſſe habituum genera: alij ſunt ſpeculatiui, quibus diriguntur, & perficiuntur operationes ſpeculatiuæ: alij actiui, qui dirigunt operationes morum: alij effectiui, qui dirigunt alias actiones externas. Vel ſi ſumamus praxim in communi, vt includit omnem directionem, alij erunt habitus ſpeculatiui, alij vero practici. Infertur deinde, praxim duobus modis poſſe accipi: vno modo pro actu intellectus

diri-

dirigente operationem, altero modo pro ipsa operatione, quæ dirigitur. Et licet Ioannes Bachonus putet praxim esse ipsum actum intellectus dirigentem: tamen potius dicendum est esse ipsam operationem directam: actus vero intellectus dicitur practicus, quia praxim ordinat. Quod si praxis primo modo sumatur, reperitur etiam in intellectu, qui diuiditur in practicum & speculatiuum. Si vero altero modo, quo proprie praxis sumitur, tunc, actus & habitus voluntatis & aliarum potentiarum dicentur practici, quia ab intellectu diriguntur, & quoad finem, & quoad media. Colligitur etiã praxim duobus modis summi posse, vno modo large, pro quocunque actu ordinante, vel ordinato, siue sit actus intellectus, siue voluntatis, siue alterius potentiæ, dummodo ab alio ordinetur, quo modo Logica, vt dicebamus, potest dici practica, quia dirigit actus omnium scientiarũ, & actus scientiarum practici, quia ab alio ordi-
Greg.q.4. nantur, sub qua significatione aliqui male accipiunt, praxim: alio modo stricte, pro actu ordinato ab intellectu, ita vt non solum procedat a distincto habitu, sed etiam a distincta potentia. Quare, ea cognitio dicetur practica, quæ ordinat alium actum distinctũ ab intellectu & productum a potentia ab eodem intellectu diuersa. Quo etiam loco breuiter admonuerim practicum nõ solum dici id, quod fit, sed etiam id, quod actione practica aliquo modo attingitur.

Notan-

Notandum quartum, in quo explicandum eſt in quo priuate habitus practicus,& ſpeculatiuus differant,& conueniant. Conueniunt autem potiſſimum in hoc, quod vterq; habitus aliquid cognoſcit: ſicuti enim ſpeculatiua ſcientia cognoſcit ſuum obiectum, ita etiam ſcientia actiua, ſiue ars, ſuum. Verum hic animaduertendum eſt, in practica duplicem eſſe cognitionẽ, alteram ſpeculatiuam reſpectu ſui obiecti, per quam eius naturam & proprietates cognoſcit: alteram practicam, quæ continet cognitionem præceptorum, & mediorum, quibus acquiritur finis,& hæc eſt ipſa praxis : quæ duplex eſt, altera vniuerſalis, vt ſi in morali philoſophia aliquis doceat fortiter agendum eſſe, ad idq; faciendũ viam oſtendat: altera particularis, cum applicãtur præcepta ipſi actioni: vt, cum docetur hoc tempore, & loco, & modo agendum eſſe, quæ directio potiſſime ab experientia pendet: & in hoc ſita eſt completa ratio practici, ſcilicet in ipſa particulari directione operis faciendi; quæ directio excludit omnino ſpeculationem: ſicuti ſpeculatio formaliter conſiſtit in ſola cognitione abſque directione, ſeu ordine ad directionẽ operis. Ex quo inferre licet cognitionem practicam eſſe duplicem : alterã qua cognoſcitur obiectum operabile,& modo operabili:alteram qua dirigitur actus ipſe quantum ad vſum,& circunſtantias particulares : & illa prima cognitio, primo facit diſtinctionem inter cognitionem practicam

cticam & speculatiuam. Quia, si in aliquo esset cognitio de obiecto operabili, quæ potest reduci ad praxim, licet is nollet eam ad praxim reducere, adhuc illa cognitio potius censeretur practica, quam speculatiua: etiam si de illo obiecto aliquæ haberentur demonstrationes, vt patet in philosophia morali, in qua multæ repeiuntur demonstrationes: quæ tamen ratione obiecti & finis est practica. Differunt autem his modis. Primum ex parte obiecti, quia obiectum habitus speculatiui non est aliquid operabile, seu factibile, id est, non est aliqua arte & operatione effectum: vel si esset de aliquo factibili, non esset de eo, vt factibile est, sed solum, vt cognoscibile. Vt si quis solam notitiam speculatiuam de domo haberet; quo etiam modo haberi potest scientia de virtute in philosophia morali. Differunt etiam ex parte obiecti, quia scientia est de obiecto necessario, praxis auctem, seu habitus practicus, est etiam de obiecto contingenti. Deinde, ex parte finis, quia finis habitus speculatiui est sola cognitio, finis practici præter cognitionem, est ipsa operatio. Quo loco animaduertendum est, alium esse finem scientiæ, ad quem ipsa per se ordinatur, alium vero scientis, qui scientiam ad aliquem alium finem sibi propositum ordinare potest: a quo fine non est sumenda scientiæ ratio. Differunt præterea ex modo cognoscendi, & ex modo tractandi, quia scientia practica procedit modo

Arist. lib. 6. Met. in princ.

Arist. 6. Eth. c. 5.

Lib. 3. de ani. t. 49. Li. 2. Met. t. 2. & 3.

D. Tho. 1. Eth. lec. 3.

modo compositiuo, speculatiua vero modo resolutiuo: practica non solet considerare caussam rei. speculatiua maximæ: practica dirigit actionem, & ideo est actuosa, speculatiua solum cognoscit, & nullam actionem dirigit. Quo fit, vt practica diuidatur iuxta operationes quas dirigit, speculatiua vero iuxta res, quas cognoscit. Item differunt in hoc, quod habitus practicus acquiritur, & perficitur actione; speculatiuus sola mentis agitatione. Postremo differunt ratione principij, vnde originem habent, quod alio notando planius explicabo. Notandum quinctum: vt in homine, vt supra diximus, sunt tria operationum genera, nimirum operatio speculatiua, operatio moralis, siue actiua, quę a volũtate bene affecta pendet, & operatio effectionis, siue artis; ita tria sunt genera habituum per quos istæ operationes diriguntur, & recte exercentur, qui habitus diuersa habent principia. Nam, principium speculationis sunt res ipsæ: quia ab ipsis hauritur cognitio; quæ debet esse conformis ipsis rebus, quæ sunt mensura nostræ scientiæ. Et propterea veritas quæ est in intellectu, dicitur esse adæquatio rei & intellectus. Huc pertinent axiomata illa: vt res se habet ad esse, ita ad cognosci: Ex eo quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa. Quare, si res non essent, scientiæ non existerent. At vero principium actiuæ, & practicæ operationis est in nobis; sed differenter. Nam principium

Arist.li.2. de cœl. t. 70.72.10. Met. t.3. D.Tho.2. cęl.lec.2.

actionis

actionis moralis est electio a prudentia regulata: & ita nos sumus principium agibilium, quorum mensura est recta ratio, seu prudentia: & illud dicetur verum & bonū opus morale, quod est recte rationi congruum. Principium aliarū humanarum actionum, quarum perfectio non pendet a voluntate, siue relinquāt aliquod opus, siue non, est ars, a qua diriguntur & perficiuntur: quarum perfectio pendet a conformitate, quam debent habere cum arte: & ita illa dicetur bona, seu perfecta domus, quæ est conformis regulis artis, seu ideæ artificis. Et ex his patet differentia illa vltimo loco posita inter scientiā practicam, & speculatiuam ex parte principij. Patet etiam quomodo artes possunt diuidi iuxta varia principia, fines, & media. Rursus constat practicam sciētiam speciatim esse eam, quæ dirigit actiones extra intellectum: quæ duplex est: altera practica actiua, quæ dirigit operationes moris: altera, quæ dirigit operationes artis; quæ practica effectiua potest appellari. Denique ex his quæ notata sunt, possunt colligi hæ definitiones praxis. Praxis vniuerse sumpta, est operatio a speculatione distincta: vel est quælibet operatio humana apta dirigi secundum rationē, secundum circumstantias, & finem: & sub hac ratione omnis operatio etiam speculatiua potest dici praxis. Nam speculatio potest fieri in malum finem; ergo potest regulari a recta ratione. Rursus, Praxis est operatio directa a cognitione intel-

Arist. l. 6. Met. c. 6. & lib. 10. Eth.

intellectiua. Et ſic excluduntur operationes intellectus,& includuntur omnes aliæ operationes, etiam quæ eliciuntur a voluntate: quod dixerim cõtra Henricum, qui nomine praxis,vult ſolum contineri actus imperatos a voluntate: quoniam etiam actus a voluntate producti & electiones debent ab intellectu ordinari. Hæc autem directio non ſolum eſt ratione electionis mediorum,ſed etiam ratione finis, quantum ad vſum: quod dixerim contra aliquos, qui putant praxim non eſſe ratione finis. Rurſus hæc praxis poſſet ſic deſcribi. Praxis eſt actus extra intellectum ab ipſo quoad ſpecificationem ordinabilis: quæ definitio ſatis patet ex dictis. Itaque,vt hoc caput concludamus,practica ſciẽtia ea eſt,quæ proxime & per ſe praxim ordinat & ad praxim refertur: illa vero ſpeculatiua,quę ad ſpeculationem proxime diſponit.

Quodlib. 14. contra quẽ Scot.

Ocan.

Varijs concluſionibus docetur, quid in propoſita quæſtione tenendum ſit. Cap. XVII.

EX ijs,quæ a nobis paullo fuſius, non tamen ſine neceſſitate,adnotata ſunt, quæſtionem alias ſatis obſcuram, facile explicari poſſe arbitramur: ad cuius maiorem declarationem, nũc aliquot concluſiones proponemus,quibus,quid in hac controuerſia ſentiendum ſit,perſpicue docebimus. Prima concluſio: Ex tribus potiſſimum rebus, ex obiecto, fine, & modo cognoſcendi,

ſcendi, ſeu procedendi aliqua ſcientia dicitur practica, vel ſpeculatiua. Ex obiecto quidem, quoniam reperiuntur obiecta quædam, quæ ſola ſpeculatione attinguntur: vt materia prima, cœli, & id genus alia, quorum cognitio non poteſt ad actionem referri. Similiter alia ſunt obiecta, quæ non ſolum contemplatione, ſed etiam operatione, ſiue elicita, ſiue a voluntate imperata attinguntur; ac proinde rationē ſcientiæ practicæ conſtituunt. Ceterum non eſt neceſſe, vt quodcunque obiectum ſit tantum ſpeculabile, vel tantum practicum: quia dantur obiecta, quæ & ſpeculatione, & actione attingi poſſunt, vt Deus qui fide, ſpe, &, caritate attingitur. Ex fine vero, quia cum omnis humana operatio ſit ad aliquem finem, omnis noſtra cognitio inde, vel contemplationis, vel actionis rationem ſumet. Quod etiam ſumatur ex modo cognoſcendi, patet; quia de re, quæ alias ſub effectionem cadit, poſſumus modo ſpeculatiuo diſputare. Ex his, primum colligere licet, de vna & eadem re poſſe eſſe ſcientiam practicam, & ſpeculatiuam, ſiue res ſub contemplationem, ſiue ſub actionem cadat: præſertim ſi finem operantis & modum operandi ſpectemus. Colligi deinde poteſt, ſcientiam de obiecto, quod ſub actionem, vel effectionem nullo modo cadit, eſſe ſolum ſpeculatiuā, quæ vero eſt de re actioni, vel effectioni ſubiecta eſſe ſolum practicam, ſi tamen modo practico tractetur, id eſt, ſi doceatur

D.Tho.ſuper Boet. q.5. ar.1. 1.p.q. 14. ar.16.

ceatur

ceatur qua ratione res illa fieri, debeat. Neque enim si Deus daret nobis facultatem producendi res physicas, ideo physica esset doctrina practica. Postremo, colligi potest habitum practicum, & speculatiuum debere esse inter se distinctos secundum entitatem: qua ratione aliqui distinguunt scientiam in practicam & speculatiuam: quę tamen distinctio magis sumenda est ex obiecto, vel ex fine, quam ex eorum entitate. Quoniam, ex Aristotele, potentiæ & habitus ex obiecto & fine distinguuntur. Adde etiam, quod cum aliæ scientiæ distinctiones ab obiectis sumantur, hæc etiam inde sumi debet. Secunda conclusio: Finis scientis non facit practicum, vel speculatiuum, sed finis scientiæ proprius. Siquidem species ab eo, quod est rei proprium, non ab eo, quod ei conuenit per accidens sumenda est: alias enim si a fine scientis sumeretur distinctio, eadem scientia millies in practicam & speculatiuam conuerteretur. Tertia conclusio: Quod aliqua doctrina dicatur practica, vel speculatiua originaliter magis habet ex obiecto, quam ex fine. Quoniam si obiectũ ex se cadat sub actionem, non potest non cadere: & similiter quod ex se cadit sub speculationem, non potest cadere sub effectionem. Quarta conclusio: Complete & perfecte talis distinctio sumitur ex fine. Quoniam id, quo vnum magis distinguitur ab alio est magis distinctiuum, & constitutiuum illius, quã id, quod minus:

Nomin.

Lib. 2. de anima.

minus: sed scientia magis sumit hanc distinctionem a fine, quam ab obiecto, igitur: minor, patet, quia de vna & eadem re potest esse scientia practica & speculatiua, vt de triangulo: de quo vna scientia solum speculatiue, alia vero practice agit. Quod si dicas, eam doctrinam quæ speculatur triangulum, nõ considerare triangulum nisi vt sub speculationem cadit; hoc est dicere, nõ habere pro fine opus, & ideo distinctio a fine sumenda erit. Idem patet, ex hac hypothesi, si quis haberet facultatem producendi rosam, de qua haberet scientiam speculatiuam, si vellet rosam producere. Quincta conclusio: Vt aliqua scientia sit simpliciter, & exactissime practica, debet esse de re factibili, & modo factibili, & ad operationem referri. Hoc est debet dare regulas & modum, quo proxime res fiat. Quare, aliquis habitus potest dici practicus, vel ex obiecto præcise, cum cõsideratur modo non factibili, licet sub factionem cadat: vel ex eo quod consideratur etiam modo operabili, non tamen cum intentione operandi: vel tertio ex obiecto, & modo operandi, & ex fine, siue ex intentione efficiendi. Ex his intelligi licet an moralis philosophia sit practica, vel speculatiua. Nam, si spectemus modum agendi, cum agat de virtute modo speculatiuo, nec det regulas proxime ad operandum accommodatas, vt prudentia facit, speculatiua vocari poterit. Et ideo Aristoteles inter habitus speculatiuos eam reposuisse

Lib. 6. Eth.

fuiſſe videtur. Si vero obiectum, quod eſt aliquid factibile, & finis ſpectetur, erit practica. Sexta concluſio: inter ſcientiam practicam & ſpeculatiuam, non datur alia, quæ ſit quaſi alterum membrum huius diuiſionis, vt Alexander & Albertus dicunt, quam ſcientiam affectiuam vocant. Verum tamen eſt, ſcientiam practicam poſſe diuidi in praxim naturalem, & in praxim voluntariam, quæ pendet ab electione, vel in praxim ſupernaturalem, quæ pendet a uoluntate caritate affecta. Septima concluſio: Probabile eſt Theologiam, vt eſt in nobis eſſe ſimpliciter practicam. Tum quia argumenta, quę contra afferuntur facile ſolui poſſunt: tum etiā, quod maior Theologorum pars videtur id ſentire, vt patet ex ſententijs ſupra allatis. Quare, licet in Theologia multę ſint concluſiones ſpeculatiuę, tamen, quia ad amorem, & actionem ordinantur, dum ſumus in hac vita, tota Theologia dicetur ſimpliciter practica: vt patet etiā in philoſophia morali in qua, licet ſint multę demonſtrationes: tamen quia ad actionem referuntur ſcientia practica nominatur. Octaua concluſio: Theologia non eſt practica & ſpeculatiua eminenter ſimul & formaliter. Eſt hæc concluſio contra opinionem domini Caietani: Qui in re difficili contra opinionem communē, nullo alio vſus eſt argumento, quam exemplo, & quidem falſo. Nam exiſtimauit ſolem eſſe formaliter, & eminenter calefactiuum, & exſic-

Ariſt. 2. Eth. c. 2.

ſiccatiuum, cum ſolum eminenter ſit talis. Deinde, eſſe formaliter in aliquo, eſt eſſe in illo in propria natura, & eſſentia; ſicuti eſt albedo in corpore albo, & humanitas in homine; eſſe vero eminenter, eſt eſſe in virtute, vt argentum in auro: at implicat eſſe in aliquo in propria, & in impropria eſſentia; ergo implicat eſſe ſimul in aliquo formaliter, & eminenter. Quare Theologia non erit formaliter, & eminenter practica & ſpeculatiua. Poſtremo, quoniam differret eſſentialiter a ſeipſa: etenim practicum & ſpeculatiuũ, vt ex dictis conſtat, ſic differunt. Nona concluſio: Si quis teneat Theologiam eſſe ſimplicem habitum, vt videntur tenere omnes Thomiſtæ, poteſt defendi Theologiam ſecundum ſubſtantiam eſſe eminenter practicam, & ſpeculatiuam. Primum, Deus, qui eſt Thologiæ obiectum, continet rationem practici & ſpeculatiui: ergo Theologia partim erit practica, partim ſpeculatiua. Conſequentia eſt nota, antecedens patet: quia Deus, vt Deus, continet rationem eſſentiæ, rationem cauſſæ efficientis, & finalis: duæ rationes priores ſunt ſpeculatiuæ, & ſpeculatione attinguntur, tertia vero eſt practica, quia per praxim tendimus in Deum, tanquã in finem. Quare etiam Theologia, quæ eſt ſcientia de tali obiecto, erit eminenter practica & ſpeculatiua. Deinde idem confirmatur ratione diui Thomæ, quę ſic accipienda eſt. Scientia, cuius medium eſt eminenter practicum & ſpecu-

ſpeculatiuum, eſt eminenter practica & ſpeculatiua: at medium Theologiæ eſt reuelatio diuina, per quam aſſentimus concluſionibus, tam practicis, quam ſpeculatiuis; ergo erit eminenter practica & ſpeculatiua. Siquidem omnia credimus, quia Deus dixit: Verum hæc ratio patitur aliquam inſtantiam, vt patet ex ijs, quæ ſupra diſputata ſunt. Rurſus poſſet ſumi ratio a Theologia beatorum, cuius participatio quædã eſt Theologia noſtra: ſimiliter ab habitu fidei, qui eminenter eſt practicus & ſpeculatiuus. Decima concluſio: Si Theologia ſecundum ſuam ſubſtantiã eſt eminẽter practica, & ſpeculatiua: tamen ſecundum ſuos actus eſt formaliter practica & ſpeculatiua: quæ doctrina ſic intelligẽda eſt. Si quis teneat Theologiam eſſe ſimplicem habitum, poterit ſuſtinere ab hoc ſimplici habitu produci actus formaliter practicos, & ſpeculatiuos. Poteſt enim eſſe, vt ab vna facultate quæ eminenter continet multa, oriantur varij actus formaliter diuerſi: ſicuti ab vno intellectu, qui non eſt formaliter practicus, nec ſpeculatiuus, ſed virtualiter vtrunque, proficiſcũtur actus formaliter practici & ſpeculatiui: ſimiliter ab vna anima rationali, quæ eminenter continet tres animas, oriuntur actus formales omnium animarum, vegetatiuæ, ſenſitiuæ, & rationalis. Quod autem a tali habitu oriantur actus practici, & ſpeculatiui formaliter, patet: Quia horum actuum alij ſunt proxime ordinati ad

opus,alij vero ad ſpeculationem. Verum, quid nobis probabilius videatur, his ſequentibus cõcluſionibus exponemus. Vndecima concluſio: Theologia principiorum, quæ eadem eſt cum habitu fidei, eſt ſimul practica, & ſpeculatiua eminenter, quantum ad ſuam ſubſtantiam; quãtum vero ad actus, eſt formaliter vtrunque. Nam, cum lumen fidei, ſit quid ſimpliciſſimũ, & quid ſupremum, quod continet virtute inferiora, per quod omnibus concluſionibus, tum practicis,tum ſpeculatiuis aſſentimur, fides proculdubio erit eminenter practica & ſpeculatiua, & eius actus formaliter practici, & ſpeculatiui: vt patet ex ijs quæ paulo ſupra diximus. Duodecima concluſio: Theologia concluſionum eſt partim practica, partim ſpeculatiua formaliter. Nam,cum Theologia, vt ſupra probatum fuit, contineat plures habitus,qui ſunt formaliter vel ſpeculatiui,vel practici,erit profecto partim practica, partim ſpeculatiua formaliter. Quod ſi diceres, repugnat vt idem ſit formaliter practicum,& ſpeculatiuum,cum iſta duo ſint differentiæ oppoſitæ: id nihil nos commoueret, quia nos non dicimus eſſe vnam ſimplicem qualitatem,ſed plures qualitates, ex quibus fit vna per aggregationem. Eſt autem hæc doctrina practica & ſpeculatiua,tum ratione principiorum, quæ partim ſunt practica partim ſpeculatiua: tum ratione obiecti, cum in ea conſiderentur multa obiecta practica, vt patet ex dictis. Poſtrema

ſtrema concluſio: Licet Theologia noſtra ſit partim practica & partim ſpeculatiua: tamen magis debet dici ſpeculatiua, quam practica. Primum quidem, quia adæquatum Theologiæ obiectum, Deus ſcilicet, habet magis rationem ſpeculationis, quam praxis; cum habeat duas rationes ſpeculatiuas, & vnam practicam, vt ſupra diximus. Deinde, quoniam Theologia non eſt immedieta regula operandi, ſicuti nec ipſa philoſophia moralis, quæ ſolum ſpeculatiue modum agendi docet. Præterea, ſicuti in ſcientijs practicis concluſiones ſpeculatiuę referuntur ad praxim, quia illarũ finis, eſt praxis; ita, cum huius doctrinæ finis ſit vita æterna, quæ potius eſt ſpeculatio, quam praxis, quæ in hac doctrina ſunt cõcluſiones practicæ, eæ ad ſpeculationem ordinabũntur, ac proinde magis erit dicenda ſpeculatiua, quam practica. Nam omnes practicæ concluſiones ordinantur ad munditiam cordis, & hæc ordinatur ad videndum Deum, cum ſcriptum ſit; Beati mundo corde, quoniã ipſi Deũ videbunt. Quod ſi quis velit dicere eſſe potius practicam, ſi ſpectemus finem hominis in hac vita, qui eſt amare Deum, non admodum refragarer. Non tamen concederem finem in alia vita eſſe proprie practicum, etiam ſi diceremus magis poſitum eſſe in amore, quam in viſione Dei: quod tanquam probabile optime defendi poteſt. Atque per has concluſiones huic difficultati ſit ſatis factum. Mat. 5.

Afferuntur, ac soluuntur nonnullæ dubitationes circa quæstionem proximo capite explicatam. Cap. XVIII.

QVAMVIS ex allatis fundamentis, & conclusionibus omnia fere, quæ fieri possunt contra ea, quę docuimus, argumenta facile solui queant: tamen priuate nonnulla attingemus, vt quæ diximus adhuc intelligantur melius. Posset ergo aliquis contra positas conclusiones huiusmodi afferre dubitationes. Prima dubitatio, habitus scientię suam rationem formalem sumit ab obiecto: at obiectũ Theologiæ, Deus nimirum ipse, continet eminenter rationem practici & speculatiui: ergo etiam Theologiæ habitus erit eminenter practicus & speculatiuus. Hæc ratio aliquid concluderet, si Theologia esset vnus simplex habitus, & solum Deum haberet pro obiecto: sed cum constet ex pluribus habitibus, qui versantur circa obiecta practica, vt patet in ea parte Theologiæ, in qua agitur de humanis actibus, & de virtutibus: propterea non est necesse, vt sit eminenter practica & speculatiua, sed formaliter vtrunque, pro ratione partialium obiectorum, & habituum. Secunda dubitatio: scientia, cuius principium est practicum, est practica: at doctrina reuelata, seu habitus fidei est practicus; quia ideo fit reuelatio
2. Tim. 3. ex diuo Paulo, vt homo Dei sit perfectus, & ad

omne opus bonum instructus, igitur Theologia, quæ ex tali principio fluit, erit solum practica. Et diuus Iacobus, fidem sine operibus mortuam esse dixit. Huc etiam pertinent innumeræ sacræ scripturæ & sanctorum patrum auctoritates, quibus demonstrari posset totam philosophiam Christianam ad actionem referri. Hác obiectionem hunc in modum dissolueres: homo ille, qui est minister Dei futurus, vt sunt sacri doctores, debet esse instructus ad quodcunque opus bonum: inter alia autem opera bona continentur actus scientiæ speculatiuæ, quos recenset Apostolus, vt sunt docere, arguere, corripere: quod si velis per opus bonum intelligere tantũ virtutis opus, dicimus hanc doctrinã esse etiam vtilem ad hoc genus operum quatenus vniuerse operationem dirigit. Negarem itaque habitum fidei esse solum practicum; cum, vt supra diximus, sit eminenter practicus & speculatiuus; & ad principia, tum practica, tum speculatiua inclinet. Quod si hic peteres, si fides, quæ est habitus principiorum, est eminenter vtrunque, cur non etiam habitus Theologiæ, qui inde deducitur? Iam supra diximus, non esse parem rationem fidei, & nostræ Theologiæ; quia illa non acquiritur per actus nostros, sed a Deo infunditur, hæc vero maxime: vnde non est par vtriusque ratio. Tertia dubitatio contra id, quod diximus, Theologiam esse formaliter practicã: nam illa scientia est formaliter practica, quæ est

Cap. 1.
Rom. 13
1. Tim. 1.
August. in Ench. c. 1.
Lib. 1. de doct. chr. c. 53.
Greg. homil. 10. in Ezech.

proxima regula operis,& per hoc intrinsece practicum distinguitur a speculatiuo: sed Theologia non est huiusmodi, igitur. Quod Theologia non sit talis,patet, quia per solum habitum Theologiæ non dirigitur quis ad bene agendũ, cum is, qui est hac doctrina præditus possit non recte viuere: cum ad honeste agendum requiratur voluntatis rectitudo, quæ non habetur a Theologia. Hæc argumentatio solum probat Theologiam non esse practicam in particulari, quasi particulariter actiones humanas dirigat, quod est munus prudentiæ, & quorundam donorum Spiritus sancti: sed non concludit quin sit formaliter practica,præsertim ratione partialium obiectorum, & particularis finis quarundam partium huius doctrinæ, quas non solum vt speculemur,sed etiam vt operemnr discimus,
Li.2. c.2. vt Aristoteles de philosophia morali dixit. Ideo
Prou. 1c. de hac doctrina legimus, Sapientia est viro prudentia, prudentia autem rationem directiuam importat. Quarta dubitatio: an ratio practici actus possit reuera reperiri in actibus intellectus, quod nos supra negare visi sumus. Circa hanc dubitationem non conueniunt inter se doctores: nam Scotus,Capreolus,& Caietanus,solum appellant praxim actum extra intellectum ab habitu practico intellectus ordinatum: alij vero sunt, qui putant praxim posse etiam esse in actibus intellectus. Nos de hac re ita statuimus. Primum, si praxis sumatur pro actu diri-

gente,

gente,certum eſt in actibus intellectus eſſe praxim: quia actus prudentiæ ſunt practici, & lex quæ formaliter ad intellectum pertinet, eſt praxis, & intellectus practicus producit ſuum actũ, qui non eſt ſpeculatio. Deinde, ſi praxis ſumatur pro actu directo, prudentia poteſt dirigere omnes actus internos & conſequenter,etiam ipſum actum ſpeculandi, qui tunc diceretur praxis,ſed tamen improprie, cum ſemper maneat in ſua natura, & ſit ſpeculatio: & idem dicas de alijs actibus intellectus, qui non ſunt ſpeculatio. Poſtremo,magis proprie praxis dicetur quicunque alius actus ab arte, ſiue a prudentia regulatus. Quincta dubitatio: ſi Theologia eſſet ſcientia ſpeculatiua maxime id ei conueniret, vt dici ſolet, quia habet pro fine viſionem beatificam, quæ eſt ſpeculatiua: at probabilius eſt finem huius doctrinæ eſſe amorem, qui in actione conſiſtit, igitur. Facilis eſt ſolutio:quoniam in vtroque eſſentialiter beatitudo ſita eſt: licet dubitari ſoleat, quid ſit præſtantius, amor an cognitio: adde etiam quod amor in patria non eſt proprie praxis.

Explicatur doctrina articuli quincti diui Thomæ: ac etiam varij recenſentur auctores, qui pro defenſione doctrinæ Chriſtianæ ſcripſerunt. Cap. XIX.

ET ſi Deus optimus maximus ob ſuam erga humanum genus miſericordiam, menſam omni

Psal. 22. omni ciborum genere refertam, & eleganter instructam coram hominibus parauerit: tamen tanta est hominum ignauia, atque peruersitas, vt non modo ad hanc mensam non accedant, sed potius eam despiciant, ac vili pendant: de qua paruipensione aliquando Deus conquestus est. Et quod deplores, non modo nostræ religionis hostes, sed etiam ij, qui Christum se noscere profitentur, male de hac mensa, hoc est de sacra doctrina sentiunt, nec eam venerantur, vt deberent, nec cognitu dignam putant. Et quod ego me audiuisse memini, quidam dicebat potius se velle integrum Aristotelem legere, quam vnum psalmum recitare: alius pluris Franciscũ Petrarcham faciebat, quam Dauidem, quem etiam feliciorem poetam appellabat. Quantum etiam hæretici male sacram Theologiam tractent, postea dicemus. Quare, non erit inutile, caussam diuinam defendentes, de dignitate, atq; præstantia studij sacrarum literarũ aliquid hoc loco disputare: plura qui volet, nostrum opusculũ, quod Fons vitæ & sapientiæ inscripsimus legat. De hac re diuus Thomas in articulo quincto tractans, An sacra doctrina dignior sit alijs sciẽtijs, hæc docet. Prima conclusio: Sacra doctrina est dignior alijs scientijs. Primo, quia Prouerbiorum nono introducitur hæc doctrina tanquam domina, quæ mittit ancillas suas, hoc est alias scientias, vt vocarent populos ad arcem, & mœnia ciuitatis, id est, ad hanc supremam, & excel-

Lege lib. Fons vitę & sapientiæ. c. 1. & 2. Lib. de inter hom. c. de mensa.

Lege Diony. Areopag. epist. ad Titũ.

excellentem ſcientiam. Venite comedite panẽ meum,id eſt, ſacram doctrinam, quæ tanquam panis,nos nutrit,& confirmat,nobiſque neceſſaria eſt. Secundo, Sacra doctrina eſt nobilior tam ſcientijs practicis,quam ſpeculatiuis, ergo eſt nobilior alijs ſcientijs. Quod ſit nobilior ſpeculatiuis patet: quia vna ſcientia ſpeculatiua eſt nobilior altera,vel ex obiecto, vel ex certitudine: at Theologia eſt vtroque modo nobilior ergo. Quod præſtet alijs ratione certitudinis patet; quia aliæ ſcientiæ nituntur lumini creato, cui poteſt ſubeſſe falſum: hæc vero lumini diuino,cui non poteſt ſubeſſe falſum. Eſt etiam dignior ratione obiecti; quia aliæ ſcientiæ, vel agunt de creaturis,vel de Deo ſecũdum ea, quæ humanum captum non ſuperãt, hæc autem agit etiam de ijs, quæ ratione humana attingi nequeunt. Eſſe practicis digniorem, ſic probatur. Inter practicas illa eſt nobilior,quæ non ordinatur ad finem alterius, ſed potius aliæ ad finem ſuum, vt patet de equeſtri, ad quam ordinatur quæ fræna conficit: at ad finem Theologiæ ordinantur omnes practicæ, cum eius finis ſit beatitudo, ad quam omnis humana actio ordinatur,ergo. Secunda concluſio: Theologia ſecundum ſe eſt certiſſima, licet reſpectu noſtri, propter debilitatem humani intellectus,ſit incerta; veruntamen minima rerum altiſſimarum cognitio deſiderabilior eſt, quam cognitio aliarum rerum maxima. Tertia concluſio: Vtitur Theologia

Ariſt.li.1. de anima. c. 1.

Ariſt.li.2. Eth.c.1.

Ariſt. lib. de part.c. 5.

logia alijs ſcientijs, non ptopter ſe, ſed propter nos: quia ſine illis hanc percipere nō poſſumus: quæ ſua principia immediate a Deo habet. Circa hanc diui Thomæ doctrinam hæc ſunt breuiter notanda. Primum, quæ de Deo cognoſcuntur per lumen ſnpranaturale, ex ſe, non eſſe digniora, quam ea, quæ naturaliter cognoſcuntur ſecundum ſe: quia quæ in Deo ſunt, omnia æqualiter digna ſunt: ſed reſpectu noſtri poſſunt appellari digniora, quæ vim naturæ ſuperant. Deinde notandum eſt, illam propoſitionem, eam artem eſſe nobiliorem, quæ non ordinatur ad finem alterius, non eſſe veram, ſi ſimpliciter ſumatur: quia ars, exempli gratia, fingēdi vaſa, non ordinatur ad equeſtrem, & tamen equeſtris eſt nobilior. Eſt igitur vera in illis artibus, quæ ſunt inter ſe ſubordinatæ, quarum illæ ſunt nobiliores, ad quas aliæ referuntur; quo modo Theologia, quatenus eſt practica, ſe habet ad alias ſcientias. Poſtremo, animaduertendum eſt, eandem propoſitionem eſſe intelligendam de fine ſcientiæ per ſe, non de fine ſcientis: quia poſſet aliquis ordinare Theologiam ad finem aliquem, qui eſſet inferior fine aliarum practicarum. Et hæc de articulo diui Thomæ. Hanc quæſtionem Chriſtianam doctrinam defendentes olim tractarunt ſancti patres. Cyrillus contra Iulianum apoſtatam: Gregorius Nazianzenus in orationibus contra eundem: Theodoretus de curandis græcanicis affectionibus,

Orat. 2.

Theo-

Theophilus contra Autolycum, Origenes contra Celſum, Euſeb. Cæſarien. in lib. de præpar. & demonſtrat. Euangelica, & alij, quos inter diſputandum citabo. Inter vituperatores Chriſtianæ philoſophiæ ſpeciatim impius Iulianus, vt eſt apud Cyrillum, dicebat Galileorum, id eſt Chriſtianorum, quos per ignominiam Galileos appellabat, doctrinam, eſſe hominum figmentum malignitate compoſitum, & nihil diuinum cõtinere: his & alijs ſimilibus probris eam proſecutus eſt. Damnarunt etiam quidam alij, referente Nicephoro: vt Porphyrius, Lybanius ſophiſta, & ante hos Marcellus Gallata. Refertque illud priuatim de Iuliano, hæc ad ſuos Antiſtites, quos ad Idolorum cultum excitabat, ſolitum de hac doctrina ſcribere: ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων, id eſt, legi, cognoui, damnaui. Cui quidam ex noſtris, communi nomine, ita reſpõdit. Ανέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως: εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, id eſt, Legiſti, ſed non cognouiſti; ſi enim cognouiſſes, non damnaſſes.

Attinguntur nonnulli loci, quibus chriſtianæ doctrinæ præſtantia demonſtrari poteſt. Cap. XX.

QVAMQVAM in laudem huius diuinæ doctrinæ longa poſſet haberi oratio: tamen ne introductionis terminos tranſiliamus, breuius quã res tanta dici poſſit, quoſdam

Lege totũ lib. Fõs vitæ & ſapientiæ.

quibus huius diuinæ ſcientiæ oſtenditur excellentia, quæ breuitatis cauſſa omitto. Deinde, quanti facienda ſit hæc cœleſtis diſciplina colligitur ex materia in qua verſatur, cum Deū non ſolum naturaliter, ſed etiam per reuelationem cognitum, & maxima myſteria, vt incarnationis, ſacramentorum, gratiæ, iuſtificationis, & id genus alia pro ſubiecta habeat materia, & præterea nobiliſſimas creaturas, Homines & Angelos. Quarum rerum, vel minima cognitio, eſt multo amabilior, ac iucundior, quam aliarum rerum maxima. Sumit etiam ſuam præſtantiam a ſubiecto, in quo inhæret, nimirum ab intellectu humano; qui, ſi huic ſcientiæ operam ſit daturus omni humana ſcientia, & liberali arte inſtructus eſſe debet. Veluti Phyſiologia, Mathematica, Metaphyſica, Aſtrologia, legum ſciētia, hiſtoria, oratoria facultate, alijsq; bonis diſciplinis. Si eius formā ſpectes inuenies eſſe ſcientiam, & ſapientiam, quæ & ſpeculationem & actionem continet. Si efficientem cauſſam primariam conſideres, quid poteſt eſſe hac doctrina præſtantius, cum ſit a Deo proxime reuelata? Si cauſſam iuuantem, auctores fuerunt viri ex omni hominum genere illuſtriſſimi, Moyſes, Dauides, Salomones, Iſaiæ, Petri, Pauli & Ioannes, vt ceteros miſſos faciam. Propterea diuus Paulus hanc doctrinam deſcribens dixit, non eſſe ſapientiam huius ſæculi, neque principum huius ſæculi, qui abolentur, ſed ſapientiam Dei in

Supra li. 1.c.2.

Heb.1. 2.Pet.1.

myſterio, quæ ſt recondita, quam præfiniuerat Deus ante ſæcula, quam per ſpiritum ſuum reuelauit. Finis, eſt omnium præſtantiſſimus, Dei ſciiicet & ſui cognitio, Dei & proximi amor, & ſummæ ac immenſæ veritatis ſpeculatio. Indicant præterea huius doctrinæ præſtantiam, ac dignitatem eius effectus mirabiles, quos recenſere ac explicare ſi vellem nimis longum facerē. Sat igitur erit, ſi vnum attingam locū, vbi multos conglobauit Dauid. Lex Domini animas conuertit, ſapientiam dat paruulis, corda lætificat, oculos illuminat, & ſuis cultoribus maxima & æterna præmia donat. Huc etiam pertinet totus pſalmus cētesimus decimuſoctauus. Poſſem hic pœne innumeros percenſere fructus & vtilitates, quæ ex hoc ſtudio colligantur, ni alio loco hac de re iam diſputaſſem. Ad huius diuinę ſcientię dignitatem demonſtrandam id etiam facit, quod ſummi viri omni tempore, apud omnes nationes in hanc vnam ſcientiā incubuerunt. Et vt omittam veteres Hebręos, ex noſtris, Clemens Alexandrinus, Origenes, Athanaſius, Baſilius Dydimus, Gregorius Nazianzenus, Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus, Hilarius, & innumeri alij, qui fuerunt viri pręſtanti ingenio ornati, & multos libros ad hanc doctrinam declarandam & amplificandā ſcripſerunt; qui etiam ſummopere, varijs ſententijs, & ſermonibus celebrarunt, varijſq; ſimilitudinibus eius pręſtantiam explicarunt: dum eam

Pſal. 18.

eam ingenti & ornatiſſimo palatio, agro fertiliſſimo, prato floridiſſimo, cõuiuio elegantiſſimo, ligno paradiſi, mannæ, ac alijs præſtantiſſimis rebus compararunt. Omitto hoc loco huius ſcientiæ antiquitatem, veritatem, integritatem, conſtantiam, & permultas alias rationes, quas in medium poſſem afferre, & ſolum quę Sapiẽs in libro ſuæ ſapientiæ de hac ſapientia dixit, in pauca verba confero. Tanti itaque omnium hominum ſapientiſſimus Salomon hanc ſapientiam fecit, vt illam regnis & ſedibus præpoſuerit, diuitias ei collatas nihil eſſe putauerit, & omne aurum arenam, & argẽtum lutum, ſi huic doctrinæ conferatur, eſſe dixerit. Eſt hæc diuina ſapientia ſpecioſior ſole, ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata reperitur prior: cu eius lumen extingui nequeat. Eſt hæc doctrina candida, ſyncera, non inquinata, lucida, caſta, precioſa, locuples, auro deſiderabilior & melle dulcior. Pſal. 18. Eſt hæc doctrina omnium bonorum mater, omnia ſecum animi & corporis bona affert, cum ſit theſaurus infinitus, quo qui vſi ſunt participes facti ſunt amicitiæ Dei. Tanta eſt huius veræ ſapientiæ vis atque facultas, vt nulla dicendi facundia explicari poſſit: ſiquidem omnia innouat, omnia nouit, omnia poteſt: in animas ſanctas ſeſe transfert, amicos Dei facit, os mutorum aperit, linguas infantium diſertas reddit, prophetas conſtituit, & denique attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia

ſuauiter. Merito igitur Salomon hanc amauit a iuuentute, hanc ſibi in ſponſam quæſiuit. Hi fuerunt Salomonis amores, hæ delitiæ, hæc oblectamenta: huius pulcherrimæ omnium ſcientiarum reginæ amore ſe capi ſiuit: cum hac ſponſa conquieſcere voluit: cuius facies decora, vox dulcis, conuictus ſuauis, ſermo iucundus, & diſertus. Eius, qui hanc ſapientiam

Sap.3. abijcit, vita eſt infelix, ſpes vacua, labores ſine fructu, & opera inutilia. Tanta itaque huius ſapientiæ præſtantia, tot vtilitatibus, tantoque tanti regis exemplo excitati, ad eius conſecutionem omnibus animi viribus, omni ſtudio, cura, atque cogitatione contendamus; cum facile inueniatur ab ijs, qui diligunt illam: & præoccupet eos, qui ipſam concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat. Et ne longius quam vellem hic excurrat oratio, ad eum librum, quem de laudibus diuinæ ſcripturæ, ſtudijque theologici anno ſuperiore in lucem dedi, qui Fons vitæ & ſapientiæ inſcribitur, lectorem reijcio. Concludamus itaque hanc doctrinam eſſe omnium ſcientiarum digniſſimam vtiliſſimam, & maxime neceſſariam, ita vt nulla alia dignitate, vtilitate, & neceſſitate ei comparari queat. Quæ autẽ contra afferri rationes ſolent, ſequenti capite ſoluentur.

Refelluntur nonnullæ rationes, quibus sacræ doctrinæ operam dandam non esse probatur. Cap. XXI.

TAM & si ita certum sit, hanc doctrinam, esse omnium dignissimam, ac maxime necessariam, quam quod certissimum: tamen, non desunt rationes aliquot, quibus contrarium, aliquo pacto homines erga hãc doctrinam parum bene affecti, probare nituntur: quas nunc afferam & dissoluam. Prima ratio, illa non est præstantissima doctrina, in qua excellens ingenium cogitur succumbere, ac dicere, Ipse dixit, sed ea in qua potest libere vagari, inueniendo noua, confutando vetera, veritatem magis ac magis illustrando; quod nemo sane mentis negaret: atqui in Theologia hæc præstare non licet; quia standum est ijs, quæ decreta sunt, nec aliquid oportet addere, aut imminuere, vt ipsamet diuina scriptura docet; nõ igitur erit scientia præstãtissima. Hæc ratio facile soluitur: fatemur quidem principia esse credenda, nec eis, quantum ad substantiam, aliquid esse addendum: quod tamen non fit sine maxima vtilitate, & merito, quod credentibus promittitur: & Deo credere præstantius est, quam humanæ rationi, quæ est admodum imbecilla, fidere. Deinde, circa principia potest quoduis felicissimum ingeniũ multum vagari, ea cognoscendo, declarando, appa-

Apoc. 22.

rentes contradictiones remouendo, & impugnatores refellendo, ac varias conclusiones, ex quibus conflatur scholastica doctrina, eruendo: in qua doctrina innumeræ tractantur ac disputantur quæstiones, in quarum finitione felicissima ingenia se exercere possunt. Felicissimum illud, ac admirabile Origenis ingenium super paruo canticorum libello duos & triginta libros conscripsit. Ioannes Picus Mirandulanus in pauca primi capitis Geneseos verba septem libros exarauit: quidam alius duos & viginti annos versatus est in explicatione primi capitis Isaiæ. Secunda ratio, Illa est præstantissima scientia ratione nostri, quæ nostræ intelligentiæ est accommodata, ac proportionata: cuiusmodi profecto non est hæc doctrina, quod non modo Patres affirmant, sed etiam ipsa diuina auctoritas aperte

Ioan. 3. docet. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Et

Psal. 138. Dauid, Mirabilis facta est scientia tua ex me, id est, maior est, quam quod a me percipi possit, & non potero ad eam, id est, non potero eam con-

L. 2. Met. sequi. Quid? quod Aristoteles dixit, intellectũ humanum se habere ad diuina, tanquam oculum vespertilionis ad diem. Varijs modis hæc calumnia deleri potest: primum; si quid hoc argumentum probat, solum nostræ intelligentiæ imbecillitatem demonstrat; sed de dignitate huius scientiæ nihil detrahit: Sicuti de dignitate Metaphysicæ nihil detraxit Aristoteles, cũ

allatam

allatam pronunciauit ſententiam. Deinde, ſolum probat non eſſe accommodatam intellectui lumine fidei carenti: quo lumine qui eſt præditus, huius doctrinæ capax eſſe, & in lumine lumen videre poteſt. Et regius propheta, quia credidit locutus eſt. Quare, is quo cum loquebatur Dominus, ideo non poterat ſpiritualia percipere, quia non dum erat hoc diuino lumine illuſtratus, ac ſpiritualiter renatus. Tertia ratio, Illa eſt digniſſima ſcientia, quæ perficit nobiliſſimam humani intellectus operationem, cuiuſmodi eſt tertia operatio, qua diſcurrimus, & ratiocinamur, & ratiocinando veritatem attingimus: at vero hæc ſcientia potius perficit apprehenſionem, cum in ea aliorum dictis acquieſcamus, nec iudicium noſtrum interponamus: igitur. Facile hæc ratio ex iam dictis ſoluitur: tũ quia in hac quoque ſcientia licet ratiocinari, ac de rebus dubijs iudicium ferre: tum etiã, quod perfectio intellectus potius a re cognita pendet, quam a modo, quo rem attingit. Adde etiam, ſi placet, quod non eſt improbabile, tertiam operationem eſſe ignobiliorẽ prima, qua rem ſimpliciter apprehendimus. Quarta ratio, ea eſt ſciẽtiarum digniſſima, quæ eſt ordinata, & cum methodo, & eloquentia tradita: quod de ſacra doctrina affirmare non licet: quam ob cauſſam quidam nõ admodum libenter in ea verſantur, cum in ea ordinem ac ſtylum meliorem, qualis eſt in libris Ariſtotelis deſiderent. Multa petit

Pſal. 35.
Pſal. 115.

hoc argumentum, ad quod multis reſponderi poſſet, ſed rem breuiter perſtringam. Quod attinet ad ordinem, nemo ſanę mentis ſerio affirmare auderet, eam doctrinā eſſe inordinatam, quā totius ordinis auctor Spiritusſanctus dictauit: quod ſi hunc ordinem nō percipimus, id noſtræ attribuamus ignorantiæ. Deinde, qui in hac doctrina explicanda ſunt verſati, qui finem ad quē eſt ſcripta norunt, ordinem in ea inueniūt. Cum
Iſa.55. ergo aliæ ſint viæ Domini, aliæ hominum, non debemus diuinam doctrinam regulis metiri humanis. De eloquentia, qui diuinarum ſcripturarum eloquentiam, vniuerſe loquendo, non videt, is certe, quid ſit eloquentia, & in quo ſita ſit, ignorat: quod nos alio opere, fauente Deo, latius demonſtrabimus. Fatemur tamen, ſi ipſas
Orig. lib. periar. verſiones inſpiciamus, in eis non eſſe verborum elegantiam, quod non ſine cauſſa factum fuiſſe exiſtimare debemus. Quincta ratio, ex eo potiſſimum aliqua doctrina dignitatem ac nobilitatem ſumit, quod certitudinem habeat, vt ex
Lib. 1. de ani. c. 1. Ariſtotele diſcitur: at iſta ſacra doctrina, vt eſt in nobis, non habet certitudinem, ſed eſt dubitationi ſubiecta, igitur. Quod ſi dicas, eſſe certam ſecundum ſe, hoc nihil eſt, quia facimus cōparationem inter hanc & alias ſcientias, vt in nobis ſunt. Et quod hæc doctrina, vt in nobis eſt, non ſit certa, ipſe diuus Thomas in reſponſione ad primum argumentum aperte docere videtur: vbi primum ait, nihil prohibere eſſe

ſecundum nos minus certum, quod ſecundum ſe certum eſt: deinde dubitationem quæ accidit circa articulos fidei, dicit oriri ob debilitatem intellectus humani: quare affirmare videtur, hanc doctrinam ex parte noſtri non eſſe certam: non erit igitur perfectiſſima ſcientia ex parte certitudinis. De certitudine huius doctrinæ latius a nobis inferius diſputabitur, cum de eius principijs agemus: nunc breuiter dicimus, quod poſtea multis rationibus confirmabitur, hanc doctrinam etiam ratione certitudinis, & ratione noſtri ſuperare omnes alias ſcientias: quod ſi in quibuſdam talem non producit effectum, id eſt in cauſſa, quod ij fidei lumine non vtuntur, vt vti deberent: cum ex ſe ſit aptum ad efficiendam in omnibus huiuſmodi certitudinem, ob quam omnis humana ratio, & demonſtrationes etiam ipſæ, ab ijs, qui huius doctrinæ lumen percipiunt, negliguntur. Nec diuus Thomas hic contrarium docet, ſed ſolum vniuerſe ait, ob imbecillitatem intellectus humani, poſſe fieri, vt non habeat eam certitudinem, quam ex ſe habet. Quod autem diuus Thomas contrarium non doceat, patet ex ijs, quæ in ſecunda ſecundæ quæſtione quarta, articulo octauo, hac de re ex profeſſo docuit.

Expli-

Explicatur doctrina articuli sexti diui Thomæ: agiturq; de nomine, & definitione sapientiæ. Cap. XXII.

HOc grauissimum sapientię nomen, semper inter mortales plurimi factũ fuit: ac proinde eam libenter sectantur, & amplectuntur facultatem, quæ tanto nomine digna esse iudicatur. Quod nomen, cum maximam quandam perfectionem, ac dignitatem secum afferat, non est profecto cuique scientiæ, vel arti temere tribuendum. Ideo, quamuis sacra doctrina omnibus scientijs, tum practicis, tum speculatiuis antecellat; non dum tamen exploratum est, an ei sapientiæ nomen & natura conueniat, quod nunc examinandum proponitur, vt huius doctrinæ forma magis explicetur. De qua re sanctus Doctor, primum quid sit sapiens docet: deinde, quot modis quis dicatur sapiens manifestat: postea sapientis actus numerat, postremo propositæ quæstioni respondet: cuius doctrinæ summa hæc est. Sacra doctrina est simpliciter sapientia: cum alias scientias ordinet, & de illis iudicet, vltimumq; finem consideret, & de altissimis caussis agat. Et licet sua principia supponat; non tamen ea ab aliqua scientia humana accipit, sed a diuina: Nec eius est aliarum scientiarum probare principia, cum ex alio lumine procedat, sed solum de illis iudicare. Neque est eadem cum sapientia, quæ est donum Spiritus

sancti:

ſancti: quia illa iudicat per modum inclinationis, hæc vero per modum cognitionis. Hæc breuiter ex diuo Thoma: quæ latius deinceps a nobis explicanda ſunt. In hoc autem capite primũ quot modis vſurpetur hoc nomen, Sapiens, aperiemus: deinde varias ſapientiæ definitiones, & diuiſiones afferemus. Sapiens, in primis dicitur is, qui perfectiſſime cognoſcit omnia diuina, & humana, omni modo, quo cognoſci poſſunt: qua ratione ſolus Deus eſt ſapiens. Ita ſapientis nomen accepit Auguſtinus libro ſeptimo de Trinitate capite primo, & Socrates apud Platonem in Phœdro, vbi ſic ait; Sapientis nomen, o Pœhdre, magnum, ſolique Deo conuenire videtur: Philoſophi vero, aut ſimilis alicuius cognomine, cuiuſmodi viros, quales modo deſcripſimus, conuenientius modeſtiusq; nuncuparemus. Quod Pythagoram feciſſe narratur: qui cum a Leonte Phliaſiorum principe interrogaretur, quis nam eſſet, non ſe ſophon, id eſt, ſapientem, ſed philoſophon, id eſt, ſapientiæ amatorem, modeſtiæ cauſſa, nominauit. Dicitur deinde ſapiens is, qui ſcit omnia & maxime quę ſunt in rerum natura ſuprema & prꝗſtantiſſima; & qui de omnibus alijs ſcientijs per ſupremas cauſſas iudicat: & deniq; is, qui intellectum primorum principiorum, & ſcientiam concluſionum habet: cuiuſmodi eſt Metaphyſicus. Hanc ſapientis notionem probauit Ariſtoteles ex Homero, qui ſic cecinit:

Et dial. 5. de rep.

Cic. lib. 5. Tuſc.

Is

Is nec fossor erat, nec erat robustus arator,
Aut alia re aliqua sapiens.

Eust.in li. 6. Eth. Ac si dixisset, vt Eustratius exponit, non quodam modo, vel aliqua re, vt ij qui artibus excellunt, sed qui omnia nouit. Item, sapiens secundum communem hominum opinionem, is dicitur, qui est in aliqua arte peritissimus: quo pacto Polycletus sapiēs statuarius nominabatur, quod esset in statuis cōflandis peritissimus. Et qui hac ratione sapientes nominantur, non sunt simpliciter sapientes, sed ex parte, & in re aliqua. Item, sapiens is vocatur, qui aliquam superiorem artem tenens, artibus inferioribus imperat, easq; ad suos fines ordinat: quo modo artis militaris peritus dicetur sapiens, quia artem equestrem, & alias, quæ ad bellum recte gerendum referũtur, ordinat, & dirigit. Similiter architectus, qui inferioribus artificibus ad rectam domus constructionem vtitur, illisq; aliquid præcipit.

1. Cor. 3. Ad quod alludens Apostolus, dixit: Vt sapiens architectus fundamentum posui. Hinc fit, vt is etiam, qui prudētia est ornatus, cum omnes suas actiones secundum varias circumstantias in finem honestum ordinet, sapiens appelletur. Huc facit illud Prou. 10. Sapientia est viro prudentia, id est, prudentia viri est quædam sapientia, Lib. 4. de leg. Cap. 7. quæ longa experientia comparatur. Hoc modo nomen sapientis accepit Plato, cum artem gubernandi remp. sapientiam appellauit. Quam opinionem in sexto Ethico refellit Aristoteles: cuius

cuius confutatio vera est, si Plato de sapientia simpliciter locutus est; quod non crediderim. Præterea, sapiens is dicitur, qui eloquentiã profitetur, & sola verborum elegantia delectandi caussa, delectatur: qui apud Græcos olim sophista nominabatur: cuius naturam libro de Oratore eleganter pinxit Cicero. Huc facit illud Pauli: Non veni, ἐν σοφίᾳ λόγου; id est, in sapientia sermonis. Denique, sapiens is dicitur, qui ea quæ cognouit, ad honeste viuendum traducit, & simul est doctus, ac studiosus. Hoc modo Apollinis iudicio solus Socrates sapiens appellatus fuit, quod vna cum cognitione, rectam viuendi rationem coniunxerit: quod qui non fecerunt, insipientes & stulti a Paulo sunt appellati: & hoc modo sapientis nomen passim apud Platonicos vsurpatur. Ex his patet, quot etiam modis sumatur sapientia, & quotuplex sit: quæ hunc in modum commode diuidi potest. Sapientia, alia diuina, alia humana: illa rursus duplex, alia æterna & infinita, ipsa nimirum cognitio Dei, qua se & alia omnia perfectissime cognoscit, quæ communis est tribus personis diuinis; sed solet Filio attribui, qui dicitur sapientia Patris: quia per modum cognitionis a Patre manat: alia est diuina participata, quam Deus nobis reuelauit; quæ ab Augustino græco vocabulo, θεοσέβεια, id est, Dei cultus nominatur. Humana duplex, altera secundum quid, cognitio scilicet perfecta alicuius artis, altera, simpliciter,

Plato in Theat.

Lege li. 1. de arte dicẽdi disp. 1.

Lucian. Cicer.

Rom. 1.

Aug. lib. 14. de Tri. c. 1.

Lact. Fir. lib. 3. c. 8.

quam

quam statim describemus: quæ si cum honesta viuendi ratione copuletur, erit sapientia consummata, atque perfecta. Cum ergo sapientia varie sumatur, varie etiam definita fuit. Vt autem eius vis atque natura facilius percipiatur, quas proprietates Aristoteles sapiẽtię tribuit, eas nunc recensebo. Aristoteles ergo in primo suæ sapientiæ libro, dixit, sapientiam, seu sapientem debere scire omnia, non ex parte: & cum omnia dixit, exclusit singularia, quæ certa cognitione a nobis comprehendi nequeunt: debet cognoscere difficilia & a sensibus remota, quia cognoscere sensibilia nõ est sapientis: habet sapientia maiorem certitudinem eorum, quæ nouit, quam habeant aliæ scientiæ: assignat caussas cuiuslibet quæstionis: est gratia sui, libera: & denique est dignior alijs, & alias ordinat, deq; alijs iudicat. Ex quibus conditionibus talem conflares sapientiæ descriptionem. Sapientia est quæ omnia difficilia per caussas etiam altissimas certissime tanquam architectonica nouit. Voco architectonicam, qua voce demõstratur esse caussa sui, & alias ordinare, quæ duo munera architectonicæ arti conueniunt. At ex sexto Ethico talem licet colligere sapientiæ descriptionem. Sapientia est rerum præstantissimarum scientia & intellectus. Augustinus hunc in modum sapientiam finiuit. Sapientia est rerum diuinarum, atque humanarum scientia: quam definitionem a Cicerone libro primo de officijs accepit.

Cap.2.

Li.1.Eth.

Cap.7.

Lib.14.de Trin. c.1.

pit. Alibi hoc pacto descripsit: Sapientia est animæ modus, vt neque excurrat in nimium, neque infra, quam plenum est, coarctetur. Quibus verbis definiuit sapientiam, quæ in moribus est sita. Lactantius Firmianus, hac ratione: Sapientia est scientia cum virtute coniuncta. Sed vt adhuc melius sapientiæ naturam euoluamus, quid sapientia ab alijs habitibus cognitionis, qui sunt in intellectu differat, sequenti capite explicabimus.

Lib. de vita beata.

Li. 3. c. 8.

Qua ratione scientia & sapientia inter se distinguantur. *Cap. XXIII.*

IN humana ratione, ex Aristotelis doctrina in Ethicis, quinque reperiuntur cognitionis habitus, quos aliqua ratione inter se differre, cum tanquam diuersi numerentur, necesse est. Hoc autem loco nobis speciatim demonstrãdum est, quo nam pacto sapiẽtia ab alijs distinguatur, & maxime a scientia & intellectu: quæ res apud scriptores est valde dubia, atque incerta. Quod distingui debeant ex eo constat, quod sapientia seorsim ab illis numeratur, & definitur. Cõtra vero, quod non debeat distingui, primum patet ex doctrina Aristotelis dicentis sapientiam esse intellectum & scientiam honorabilissimorum in natura: igitur sapientia idem est, quod intellectus & scientia. Deinde, omnis nostra perfecta cognitio, aut per certã luminis naturalis apprehensio-

Li. 6. Eth c. 3.

hensionem, quo modo a nobis cognoscũtur prima principia, & hic est intellectus, vel per demonstrationem, & hæc est scientia: ergo sapientia, non est quid diuersum ab intellectu, & scientia, quia cum non sit quid conflatum ex intellectu, & scientia, erit profecto alterum ex his. Facit etiam hoc loco dubitationem, quod Aristoteles ait, sapientiam, quæ est habitus acquisitus per demonstrationem, esse superiorem habitu principiorum, cum nihil eo possit esse superius: quoniam, in primo posteriorum, intellectus dicatur esse quid melius, quam scientia. Circa hãc difficultatem sunt hi dicendi modi. Primus eorum, qui existimant scientiam, proprie loquẽdo, solum includere notitiam cõclusionis: intellectum vero cognitionem principiorum, quod vera sint: at vero sapientiam in hoc consistere, vt dicat notitiam, qua cognoscitur cõclusionem esse veram, propter veritatem principiorum. Itaque, cum ad demonstrationem tres concurrant notitiæ inter se formaliter distinctę, illa tertia, per quam scimus conclusionem esse veram propter principia, & quod principia sint conclusionis caussa, proprie sapientia nominatur: vt sapientia nihil aliud sit, quam scire, quod principium sit caussa conclusionis. Quidam aliter loquentes eandem opinionem introducunt, dicendo sapientiam esse scientiam & intellectum materialiter, formaliter vero distingui, cum non sit principiorum & conclusionum notitia, sed illa

Cap. 3.

illa tertia cognitio, qua intelligitur, hoc, esse propter illud. Secundus dicendi modus, qui his dictis explicatur. Primum, sapientia dupliciter accipi potest: vno modo, vt est sciētia quædam, quæ res considerat per altissimas caussas: altero modo pro quodam habitu perfectissimo, & supremo, qui sub vna ratione formali se extendit ad cognitionem, tum principiorum, tum conclusionum: qui habitus est eminenter intellectus & scientia. Secundum, si sapientiæ nomen sumatur primo modo, sapientia ab alijs scientijs, solum differt secūdum perfectionem, quasi perfectissima scientiæ species: qua ratione diceres hominem differre a brutis, tanquam perfectissimum animal. Tertium, sapientia secundo modo sumpta, differt ab alijs scientijs, tanquam species contenta sub alio diuerso genere: quo fit, vt & specie, & genere ab alijs differat: quod si esset verum, esset intellectu facile, quomodo sapientia esset quid altius habitu intellectus. Tertius dicendi modus est eorum, qui dicunt scientiam esse genus ad sapientiam, ita vt sapientia sit species quædam scientiæ: sed tamen, quia considerat aliquid speciale, & maximum, ideo hoc nomen sortita est. Quartus, qui affirmat Metaphysicam esse sapientiam, quia non solum versatur circa communissima principia scientiæ, sed etiam circa prima principia essendi, id est, circa Deum & intelligentias: aliæ vero circa principia magis specialia: quæ sen-

tentia non explicat propositas difficultates, vt postea dicam. Quinctus, qui affirmat sapientiã non esse intellectum, vel scientiam: sed ex se, solum comprehendere modum quendam particularem scientiæ, quatenus potest particulariter arguere contra negantes principia, quod non
In 1. lib. post. c. 10. conuenit intellectui, vel scientiæ. Sextus modus domini Caietani, qui explicatur his dictis. Primum, scientia & sapientia dupliciter considerari possunt: primo modò, quatenus sunt habitus acquisiti per demonstrationem: altero, vt sunt virtutes quædam perficientes intellectum, vt possit iudicare de rebus. Secundum, si primo modo considerentur, scientia & sapientia non distinguuntur inter se; si autem altero modo distinguuntur: quia alio modo perficitur intellectus iudicando de rebus per caussas altissimas, quod facit per sapientiam; alio modo iudicando per caussas inferiores, quod facit per scientiam. Et hoc pacto considerauit Aristoteles scientiam & sapientiam, quando eas inter se distinxit. Tertium, sapientia differt a scientia; non vt species a specie, sed vt proprium a com-
Li. 6. Eth. c. 8. L. 1. Met. Domin. Ban. muni, & sicut perfectum ab imperfecto: cum sapientia sit quædam perfectissima scientiæ species, quam, regulam, & deam aliarum scientiarum appellat Aristoteles. Septimus modus, qui parum, aut nihil a sexto differt, est eorum qui dicunt, scientiam generatim accipi pro habitu acquisito per demonstrationem: quæ deinde diui-

diuiditur in ſapientiam, & ſcientiam ſpeciatim ſumptam: ita vt ſapientia ſit ſcientia per cauſſas altiſſimas, ſcientia vero, vt a ſapientia diſtinguitur, cognitio per cauſſas inferiores. Ad quod explicandũ afferunt ſimile de diſpoſitione, quæ generatim ſumpta, cõplectitur ſub ſe habitum, ſpeciatim vero, diſtinguitur contra habitum. Quid autem ſit hac in re ſentiendum, nos ſequentibus concluſionibus aperiemus. Prima concluſio: Sapientia diſtinguitur aliquo modo a ſcientia. Eſt concluſio certiſſima ex communi doctrina, & ſpeciatim ex ſententia Ariſtotelis non vno in loco; atque ex ijs quæ diuus Thomas ſcripta nobis reliquit: quare, nihil eſt cur pluribus probetur. Secunda concluſio: Sapiẽtia non eſt habitus genere diſtinctus a ſcientia. Hanc concluſionem probat efficaciter ratio illa ſupra dubitandi cauſſa allata: qua probabatur omnem habitum, aut eſſe a natura tributum, cuiuſmodi non eſt habitus iſte, vel per demonſtrationem acquiſitum, vt eſt habitus ſcientiæ, ergo non datur in nobis iſte tertius habitus, qui ab vtroque abſtrahat. Huc facit, quod Ariſtoteles nullam aliam videtur agnoſcere ſapientiã, niſi diuinam Philoſophiam, ſiue Metaphyſicã, quę per demonſtrationem acquiritur, ac propterea eſt ſcientia quædam. Tertia concluſio: Scientia, non eſt genus ratione ſapientiæ, ita vt ſapientia, ſit ſpecies ſcientiæ. Nam ſi eſſet vere genus non diſtingueretur contra ſapientiam, vt

Li.6.Eth. 1.Meta.c. 1.& 2. 1.2.q.57. ar.2. & q. 66. ar.5.

communiter ab omnibus distinguitur. Quarta conclusio: Sapientia non est illa tertia notitia, vt prima opinio supra citata, existimauit. Primum, ex Aristotele, scientia, siue scire, est rem per caussam cognoscere, & quod illius sit caussa: quare, illud, quod illius sit caussa, non ad sapientiam, sed ad scientiam pertinet. Deinde, ex ista opinione sequeretur, cognitionẽ de quocunque imperfectissimo ente, si per demonstrationem haberetur, esse sapientiam; cum in omni demonstratione, opus sit cognoscere, quod principia sint conclusionis caussa. Quincta cõclusio: Sapientia distinguitur a scientia, speciatim sumpta in hoc, quod sit perfectior quædam scientia: tum quia considerat omnem rationem entis, scientia vero aliquam partem tãtum: tum etiam quod scientia sua supponit principia, sapientia vero omnium sciẽtiarum principia probat, & ideo dicitur scientiarum caput. Sexta conclusio: Sapientia in eo videtur esse superior habitu primorum principiorum, quod tantam vim habeat, vt possit, non solum aliarum scientiarum principia probare, sed etiam sua explicare, & contra impugnatores ea defendere: at vero habitus primorum principiorum, siue intellectus, hoc tantum pręstat, vt per eum principijs assentiamur. Quod si peteres, vnde habeat sapientia, siue Metaphysica, vt possit etiam sua principia explicare, ac defendere; dicerem, habere ex eo, quod pro obiecto habeat omne ens, cuius

L.1. Post. c.2.

Arist. lib. 1. post.

Li.6. Eth. c.7.

cuius distincta & perfecta cognitio habetur solum per sapientiam, quæ entis rationem & passiones,& modos omnes considerat, & nihil est, quod eam fugiat. Et cum ratio entis reperiatur perfectissime in Deo totius entis fonte, hinc est, vt per rationes omnes rerum omnium quæ sunt in Deo de rebus omnibus iudicare possit. Non ergo censendum est esse verum, quod aliqui dicunt, ideo sapiētiam esse superiorem intellectu, quod per ipsam assentiamur principijs,quod est proprium intellectus, vel prima principia demonstremus,cum demonstrari nequeant. Septima conclusio: Sapientia dicitur esse scientia, & intellectus,non ex parte habitus,sed ex parte eorum, quæ cognoscuntur. Nam Metaphysica, quæ est ipsa humana sapientia,non solum considerat ea, quæ ex principijs deducuntur, sed etiā ipsa principia: aliter tamen, quam particulares scientiæ, quæ solum ea considerant, quatenus obijciuntur vt vera,absque vlla inquisitione: at vero sapientia, ea considerat, vt aliquo modo possunt probari,& vt possunt esse conclusiones. Probat autem, per caussam supremam, vel efficientem,vel finalem, vel exemplarem, vel a posteriori. Itaq; sapientia considerat principia, vt sunt subiectum quoddam, de quo aliquid probatur: quo fit, vt sit scientia & intellectus, ex parte rerum consideratarum, cum consideret principia, & res omnes ab omni materia seiunctas per altissimas caussas; non autem ex parte

habituum: cum in nobis, vt est probatum, non sit vnus habitus, qui formaliter, sit intellectus & scientia. In Deo autem & beatis reperitur talis sapientia, cum sub eadem ratione, & principia, & conclusiones per altissimas caussas cognoscant. Vltima conclusio: Sapientia differt ab arte & prudentia: ab arte quidem, quia ars versatur circa singularia, & est in intellectu practico, sapientia vero contra: ob easdem etiam rationes differt a prudentia. Ex his quæ diximus facile solui possunt, dubitationes initio huius capitis factæ: propterea illis omissis, ad alia explicanda transitum faciamus.

An sapientiæ ratio nostræ Theologiæ propriè conueniat. Cap. XXIIII.

EXPLICATA sapientiæ natura, consequens est vt videamus an eius ratio sacræ Theologiæ conueniat: & quod nullo modo ei congruat, his rationibus demonstrari potest. Primũ, a definitione sapientiæ: sapientia est, quæ iudicat de omnibus per altissimas caussas: at Theologia non agit de omnibus rebus: igitur non potest iudicare omnia; ac proinde non erit sapientia. Deinde, sapientia consistit in sola contem-
Cap.2. platione veritatis, vt Aristoteles in primo Metaphysico docet: at Theologia est etiam practica, cum dirigat actiones humanas in finem supernaturalem: igitur non erit sapientia. Postea,
Theo-

Theologia, vt supra est probatum, est vere scientia, igitur non poterit esse sapientia: quia cum scientia & sapientia habeant duas rationes formales distinctas, earum ratio vni, & eidem rei conuenire non poterit. Præterea, si Theologia est sapientia, erit sapientia quædam diuina, cum distinguatur a Metaphysica, auctore diuo Thoma, quæ est sapientia humana: at sapientia diuina consistit in obseruatione mandatorum Dei, & in timore diuino, vt ex sacris literis discitur, igitur non conueniet ei ratio sapientiæ superius assignatæ. Ad hæc, sapientia, ex Aristotele, est quid eminentius, & præstantius habitu primorum principiorum: at Theologia non est quid præstantius fide, quæ est habitus principiorum in Theologia, igitur. Denique, cum Theologia, vt est manifestum, non dirigat omnes scientias, neque probet principia aliarum scientiarũ; immo cum ipsa egeat auxilio aliarum, & maxime Metaphysicæ, non erit maxime sapientia, vt diuus Thomas docet. Circa hanc difficultatem Conrradus Coellinus in suis commentarijs in articulum secundũ quæstionis quinquagesimæ-septimæ, primæ secundæ, dixit Theologiam nõ esse sapientiam. At vero Bartholomæus Medina in eundem locum contrarium docuit, & est cõmunis opinio; & sine dubio ipsius diui Thomæ. Vt hæc dubitatio enucleetur, notandum est, hoc nomen sapientia, in diuinis literis interdum vsurpari pro quodã dono Spiritus sancti,

Art. 1.

Deut. 4.
Iob 28.

quo, qui ſunt ornati, vt iuſti omnes, de rebus iudicant omnibus per modum inclinationis, iuxta
1.Cor.11. illud, ſpiritualis iudicat omnia, & ipſe a nemine iudicatur: interdum ſumitur pro vera Dei cognitione, quæ per fidem habetur, cum operibus iuſtitiæ coniuncta, quæ timor Dei ſolet appellari: quo modo accepit Iob, cum poſt longam in-
Cap.28. ductionem, quærendo quid eſſet ſapientia, tandem concluſit. Et dixi homini, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia. Denique alijs in locis ſumitur pro ea doctrina, qua libri ſacri, & diuina oracula exponuntur, ac fideles inſtruuntur, quod eſt Theologiæ munus. Ita accipitur apud Dauidem, cum dicitur, Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium: &
Cap.39. in Eccleſiaſtico, cum dicitur: Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & quæ ſequuntur: & multis alijs in locis. Itaque hæc etiam doctrina nomine ſapientiæ in ſacra pagina vocatur. Deinde animaduertendũ eſt, quod ſicuti Theologia, & Metaphyſica quatenus ſunt ſciẽtię quædam, tum ratione principiorum, tum obiecti, ac etiam mediorum quibus ad probandas ſuas concluſiones vtuntur, differunt; ita etiam neceſſario differre debent, prout vtraque ſapientia quædam eſt, quantũ ad ſapientię proprietates. Hinc eſt, vt Metaphyſica cum ſit eiuſdem ordinis cum alijs ſcientijs, ordinis ſcilicet naturalis, habeatq; principia naturaliter cognita, poſſit, & debeat iudicare de principijs
alia-

aliarum ſcientiarum, ac etiam ea probare. At vero cum Theologià noſtra alijs vtatur & initatur principijs, ſitq; alterius ordinis, nō aliarum ſcientiarum principia, ſed ſolum ſua tractare, & explicare debet. Rurſus, cum Metaphyſica ſit ſcientia quædam diſtincta, & clara de ente, ſuaq; principia explicet, & defendat, poteſt eſſe quid præſtantius & perfectius habitu principiorum, quo ſolum ſimpliciter principia creduntur. At vero, cum Theologia non clare percipiat, quæ cognoſcit, habeatq; principia cognita per habitum ſupernaturalē, ideſt per fidem, quę eſt donū Dei, non eſt neceſſe, vt ſimpliciter ſit habitu principiorum præſtantior: quamuis, vt ea defendit, & explicat, poſſit ſecundum quid præſtantior cenſeri. Item, cum noſtra Theologia ſit participatio quædam diuinæ ſapientiæ, qua Deus nō ſolum cognoſcit, ſed etiam operatur, idque ei competit ob ſuam ſummam perfectionem, hinc eſt quod non ſolum conſiſtat in contemplatione, ſed etiam in actione: quo fit, vt tanquā perfecta quædam ſapientia, hominem omni ex parte perficiat, in quo proculdubio ſuperat ſapientiam humanam, quæ ſola contemplatione, ob ſuam imperfectionem contenta eſt. His ita notatis, has pono concluſiones. Prima concluſio: Sacra Theologia eſt vere ſapiētia: quod ſic probatur. Primum ex communi Theologorum opinione, quæ hoc docet. Deinde, Theologia eſt ſcientia per altiſſimas cauſſas, veluti per exē-

plarem

plarem extrinſecam, id eſt, per Deum ipſum, in quo ſunt omnium rerum rationes; ſua explicat, ac etiam eo modo quo poteſt probat principia; & aliarum ſcientiarum errata corrigit, & emendat: erit igitur vera ſapientia. Quod autem omnes humanas ſcientias emendet, poſſet pluribus demonſtrari, diſcurrendo fere per omnes ſcientias recenſendo earum errata, quæ per hanc ſapientiam corriguntur: ſed vno vel altero erimus contenti exemplo. Corrigit Metaphyſicam, dũ docet Deum non eſſe infœcundum: plures eſſe intelligentias, quam ſint cœlorum orbes: Phyſicam, dum ait falſum eſſe, ex nihilo nihil fieri: accidens non poſſe eſſe ſine ſubiecto: a priuatione ad habitum nõ poſſe dari regreſſum: Moralem philoſophiam, dum falſos fines homini propoſitos reijcit; & multos alios errores refellit. Poſtremo, omnes proprierates, quas Ariſtoteles tribuit ſapientiæ, huic conueniunt doctrinæ, erit igitur ſapientia. Nam, Theologia ſcit omnia diuina, atq; humana, quantum ſciri poſſunt: ideo in libro ſapientiæ de ea dicitur: Scit enim illa omnia, & intelligit. Cognoſcit maxime difficilia, & quę ſunt ab omni ſenſu remotiſſima, vt quæ ſunt ſupernaturali lumine reuelata: ideo Dauid, qui ea erat ornatus, dicere potuit: Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Habet maiorem certitudinem eorum quæ nouit, quam quæuis alia ſcientia, vt alio loco plane demonſtrabimus: cauſſas etiam cuiuſ-

Cap. 9.

Pſal. 50.

cunque

cunque quæstionis, quantum ad ipsam pertinet, exponit: & huc pertinent, quæ de hac doctrina sapientiæ capite septimo, dicuntur: est maxime libera, & gratia sui: omnium denique dignissima, & tanquam aliarum regina, omnes scientias & artes in verum finem dirigit, corrigit, eisq; vtitur. Cum itaq; ei omnes sapientiæ proprietates conueniant, erit nomine sapientiæ digna. Secunda conclusio: Theologia est maxime sapientia. Quoniam est sapientia simpliciter, & iudicat omnia per summas & maximas caussas, & per rationes æternas, & exemplares, quæ sunt in mente diuina: quo fit vt nulla maior mortalibus sapientia communicari possit. Atque his conclusionis huic difficultati satisfactum sit. Argumenta in contrarium allata facile ex dictis soluuntur: primũ, qua ratione dissolui possit, satis ex dictis patet, & idcirco nihil est, cur aliquid priuate respondeamus. Neque secundum vrget, quoniam perfecta sapientia debet perfecte hominem perficere, & in contemplatione, & in actione: vnde scientia, quæ solum speculatur est imperfecta, cum posse agere, & agere, sit maxima quædam perfectio. Et ideo sapientia diuina, quę est perfectissima, simul est speculatiua & practica. Tertium, quo modo solui queat, ex iam dictis manifestum est; potest enim vnus & idem cognitionis habitus appellari sapientia, & scientia, ob diuersas rationes. Quartum soluitur eodem modo, sicuti & secũdum.

dum. Qua ratione quincta ratio explicanda sit patet ex ijs, quę diximus in quincta & sexta conclusione capitis superioris. Postremũ hunc in modum solueres, dicendo non pertinere ad hanc scientiam dirigere omnes alias, nisi quatenus earum errata emendat: neq; eget alijs scientijs, quasi ipsa sit imperfecta, sed illis tanquam domina & regina vtitur. Et hæc de hac disputatione dicta sint: ac etiam de omnibus ijs, quæ de forma sacræ Theologię in hac prima huius libri parte nobis disputanda erant. Nunc ad materialem Theologię caussam explicãdam transitum faciamus. Hęc autem caussa explicatur, dum de eius obiecto disputatur; de quo sanctus Doctor in articulo septimo sermonem habet.

De obiecto Theologiæ; quæ fuerint hac de re scriptorum sententiæ. Cap. XXV.

QVAM difficilis, atque incerta sit de obiecto sacrę doctrinę disputatio, vel ex eo intelligi licet, quod varię hac de re, atque omnino diuersę fuerunt Theologorum sententię, quas, vbi articuli septimi diui Thomę summam attulero, diligenter, ac fideliter explicabo. Quæ igitur beatus Doctor tradit, ad has conclusiones breuiter reuocantur. Prima conclusio: Deus, vt Deus, est Theologiæ obiectum. Primum probatur hæc conclusio a definitione nominis: quia

hoc

hoc nomen Theologia, significat sermonem de Deo. Deinde illud est obiectum alicuius scientiæ, quod primo ab ea consideratur, & cuius ratione omnia considerantur: sed Deus in Theologia principaliter consideratur, & alia omnia vt ad Deum aliquo modo referuntur, igitur. Postremo, idem est obiectum scientię & principiorum: at principiorum Theologiæ, id est articulorum fidei obiectum, est Deus, igitur. Secunda conclusio: licet de Deo nesciamus quid sit: tamen ex cognitione & definitione alicuius attributi ipsius, possumus probare, tanquam per effectum aliquid de Deo. Tertia conclusio: alia quæ tractantur in Theologia præter Deum, tractantur sub vna & eadem ratione formali obiecti, & vt ad Deum referuntur. Et hæc sunt quæ breuiter docet diuus Thomas. Quod autem ad opiniones aliorum attinet, primum eas vniuerse recensebo; deinde speciatim explanabo. Quidam ergo ita de obiecto Theologiæ sentiũt, vt ei nullum certum obiectum assignent: alij dicunt esse aliquid creatum, alij increatum, alij quid medium. Ex ijs qui dicunt esse aliquid increatum, nimirum Deum optimum maximum, alij assignant obiectum cum aliqua limitatione, alij vero sine vlla limitatione. Denique, quod attinet ad rationem formalem, alij vnam, alij aliam ei tribuunt, vt mox singulas opiniones recensendo, planius dicemus. Fuit igitur prima opinio eorum, qui putarunt hanc scientiam

tiam non habere vnum definitum obiectum, sed plura pro varietate, ac diuersitate conclusionum, quæ in hac facultate demonstrantur; ita vt tot sint obiecta, quot sunt conclusiones, quæ
Quæst. 9. in ea probantur. In qua sententia fuit Gabriel, in prologum primi sententiarum; quam libenter ij, quos Nominales vocant, amplectuntur. Huius sententiæ fundamentũ illud esse videtur, quia scientiarum habitus variantur pro diuersitate conclusionum, quibus varia respondent
Quæst. 5. obiecta. Secunda sententia fuit Durandi in eundem prologum; qui, vt alias diximus, tres distinguit Theologias; quarum vna est habitus, quo cognoscuntur ea, quæ sunt in sacris literis: altera est habitus, quo declarantur, ac defenduntur quæ in sacra scriptura continentur: tertia, est habitus conclusionum elicitarum ex ijs, quæ in scriptura habentur. Prima & tertia habent pro obiecto opus meritorium: quoniam in his duabus Theologijs omnia considerantur, quatenus ordinantur ad opera, quibus meremur: at vero secundæ Theologiæ obiectum est Deus, vt est
Lib. 1. de sac.c.2. saluator. Tertia sententia Hugonis, qui putauit sacræ doctrinæ subiectum esse opus restaurationis, seu reparationis. Vt autem id melius intelligatur, animaduertendum est, sacros Theologos solere Dei opera in tria genera distribuere; in quorum primo continentur opera creationis, vt est mundi molitio & gubernatio: in secundo, opera restaurationis, quibus hominem

per

per peccatum lapſum, inſtaurauit, vt eſt Verbi incarnatio, paſſio, & deſcenſus ad inferos: in tertio opera retributionis, vt eſt glorificatio, & quæ ad beatitudinem pertinent. Vult igitur citatus auctor, ſecundi generis opera eſſe ſacræ Theologiæ obiectum. Quarta opinio Magiſtri ſententiarum, qui exiſtimauit ſubiectũ in Theologia, eſſe res & ſigna, iuxta ea, quæ Auguſtinus libro primo de doctrina Chriſtiana ſcripta nobis reliquit. Nanque in Theologia, aut agitur de rebus; vt ſunt Deus, Angeli, virtutes, &c. aut de ſignis, vt de ſacramẽtis, & de figuris, quę ſunt futurorũ ſigna. Quincta, Linconien. qui exiſtimauit, credibile, eſſe ſubiectam huic ſcientiæ materiam: quod in ea omnia conſiderentur vt ſunt credibilia per diuinam reuelationem: ſed alij, aliam huic doctori opinionem tribuunt. Sexta, Alberti, qui ait, ſi ſubiectum vniuerſe ſumatur, eſſe res & ſigna, vel credibile, ſi vero proprie & ſtricte, eſſe Deum, vt eſt principium & finis: iuxta illud: Ego ſum alpha & omega. Septima, cuius meminit Ægidius Romanus, quæ affirmat ens diuinum eſſe huius doctrinæ ſubiectam materiam. Eſt autem ens diuinum quadruplex: vnum per eſſentiam, ſcilicet Deus ipſe: ſecundum per participationem, vt ſunt dona, & virtutes infuſæ: tertium per vnionem, vt eſt Chriſtus: poſtremum per ſignificationem, vt ſunt ſacramenta. Hæc igitur omnia, quæ aliquid diuinitatis habent, conueniunt in vna ratione

L.1. ſent. d.1.

1.ſen.d.1. ar.2.

Apoc.1.

Decimatertia, doctoris subtilis in eundem Magistri prologum, qui ait Deum esse subiectum, sed sub ratione infinitatis: cum per Deum, omnes intelligant ens infinitum; quasi hæc sit eius natura, secundum nostrum intelligendi modũ. Postrema sententia, omissis alijs, si quæ sunt, est diui Thomæ, & quorundam aliorum, quæ asserit, Deum, vt Dus est, esse sacræ Theologiæ obiectum. Quid autem per Deum, vt Deus est, intelligere debeamus clare inferius a nobis explicabitur, & hæc de opinionibus. Richar. Capr. Caiet. Ban.

Explicatur natura, proprietates, ac partes subiecti adæquati alicuius scientiæ.
Cap. XXVI.

CVM hanc nostram institutionem nõ solum scribamus ijs, qui in scholis Dialecticæ, & Philosophiæ sunt valde exercitati; quibus quæ hoc capite explicanda proposuimus, sicut nonnulla alia superius explicata, nota ac manifesta sunt; sed etiam ijs, qui vel ista alias non audiuerunt, aut non bene perceperunt, aut certe eorum non recte meminerunt, propterea, ne qui minus in scientijs humanis sunt versati, aliquid a nobis quod sit ad propositã difficultatem recte percipiendam necessarium, requirere possint, de rebus propositis ex Dialectica aliqua repetendo, breuiter tamen agemus. Cum igitur constet, omnem scientiam & artem aliquod habere su-

biectum in quo versetur, id varijs nominibus a varijs scriptoribus solet appellari. Primo, dicitur Genus scibile, quo modo aliquando appellauit Aristoteles: ea fortasse de caussa, quia sciētia considerat species eius rei, quam tractat: vt scientia de animali, animalis species: & ideo res subiecta genus scibile vocatur. Secundo ab Auerroe, dicitur compositum; ea, vt arbitror ratione, quia subiectum habet aliquid quod est veluti materia, & aliquid quod est veluti forma; vt paullo post dicetur. Tertio, dicitur subiectum, & græce τὸ ὑποκείμενον, similitudine sumpta ab ijs, quæ subijciuntur artibus: quia, vt gratia exempli, fabro tignario subijcitur lignum circa quod versatur, ita id, quod in aliqua scientia consideratur, ei cognoscendum supponitur: vel quia in eo, tanquam in subiecto sunt passiones, quæ in scientia probantur. Quarto, nominatur materia, & subiecta materia, a Græcis ὑποκειμένη ὕλη: metaphora ducta ab artibus, in quibus est aliqua materia, in qua ars versatur, quam tractat, vel ex qua aliquid efficit. Quincto, vocatur obiectum, trāslatione sumpta a sensibus: cum ea, quæ sub sensum cadunt, & quæ a sensibus percipiuntur, obiecta, quod eis quasi percipienda obijciantur, vt color visui, & sonus auditui, nuncupentur: pari ratione, quod in aliqua scientia cognoscendum intellectui proponitur, eius obiectum esse dicitur: qua appellatione recentiores scriptores passim vti solent. Ex quibus

Li.1.post. c.23.

D. Tho. opusc.31.

Arist. l.1. Eth.c.3.

quibus appellationibus tres posteriores sunt vsu frequentiores. Sunt etiam, qui finem, siue terminum appellent, existimantes idem esse materiam, siue obiectum, & finem in aliqua scientia; ita vt sanitas possit dici obiectum medicinæ, sicuti & finis: verum, isti in eo, quod finem cum obiecto scientiæ confundunt, grauiter errant, cum ista duo sint valde inter se dissociata, quod etiam quisque facile intelligeret. Solent quidam aliquid discriminis inter subiectum & materiam assignare; sed ista subtilius examinare, nihil ad nostrum institutum attinet. Concludamus igitur his fere nominibus, id quod in scientia consideratur, appellari. Nunc, quibus modis scientiæ subiectum diuidi soleat, doceamus. Scientiæ duplex potest assignari subiectũ, siue materia: alterum, vt scientia est quoddam accidens, & sic ei assignatur subiectum in quo inest, & cui inhæret: & hoc nihil aliud est, quam intellectus in quo insunt sciẽtiarũ habitus; sicut potentia videndi est in oculo: alterum, in quo versatur, & quod contemplatur, quod nominibus supra recensitis nominatur: & de subiecto hoc modo sumpto est instituta hoc loco disputatio. Illud primum solet appellari subiectum inhęsionis, hoc vero subiectum considerationis, seu attributionis. Subiectum hoc modo sumptum triplex est in aliqua scientia, adæquatum, seu totale principale, & partiale. Totale, seu adæquatum obiectum illud est, quod adæquate

Supra. li. 1.c.2.

Auer. 2. Poster. com.33.

continet ea, quæ tractantur in ſcientia, ita vt nec excedat, nec deficiat, ſed ſit penitus ſciētiæ æquale: ſicuti coloratum eſt obiectum adæquatum ſenſus videndi. Rurſus obiectum adæquatum, vel, vt alij loquuntur, adæquationis, ſic explicari ſolet: Illud eſt obiectum adęquatum alicuius ſcientiæ, cuius principia, partes, ſpecies, & paſſiones per ſe tractantur in ſcientia, ita vt quidquid tractatur ſit aliquid ex dictis, aut ad iſta aliqua ratione referatur: dixi, per ſe, quoniam ſi quæ in ſcientia tractantur per accidens, non eſt opus vt ſint aliquid illorum trium: Et tale obiectum nominibus iam explicatis, priuate nominari ſolet. Principale obiectum in ſcientia, eſt pars, ſiue ſpecies præcipua, & nobilior illius generis, quod primo conſideratur: vt in ſcientia de animali: ea pars, quæ agit de homine: & in ſcientia de inſtrumentis ſciendi, demonſtratio, ſeu mauis, definitio; & in Metaphyſica, ſubſtantia erit pars principalior, quam accidens. Partiale obiectum, eſt aliqua pars obiecti adæquati, quæ conſideratur in aliqua parte ſcientiæ, ſeu id quod conſideratur per ſe in ſcientia, præter obiectum adæquatum. Vt in phyſiologia, clementum, ſeu corpus ſimplex, corpus mixtum, anima, &c. Vnde fit, vt omne obiectum principale, ſit etiam partiale, ſed non contra. Rurſus, ſubiectum, ſiue obiectum diuidi ſolet in obiectum materiale, & in formale: quæ diſtinctio hoc modo intelligenda eſt. In

obiecto

obiecto cuiuscunq; scientiæ duo possumus considerare, alterum, est res ipsa quæ cognoscitur a scientia, seu ab arte tractatur: alterum est ratio sub qua, vel secundum quam res illa tractatur. Exempli gratia in Medicina, res considerata, est humanum corpus; ratio vero sub qua tale corpus consideratur a medico, est quatenus per artem potest curari: in quo medicus differt a philosopho naturali, qui considerat corpus humanum, vt est mutationi obnoxium. Id igitur Auer. quod in scientia cognoscitur, & in arte tractatur, dicitur res considerata, seu obiectum materiale: ratio vero secundum quam consideratur, dicitur modus considerandi, seu ratio formalis, & obiectum formale: non quod sint duo distincta obiecta, sed in vno perfecto obiecto duo considerantur: alterum quod habet rationem materiæ, alterum quod habet rationem formæ: ad similitudinem alicuius corporis naturalis, quod constat ex materia & forma. Vt enim corpus conflatur ex duplici parte, materiali, & formali; ita obiectum scientiæ constat ex re cõsiderata, tanquam ex materia, & ex modo & ratione considerandi, tanquam ex forma: cum res considerata sit ex se interminata & indifferens, quæ possit a diuersis scientijs tractari; modus vero considerandi, tanquam forma quædam, rem illam determinet, & ad certam scientiam contrahat. Ex quibus colligitur de vna & eadem re materialiter cõsiderata, posse esse varias

ſcientias, quæ inter ſe diſtinguuntur, quod rem illam vario modo conſiderent. Vt ecce, de homine agunt philoſophus moralis, naturalis, medicus, & Theologus, ſed ſub diuerſa ratione, formali: ſimiliter circa cœlum verſantur Phyſicus & Aſtrologus, ſed non eodem modo. Quando autem quæritur de obiecto alicuius ſcientiæ, nõ quæritur de materiali, quia per illud vna ſcientia non diſtinguitur ab alia, ſed de formali. Quo fit, vt errent ij, qui in aſſignando obiecto alicui ſcientiæ, ſolum aſſignãt materiale, cum debeant aſſignare formale: vt ſi quis diceret Medicinæ obiectum eſſe humanum corpus, & nihil aliud adderet. Et cum ſit multo difficilius aſſignare formale, quam materiale, hinc eſt, quod ſcriptores in eo aſſignando ſępe ſunt inter ſe diſcordes: vt patet in hac quęſtione de obiecto Theologię. Illud etiam hoc loco animaduerſione dignum eſſe videtur, rationem formalem conuenire primo & per ſe, obiecto adæquato ſcientiæ, quæ ratio reperitur etiam in partibus; ſed non eſt neceſſe vt in omnibus reperiatur eadem ratione; ita vt directe in omnibus ſit partibus. Exempli gratia, ſi in philoſophia naturali ponatur pro obiecto adæquato corpus, ſub hac ratione formali, vt eſt mobile; eſſe mobile, conuenit huic obiecto per ſe directe, & etiam ſpeciebus eius; non autem neceſſe eſt vt conueniat principijs corporis mobilis, vt ſunt materia & forma, quibus non competit primo, & per ſe, ac directe,
eſſe

esse mobile. Denique, obiectum siue materia solet distingui in materiam proximam & remotam: materia remota est quam ars, vel scientia præsupponit, proxima circa quam versatur: vt in Logica, materia remota sunt res, ens vero rationis, quod fundatur in rebus, materia proxima. Et de his obiecti distinctionibus hactenus, de quibus subtilius disserere, non est hic locus. Nunc pauca de conditionibus, quas obiectum adæquatum habere debet, dicamus. Ad constituendum alicuius scientiæ obiectum nonnullas Philosophi, & Dialectici conditiones requirunt, quarum prima est, vt omnia contineat, quæ in scientia tractantur, vel in recto, vt sunt eius species, vel in obliquo vt sunt partes, & principia. Vnde scientia de animali continet in recto animalis species, de quibus directe prædicatur, vt cum dicitur, Homo est animal: at vero partes, indirecte, de quibus in obliquo prædicatur: vt cum dicitur, Animal constat ex corpore. Itaque id, quod primo alicuius scientiæ obiectum continet, sunt ipsius partes: & ob hanc conditioné obiectum appellatur compositum. Rursus debet continere, aut tractare passiones, seu proprietates illius obiecti; vt scientia de animali, proprietates animalis: ob quam caussam vocatur, subiectum. Postremo, species, quæ appellantur partes subiectiuæ, vt patet in allato exemplo, de scientia animalis: & ob hanc conditionem appellatur genus: Illud itaque censetur

D.Tho. in prol. sen.

obiectum in ſcientia, cuius principia, ſiue cauſſæ, paſſiones, & ſpecies in illa ſcientia conſiderantur. Secunda conditio, obiectum adæquatum debet eſſe huiuſmodi, vt omnia quæ in ſcientia conſiderantur aliquo modo ad ipſum referantur; ita vt obiectum ſit id, quod primo & per ſe conſideratur, & cetera in ordine ad illud, tanquam primo intentum. Tertia conditio, obiectum debet eſſe tale, vt diſtinguat illam ſcientiam, cuius eſt obiectum, ab alijs ſcientijs: ita vt ſcientia poſſit dici vna, quia tractat de vno obiecto: cum obiecta reſpectu habituum & potentiarum ſint veluti quædam formæ, a quibus res habet eſſe, vnitatem, & diſtinctionem. Quarta, ac poſtrema conditio, debet continere omnia adæquate, eo modo, quem ſupra explicuimus. Ex his colligere licet, illud appellari obiectum formale in ſcientia, quod habet omnes cōditiones dictas: illud vero materiale, quod quidem certe in ſcientia conſideratur, ſed nō eſt id, cuius ratione omnia conſiderantur, vel non omnia continet, vel nō diſtinguit, aut non adæquat ſcientiam. Vnde, in philoſophia naturali res ſenſibiles dicentur obiectum materiale, quia in tali ſcientia huiuſmodi res conſiderantur, ſed tamen non ſub hac ratione formali, vt ſenſibiles ſunt, ſed vt mobiles. Ex quibus facile perſpicitur nonnullas ex numeratis ſententijs erraſſe in aſſignando Theologiæ obiecto, cum aſsignauerint ſolum obiectum materiale: vt res & ſigna, opera

D.Tho.q. 4. prol.

opera instaurationis, Christum, &c. quæ res, & si in Theologia tractentur tanquam materia ei subiecta; tamen nō tractantur, vt talia sunt, sed sub alia ratione formali, vt postea dicetur. Atq; ex his, quod sit obiectum in aliqua scientia, & quæ obiecti partes, ac conditiones satis manifestum esse arbitror.

Ponuntur nonnulla fundamenta ad explicandam quæstionem de subiecto sacræ Theologiæ.
Cap. XXVII.

EXPLICATA natura, atque proprietatibus obiecti adæquati, ac totalis alicuius sciētiæ; necesse est ad statuendum, quod nam sit christianæ Theologiæ subiectum, vt quædam notanda proponamus. Notandum itaque primo est, cum auctores dicunt illud obiectum esse, cuius principia, passiones, & species considerantur in sciētia, id dupliciter intelligi posse: primum quidē, quod habeat partes & principia realiter inter se distincta, ex quorum coitione aliquid vnum efficiatur, vt ex materia & forma, compositum, & ex elementis, mistum: quæ appellantur principia essendi: vel quod habet aliquid, vnde intellectus possit sumere initium cognitionis, & per illud probare aliud, tanquam per rationem priorem, rationem posteriorem: quod solet appellari, principium cognoscendi. Ad constituendam veram scientiam, non est necesse vt subie-

ctum

ctum semper habeat principia essendi, sed satis est vt habeat principia cognoscendi, id est, aliquas communes rationes, per quas probentur alia, quæ de illo subiecto, demonstrantur, & in scientia tractantur. Alias enim sequeretur nullam scientiam posse dari de Deo, de ente, de intelligentijs, de decem naturis, & de primis principijs rerum naturalium, cum hæc omnia, nullis componantur principijs: quamuis omnia entia creata dicantur saltem componi ex actu & potentia, quæ non est compositio partium inter se distinctarum. Maneat igitur certum, satis esse in aliquo subiecto asignare cognitionis principia, id est, rationem aliquam, quæ sit veluti medium ad probanda ea, quæ in scientia probanda sunt. Quod diximus de principijs, dicendum est etiam de pasionibus, hoc est, non esse necessariũ vt pasiones sint realiter distinctæ, vt sunt ex quorundam sententia in rebus compositis; sed satis est vt distinguantur ratione, & vt vna pasio sit ratio alterius. Nam ens, ex communi philosophorum sententia, suas habet pasiones, quæ de ipso probantur: & tamen ab eo non distinguuntur realiter. Idem dicas de attributis diuinis, quorum vnum est ratio alterius, & est idem realiter cum illo. Denique, cum dicitur, obiectum esse illud, cuius species in scientia con siderantur, non est ita accipiendum, vt solum vera scientia posit esse de eo obiecto, & de eo genere, quod sub se veras habet species; quoniam

scientia

ſcientia non ſolum eſt de genere vniuoco, quod proprie habet ſpecies, ſed etiam de genere analogo, quod proprie loquendo ſpecies non habet. Vnde Metaphyſica eſt vera ſciētia, quamuis ens, quod eſt eius obiectum, nō ſit genus vniuocum ad ſuas partes, quæ ſunt omnino inter ſe variæ, ac diuerſæ, quæ tamen in vna communi ratione analoga conueniunt. Idem dicas de ſacræ Theologiæ obiecto, quod, licet non ſit vnum genus vniuocum, & plura inter ſe diuerſa contineat, vt ſunt præcipua Dei opera, virtutes, Verbi incarnatio, & ſacramenta: tamen, iſta omnia ſub vna communi ratione conſiderantur, vt ad Deum referuntur: & hæc de primo notando. Notandum eſt ſecundo loco, rationem formalem, qua obiectum alicuius ſcientiæ ab alijs ſeiungitur, fieri per aliquam additionē, ſeu reſtrictionem: quæ additio duobus modis fieri poteſt: vno modo ex parte obiecti, ſiue rei; cum obiecto additur aliquid, quod ſe tenet ex parte rei cognitæ: ita vt tale additum determinet actum cognoſcendi circa rem cognitam. Vt cum dicimus, oculum videre pomum, vt coloratum; vel aliquem cognoſcere hominem vt ſapientem, quæ limitatio reſtringit cognitionem ad ſolam hominis ſapientiam. Et hac ratione nonnullæ ex ſententijs allatis reſtringunt, ac ſpecificāt Theologiæ obiectum: vt illæ quæ dicunt, Deum, vt eſt perfectus, vel vt eſt redemptor, vel vt eſt inſtaurator, eſſe obiectum. Altero modo fit additio,

tio, siue restrictio ex parte cognitionis nostræ, cum aliqua additur ratio sub qua res illa a nobis cognoscitur: vt exempli gratia in Metaphysica, limitatio illa, qua dicitur Metaphysicum considerare ens, vt abstrahit ab omni materia. Quæ limitatio non attingit ipsum obiectum, intrinsece assignando rationem formalem per quam Metaphysicus agit de natura entis, sed solum indicat ens esse obiectum illius scientiæ, non quomodocunque, sed abstracte consideratum, non quod abstractio illa sit ratio per quã Metaphysicus de ente disputat. Quare, solum se tenet ex parte cognoscentis, qui abstrahendo ab omni materia de entis natura disserit. Idem patet in scientia naturali, cuius limitatio ex parte cognoscentis est, quod abstrahat a materia signata, seu singulari: at vero limitatio, quæ se tenet ex parte obiecti, est, vt consideret ens, siue corpus, vt in se habet rationem, ac vim motus. Ex quo intelligi licet, reuelationem in Theologia non esse rationem, quæ se teneat ex parte obiecti, quasi determinet ipsum Theologiæ obiectum, sed tenet se ex parte scientiæ, siue cognoscentis, quia Theologus Christianus speciatim Deum cognoscit secundum ea, quæ reuelata sunt de Deo, & de rebus diuinis: atq; de secundo notando, hæc sufficiant. Notandum tertium: ratio entis prima, ac summa, quæ nihil aliud est, quam quædam ratio communissima, in qua omnia quæ sunt, conueniunt, cum ens significet id, quod est,

in quo omnia creata,& increata,perfecta,& imperfecta conueniunt,triplicem poteſt habere cōſiderationem, in ſe, in ente creato & finito, & in ente infinito. Si ratio entis conſideretur primo modo, vt conuenit enti in ſe conſiderato, in qua ratione,vt diximus, omnia conueniunt, abſtrahendo ab omni ente,nihil aliud includit, dicit ve, quam, eſſe, & id quod eſt,eſſe extra nihil, nudam nimirum rei alicuius exiſtentiam, per quam,id quod eſt,differt ab eo,quod non eſt. Si vero conſideretur ſecundo modo, vt iſta ratio applicatur enti finito & creato; dicit quandam exiſtendi rationem participatam, finitam, ac limitatam; cum omnes creaturæ ſint participationes quædam entis; cum ratio entis communicata ſit creaturis a Deo, his clarius, illis vero obſcurius. At, ſi ratio entis conſideretur vt applicatur Deo,non contrahitur, nec limitatur: quoniam in Deo,qui eſt fons,vnde emanat omne ens,& omnis ratio entis,reperitur ſine vlla limitatione,& contractione, cum Deus ſit infinitum,& illimitatum ens: ideo de ſe ait, Ego ſum qui ſum: alia enim a Deo diuerſa,non ſunt,cum ex ſe non ſint,& non ſint ipſum eſſe,vt Deus eſt, nec totum habeant eſſe,vt Deus habet. Nec propterea, quod Deus in ſe omnem rationem entis continet,ſequitur eſſe quoddam ens commune, & quaſi genus, quod de omnibus creaturis prædicetur,vt aliqui falſo putarũt,quos diuus Thomas opuſculo de ente & eſſentia merito redarguit.

Ariſt. lib. de cœlo.

Exod.3.

Cap.4.

guit. Nam, licet Deus ſit ens illimitatum, atq; infinitum, complectaturq; omnia: non tamen eſt quid commune, & vniuerſale per abſtractionem, ſicuti genus, vel ſpecies, quo modo, quod eſt commune, de pluribus prædicari poteſt. Cõcludamus igitur in ratione entis, quæ in Deo reperitur contineri omnium rerum quæ ſunt, aut eſſe poſſunt rationes, perfectiſſimo modo, abſq; vlla imperfectione: ita vt in cognitione huius entis, omnia cognoſcere liceat: quod ſi nobis in hac vita non contingit, id ob noſtri ingenij imbecillitatem accidit: quoniam nec infinitas rationes quæ ſunt in Deo, nec plures ſimul, ſed vnam poſt aliam, cognoſcimus: ita vt in illis cognoſcendis ſit aliquis modus, cum etiam a parte rei ſit aliquis attributorum diuinorum, ſine vlla tamen compoſitione, ordo, quatenus vnum eſt alterius ratio. Vt ecce, ideo Deus eſt æternus, quia immutabilis: & immutabilis, quia caret omni potentia: caret autem omni potentia, quia ſimpliciſſimus & purus actus eſt. Quare, illa ratio, per quam aliam rationem, ſeu aliud attributum de Deo probamus, eſt veluti principium & ea quæ probatur, eſt veluti paſſio. Ex hoc fundamento nonnulla colligere licet: & primũ, rationes entis in ſe, & in Deo conſideratas, eſſe ſimpliciſſimas, illimitatas, & infinitas: cum hoc tamen diſcrimine, quod ratio entis, quæ eſt in Deo eſt infinita poſitiue, cum Deus ſit ens actu infinitum: ratio vero entis in ſe conſiderati, eſt infi-

infinita negatiue. Colligitur secundo, Deum esse ens per suam essentiam, & esse caussam, ac finem omnium entium; cum in eo, tanquam in prima & perfecta entis ratione omnia contineãtur entia: Ideo diuus Ioannes omnia quæ facta sunt, in ipso vitam fuisse dixit. At vero in ratione entis in communi, conueniunt omnia, vt in quadam vniuersalitate ab intellectu abstracta. Quo fit, vt cum Theologia tractet hoc ens, quod est Deus, omnium etiam rerum cognitionem quodammodo sibi adsciscat, & omnia aliqua ratione consideret. Tertio colligitur quanta sit huius scientiæ dignitas & excellentia, cum pro obiecto id habeat, quod in se omnes rerum rationes continet: ac proinde in hac vna maxime scientia deberet humanus intellectus acquiescere, cum in ea inueniat plenam ac perfectam rationem sui obiecti, nimirum totius entis. Postremo explicandum nobis est, quid intelligere debeamus per illam reduplicatiuam, cum diuus Thomas ait, Deus vt Deus, est obiectum Theologiæ. Animaduertendum itaque est, duplicationem posse efficere duplicem sensum: aliquãdo, manifestat aliquam rationem termini præcedentis, secundum quam denotatur ei aliquid conuenire: vt si dicas, sonus, inquantum sonus, potest audiri; ac si dixisses, audiri conuenit sono, vt sonus est: & tunc talis duplicatio dicitur se habere specificatiue. Aliquando autem duplicatio importat caussam prædicati, quod est in

Ioan. 1.

in propositione: vt si dicas, Homo in quantum rationalis, est risibilis; ac si dixisses, caussa cur homo sit risibilis est, quia est rationalis. Hoc loco duplicatio illa sumitur primo modo, specificatiue, vt sit sensus, Deus, vt Deus, id est Deus sub hac speciali ratione, non sub alia, est Theologiæ obiectum. Quid autem per hanc propositionem, Deus, vt Deus, intelligendum sit, non omnes eodem prorsus modo exponunt. Scotus enim ait, nos debere intelligere ens infinitum: quoniam omnes homines talem habent de Deo conceptum: ex quibus facile intelligeres hunc doctorem a diui Thomæ sententia non abhorrere. Nam, cum ait, Deum, vt est infinitus, esse Theologiæ obiectum, declarat, quid ipse intelligat, per Deum, vt Deus est. Idque vel ex eo facile intelligi potest, quod Scotus existimat, idem esse obiectum nostræ Theologiæ & beatorum, ens scilicet illud infinitum. Posses etiam eandem propositionem hoc pacto exponere, Deus, vt Deus, hoc est, ens per essentiam, quod non ab alio, sed a se est: quod est maxime pro-
Exod. 3. prium Deo: qui solus dicere potest, Ego sum qui sum: ex qua ratione tanquam a prima origine, & infinitas, & consequenter alia omnia oriuntur Dei attributa. Solet etiam dubitari, vt id huic notando adijciamus, an idem sit obiectum Theologiæ nostræ, & beatorum, de qua re, quid sentiat Scotus paullo ante dixi, cui repugnat Caietanus, qui contrariam tuetur sen-

tentiam:

tentiam: sed quid tenendum sit, capite sequenti, in quo aliquot conclusionibus ad propositam quæstionem respondebimus, statuemus. Sic igitur huic capiti finis.

Varijs conclusionibus docetur quid de obiecto sacræ Theologiæ tenendum sit.
Cap. XXVIII.

CVM ea quæ supra iecimus fundamenta satis firma sint ad sustinendas conclusiones respondentes ad quæstionem de obiecto propositam, eas nunc superstruamus. Prima conclusio: Theologiæ assignandum est aliquod certũ, ac determinatum obiectum: statuitur hæc conclusio aduersus opinionem Ocani, quæ sic impugnatur. I. Quoniam fundamentum istius auctoris est satis infirmum: neq; enim ex eo, quod varij sunt alicuius scientiæ partiales habitus, sequitur, vt non habeat vnum obiectum, cum illi multi habitus sunt de diuersis rebus, quę ad vnã rationem communem alicuius certi obiecti reducuntur. Quare, vt omnia quæ tractantur in Physica, ad vnum ens, seu corpus mobile: reuocantur, ita in Theologia omnia ad vnam rationem communem vnius obiecti, quam hoc loco quærimus referuntur. II. Frustra Aristoteles laborasset, ac proinde irridendus esset, in distinguendis variarum sciẽtiarum obiectis; id quod non vno in loco fecit. III. Ista opinio ex eo

damnandi ac reijcienda est,quod sine vlla firma ratione sese opponit communi philosophorum, & Theologorum certissimæ sententiæ, quæ cuique arti & scientiæ certam tribuit materiam in qua versetur. Et quia in re sumus manifesta, nihil est cur pluribus istam sententiã vrgeamus. Secunda conclusio: Opus meritorium non est adæquatum & formale Theologiæ obiectum: est hæc conclusio contra Durãdum, quæ sic probatur. I. Idem est obiectum nostræ Theologiæ & beatorum, vt paullo infra demonstrabitur: atqui certissimum est opus meritorium nõ esse obiectum illius Theologiæ,cum beati sint extra statum merendi: quare,nec etiã erit obiectum nostræ. II. Ista opinio procedit ex falso fundamento, quia supponit Theologiam esse solummodo practicam,cum sit magis speculatiua, vt supra probatum fuit: cum igitur falso nitatur fundamento, ruat necesse est. III. Sequitur etiam illud inconueniens ex ista sententia,quod sciẽtiam nobilissimam de Deo,ignobilem facit, dum cognitionem,quam de Deo habet,ad opus meritorium restringit; vt mittamus multa alia absurda, quæ ex ea inferri possent. Ex his confutares etiam opinionem illam, quæ obiectum facit opus reparationis,seu restaurationis. Tertia conclusio: Obiectum adæquatum & formale Theologiæ, non est Christus vt est caput Ecclesiæ. I. Multa tractantur in Theologia, quæ non continentur sub isto obiecto, nec ad ipsum

reuo-

reuocari possunt, vt sunt quæ de Deo in se, & quæ de Trinitate disputantur, non poterit igitur esse adæquatum obiectum. II. Christus non est obiectum adęquatum Theologię beatorum, ergo nec nostræ: sumptum est manifestum; quia beati principaliter speculantur, ac vident essentiam diuinam, quæ est ratio cognoscendi omnia: consequētia tenet, quoniam, nostra Theologia eadem est cum Theologia beatorum. III. Obiectum debet esse aliquid incomplexum ac simplex: at vero Christus duas includit naturas omnino inter se diuersas, vt sunt natura diuina, & humana, igitur. Ex his colligere licet, huius doctrinæ subiectum, non esse res, & signa, vt Magister voluit. Quarta conclusio: obiectū adæquatum & formale sacræ Theologiæ non potest esse Deus sub aliqua limitatione ex parte ipsius Dei, vel alicuius attributi, nimirum, Deus vt redemptor, vt glorificator, vt perfectus, &c. Hæc conclusio reijcit nonnullas ex allatis sentētijs; quæ his rationibus confirmatur. I. Id, quod probatur in aliqua scientia, non potest esse ratio formalis obiecti, sed potius passio, & prædicatum ipsius: at quodcunque Dei attributum demonstratur in Theologia de Deo, vt quod sit perfectus, glorificator, &c. Quare, per aliquam aliam primam rationem probari debent, quæ sit ratio formalis, ac prima obiecti Theologiæ. II. Ratio formalis obiecti debet esse adæquata ipsi scientiæ, ita vt contineat omnia, quæ sunt

in ſcientia: ſed multa demonſtrantur de Deo in Theologia, quæ non dependent ab his attributis, ergo iſta non poſſunt vllo modo eſſe ratio formalis illorum, quod eſt omnino per ſe manifeſtum: quamobrē nec eſſe poterunt adæquata huius ſcientiæ ratio. Itaque cum multa probentur in hac doctrina, quæ non conueniunt Deo, ſecundum aliquam ex his limitatis rationibus, rationes iſtæ non poſſunt formale, & adęquatum Theologiæ obiectum conſtituere.

Aureol.

Ocan. III. Sicuti ſubiectum ſupponitur in ſcientia, ita & eius ratio formalis, per quam ſubiectum conſtituitur; ergo, ſicuti ſubiectum demonſtrari non poteſt, ita nec eius ratio: ceterum, ſi quod Dei attributum rationem formalem obiecti cōſtitueret, iam illud attributum demonſtrari nō poſſet; quod eſt contra rationem ſcientiæ, cuius eſt paſſiones de ſubiecto demonſtrare. Quare, eſſe glorificatorem, gratia exempli, in Theologia non demonſtraretur; & tamen demonſtratur. Ex eo enim quod Deus habet prouidentiam, & bonos bonis, & malos malis afficit, optime colligitur eſſe glorificatorem. IV. Hoc argumentum ſpeciatim vrget eas ſententias, quæ obiectum Theologiæ limitāt ſecūdum aliquod attributum Dei relatiuum, vt redemptor, vel glorificator. Attributum reſpectiuum eſt poſterius, & ignobilius attributo abſoluto, ergo poſſet dari alia prior & nobilior ſcientia, quam ſit Theologia, nimirum ſcientia de Deo ſecundum eſſe abſo-

Scot. Ioā. Baſſ. q. 4.

abſolutum: cum iſta attributa manifeſtent nobis Deum per relationem rationis ex parte Dei, quæ eſt ad creaturas. Ex his inferre licet, non eſſe veram Alberti opinionem, cum eſſe principium & finem includant relationem, & reſpectum ad creaturas. Quare Deus non poteſt eſſe theologiæ obiectum ſub vlla ratione vllius attributi, ſiue abſoluti, ſiue relatiui. Quincta conclusio: Fides & Theologia habent idē obiectum apprehenſionis. Hoc eſt, eadem prorſus, quæ fides apprehendit, vt illis aſſentiatur, apprehendit etiam Theologia, vt illa explicet vel probet. Hanc concluſionem capite vltimo inferius planius explicabimus. Sexta concluſio: Fides & Theologia non habent eandem rationem formalē per quā, & ideo aliud fidei, aliud Theologiæ aſſignatur formale obiectum. Hæc concluſio pro certiſſima haberi debet: & patet ex ijs, quæ non vno in loco ſupra ſcripſimus. Nam fides ſub hac conſideratione habet primā veritatem; Theologia vero non ita; vt ſtatim dicam. Septima concluſio: Deus, vt Deus, id eſt, Deus ſine vlla limitatione ex parte obiecti; vt ſupra explicuimus, quatenus eſt ens per ſe, & a ſe, & vt includit omnem rationem entis, eſt obiectum Theologiæ. Eſt hæc concluſio pro ſententia diui Thomæ, a qua non abhorret Scotus: quæ his rationibus confirmatur. I. Ex confutatione aliarum opinionum: & ex ſolutionibus rationum, quæ fieri contra hanc concluſionem Ioan. de Baſſ. q. 4. ar. 2.

possunt, quas capite sequenti afferemus. II. Ex ipsa nominis etymologia, quę ratio licet non vrgeat: tamen non est contemnenda. III. Hoc obiectum continet adæquate omnia, quæ tractantur in hac scientia, & ad ipsum omnia referuntur, & per hanc rationem omnia probantur, quia cognito Deo, vt Deus est, omnia cognoscũtur, cum ab hac ratione dimanent omnia, & per hoc obiectũ hæc facultas ab alijs distinguitur, vt ex ante dictis cognoscere licet, igitur. IV. Scientiæ omnium supremæ & nobilissimæ debetur supremum, & nobilissimum obiectum: at huiusmodi est hoc, quod ei assignamus, nimirum Deus, vt Deus, secundum omnem deitatis rationem, igitur. V. Idem est obiectum principiorum & conclusionum in aliqua scientia, cum idem sit quod cognoscitur in præmissis, & in conclusione; sed obiectum principiorum Theologiæ, scilicet articulorum fidei, est Deus, vt Deus, quia fidei respondet visio beata in qua videbimus Deum sicuti est, id est, secundũ quod in se est, sine vlla limitatione, igitur. Confirmatur hæc ratio, quia nostra Theologia est participatio quædam theologiæ beatorum: at illa habet pro obiecto, Deum sub hac formali ratione, igitur. Ex his colligere licet non esse verã eam opinionem, quam olim docuit diuus Thomas, ens diuinum esse obiectũ in hac scientia. Octaua conclusio: Idem est obiectum formale theologiæ nostræ & beatorum. Primum, quia no-

stra

ſtra Theologia eſt quædam participatio theologiæ beatorum; ergo habebunt eãdem rationem formalem. Confirmatur a ſimili de ſcientia quæ eſt in Magiſtro,& in diſcipulo,cum cognoſcunt eandem concluſionem, ſed ille euidenter, hic vero ſuboſcuræ. Nam,ſicuti beati cognoſcunt Deum eſſe æternum, quia vident eum eſſe independentem, ita & nos idem ob eandem rationem ſcimus. Deinde, ſi non eſſet idem obiectum formale, maxime, quia illi vident principia, nos non ita; illi ſub lumine claro, nos ſub reuelato: at hoc diſcrimen non ſe tenet ex parte obiecti formalis, vt paullo ante dicebam, igitur. Nona concluſio: Deus cum limitatione ex parte cognoſcentis eſt obiectum Theologiæ,quatenus eſt reuelatus, vel vt ſub reuelationem cadit. Declaratur hæc concluſio: cum dicimus Deum ſub hac ratione eſſe huius doctrinæ obiectum, non affirmamus reuelationem eſſe additionem aliquam ex parte obiecti, quaſi Deus reuelatus ſit id, quod primo conſideratur in Theologia; ſed reuelatio tenet ſe ex parte cognoſcentis: quia in hac doctrina non cognoſcitur Deus, niſi reuelatione ſuppoſita. Itaque,non mutatur ratio formalis ex parte rei, quæ eſt Deus, vt Deus, ſed ſolum explicatur cõditio ſine qua a nobis non cognoſceretur. Decima concluſio: Obiectum principale in Theologia eſt ſacratiſsima Chriſti humanitas, ſiue Chriſtus ipſe. Siquidem poſt ipſum Deum, nihil eſt

præſtantius, nihil magis præcipuum, quã Chriſtus Dominus Saluator noſter. Huc facit illud: Ioan. 17. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Vndecima concluſio: Obiecta partialia in Theologia diuerſa ſunt in diuerſis ipſius partibus,pro diuerſitate rerum,quæ in ipſa tractantur. Quæ autem in particulari iſta ſint, non eſt noſtrum hoc loco exponere.

Afferuntur ac ſoluuntur varia argumenta contra ea, quæ ſupra determinata ſunt Cap. XXIX.

MVLTA ſunt argumenta, quæ fieri poſſunt contra ea,quę proximo capite a nobis definita fuere; quorum alia alias ſententias probare,alia vero noſtram euertere videntur,quæ nũc breuiter recenſebo,ſimulq; confutabo. I. Quod non vnum ſit certum Theologiæ ſubiectum, ex eo perſuaderi poteſt,quod variæ,ac diuerſę ſunt rationes ſecundum quas agitur de Deo, vt de Deo in ſe conſiderato, de Deo vt eſt cauſſa efficiens omnium, ac denique, vt eſt finis, ſecundũ quas rationes ſpeciatim diuus Thomas egit de Deo; quę rationes,vt patet,ſunt omnino diſtinctæ: non igitur poterit eſſe vnum noſtræ Theologiæ obiectum, ſed erunt plura pro diuerſitate rationum formalium,ſub quibus de Deo agitur. Hæc ratio facile ſoluitur: quia licęt hæ duæ rationes,

tiones, quod Deus ſit principium & finis, ſint inter ſe diſtinctæ: tamen reducuntur ad illam primam, qua Deus conſideratur in ſe, & vt eſt ens per eſſentiam, a qua ratione omnis dimanat ratio. II. Apoſtolus qui optimus fuit Theologus, nihil aliud ſe ſcire arbitrabatur, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum: & hunc tanquã, huius ſcientiæ ſubiectum, prædicabat, & docebat, quem alibi finem legis eſſe aiebat, erit igitur Chriſtus obiectũ. Idem confirmatur ex eo, quod bona pars articulorum fidei verſantur circa humanitatem Chriſti, ſicuti alia pars circa diuinitatem; ergo cum idem ſit principiorum, & concluſionum obiectum, vt nos ſupra diximus, Chriſtus erit ſacræ doctrinæ, obiectum. Huic rationi ita ſatisfaceres: ideo Paulus ſolum Chriſtum ſe ſcire arbitrabatur, eumq; alios docebat, quod ſciret ſe non habere ſalutem niſi per meritum Chriſti, quem tanquam propitiatorem a Deo datum eſſe ſciebat; cui tandem tanquam primo auctori ſuam ſalutem acceptam referebat: & cum ſcriptura diuina priuatim data ſit, vt Chriſtum cognoſcamus, ideo dicitur legis finis: ſed, vt omnia referũtur ad Chriſtum, & nos etiam ſumus Chriſti, ita Chriſtus eſt Dei, vt idẽ Paulus ſcriptum reliquit: quare, etiam Chriſtus refertur a Deum, qui vt, ait ſcriptura, omnia propter ſe fecit: & Chriſtus in hunc mundum ob Patris gloriam ſe veniſſe profitebatur. Quare, primum diuinæ ſcripturæ ſubiectum non erit Chriſtus.

1. Cor. 2.
1. Cor. 1.
Rom. 10.
1. Cor. 3.
Ioan. 8.

non ſit genus ad ea, quæ tractantur in hac ſcientia: vel tanquam cauſſa efficiens, quæ ſuos continet effectus; & hoc etiam non videtur verum, cum hæc continentia non ſit de ratione obiecti ſcientiæ,cum multa tractentur in ſcientijs, quæ non ſunt effectus ipſius obiecti: vel, vt videtur aſſerere diuus Thomas, omnia continet, quia omnia dicunt ordinē ad Deum; neq; hoc probatur, quoniā ſequeretur ſupremā ſcientiam inter humanas, continere omnia quæ tractantur in alijs ſcientijs, & ita vna eſſet omnium rerum ſcientia: ſequela patet,quoniam omnes res creatæ ita ſunt diſpoſitæ,vt vna habeat ordinem, & referatur ad aliam. Cōcedimus quidem Deum non continere omnia, tanquam quoddam vniuerſale in prædicando; ſed negamus non continere tanquam cauſſa, vel principium, & origo; ſiue loquamur de productione quæ eſt ad intra, vt eſt proceſſio Filij & Spiritus ſancti, ſiue de productione,creaturarum,quæ ſunt extra, cum omnes effectus,tum gratuiti, tum naturales,ſint a Deo; ad quem,cum ſit cauſſa vniuerſaliſſima, poſſunt referri omnia: vnde non eſt par ratio, de Deo, & de alijs obiectis. Adde etiam quod omnia referuntur in Deum, vt in communem omnium rerum finem; & ſpeciatim homo,cuius cauſſa ſunt facta omnia: qui ad Deum refertur,tanquā ad ſupernaturalem finem. V. Obiectū intellectus eſt ens ſub ratione veri: vt enim voluntas mouetur a ratione boni,ita intellectus

a ratione

a ratione veri; ergo si Deus est obiectum Theologiæ, erit sub hac ratione, vt verus est. Huc accedit, quod sanctus Doctor in secunda secundæ quæstione prima articulo primo ait, obiectum fidei esse primam veritatem; & in hoc articulo idem facit obiectum fidei, & Theologiæ; quare primæ scientiæ obiectum erit prima veritas. Quod attinet ad illud, quod sanctus Thomas loco citato scribit, capite sequenti latius dicemus. Quod vero pertinet ad primam partem huius argumētationis de ratione veri, a qua mouetur intellectus ad assentiendum, id facile concedimus: sed tamen id, est cōmune omni obiecto intellectus: nos autem hic quærimus rationem primam formalem & propriam per quam, quæ in Theologia probantur, demonstrari possunt, & hæc non potest esse Deus, vt verus, quia hoc est quoddam Dei attributum, quod potest probari per aliud, vt manifestum est. VI. Ea ratione Deus est obiectum Theologiæ, qua a nobis cognoscitur: sed Deus non cognoscitur a nobis, vt Deus est; cognoscitur enim per creaturas, quæ solum nobis indicant aliqua Dei attributa; non autem ipsum Deum vt Deus est, cum nulla creatura repræsentet Deum secundum totam ipsius perfectionem & essentiam: cadit igitur Deus sub nostram cognitionem solum secūdum aliquam limitatam considerationem alicuius attributi. Ad huius argumentationis solutionem animaduertendum est, duo esse gene-

ra dininorum effectorum: vnum genus eſt, ſub quo effecta naturalia continentur, vt ſunt quæ Deus in mundi creatione, conſeruatione, & gubernatione efficit, ex quorum effectorum cognitione in aliquam diuinorum attributorum, naturæq; diuinæ notitiam, tanquam a poſteriori peruenimus. Itaque vno, vel altero attributo diuino cognito, diſcurrendo, in aliorum cognitionem, quantum vi naturali conceditur, aſcendimus. Alterum genus, eſt eorum effectorum, quæ pertinent ad ordinem ſupernaturalem gratiæ, ſecundum quem Deus inſtaurat, iuſtificat, & glorificat hominem: & hæc nobis innoteſcunt per reuelationem ſupernaturalem luminis fidei; quo longe plura de diuina natura innoteſcunt, & quæ naturaliter cognoſcuntur longe melius nobis manifeſtata ſunt. Vt, diuinitatem eſſe fœcundam, Deum eſſe trinum & vnum, humanam naturam ſibi vniuiſſe, noſtram felicitatem poſitam eſſe in clara Dei viſione, & huius generis multa alia, ex quibus, tanquam ex principijs maioribus, ac clarioribus multo plura, quam per effectus naturales diſcurrẽdo, humana Theologia de Deo cognoſcere potuit, & in hanc etiã Dei notitiam peruenire, Deum eſſe, ipſum ens per ſe infinitum; ex qna ratione, tanquam ex quodam primo principio, hęc ſcientia ſuas concluſiones probat. Quare, ad formam argumentationis reſpondentes, dicimus, Deum nõ ſolum cadere ſub noſtram cognitionem ſecundum attributa

tributa

tributa naturaliter cognita, sed etiam secundum hanc dictam rationem, vt est ens per essentiam, vnde aliæ rationes manant. VII. Sed rursus vrgeret aliquis, & allatam solutionem, ac etiam opinionem nostram hunc in modum labefactaret. Ex certissima Aristotelis doctrina, cui nemo est, qui non consentiat, ad demonstrandam aliquam rei cuiuspiam proprietatem opus est medio proprio & immediato, definitione nimirum rei illius, cuius proprietas demonstranda est: atqui, vt omnes philosophi, & sacri Doctores fatentur, quid Deus sit, etiam per lumen fidei cognoscere nequimus: quare nihil de Deo demonstrare poterimus; ac proinde Deus non poterit esse huius scientiæ obiectum. Si hoc argumẽtum vrgereret, primum probaret etiã Metaphysicam, secundum aliquam saltem partem, non esse sciẽtiam: cum nec etiam Philosophus, agens de Deo, quid Deus sit cognoscat. Deinde, solum probat nos non posse aliquid de Deo demonstrare illa potissima demonstratione, quam Aristoteles tradidit, quæ etiam in humanis sciẽtijs raro reperitur: & in quibusdam reperiri nõ potest. Postremo, satis est de obiecto supponere quid nominis, ad aliquid de eo demonstrandum: & quod attinet ad definitionem rei, satis est habere aliquam descriptionem conflatam ex attributis, siue ex effectis, quod etiam in alijs accidit scientijs: cum raræ sint perfectæ & absolutæ rerum definitiones. IIX. Quod Deus non

Li. 1. post.

Arist. lib. 1. post. c. 1

non habeat proprie paſſiones,ac propterea non poſſe eſſe huius ſcientiæ obiectum, ſic demonſtratur. Paſſiones ſunt proprietates manantes ab eſſentia rei, inter ſe, & ab eſſentia diſtinctæ: atqui attributa Dei non ſunt huiuſmodi, quoniam Deus eſt ſimpliciſſimus actus, vt ſacra determinant concilia: non ſunt igitur in Deo veræ paſſiones, quę probētur, vel per quas aliquid de Deo demonſtretur. Attingit hæc argumentatio grauem illam difficultatem,de qua inter ſe diui Thumæ & Scoti ſectatores diſſentire videntur,an attributa diuina diſtinguantur ex natura rei, an vero per ſolam rationem, de qua re non eſt noſtrum latius hoc loco diſſerere. Omiſſa igitur hac difficultate,etiam ſi cum diuo Thoma dicamus,cuius ſententię omnino ſubſcribēdum eſſe arbitramur, attributa diuina nullam a parte rei habere diſtinctionem; negamus tamē, vnum non eſſe rationem alterius, & vnum per alterū probari non poſſe: & id ſat eſt, vt aliquid per aliud probari queat, vt ab eo formaliter diſtinguatur. Quare, licet Deus nullas proprie habeat paſſiones, & ſit actus ſimpliciſſimus, ac propterea vnico actu perceptibilis, & penetrabilis,quo modo ſeipſum cognoſcit: tamen,quia vere in ſe habet rationes varias, ac etiam infinitas attributorum, prout a nobis per varios conceptus cognoſcitur, apprehendimus in Deo aliquid tanquam ſubiectum, & aliquid tanqnam prædicatum, ſiue attributum, & vnum attributum

Cap. Firmiter de ſum.trin. & fid.cat.

tum tanquam rationem alterius. Quod si instes, de principijs, & partibus, speciebusq;, quæ omnia alicuius scientiæ subiectũ, habere debet; quid respondendum sit, satis manifestum est ex ijs, que capite vigesimo septimo in primo notando, diximus: Vbi docuimus principia passiones, & partes non eodem modo esse in omni scientia; & in Theologia suo modo hæc omnia reperiri. Et quod ad principia attinet, assignamus aliquid loco principij, scilicet Deum vt Deus, essentiam diuinam ex se consideratam, ens summum: vnde inferũtur omnia Dei attributa, quę vicem passionum habent. Partes autem diceres quodãmodo esse personas diuinas, & ipsas creaturas, operaq; diuina, quæ omnia dicuntur partes, prout sunt participationes, diuinæ naturæ.

IX. Subiectum præsupponitur in scientia tanquam notum, cum nihil possit dari notius per quod probetur: at in Theologia probatur Deũ esse, vt patet apud omnes Theologos, igitur. Facilis est solutio: primũ, si obiectum sit aliqua ex parte dubium, possunt afferri rationes ad illius existentiam demonstrandam: & cum communi quadam omnium hominum notione Deum esse existimetur, quæruntur deinde rationes necessariæ ad idem confirmandum. Et hinc est, quod Theologia humana Deum esse demonstrat. Deinde, in Theologia Christiana, ratione principiorum fidei, Deum esse supponitur: sed quia idem ratione naturali demonstrari potest,

ideo

ideo per rationes naturales, tanquam quid præambulum ad Theologiam, demonſtratur. X. Obiectum debet eſſe aliquid cõmune, quod prædicetur de omnibus ijs, quæ in ſcientia tractantur: at Deus ratione eorum quę in Theologia docentur nõ eſt huiuſmodi: quia, licet Deus prædicetur de tribus perſonis diuinis; non tamẽ prædicatur de Angelis, de homine, de donis diuinitus cõceſſis, alijsq; ſimilibus, igitur. Hęc ratio, ni fallor, ex ijs, quę adnotata ſunt, ſatis aperte ſoluitur: nec enim vt, ſcriptum eſt, oportet vt ſubiectum de omnibus, quæ ſunt in aliqua ſcientia in recto, & ſecundum eandem rationem vniuocam prædicetur, ſed ſufficit vt omnia ad illud aliquo pacto ordinentur, vt dicatur eſſe quid commune, & ſic Deus dici poteſt communis, in Theologia; cũ omnia quæ in ea tractantur ſint, vel ipſe Deus, vel ſint ex ipſo, vel ad ipſum referantur. Et Angelus & homo, ſecundum analogiã, vt conſtat ex ſacris literis, dicuntur Deus, & dona dicuntur diuina: & per donum gratiæ, vt diuus Petrus ait, nos facti ſumus participes diuinæ naturæ. XI. Si vera eſt hęc ſententia, neceſſario ex ea conficitur, Theologiæ ſubiectas eſſe res omnes, & de omnibus rebus agere, cum omnia ſint a Deo, & ad Deum referantur: quod tamẽ falſum eſt, cũ multa ſint de quibus Theologia non agit: veluti de elementis, de plantis, de animalibus, &c. adde etiam, quod aliæ ſcientiæ non eſſent neceſſariæ. Facile concedimus hanc 2. Pet. 1.

ſcientiam omnibus de rebus agere, ſecundum eam rationem, quæ eſt ei propria; eo modo, quo Metaphyſica agit de rebus omnibus, vt entia ſunt, non autem ſecũdum rationes proprias, aliarum ſcientiarum. Exempli gratia, Metaphyſica agit de generibus & ſpeciebus corporis naturalis, ſed non quatenus mobilia ſunt, quo modo a phyſico conſiderantur. Sic etiam Theologia, dum de operibus diuinis diſputat, vt de rerum productione, ordine, procuratione, adminiſtratione, & fine, dicetur agere de rebus omnibus, vt ſub ſuo ſubiecto formali continentur: quo fit, vt verba faciat de cœlis, de elementis, de mixtis, alijsq; rebus naturalibus, ſed non ſub ea ratione, qua conſiderantur a Phyſico. Similiter, ijſdem de rebus ſermonem habet, cum de mundi fine, atque ſtatu poſt reſurrectionem diſſerit. Neque hinc ſequitur alias ſcientias non eſſe neceſſarias, cum non agat de omnibus rebus ſecũdum omnem rationem, nec omnia de quauis re demonſtret, quæ de ea demonſtrari poſſunt. Sicuti patet in philoſophia naturali, quæ non agit de cœlo, de homine, & de anima ſecundum omnem rationem; cum his de rebus alij quoque agant artifices. XII. Deus, vt Deus deſignat quid infinitum, & interminatũ, vt nos fatemur; quo poſito, multa ſequuntur abſurda. Primum Theologiam eſſe ſcientiam quandam infinitam quia ſcientia adæquat rationem formalem ſui obiecti. Scibile enim, ex Ariſtotele, eſt menſura

ſcien-

ſcientiæ; & quantum eſt ſubiectum, vt ſcibile, tanta eſt ſcientia: at conſequens eſt abſurdum, cum mens humana finita non ſit capax infinitæ ſcientiæ, ergo. Deinde ſequeretur Deum a noſtra Theologia comprehendi, quod eſt a vero penitus alienum: conſequentia patet; quia qui dicit, Deus, vt Deus, dicit totum Deum, & totaliter, id eſt, proponit Deum cognoſcibilem ſecundum omnem ratione, & modum: quare, ſi Deus vt Deus, eſt a nobis cognoſcibilis, erit etiam cõprehenſibilis, quod veritati, & auctoritati patrũ repugnat. Præterea, ſequeretur idem eſſe obiectum noſtræ Theologiæ, & ſcientiæ diuinæ, cũ Deus omnia ſub iſta communiſſima ratione cognoſcat. Rurſus ſequeretur neceſſario Theologiam nos inducere in cognitionem rerum omnium, cum is, qui cognoſcit Deum, vt Deus eſt, neceſſario cognoſcat omnia. Hæc ratio, quæ noſtram ſententiam multum vrgere videtur, facile diluitur: nam, quod aliqua ſcientia tanta eſſe dicatur, quãtum eſt eius obiectum, vel, quod idem eſt, ſcientiam adæquari ſuo ſubiecto, & ſubiectum eſſe menſuram ſcientiæ, bifariam intelligi poteſt: vno modo ex parte obiecti, & rationis formalis ipſius, & ſic verum eſt ſcientiam adæquare obiectum: vt patet in viſione, quæ tanta eſſe dicitur, quantum eſt eius obiectum: altero modo ex parte ſubiecti, ſiue ex parte cognoſcentis, vt tanta dicatur, quanta eſt vis cognoſcendi, ſiue intellectuale lumen ipſius; &

hoc pacto non est necesse vt scientia tanta sit, quantum est obiectum: sicuti non est necesse, vt tantam quis habeat videndi facultatem, quãtum obiectum quod sub visum cadit, videri potest. Si ergo Theologia sumatur vt est in nobis, non sequitur esse infinitam, neque cognoscere omnes res, neque æquari scientiæ diuinæ, aut Deum ipsum comprehendere: sicuti non est necesse, vt is qui cognoscit aliquod principium, cognoscat etiam conclusiones omnes, quæ ex illo a quouis intellectu deduci possunt: & nullus ita perfectus reperitur artifex, qui omnia cognoscat, quæ in suæ artis principijs continentur. Quare, pro ratione luminis, tum reuelati, tum naturalis & acquisiti, & pro ingenij bonitate plura, vel pauciora sub illa communi ratione, quam Theologiæ assignamus, cognoscuntur.

XIII. Si verum esset, quod dixit sanctus Doctor, ideo Deum esse obiectum adæquatum in hac scientia, quod omnia ad Deum referantur, sequeretur obiectum Metaphysicæ esse eũdem Deum, eodem modo consideratum: sequela patet, quia etiam Metaphysica principaliter agit de Deo, & considerat Deum vt est caussa & finis rerum omnium, ac proinde reliqua omnia vt ad Deum referuntur: & ita hæ duæ scientiæ idem haberent obiectum, quod est falsum. Huius rationis sequela negatur: quoniam Metaphysica primo, & principaliter, speculatur ipsum ens, vt ens est, eiusq; passiones demonstrat, & postea

partes entis, ſcilicet Deum & creaturas: at vero noſtra Theologia immediate verſatur circa diuinum numen cuius plura attributa, & plura opera ſub alio lumine conſiderat. Quare, hæ duæ ſcientiæ, licet vnam & eandem rem conſiderent; tamen multis de cauſſis inter ſe diſtant. Primum, quoniam non habent idem obiectum adæquatum, vt patet ex dictis. Deinde, longe plura, & ſub alio lumine, & quæ vi naturali cognoſci nequeunt, noſtra Theologia cognoſcit de Deo, quam Metaphyſica. Poſtremo in modo procedendi, quia Metaphyſica incipit a notioribus nobis, & per effecta naturalia attributa quædam de Deo demonſtrat: at noſtra Theologia ſecundũ ordinem naturæ, & a priori procedit; dum per hanc primam Dei rationem, ſcilicet vt eſt ens per eſſentiam, omnia conſiderat.

XIIII. Denique, ne plura congeram argumenta, arguunt aliqui diuum Thomam inconſtantiæ, quod aliter olim ſenſerit in prologo ſententiarum, & aliter hoc loco: ac rurſus aliter ſentire videatur in primo articulo primæ quęſtionis ſecundæ, ſecundæ. Quod attinet ad primam huius obiectionis partem, Thomiſtæ varijs reſpondent modis. Quidã dicunt in prologo locutũ fuiſſe ſecundum aliorum Scholaſticorũ opinionem; & per modum diſputationis, & ideo aliter atque hoc loco ſenſiſſe: alij, ibi ſermonem habuiſſe de obiecto adæquato, hic vero de principali: alij, ibi non fuiſſe locutum de ſubiecto Caiet.

Theologiæ, ſed de obiecto in communi, prout quauis ratione poteſt cadere ſub diuinam reuelationem; hic vero de ſubiecto proprio, & per ſe: alij idem volunt intelligi per ens diuinum, & per Deum, vt Deus eſt. Sed quidquid ſit de his ſolutionibus, quas facile aliquis reijceret, melius cum alijs dicendum exiſtimo, beatum Doctorem (quod non ſemel in ſumma fecit) mutaſſe hac in re ſententiam: quod cum affirmatur, nihil eius diuino ingenio detrahitur; immo aliquid laudis tribuitur, cum videamus nõ fuiſſe in ea opinione, quam ſemel imbibit, pertinacem, & in dies in rebus examinandis, ac perpendendis maiorem adhibuiſſe curam: quod omnes, qui cum ratione in ſcientijs verſantur, facere deberent. Quod vero ad alteram partem huius argumentationis attinet, mox capite ſequenti latius dicemus.

Capr.

Explicatur quædam contradictio, quæ in diuo Thoma eſſe videtur. *Cap. XXX.*

VT igitur alteram vltimæ argumentationis partem, & quinctam rationem ſuperius allatam explicemus, & apparentem pugnantiam, quæ videtur eſſe inter ea, quæ hoc loco beatus Doctor tradit, & quæ initio ſecundæ ſecundæ docet, quædam longius de natura ſcientiæ ac fidei, ab ea tamen re in qua nunc verſamur, nullo modo aliena, nobis repetenda ſunt. Notandum

itaque

itaque est, duas esse potissimas intellectus humani operationes, quæ per scientias & artes perficiũtur, nimirum apprehensionem & iudicium, siue assensionem. Nam, ad cuiuscunque rei perfectam cognitionem habendam, debemus inprimis eam distinctè apprehendere, & vbi apprehensa fuerit, de ea iudicium ferendum est, quo quid rei conueniat, quid ab ea dissentiat statuitur. Quare, ea quæ in aliqua scientia tractantur, subsunt primum apprehensioni, deinde iudicio: sed tamen non vna, atque eadem ratione. Vt res apprehensioni sunt subiectæ, considerantur, atque sumuntur, vt sunt simplices: vt exempli gratia in scientia physica, corpus, animal, motus, locus, tempus, & id genus alia: at vero quatenus substant iudicio considerantur, vt cõplexæ: vt cum de animali fertur hoc iudicium, quod sit sensibile: de motu, quod sit actus, & sic de alijs. Ex quibus intelligi licet, plura esse in aliqua scientia, quę sub apprehensionem, quã quæ sub iudicium cadunt: sicuti gratia exempli plures sunt termini, & res, quibus respondet apprehensio, quam propositiones, quibus respondet iudicium. Hæ duæ operationes partim inter se conueniunt, partim differunt. Earum conuenientia in eo sita est, quod sicuti in apprehensione dantur res, quæ primo apprehenduntur in aliqua scientia, & aliæ quæ ratione aliarum apprehenduntur; ita etiam in iudicio, datur aliquod primum iudicium in aliqua sciẽtia, quod

ab alio nõ pendet iudicio, alia vero, quæ pendẽt ab alio. Sed rem paullo obſcuriorẽ aliquo illu-
Ariſt. li. 2. de ani. ſtremus ſimili. Quod ad apprehenſionem attinet, oculus primo & per ſe apprehendit colorẽ; at vero numerum, quantitatem, & alia viſibilia communia apprehendit ratione coloris. Similiter philoſophus naturalis, primo & per ſe apprehendit corpus mobile, reliqua vero omnia, vt in ſe habent aliquid corporis mobilis. Quod ad iudicium ſpectat, in Mathematicis dantur quædã prima principia, quibus per ſe humana mens aſſentitur, & per illa fert iudicium de omnibus alijs rebus, quæ in tali ſcientia probantur. Et in
Ariſt. lib. 1. Eth. moralibus datur vnum primum appetibile nimirum finis, ratione cuius omnia appetuntur. In quauis ergo ſcientia multa ſunt, quæ non per ſe iudicantur, ſed per aliud, vt ſunt omnes concluſiones, quæ iudicantur per principia per ſe nota, quæ per ſe immediate iudicantur. Differentia autem in hoc ſita eſt, quod in apprehenſione, vna eſt ſubiecta materia, quę primo, & per ſe apprehenditur, ad quam omnia referuntur, vt in philoſophia naturali, corpus mobile: at vero in iudicio, non eſt vnum tantum immediatum principium primo iudicatum, per quod, iudiciũ feratur de alijs omnibus concluſionibus. Siquidem in vna, eademq; ſcientia multa ſunt immediata principia, ad quæ variæ reducuntur concluſiones, cum diuerſæ concluſiones a diuerſis oriantur principijs. Ex quibus intelligi licet,
cur

cur aſſignantes obiectum alicuius ſcientiæ, vel habitus, vnum aſſignemus obiectum formale, quod apprehenſioni reſpondet, ſub cuius ratione omnia apprehenduntur; non autem vnum aliquod principium, per quod omnia iudicentur, ſed plura. His ita explicatis, ad rem noſtrã propius accedentes, cum fides nobis diuinitus a Deo tributa, ſit habitus quidã intellectus, quo, ſicuti per ſcientiam, aliquid apprehendimus & iudicamus, oportet vt in fide has duas conſideremus operationes, ſcilicet apprehenſionem, & iudicium. Fidei apprehenſio eſt circa res ſimplices, & per ſe conſideratas: iudicium vero circa propoſitiones fidei. Ratione apprehenſionis, fidei aſſignandum eſt aliquid primum apprehenſum, ſicuti aſſignatur etiam ſcientiæ, ratione cuius, ſiue in ordine ad quod, reliqua omnia apprehenduntur, & hoc eſt Deus, quem per ſe apprehendit, & propter ipſum reliqua, vt ſupra expoſitum fuit. Pari etiam ratione, in fide vnum primum iudicium, ſiue principium aſſignatur, quo omnia iudicantur, & quod eſt ratio aſſentiendi omnibus, quæ ſub fidem cadũt: & in hoc differt fides a ſcientia: quia, vt eſt dictum, non eſt vnum tãtum iudicium, ſiue principium, quo iudicentur omnia in ſcientia, ſed plura. Hoc autem vnum primum principium quod fidei aſſignatur, eſt auctoritas diuina, ſeu veritas prima, quæ eſt vnica prima ratio per quam omnia creduntur. Etenim omnis fidei aſſenſio ad primam

veri-

veritatem, id eſt, ad hoc, Deus dixit, ſiue reuelauit, reuocatur: hæc enim eſt vnica cauſſa credēdi omnia, quæ fide tenentur. Ex his colligere licet, cur fidei aſſignari poſſit non ſolum vnum obiectum ratione apprehenſionis, nimirum ipſe Deus, ſed etiam vnum ratione iudicij ſcilicet, Prima veritas, cum hæc ſit ratio credēdi omnia, quæ credenda proponuntur, & a Deo reuelātur. Habet ergo fides ratione apprehēſionis pro obiecto Deū, vt Deus eſt, in quo ſiſtit, & ideo beatus Doctor hoc loco ſcripſit, idē eſſe obiectū, Theologię & principiorū, id eſt, articulorū fidei. Habet etiā ratione iudicij pro obiecto primā veritatem, per quam omnia iudicat: vt alio loco

1.2. q.1. ar.1. docuit: cum fidelis omnes articulos credat, quia primæ veritati credit. Ex quibus ſatis aperte, ni fallimur, liquet nullam eſſe in beato Doctore pugnantiam. Sed roget hoc loco quiſpiam, cur primam veritatem fidei obiectum appellauit, & fidei priuatum obiectum aſſignauit? Dicerem, id duas ob cauſſas feciſſe: quarū prima eſt, quia in ſecunda parte ſecundæ inquirebat, quod nam eſſet priuatum fidei obiectum, vt fides eſt, ſcilicet quatenus fides dicit aſſenſionem quandam, ſiue iudicium, cum ratione apprehenſionis cum Theologia cōueniat: altera vero cauſſa eſt, quia de ratione fidei magis eſt, vt dicat iudicium & aſſenſionem, quam apprehenſionem: ideo debuit ei aſſignare rationem cui innitatur, & per quam credat, quam obiectum formale in ſecun-

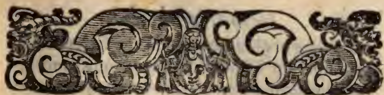
da

da ſecundæ appellat, id eſt medium, ſiue principium per quod res reuelatæ creduntur, quod aſſignandum fuit, vt oſtenderetur diſcrimen inter theologiam acquiſitam, & fidem, cum illa plura habeat media, varias ſcilicet rationes, & varios locos, per quos ſuas concluſiones probat. Nam, ſi quis vnum tantum medium, Deum ſcilicet dicentem, Theologiæ aſſignaret, non eſſet amplius ſcientia, ſed fides. Vt autem hic locus in quo explicando verſamur, adhuc plenius dilucidetur, animaduertendum eſt, in iudicio fidei quattuor reperiri: primum eſt id, quod creditur, vt Deum eſſe trinum & vnum, Filium Dei humanã ſumpſiſſe carnem. Deinde, eſt medium, ſiue principium, & ratio per quam credimus, & hæc eſt diuina auctoritas, ſeu prima veritas, quæ credenda reuelauit Eccleſiæ. Poſtea, eſt id, quo credimus, lumen fidei, quo humanus intellectus ad aſſentiendum inclinatur: non quod lumen hoc ſit medium credendi, ſed auxilinm quoddam, ſine quo intellectus non aſſentiretur: Sicuti nec lumen naturale dicitur medium quo probentur alicuius ſcientiæ principia. Poſtremo, eſt via, ſiue ratio aliqua inducens, ſeu aliquod motiuum externum, quo humana mens diſponitur ad credendum: vt ſunt rationes, quæ indicãt res, quas fides noſtra docet eſſe credibiles: non quod per has rationes credamus, ſed ſolũ vt diſponamur, ad lumen fidei recipiendum, quo Deus nos illuſtret, & moueat ad credendum, per hanc ratio-

nem,

nem, quia ipse reuelauit Ecclesiæ. Itaque medium credendi, primam scilicet veritatem reuelare Ecclesiæ, non alio pacto nobis est notum, quam lumine fidei infuso, quo intus cor nostrũ mouetur: & hinc est, vt per hoc medium non possimus alios inducere ad credendum, cum illud lumen, quod est in nobis aliorum cordibus infundere non possimus: sed hoc solius Dei est. Possumus tamen aduersus fidei impugnatores, & incredulos vti aliquibus motiuis, de quibus infra scribemus, vt res nostræ religionis fide dignas esse eis demonstremus. Atque de forma & obiecto Theologiæ hactenus disputasse sufficiat.

Libri Tertij Finis.

INTRODVCTIONIS In Sacram Theologiam, *Liber Quartus:*

Quod ſacra doctrina ſit argumentatiua, & de eius principijs, quæſtionibus, concluſionibus, & propoſitionibus.

Explicatur doctrina diui Thomæ in articulo octauo, & ea de quibus deinceps diſputandum eſt proponuntur. Cap. I.

E forma atque materia ſacræ Theologiæ, quæ cognitu magis neceſſaria nobis viſa ſunt, ea accurate tertio libro expoſuimus: de quibus ſicuti & preſſius, ita & latius ſcribere potuiſſemus: ſed mediam viam, vt & facilitati & breuitati conſuleremus, tenendam eſſe duximus. Nunc inſtitutum ordinem ſequentes, ad reliquas noſtræ propoſitionis

nis

nis partes explicandas transitum faciamus: ac primum diui Thomæ doctrinam quæ continetur in articulo octauo, vnde disputandi occasio sumetur, explicemus. Cum ergo Angelicus Doctor in superioribus articulis, duas de sacra Theologia questiones exposuisset, an sit, & quid sit, hic quærit propter quid sit, id est, an sit argumentatiua: ratiocinatio enim est caussa propter quam aliquis sciendi habitus acquiritur: vel, si id minus placet, dicas tractare questionem, qualis sit. Nomine doctrinæ, beatus Thomas intelligit doctrinam conclusionum, vt ex ijs quæ in articulo docet, facile colligitur. Huius fertilissimi articuli summa his conclusionibus continetur. Prima, sacra doctrina est argumentatiua. Secunda, non argumentatur ad probanda sua principia: sed ex illis ratiocinatur ad aliquid probandum, sicuti & aliæ doctrinæ faciunt. Tertia, scientię inferiores, cum habeant superiorem, non probant sua principia, sed ea relinquūt superiori probanda: hæc autē cum sit omnium suprema, disputare debet contra negantes principia contra quos, si quid concedant, vt faciunt hæretici, ex concessis arguit: si vero nihil concedant, vt gentiles, rationes soluit. Quarta, locus ab auctoritate diuina in hac doctrina est præcipuus; quia principia per reuelationem habentur. Quincta, hæc doctrina vtitur ratione humana, non ad probandam fidem, sed ad declarāda quædam alia, quæ hic traduntur: nam, cum gratia

gratia non tollat naturam, sed nam iuuet, humana ratio debet inseruire fidei; sicuti inclinatio voluntatis inseruit caritati. Sexta, hæc doctrina vtitur ratione humana, tanquam argumento extraneo, & probabili; auctoritate vero diuina, tanquam argumento proprio & necessario. Septima, hæc doctrina arguit ex ijs, quæ reuelata sunt ad statum vniuersalis Ecclesiæ, non autem ex reuelationibus particularibus. Vnde neque ex auctoritate sanctorum necessarium ducit argumentum. Et hæc sunt, quæ in hoc articulo continentur. Quæ autem ad eius declarationẽ dici possent, in ipsis disputationibus, a nobis afferentur. Fœcundissimus hic Angelici Doctoris articulus amplissimum nobis ad disputandũ campum præbet: in quo explicando, de natura principiorum Theologiæ, de eiusdem quæstionibus, & conclusionibus, ac etiam de locis communibus, vnde hæc doctrina sua promit argumenta, a nobis paullo fusius differendum erit. Nec tamen omnia, quæ dici possent huc conferemus, sed ea tantum, quæ maxime rem ipsam attingunt, & quæ institutionum limites non excedant: qui plura desiderabit, nostras institutiones in diuinam scripturam leget, & eos scriptores consulet, quos passim citabimus. Antequam autem, quæ proposita sunt explicare aggredior, illud, tanquam omnium dicendorũ fundamentum pono, pium ac religiosum christianum, non ideo de rerum, quæ fide tenẽtur, veritate, disputando

tando inquirere; quaſi de eis dubitet, & vt rationibus inuentis, maiorem certitudinē habeat, & ob rationes ſine vlla hæſitatione credat: quia certo ſcit omnia eſſe veriſſima, & magis exiſtimat, quæ fide tenet, eſſe vera, quā ſi eorum euidentes demonſtrationes haberet. Exploratum itaque habet omnia quæ ſub fidem cadunt, eſſe maxime certa, & euidenter credibilia, & ab omni liberali, & bene educato, eruditoq; ingenio ſuſcipienda eſſe iudicat. Hac credulitate ſuppoſita, arbitratur ſe, de rebus diuinis diſſerendo, aliquid inuenire poſſe, vnde reddere rationē queat, ſe non temere fidem habere ijs, quæ ipſe
1.Pet.3. credit: ad quod faciendum ab Apoſtolorum principe ſe excitari animaduertit. Quare, ſine ratione quidam ſimplices Chriſtiani mirantur, cum audiunt Theologos quærere, An Deus ſit: an habeat prouidentiam: an filius Dei carnem aſſumpſerit: an confeſſio ſit ſacramentum, & alias huius generis quæſtiones, putantes eſſe veluti quoddam ſacrilegium iſta in dubium reuocare: cum tamen, ſi congruenter fiat, ſit maxime piuum, ac meritorium.

An ſacra doctrina ſit argumentatiua. *Cap. II.*

ITA certum ac exploratum Angelicus doctor habuit, ſacram doctrinam debere eſſe argumentatiuam, vt hoc ſuppoſito, ſolum qua ratio-

ne argumentetur, docuerit. Quam rem nos etiam silẽtio præteriremus, nisi nostrorum temporum hæretici, hac in parte, nobis negocium facerent, atque rem luce meridiana clariorem, suis tenebris obscurare non tentarent. Vt igitur propositæ difficultati satisfaciamus, quasdam afferemus conclusiones, quas, vt introductionis ratio exposcit, breuiter confirmabimus: si illud prius monuerimus hanc difficultatem intelligi posse, tum de ipsa sacra scriptura, tum de doctrina, qua diuinæ literæ explicantur, & defenduntur. Prima conclusio: Sacra scriptura est argumentatiua, hoc est, in ipsamet scriptura sunt argumentationes, probationes, confutationes, sicuti etiam sunt in humanis scientijs. Huic conclusioni facile etiam aduersarius hæreticus subscriberet; cum hæc veritas nulla ratione negari possit. Nam, si quis sumat librum Iobi, qui omnium librorũ antiquissimus esse putatur, eumq; intelligenter legat, videbit profecto totum fere librum in disputatione versari. Ibi orationes integrę cum suis argumentationibus & responsionibus habentur: ibi omnes Dialecticorum, & Rhetorum loci attinguntur, dum de diuina prouidentia disseritur, & Iobus suam innocentiam tuetur. In psalmis sæpe reperies orationes integras, suis locis confirmatas; & vt vnus sit loco omnium, accipe psalmum quinquagesimum vbi octo, aut nouem rationibus perpetrati criminis veniam a Deo artificiosus vates obtinere

 conatur.

conatur. Omnes Pauli epiſtolæ diſputationes continent,& aliquid argumentando, vel confirmant, vel refellunt. Idem de alijs epiſtolis canonicis dicas,quarum ſingulæ aliquod dogma diſputando pertractant. Et Ioannis Euangeliũ, ad demonſtrandam Chriſti diuinitatem aduerſus hæreticos, poſtremo loco fuit conſcriptum. Sed ne rem claram argumentorum multitudine obſcurare velle videamur, hæc pauca in huius concluſionis confirmationem dixiſſe ſufficiat: quæ ex ijs, quæ ſtatim ſubijciemus adhuc manifeſtior fiet: & integro libro, alio in loco, fauente Deo, totam rationem topicam in ſacris literis reperiri demõſtrabo. Secunda concluſio: Sacra Theologia eſt argumentatiua. Hac concluſione affirmare volumus contra hæreticos, eam doctrinam, quæ diuinas ſcripturas declarat, dogmata defendit, res fidei amplificat, & exponit, atque ex reuelatis nouas concluſiones deducit, poſſe, ac debere vti argumentatione: ita vt res diuinæ ſine vllo ſacrilegio, argumentando examinari poſſint. Hæc veritas, quæ eſt fide tenenda,his rationibus confirmatur. I. Ex ſuperiore concluſione; quoniam ſi ipſamet diuina ſcriptura ratiocinatione vtitur, cur etiam Theologia,quæ ex illa proficiſcitur, quę illi innititur, quę eſt illius participatio quædam, quæ illam explicat, ratiocinatione vti non poterit, aut non debebit, vt eam defendat, explanet, &
Luc.2. amplificet? II. Exemplo Chriſti, qui, vſque a

puero,

puero, de antiqua lege, & de ijs, quę ad mysteriorum notitiam pertinebant, sępe cum Iudęis disputauit: nec vnquam eos redarguit, quod de rebus diuinis differerent; sed solum quod sua prauitate eas male intelligerent, & male intelligendo corrumperēt. Disputauit cū eis de Messiæ diuinitate, de mortuorum resurrectione, de census solutione: & vsus est rationibus & locis dialecticis; quod qui non videt, is prorsus ignarus litterarum est. Apostolus in omnibus suis epistolis, ex diuinis literis ducendo argumenta, disputat; & speciatim in ea quæ est ad Romanos, & in ea, quam scripsit ad Hebręos. Reperies in Paulo omnes argumētorum formas, omnes locos topicos, & schemata oratorum omnia. Disputauit in Areopago contra gentiles, sæpissime in synagogis contra Hebræos. Christi apostoli, cum inter ipsos oriebantur dubitationes, magistrum consulebant, & nunquam eos hac de re redarguisse legimus. Quid igitur id sine ratione nunc damnatur, quod Christus & Apostoli fecerunt, & faciendum pręceperunt? Scrutamini scripturas Christus dixit Iudęis: & beatus Petrus vult nos esse paratos ad reddendam rationem de ea, quę in nobis est fide, & spe. Denique, ne sine necessitate longior in hac re sim, Christi Apostoli non sine inquisitione decreta quędam ad religionem spectantia, vt ex eorum Actis cognoscitur, statuerunt. III. Idem confirmatur auctoritate Conciliorum, quę nun-

Mat.22.

Sedul.

Actor.7.

Ioan.5.

1.Pet.3.

Cap.15.

quam de rebus ad fidem & mores pertinentibus, quicquam sine discussione, & disputatione decreuerunt, vt ex ipsis concilijs, & ex historijs ecclesiasticis cognoscere licet: ex quibus multa numerarem, si instituti nostri ratio id pateretur. Legat, si quis velit præambulum Concilij Chalcedonensis, vbi narratur de Theophilo presbytero, & Mena, qui fuerunt missi ad vocandum Euthychetem, qui statim atque eos vidit, disputare cœpit: sed illi, non ad hoc venimus, responderunt. Verum ille procax cœpit dicere coram alijs, In qua scriptura iacent duæ naturæ? Deinde, quis sanctorum exposuit, Deum Verbum habere duas naturas? Ad hæc illi, Et tu ostende nobis, vbi contineatur homousion, id est, eiusdẽ substantiæ: aut quæ scriptura hoc dicit? Respõdit Euthychetes, Non continetur in scripturis, in expositione vero patrum iacet. Ad hæc Menas, Eo modo quo homousion in sanctis scripturis non iacet, sed a sanctis patribus expositũ est, ita & de duabus naturis sancti patres exposuere. In eodem Concilio actione quarta, habetur Marcianum Imperatorem fecisse edictum contra populares, & indoctos, ne de fide disputarent. Ex quibus, contra hęreticos, hęc colligeres: primum, licere disputare de rebus diuinis, cum ipsimet sint sępe in caussa cur catholici sacra mysteria disputando tractent: qui, si hęretici tacerent, multa silentio prętereirent. Deinde, non licere cuique de plebe homini, vt ipsi volunt,

lunt,res diuinas tractare, & exponere. Postea non omnia haberi expresse in verbo diuino, id est,in diuinis scripturis,vt peruerse miseri hæretici arbitrantur. Denique, sanctorum patrum auctoritates non esse spernendas,sed sequendas. Adde Concilium Florentinum de vnione Græcorum & Armenorum, vbi de modo, quo patres illi de rebus diuinis disputare deberent,agitur. IV. Confirmatur Romanorum Pontificum auctoritate; qui passim in suis epistolis decretalibus,dum de rebus fidei Ecclesiã instruũt, disputatione vtuntur. Et speciatim Leo doctrina & sanctitate Magnus, epistola xxxij. consultus de rebus fidei, ait, se dubitationem quãdam sibi propositam diligẽtius discuti, & pro vniuscuiusque sensu solicita voluisse ratione tractari. V. Accedat auctoritas omnium antiquorum patrum,qui exponendo scripturas, agẽdo cum aduersarijs, dubitarunt, disputarunt, quæstiones proposuerunt, ac soluerunt: vt Clemens Alexãdrinus,Origenes,Athanasius,Cyrillus, Iustinus, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Tertulianus,Cyprianus,& alij omnes,vt ex ipsorum monumentis apertissime constat. VI. Confirmatur præterea hæc conclusio ex natura ipsius diuinæ scripturæ, quã posteriore epistola ad Timotheũ nobis exposuit Apostolus. Omnis scriptura, (sacra,ait Chrysostomus) diuinitus inspirata vtilis est ad docendũ,eos nimirum,qui sunt doctrinæ capaces; quod munus nemo recte exe-

De cons. d. 4. cau. cũ itaq;.

quetur, nisi obscura illustrare, implicita enodare, contradictiones tollere, & veritates cõfirmare poterit. Est vtilis præterea ad arguendum eos videlicet, qui hanc doctrinam damnant, vel aliqua falsa sunt opinione imbuti; at sine ratiocinatione, & argumentatione hoc munus nemo præstabit vnquam. Accipiatur, vt rem hanc clarius explicemus, illud scripturę dictum, Ego & Pater vnum sumus: Arrius suo modo hæc verba exponat, Sabellius suo: Quomodo istos Catholicus, veram huius loci sententiam demonstrando, sine argumentatione redarguet? Et huius generis sexcenta afferres exempla. Rursus, vtilis est ad corripiendum: & cum nulla fere contingat correctio sine corrigentis & correcti dissensione, & contradictione, dubitationeve; cum aliter sentiat qui peccat, & aliter, qui corrigit, quo nam pacto hoc officio in Ecclesia Dei maxime necessario, fungetur is, cuius est corrigere, nisi poterit differendo errantis opinionem refellere, & rationes dissoluere? Sit corrigendus is, qui non vult petenti reconciliationem signa dimissi odij præbere, qui ad suã falsam persuasionem tuendam, & auctoritates, & rationes adducet, quas, si qui corrigit non valet diluere, susceptam abijciat prouinciam. Denique, vtilis est ad erudiendum, simpliciores nimirum, in iustitia: at is male & sine fructu erudit, qui nequit cum ratione, facilitate, & distinctione docere, & quæ docet confirmare. Patet igitur inutilem

Ioan.

Lege lib. de Pacif.

nobis

nobis esse doctrinam reuelatam, saltem vniuerse loquendo, ni ea examinare & ratiocinatione tractare liceat: quod efficere munus est sacræ Theologiæ; per quam fides gignitur, nutritur, defenditur,& roboratur. Et quemadmodum, ait Clemens Alexandrinus, loquens de doctore catholico, erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum numum a falso, & adulterino? Nominum autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis lucem affert animis. VII. Scriptura diuinitus data est, nō solum ad docendum mites, & eos qui dictis acquiescunt, sed etiam ad conuincendos rebelles & proteruos, vt idololatras, contra quos acriter Sapiens disputat, & alios omnis generis peccatores, quos passim prophetæ grauissimis argumentis vrgent, & premunt: ergo idem scripturę exemplo edocti, eius doctores efficere debebūt. Quare rationibus,& argumentis eos armatos esse oportet, qui lectulum Salomonis ambire,& custodire debent. IIX. Inter alias caussas, cur Deus voluit sacras literas esse obscuras, ea fuit, vt homo in earum intelligentia laboraret,& in eis meditaretur die ac nocte, & beatos eos vocari voluit qui eas elucidant: at res obscuræ sine distinctionibus,& disputationibus elucidari nequeunt: non erit ergo alienum ab officio eius qui scripturas tractat, & exponit, si ratiocinationibus vtatur. Vt optime mihi sensisse videatur Petrus Damianus, qui scriptum reliquit,

Aug.li.4. de Trin. c.1.

Sap.c.15.

Cant.3.

Psal.1. Eccli.24.

Epist. 5.

quit, Ignorantiam Dialecticæ perturbare puritatem ecclesiasticæ disciplinæ. IX. Postremo, certissimum est gratiam nō destruere naturam, sed eam perficere, & iuuare: at innatum est humanæ naturæ, vt ratione vtatur, & vt vna re concessa, siue cognita aliquid aliud inde sua vi, educat, & vnum ex alio colligat; ergo qui volunt hominem in rerum diuinarum tractatione, vbi de eius æterna beatitudine agitur, sensu, rationeq; priuare, sine ratione id faciunt, & cum natura pugnant. Sed, ne absque necessitate hanc doctrinam pluribus confirmemus, aliquot caussas, cur vir catholicus soleat de rebus diuinis disserere, & qua ratione eas probare debeat, sequēti capite exponamus.

Cur res diuinas disputatione tractare liceat.
Cap. III.

INFICIAS non imus, immo libenter fatemur res diuinas sacro quodam silentio venerādas esse: verum illud etiam affirmamus, nonnullis de caussis eas discussione, & disputatione tractare interdum oportere; quarum aliquot nunc breuiter recensebimus. Primum, quoniam videtur esse contra hominis naturam, vt alicui rei ad credēdum propositæ, sine vlla probabili persuasione temere assentiatur, præsertim ea in re, in qua de salute, ac felicitate agitur. Nam, vt ait
Eccli. Sapiens, qui cito credit, leuis est corde: & ideo

Dominus

Dominus monebat Iudæos, vt ſcrutarentur ſcripturas, vt per eas viderent, ſe non inconſiderate ei fidem habere. Huc faciunt hæc, quæ libro primo Stromatum ſcripta reliquit Clemens. Itaque veri amator Plato, veluti a Deo incitatus dicit, Ego vero ſum huiuſmodi, vt nulli alij credam, quam rationi, quæ mihi conſideranti optima viſa fuerit. Quam Platonis auctoritatem ideo, hic ſanctus Pater attulit, vt oſtenderet ſtultum eſſe ſine aliqua probabili ratione, quicquam credere; vt ex ijs quæ poſtea ſubiecit verbis, ſatis aperte conſtat. Ex quo colligere profecto licet, vel ob hanc vnicam rationem Turcarum religionem, vel potius ſuperſtitionem, tanquam naturæ humanæ contrariam, reijciendam eſſe, quod ſine ratione eam ſuſcipi, ac retineri volunt. Vt ergo is, qui noſtram religionem ſuſcepturus eſt, non temere & incōſiderate credat, & ſuſceptæ fidei aliquam probabilem rationem reddere poſſit, licebit profecto rerum, quæ ſub fidem cadunt, aliquam rationem quærere. Deinde, ea de cauſſa vir Chriſtianus quæ credit diſputatione examinat, vt videat quid aduerſarij cōtra afferāt, aut afferre poſſint; vt quam ſemel ſuſcepit fidem perpetuo retineat, & vt ab ea, hoſtium fallaciæ eum diuellere nunquam poſſint. Quis ergo erit adeo rationis expers, vt velit Chriſtianum hominem ita ſtultum & ſtupidum eſſe, vt religionem pro qua retinenda ſanguinē debet profundere, ratione ei tueri non liceat?

Ioan. 5.

Cicero.

Omnes

Omnes ſcientiæ, omnes artes, diſciplinæ deniq; omnes, ſuos habebunt defenſores, & ſola religio Chriſtiana, quæ ſola vera eſt, ſine patrocinio deſerta, & deſtituta iacebit? Aggrediantur lupi rapaces ouile Chriſti, canes vero, taceant, & fortes
Iſa.56. paces ouile Chriſti, canes vero, taceant, & fortes
Cant.3. qui Salomonis lectulum cuſtodiunt abijciant arma: non ſint qui vulpeculas vineam deuaſtãtes inſequantur, & capiant. Sancta quippe ruſticitas, ait Hieronymus, ſolum ſibi prodeſt: &
Procem. in Gen. quantum ædificat vitæ merito Eccleſiam Chriſti; tantum noceat, ſi deſtruentibus non reſiſtat. Sit igitur, vt Paulus docet, Chriſtianus doctor potens ad arguendum eos, qui contradicunt.
Tit.1. Poſtea, ipſimet hæretici, & improbi homines ſunt in cauſſa cur vir catholicus diuina myſteria, quę alias ſacro quodam ſilentio veneraretur, tractet, & examinet. Si Arrius, ſi Sabellius, ſi Dioſcorus, ſi Pelagius, ſi alij ſacrorum myſteriorum violatores tacuiſſent, non tam multa de ſacratiſſimo myſterio Trinitatis, Incarnationis, & prædeſtinationis, Athanaſius, Cyrillus, Auguſtinus, Hilarius, & alij patres diſputaſſent.
In li.Thesaur. Hoc eleganter aliquando docuit Cyrillus, Alexandrinus, qui verba faciens, de eo, quod hæretici petebant, An Pater volens genuerit, hęc literis conſignauit. Non ignoro, hęc non inueſtigari abſque periculo, ſed coacti hoc facimus: cum ergo non ſit creatura, non voluntate eſt genitus. Poſtrema cauſſa, ceteris omiſſis, hęc eſt, vt bonus ac prudens Theologus ſcripturam exponat,

ponat, obscura elucidet, fidem amplificet, vera a falsis secernat, veritates confirmet, errores refellat, apparentes in ea contrarietates tollat. Christianę religionis dogma, ait Vincentius Lirenensis annis consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ętate, incorruptum tamen, illibatũq; permaneat. Debemus ergo segetem ab apostolis satam augere, mundare, irrigare, vt dogmatum frugem demetamus: zizaniam vero nequaquam interserere: nec nouitia veteribus, extranea domesticis & profana sacris, admiscenda sunt. Ex quibus illustribus viri docti verbis duo docemur, alterum, vt debeamus fidei dogmata elucidare, & amplificare: alterum, qua ratione id prętandum sit: de qua re, hac altera huius capitis parte, aliquid breuiter dicemus. Cum ergo omnes argumentationes, quibus vti solet Theologus, ad duo reuocentur genera, ad auctoritatem, & ad rationem, videat pro rerum, locorum, temporum, ac personarũ quibuscum agit, varietate, vtro genere sibi magis vtendum sit. Nam, si aget cum hæretico, potius auctoritatibus, quam ratione vrgeat: si cum infidelibus, potius ratione. Hanc regulam Apostolum seruasse facile est animaduertere: ipse enim agens cum Hebræis scripturarum auctoritate potissimum pugnauit: at vero quando cum Græcis agebat, rationes potissime afferebat: quia sciebat eos sapientiam, humanam scilicet persuasionem, quęrere. Idem fecit Angelicus doctor ijs in

Lib.cont. hæref.

Epist.ad Hebr.

in libris,quos aduersus gentes scripsit. Deinde, illud perpetuo memoria teneat, quod hoc articulo sapienter beatus Thomas docuit, suum præcipuum argumentandi locum,esse eum,qui ex auctoritate sumitur, & maximæ scripturæ, atque apostolicæ traditionis, aut alicuius decreti summi Pontificis, & vniuersalis Concilij ab eodem Pontifice approbati. Sciat sua principia esse diuinas scripturas, & decreta diuinitus sancita: & se non posse efficacius argumentari,quã si ex suis principijs argumẽta desumpserit: quibus ni fuerit instructus, videat quam parũ congruenter hoc grauissimum Theologi nomen vsurpabit. Qua in re a multis grauiter peccatur, qui potius rationibus quam auctoritatibus sibi Theologandum putant,& se tunc perfectos in hac facultate magistros esse persuasum habent, cum subtilioribus rationibus fuerint instructi: quo fit,vt minus ab aduersarijs timeantur,ac probentur; immo,vt ij qui suæ artis principia ignorant,iure optimo non probentur. Pugnarunt sancti Patres cum aduersarijs, sed scripturæ auctoritate potissimum, vt ex ipsorum monumentis aperte cognoscere licet. Hæc iuniores monuisse volui, quod experientia sæpe didicerim quibusdam Theologis multum displicere, si cum eis auctoritate, & nõ rationibus agas: putantes eos lentius, ac frigidius arguere, qui rationibus non vrgent, sed id sine ratione sibi persuadent. Discamus igitur a beato Paulo dispu-

Lege Bona. Opusc. Lumi. Ecclesię ser. 19.

disputandi rationem, qui suas epistolas scripturæ auctoritatibus corroborabat, & aduersarios neruose vrgebat. Et cum aliquando ad probandum fœminas debere in Ecclesia capite velato orare, rationem satis bonam attulisset; vt adhuc efficacius premeret, disputationem, argumento ab auctoritate traditionis sumpto, conclusit. Is igitur qui erit varia doctrina eruditus, personas, quas docet, & tempora obseruet, quod optimi scriptores faciendum sæpe monuerunt: ne multa ac varia eruditio, quæ sibi & alijs prodesse debet, sibi & alijs obsit, & is garulus habeatur, qui sapiens haberi debet; ac proinde merito ab aduersarijs irrideatur. Et vt huic capiti finem faciamus, hæc breuiter nouum Theologum monemus: primum, vt firmiter & constantissime credat: ratione, tanquam ministra, vtatur; cui fides limites præscribat. Absit deinde ab eo præsumptio, quę, vt scripsit Hieronymus, est doctor pessimus: ita vt nunquam putet se posse omnia intelligere, & sua ratione metiri: existimet se vna cum Paulo ex parte scire, & ex parte ignorare. Postea, non singillatim omnia, etiam minima, & minuta perquirat: inutiles, & curiosas quæstiones, non attingat, quod eum Paulus monet. Denique omnia cum reuerentia, timore, & humilitate inuestiget: & quæ dicturus est, ex diuinis literis, & ex sanctorum patrum, & probatorum scriptorum monumentis colligat.

1.Cor.11. Pallad. Clem. Alex. Anaxar. lib.de regno. Hesiod. Iren. 1.Cor.13. 1.Tim.5.

Refel-

Refelluntur rationes, quibus probatur de rebus diuinis non licere disputare. Cap. IIII.

Lege lib. Fōs vitæ. cap. 28. & 29.

QVONIAM aduersarij nullas apparentes rationes ad suam opinionem confirmandā, & ad simpliciores homines decipiendos, partim afferunt, & partim afferre possent: propterea eas nunc afferemus, ac diluemus, vt quę dicta sunt explicentur, ac corroborentur magis: hęreticus itaque nos his rationibus vrgeret.

Eccl. 3. Prou. 24.

I. Diuina oracula nos monent, vt altiora nobis non quęramus: comminanturq; fore, vt qui scrutator est maiestatis, opprimatur a gloria: quid igitur de ęterna Dei prędestinatione, de altissimo Trinitatis mysterio, de profundissimo Incarnationis arcano, & alijs rebus multo altioribus, quam ab imbecillitate humana percipi possint, disputare audemus? cum hęc diuina mysteria sint etiam angelicis mentibus altiora: ac proinde quodam psalmo, cum ea ignorent, interrogantes introducuntur: Quis est iste rex glorię? Temerarium igitur esse videtur res altissimas, quę vim superant humanam humanis rationibus velle perquirere. Qua ratione illa sapientis sententia intelligendę sit, docte exposuit diuus Thomas articulo primo. Sunt quidem mysteria diuina supra rationem humanā, qua inquirenda non sunt: sed, cum Deus multa supra sensum nostrum nobis reuelauerit, atque

Psal. 23.

Supra li. 1. c. 13.

suo

ſuo lumine mentem noſtram illuſtrauerit, poſſumus, maiore lumine corroborati atque illuſtrati, aliqua ratione arcana diuina exponere, ac ſcrutari: & tunc, nullum eſt periculum, vt quis opprimatur a gloria. Quod autem obijcitur de Angelis, fatemur Angelos non omnia, & nō omni ex parte, nec æqualiter myſteria diuina cognoſcere, ac propterea ex alijs, quod ignorāt, poſſe quærere: &, vt Paulus ſcriptum reliquit, aliqua etiam ab Eccleſia acceperunt. II. In diuinis literis ij vocantur beati, qui non vident, qui ſimpliciter credunt, qui captiuant intellectum in obſequium fidei: quid igitur credenda examinamus, & eorum rationes inquirimus? ni tamen volumus minus beati eſſe. Adde etiam, quod qui probationes quærunt, qui credenda examinare volunt, videntur facere contra conſuetudinem diuinæ ſcripturæ, quæ nos ſimplici narratione, ſine argumentorum ſtrepitu docet: vt patet ex ipſo ſcripturæ initio. In principio Deus creauit cœlum & terram, &c. vbi, & ſi difficillima credenda proponantur; tamen id fit omni remota probatione per ſimplicem narrationem: eandemq; docendi rationem in omnibus libris obſeruare licet. Primum, vt in ſcriptura beati vocantur qui non viderunt, & crediderunt; ita etiam, qui ea quæ credunt elucidant, & ſcrutantur, beati dicuntur. Deinde, iam ſupra docuimus, qua nam ratione vir Chriſtianus diuina myſteria ſcrutetur, & eorum quæ credit

Ioan. 20.
2. Cor. 10.
Gen. 1.
Eccli. 24.
Capite 1.

credit rationes perquirat: non vt scrutando, & probando credat; sed vt quæ prius credidit, exponat, defendat, & amplificet: credit itaque primum, vir fidelis & prudens, & postea loquitur. Quare, tantum abest, vt meritum amittat, vt etiam maxime augeat, dum mysteriorum perspecta magnitudine, sublimitate, & difficultate, in fide persistit; & non quia ipse loquitur, credit, sed quia credit loquitur. Quare, maiorem habet occasionem merēdi is, qui diuina tractat, quam qui simpliciter fidei elemēta tenet. Quod autem objicitur de consuetudine scripturæ, ni-
Cap. 2. hil vrget; quoniam, vt supra est dictum, alijs in locis argumētatione & disputatione vtitur. Nec opus fuit vt Moyses mundi creationem describens, rationes vllas ad id persuadendum, quod docebat afferret, cum scriberet populo, qui multis iam argumentis & miraculis nouerat, ea quæ magnus ille legislator scribebat, eum diuinitus accepisse. Adde etiam, quod totam fere illam historiam per traditionem a suis maioribus gēs illa acceperat. III. Posset deinde aduersarius quorundam patrum sententijs suum defendere
L. de Tri. errorē. Manifesto iudicio, ait Iustinus martyr, se prodit incredulitas, quando de Deo quærit, hac voce, Quomodo: vtique respondebis, Manifesta potentia sua. Idem, fatemur, ait, nos ignorare manifestam veritatis scientiam, quoniam in hac confessione sita est magna pars victoriæ. Hoc debet profiteri fides, ait Hilarius, se nihil compre-

comprehendere: quod ſane non profitentur, qui humanis rationibus, & ſua intelligendi vi diuina metiri volunt. Huc pertinet, quod Dionyſius Areopagita ſcriptum reliquit, Altas res ſilẽtio, & admiratione debere inquiri. Adde Gregorium Nazianzenum, qui cõtra Iulianum ſcribens, dixit, noſtram religionem eſſe veluti diſciplinam Pythagoricam, in qua ſatis erat dicere; Ipſe dixit. Quod ad grauiſſimum Iuſtini teſtimonium attinet, ſi Theologo de rebus diuinis diſſerere non licet, cur ipſe diſputauit cum Triphone? cur quęſtiones ad gentiles, & orthodoxos ſcripſit? cur apologeticum in lucem dedit, & Chriſtianorũ cauſſam apud Senatum, & Antoninum grauiſſime diſſerẽdo egit? Sed planius ex eiuſdem auctoris verbis allatam auctoritatẽ interpretemur. Agens itaque cum Triphone, hæc, quæ ad rem noſtram verba faciunt, literis conſignauit: Si id humanis argumentis tentarem euincere, ferre me non deberetis: quod ſi ſcripturas id prædicantes afferam, non eſt cur id facere non liceat. En igitur, vt vir ſanctus, & doctus vult veritatem diſputando euincere: & quidem potius ſcripturæ auctoritate, quia cum homine Hebræo ſermonem habebat. Quod autem ait, infidelitatem ſe prodere, cum de rebus diuinis quærit, Quomodo, id contra eos dicit, qui nolũt credere aliquod myſterium, niſi prius eius modũ intellexerint: at vir catholicus, prius credit, & deinde, quantum poteſt, & ei licet, mo

De cœl. hier.

Ee dum

dum exponit, vt aduersarijs resistat, aut rem obscuram aliqua ratione declaret: & vna cum Hilario profitetur, se non posse mysteria capere: nec ideo ea examinat, vt tandem per humanam sapientiam ea percipiat, vt supra pręmonuimus. Quæ etiam silentio veneratur, dum ea se percipere non posse fatetur; ac etiam, dum ea potissimum credit, quod a Deo reuelata fuisse existimat, propter auctoritatem nimirũ dicentis Dei. Et vt vniuerse respondeamus, si sancti patres interdũ rationes damnant, intelligendi sunt, cum, ita afferuntur, vt per eas credamus: aut cum rationes friuolæ & curiosæ ad res grauissimas ex-
L.1.Elen. plicandas adhibentur. IV. Dixit Aristoteles
c. 2. & sapienter dixit, cuius dictum sapientes appro
Heb.11. bant omnes, discentem oportere credere; quod dictum intelligunt omnes de doctrina principiorum, quæ discere volenti credenda sunt: atqui res fidei locum tenent principiorum, igitur simpliciter sine vllo examine credendæ erunt. Adde, quod dum probantur, eorum auctoritas minui videtur, cum non videantur esse omnino veræ, aut ita certæ, vt re vera sunt: non secus ac si quis, alias pro veraci habitus, adhiberet iuramentum, ad id quod dicit confirmandum: & eũ hominem venerari, magniq; facere videmur, cuius dicto simpliciter acquiescimus, & fidem habemus. Quod Aristoteles de humanis scientijs agens dixit, dixerunt etiam diuina oracula,
Isa.7. Si non credideritis, nõ intelligetis: oportet itaq;
primum

primum hominem credere, & vbi crediderit, poterit, diuino illuſtratus lumine, aliaqua ex parte quæ credit intelligere. Et quamuis, quæ ſunt in diuinis literis ſint veluti quædam principia: tamen, iſta poſſunt declarari, exponi, & contra aduerſarios defendi: quod dum fit, non minuitur diuini ſcriptoris auctoritas, quia quæ afferuntur non adhibentur tanquã rationes credendi, ſed ob eas cauſſas quas ſuperius attulimus. Cap. 3.
Immo ſcripturæ auctoritas augetur, cum ea, quę carnalibus hominibus videntur temere & ſine ratione dicta, non carere rationẽ, aut nihil ſaltẽ impoſſibile continere oſtenditur. Adde, quod rationes potiſſimum adducuutur propter proteruos; & ita non propter ipſam veritatem, ſed ob hominum prauitatem oportune afferuntur. Deus verax eſt, & nulla ratione poteſt mentiri; Rom. 3.
& tamen noſtra cauſſa id, quod dicit, iuramento confirmat. V. Omnia argumenta, ſumuntur vel ex auctoritate, vel ex ratione: ratio cum fide pugnat, quia fides ſoli auctoritati innititur, & per hoc fides a ſcientia & opinione differt: auctoritas autem, ſi ſit diuina, non valet ad confirmandas res diuinas, cum omnia quæ in diuina lege continentur, ſint eiuſdem rationis & auctoritatis: ſi ſit humana, certiſsimum eſt eam non conferre ad confirmanda dogmata diuina; cum id, per quod aliquid confirmatur, maioris debeat eſſe momenti, quam id, quod confirmatur: nullus igitur in ſchola chriſtiana diſputa-

Deut. 3.

tioni conceditur locus. Facile hic cauillus truditur: nam, quod ad rationes attinet, iam diximus, cur, & quo modo afferantur, non vt fidem gignant, sed vt eam iuuent, & tueãtur: ad quod etiam humana auctoritas confert. Auctoritate autem diuina vtimur ad eandem cõfirmandam alio in loco, vbi negatur, aut non intelligitur: vt ad probandum, quod sola fides non iustificet; vtimur eo loco, vbi dicitur, fidem sine operibus mortuam esse: & ad probandum Christum, vt Deus est, non esse minorem Patre, vtimur eo loco, vbi dicitur, Ego & Pater vnum sumus. VI. Postremo posset aduersarius hoc modo nos vrgere: apud philosophos & dialecticos vitiosum est argumentari ab ignoto ad ignotum, vel ex æque noto, ad æque notum: sed in scriptura omnia sunt æqualiter certa, siue nota: igitur non poterimus vlla ratiocinatione in tractandis diuinis literis vti. Licet quæ sunt in sacra pagina eandem, ex se, certitudinem habeãt: tamen, ratione nostri, qui non eadem facilitate omnia percipimus, aliquid potest esse magis & minus notum, vel ignotum: & ita vnum potest assumi ad probandum aliud. Vt ecce, dubi-
Mar.12. tabant aliqui de mortuorum resurrectione, quã
1.Cor.15 Paulus probauit ex eo, quod Christus resurrexit: & Christus ex eo, quod Deus, est Deus viuorum & non mortuorum. Atque de his rationibus satis: cum si quæ aliæ afferri possunt, partim ex dictis, partim ex his quæ deinceps dicemus,

mus, dilui facile poſsint. Ad aliud igitur caput explicandum tranſitum faciamus.

In rebus diuinis explicandis licere humanis rationibus, & ſcientijs vti. Cap. V.

QVONIAM vero ob rationes allatas facile aduerſarius concederet, licere diuinam ſcripturam per ipſammet ſcripturam ratiocinando exponere, ac per eandem noſtræ religionis dogmata & myſteria confirmare; pernegaret tamen fas eſſe Christianam doctrinā more philoſophico, ac dialectico tractare, omnia in dubium reuocando, ac rationibus humanis & externis eam potiſſimum probando, vt ſcholaſtici ab hinc multos annos faciunt; ideo alia oritur difficultas, an ſcholaſtica diſputandi ratio, probanda ſit: & cum Scholaſtici humanis ſcientijs ad explicandam doctrinam Christianā frequentiſſime vti ſoleant, poteſt etiam dubitari, an id noſtræ diſciplinæ conſentaneū ſit. Quærimus ergo, an ad explicanda noſtræ religionis dogmata liceat humanis vti diſciplinis, & hāc ob cauſſam illis operam dare: & an dialectica methodo tractari poſſint, vt ſcholaſtici faciunt: cuius quæſtionis priorem partem priore loco explicabimus. Fuit olim hæc quæſtio agitata a ſanctis patribus, ac ſpeciatim a Clemente Alexandrino primo libro Stromatum, qui locus eſt omnino legendus, atque etiam ab alijs, quos ſuis locis ci-

Lege Augu. lib. cōtra Creſc. Gram. c. 13. & ſeq.

Lege D. Bonauē. opuſc. de reduct. artium ad Theol.

tabimus: ad cuius explicationem has ſtatuimus concluſiones. Prima concluſio: licet Chriſtianæ doctrinæ profeſſori, ad exponẽda diuina oracula,& ſacra myſteria tractanda vti humanis ſcientijs,& rationibus; atq; eas ad methodum,ordinemq; redigere: & contrarium aſſerere, eſt omnino temerarium,ac ſtultum; quod ex ijs, quas afferam rationibus,facile comprobatur. I. Auctoritate ſcripturæ: in libro Iobi longa habetur diſputatio de prouidentia diuina more philoſophico, & dialectico tractata, & rationibus humanis, & naturalibus potiſſimum hinc inde agitata: quod qui non videt, is ſane cæcus eſt. In libro qui inſcribitur,Sapientia,pulcherrima habetur diſputatio ex rationibus naturalibus aduerſus idololatras, conflata. Paulus diſputauit more dialectico, & rationibus naturalibus in Areopago: in ſuis epiſtolis paſſim rationes adhibet humanas, & a rebus naturalibus ſumptis. Idem,Epimenidis Cretenſis ſententiam citauit: alio loco, ex Phęnomenis Arati poetæ ad id, de quo diſputabat confirmandum, verba deſumpſit. Vide, inquit Clemens Alexandrinus,quomodo in Græcorum prophetis,id eſt,poetis,dat aliquid veritatis. Nec erubeſcit ad ædificationem,& ad aliquorum, quam gerit curam,differens,vti græcis poematibus. Immo,ait Clemẽs, ſcriptura ad has diſciplinas perdiſcendas hortatur; vbi vult nos omnia probare, & quod eſt bonum tenere. Quare,ſi diuina ſcriptura vtitur

Cap.14. Rom. 2. 1.Cor.11 Tit. 1. Act. 14.

Lib.1. Strom.

humana ratione & auctoritate, eadem etiam scripturæ expositores vti profecto poterunt. II. Probatur deinde eadem conclusio quorundam Pontificum auctoritate. Quando enim quis, ait Clemens Romanus, ex diuinis scripturis integram, & firmam regulam veritatis susceperit, absurdum non erit, si ex eruditione, ac liberalibus studijs, quæ forte in pueritia attigerit, ad assertionem veri dogmatis conferat: ita tamen, vt vbi vera didicerit, falsa & simulata declinet. Gelasius epistola ad Siculos approbat eorum consuetudinem, qui etiam profana legunt, idq; Apostoli testimonio confirmat: aitq; huiusmodi exempla, ex humana scilicet scientia sumpta, nos docere, & testimonia diuina confirmare. Legat, si quis vult aliquot canones, apud Gratianum distinctione vigesima septima huc pertinentes. III. Accedat Conciliorum auctoritas, quorum alia præcipiunt, vt humanis scientijs viri Ecclesiastici operam nauent, vt Conciliũ Lateranense sub Innocentio III. Basiliẽse, & Tridentinũ: alia vero disputandi rationẽ approbant. Concilium Aquilieñ. tempore Damasi Papæ celebratum, in epistola ad episcopos Italiæ, hæc verba ad rem nostram pertinentia, scripsit. Nam licet euidentia essent prescripta maiorum, a quibus impium est, & sacrilegum deuiare: tamen disceptandi obtulimus facultatem. Concilium Florentinum, siue Ferrariense sessione secunda, ita hac de re statuit. Post mul-

Epist. 5.

Tomo 1. Concil.

De Magistris cap. Quia. Super. Sess. 22.c.2. de refor.

Clemen. de Magistris.

ta vero placuit eis, vt Græci prius exordirentur, & argumentis breuibus, vt assolent Dialectici, vterentur. IV. Eandem veritatem communis sanctorum patrum confirmat opinio: Clemens Alexandrinus, antiquissimus auctor, ut supra scripsi, ex professo hac de re disseruit, & opinionem contrariam libro primo Stromatũ confutauit: ubi inter alia hæc scripsit. Oportet autem arguendi, & refellendi genus prosequi, ut sophistarum fallaces repellantur opiniones. Origenes eius discipulus, contra Celsum disputat, & arguit more scholastico: qui omnium humanarum disciplinarum cognitionem habuit, eaq; in tractandis rebus diuinis usus est. Et ut facilius gentes ad fidem traduceret, humanas literas publice docebat. De quo illud speciatim scripsit Eusebius, totum Magistrum suum Ammonium, qui uir Christianus, & philosophus insignis fuit, & de Moysis & Christi consonantia scripsit, in se transfudisse. Didimus diui Hieronymi præceptor, omni liberali doctrina fuit ornatus, & in doctrina Platonis, & Aristotelis eruditus: non quod istorum doctrina ueritatem erudiret; sed quod aduersus mendacium arma ueritatis existeret. Augustinus uarios quæstionum libros, more quasi scholastico, edidit: & in libris de doctrina Christiana, quam sint necessariæ humanæ scientiæ & artes ad explicandas diuinas scripturas, sacraq; mysteria, pluribus exposuit. Vnde aliquando de usu humanarum

Lege Origen. hom. 14. in Genes.

De præpar. li. 11. Li. 6. hist. Eccl. c. 16.

Tripar. lib. 6. c. 8.

rum ſcientiarum, quibus antiqui patres operam dederant loquens, hæc literis cõmiſit. Nonne aſpicimus quanto auro, & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? Diuus Baſilius orationem confecit, qua docuit, quo modo profani ſcriptores ſint legendi, & qui fructus ab eis hauriendus ſit: de quo eius ſocius Gregorius Nazianzenus hæc verba huc pertinentia ſcripta reliquit. In artibus porro, ac diſciplinis ſecundariam dumtaxat curã operamq; ponebat Baſilius: hũc nimirum fructum ex ijs colligens, vt earum adiumento ad noſtrã philoſophiam vteretur: quandoquidem earum facultas ad explicanda animi ſenſa comparanda eſt. Pacianus epiſtola ſecunda contra Simpronianum, qui eum arguerat, quod his Virgilij verbis, Et quos fama recondit obſcura, vſus eſſet, ſe Pauli auctoritate, qui idem fecit tuetur; atque ita ſcribit: Dic, oro frater, muſæ literas repererunt? nonne per Dominum omnia, & a Deo omnia? Eandem veritatem confirmat Luculenta Cyrilli, ſiue Origenis auctoritas libro quincto in Leuiticum: vbi inter alia hæc habẽtur, Sermo vero lucidus, & eloquentiæ ſplendor, ac diſputandi ratio, ad miniſterium Dei decenter iubetur admitti: & quod in rebus diuinis explicandis humanis liceat vti ſcientijs, ex

Lib. 2. de doct. chri.

Lege Hie. epiſto. ad Magnum oratorẽ.

Orat. in laudẽ Baſilij.

Pauli

Instit. diuin. literarum in prooem.

Pauli auctoritate confirmat. Cassiodorus quoque, & externam eruditionem ipse probat, & Patrum de illa sententiam refert, dicens, Veruntamen nec illud Patres sanctissimi decreuere, vt secularium litterarum studia respuantur, quia non exinde minimum ad sacras scripturas intelligendas sensus noster instruitur, si tamē diuina gratia suffragāte, notitia ipsarum rerum sobrie, ac rationabiliter inquiratur: non vt in ipsis habeamus spiritus prouectus nostros, sed per ipsa trāseuntes desideramus nobis a Patre luminum proficuam salutaremque sapientiam debere cōcedi. Beda denique in eandem sententiam scribit: Turbat acumen legētium, & deficere cogit, qui eos a legēdis secularibus libris omnibus modis existimat prohibendos: in quibus si qua inuenta sunt vtilia, quasi sua sumere licet: alioquin Moyses, & Daniel sapientia, & literis Ægyptiorum Chaldeorumq; non paterentur erudiri, quorum tamen superstitiones simul, & delitias horrebant, nec etiam ipse Magister gētium aliquot versus Poetarum suis vel scripturis, vel dictis indidisset: cur ergo legi prohibentur, quę tam rationabiliter legenda probantur? Patrum auctoritatibus adijceres omnium Scholasticorū communem sententiam: quos nunc Ecclesia doctores habet: ex quibus multi & doctrina, & vitæ sanctitate floruerunt: quorum docendi rationem Ecclesia iam diu approbat, & doctrinā sequitur. V. Accedat quincto loco historiogra-

In lib. Regum.

graphorum ecclesiasticorum testimonium. Diuus Marcus, vt Eusebius scribit, Alexandriæ Academiam instituit, in qua non solum diuinis, sed etiam humanis literis illi primi Ecclesię doctores operam dabant. Ex qua viri doctissimi, maxima Ecclesiæ propugnacula vt Pātenus, Hieraclas, Clemens, Origenes, Anatolius, Dydimus, & alij permulti prodierunt. Tripartita historia in Concilio Nicæno disputationes cum philosophis habitas fuisse refert, quæ profectò absque humanis rationibus, & scientijs haberi non potuerunt. Legat, qui vult longum hac de re sermonem, apud Nicephorum libro sexto suæ historiæ, vbi aliquorum patrum mentionem facit, qui sacras & profanas literas didicerunt: qui contra aduersarios rationibus pugnarũt, vt Gregorius Neocæsariensis, Dionysius Alexādrinus, Miletus, & Achillæ literarum sacrarium præfecto, philosophiæ studiũ ad suum munus obeundum profuisse scribit. Qui locus est illustris & legendus, ex quo quæ sit disputādi ratio cognosci potest. VI. Ex communi omnium sapientium consensione, qui nihil absque vlla ratione asserendum, aut docendum esse censuerunt: & cum non ex quauis re, quoduis inferre liceat, profectò expedit discere argumētandi regulas: & cum methodus ad docendum maxime conferat, vtile sane erit, quæ ad philosophiam Christianam pertinent, ad methodum & ordinem redigere, & cum dubitandi ratio multum ad

L.2. c.17.
Hier. lib. de eccles. scrip.
L.10.c.25
Cap.17.
Albertus Pius.l.10 cōtraEra.
Galen.

verita-

veritatem melius inuestigandam, ac inueniendam conferat, licebit etiam dubitatione, & disputatione vti. Ideo Aristoteles, quem omnis admirata est, & admirabitur ætas, illos aptos esse dixit ad conijciendam veritatem, qui possunt in vtranq; partem differendo inquirere: & libro tertio suæ sapientiæ, sub initium, hæc verba huc maxime pertinentia scripta reliquit: est autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare: nam posterior facultas, solutio eorum est, quæ ante dubitata fuerunt. Et quoniam nolumus in re manifesta pluribus auctoritatibus aduersarios vrgere, nunc aliquot breues subijciemus rationes. I. Omnia fere, quæ ethnici scriptores bene dixerunt, a nostris scriptoribus sumpsere, ac propterea ab eis, tanquam ab iniustis possessoribus, repetenda sunt: (August.) & cum multa corruperint, oportet ea disputando ab erroribus expurgare. Hoc qui faciunt mandato diuino Ægyptum spoliant, & quod suum est, reposcunt. Quidquid recte apud (Apol. ad sen.) omnes dicitur, ait Iustinus, nostrū est Christianorum. Idem, Moyses, inquit, antiquior est (Apol. ad Anton.) omnibus Græcis scriptoribus, & quidquid de immortalitate animorum, de pœnis inferorum, & de rebus cœlestibus poetæ dixerunt, a prophetis occasionem acceperunt. Ideo Clemens Alexandrinus illud Christi, Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones, explicat de Philosophis, qui multa ex sacris literis furto acceperunt. (Ioan. 10. Lib. 1. Strom.)

runt. Possem latiùs demonstrare qua ratione Ethnici philosophi omnia a diuinis libris, vel ab Hebræis acceperint, sed in hac re diutius immorari nolo. Lege Cyrillum contra Iuliannm apostatam, Eusebium de præparatione Euangelica, & Theodoreti libros de curandis græcanicis affectionibus. II. Aut licet hominem philosophum traducere ad fidem, aut non: hoc postremum nemo, nisi stultus, affirmaret: si primum concedas, quonam modo christianus doctor eū, ab eius falsis opinionibus reuocabit, nisi humanis fuerit instructus disciplinis? nisi rationem differendi tenuerit? Oriatur dissensio de animorum immortalitate, de diuina prouidentia, deque vltima hominis beatitudine, quid hic aget philosophiæ diuinæ, naturalis, & moralis ignarus? Quid fiet? num philosophus rationibus assuetus, & falsis opinionibus imbutus simplici verbo credet? an veritatis assertor debebit obmutescere? Huc facit insignis Clementis Alexādrini in sexto Stromatum libro, locus, vbi philosophum comparat oliuastro, cui inferenda est fides, per sectionem. Sic, inquit, philosophi ingeruntur eorum sectis dogmatibus, sic Iudæi eorum aperta cortice scripturæ. Propterea Iulianus apostata vir sagacissimus, vt Ecclesiasticæ referunt historiæ, Christianis græcarum literarum studia interdixit, quod animaduerteret, his studijs eos, fidei aduersarios debellare, atque ad fidem traducere. III. Peterem Lib. 6. Strom.

ab

ab hæretico, qua nam ratione humanarum ſcientiarum rudis Chriſtianus, quæ de diuinis attributis, de mundi creatione, & procuratione, de cœlorum, ſiderum, elementorum, animalium, herbarum, plantarumq; natura, ac de hominum moribus in ſcriptura dicuntur, ſine humanis diſciplinis poterit exponere, aut intelligere? Hæc, quam ſit neceſſarium cognoſcere is intelliget, qui patrum commentaria in prima capita Geneſeos leget, vt interim alia mittamus loca, & quæ ſpeciatim Chryſoſtomus, Baſilius, & Ambroſius in Geneſim ſcripſerunt. I.V. Initium, ſiue via ac diſpoſitio ad recipiendam fidem, inxta prouidentiam ordinariam Dei, eſt aliqua perſuaſio, & ratio humana: cum nemo ſimplici Euangelizantis verbo credere ſit obligatus; quod eſt tam eertum, quam quod certiſsimum: ergo neceſſe eſt, vt diuini verbi doctor ſit humanis rationibus ac ſcientijs inſtructus, vt eos, quos docet ad fidei ſuſceptionem humano modo traducat. Huc pertinet illuſtris Clementis Alexandrini locus vbi dixit, philoſophiam fuiſſe pedagogum Græcorum, id eſt, gentium ad Chriſtum, ſicuti lex fuit pedagogus Iudæorum. Idem ſcriptũ reliquit, liberales Græcorum diſciplinas, vna cum philoſophia diuinitus veniſſe ad homines: eamq; pluuiæ comparat; quam varias ait produxiſſe herbas & arbores bonas, vel malas, ob variam locorum diſpoſitionem. V. Denique, ne plura huc congeram

Lib. 1. Strom.

argu-

argumenta, veritas ſupernaturalis, non eſt contraria veritati naturali; quia, vt Ariſtoteles ait, verum vero ſemper eſt conſonum: ergo vna veritas conferet ad explicationem & intelligentiam alterius. Merito igitur ſancti patres non ſolum humanas diſciplinas commendarũt, & fideles ad eas cognoſcendas incitarũt, ſed etiam de dialectica, & philoſophia, vt Clemens, Auguſtinus, Damaſcenus, & alij ſcripſerunt. Secunda concluſio: Humanis ſcientijs prudenter vtẽdum eſt, ita vt ea ex illis ſumantur quæ ſunt vtilia ad res diuinas explicandas, reliqua vero reſecantur. Hoc in primis exemplo docemur Iudæorum, qui ex Ægypto, non cœpas, non allia, ſed argentum & aurum exportarunt: & qui captiuam in vxorem ducit, eius vngues & capillos reſecare debet, vt eleganter epiſtola ad Magnum docet Hieronymus. Hoc monuiſſe volui, quod multi reperiantur, Theologi, & Concionatores, qui nimis multa & præter neceſsitatem & oportunitatem ex humanis ſcientijs repetunt. Itaque habendus eſt ſelectus & ſcriptorum & rerum, cum non a quouis, & quęuis ſumenda ſint: ut ſimus boni trapezitæ, ea retinentes, quę retinenda ſunt, & quę ſunt inutilia, & minus neceſſaria reſecantes, vt in libro Fons vitæ & ſapientiæ latius docuimus, qui locus ei qui plura hac de re deſiderauerit, conſulendus erit.

Li. 1. Eth.

Exod. 12. 25.

Fons vitę & ſapien. c. 21. 22. & 23.

Theo-

Theologi scholastici laudantur, & ab hæreticorum calumnijs defenduntur. Cap. VI.

Alb. Pius lib. 10. cō tra Eras.

Sander.

CVM recentiores hæretici Theologos scholasticos, eorumq; docendi rationem vehementer vituperent, & detestentur; ita vt eorum scripta publica etiam pompa exurant, & gymnasia euertant; non erit alienum ab eo, in quo nūc versamur loco breuiter ostendere quantū vtilitatis hæc theologandi ratio, Ecclesiæ Dei afferat, & quantum hac in parte miseri hæretici inique se gerant. Et vt amice cum aduersario agam, peterem ex eo, vtrum damnet & reijciat nomē, an vero rem ipsam. In nomine nihil est quod damnet, cum nihil turpe, aut inhonestum sonet, sicuti, nec schola, seu scholaris; nec etiam sit recens introductum, cum antiquius sit, vt libro primo scripsimus, quam, hæc theologandi ratio. Retineatur igitur nomen, cum nihil in eo sit, quamobrem reijci ab vllo debeat. Si rem insectantur, aut doctrinam ipsam, aut docendi modum, aut horum doctorum mores, nihil enim aliud numerari posse puto. Quod ad doctrinam attinet; primum, hactenus per tot sæcula ista doctrina non fuit vituperata, nec damnata, & semper perseuerauit, & creuit: quod si mala fuisset, profecto cessasset, ita Deo procurante, vt aliæ falsæ doctrinæ aliquando ortæ, cessarunt. Deinde, Ecclesia ab hinc quadringētos, & amplius annos hac

hac doctrina vtitur, ad fideles erudiendos in fide,& moribus, ad veritates decernendas, & errores refellendos, quod sane non fecisset, si nõ esset doctrina sana,& diuinæ scripturæ cõgrua. Postremo,hæc doctrina quantum ad substantiã, eadem est cum doctrina, quæ in sacris libris, in vniuersalibus, legitimisq; Concilijs, & in monumentis sanctorum Patrum habetur; quod negari nullo modo potest; cum horum doctorum scholæ profiteantur explicationem & defensionem eius doctrinæ,quam ab ipsis Apostolis, & Patribus accepimus: igitur damnari non poterit. Quod si in aliquo priuato doctore aliquis reperitur error,alij illum damnant,& emendãt. Et si interdum aliqua non ita necessaria tractãt, & in quibusdam quæstionibus minus vtilibus occupantur,aliquid eis condonetur,moneantur, amice corrigãtur: de qua re latius infra nos scribemus,cum de quæstionibus theologicis disputabimus. De modo,circa modum,siue methodum,hæc animaduerti possunt: primum, quod argumentationibus & rationibus etiam humanis vtantur: sed hoc non esse in eis improbandum supra satis abunde docuimus: cum hac in parte & sacros scriptores, & sanctos imitentur patres. Deinde, quod methodo vtantur dialectica, & eo modo res diuinas tractent, quo tractantur humanæ disciplinæ: id non est reprehẽsione dignum, cum, vt supra scripsimus, id etiã antiqui patres fecerint, quamuis non ita exacte:

& id non ſine magna vtilitate fiat, vt ſtatim dicam. Et ſi Deus, vt nos difficilia myſteria intelligeremus, ita nobiſcum loquitur, vt vnus videatur ex nobis, idq; facit & vt ſeſe captui humano accommodaret; cur etiam non licebit ob eandem, & alias multas rationes doctrinam diuinã ad methodum nobis accommodatam reuocare? Nihil itaque eſt, quod in Scholaſticis methodum reprehendant: cum accommodatiſſima ſit ad res breuius explicandas, veritatem comperiendam dubitationesq; tollendas. Quid enim commodius eſſe poteſt, compẽdioſiusq;, quam re propoſita de qua quæritur, proferre hinc, & inde rationes, dubitationesq; ſublata omni verborum circuitione, rhetoricisq; coloribus, rem paucis, vti ſe habet, definire, atque explicare? Tam ſane vtilis, atque adeo neceſſaria eſt in Eccleſia hæc docendi ratio, vt eam ad hæreſes tollendas, errores detegendos, veritatemq; retinendam & confirmandam diuinitus inſpiratã fuiſſe exiſtimandum ſit. Illud etiam ſolent in eis damnare, quod barbare loquantur, quod ſicce & inornate ſcribant; in quo ſanctorum patrum morem ſeruare non videntur, cum illi copioſe eleganterq; ſcripſerint. De hac calumnia multa in defenſionẽ Scholaſticorum ſcribere, eamq; multorum patrum teſtimonio refellere poſſem; ſed hic breuiter agam. Primum in diuinis libris, licet maxima ſit rerum eloquentia; tamen non eſt verborum elegantia, & latini ſermonis

Fons vitę cap. 28.

puritas. Deinde,horum doctorum scholæ non profitentur verba,sed res: & vbi de re agitur pa rum curandum est de verborum ornatu, quod etiam M.Tullius docuit, qui a philosophis non requirebat elegantiam: quam multo minus isti a Theologis,qui in formandis,& vsurpandis uocibus,propter rerum, quas tractant nouitatem, debet esse liberiores,requirere debent. Huc faciunt hæc Platonis uerba dialogo primo de legibus. Neque enim hoc agimus,ut elegantiam, uel ruditatem uerborũ obseruemus, quod multi facere solent; sed ut quæ recta ratio secundũ naturam in legibus sit,quis error indagemus:id quod nostri faciunt Theologi: qui, ut Cicero monuit, docendi caussa, uerbis utuntur nouis. Denique,licet illud ornatius & copiosius dicendi genus utilissimum sit apud eos,qui nõ aduersantur,quippe quod magis delectet, afficiatque fideles: tamen aduersus eos,qui sese ueritati opponunt,qui in acie dimicare uolunt, non est ita lacertosum,atque robustum, ut hęc stricta & cõpressa docendi ratio: quæ quasi loricata, & galeata,clypeum & hastam tenens, contorta tela repellit, & retorquet, aduersariosq; ferit. Nec omnes patres eloquenti stylo scripserunt:& qui scripserunt, potius quadam naturæ bonitate, quam affectatione aliqua id fecerunt: immo parum curandum esse de elegantia, in rebus diuinis explicandis sæpe docuerunt: de qua re alio loco a nobis scribetur. Quod si interdum ob-

Lib.1. de finibus.

Li.4.Tusc. quæst.

Cyril. Theod.

ſcuri,& difficiles eſſe uidentur,meminiſſe oportet obſcuritatem non ſolum ab ipſa tractandi ratione,ſed etiam a rebus ipſis, & maxime in hac doctrina, in qua res obſcuriſſimæ tractantur, oriri. Naſcitur etiam ex ignorantia & ineptitudine eorum,qui ad hanc doctrinam accedũt, uel ſcholaſticos legunt; cum non ſint ijs artibus inſtructi, quibus huius doctrinæ auditores, inſtructi eſſe debent. Quod ſi ſine ſpiritu,& ſine quadam maiore pietate, quam cernimus in patrum monumentis, diuina tractant, non debet uideri mirum,cum genus dicendi, & tractandi ratio,quam ſuſceperunt, id non patiatur: cum dialectica agendi forma orationem curtam, cõciſam,& quaſi ſpinoſam requirat. Denique, ſi quid in methodo docendi, & ſcribendi ab eis peccatur,emendetur,reformetur, & nõ tota eorum doctrina damnetur. Reſtant mores,de quibus id prius dixerim, quod nos Saluator monuit, nos debere eorum qui nos docent doctrinam ſequi, non autem mores, ſi fuerint aliqua parte corrupti. Deinde, ſi hæc calumnia quicquam ualeret, poſſent Iudæi, & Turcæ totam noſtram religionem damnare,quod Chriſtiani, bona ex parte,male uiuant. Poſtea corrigantur mores,moneantur amice, chriſtiane, non petulanter, non procaciter, & ſuperbe. Ad hæc, ſi meliores Scholaſticos, & maiorem partem ſpectes, inuenies eos fuiſſe uiros probos, religionis profeſſores, & integræ uitæ homines: ut fuit

Mat. 23.

Alexander, Albertus, Bonauentura, Thomas, & alij permulti, vt ex eorum vita & ſcriptis colligere aperte licet. Cum itaque nec nomen, nec res ipſa damnanda ſit, quid igitur damnant? quid vituperant? quid denique proſequuntur iſti, qui foris ſunt argi, & domi talpæ? ſed cum demonſtratum ſit eos damnandos nō eſſe, nunc laudandos eſſe doceamus. Laudandi itaque, ac ſequendi ſunt Scholaſtici, cum res diuinas tractent, in lege Domini die ac nocte verſentur, & ſcripturas ſacras, a Chriſto moniti, diligenter accurateq; ſcrutentur. Laudandi, inquam, ſunt, cum diuina oracula elucident, difficilia myſteria explicent, & eam doctrinam, vnde noſtra ſalus, Eccleſiæ ſtatus, & Chriſtiana religio pēdet, confirment, defendant, & amplificent. Scholaſtici, concionatores inſtituunt, curatores animarum informant, Eccleſiæ paſtores idoneos ad paſcendum reddunt, vt ſciant docere ignorantes, inſtruere ſimplices, redarguere improbos, & corrigere lapſos. Hi ſunt angeli, qui legem cuſtodiunt, ſpirituales canes, qui contra lupos latrāt, Cant. 2. & vulpeculas vineam deuaſtantes capiunt: hi ſunt fortes enſe accincti, qui lectulum Salomonis propter timores nocturnos cuſtodiunt: hi Cant. 3. lucerna, quæ lucet omnibus, qui in domo ſunt: hi denique ſal, quo fidelium mentes ſaliuntur. Scholaſtici doctores ſua methodo obſcura illuminate, confuſa diſtincte, perplexa explicate, diſperſa concluſe, omnia denique accommodate Fons vitæ cap. 10.

& idoneæ ad docendum, & intelligendum tradunt. Scholaſticorum tractandi ratio, excitat, acuit, atque expedita auditorum reddit ingenia; & aduerſus hoſtes armat. Huius Theologiæ beneficio multo plura, multo ſecurius paruo temporis ſpatio de diuinis rebus, quam olim per totum fere vitæ tempus diſcuntur. Qui eſt hac doctrina imbutus, quæ oriuntur dubitationes diſſoluit, quæ oriri poſſunt præuidet, & exponit: quid rationi, quid religioni ſit conſentaneū docet, & errores detegit. Qui eſt hac doctrina præditus ſacras literas luculenter exponit, patrū dicta declarat, Pontificum decreta interpretatur: in ſcholis docet, in concione dicit, & in acie literaria honeſte, ac fortiter verſatur. Scholaſtica doctrina eſt cythara Dauid, qua Dęmonis vis retunditur: eiuſdem funda, qua hoſtis proſternitur: Sanſonis, maxilla qua inimici necantur:
Cap. 7. nouacula, cuius meminit Iſaias, qua omnes reſe-
Cant. 4. cantur errores: turris denique Dauid, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, ex qua mille clypei, & omnis armatura fortis pendet. Quamobrem, cum nec nomen nec res ipſa nec tractandi ratio, nec mores damnādi ſint, potius ob eorum in rebus diuinis explicandis, amplificandis, & defendendis diligentiam, ac laborem probandi, & laudibus ornandi ſunt. Nec propterea, quod vnus, vel alter interdum modū non ſeruauit, vel aliquid peccauit, vniuerſus eorū ordo reijciēdus eſt: quod qui faciunt, non ſecus mihi facere videntur,

dentur, ac muſcæ, quæ ſi ad aliquod corpus aduolauerint, omnibus partibus integris relictis, ſi quid in eo eſt corrupti, id diligenter quærunt, vt ſanie, taboq; ſe expleant. Sed iſtos miſſos faciamus, & quæ ſolent argumenta contra hanc theologandi rationem afferre, ſequenti capite diſſoluamus.

Soluuntur nonnulla aduerſariorum argumenta aduerſus ea, quæ dicta ſunt. Cap. VII.

VT quæ ſupra docuimus adhuc magis confirmentur, quę contra dicta afferri rationes poſſunt, eas nunc diluemus: quarum aliæ humanarum ſcientiarum vſum, aliæ ſcholaſticam docendi rationem damnant. Poſſet itaq; hunc in modum aduerſarius contra catholicam ſententiam inſurgere. I. Ex ſcriptura, in qua varijs in locis humana videtur damnari ſapientia. Perdam, inquit Deus per Iſaiam prophetam, ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentiũ reprobabo. Vbi ſapiens? id eſt, philoſophus, gentium, vbi Scriba? id eſt, Hebræorum doctor, vbi inquiſitio? id eſt, acutus Dialecticus, qui ſuis argutijs omnia miſcet. Non ne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Primum, ſi hic locus ſimpliciter eſſet accipiendus, vt aduerſarius vult, cur Paulus humana interdum ſapientia ad Græcorum & philoſophorum errores refellendos, vſus eſt? cur ex creaturis more philo-

Iſa. 29. Abd. 1. Iſa. 33. 1. Cor. 1. Act. 17. Rom. 2.

ſophico arguendo demonſtrauit eos eſſe reprehenſione dignos? Deinde, non damnat omnem ſapientiam, & ſapientes omnes, ſed corruptam ſapientiam, & improbos ſapientes, & eos, qui ſolam ſapiētiam, & ſigna quærūt, eos inquam, qui auctoritati diuinæ credere nolunt. Quare, hunc locum cum quibuſdam patribus de falſa philoſophia, & præſertim de Epicureorum doctrina, quæ tunc florebat, & de ſapientia Hebræorum ob quam tunc ſe iactabāt, optime explicare poſſumus. Denique, horum verborum ſententia hæc eſſe videtur: perdam, &c. id eſt, frænabo, obſcurabo illam ſapientiam, ſicuti maius lumen obſcurat minus: tradam meam ſapientiam, & illam non magni faciam: principem locum doctrina obtinebit euangelica. Itaque cum omnis ſapiētia ſit a Deo, vt Sapiens docet, Deus veram ſapientiam nunquam deſtruet. Rurſus, Paulus aiebat, ſe non veniſſe in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ, ad annuntiandum Chriſtum: non igitur debemus humana ſapientia & eloquentia vti in chriſtiana ſchola, ſi Paulum ſequi volumus. Senſus horum verborum planus eſt; ait enim ſe non veniſſe ad prædicandum Chriſtum verborum elegantia, fucata ſcilicet oratione, vt oratores ſolent: non verborum ornatu, ſed ſpiritus efficacia: non in ſublimitate ſermonum, vt ipſe alibi loquitur, πιθανολογία, id eſt, artificioſa oratione ad perſuadendum accommodata. Et cum Paulus ait, ſe non loqui

[Margin notes: 1. Cor. 1. — Cle. Ale. li. 1. ſtro. Hieron. — Chryſ. in hunc locum. — Eccl. 1. — 1. Cor. 2. — Coloſ. 1. — 1. Cor. 2.]

ſapien-

ſapientiam huius ſæculi,non damnat humanam ſapientiam, ſed affirmat ſe non docere hanc ſapientiam temporariam, quæ ſolum in præſenti vita manet,vt græca interpretātur ſcholia. Item, idem Paulus monet, vt caueamus, ne quis nos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciā. Verum, dum monet, vt ab inani fallacia, & ſapientia caueamus, veram ſapienriam non reijcit. Et quo modo quis inanem fallaciam vitabit,niſi ſapientiam humanam cognouerit?Quid autem per inanem fallaciam intelligat, ipſemet expoſuit, cum dixit; ſecundum elementa mundi, ac ſi dixiſſet,cauete vobis ab aſtrorum cultu, & obſeruatione, quo pſeudoapoſtoli omnia referebant. Rurſus, idem Paulus, ait ſcientiam inflare,quod non poteſt intelligi niſi de humana ſcientia: quare expedit ab iſta doctrina abſtinere,cum non nutriat, ſed inflet. Cum Paulus ait ſcientiam inflare,de eorum ſcientia loquitur,qui ſe ſapere exiſtimant, & de vana ſcientiæ exiſtimatione,quæ re vera non nutrit,ſed ſuperbia inflat. Propterea inquit, ſiquis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid,non dum cognouit, &c. Item, ſi inflat, id culpa eorum accidit, qui eam diſcunt: qui cum parum calore caritatis abundent, humanas ſciētias in ſuccum ſanguinemq; nequeunt conuertere. Coniunge,ait Maximus, cognitioni caritatem, & carebis omni ſuperba inflatione,eriſque ſpiritualis,cum teipſum, tum omnes tibi appropinquantes ædificabis. Ad hæc,

Coloſ. 2.

Lege lib. Fons vitæ cap. 29.

1. Cor.8,

L.4.cent. 59.

Prou. 5. hæc, Sapiens monet, ne intendamus fallaciæ mulieris, id est, vt aliqui exponunt, humanæ philosophiæ, quæ est aliena, & externa. Mulier externa & aliena, si literalem sensum sequamur, est mulier adultera, seu fornicatrix fœmina, vt ex ijs quæ sequũtur facile intelligitur: quod si mystice de humana scientia hunc locum exponere volueris, intellige de corrupta, & fallaci doctrina, a qua cauẽdum esse, nos etiam existimamus: a qua is profecto sibi bene cauebit, qui veram philosophiam didicerit. Denique, ne plura ex

Cap. 1. sacris literis afferamus loca, Ecclesiastes initio concionis suæ, inter alia. Quæ dicit esse vana, recenset etiam scientiam, eamq; vocat occupationem pessimam: dicitq; eum, qui addit scientiam, addere dolorem. Sapiens eo loco non solum sapientiam, sed etiam omnes alias res creatas vanas vocat, vel quia nihil est in hac rerum vniuersitate firmum, ac stabile, sed omnia sunt alicui mutationi & varietati obnoxia, vel quia homines his rebus ad eum finem non vtuntur, ad quem a Deo sunt creatæ, nimirum ad ipsum cognoscendum, & amandum: ac proinde in vanum, ratione hominis, creatæ esse videntur, cum per eas eum finem ad quem sunt factæ, non consequatur. Ideo in peroratione conclusit, omnia esse vana, præterquam timere Deum. Cum dixit esse occupationem pessimam, significare voluit, multo opus esse labore, multaq; contentione ad

Virg. scientiam perdiscendam: eo modo, quo bonus

Poeta,

Poeta, Laborem improbum esse, dixit. II. Posset deinde aduersarius nonnullis sanctorum patrum sententijs, ac conciliorum decretis nos vrgere. Concilium Carthaginense quartum pręcipit episcopis, ne libros gentilium legant: item, vt documenta simplicibus verbis afferant. Hieronymus, vt est apud Gratianum, non vno in loco, eos qui libros profanos legunt, qui in dialecticorũ arte torquentur, eorũq; tendiculis vtuntur, & eos qui suos filios sæcularibus erudiunt literis, damnat. Et ipse diuinitus fuit correctus, quod libros profanos legeret. Rabanus, vt est apud eundem Gratianũ, videtur humanas scientias comparare siliquis porcorum, quibus filius prodigus ventrem suum replere cupiebat. Item, Origenes per ciniphes & ranas quibus Ægyptij percussi fuere, Dialecticorum garrulitatem intellexit. Tertulianus dixit philosophos veritatem mimice affectare, & affectando corrumpere, vt qui gloriam captant: alibi eos vocat pseudoprophetas, & hæreticorum patriarchas: alibi, ait eorum ingenijs omnẽ hæresim armari. Hieronymus ad Pammachium describens philosophum, dixit, esse gloriæ animal, & popularis auræ, atque rumorum venale mancipium. Lactantius nullibi philosophos non exagitat. Deniq;, ne plures actores ex nostris afferam, Aulus Gellius refert, nõ semel philosophos fuisse ab Vrbe pulsos, & Italia interdictos. Vt ad has auctoritates respondeamus, quædam breuiter adnotan-

Dist. 37. per totã.

Luc. 15.
Exod. 9.
L. de ani.

Contra Marci.

Li. 3. c. 15.

Aul. Gel.

da

da sunt. Primum, nullam esse rem tam bonam, vna excepta virtute, qua homines improbi abuti interdum non possint. Præstantissimæ & optimæ res sunt cœli, elementa, & animalia; & tamen his rebus aliquando homines abusi sunt, dum hæc, tanquam Deos, coluerunt. Quare, si res vituperandæ, ac damnandæ essent, quod homines illis abutantur, nihil esset rerum, quod damnandum, reijciendumq; non esset. Lege ad hanc rem amplificandam locum illustrem apud Theodoretum de curandis græcanicis affectionibus; vbi eos refellit, qui religionem Christianam vituperant, quod aliqui Christiani male viuant. Deinde animaduertendum est, olim philosophiam, & præsertim quibusdam temporibus, a multis, qui eam profitebantur, male acceptam, ac sæpe corruptam fuisse. Alij nanque sola gloria ducti, veritatis & sapientiæ studiosi haberi volebant, ac alios tanquam insipientes despiciebant, & baculo, barba, pallioque tenus philosobantur. Alij, ab humana consociatione omnino abstinebant, ac vmbratilem vitam degebant, omnemq; reip. curam aspernabantur, atque toto vitæ tempore in inquirendis rerum caussis, quasi sibi solis nati essent, versabantur: quod philosophandi genus Plato in Gorgia, & Cicero non vno in loco reprehendit. Alij, spe quæstus ducti, solam veritatis vmbram quærebant, & ita solum quasdã curiosas, & vanas quæstiones consectabantur, argumentationibusque sophi-

Lege Sadol. li. de Laud. Philos.

Lib. vlt.

Nilus Abbas.

Lib. 1. de offic.

ſophiſticis, iuuenum animos implicabant, & a melioribus ſtudijs reuocabant; qui potius ſophiſtæ, id eſt, falſi philoſophi, quam veri ſapientiæ amatores, vocabantur: & hoc philoſophorum genus fuit Roma pulſum, maleque audiebat, cum nihil de recta vitæ inſtituendæ ratione præciperet, aut cogitaret. Hos philoſophos vehementer inſectatus eſt Epictetus, vt eſt videre apud Arianum, & apud Gellium; quos vocare ſolebat philoſophos ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν, id eſt, ſine facere, vſque dicere: & aliquando huius generis philoſophum definiens, dixit eſſe, τοῦτο τὸ ζῶον οὗ πάντες καταγελῶσιν, id eſt, tale animal, quod ab omnibus irrideatur. Alij vero rectius philoſophantes, veritatem ipſam ſerio inquirebant, & genere vitæ, honeſtisque præceptis alijs prodeſſe ſtudebant, & de ſua aliorumque recta inſtitutione cogitabant, quo nihil præſtantius eſſe, aliquando aſſeruit Plato: & hi philoſophi bene audiebant, quos multum, inter alios patres, Theodoretus laudat. Animaduertendum eſt poſtremo, antiquos ſcriptores ob nonnullas rationes philoſophos, vel potius eos qui philoſophia abutebantur vituperaſſe. Primum, quod inter ſe valde diſſentiebant, & non tam amore veritatis, quam gloriæ, contendebant: vnde orta eſt maxima opinionũ varietas, ac veritatis incertitudo, & perturbatio: de qua re lege Lactantium libro quincto capite primo in principio: vbi citat illud Ennij.

L.3. c.21.

L.17. c.21.

In Theage.

Tert. lib. de ani. in princ.

Diod.Sic. de morib. Ægypt.

Pellitur

Ennius. *Pellitur e medio sapientia, vi geritur res.* Deinde, quia ipsi potissimum sese nostræ religioni, humanis rationibus nixi, opposuerunt; cum mysteria fidei nõ possent sua sapientia percipere: quam ob caussam interdum eos damnat Theodoretus. Denique, quia non viuebant congruenter naturæ; cum tamen se aliorum vitæ magistros esse profiterentur. Alia itaque dicebant, alia faciebant: & præsertim philosophi Græci, vt non vno in loco scriptum reliquit

Orat. pro M. Cęlio. M. Tullius: qui aliquando loquens de miliore philosophantium genere, ita scripsit. Illud autem ad laudem cum labore directum iter, qui probarunt, prope iam soli in scholis sunt relicti. Ex his igitur, quę adnotauimus nõ erit difficile allatas Patrum auctoritates explicare. Et vt quid priuatim de hac disputatione Origenes senserit, Lector intelligat, hũc vnicum locum ex ijs, quæ

Lib. 6. contra Celsum scripsit adscribere placet. Ostendamus ex sacris literis, quod etiam diuina scriptura nos hortatur ad Dialecticam, alicubi Salomone dicente, Eruditio rationibus non examinata decipitur: alicubi huic attestante auctore libri Sapientię Iesu Sirachi filio, Scientia inquit, insensati est sermo carens examine. Itaque beneuolæ rationes apud nos sunt maximæ, qui scimus quod præpositus doctrinæ debet esse idoneus ad conuincendos, qui conantur contradicere.

Dist. 37. Cum Concilium Carthaginense præcipit episcopis ne libros gentilium legant, intelligendnm

gendum eſt, de illis libris, qui bonos mores corrumpunt: de illis ex quorum lectione nulla hauritur vtilitas: de illis, de quibus in ſequentibus canonibus apud Gratianum loquitur Hieronymus, de comœdijs, & de libris amatorijs. Et vtinam hoc ſalubre decretum a multis obſeruaretur, qui miſſis prophetis, & euangelijs inania hominum ſomnia, & parum pudica carmina dies noctesq; legunt, memoriæ mandant, & decantant: & hi ſunt qui porcorum ſiliquis veſcuntur. Cur autem impudicorum ſcriptorum lectio prohibeatur docet, Iſidorus; quia per oblectamenta fabularum, nimium mentem excitant ad incentiua libidinum. Et hos vituperat, ac reprehendit Hieronymus: & ſpeciatim eos damnat, qui nimiam operam in ſcientijs humanis ponunt, aut ſeculari ſapientia abutuntur. Cũ Concilium ait, ſimplicibus verbis eſſe docendũ, non prohibet, cum neceſſitas poſcit, diſputationis vſum. Et quoniam ex his aliorum patrum dicta ſatis bene explicari poſſunt, non eſt cur ſpeciatim ad ſingula reſpondeamus: propterea ad alias rationes pergamus. III. Præterea aduerſarius hũc in modum nos vrgeret: aut rationes ſunt neceſſariæ pro his, qui fidem iam habent, & hoc dici non poteſt; quia non indiget perſuaſionibus, qui iam eſt perſuaſus: aut pro his, qui non dum ſunt fidem conſecuti, quod affirmari nequit: quia fides, non rationibus, ſed auctoritate diuina, quæ eſt vnica credendi ratio

Lib. Fons vitæ, & ſapien.

gignitur.

gignitur: adde, quod cum rationes non conuincant, potius possunt obesse, quam prodesse: quoniam is, qui contraria sententia est imbutus, videndo rationes non esse necessarias, facile existimaret, id, quod suadetur, non esse assensione dignum. Huic rationi respondentes dicimus, prodesse vtrisque: fidelibus quidem, ad consolationem, maioremq; fidei euidentiam, vnde & spes, ac caritas augeri queunt; ac etiam ad susceptam fidem facilius retinendam, erroresq; refellendos. Infidelibus vero, prout per rationes eorum confutantur errores, quibus confutatis, facilius ad fidem traducuntur: reddunt etiã rationes nostram religionem eis euidenter credibilẽ.

Lib. 1. Strom. Philosophia, ait Clemens, confert ad apprehendendam veritatem, cum sit inquisitio veritatis, non quod sit caussa comprehensionis eius, sed caussa cum alijs. IV. A principio nascẽtis Ecclesiæ, non fuit hæc ratio tractandi res diuinas, per quæstiones & dubitationes, & per rationes humanas: & tamen tunc optimus fuit Ecclesiæ status, ac optima religionis amplificandæ & cõseruandæ ratio, quæ profecto retinenda esse videtur, cum eodem modo res conseruentur, quo

Sozom. in hist. Trip. lib. 2. c. 3. generãtur, & augentur. Et in Concilio Nicęno, plus potuit ad philosophum quendam conuertendum simplex cuiusdã simplicis hominis oratio, quam multorum hominum solers ac subtilis disputatio. Primum, etiam Apostoli, & primi Ecclesiæ doctores rationibus & humanis scien-

tijs,

tijs, vt ſupra eſt demonſtratum, vtebantur. Deinde, tunc in Eccleſia erant dona gratis data, vt linguarum, & miraculorum, quibus illi doctores poterant, quæ dicebant, cōfirmare, ac melius perſuadere: quare, tunc nō erant ita neceſſarius humanarum ſcientiarum vſus, vt nunc eſt. Præterea eo tempore virtus Dei magis apparere debuit, ac proinde minus opus fuit induſtria humana. Quod attinet ad illud exemplum, in primis, ex illa hiſtoria habemus patres illos diſputaſſe cū philoſophis, ac propterea id nobis quoque licere: quæ tamen diſputatio non fuit facta eo in loco, quo patres conueniebant ad decreta religionis terminanda; ne hinc hæreticus occaſionē dicendi ſumat, licere etiam laicis intereſſe concilio. Quod ſi ad ſimplicem ſermonem philoſophus ille conuerſus eſt, id factum fuit verbi diuini virtute, & priuata Dei opera, quæ non ſemper eſt expectanda, ſed diligentia humana ad hominum conuerſionem eſt adhibenda.

V. Qui res diuinas ſubtilius rimari, ac examinare volunt, ij ſæpiſſime in errores labuntur, vnde maximum oritur in Eccleſia Dei ſcandalum, cum ſimplices videant ſuos magiſtros a vera fide deficere: quare vtilius eſſet Eccleſię, ſi huiuſmodi non haberet doctores. Hanc ob cauſſam Valentinus, Marcio, Arrius, Sabellius, & quotquot fere fuerunt hæretici, a vera fidei regula aberrarunt. Solet hæc ratio etiam aliquos ſimplices Chriſtianos non nihil commouere, quam

ob caussam, non ita bene sentiunt de illis, qui philosophico more de rebus diuinis disputant, & humanis rationibus nostræ fidei dogmata examinãt: immo nonnulli in hac sunt falsissima opinione, vt putẽt omnes, qui doctiores sunt, parum bene de fide sentire: & eos potissimũ in fide errare, qui eruditiores habentur. Sunt etiam, vt id obiter dixerim, qui admirantur cur hæreses sint, cur tantum possint, & vigeant, non secus ac si ex aliqua veritate nascerentur. Qua ratione de rebus diuinis quærendum, ac disputandũ sit, suo loco, infra, latius explicabo: de quibus, qui congruenter inquirit, non errat, non labitur, sed magis in veritate confirmatur. Nec mirum cuipiam, etiam rudissimo, videri debet, si qui res diuinas tractant, interdum, labuntur; quia ij in aliqua arte peccant, qui eam tractãt: nec enim orator in agris colendis, vel agricola in orationibus conficiendis errat: & qui errant, ideo errãt, quia non eo modo in hac scientia versantur, vt deberent. Qua autem ratione, res fidei in dubium a Theologis reuocentur, capite huius libri primo, explicuimus. Nec ego eos doctiores esse putarem, qui facilius errant, cum omnis error ex ignorantia nascatur: sed eos errare affirmarem, qui imprudenter, temere, & superbe quærunt: de qua re paullo inferius scribam. Quod autem hæreses nascantur, quid mirum, cum vt scriptura ait, necesse sit scandala, & hæreses esse. Merito igitur Tertullianus libro de prescriptionibus,

Lib. Fons vitæ, & sapien.

Mat. 18.

nibus, eos redarguit, qui malunt admirari, quod hæreses nascantur, & obsint, quam operam dare, ne oriantur, nec obsint. Vtiturq; ad hoc explicandum exemplo sumpto a febri, quam nō miramur quod sit, & quod lædat, cum ad hoc sit; sed eam præcauemus, & quantum possumus depellimus. Consule locum ad hanc rem explicandam egregium. Atque de his argumentationibus hactenus: cum, si quę aliæ fieri possunt, facile ex ijs, quæ a nobis disputata sunt, dilui queant. Vlterius igitur pergamus, ac de huius doctrinæ principijs disputationē aggrediamur.

Quæ sint sacræ Theologiæ principia. *Cap. VIII.*

CVM demonstratum a nobis fuerit sacram Theologiam scientiam esse argumentatiuam, eiq; licere res diuinas & rationibus, & humanis scientijs explicare, ac persuadere: nunc, quæ sit principiorum huius doctrinæ natura exponere oportet: vt postea qua ratione ex eis nouas conclusiones deducere liceat, & quid ratio circa huius scientiæ principia possit, demonstrare possimus. Principia igitur huius diuinę scientiæ, vt alias diximus, habentur ex reuelatione diuina: & quoniam multifarie, multisq; modis Deus, vt ait Apostolus, locutus est nobis, oportet vt is, qui vult Theologiæ principia cognoscere, intelligat quæ nam locutio diuina nobis huius

Lib. 1. c. 4

Heb. 1.

scientiæ principia præbeat: quã rem nunc paucis explanabimus. Primum, locutus est Deus hominibus per legem naturalem a mundi exordio, ac etiam per internum afflatum, quo quædam certis hominibus reuelauit, ac denique per quædam rerum futurarum signa, & figuras. Postea familiarius, ac expressius, sæpiusq; locutus est per prophetas, quibuscũ varijs modis loquebatur, scilicet per voces, per visiones, & per insomnia. Tandem locutus est per Filium suum, & per Spiritum sanctum quem Apostolis, Ecclesiæ doctoribus & pastoribus, ac interdum etiam priuatis personis tribuit. Filius enim nõ reliquit nos orphanos; sed misit Spiritum, qui nos doceret omnia, & nobiscum esset vsque ad consummationem sæculi. Omnes autem reuelationes & locutiones Dei, ad duo reuocantur genera: nam alia est reuelatio, quam Deus facit ad vniuersalem gubernationem, & vtilitatem totius Ecclesiæ: & quæ hac ratione reuelantur, ab ipsa Ecclesia credenda proponuntur: alia vero, qua Deus patefacit aliquid priuatæ personæ ad priuatam eius vtilitatem; licet consequenter possit etiam talis reuelatio in commoditatem aliorum cedere. In hoc genere sunt reuelationes factæ quibusdam sanctis viris & fœminis: vt sunt reuelationes sanctæ Brigidæ: quæ non proponuntur ab Ecclesia credendæ, neq; ad eius gubernationem pertinent. Quod si Deus cuipiam reuelaret aliquid, quod vellet ad vniuersalem

Supra li. 1. c. 2.

Luc. 1.

Heb. 1.

Mat. vlt.

De locutione Dei lege elegãtẽ orationẽ Antonij Astens.

lem hominum vtilitatẽ pertinere, vt quæ olim reuelauit Ionæ, quæ Niniuitis prædiceret, nemo esset obligatus ei fidẽ habere, ni aliqua ratione, siue miraculo diuinitus facto, demonstraret, se id a Deo accepisse, vt fecit Moyses apud Pharaonem. Nunc autem habemus Ecclesiam, quę credenda, tanquam a Deo reuelata, proponit; quæ in proponendo non errat: cum eius fides deficere nullo modo possit. Quod autem priuatæ reuelationes ad fidem non pertineant, patet ex eo, quod fides est virtus vniuersalis, quæ ad cultum Dei refertur: qui cultus a priuatæ personæ auctoritate non pendet: adde etiam, quod singularis persona non habet facultatem proponendi, quæ credenda sunt. Primum itaq; reuelationis genus est, quod ad fidem pertinet, per quod Deus constituit, instruit, ac gubernat Ecclesiam. Quo fit, vt grauiter errent hęretici, qui rationem fidei ad cuiuscunque priuatum Spiritum reuocandam esse putant: vt id solum credendum faciendumq; existimẽt, quod quisque pro suo sensu, seu spiritu iudicauerit. Quæ in hoc cõtinentur genere, duobus modis a Deo reuelantur: altero quidem mediante inquisitione ac consultatione humana; cum scilicet ij, per quos Deus gubernat Ecclesiam, inquirunt de ijs, quę fidelibus ad credendum, & agendum tradenda sunt: quo modo Apostolis in Concilio Ierosolymis habito, reuelauit, quid sentiendum esset de fornicatione, & abstinentia a sanguine

Mat. 12.

Act. 15.

guine & suffocato: vt colligitur ex illis verbis, Visum est enim Spirituisancto & nobis. Hoc itaque modo diuinus Spiritus aliquid reuelat, cum auxilium præbet ad aliquid decernendum mediante inquisitione humana, quam errare non patitur. Altero modo Deus reuelat aliquid per se immediate, humanam mentem illustrando, ac monendo ad aliquid dicendum, scribendumve, quod ad statum pertineat Ecclesiæ: quo modo olim Prophetis, Euangelistis, & Apostolis multa quæ scriberent, & quæ verbo per traditionem docerent, reuelauit. Huc facit
Luc. 1. illud Zachariæ, Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum eius:
Psal. 44. & illud Dauidis, Lingua mea calamus scribæ, id est, Spiritus sancti, velociter scribentis, sola nimirum vi ac facultate sua, sine humana cura. Quæ igitur per reuelationem diuinam vno, vel altero modo factam, habentur, ad Theologiæ principia pertinent. Hic diuinus Spiritus, quo diuina reuelantur, potest esse in quattuor generibus personarum: in scriptore aliquo canonico, in Pontifice, siue in personis in Concilio vna cum capite congregatis, in diuinæ scripturæ interpretibus & antiquis patribus, ac denique in doctoribus, quibus nunc vtitur Ecclesia. Primis personis dabatur diuinus Spiritus ad singula verba proferenda, seu scribenda, vel quod Spiritus singula verba dictaret, vel ita iuuaret, vt non sineret aliquod verbum nõ dicendum, pronuntiare;

tiare: ita vt nec in iota vno possent errare: quo fit, vt ex singulis sententijs, & verbis horum scriptorum argumentari liceat. Secundis vero, non datur diuinus Spiritus ad omnia quæ dicũtur recte dicenda, nec etiam ad verba scribenda, sed solum ad ea decreta recte constituenda, in quibus aliquid de fide, & de moribus, quod ad vniuersalem Ecclesiæ statum pertineat, decernitur. Vnde, neque ex singulis sententijs, neque ex singulis verbis alicuius decreti Pontificis, aut Concilij necessario argumẽtari licet, vt inferius plenius dicetur: cum non omnia quę in aliquo decreto habẽtur, sint pro certis Theologię principijs habenda. Tertijs autem personis non datur diuinus Spiritus seorsim ad aliquid statuendum sine errore: sed solũ omnibus simul adest diuinum auxilium, ita vt non possint omnes simul errare: idem dicas de alijs doctoribus in quorum numero sunt Scholastici: Quod autẽ diuinarũ scripturarum interpretibus, & Ecclesię doctoribus Spiritus diuinus vniuerse adesse debeat, ex eo patet, quod per eos habemus sacrarum literarum expositiones, quæ, sicuti & ipsa scriptura, debent esse a Spiritu sancto. Nec enim Ecclesia censeretur habere veram scripturam, nisi etiam eiusdem veram sententiam haberet: quam, cum non habeant hęretici, & Iudęi, Sacra scriptura carere censentur, quamuis codices habeant. Ex quibus intelligi licet, in Scholasticis, vniuerse loquendo, esse Spiritũ Dei: tum quia

ipsi hoc tempore sunt sacrarum scripturarũ interpretes: tum etiam quod a quadringentis annis, Ecclesia eorum doctrina gubernata est, & multa de nouo ex ipsorum sententia sanciuit, cum pręter eos nullos alios nunc habeat doctores. Vnde nascitur, quod si omnes in aliqua veritate, quæ ad fidem, vel mores pertinet, eam ex scripturis, vel concilijs, vel patrum doctrina colligendo, consentirent, illa non posset sine errore reijci: verum tamen est, quod sua sola auctoritate, non faciunt rem de fide, nisi vniuersalis Ecclesiæ accedat declaratio, vt inferius dicetur. Et licet nemo sit obligatus credere, Spiritũ diuinum in aliquo priuato residere doctore: tamen, non esset omnino præter rationem, si quis existimaret, in aliquo fuisse, aut esse, si non in omnibus, quæ docet, saltem fere in omnibus: quod de diuo Thoma affirmare posses: de quo tantum sensit Innocentius Papa, vt de eo hæc verba scripta reliquerit: Huius doctoris sapiẽtia præ ceteris, excepta canonica, proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum habet: ita vt, qui eum tenuit, nunquam inuentus sit a veritatis tramite deuiasse: & qui eum impugnauit, semper fuit de veritate suspectus. De quo etiam Vrbanus Quinctus in bulla approbationis doctrinæ ipsius, ait sua doctrina vniuersam Ecclesiam illustrasse. Et denique schola Parisina eundem amplissimis & illustribus titulis exornauit, Vnde factum est, vt omnes,

Sermone qui incipit. Ecce plus, Salomon hic.

nes, qui tutius theologari volunt, huius Angelici doctoris viam sequantur. Quod autē summi Pontifices diui Thomę doctrinam commendādo dixerunt, non est ita accipiendū, vt omnia quæ ab eo dicta sunt, pro certis & indubitatis habenda esse, statuere voluerint: cum viri docti, & pij, salua religione, interdum aliter sentiant. Est itaque certa fide tenendum, semper esse diuinum Spiritum in Ecclesia Dei, sine quo regi, ac consistere nequit: sed in quibus priuate sit praeterquam in Romano Pontifice, & in Concilio cum eodem Pontifice vnito, non est certum. His hunc in modum explicatis facile est intelligere, quæ sint Theologiæ principia. Ea igitur solum constituunt huius scientiæ principia, quæ habentur immediate, vel mediate per reuelationem diuinam, & ad vniuersalem Ecclesiæ gubernationem pertinent: vt sunt quæ expresse habentur in scripturis, aut in traditione apostolica, aut in cōstitutionibus summorum Pontificum; & conciliorum a Pontifice approbatorum; aut in alia scriptura a Pontifice, tanquam diuina, approbata; in ijs tamen, quæ ad mores & fidem pertinent. Quæ principia augeri, & amplificari possunt, prout Ecclesia potest aliquid de nouo statuere, quod sit fide tenendum: quod cum statutum fuerit, iam inter principia reponendum est. Ceterum, cum ea quæ de nouo statuuntur lateant in reuelatione immediata, hoc est in scriptura, vel traditione diuina, ea principaliter di-

centur esse principia, quæ per immediatam reue lationem habentur, vt sunt quæ in libris canonicis, & in traditione apostolica continentur: cum
Ioan. 14. apostolis dictum fuerit, Ille, id est, Spiritus sanctus vos docebit omnia. Neque tamen omnia quæ sunt in diuinis literis ex se primo ad principia Theologiæ pertinere censentur, cum multa in eis narrentur humana, quæ non ita proxime referuntur ad cultum Dei, statumq; Ecclesiæ: vt
Tob. 6. quod dicitur de cane Tobiæ, & quod Paulus
2. Tim. 4. de penula mittenda scribit, deq; alijs eiusdem generis rebus: quæ neque ad informandos mores, neque ad Dei cultum, vel ad recte de Deo, rebusq; diuinis sentiendum proxime pertinent. Nec ideo existimes ista in scripturis, in quibus nihil est ociosum, sine ratione narrari: quoniam fortasse in aliquo sensu, vel literali, vel mystico possunt esse principia, saltem alicuius conclusionis practicæ. Concludamus igitur id potissimũ habere rationem principij in Theologia, quod per sacras scripturas & traditionem apostolicam a Deo reuelatum est, quod ad recte sentiendum de rebus diuinis & ad Dei cultum gubernationemq; Ecclesiæ proxime spectat. Siquidem,
Lact. Fir. huius scientiæ finis, est verus Dei cultus, amor & cognitio perfecta Dei: ac proinde veritates re uelatæ, quæ huc referuntur, aut referri possunt, rationem theologicorum principiorum habebunt. Hæc principia quæ latissime patent, ad tria genera reducuntur: scilicet, ad quædam,

quæ

quæ ſunt veluti dignitates, ad alia, quæ ſunt veluti poſitiones,& demum ad alia quę ſunt quaſi petitiones: de quibus libro primo capite quarto ſcripſimus; propterea, vt de his plura hoc loco dicamus,nihil eſt neceſſe. Nunc, quoniam ijs principijs, quæ in ſcripturis habentur,ſæpius Theologus vti ſolet, aliquid ſpeciatim de iſtorum natura dicamus. Primum ergo exiſtimare debemus omnia, quæ ſunt in libris canonicis dictata fuiſſe immediate ab ipſo Spiritu diuino, qui in ſacris ſcriptoribus loquebatur: propterea nullum eſſe in his libris mendacium, vel minimum,nullam veram contradictionem,quamuis multæ apparentes inueniantur; quas explicare, ac tollere Theologi munus eſt: nihil continere ſuperflui, vel diminuti: non potuiſſe melius ſcribi, aut congruentius tradi quæ ibi continentur: doctrinam,quæ in illis a principio ſcripta fuit,ſemper (quod ad eius ſubſtantiam attinet) fuiſſe cōſeruatam intactam: eandem perpetuo, cum eadem integritate,duraturam: in ijs libris conſeruari,quos Romana approbat Eccleſia: de quibus omnibus diuinæ ſcripturæ proprietatibus, in noſtris inſtitutionibus late iam ſcripſimus. Et vt vim diuinæ doctrinæ breuiter cum Paulo explicemus, diuinum verbum has quinque proprietates habet,quod ſit viuum, efficax, corda penetret,vſque ad animę diuiſionem pertingat,& cordis cogitationes diſcernat. Et cum ſit verbum veriſſimum,ei quoque veritatis pro-

1. Cor.3. & 13.

Heb. 4.

prietates conueniunt: videlicet, quod sine vlla dissensione conciliet, & veluti quidam totius mundi sol, omnes illuminet: sit indiuisibile, vna enim est veritas: sit constans & firmum, ac etiam antiquissimum. Et hæc breuiter nouum Theologiæ auditorem de natura diuini verbi, vnde hæc tota pendet facultas, admonuisse sit satis.

Quo pacto humanus intellectus se habeat ad principia Theologiæ, quantum ad assensum. Cap. IX.

EXPLICATA principiorũ huius scientiæ natura, sequitur, vt quonam modo humanus intellectus, quantum ad assensionem circa hæc principia se habeat, explicemus: vt videamus, si quid euidentiæ, seu certitudinis horum principiorum habeat, aut habere possit. Vt igitur rem propositam plane elucidemus, notandum est intellectum duobus modis alicui veritati, quam prius ignorabat, assentiri posse: vno modo ob euidentiam rei cognitæ, siue obiecti, quod per speciem propriam & ex se mouet ac terminat intellectum. Potest autem mouere, vel per clarum & manifestum intuitum, quo modo beatorum intellectus mouetur ab essentia diuina, quã clare intuentur beati: qua etiam ratione paries visus mouet oculum, a quo videtur: vel per simplicem apprehensionem terminorum, ex quorum

rum cognitione ſtatim rei intellectæ notitia euidenter apparet: cuiuſmodi eſt in nobis primorum principiorum cognitio: vt quod de eodem non liceat oppoſita affirmare: quod bonum ſit expetendum, quod ſi ab æqualibus æqualia demas, æqualia reſtant. Altero vero modo per auctoritatem eius, qui aliquam rem affirmat: cum obiectum ex ſe non eſt manifeſtum, ſed aliquis obiecti, ſeu rei cognoſcendæ veritatem proponit, dicendo rem ita ſe habere: vt ſola ratio aſſentiendi, ſit dicentis auctoritas, qua dignus eſt, vt ei habeatur fides. Primus aſſenſus eſt perfectus & clarus, & eſt proprius ſcientiæ: ſecundus vero obſcurus, & eſt proprius fidei: primus perficit plene intellectum ſecundum totam vim ſuam, ita vt nihil ſit, propter quod acquieſcere non debeat, cum a rei euidentia omnino conuincatur, & nulla ratione tergiuerſari queat: alter vero nõ perficit omni ex parte intelligendi vim, capacitatemq; cum aliquid remaneat, vnde poſſit hærere, ac non plene aſſentiri. Sed dices, qui fieri poteſt, vt intellectus ſiſtat, & acquieſcat in hac imperfecta cognitione, cum non attingat ex ſe rem cognitam, & quaſi cæcus, in rem apprehenſam ducatur? Reſpondetur, id in primis ex eo fieri, quod intellectus non pendet a præſentia obiecti ſicuti pendet ſenſus: & ideo, dummodo res cognoſcenda aliquo modo ei proponatur, aſſenſum præbere poteſt. Vt ecce, proponitur ab homine fide digno ei, qui Indianos nõ

vidit,

vidit, Indianos esse: potest intellectus huic veritati assentiri, etiam si a re ipsa immediate non moueatur. Deinde, quoniam eo ipso quod homo habet rei alicuius cognitionem sub ratione veritatis, & bonitatis, id est, entitatis, siue existentiæ, & finis, potest moderari se, quoquo modo voluerit: & ideo, licet obiectum non adsit, ob auditum, & auctoritatẽ potest præbere rei propositæ assensum. Ex quibus colligere licet primam horum duorum assensuum differentiam, quod vnus omni ex parte perficit, ac conuincit intellectum: alter vero non item. Differunt deinde, quod in primo assensu, ratio assentiendi est in obiecto; quo fit, vt quot sunt obiecta, tot sint assentiendi rationes, & media, quibus intellectus ad assentiendum trahitur: in secundo vero propter auctoritatem: quæ potest esse vnica ratio assentiendi multis: vt si amico de Indianis multa narranti ob eius auctoritatem multa crederes. Præterea differunt, quod, ad primam assensionem adhibendam, non concurrit voluntas, cum a sola ratione intellectus trahatur: at vero ad secundam maxime: nam cum sola dicentis auctoritas non sit ratio omni ex parte sufficiens admouendum intellectum, opus est voluntate, qua intellectus ad assentiendum flectatur. Itaque intellectus non se solo, nec sua tantum vi in assensionem huiusmodi veritatis venit. Et hæc est prima radix, cur in eo qui credit possint suboriri dubitationes, & scrupuli: quod

quod intellectus per se non attingit obiectum, sed a voluntate ducitur: & hoc est, quod ait Paulus, captiuare intellectum in obsequium Christi: quia intellectus quasi captiuus imperio voluntatis, in veritatem fidei ducitur: quod Deo summopere placet, & est maxime meritorium. Cum autem aliqui suboriuntur in mente hominis fidelis scrupuli, qui sunt veluti volucres, quæ circa sacrificium Abrahæ volitabāt, voluntatis imperio abigendi sunt, & eis nullus assensus est præbendus: atque vt vir fidelis omnem remoueat scurpulum, cum non habeat euidentiam obiecti, ad credulitatis euidentiam cōfugiat, animaduertatque nihil esse, aut esse posse credibilius, quam quod Christiana religio credendum proponit. Et vt rem hanc aptissimo declaremus exemplo, non secus contingit ei, qui fidei scrupulos sentit, atque accidit ei, cui aliquis pileum capiti accommodaret: in quo suspiciones oriri possent, an pileum bene aptatum sit, cum suis sibi manibus illud non imposuerit: idem dicas de hominis fidelis intellectu, qui cum sua vi rem creditam non attingat, sed in eam a voluntate inclinetur, proinde in eo suspiciones de re, quæ ei euidenter non apparet, nec per se videtur, suboriri possunt. Rursus, isti duo assensus differunt, quod primus reducitur ad principia per se nota, absque alio discursu, alter vero ad auctoritatem dicentis; ita vt tandem quidquid credit, ideo credat, quia aliquis dixit.

2.Cor.10.

Gen.15.

Ad hæc, differunt etiam, quod primus aſſenſus eſt certus & euidens: at vero ſecundus, licet poſſit eſſe certus; tamen euidens eſſe non poteſt. Ex his itaque intelligi haud obſcure licet, qualis ſit aſſenſus hominis fidelis circa philoſophiæ christianæ principia: de quo multo plura hoc loco afferre poſſem amplificando, & dilucidando ea, quæ dixi; ſed iſta, ne longum faciam, reijciantur in diſputationem de fide: vbi latius de humanæ mentis aſſenſione circa res, quæ ſub fidem cadunt, diſputari ſolet: adde etiam, quod nonnulla alia, quæ huc pertinere poſſent, poſterius, alio a nobis explicabuntur loco. Ea itaque ſolum diximus, quæ ad materiam in qua verſamur plane explicandam, & intelligendam, erant omnino dictu neceſſaria.

Quid humana ratio circa Theologiæ principia, quantum ad eorum probationem, & defenſionem poſſit. Cap. X.

CVM ſacra Theologia ſapientiæ nomen, vt ſupra demonſtrauimus, conuenienter ſibi vendicet, hinc eſt, vt ad eam ſuorum principiorum explicatio, defenſio, ac etiam, quantum fieri poteſt, probatio, pertineat. In hoc enim bonus Theologus a ſimplici fideli differt, quod is, ſolam aſſenſionem principijs præbet, ille vero a diuina inſtitutione informatus de ea, quæ in ipſo eſt ſpe, & fide rationem reddere paratus, ac ad

bella

bella edoctus esse debet: ita vt habeat ensem super femur suum propter timores nocturnos. Cant. 3.
Itaque, cum superius de assensione, quam erga principia adhibemus, disputatum sit; nunc de probatione, & defensione agendum nobis est. Et vt in dubium sancti doctoris doctrinam quã in articulo octauo tradidit reuocem, demõstrabo falsum esse, quod ait, Theologiam non argumentari ad sua principia probanda. Primum ipsemet diuus Thomas sæpissime probat articulos fidei: vt, quod Deus sit, quod habeat prouidentiam, quod sit futura mortuorum resurrectio: vt patet ex ijs quæ docet in summa, & in libris contra Gentes: in quibus multas veritates, quæ ad principia huius scientiæ pertinent, contra aduersarios doctissime probat, igitur. Deinde, Christus in Euangelio, & alij scriptores canonici, ac speciatim Paulus argumentantur ad prohanda nostræ religionis principia; vt cum probatur mortuorum resurrectio, ex eo, quod Deus, nõ est Deus mortuorum, & quia Christus resurrexit: licebit igitur argumentari ad probanda principia. Postea, res nostræ fidei non carent ratione, & sunt euidenter credibiles; ergo possunt afferri arguméta ad eas probãdas. Postremo, Theologus, ex diuo Thoma, debet defendere principia contra negantes: at hoc nõ solum fit aduersariorum principia soluẽdo, sed etiam sua confirmando: poterit igitur optime argumentari ad ea probanda. Hæc difficultas 1.Cor.15.

ſola explicatione indiget: propterea quaſdam breuiter adnotabimus diſtinctiones, & poſtea quid ſentiendum ſit, varijs concluſionibus exponemus. Prima diſtinctio, aut is, quo cum Theologus diſputaturus eſt, negat omnia propria & intrinſeca huius doctrinæ principia, & ſolum concedit aliquod principium extrinſecũ, vt eſt ratio,& auctoritas humana; vt eſſet vir infidelis,& philoſophus: aut certe aliqua propria principia concedit, vt Iudæus, qui concederet vetus teſtamentum, negando nouum, & hæreticus,qui concederet nouum, & negaret vetus. Secunda diſtinctio, aut controuerſia eſt de re mere ſupernaturali, vt de exiſtentia corporis Chriſti in hoſtia, & de ſeparatione accidentis a ſubiecto: vel de re,quæ ratione naturali attingi poteſt: vt de animorum immortalitate, de Dei prouidentia,& de finibus bonorum & malorũ. Tertia diſtinctio, duobus modis poteſt afferri aliqua ratio,vno tanquam neceſſaria ad conuincendum aduerſarium: altero tanquam probabilis,ad ſuadendum,vel cõfirmandum: rurſus, vel ad probandum aliquid eſſe euidenter verũ, aut euidẽter credibile. Quarta diſtinctio,aliud eſt,aliquod argumentũ euidenter ſoluere, aliud vero aliquid euidenter probare: nam euidens probatio procedere debet ex euidẽti principio: at vero euidentem ſolutionem ſatis eſt procedere ex ijs, quæ non apparent impoſſibilia: quoniam tunc argumentum euidenter dicitur con-

cludere,quando respōdens reducitur ad aliquid impossibile, vel absurdum, vel inopinabile. Similiter,aliud est aliquod argumentum esse euidenter falsum, aliud non concludere. Etenim, qui euidenter cognoscit aliquid esse falsum, cognoscit etiam euidenter cōtrarium esse verum, cum vna & eadem sit contrariorum scientia, vt Aristoteles docet. Quare,si Theologus euidenter demonstraret argumentum factum contra personarum diuinarum Trinitatem esse falsum, euidenter etiam ostenderet hoc mysterium esse verum. Quincta distinctio,argumentum sophisticum quod ab aduersario affertur, in duobus peccare potest, vel in forma contra regulas argumentationis a Dialecticis traditas, vel in materia,cum propositiones ex quibus est conflatum, sunt falsæ. Possunt autem huiusmodi argumēta bifariam solui; vno modo negando antecedens, vt si quis negaret hanc propositionem, Nulla natura,quæ sit vna & eadem numero potest in pluribus esse personis: altero vero negando consequentiam, vt in hoc exemplo: Deus est purus actus, igitur non assumpsit naturam humanam: hic negaretur consequentia. Rursus tam antecedens, quā consequentia duobus modis negari possunt: vno modo afferendo aliquā instantiam ex principijs reuelatis,quæ responsio posset afferri ab homine fideli cum disputat cū fideli; & cū eo agit, qui admittit propria principia: altero modo afferendo instantiam,seu ra-

Arist.lib. 2.post.

tionem negationis ex rebus ſcitis, quæ ſolutio pertinet proprie ad Theologum cum aduerſus hominem infidelem diſputat. Vnde, ſi Philoſophus: ita diſputaret. Omnis homo generat, Petrus eſt homo ergo Petrus generat: & hinc inferret, hanc cōſequentiam etiam eſſe bonam: Omnis Deus generat: Filius eſt Deus, ergo Filius generat: Poſſet Theologus hunc in modum hanc argumentationem, afferendo inſtantiam, diluere. Omnis motus eſt actio: paſſio eſt motus, igitur paſſio eſt actio. Et ea ratione qua philoſophus hunc fallacem ſyllogiſmum explicaret, eadem Theologus illum. Atque hæc de diſtinctionibus: nunc haſce concluſiones ad hāc difficultatem reſpondentes ſtatuo. Prima concluſio: Naturales ſcientiæ non habent eam euidentiam, & certitudinē, quam eas habere multi philoſophi arbitrantur. Hanc concluſionem poſuerim ad demonſtrandū quantū poſſint valere rationes naturales, quas aduerſus myſteria noſtræ fidei, aduerſarius afferret. Et licet hac de re latiſſime diſputare poſſem, tamen paucis cōtentus ero. Primum, quod attinet ad cognitionem rerum diuinarum, quę ſunt manifeſtiſſimę

L.2.Met. in natura, Ariſtoteles ipſe affirmauit, noſtrum intellectum ita ad eas ſeſe habere, vt ſe habet oculus veſpertilionis ad lumen diei: de quibus pauca quædam, & non ſine errore pauci philoſophi dixerunt. Deinde, eandem incertitudinē oſtendunt innumeræ & inter ſe pugnantes ſcriptorum

ptorum de rebus grauissimis sententiæ: vt de mundi æternitate, de Dei prouidentia, & infinitate, de intelligētiarum natura, & de multis alijs quæstionibus. Præterea, in humanis scientijs sunt rarissimæ demonstrationes, & præsertim, quæ perfectam gignant scientiam a priore: & multæ quæstiones in omni fere scientia, in vtrāque partem firmis rationibus confirmantur. Postea, summi philosophi, & alias eruditissimi, errarunt in rebus valde perspicuis, & ea, tum in philosophia naturali, tum morali dixerunt, quæ certissime cum ratione pugnant. Postremo, ne longior sim, quam par est, in re manifesta confirmanda, demonstrationes Mathematicæ, quæ certissimæ habentur, non sunt perfectæ demonstrationes, cum ex quibusdam suppositis procedant, nec habeant veram, & physicam caussam per quam probentur. Ex quibus fit, vt quo quis est doctior, & plura nouit, eo se minus scire, vere fateatur: quod, qui non fateretur, is apud me parum sciret: cum maxima pars eorum, quæ scimus, sit minima eorum quæ ignoramus. Ex his colligeres, quam parum efficaciter humanæ scientiæ contra diuinam doctrinam argumentari queant. Secunda conclusio: Nulla veritas naturalis potest esse contraria veritati fidei, & contra. Hæc conclusio damnat opinionem temerariam Roberti Olcoth, qui, quæ sunt fidei, cum ratione naturali pugnare, probare conatus est. Primum, ista opinio est contra omnes san-

Legę Frā. Picū lib. de vanit. doct. gēt.

ctos patres,& contra omnes Scholaſticos,& ſpe
Li.1.Eth. ciatim cōtra diuum Thomam ſuper Boethium, & contra Ægidium opuſculo de Euchariſtia, & contra Henricum. Deinde repugnat doctrinæ Ariſtotelis,qui ſcriptum reliquit,verum ſemper eſſe conſonum vero: at dogmata fidei ſunt vera,ergo propoſitiones,quæ ſunt verę in philoſophia, non poſſunt illis eſſe contrariæ. Eſt enim veritas veluti lux quædam: at lux luci non eſt contraria,ſed tantum tenebris, igitur. Præterea, alias ſequeretur, vel Deum eſſe auctorem falſi, vel neceſſarium eſſet, vna cum Manichęis, ponere alterum principium efficiens, quod eſſet auctor mali. Poſtea, ſequeretur Deum ſcire duo oppoſita, & contradictoria, vtputa, ſe eſſe Trinum & vnum ſecundum veram Theologiā, & ſe nō eſſe Trinum & vnum, vt humana ratio probare videtur: quod eſt omnino abſurdum, cum præſertim Deus omnia in ſua eſſentia cognoſcat; quæ non poteſt eſſe ratio rerum inter ſe pugnantium. Ad hæc, cuncta conueniunt in ratione entis, ergo & in ratione veri: quoniam verum ita late patet, vt ens, cum ſit eius paſſio: ergo non licet dicere, aliquid ſecundum vnam rationem eſſe verum, & ſecundum aliam eſſe falſum. Denique,iſta doctrina Olcoth pugnat
Seſſ.8. cum decreto Concilij Lateranenſis ſub Leone Decimo, vbi viris doctis præcipitur, vt ſoluant rationes,quæ cum ijs, quæ ſunt de fide, pugnare videntur. Ex ijs quæ diximus primum colligere

ligere licet, philosophum ad veritates fidei debere se habere mere negatiue, id est, non debere eas impugnare, sed fateri, se eas non percipere. At vero philosophus lumine fidei illustratus, potest eas declarare, & exponere, atque earum cōgruentiam demonstrare: cum per rationem naturalem nihil inferat rebus fidei contrarium. Colligitur deinde, nos non posse dicere, vt aliquos Theologos dicere me audisse memini, aliquid esse verum secundum Theologiam & falsum secundum philosophiam: possumus tamen dicere aliquid esse verum secundum Theologiam, & falsum secundum philosophiam Aristotelis, & contra: cuius tamen philosophia in ijs, quæ cum fide pugnant erit falsa. Tertia conclusio: Omnes rationes, quæ afferuntur contra veritates fidei, sunt falsæ, peccantes, vel in materia, vel in forma: & ita ducuntur ex falsa philosophia. Patet hæc conclusio, primum ex his, quæ in confirmationem secundæ conclusionis diximus. Deinde, si principia quæ sumuntur sunt vera, non poterit ex illis concludi falsum, cum falsum non colligatur ex vero: si sunt falsa, peccabunt in materia, & non pertinebunt ad veram philosophiam. Postremo, ratio naturalis, vt statim dicam, non potest demonstrare ea, quæ per se ad fidem pertinent, ergo multo minus poterit ea destruere: cum ratio quæ rem destruit, non solum rem adæquare, vt illa, quæ probat, sed etiam superare debeat. Quarta con-

clusio: Propositiones quæ per se pertinent ad fidem, vel ad Theologiæ principia, esse veras, euidenter probari non potest. Nam, vt ait scriptu-
Isa.64. ra, quæ Deus nobis reuelauit, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec vnquam humana mens excogitauit. Et si probari possent, vel probarentur a priore, & hoc pacto probari nequeunt, quia nullam habent caussam, nisi voluntatem diuinam: vel a posteriore, neq; hoc modo, quoniam effectus creati nō ostendunt exempli gratia, Deum esse Trinum, sed potius vnum: & tamen bona ex parte Theologicę conclusiones pēdent ex isto principio, Deum esse Trinum & vnum: & quæ sub hanc doctrinam cadunt, sunt speciatim effectus prouenientes a Deo, vt est auctor gratiæ, quæ superat omnem naturæ ordinē. Quare per effectus naturales Theologiæ principia demonstrari non possunt, vt fortasse physicus demonstraret sua. Adde etiam, quod veritates nostræ fidei, etiam ipsis fidelibus sunt obscuræ, cum eas nō teneant, nisi per auctoritatem Dei dicentis, siue reuelantis: & quod Deus reue-
1 p. q.32. ar.1. cōt. gent. l.1. c.9. let, nō est eis euidens. Quo fit, vt diuus Thomas docte sapienterq; scriptum reliquerit, temerarie, ac periculose facere eos, qui nostrę religionis veritates rationibus humanis demonstrare conantur. Quincta conclusio: Theologus non potest euidenter demonstrare argumentum ab aduersario allatum esse falsum. Hæc conclusio liquet ex ijs, quæ diximus in distinctione quarta:
quia,

quia, si posset demonstrare argumẽtum contrarium esse euidenter falsum, demõstraret etiam, euidenter, id quod fide tenetur esse verum: at id, vt est probatum, demonstrari non potest, igitur. Sexta conclusio: Potest Theologus euidenter soluere rationes omnes quæ contra veritates fidei afferuntur. Est hæc conclusio contra doctrinam Durandi, qui hac in parte duram sustinuit sententiam, contrarium affirmando. Contraquẽ in primis facit, quod Sapientiæ capite octauo de hac doctrina dicitur: Scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum. Deinde decretum Cõcilij Lateranẽsis sub Leone X. vbi præcipitur omnibus philosophiæ præceptoribus, vt non solum veritates catholicas doceãt, vbi opus fuerit, sed etiam philosophorum argumenta, cum omnia sint solubilia, pro viribus resoluant. Facit etiam communis Theologorum sententia, & speciatim diui Thomæ, non solum hoc loco, sed etiam libro primo contra Gentes. Adde præterea, quod cum certissimum sit eas procedere ex falsa philosophia, & peccare vel in materia, vel in forma, poterit proculdubio vir doctus per scientiã naturalem eas euidenter diluere. Vt exempli gratia: probet philosophus ex nihilo nihil fieri, & resurrectionem esse impossibilem: soluet Theologus primam rationem dicendo, Deum, qui est agens perfectissimum & omnipotẽs, nõ egere materia; qua si egeret, esset impotens, imperfectus, & penderet a creatura.

q. 1. prol. ar. 2.

Cap. 7. Franc. Zum.

Soluet

Soluet alteram, dicendo, hominẽ debere potiri suo fine,& sua beatitudine,quæ est animę cõmunis cũ corpore. Itaq; si doctus Theologus,vel antecedens,vel consequentiam neget, afferatq; euidentẽ instantiam, quã scientiarum,& speciatim Dialecticę auxilio afferre potest,falsam argumẽtationẽ, rem in principia veræ philosophiæ resoluendo, poterit euidenter soluere. Septima cõclusio: Ratione naturali potest doctus Theologus indirecte demonstrare nullam fidei veritatem, secundum philosophiam, esse falsam: Quod dixerim contra eundem Durãdum. Nam omnis ratio, quæ probat aliquem fidei articulũ esse impossibilem, probat eundem esse falsum: sed euidenter probare possum talem rationem non concludere,& esse solubilem; ergo euidenter scire possum articulum nõ esse falsum. Cum autem dico indirecte,intelligo per rationem extrinsecam: quia probare directe, est per ea, quæ sunt rei intrinseca,aliquid demonstrare. Itaque, quando viro christiano cum infideli disputandum erit: primum demonstrabit argumentum nihil necessario concludere: deinde,ostendet ex illo falso principio, quo infidelis vtitur aliqua absurda enasci: tandem, etiam si nesciat rationem soluere,non ideo erubescat, aut vacillet, fidemve neget,cum multa sint argumenta sophistica in humanis sciẽtijs, quæ extricari nequeũt. Memineritq; esse hominis parum prudentis, relinquere agnitam veritatem, eã de caussa, quod

quæ

quæ afferuntur in contrarium ſophiſmata ſoluere nō queat. Octaua concluſio: Poteſt Theologus euidenter demonſtrare, ea quæ ſunt noſtræ fidei eſſe euidenter credibilia. Hæc concluſio paullo inferius a nobis probabitur. Nona concluſio: cum Theologo conceditur aliquod principium proprium, contra aduerſarium, non ſolum probabiliter, ſed etiam neceſſario poteſt aliquid demonſtrare. Quare, ſi cum Iudæo, vel cum Hæretico diſputationem habeat, poterit eū neceſſario ex principio conceſſo conuincere, vt Chriſtus diſputando cum Iudæis fecit. Itaque Theologiæ candidatus, contra negantes propria principia probabiliter, at contra eos, qui aliqua principia concedunt, etiam neceſſario diſputare poterit. Quare, cum diuus Thomas in articulo octauo ait, contra concedentes principia licere argumentari, non ſolum intelligit de argumētatione probabili, ſed etiam de neceſſaria: at, cum contra negantes omnia principia nos nō poſſe argumentari affirmat, intelligit de argumentatione neceſſaria. Et quoniam per has concluſiones propoſitæ difficultati ſatisfactum eſſe putamus, reſtat vt ad argumenta in contrarium allata reſpondeamus. Ad primum, reſpōdent Thomæi, ſanctum Doctorem cum principia Theologiæ probat, non afferre demonſtrationes, ſed ſolum rationes probabiles, quæ ad perſuadēdum valent: cum autem hoc loco ait, non poſſe probari, intelligit demonſtratiue. Ad

ſecun-

ſecundum, cum Paulus reſurrectionem probat, arguit contra eos, qui eam negabant, & concedebant Chriſtum reſurrexiſſe, ex qua conceſſione inducebat quoddam inconueniens, quod ni eſſet reſurrectio, non eſſet verum, quod ſcriptura ait, mortem fuiſſe victam. Neque conſequentia, quam Paulus facit, eſt euidens lumine ſolo naturali, ſed ex ſuppoſitione, quod ſcilicet Chriſtus, qui eſt caput reſurgentium, ſurrexerit. Sed dices, cur diuus Thomas attulit hoc exemplum ex Paulo, ad probandum ſacram doctrinam nó eſſe argumentatiuam, cum potius ex eo contrarium proberur? Dicerem, ideo attuliſſe, vt oſtéderet quo pacto argumentari poſſimus contra negantes principia, ad ea defendenda, & vt nos doceret, qua ratione ex diuina ſcriptura argumenta ſumantur. Tertium argumentum ſolum probat, nos poſſe afferre rationes probabiles ad perſuadendum, quę ſunt fidei, non autem ad demonſtrandum. Ex quibus etiam patet quid ſit dicendum ad quartum.

Oſe. 13.

De certitudine principiorum ſacræ Theologiæ. Cap. XI.

QVAMVIS de propoſita quæſtione in tractatione de fide diſputari ſoleat: tamen, hæc difficultas nullo modo a noſtro inſtituto, quod eſt ſacræ Theologiæ naturá explicare, aliena cenſenda eſt. Nanque, demonſtrata principiorum

piorum certitudine, demonstratur etiam doctrinæ, quæ ex principijs colligitur, firmitudo; quæ ad perfectam rationem scientię necessaria putatur. Et quamuis longam hic possem disputationem habere: tamen breuitatis memor, quæ fusius dici possent, in pauca conferam. Omissis itaq; opinionibus, quas tamen docendo insinuabo, notanda quædam proponam, ex quibus, cõclusiones propositam difficultatem explicantes, colligam. Quod primo loco notandum occurrit, est, vt explicemus, quid & quotuplex sit certitudo. Certitudo ergo, si proprie loqui velimus, differt a firmitudine, seu adhæsione. Nam certitudo nihil aliud est, quam infallibilitas, seu infallibilis cognitio: siquidem ea dicitur certa cognitio, per quam falli non possumus; cuiusmodi est certitudo scientiæ. Firmitas vero nihil aliud est, quam tenacitas assentiendi, qua firmiter alicui rei assentimur, & tenaciter aliquid credimus. In hac tamen disputatione confundimus has duas voces, sumendo certitudinẽ pro adhæsione & tenacitate, & contra. Nec desunt, qui dicant, certitudinem vtrunque includere scilicet infallibilitatem, & firmitatem: ideo sic definiri solet: Certitudo est firma adhæsio intellectus in ordinẽ ad aliquod obiectum verum. Ex qua descriptione, quæ est diui Thomæ, hæc inferuntur. Primum, certitudinem duos includere respectus, alterum ad intellectum adhærentem, alterum vero ad obiectũ verum: ita vt, si ex his

duobus

duobus alterum desit, non sit vera certitudo. Secundo infertur in hæreticis non esse veram certitudinem, dum perseuerãt in suis erroribus, sed potius pertinaciam, cum ad res falsas adhæ-rescant. Postremo, cum certitudo has duas cõditiones includat, fieri potest, vt vna veritas supe ret aliam in vna, in altera vero ab alia veritate superetur. Est autem certitudo duplex: altera speculationis, quę ex solo intellectu, nulla caussa extrinseca iuuante oritur; qualis est certitudo scientiæ, & primorum principiorum. Altera adhæsionis, quæ nõ solum ab intellectu pendet, sed etiam ab aliqua caussa extrinseca, vt est certitudo, seu firmitudo fidei, quæ etiam a voluntate procedit. Vnde, cum quæritur de certitudine alicuius habitus, vel scientiæ, potest intelligi, vel de certitudine speculationis, vel adhæsionis. Rursus certitudo triplex est, alia est certitudo rei ex parte obiecti, vel secundũ illud esse quod habet, uel ut dicit ordinem ad intellectum diuinum, a quo omnia habent esse, & consequenter certitudinem: quæ certitudo potest stare cum nostra opinione: quia huiusmodi certitudo ex se nihil præstat intellectui: quo fit vt de re certa possit aliquis opinionem habere: & hæc certitudo consistit in indiuisibili. Alia est certitudo ex parte cognoscentis, quæ est ipsa adhærentia, per quam aliquis pro sua voluntate, seu pertinacia, rem aliquam certam esse affirmat: qualis esse solet in hæreticis, qui suis erroribus per-

tina-

tinaciter adhærent: & hæc poteſt eſſe maior, vel minor, pro voluntate hominis aſſentientis. Tertia eſt certitudo aſſenſus, quæ oritur ex ratione formali obiecti, & ex lumine & habitu inclinãte intellectum ad aſſenſionem. Hæc etiam, ratione eiuſdem obiecti, prout formalis aſſentiendi ratio fuerit magis vel minus percepta, aut applicata, poteſt eſſe maior, vel minor. Quando igitur fit comparatio certitudinis, debet intelligi de certitudine tertio modo ſumpta, quæ habetur ex ratione formali illius habitus, ſeu luminis, per quod gignitur certitudo: & hæc de primo notando. Notandum deinde eſt, triplex eſſe lumẽ per quod in hac vita in nobis aliquis producitur aſſenſus: vnum naturale, quo aſſentimur primis principijs: aliud ſcientificum de nouo acquiſitum, per quod aſſentimur concluſionibus: quo lumine carent, qui ſcientias non didicerunt: tertium, eſt lumen ſupernaturale fidei ex ſpeciali dono nobis a Deo conceſſum, quo rebus ſupernaturalibus præbemus aſſenſum. Hæc tria lumina ita ſe habent, vt naturale maiorem vim habeat, quam acquiſitum: & ideo Ariſtoteles aiebat, nos aſſentiri concluſionibus ob principiorum veritatem: & eorum eſſe aliquam doctrinam præſtantiorem, ſcientia. At vero lumen fidei vtrunque lumen ſuperat, cum ſit maior quædam participatio diuini luminis, & per hoc Deus immediatius nobiſcum loquatur: ita vt magis aſſentiendum & adhæreſcendum ſit

L. 1. poſt.

ijs,

ijs, ad quæ lumen diuinum, quam ijs, ad quæ lumen naturale inclinat: quæ res hoc aptissimo simili explicari potest. Si essent duo, quorum alter obtusam haberet oculorum aciem, alter vero peracutam: & ambo aliquid a longe prospicerent: & ille diceret esse columnam, hic vero hominem: proculdubio stultus esset, qui minore vteretur lumine, si ei, quem acutius videre pro certo habet, non magis, quam sibijpsi crederet. Ad rem, cum nos videamus per lumen fidei, videmus quodammodo per oculos Dei, vel Deus videt in nobis: cum uero lumine naturali, uel scientifico utimur, oculis nostris uidemus. Quo fit, ut ex ui atque natura sua maiorem certitudinem, & assensionem lumen fidei in nobis efficiat, quam quodcunque aliud lumen. Tertium notandum, in quo explicabitur, cur, cum fidei lumen sit ita efficax, ut omne aliud participatum lumen in hac uita superet, contingat, ut fideles patiantur scrupulos, ut dubitent, & aliquando a fide recedant, quod non contingit in cognitione principiorum, & conclusionum per scientiam cognitarum. Animaduertendum itaque est, in hoc differre lumen naturale a lumine fidei, quod illud necessario in natura recipitur, seu naturam sequitur; non secus ac lumen solis, eiusdem solis existentiam: ex quo etiam lumine necessario sciéntiæ lumen nascitur. Quo fit, ut hæc lumina, uelit nolit homo, suum in ipso producant effectum, certam nimirum assensionem

ſionem circa eas ueritates, quæ his luminibus cognoſcuntur. At uero lumen fidei, non conſequitur naturam, nec neceſſario in ea recipitur, ſed a Deo extrinſecus infunditur, cum noſtræ uoluntatis conſeuſu, ita ut poſſit eſſe maius, & minus, & maiorem, uel minorem producere aſſenſioné, prout quis eſt magis uel minus ad hoc lumen recipiendum diſpoſitus. Cuius luminis augmentum & magnitudo potiſſimum ab ipſo Deo pendet. Ideo aliquando apoſtoli, cum non Luc. 17.
dum eſſent hoc lumine plene illuſtrati, Chriſto Mat. 17.
dicebant, Adauge nobis fidem. Hinc naſcitur, ut, ſecundum quod quis hoc lumine magis, uel minus utitur, clarius, uel minus clare uideat, uel ueritati creditæ adhæreſcat. Cum ergo humanus intellectus ex ſe ſolo non pertingat ad ueritates fidei, quæ eius aciem ſuperant, & idcirco eget lumine extrinſeco, quod uoluntarie recipit, eoque uoluntarie utitur; cumque hoc lumen ratione noſtri ſit obſcurum, nec enim clare rem demonſtrat, ſed opus eſt, ut intellectus a uoluntate ad aſſentiédum infletatur; propterea in eo, in quo reperitur, dubitatio ſuboriri poteſt: non quod lumen ex ſe non ſit maius, & efficacius, alijs luminibus; ſed quia eius receptio, & uſus ſunt in libera uoluntate poſita. Quare, ſi luminis naturalis, & ſcientiæ uſus in noſtra eſſet poteſtate, pari ratione in ijs, quæ ſub his luminibus continentur, dubitationes ſuboriri poſſent. Itaque cum ad intelligendum duo concurrant, res

intelligenda, siue obiectum, & uia per quam intellectus in obiectum ducitur, quæ est lumen aliquod, siue discursus: hinc est, quod intellectus a rebus fidei potest dissentire, quod in eas, non suis, sed uoluntatis, ut ita dicam, pedibus, peruenit. His ita adnotatis, sequentibus conclusionibus propositæ difficultati satisfacio. Prima conclusio: Fides secundum se, & ex parte rationis formalis, id est, ex parte medij, & auctoritatis diuinæ cui innititur, & per quam credit, est magis certa & firma, quã quæuis alia cognitio, siue sit scientiæ, siue primorum principiorum. Hanc rationem, si uir fidelis spectet, magis debet pro certo habere Deum esse Trinum & unum, quam quod ipse uiuat. Est hæc doctrina contra opinionem Durandi, qui aliter sentit, cuius opinionem erroneam esse puto: nostra autem sententia, quæ est communis, his rationibus breuiter comprobatur. Primum auctorirate Christi dicentis, Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Si cœli potius possunt deficere, ac consequenter eorum scientia, & quæ sub fidem cadunt, non ita; fidei certitudo, ex hac parte, erit longe maior, quam quæuis alia: hic autẽ locus intelligendus est de firmitate ex parte dicentis & rationis formalis fidei. Sicuti etiã hic alius apud diuum Petrum, cum ait, Habebemus firmiorem propheticum sermonem, & quæ sequuntur. Diuus etiam Paulus in epistola ad Gallatas hanc fidei certitudinem non modo humanæ,

Supra li. 2.c.7.

3.sent. d. 23. q.3.

Luc.21.

2. Pet. 1.

Cap.1.

humanæ, ſed etiam angelicæ ſcientiæ prætulit, cum dixit: ſed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet nobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Deinde, confirmari poſſet multorum patrum auctoritatibus, quas breuitatis ſtudio, in præſentia non referam, cum in re omnino certa verſemur. Mitto igitur Dionyſij Areopagitæ, Clementis Alexandrini, qui non vno in hoc hanc veritatem docuit, diui Auguſtini, Baſilij, & denique Chryſoſtomi auctoritatem. Ad quorum patrum ſententiam accedit communis Scholaſticorum opinio. Quare contraria ſententia a temeritate excuſari non poteſt. Poſtremo, confirmatur ratione: quia impoſſibile eſt Deum mentiri, & nos illuminare ad aſſentiendum falſo: at non eſt impoſſibile hominem decipi, etiam in rebus clariſſimis, igitur.

Cap. 1. Cap. 7. de diu. nom. Lib. 2. & 7. Strom. Hom. 1. in Gen. In epiſto. ad Hebr. c. 11.

Secunda concluſio: Certitudo ex parte adhæſionis, & quatenus includit voluntatis concurſum, in ipſis fidelibus poteſt ſuperare, & ex ſe ſuperat omnem aliam humanam certitudinem. Eſt hæc concluſio contra doctrinam Durandi, Capreoli, & Caietani: quæ his rationibus confirmatur. Primum hæc veritas habetur expreſſe in ſacris literis, in quibus fides appellatur Dei potentia, & virtus: & ob eius vim atque efficacitatem, quam exercet in animis fidelium, grano ſinapis cõparatur. Huc facit illud Iſaiæ, quo ad hanc veritatem cõfirmandam vtitur Paulus: Perdam ſapientiã ſapientium, & prudentiã pru-

D. Bona. in Breuil. 1. Cor. 2. 2. Cor 10. Iſa. 33. 1. Cor. 1. 2. Cor. 8.

dentium reprobabo: quo nam modo Deus perdidit ſapientiam, niſi quod per maius fidei lumen huius mundi ſapientes illuſtrati, magis crediderunt, quæ fides eos docuit, quam quæ ſcientiæ lumen eis demonſtrabat? quo lumine roborati ea ſine ratione humana crediderunt, quæ alias ſtulta eſſe exiſtimarunt. Huc etiam facit illuſtre illud exemplum Abrahæ omnium cre-
Rom. 4. dentium patris, qui contra ſpem in ſpem credi-
Gen. 17. dit, id eſt, qui contra perſuaſionem humanam, quam de vxoris ſterilitate habebat, credidit eius futuram fœcunditatem. Idem eiuſdem luminis efficacitate motus, uoluit filium immolare, certiſſimus, ſi eum necaſſet, fore vt Deus in
Cap. 11. vitam eum reuocaret, vt epiſtola ad Hebræos non obſcure docet Apoſtolus: apud quem videre poteris, quãta ſit fidei certitudo per exempla, & effectus, quos ibi ipſe recenſet. Quo etiam pertinet Martyrum conſtantia, Virginum fortitudo aduerſus omnem humanam ſapientiam, violentiam, & cruciatus omnes: quod certi eſſent de futura beatitudine, & corporis reſurrectione. Tanta itaque eſt fidei vis, tantumque robur, vt omnem humanam ſapientiam, mundum, ac etiam Dæmones ipſos vincat. Propterea Petrus apoſtolus cõtra rugientem & circum euntem leonem, nos fide armauit, cum dixit:
1. Pet. 5. Cui reſiſtite fortes in fide. Sciebat enim Dominum dixiſſe; tantam eſſe fidei potentiam, vt cõtra eam portæ inferi præualere non queant. Huc etiam

etiam pertinet, quod dicitur, fidem mundum vincere. Deinde confirmatur auctoritate sanctorum patrum quos, supra citaui, qui speciatim de hac certitudine adhæsionis sermonē habuerunt: ex quibus multos alios hic citarem, si longior esse vellem; sed lector eorum legat monumenta, ex quibus maximam consolationem capiet. Adde patrum auctoritati communiorem Scholasticorum sententiam, quæ huic veritati subscribit: a qua non puto esse alienum diuum Thomam, cum in tertium sententiarum, & in quæstione decimaquarta de veritate, hoc expresse docuerit. Et licet multis rationibus corroborari posset, vna tamen, vel altera contentus ero. Primum, vir fidelis certo scit lumen naturale posse deficere, diuinum vero non ita, ergo magis huic lumini, quam illi innititur. Deinde, vir fidelis paratus est ad negandam omnē demonstrationem & sciētiam, & etiam sensum ipsum, vt patet speciatim in ijs quæ credit de sacramento Eucharistiæ, ergo nulli veritati magis adhæret, quam ei, quæ sub fidem cadit. Confirmatur, fides corrigit omnes humanas scientias, tum speculatiuas, tum practicas, vt supra scripsimus: illis igitur debet esse certior. Postremo, potuit dare Deus huic lumini talem vim, idque necessarium fuit, vt fideles omnia humanæ sapientiæ sophismata contemnerent, & omnes cruciatus superarent, ad retinendam doctrinam, sine qua salutem consequi nō possunt, igi-

Luc. 12. Chrysost. hom. 4. ad Colos. Orig. homil. 8. in Genes. Ber. ep. 90 Bonau. Mars. Gabr. 3. S. d. 23. q. 2. ar. 2. quæstiūc. 3.

tur Deus hanc vim huic lumini tribuit. Tertia conclusio: Si loquamur de certitudine, seu firmitudine speculatiua, quæ se tenet solum ex parte intellectus, seclusa voluntate, certitudo fidei non est maior, omni alia certitudine. Hæc conclusio est manifesta: quia fides speculatiue non excludit omne dubium, sicuti facit scientia, & principiorum notitia. Sed hoc loco animaduertendum est, quosdam doctores concedere fidem admittere aliquod dubium, non tamen tale, quod sit contrarium fidei, vel fidei actum suspendat. Ita Scotus, & eius sectator Gabriel. At vero Adrianus putat hanc sententiam esse falsissimam, & ideo affirmat, fidem excludere omnē dubitationem. Tu vero hunc in modum hanc dubitationem dirimeres. Cum ad actum fidei duæ concurrant caussæ, nimirum intellectus, & voluntas, si suboriantur dubia, & scrupuli ex parte intellectus, nō accedente voluntate, nihil detrimenti patitur fides: immo huiusmodi dubia, si patienter ferantur, merendi materiam sumministrant: si autem oriantur ex parte voluntatis, ita vt homo libere dubitare velit, tunc proculdubio tollitur fides. Potest itaque fieri, vt quis patiatur dubia, sed non sua sponte, & tamen cōstantissime credat. Et his conclusionibus huic difficultati satisfactum sit. Ex quibus colligere licet, verum esse, quod supra docuimus, Theologiam ex parte certitudinis omnem superare scientiam, cum ex ijs principijs colligatur, quibus

3.S.d.23. & 24.

bus

bus certiſſime & conſtantiſſime adhæreſcimus. Et quoniam dubitationes quæ fieri contra noſtram ſententiam poſſent, facile ex dictis ſolueres, nihil eſt, cur eas in mediũ afferamus, & diſſoluamus. Sequitur ergo, vt nonnulla capita breuiter attingamus, ex quibus, quæ fide tenentur, eſſe euidenter credibilia demonſtretur: vt his cognitis bonus Theologus, & vir fidelis tenacius ſuis principijs & catholicæ veritati adhęreſcant.

Afferuntur aliquot rationum capita, quibus demonſtratur doctrinam Chriſtianam eſſe diuinitus datam, & eſſe euidenter credibilem, & dignam quæ ab omnibus recipiatur. Cap. XII.

INTEGRVM profecto volumen de ſuſcepta conficerem materia, ſi omnia quæ de ea poſſem literis commendare, huc afferre vellem. Vt itaque in ſuſcepta ſcribendi ratione perſiſtam, breuiter fontes ipſos, ſeu capita proponam, vnde rationes ſumi poſſunt ad demonſtrandum, nihil eſſe Chriſtiana doctrina credibilius. Primum caput, ex veris miraculis in confirmationem huius doctrinæ factis, quæ a ſolo Deo fieri poſſunt, qui mentiri, & decipere nequit. In quibus animaduerteres numerum, diuerſitatem, magnitudinem, tempus, modum, cauſſam, & perſonas. Secundum caput, ex prophetijs; quia,

Lact. Fir. Gregor. hom.6.in Ezech. Aug.li.4. de ciuit. c.34. Euf. Cęf. in proœ. hift. eccl. Sap.10.

quæ in Christiana philosophia traduntur, multo ante,& a prophetis, & a sybillis fuere prædicta: at futura prædicere solius Dei est propriū, sicuti & vera dicere: erit igitur hæc doctrina a Deo, & propterea digna quæ recipiatur. Tertium caput, ab antiquitate, quia hæc doctrina, quod ad eius substantiam attinet, fuit a principio mundi, & per eam salui facti sunt omnes, qui ab orbis creatione Deo placuerunt: & nullam aliam inuenies doctrinam hac nostra antiquiorem: a qua omnes aliæ disciplinæ aliquid acceperunt. Quartum,ex duratione,quia semper durauit,& nunquā omnino cessauit, vt omnes aliæ disciplinæ: cum tamen vniuersus orbis terrarum, & portæ inferi ad eam euertendam, omnes suas vires contenderint. Quinctum, ex propagatione, quia hæc vnica doctrina ad omnes totius mundi penetrauit nationes; quod de nulla alia affirmare licet: quare, dignissima est, quæ recipiatur. Sextum, ex huius doctrinæ integritate,quia nihil contra Deum, nihil contra mores, docet: omnia vitia damnat, omnes virtutes approbat, & veram beatitudinem proponit, ad quam consequendam viam ostendit, & vires præstat. Septimum, ex eo, quod hæc doctrina est sibi consentiens, nullam continet pugnantiam,licet multa altissima mysteria tractet, & per varios homines,diuersis temporibus scripta fuerit. Octauum,ex diuersitate hominum, qui hanc doctrinam receperunt,qui fuerunt diuersarum

Tertul.li. de pręscr.

Eucher. ī orat.parę netica.

Aug. lib. 2. de ciu. c. 28.

Grego. c. 25.in Iob Augu. de ciu. c. 21.

uersarum nationum, sectarum, & morum; & tamen in ea admittenda inter se conuenerunt: qui profecto consensus non potest esse nisi a supernaturali ui. Nonum, ab integritate vitæ eorum, qui hanc doctrinam sequuntur, & ex ea viuunt: qui, vt etiam Alienigenæ & aduersarij fatentur congruenter naturæ viuunt, & inculpatam vitam traducunt, ac propterea olim Gentes admirabantur cum viderent nostros recte vivere, ac dicebant, Qui sunt isti, qui ea faciunt, quæ docent? Decimum, a conditione eorum hominũ, qui hanc disciplinam amplexati sunt: quia viri sapientes, philosophi, nobiles, potentes, Reges, & Imperatores, suis relictis sectis, & opinionibus, huic doctrinæ sese subiecerunt. Vndecimũ, ex modo quo introducta fuit: cum sine verborum fuco, sine vlla violentia, sine vlla promissione humanorum bonorũ, ab hominibus alias indoctis, pauperibus, & humili loco natis tradita fuerit: qui magistri, hominem cruci affixum sequendum omnibus vitæ commodis posthabitis, proponebant: & tamen hanc doctrinam vniuerso terrarum orbi persuaserunt. Postremo, vt multa alia capita omittamus, optima ratio sumitur ab effectis, quos hęc doctrina in ijs procreat, qui eam amplectuntur: nam mentem illuminat, affectum inflammat, animum trãquillat, vires ad bene agendum corroborat, & hominem alias flagitiosissimum, & omni vitiorum genere corruptum bonum, ac integrum reddit.

Tertul. in apol. Iosephus Hebr. Plinius. epis. ad Trai.

Tacian. orat. contra Græcos.

Lact. Fir.

Conclu-

Concludere ergo cum propheta licet. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, hoc est valde. Et hæc breuiter de hac re, ad alium locum magis pertinente, dixisse volui: plura qui cupiet hos, quos citabo consulat auctores. Legendus ergo est Ficinus, libello de religione Christiana: Sauonarola libro de triumpho crucis: Franciscus Picus libro de fide & ordine credendorum: Medina de recta in Deum fide, qui fuse per duodecim capita hac de re disputat: Dionysius Carthusianus in opusculo de hac materia, quod habetur in secundo tomo opusculorum eius: & denique aliquot Scholastici in prologum Sententiarum: vt omittam antiquos patres, qui admonitorios, & apologeticos libros contra gentiles scripserunt, & nonnullos alios scriptores, quos alias in nostris institutionibus citabimus. Explicatis itaque sacræ Theologiæ principijs, ad eius quæstiones, seu propositiones explicandas transeamus.

Tertul. Iustin. Euseb. de Præpar.

Afferuntur nonnullæ distinctiones ad explicanda varia quæstionum genera, & quid sit quæstio docetur. Cap. XIII.

Luc. 1. 2. & 20. Ioan. 5. Eccl. 3. 1. Reg. 2.

SACRÆ atque diuinæ literæ, nunc otiosos & oscitantes homines ad rerum diuinarum inquisitionem scrutationemq; hortantur, atque inuitant: nunc vero importunos & curiosos earundem rerum inquisitores reprehendunt, & ab inqui-

inquirendo deterrent; id quod etiam sancti patres, vt ex ijs, quæ supra scripsimus, manifeste apparet, facere consueuere, ex quo non obscure colligitur aliquem in rebus diuinis tractãdis, & quærendis modum adhibendum esse: ita vt non quæcunque quæstio laudanda, nec quęlibet vituperanda sit. Cum itaq; in re theologica aliquis habendus sit quęstionum delectus, ne in alterum extremum, aut nihil, aut nimium quærendo, delabamur, quæ a pio prudentiq; Theologo quærenda, quæve silentio inuoluenda sint, manifestare operæpretium erit. Varijs itaque significationibus, quas habet hæc vox, quæstio, ac etiam varijs quæstionum diuisionibus, quæ a Dialecticis & Rhetoribus accurate traduntur, ac explicantur, omissis, nos hoc loco, quæ quæstiones laudabiles, quæ vero vituperabiles, seu quæ tractandæ, & quæ omittendæ a Theologo sint, breuiter explicaturi sumus. Nomine autem quæstionis, vt id vno verbo dicamus, intelligimus rei incertæ, atque dubiæ inquisitionem. Quæstio itaque est illa propositio, qua aliquid dubium ad probandum cũ interrogatione proponitur: eadem cum fuerit per aliquod mediũ probata, dicitur cõclusio. Qui de quæstionũ natura, diuisione, & varietate cognoscere aliquid cupit, quæ nos libro primo de Inuẽtione scripsimus, ea legat. Vt autẽ facile, atque dilucide, quæ dicturi sumus doceamus, quasdam distinctiones in medium primum afferemus; postea per

1. Tim. 1. 2. & 6.

varias conclusiones rem omnẽ explanabimus, ac si quæ sunt dubitationes vltimo loco dissoluemus. Prima distinctio, in omni questione constituenda duo spectare possumus, rem scilicet de qua queritur, & personam que, vel inquirit, vel quæstionem explicat. Nomine aut rei, non solum ipsum quesitum intelligi volumus, sed etiam quidquid ad rem propositam explicandam pertinet, vt est medium, quod ad questionem dissoluendam sumitur. Quare, omnis in querendo culpa, vel ex quesito, vel ex persona, vel ex medio nobis spectanda erit. Secunda distinctio, id, quo de queritur, aut est omnino per se notum, vt est id, quod vel rationi est omnino perspectum, vt si queratur, an ignis sit calidus, & an duo & tria faciant quinque: vel est prorsus ignotum, ita vt nulla ratione, ac uia cognosci possit: uel denique est huiusmodi quod licet sit ignotum, tamen aliqua inuestigatione fieri potest notum. Rursus, in eo quod queritur possumus spectare, tum honestatem, cum solum honesta percontari liceat, tum utilitatem, cum id querere debeamus, cuius inuentio sit futura utilis. Tertia distinctio, in questione possumus spectare duo, & nomen rei, de qua queritur, & rei naturam: quo fit, vt etiam ex parte nominis aliqua questio laudabilis, aut uituperabilis dici queat: cum has questiones interdũ laudari, interdum uero uituperari uideamus. Vt autem que sit laudabilis de uocabulis questio,

Clé. Alex. li. 5. stro.

ſtio, quæ vero vituperatione digna intelligatur, animaduertendum eſt; an nomina immutata, vel noue prolata idem penitus quod nomina antiqua a ſcriptura, vel ab Eccleſia vſurpata, ſignificent, an aliquid diuerſum: ſi idem prorſus ſignificant, vel id eſt incertum, vel certum: erit autem certum, vel Eccleſiæ auctoritate, vel euidenti aliqua ratione. Vt quod hoc nomen homouſion idem ſignificet, quod, Ego & Pater vnum ſumus, & hoc nomen Theotocos, idem quod, Dei Mater, ſeu Deipara, certum eſt auctoritate Eccleſiæ: quod autem bis ſex, idem ſignificet, quod, duodecim, ipſa ratione manifeſtum eſt. Si nomen aliquid diuerſum ab vſitatis & veteribus vocibus ſignificat, ſimiliter, aut id eſt certum, aut ambiguum: vt ſi nomen haberet varias ſignificationes, & dubium eſſet, an cum diuina ſcriptura, & traditione, vſuq; bonorum doctorum conueniret. Quarta diſtinctio, cum omnis quæſtio ſit de medio, vt Ariſtoteles docuit, quod medium ad quæſtionem probandam accommodatum eſſe debet, ex hac parte quęſtio poteſt reddi vitioſa, vel quia medium ſua natura non eſt idoneum ad id probandum, ad quod aſſumitur, vt, ſi quę ſenſum omnino ſuperant, velles probare per ea, quæ ſenſibus ſunt ſubiecta: vel quia inter ipſos diſceptantes de medio non conuenit: vt ſi per auctoritatem Eccleſiæ probares aliquid contra philoſophum qui talem auctoritatem negat. Quincta diſtinctio, ex parte

perſonæ

personæ quærentis possumus eius propositum, siue intentionem spectare; quæ intentio, vel est ordinata ad inquirendã veritatem, vel ad ostentationem ingenij, & ad inanem gloriam aucupandam; vel ad contentionis, & rixæ studium, vt aliena dicta vellicet, & mordeat. Sexta distinctio, ad cognoscendam quæstionis laudem, & vituperationem oportet rem ipsam de qua quæritur, cum persona, tum proponente, tum respondente conferre; & ita ex rerum & personarum varietate aliqua disceptatio potest, vel honestatis, vel turpitudinis nomen mereri: huc etiam pertinet temporum, & locorum consideratio.
Prou. 26. Vnde sapiens aliquando respondendum esse stulto, alias non respondendum esse dixit. Potest itaque conditio tum personæ, tum tẽporis, tum loci, quæstionem alias non culpabilem, culpabilem reddere, vt postea planius dicetur. Postrema distinctio, quæstiones earum rerum, quæ in disputationem veniunt, aliæ sunt quæ sensu & ratione inuestigari possunt, vt sunt quę in humanis scientijs tractantur: aliæ vero, quæ solo lumine fidei percipiuntur: quarum aliæ ad fidei elementa & principia explicanda pertinent, & ab omnibus aliqua parte cognosci possunt, ac debent, aliæ vero quæ ex principijs fidei ducuntur, & quæ ad reddendam rationem de ea quæ in nobis est fide spectant: vt sunt, quæ proprie facultati Theologicæ subijciuntur: demum aliæ sunt, quæ in hac vita ingenij humani imbecillitate

cillitate percipi nequeunt, sed percipiendæ beatis in cœlo reseruantur. His ita adnotatis distinctionibus, quæ quęstiones sint laudabiles, quę vero culpabiles, & quę Theologię, proprię, & quę a Theologia alienę quibusdam conclusionibus, pręter ea, quę supra de varietate quęstionum Theologicarum diximus, facile deinceps aperiemus, si prius hanc vnā conclusionem, quasi omnium aliarum fundamentum, hoc capite proposuerimus. Sit ergo talis conclusio: Quęstionum tractatio in eo rerum genere est reponenda, in quo res indifferentes ponuntur: hoc est, non omnes quęstiones sunt bonę, vel malę; sed aliquę possunt esse bonę, aliquę malę. Confirmāt hoc dictum in primis illę diuinę scripturę auctoritates, quarum alię ad inquirendum inuitant, & quęrentes non damnant; alię vero quosdam tanquam non bene quærentes vituperant. Quarum auctoritatum verba, nihil est cur in medium afferam, cum in re manifesta versemur. Corroboratur deinde eadem doctrina sanctorum patrum auctoritate: & vt e multis vnum, vel alterum afferam, Christus, ait Gregorius Nazianzenus, quasdam quęstiones soluere, atque explicare soler, quasdam comprimere, atque obstruere: & addit, nos idem ad imitationem Christi facere debere. Quęstio, vt scribit Oecumenius, res media est, & indifferens; contingit enim & bene quęrere, & male quęrere. Ex qua doctrina inferre licet, sacrę Theologię candidato

Li. 1. c. 6.

Mat. 11.

Act. 1.

In Mat. c. 19.

In 1. epist. ad.

candidato diligentiam adhibēdam esse, vt quęstionum varietatem cognoscat, vt tandem ea tantum quærat, quæ sibi quærenda sunt: quod his luculentissimis verbis idem Gregorius faciendum monuit. Non immodico contentionis studio finem imponemus? non cognoscemus quænam quæstiones a nobis percipi, ac comprehendi, & quatenus comprehendi possint? Quænam rursus nostram facultatem superent? Quænam huius temporis ac terrenæ perturbationis, & confusionis mentis nostræ tenebras effundentis? Quænam rursus futuri sæculi cœlestisque libertatis, vt alijs tantisper acquiescamus, alijs purgemur, ac præparemur, veluti ijs postea initiandi desiderijque finem habituri? Non apud nosmetipsos distinguemus quænam sint huius generis, vt ne quærenda omnino sint? Quænam mediocriter indaganda? Quænam contentiosis, & rixandi libidine flagrantibus concedenda, ac permittenda quoquo tandem modo se habeant, vtpote doctrinam nostram nullo modo conuellentia? Quæ fidei soli donanda? Quæ rationibus quoque & argumentis? Quæ denique huiusmodi sint, vt pro ijs fortiter strenueque decertandum sit, rationibus tamen, non ferro atque armis. Hactenus Gregorius: cuius doctrinam nos paullo fusius hoc loco explicaturi sumus.

Orat. de pace.

Quæ

Quæ nominum quæstiones laudabiles, quæve vituperabiles sint. Cap. XIIII.

QVASDAM esse nominum quæstiones friuolas, ac proinde reijciendas, manifesta diui Pauli docet auctoritas. Tit. 3. Quod vero aliquæ honeste, & vtiliter quærantur, sanctorum patrũ, ac doctorum vsus euidenter demonstrat. Quæ igitur nominum quæstiones tractari possint, & quæ vitari debeant, his conclusionibus aperiemus. Prima conclusio: Quæstio nouarum vocum, quæ idem prorsus significant, quod nomina vetustiora a diuinis literis, & a sacris scriptoribus vsurpata; idque, vel ex approbatione & vsu Ecclesiæ, vel ex euidenti ratione certum est, ex parte eius, qui noua nomina impugnat, vituperabilis est: at vero ex parte alterius, qui nouum nomen retinet & defendit, laudabilis censeri debet. Hæc conclusio, & si ex distinctionibus supra allatis manifesta sit: tamen adhuc clarius explicabitur. Ergo, si quod nouum nomen introducatur quod apud sacros scriptores non reperitur, & constet idem significare, quod significat aliud nomen, quod in canonicis scripturis habetur, vel idem, quod aliud nomen antiquitus vsurpatum, huiusmodi nomen non est reijciendum, & qui retinendum esse contendit, laudabilem quæstionem tractat: contra vero, qui refellit. Vt si proponatur quæstio de voca-

bulo, homousion, quod Arriani tanquam nouum reijciebant,& theotocon,quod Nestoriani omnino respuendum esse contendebant. Hæc conclusio, quantum ad eas voces, quas idem significare certa ratione constat,diui Dionysij áuctoritate confirmatur: qui irridens nouorum nominum calumniatores,sic scribit. Quasi non liceat,quattuor,per bis duo significare. Huc pertinent etiam,hæc Gregorij Nazianzeni verba. Quid si te bis quinque, aut bis septem dicente, decem, aut quattuordecim ex verbis tuis colligerem. Quantum vero ad ea nomina, quæ auctoritate Ecclesiæ, & doctorum vsu approbantur,vt sunt duo nomina paullo ante allata, confirmatur primum Cyrilli Alexādrini sententia, qui aliquādo dixit, nihil damni verbum secum afferre, si quidem verissimum fuerit, quod per id significatur. Accedat deinde malleus hæreticorum Athanasius, qui hac de re hunc in modū scripsit. Nihil refert, si quis voces in scriptura non repertas vsurpet, quandiu pias sententias complectitur. Nomen,ait Hilarius,nihil habet criminis,quod sensum non perturbat religionis. Adde rursus luculentam Gregorij Theologi sententiam, quæ ita habet: Nec si quid aliud eorū, quæ, vel nullo modo, vel certe non satis aperte dicuntur, ex scriptura tamen intelligi, colligiq; reperirem,tam te sycophantam pertimescerem, vt a pronuntiatione ipsa refugerem. Denique, vt alios omittam patres, Vigilius martyr ita hac de-

[Margin notes: De diuin. nom. — L. 1. dial. de Trin. — Epist. ad Synod. Arim. — L. de Syn. — Orat. 5. de Theol. — Vigilius.]

de re scripsit. Ecclesiasticæ semper moris fuit disciplinæ, si quando hæreticorum noua doctrina exurgit, contra insolentes quæstionum nouitates, rebus immutabiliter permanentibus nominum vocabula immutare, & significantius rerum naturas exprime, quę tamen existentium caussarum veritatibus congruant, & quæ magis easdem antiquitus fuisse demonstrent, non ortus nouitatem mensuret, & quæ sequuntur. Secunda conclusio: Noua vocabula quæ expresse aliquid contrarium, aut diuersum ijs quæ sunt in sacris literis, patrumve decretis, aut certe non ita bene eandem rem significant, sunt omnino tanquam impia & periculosa explodenda: & qui ea explodit vtilem & laudabilem quæstionem tractat, contra vero is qui ea introducit. Huius generis innumeras fere voces, vt veritates ipsas corrupant, & euertant his miseris temporibus introduxerunt hæretici. Vt ecce: pro, Verbo, sermonem: pro Ecclesia, congregationem: pro Sacramento, secretum: pro presbytero seniorem, pro crucifigere, ad palum alligare; & sexcentas alias. Et hæ sunt illæ verborum nouitates, quas beatus Apostolus vitandas esse dixit: non quascunque, sed profanas, & quæ fidei puritatem violant: quas etiam Synodus Nicęna, referente Eusebio, iure optimo damnauit. De quibus legendus est aureus, & nunquam pro dignitate laudatus Vincentij Lirenẽsis libellus. Tertia cõclusio: Noua vocabula ambigua, idest,

disp. inter Ar. & Atha.

Nicol. Sãderus. l. 2. de Schis. Anglic.

Aug. trac. 96. in Io.

Vinc. Lir.

ea de quibus non eſt certum, an aliquid contrarium, vel diuerſum ab ijs, quæ ſcriptura, aut Eccleſia docet, ſignificent, idque vel per Eccleſiæ auctoritatem, vel manifeſtam rationem, nõ poſſunt promiſcue a quouis ſine temeritate, & errandi periculo imponi, & vſurpari: Quod ſi quis huius generis vocabulo iam a patribus impoſito vteretur, id ei per nos liceat: modo parce, & abſque omni ſchiſmatis ſuſpicione faciat. Quæſtio igitur quæ oriretur de voce ambigua nuper impoſita, damnanda non eſſet. Si vero de eadem voce iam a patribus vſurpata, pieque & ſincere impoſita, ſuboriatur quæſtio, vituperatione digna videri poſſet: niſi fortaſſe vir doctus, & perſpicaci ingenio præditus in ea aliquid periculi latere, clare demonſtraret, atque eandem vocem facile ad errorẽ detorqueri, aut iam deflexam fuiſſe indicaret. Quarta conclusio: Poterit Theologus abſq; erroris periculo illud genus vocis de nouo imponere, quod, non certum appellari poſſe diximus, eoque libere vti. Huiuſmodi autem voces in ijs rebus explicãdis innouare fas eſſet, in quibus varie opinari, ac diuerſe ſentire licet. Id a diuerſis Theologorum ſcholis iam factum eſſe videmus: quæ certa quædam habent vocabula, quaſi ſibi propria, & a ſe genita; quæ etiam cõſtanter retinent, ac defendunt. Nec eſt cur in præſentia aliquod de hoc nominum genere exemplum afferam, cum in re verſemur manifeſta, & cuius nota, vel ſi ſe-

mel

mel diui Thomæ & Scoti ſectatores inter ſe diſputantes audiuerit, aut eorum ſcripta legerit. Quæſtiones autem, quæ de his nominibus ſuboriri poſſunt, inter eas reijceres, quæ non multam laudem merentur, nec multum vtilitatis habent: quippe quæ ſint de re indifferente, nec ad pietatem, & Eccleſiæ ædificationem, vel ad ſubiectæ rei intelligentiam multum conferant. Quare cauendum eſt, ne in hoc genere ſolum de vocibus ſit altercatio, ne a Critolao Philete, per ignominiam, ὀνοματομάχοι, nominemur. Cæterum, ſi ob aliquem exortum errorem, non certum vocabulum a Theologo innouatum, errãtibus fauere inciperet, vt noſtris temporibus, non ſemel accidit, ab eo abſtinendum eſſet. Id olim ſancti patres fecerunt, quos pro magiſtris in rebus & vocibus habere debemus: qui vidẽtes hæreticos, ex hac forma loquendi, Verbum factum eſſe carnem, errorem illum confirmare, Dei Filiũ ſolam carnem aſſumpſiſſe, pro carne, cœperunt dicere, hominem: qua voce, & caro, & humana natura ſignificatur. Similiter, cum prius promiſcue his duabus vocibus, vſia, & hypoſtaſi, vterentur, cum animaduerterunt hæreticos tres naturas, & ſubſtantias introducere, harum duarum vocum ſignificationes diſtinxerũt; vnam dicentes vſiam, id eſt, ſubſtantiam, & tres hypoſtaſes, hoc eſt tres perſonas. Poterit ergo quiſpiam ambiguis vocibus, quę ſunt in ſcriptura, & in monumentis patrum vti: a quibus tamen

Lege Euth. in panop. par. 1. tit. 2.

men abstinebit, cum viderit eas fuisse ad aliquẽ errorem cõfirmandum versute deflexas, aut certe ob aliquam Ecclesiæ constitutionem, iam esse reiectas, aut certe in suspitionem aductas. Quare, non liceret nunc appellare Monogamũ, eum, qui post baptismum susceptum aliam duxisset vxorem; cum Innocentiana constitutione iam sit sancitum, hunc esse bigamum: quod tamen olim licuit. Et vt breui hunc de nominum quæstionibus concludamus locum, cautus Theologus nominibus ambiguis, & non certis vtatur: certa, si cum pietate pugnent, reijciat: si sint veritati consentanea, ea, vna cum ijs, quæ idem prorsus significant, retineat: quæstiones certorum, & incertorum verborum fugiat, ambiguorum vero caute examinet: & denique ijsdem conetur vti vocibus, quibus sacra concilia, & sancti patres loquuntur: ac non solum rerum determinandarum, sed etiam vocabulorum imponendorum, & reijciendorum facultatem, apud Ecclesiam Romanam esse, vt egregie Boethius docuit, pro indubitato habeat. Et vt etiam id pium lectorem moneamus, quod nos non sine nostra magna vtilitate, legendis patribus, fecimus, dum sacros & doctos libros de rebus diuinis, & nostræ fidei dogmatibus leget, & loquendi modos, & vocum ipsarum vsus, diligenter obseruet. Atque hæc de nominum quæstionibus vtilibus & inutilibus satis. Nunc de quæstionibus, quæ ex parte rerum,

Dist. 26. Deinde.

Li. de duabus nat.

rum, ac personarum honestæ, vel turpes esse censentur, disputemus.

De quæstionum bonitate & prauitate ex parte rerum & personarum: & quæ sit quæstio theologica. Cap. XV.

QVOMODO a rebus ipsis, & a personis quęstio laude vel vituperatione digna censeri debeat explicaturus, has conclusiones in distinctionibus supra allatis fundatas, pono. Prima conclusio: Quæstio de re, vel sensui, vel rationi omnino manifesta, cum sine necessitate, & vtilitate proponitur, inter malas & ineptas reijcienda est. Scimus, ait Clemens Alexandrinus, quod neque ea quæruntur, quæ sunt manifesta; vt exempli gratia, an sol luceat: quas quæstiones sensu indigere ait, quod etiam Aristoteles prius dixerat. Secunda conclusio: Ea quæstio censetur non bona, quæ est de re, quæ a nobis nullo modo percipi potest. In quo genere reponuntur multæ, quæ ad perfectam diuinæ naturæ cognitionẽ pertinent, & ad Trinitatis mysterium, & ad quædam alia nostrę religionis arcana. Hoc quæstionum genus damnauit doctissimus pater Clemẽs Alexandrinus, post verba paullo ante citata: cuius opinioni, Cyrillus eiusdem ciuitatis antistes, his verbis subscripsit: Stultissimum omnium fuerit examini subijcere ea, quæ mentem nostram transcendunt; &

Lib. 5. Strom.

L. 1. Top. c. 9.

Lib. de recta fide.

tentare intelligere, quæ intelligere impossibile est. Ex quibus patet, quonam pacto quædam
Prou. 25. sacræ scripturæ & patrum auctoritates intelli-
Psal. 35. & 36. gendæ sint, cum nos a rerum diuinarum cogni-
Rom. 11. tione & tractatione deterrent; de illis nimirum quæstionibus, quę intelligentiam nostram omnino effugiunt. Huc referunt aliqui eas quæ-
Roger. stiones quarum subiectum & prędicatum, nunquam in rerum natura reperietur, nisi quibusdã positis, quę rerum ordinem ac statum peruerterent. Verum, cum non est repugnantia in ipso quęsito, harum quęstionum tractatio, si ad alicuius rei naturam, vel aliquam aliam dubitationem melius explicandam, & intelligendam cõferat, & præsertim, si leui brachio id fiat, non est omnino damnanda: quas quæstiones Aristote-
L. 3. Top. c. 9. les, problemata adiuuantia vocat. Vt ecce, an Deus possit facere infinitum: an quantitas re separetur a substantia: an Dei Filius possit naturã rationis expertem assumere, & id genus aliæ. Tertia conclusio: Illud etiam quæstionum genus est illaudabile, quod vel contra pietatem, vel contra bonos mores existit. Vt si quis vere hac de his dubius quæreret, An Deus sit colendus? an rerum caducarum procurationem habeat? an quod furto est ablatum restitui debeat? an parentes sint diligendi? quam quæstionem
Loc. cit. pœna dignam esse Aristoteles affirmauit: & ha-
Cle. Alc. rum aliæ similes quæstiones. Quod si vides Philosophos & Theologos huiusmodi quæstiones

inter-

interdum tractare, non propterea eos impietatis, aut imprudentiæ, vt quidam stultissime faciunt, damnabis; cum id solum ad veritatem melius dilucidandam & confirmandam, & ad obiectiones aduersariorum diluendas, faciant. Illi ergo solummodo vituperandi, ac reijciendi sunt, qui his de rebus vere dubitantes, rationes quærunt. Quarta conclusio: Illa etiam quæstio pro stulta & inani haberi debet, quæ in re inutili, & superuacanea versatur. Huiuscemodi quæstiones priuatim vitandas esse, Paulus Titum docuit: idemq; sancti patres nullibi non docẽt: inter quos speciatim beatus Chrysostomus, Clemens Alexandrinus, & Augustinus, qui non vno in loco se has quæstiones declinare aperte testatur. Immo etiam Æschylus, quem Clemens citat, aliquando scripsit,

Ad Tit. c. 3. In epi. ad Ephe. c. 3. Lib. 5. Strom. Lib. 2. de Gẽ. ad lit.

Ne in ijs labores temere, quæ nihil iuuant.

Has omnes conclusiones, quas hactenus attulimus luculenta Aristotelis auctoritate, quæ in topicis habetur, confirmare posses. Quincta conclusio: Inter vitiosas quæstiones ea reijcienda est, cuius medium ex se non est idoneum, & accommodatum ad eam probandam; vel saltem apud eum, quo cum disputatio instituta fuerit. Hoc qnæstionum genus diuus Hieronymus dãnauit, cum hunc in modum scripsit: Quia multiplices, & diuersæ sunt quæstiones, propterea Salomon de ijs, qui quærunt Deum locutus est, dicens: Recte autem quærentes eum, inuenerunt

Lib. 1. c. 9. In epist. ad Tit.

runt pacem: qui igitur Deum non recte quærunt, pacem inuenire non possunt. Plurima exempla sunt quærentium non recte Deum. Iudæi praue quærunt Deum, sperantes se eum inuenire posse sine Christo. Hæretici vano sermonum strepitu concrepantes quærunt, quæ inuenire non possunt. Philosophi quoque & Barbari de Deo vana sentientes, quæsierunt Deum; sed quia non recte quæsierunt, fuerunt eorum fatuæ quæstiones; putātes Deum humanis sensibus posse comprehendi. Ab his igitur Paulus nos reuocat quęstionibus. Sexta conclusio: Vt quęstio culpa vacet, debet is, qui quærit habere pro scopo veritatem, pietatem, & caritatem. Hanc doctrinam hę sanctorum patrum confirmant sententię, quibus ij speciatim damnantur, qui inanis glorię amore, disputationem instituunt, qui non tam veritatem, quam nouas opiniones consectantur: qui ideo disputant, vt aliorum dicta carpant, & lacerent. Hinc autem, ait

Lib. 1. Strom.

Alexandrinus Clemens, ductus desiderio ad id, quod bonum est, & honestum inueniendū benigne quærere citra controuersiam, & citra gloriæ cupiditatem interrogando, & respondendo, & ea etiam, quæ dicuntur considerando. Oportet enim non solum eos, qui ad diuinas se applicant scripturas, sed eos etiam qui communes sequuntur notiones, ita proponere quęstiones, vt desinat inuentio in aliquem finem vtilem. Turbulentos enim homines, & forenses inuentio-

nes

nes alius excipit locus,& alia turba: eum autem qui veritatis simul est amator & familiaris, decet esse pacificum, & in inquisitionibus per demonstrationem, quæ fit ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amantem accedere ad eam, quę comprehendit cognitionem. Hęc Clemens. Vos, Iustinus Martyr loquitur, qui Ecclesię filij ęstis, quęstionemq; pie proponitis, & de ijs, quæ vobis dubitationem afferunt, non tentandi studio, sed discendi quęstiones proponitis, hoc modo mihi mētem animumq; præparate. Et Leo dignitate & doctrina magnus, Decet, inquit, in talibus caussis hoc maxime prouideri, vt sine strepitu concertationum, & caritas custodiatur,& veritas defendatur. Quanta potes contentione, ait Cassianus, deuita ne vanæ gloriæ amore detentus, illius quem Propheta collaudat particeps esse non possis: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Omnis enim, qui eloquia Dei (de quibus dicitur, Eloquia Domini eloquia casta argentū igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum) humanæ laudis amore dispensat, pecuniam suam errogat ad vsuram, non solum nulla pro hac præmia, sed etiam supplicia meriturus. Ex his itaque auctoritatibus proposita patet conclusio. Quod si sanctorum patrum in hac parte sequeremur consilia, multo maiorem ex rerum diuinarum tractatione reportaremus fructum. Septima conclusio: Quæstio, quæ

In expos. fidei.

Epist. 8.

Collat. 14. c. 17.

alias

alias honesta & laudabilis esset, si ratione personarum, & locorum, & temporum reddatur incongrua, ac periculosa, vitanda est. Huc pertinet illud sapientis dictum, Altiora te, & fortiora te ne perscrutatus fueris. Et Christus Dominus apud Ioannem, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Apostolus etiã quædam maiora mysteria, scribens ad Hebręos, reticuit, quod imbecilles facti essent ad audiendum. Eandem doctrinam multis in locis antiqui patres nos docuerunt, atque ipsi id diligenter seruarunt. Iam de quibus, inquit Gregorius theologus, & quousque disputandum? De his solum, quæ ingenij nostri modulum captumq; auditoris non excedunt: ne alioqui, vt nimia vocis intentio, & immodicus cibus aures, & corpora labefactant, itemque sarcinæ viribus grauiores subeũtium humeros, ac crebiores pluuiæ terram opprimunt, ita etiam Auditores quæstionibus grauioribus ac durioribus oppressi, atque confecti pristinas quoque vires amittant. Quod quidem obseruans Augustinus, & Auditores ipsos ab eiusmodi quæstionibus studiose auocans, dicebat, Agnosco modulum meum, sentire mihi videor etiam modulum vestrum: altius est hoc incrementis meis, & fortius viribus meis, puto quia & vestris simul: ergo audiamus ad monentem scripturam, atque dicẽtem, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne perscrutatus fueris. Hanc sanctorum patrum consuetudinem,

Eccli. 3.
Cap. 16.
Cap. 5.
Orig. homil. 12. in Gen.
Orat. de modo in disp. Seruan.
In Ioan. tract. 33. c. 12.

tudinem, vtinam multi ex ijs, qui populum in Ecclesia docent, sibi quoque seruandam putarent: quod, cum non faciant, grauissime offendunt. Quæ autem cuique personæ, loco, & tempori sit accommodata quæstio, id prudenti doctori iudicandum relinquimus: cum res singulæ certa doctrina non facile cõprehendi queãt.

Octaua conclusio: Quæstiones, quæ sensu ipso, vel puro naturę lumine in humanis sciẽtijs probantur, non sunt censendæ theologicæ, nec in Theologia repetendæ: ne semel acta, iterum agi videantur. Primum, quoniam id qui faciunt, videntur profecto falcem in alienam messem mittere, atque extra suos cancellos petulanter euagari, ac scientiarum terminos a sua sede dimouere: quod etiam Aristoteles damnaret, qui singulis scientijs suos statuit fines, quos nulla scientia absque necessitate debet transilire. Quid igitur ea, quæ in varijs scientijs, quę varijs principijs & medijs vtuntur, in vnum locum confusa quadam ratione, miscendo humana profanis, conijciuntur? Quod ni faceret, multo facilius, citius, & vtilius sacræ Theologiæ conficeretur cursus: qua in re pauci sunt qui non offendant. Deinde, cum sacra Theologia sit omnium scientiarum domina, non debet se commiscere cum ancillis, & earum functiones sine necessitate explere, sed solum eis grauiter, & honeste vti. Postremo, esto id Theologo liceat; tamen nunquã expediet, cum ei multa, maxima, difficillima, ad se

Lib. 1. de sen. & sen. L. 1. post.

Baſ. hom. 1. in hexa.

Lib. Fons vitę. c. 22. se maxime pertinentia cognoscenda sint; quæ cognoscere nō queunt, qui in humanis quæstionibus explicandis se totos implicant. Imprudētis itaque est, velle sine vtilitate aliena perquirere, & ad se pertinentia scrutari nolle. Et vt breui cōcludam, sancti patres optimi fuerunt theologi; & tamen sua scripta non tam multis quæstionibus ab humanis scientijs repetitis, repleuerunt. Abijciantur igitur quæstiones non theologicæ a theologorum scholis. Poterit tamen interdum doctor Theologus, aliqua de caussa alterius artificis induere personam, ac de rebus humanis humana ratione, quantum res ipsa postulabit, differere. Primum quando oriretur dubitatio super re aliqua, de qua nemo verba fecerit: aut si qui fecerit, male senserit, & quæstio illa ad aliquam veritatem theologicam explicādam, aliqua parte conferet. Postea, si quid in re quapiam aliquo pacto ad religionem pertinente, humana scientia peccauerit, quod emēdatione egat: quam ob caussam nonnulla tractantur in theologia, vt humanæ scientiæ corrigantur errata. Postremo cum alicuius veritatis humanæ notitia esset omnino ad supernaturalē quæstionem explicandam necessaria, præsertim cum res illa de qua ageretur nō esset ita in promptu, vt oporteret. Nona conclusio: Illæ quæstiones, quæ ad fidem pertinent, & in primis nostræ religionis elementis versantur, vt sunt articuli fidei, & decalogi præcepta, & alia quę ad fideles instituendos

tuendos sunt necessaria, neque ex parte docentis, neque eius qui docetur censendæ sunt inutiles & vanæ, sed potius fructuosæ & maximæ necessariæ, & theologicæ. Siquidem euangelium prædicandum, hoc est, exponendum & declarandum est omni creaturæ, idq; quantum ad ea, quæ sunt omnibus scitu necessaria ad salutē consequendam. Et hoc genus quæstionū olim antiqui Christiani sanctis patribus proponere solebant, quas ipsi, dissoluerent. Etenim huiusmodi quæstiones sunt veluti spirituale lac, quibus infantes spirituales aluntur, & tanquam panis quotidianus, quem paruuli petere, & doctores frangere debent. Nona conclusio: Si idiotæ, & ij quorum non est mysteria diuina tractare, maiores explicationes, quam opus esset, de rebus dictis, requirerent, iam quæstio ex parte eius qui quæreret, fieret vitiosa, ac propterea prætereunda esset: & multo magis si de rebus abstrusis, sibi non necessarijs, erudiri vellent. Itaque cum in quærendo non seruatur modus, quæstio vitiosa euadit: propterea a cordato theologo diligenter obseruandum est, quādo & apud quos, & quatenus, seruare debeat id, quod diuus Petrus docet, cū ait, Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe, & fide: sed cum modestia, & timore, &c. Hoc Leonidem martyrem Origenis patrem seruasse legimus, qui cū a filio adhuc paruulo multa acute interrogaretur, ad ea, quæ æta-

Mat. vlt.

Iust. qq. ad ortho dox.

1. Pet. 2.

1. Pet. 3.

Eusebius Cæsar.

tem

tem illam percipere non posse animaduertebat, non respōdebat. Et diuus Bernardus quendam doctorem in hac re peccantem, his verbis eleganter reprehendebat. Dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, & contra rationem præsumit, & contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? & quid magis contra fidem, quam credere nolle quicquid non possis ratione attingere? Profundiores sensus, ait Origenes, celamus, & silentio præterimus in cœtu eorum, qui opus habent lacte. Quæ autem celari idiotæ debent, sunt difficiliora dogmata, magis a nostra ratione remota: reuelata arcana quæ traditione habentur, & sacramentorum mysteria, vt passim antiqui patres monent: de qua re legendus est priuatim Cyrillus Hierosolymitanus in suis catechesibus. Solebant autem antiqui patres plura catechumenis manifestare, quam ethnicis, & plura iam baptismo renatis, quam catechumenis. Cauendũ itaque est, ne detur sanctum canibus, & ne margaritæ porcis poterendæ projjciantur: sed sancta sanctis manifestentur, quod perpetuo vsu antiqui patres obseruarunt. Decima conclusio: Illa quęstio censenda est theologica, quæ rerum diuinarum fide comprehẽsarum, rationem, modum, ac conditionem, quantum humanæ vires patiuntur, inquirit, ac docet. Quod quæstionum genus, si quis stultum, & infructuosum, siue temerarium

Epist. 190

L. 3. cõtra Celsum.

Dion. Areop. de eccl. hier. de diu. nomi.

Præfat. in Catech.

Cyr. lib. 7. contra Iulia.

Bas. li. de Spir. san.

Sixtus 3.

merarium esse putaret, is proculdubio theologiam destrueret; cum eius sit ex ijs, quæ fide tenentur, quædam alia, ad explicationem eorum, quæ creduntur, ratiocinando concludere. Illud autem quæstionum genus, quo de rebus diuinis, & mysterijs nostræ religionis quæritur, rem ipsam ita esse supponit per fidem, quæ est istarũ quæstionum basis ac fundamentum: re ipsa supposita, sine vlla temeritate, vt alias diximus, huiusmodi quæstiones excitantur, & tractantur, & pręcipue, cum aduersariorum improbitas cogit. Hanc conclusionem hæ luculẽtæ patrum auctoritates confirmant. Eam, ait Clemens Alexandrinus, quæ vna cum fide conuenit quæstionẽ, quæ supra fundamentum fidei superædificat splendidam, ac magnificam veritatis cognitionem, optimam esse scimus. Et Origenes eius discipulus, libro tertio Periarchon, cum dixisset Apostolos quædam omnibus manifestissime tradidisse, & rationem assertionis alijs, qui Spiritus sancti dona haberent inquirendam reliquisse, hæc adiecit verba, Deo alijs vero dixerũt quidem, quia sunt, Propter quid autem, aut vnde sint, siluerunt profecto, vt studiosiores quoque ex posteris suis amatores sapientiæ exercitium habere possent, in quo ingenij sui fructum ostẽdere valerent; hi videlicet, qui dignos se & capaces sapientiæ præpararent. Huc pertinet etiã hic Tertulliani locus: Quęramus ergo in nostro, & a nostris, & de nostro; in eo dum taxat,

Lib. 5. Strom.

Li. de pręscript.

quod salua religione fidei potest in quæstionem deuenire. Ex quibus intelligi licet, quo nam pacto accipiendi sint patres illi, qui nolunt rationem quęrendam esse earum rerum, quas fide tenemus: nimirum, nisi prius credantur, & salua religione, quærantur. Vltima conclusio: Quædam sunt quæstiones theologicæ, quæ proponi quidem a theologo possunt: sed tamen earum explicatio, & notitia theologiæ diuinæ, & beatorum relinquenda est. Huiusmodi, ex Athanasio, est quæstio illa, de ratione, qua Filij generatio a Spiritus sancti processione differat, quamuis Scholastici eam explicare conati sint. Itaq; nos qui ex parte sapimus, qui videmus per speculum in ænigmate, nolimus plus sapere, quam oportet sapere, sed quædam ijs, qui vident omnia, qui perfectam habent theologiam, explicanda relinquamus. Caueamus igitur, vt prudenter admonebat Rufinus, ne dum inacessæ lucis fulgorem pertinacius scrutari volumus, exiguum ipsum, qui nobis diuino munere est concessus, aspectum perdamus. Ex ijs ergo rebus, quæ in Theologia quæruntur, aliæ sunt; quas omnes cognoscere debent: aliæ quas viri docti, & Theologiæ candidati: aliæ denique, quarum intelligentia & ratio beatis spiritibus relinquenda est.

D.Tho.p. par.q.27. ar.4.
1.Cor.13
Rom.12.
Exposi.in Symbol. Apost.

Asse-

Afferuntur, ac soluuntur nonnullæ dubitationes circa ea, quæ dicta sunt. Cap. XVI.

VT adhuc multo magis conclusiones superius allatas confirmemus, nonnullæ rationes, quæ contra afferri possunt, explicandę nobis sunt. Et primum contra id, quod dicebamus, non licere Theologo passim philosophicas quęstiones examinare: ij qui aliter ac nos docemus faciunt, his rationibus suam consuetudinem defenderent. Primum, Theologia est veluti Regina aliarum scientiarum, quę ad eam se habent tanquam ancillę ad dominam: ergo pro suo arbitratu poterit quę in alijs disciplinis tractantur, examinare, & explicare, vt de illis iudicium ferat. Hac argumentatione solum id euincitur, licere Theologo vti rebus, quæ in philosophia tractantur, ad res suas explicandas; & eas examinare qnęstiones, in quibus male Philosophi senserunt, aut quas ipsi non attigerunt, quod ei concedimus: sed huiusmodi quęstiones rariores sunt. Deinde, in sacris literis agitur de omnibus rebus, quę in alijs scientijs tractantur, vt de mundo, de cœlo, de anima, de elementis, vt patet ex primis capitibus Geneseos; & in omni fere scriptura sermo habetur de rebus anima vtentibus, & inanimis, & generatim & speciatim: idem dicas de actibus humanis, & de ijs quę ad omnes moralis philosophię partes perti-

Lib. Fons vitæ. c. 9.

nent; igitur non erit alienum ab instituto Theologico hisce de rebus disserere, cum earum cognitio ad ipsa diuina eloquia explicanda maxime conferat. Facilis est solutio: primum, si hæc ratio omnino concluderet, licere Theologo de natura cuiuscunque rei, de qua in diuinis literis fit mentio disserere: frustra essent alię scientiæ, vel Theologus acta ageret: & quod absurdum omnino est, rationē sui obiecti amitteret,& terminos suæ facultatis transiliret: quoniam de quauis minima re, & cuique arti subiecta materia, ei disputandum esset. Persistat ergo in quęrendo intra suos cancellos; & cum res naturales ad sacras scripturas dilucidandas vult tractare, ministerio vtatur ancillarum. Est etiam alia dubitatio contra id quod diximus, quęstiones quasdam euitandas esset,& si proponantur, eis nos respondere non debere: quoniā Christus sępe respondit stultis & curiosis quęstionibus ab Hebręis sibi propositis: & sapiens aliquando dixit,respondendum esse stulto. Facilis est solutio: nam, vt Christus interdū huic quęstionum generi respondit, vt is, qui optime hominum corda & oportunitates cognoscebat, vt interrogantium saluti consuleret; ita etiam aliquando eorum quæstiones elusit; & aliquādo ad eas nihil respondit. Sapiens etiam alibi dixit, nōn esse respondendum stulto. Et si quādo ei respondere licet, respondendum est,iuxta eius stultitiam, vt eum ad suæ fatuitatis cogni-

tionem

tionem inducamus. Rursus dubitares, si occultiora mysteria non sunt propalanda, vt supra ex sanctis patribus docebamus, cur ipsi ea in lucẽ suis scriptis protulerunt, ita vt non solum ad manus fidelium, sed etiam alienigenarũ venęrint. Hanc dubitationem dissoluẽtes, dicimus, id eos fecisse necessitate, & aduersariorum improbitate compulsos: vt & hęreticorum, & gentium nefarias opiniones, & blasphemias in ipsam religionem, & veritatem, euerterẽt: vt fecit Origenes respondens Celso, Cyrillus respondendo Iuliano, & alij pariter scribendo contra hęreticos, vel reprimendo philosophorum calumnias. Sed compellimur, ait Hilarius, hęreticorum & blasphemantium vitijs illicita agere, ardua scandere, ineffabilia loqui, inconcessa præsumere. Hæc oportebat abscondere, ait Origenes, & in medium non proferre, sed hęretici nos, vt celanda efferamus, in publicum, quia tecta sunt vtiliter apud eos, qui adhuc paruuli iuxta animę ętatem sunt. Præterea, diceret aliquis, si tantus est habendus quæstionum delectus, qui fieri id potest? cum tanta sit personarum locorum, temporum, rerumque varietas, atque diuersitas? ita vt non videatur humani ingenij esse, ita singula singulis comparare, vt semper quæ sit cõgrua quæstio, videri queat. Fatemur sane non esse facile semper, & vbique videre quæ sit congrua quęstio: idque non mediocrem prudentiam requirere: verum, si quis ea animaduertat, quę nos

Lib. 1. de Trin.

ſupra docuimus,aut incongruã quęſtionem non tractabit, aut certe leuiter in hac parte peccabit. Neque ad cõgruam & laudabilem quęſtionem conſtituendam neceſſe eſt ſingula perſonarum, aut locorum & temporum diſcrimina obſeruare: ac proinde,ſi ea quę diximus prudens Theologus tenuerit,& aliquam prudentiam adhibuerit, laudabiliter quærere poterit. Sed hoc loco maior quædam ramanet explicanda dubitatio, circa quæſtiones theologicas: quoniam nulla videtur eſſe quæſtio, ſiue concluſio theologica, quod hac ratione probatur. Demonſtratio theologica,hoc eſt ratio firmiſſima,cuius conſequẽtia ex præmiſſis neceſſario colligitur, aut fit ex duabus præmiſſis fidei lumine cognitis, aut ſaltem ex vna propoſitione eodem lumine cognita,& ex altera lumine naturali perſpecta: ſed in neutro argumentandi modo infertur concluſio quæ ſit theologiæ propria, igitur nulla eſt concluſio theologica. Non priore modo,quia cum cognitio præmiſſarũ ſit cauſſa cognoſcendi concluſionem, ſi pręmiſſæ cognoſcantur lumine diuino,etiam concluſio eodem lumine cognoſcetur; pertinebit igitur talis concluſio ad lumen fidei, non autem ad lumen theologicum. Non poſteriore modo,quoniam concluſio, vt Dialectici docent, ſequitur ignobiliorem partem: atqui ignobilior eſt propoſitio lumine naturali cognita,ergo talis concluſio pertinebit ad naturalem ſcientiam,nõ autem ad Theologiam: Nul-

la igitur erit conclusio, siue quæstio, quæ sit proprie Theologica. Ad hanc dubitationem explicandam, statuo hæc dicta. Primum dictum: ad constituendam conclusionem theologicam duo lumina intercedere debent, alterum diuinum, quo saltem vna ex præmissis immediate, vel mediate cognoscatur, alterum humanum: nam si vnicum tantum lumen concurreret, id quod cognoscitur pertineret omnino vel ad fidem, vel humanam scientiam. Secundum dictum: cum ambæ præmissæ cognoscuntur lumine fidei, necessitas conclusionis cognoscitur lumine humano: & ideo, cum ad hunc effectum producendum duo lumina concurrant, diuinum se habet tanquam caussa vniuersalis, humanum vero tãquam caussa proxima: quo fit, vt talis conclusio sub lumen humanum sciẽtiæ theologicæ cadat: cũ effectus magis proprie tribuatur caussæ proximæ, quam remotæ. Quare, sicut in scientijs humanis conclusio scita refertur in lumen scientificum immediate, & mediate in lumen principiorum; ita etiam in nostro proposito, probata conclusio proxime reuocabitur in lumen humanum. Tertium dictum: quamuis cõclusio quæ colligitur ex præmissis duplici lumine cognitis, sit minus theologica, quam quę solum lumine reuelato cognoscitur: tamen simpliciter loquẽdo theologica censeri debet. Quod sit minus theologica ex eo patet, quia non solum reducitur in principia Theologię propria, sed etiam

in principia communia cum humanis ſcientijs. Quod autem cenſeri debeat theologica, probatur, quoniam concluſio ſequitur propoſitionem minus euidentem, cuiuſmodi eſt illa præmiſſa, quæ lumine fidei tenetur. Adde etiam, quod præmiſſa naturaliter cognita adhibetur ad probandam concluſionem in Theologia, tanquam miniſtra, ſiue inſtrumentum; & ideo eius cognitio refertur ad concluſionem theologicam, quæ ob ſuam obſcuritatem eſt magis ſimilis præmiſſę, quæ ſub fidem cadit. Sed diceres, magis certa eſt præmiſſa quæ fide, quam quæ lumine naturali cognoſcitur; igitur concluſio ſequetur propoſitionem naturaliter cognitam, cum ſit debilior, & minus certa. Conceſſo eo, quod in argumento ſumitur, negatur compleſſio: nam in conſecutione, non tam attenditur certitudo, quam euidentia, cuius vi aſſentimur concluſioni: euidentia autem conſequentiæ a lumine pẽdet humano. Quartum dictũ: Concluſio theologica, non ſolum dicitur ea, quæ ex vna vel altera lumine fidei cognita demõſtratur, ſed etiã, quę ex alijs cõcluſionibus theologicis iam probatis deducitur: Vt ſi probares Chriſtum eſſe fletus capacem, & ratione prędítum, ex hoc principio de fide, quo ſcimus, Chriſtum eſſe hominem. Quinctum dictum: Nihil prohibet, quin principium fidei aliqua demonſtratione a poſteriori demonſtretur. Vt ſi probares Chriſtum eſſe mortuum, quod pertinet ad articulos

ticulos fidei, ex eo, quod qui resurgit, mortuus est. Sextum dictum: prima conclusio, quæ probatur in Theologia, ante quam nullum præcedit lumen theologicum acquisitum, censenda est theologica. Quoniam, licet non dum sit genitus habitus theologicus: tamen ipsa actualis ratiocinatio est caussa cur primum lumen theologicum gignatur. Idem enim accidit in prima demonstratione theologica, quod in prima conclusione in aliqua scientia ex solis principijs demonstrata. Ad extremum, quod attinet ad illud pronunciatum, conclusio sequitur ignobiliorem partem, ita accipiendum est, vt quod est in conclusione infirmitatis, referatur in præmissam debilem atque infirmam: neque enim necesse est, vt si præmissa est falsa, conclusionem etiam esse falsam, cum verum sequatur ex falso: & si demonstratio fuerit ab effectu, conclusio erit præmissis firmior: quando vero erit a priori, si quid erit debilitatis & ineuidentiæ in conclusione, referendum erit in præmissam debilem. Atque de hac dubitatione, & de quæstionibus, conclusionibusve theologicis satis. Deinceps de ijs dicemus propositionibus, quæ a Theologo fugiendæ, ac reijciendæ sunt.

Quid

Quid sit hæresis, & propositio hæretica. Cap. XVII.

QVÆ nam quæstiones ad Theologum pertineant,& quæ laudabiles, & vituperabiles sint,satis ex ijs,quæ supra scripsimus, manifestum esse arbitramur. Nunc, quoniā ex quæstionibus conclusiones efficiuntur,quarum omnino diuersa est ratio, cum aliæ sint veræ, aliæ falsæ: aliæ erroris expertes, aliæ impietatis suspectæ: aliæ retinendæ,aliæ prorsus abijciendæ, de conclusionibus,siue propositionibus, quæ bono & pio Theologo omnino vitandæ sunt,nunc nobis agendum est. Ac primū quidem de propositione hæretica, cum de ea maior sit difficultas,disputabimus. Vt autem quæ sit propositio hæretica planius explicetur,breuiter quid hæresis sit, missis ijs, quæ de nominis etymologia & vsu dici possent,describemus. Hæresis ergo, ex se considerata,hunc in modum describi solet. Hæresis est error intellectus contra catholicam fidem. Errare autem,ex Augustino,est id verum putare, quod falsum est, & falsum quod est verum,vel certum,habere pro incerto,& incertum pro certo. Ceterum,non quicunque error facit hæresim, sed is,qui est contra catholicam fidē. Quo fit,nullum esse inconueniens, vt aliqui putant,si Ecclesiæ doctores inter se dissentiant,si in ijs sint discordes,quæ ad fidem catholicam non perti-

23. q. 3. can. Hæsis.

In Enchi. cap. 17.

pertinent: vt in quæstione de salute Salomonis,& alijs similibus. Dicitur hæresis esse error intellectus, quia non est error in opere: & ita, qui periurium committit,qui furtum facit,licet erret: tamen non censetur hæreticus,nisi periurium,vel furtum licitum esse intellectu credat. Quod si petas,cur hæresis dicatur error intellectus,cum sit actus voluntatis,idem enim græce, significat hæresis,quod latine,electio,quæ ad voluntatem pertinet, responderem ex Augustini doctrina,dicendo, quod sicuti non credimus sine voluntatis imperio,ita nec a fide recedimus, nisi voluntatis adsit pertinacia. Si autem hæresis consideretur, vt ab ea aliqua propositio dicitur hæretica,hoc pacto describitur. Hæresis est propositio falsa, quę fidei catholicæ adeo repugnat, vt cum ea esse non possit. Ad constituendam igitur propositionem hęreticam, non spectatur hominis electio & pertinacia, sed solum repugnãtia, quam habet aliqua propositio cum doctrina catholica. Quare, etiã remota hominis voluntate, adhuc hęretica propositio suã rationẽ formalem habet. Quo fit,vt hęresis hoc modo sumpta, a quocunque, & quomodocũque dicatur, damnetur; & ne in posterum quis eã pronuntiet, inhibeatur. Vnde intelligi licet,quanta sit hęresis turpitudo & labes, cum vbicunque reperta fuerit,& quacunque ratione prolata, expungenda,& delenda sit. Si vero hęresis consideretur,vt ab ea aliquis dicitur hęreticus, sic finitur.

In Ioan.

nitur. Hæresis est, qua falsum dogma contra catholicam fidem ab eo, qui eam suscepit, asseritur, vel catholicum dogma in dubium reuocatur. In qua descriptione ponitur hæresis subiectum, nimirum homo, qui fidem susceperit, & fidem violauerit: ponitur etiam caussa, cur hæresis sit in hoc homine culpabilis, scilicet pertinacia, hoc est voluntas obstinata in errore, cum quis cognoscit id, quod affirmat, esse contra fidei canones, & tamen adhuc in errore persistit. Quare, si quis per ignorantiam vel in curiam ali quam propositionem hæreticam pronuntiaret; si monitus, vel errore cognito, se corrigeret, ab hoc errore, hæreticus nominari non posset. Postremo dicitur, vel in dubium reuocatur: quoniam non solum is dicitur hæreticus, qui contra fidem aliquid pertinaciter affirmat, sed etiam qui cum pertinacia de catholico dogmate voluntarie dubitat. His hunc in modum expositis, quæ sit propositio hæretica, erit explicatu, & intellectu facile. Propositio igitur hęretica est, quæ sub proprijs terminis, in sensu quem facit, ex se, vel necessaria consequentia, canonicæ scripturæ, Ecclesiæ traditionibus, decretis Pontificum, & Conciliorum, atque communi sanctorũ patrum, & Ecclesiæ doctorum cõtradicit. Vt autem hæc hæreticæ propositionis descriptio, quæ est paullo obscurior melius intelligatur, quædã diligenter animaduertenda sunt. Primum, nos has potissimũ regulas nostrę fidei habemus, qui-

De hære. cap. 1.

bus,

bus, quid tanquã catholicum retinendũ, quidve tanquam hæreticum reijciendum sit, metiri debemus: nimirum diuinas scripturas, perpetuam a Christo Ecclesiæ traditionem, summorũ Pontificum & Conciliorum constitutiones, atq; cõmunem in re, ad fidem & mores pertinente, doctorum sententiam. Deinde obseruandum est, vt propositio censeri debeat hæretica, eius termini, in proprio sensu, quem faciunt, sunt accipiendi: Vnde, hæc propositio, Christi corpus non est in Sacramento, vt est in cœlo, nõ est hæretica: cum re vera non sit in hostia eo modo, quo est in cœlo: at vero hæc, sanguis Christi non est in hostia consecrata, licet intelligi possit, ibi nõ esse vi verborum, hæretica censenda est: quoniam huius propositionis termini, negant sanguinis existentiam in Sacramento, nõ autem modum, quo ibi existit. Et in materia traditionum, hæc non est hæretica, Apostoli tradiderunt nobis Sacramentum confirmationis, hęc vero maxime: Apostoli confirmationis Sacramentum instituerunt. Postea notãdum est, propositionem hæreticã posse esse contrariam allatis regulis duobus modis, altero, ex se suaq; vi, altero ex necessaria consecutione. Tunc censetur contraria ex se, cũ talis propositio sine vlla ratiocinatione opponitur, vel scripturæ, vel traditioni, vel põtificum conciliorumve decretis, vel tandem cõmuni sanctorum patrum consensui. Vt si quis diceret, Christus nõ est natus: nullum Sacramentum imprimit characterem:

Concil. Triden.

De pœnit. Cap. oĩs Vtriusq.

ćterem: omnia Sacramenta posse iterari: neminē esse obligatū ad confitenda peccata proprio Sacerdoti: Filium non esse eiusdē substantię cum Patre: quę omnes propositiones, ex se, vni, vel alteri ex dictis regulis aduersantur. Tunc autē ex necessaria consequentia, quādo ex scriptura, vel ex vna ex dictis regulis aperte contrariū colligitur. Vt ecce, hęc propositio dicetur hæretica, Christus non assumpsit animā, quæ mentem haberet: quia facile contrarium colligitur ex
Ioan. 1. scriptura, quæ ait, ipsum fuisse hominem: ac proinde animam assumpsit, quæ non est sine
Ioan. 20. mente, sine qua fuit Apollinaris, qui tanquam amens, contrarium docuit. Et ex eo quod Apostolis data fuit potestas dimittendi peccata, deducitur eorum necessaria confessio. Quare, cum aliquid, vel ex scriptura, vel ex concilio, & alijs regulis non necessario deducitur, non conficitur vt contraria assertio sit propositio hæretica, vel quod deducitur sit certa fide tenendū.
Iudith c. 10. Vt ex eo, quod Iudith in diuinis literis laudatur, non sequitur necessario, non fuisse mentitam, cum dixit, se populi sui secreta prodituram venisse. At vero, si quis diceret Tobiam non habuisse canem, esset hæreticum; quia inde necessario colligitur scripturam esse mēdacem, quod est hęreticum. Et hę tres admonitiones obseruandę sunt pro omnibus illis fidei regulis, supra numeratis. Nunc nonnullas alias ad singulas regulas pertinentes subijciemus.

Ponuntur

Ponuntur admonitiones quædam necessariæ ad intelligendum, ac discernendum quænam sit hæretica propositio. Cap. XVIII.

CVM inter alia boni Theologi munera, illud sit præcipuum, vt hæreses refellat, & fidei dogmata confirmet: propterea ei perfecta propositionis hæreticæ notitia omnino necessaria est: vt vbicunque eam inuenerit, confodiat. Et cum eius faciem non facile sit internoscere, idcirco alias adhuc priuatas admonitiones circa regulas fidei, quibus de propositione hæretica ferenda est sententia, tradere, Theologiæ candidatorum caussa, non grauabimur. Quod igitur ad primam regulam attinet, primum illa solum propositio dicetur hæretica, quæ canonicæ scripturæ, id est, libris sacris ab Ecclesia pro canonicis approbatis, est contraria. Qui autem libri sint tanquam canonici recipiendi ex Synodo Tridētina sessione quarta patet. Deinde, vt propositio pro hæretica haberi possit, debet esse contraria scripturæ, quæ non varie de ea re sit locuta, quanuis nulla sit vera in scriptura contradictio: vt accidit in exponendo tempore mortis Christi, cum vno in loco dicat, hora tertia, in alio vero hora quasi sexta, secundum diuersos Euangelistas. Quare, si quis alteram ex his propositionibus affirmet, non erit putandus hæreticus, licet aliter loquatur, atque alio in loco scri-

Mar.15.
Ioan.19.

ſcripturæ dicitur. Similiter, ſi quis diceret,
Gen.22. Deum tentare, cum tentauerit Abraham, licet
Iac.1. alibi dicatur, Deum neminem tentare. Poſtea,
ad hoc vt propoſitio aliqua inter hæreticas reijci
poſſit, locus cui videtur aduerſari, non debet
eſſe obſcurus: quia, ſi quis affirmet, quod loco
obſcuro contradicit, non erit tanquam hæreti-
1.Reg.13. cus notandus. Vt ſi quis diceret Saulem non
fuiſſe filium vnius anni, cum regnare cœpiſſet,
licet id ſcriptura dicat: quod, vel ad Saulis puritatem
eſt referendum, vel ad librarij corru-
2.Paral. ptionem. Similiter de Ioachin, quod fuerit
36. octo annorum cum regnare cœpit. Ad hæc, ſi
ſcripturæ loco, varie a receptis doctoribus explicato,
aliquid contrarium dicatur, non erit pro
Mat.16. hæreſi habendum. Vt ſi illud, ſuper hanc petram,
non de Petro aliquis intelligeret, cum
varie locus iſte exponatur. Præterea, adnotarunt
alij opus eſſe, vt ſcripturæ locus ſit expoſitus
iuxta ſenſum literalem: quia quod ſenſui
myſtico opponitur, hæreticum haberi non debet.
Vt ſi quis diceret beatam Virginem non
fuiſſe ab originali peccato ſanctificatam; licet
id opponatur huic ſcripturæ loco, in ſenſu my-
Pſal.45. ſtico accepto, Sanctificauit tabernaculum ſuum
altiſſimus. Similiter ſi quis diceret, fuiſſe a macula
originali præſeruatam, non contradiceret
Cant.4. ei, quod dicitur: Tota pulchra es amica mea.
Verum, vt ego exiſtimo, ex ſenſu myſtico poteſt
interdum neceſſarium argumentum duci: qua

de

de re postea. Postremo, cum iam per Cōcilium Tridentinum decretum sit, quænam editio pro canonica scriptura haberi debeat, nimirum vetus, & euulgata latina ab Ecclesia Romana approbata, ea propositio pro hæretica habebitur, quæ sit huic æditioni contraria. Quod vero ad traditiones attinet, hæc obseruanda sunt. Primum, illa traditio censetur verbum Dei, ac proinde fidei regula, quæ verbo non scripto data fuit a Christo apostolis, qui alijs postea tradiderunt. Quo modo imaginum adoratio, aliquorum sacramentorum formulę & alia multa, quæ recensere longum esset, traditione tenentur. Hæc, si quis negaret, non minus in fide erraret, ac is, qui ea nō crederet, quæ in verbo scripto habentur. Deinde, non solum ad diuinas traditiones pertinent, quæ Christus Apostolos verbo tenus docuit, sed etiam quæ Apostoli diuino spiritu illustrati, tanquam dogmata perpetuo in Ecclesia retinenda statuerunt. Vt, quod aqua in sacrificio missæ sit permiscenda vino: quod baptismi aqua debeat esse sacro oleo permixta, & id genus alia, quæ ita debent haberi firma, ac ea, quæ Christus suo ore docuit. Verum, huc non pertinent illæ Apostolorum constitutiones, quas sanciuerunt, vt Ecclesiæ pastores, quæ dispensationem recipere possunt: Vt illa de bigamo in Episcopum non ordinando. Quare, ad hoc genus traditionis requiritur, vt id, quod traditur sit perpetuo duraturum, cuius-

Infra l. 5. Seß. 4.

Cap. cum Martæ de celebrat. Missarū.

Ext. de Bigam. non ordin.

modi non fuit decretum illud Apostolicum de
Act.15. abstinendo a sanguine & suffocato. Postremo, traditio non debet esse dubia: vt illa, An olim Apostoli baptizauerint in nomine Christi tantum: an balsamum sit necessaria materia sacramenti confirmationis: an quadragesimale ieiunium sit a Christo, an vero ab apostolis institutum: de quibus, citra hæresis notam, affirmare, vel negare licet. Quod attinet ad decreta Pontificum, hæc animaduertenda sunt. Primum, opus est vt Pontifex decernat aliquid, prout in Cathedra Petri residet, quatenus oues pascit, & fratres confirmat, in ijs, quæ ad fidem & mores pertinent, in quibus decernendis errare minime potest. Deinde, in ea constitutione Pontifex nõ errat, in qua facienda pendet a Spiritu diuino: in alijs vero, in quibus pendet a prudentia, & iudicio, & testimonio humano errare potest: vt in ferenda aliqua censura, in dispẽsatione alicuius matrimonij, & in similibus: in quibus aliter sentire licet, absque hæresis periculo. In quo tamen genere non reponerem, vt quidam faciunt, sanctorum canonizationem, licet ad eam conficiẽdam humanum testimonium requiratur: cum hæc materia, quod negari nullo modo potest, ad mores pertineat. Quo loco obseruandum est, tria esse genera earum rerum, quę a Pontifice in Ecclesia fiunt. Quædam sunt, quæ non pertinent ad materiam fidei, vel morum, vt sunt dispensationes, distributio beneficiorum, & quæ

ad politicam Ecclesiæ gubernationem referuntur. Quædam ſunt, quæ affinitatem habent cum ijs, quæ ſunt fidei & morum; vt grauiorum criminum reſeruatio, cæremoniarum circa ſacramentorum adminiſtrationem inſtitutio. Quædam poſtremo ad fidem & mores proxime pertinentia: vt iudicare de vera ſcriptura, leges ad ſtatum ſpiritualem Ecclesiæ neceſſarias condere, & ſimilia. Si quis ergo non approbaret, quæ ſunt prioris generis, nõ eſſet hæreſis inſimulandus, vt is qui negaret, quæ in ſecundo & tertio genere continentur. Ad hæc, animaduertendum eſt, in illis decretis non poſſe Pontificem errare, quæ pertinent ad mores neceſſarios toti Eccleſiæ: ita vt in inſtitutione cõſuetudinũ particularium Eccleſiarũ non habeat ita ſpiritum aſſiſtẽtẽ, vt errare nequeat. Vt ſi aboleret ritus Ambroſianos circa miſſarum ſolemnia: & aliqui ritus permittuntur in Eccleſia orientali, qui in occidentali non concederentur. Itaque, vt quidam ſcribunt, in inſtituendis, & abolendis priuatis moribus poteſt contingere, vt Pontifex erret: & in his oppoſitum ſentire non eſſet hæreticum. In hoc genere non debet reponi, ni fallor, Religionum approbatio, cum proxime materiam ad mores pertinentem, contineat. Inſuper, notandum eſt, non omnia, quæ in aliquo Pontificis decreto habentur, eſſe fide tenenda, ſed ſolum id, quod principaliter, & ex profeſſo eſt definitum, cum in acceſſorijs poſſit errare: quo fit vt

Dam. Roſ.

propositio, quæ huic rerum generi contradicit, non sit hæretica, vt ea, quę aduersatur ijs, quæ ex intentione decernit. Vt ecce, Nicolaus respondens ad consulta Bulgarorum, statuit ex intentione baptizatum ab Iudæo non esse rebaptizandum: sed tanquam accessorium, subiecit, valere baptismum administratum in nomine Christi tantum: cui, si quis sese opponeret, non erraret, immo, vt arbitror, bene cum Origene, Basilio, Dydimo, Theophilacto, Damasceno, Cyprianoq; sentiret. Itaque, cum multa in decretis conficiendis, disputando, digrediendo, explicando, & probando Pontifices dicant, non habent in omnibus Spiritum diuinum assistentem, sed in eo tantum, quod ex professo decernunt: poterunt itaq; in alijs errare. Postremo, Pōtifex in ijs, quę tanquam priuatus doctor iudicat, & docet, labi potest. Vnde, quod Cœlestinus, vt priuatus doctor, dixerat, altero cōiugum in hæresim labente, alterum ad alias nuptias cōuolare posse, Innocentius III. etiam, vt priuatus doctor, vt quidam scribunt, non approbauit: & ita non iudicialiter rem definiuit. Dixit enim Nos credimus, non autem, Nos definimus. Et Alexander III. dixit matrimonium ratum non dissolui per consequens consummatum, quamuis aliter a prædecessoribus fuisset iudicatum, non dixit, iudicialiter definitum. Quare, non quidquid in Pontificum decretis dicitur, est iudiciali sentētia definitum: nec quidquid in volumine

De cōs. d. 4. A quodam.

Cap. licet de spons. duorum.

lumine iuris canonici habetur, id totum eſt tanquam fidei dogma tenendum; ſed diligenter animaduertẽdum eſt, an ſub pœna anathematis mandetur, ne quis contrariũ ſentiat: an ſi quis, hoc, vel illud fecerit, cenſeatur ratum, vel non ratum: an damnentur pertinaciter tenentes, a Pontificibus damnata: an vniuerſis, tanquam fidei dogma, tenendum proponatur: an aliquid aſſeratur tanquam Euangelij & Apoſtolorum doctrinæ conforme, an vero tanquam eis oppoſitum reijciatur. Ex his itaque loquendi formulis, videndum eſt, quid tanquam fidei dogma recipiendum, quidve tanquam fidei repugnans reijciendum ſit: vt iuxta hanc regulam, quæ propoſitio ſit hæretica ſtatuere poſſimus. Circa concilia, illud primum notandum occurrit, ea ſolum aliquid de fide certo continere, cui repugnare ſit hæreticum, quæ fuerint a Romano Põtifice approbata, ſiue ſint uniuerſalia, ſiue prouincialia, ſiue diœceſana. Deinde, in ijs rebus hęc concilia rem de fide ſtatuunt, in quibus pẽdent a diuino motu, non autem in ijs, in quibus ab iudicio humano. Nam, ut Innocentius III. ſcriptum reliquit, Iudicium Eccleſiæ nonnunquam opinionem ſequi, quam & fallere, & ſæpe falli contingit. Poſtea, notãdum eſt, ea in quibus dicta cõcilia errare non poſſunt, eſſe ſolum, quę ad fidem & bonos mores, ad animarum ſalutem neceſſarios, pertinent. Quare, propoſitio contraria alijs rebus, quæ in præfatis concilijs

De hære. cap. cum Chriſtus ca. ſi quis de bap. & eius effec. Leo X. in bulla.

Cap. a nobis de ſententia exc.

ſtatuuntur, hæretica cenſeri non debet. Præterea, illud putatur determinatum tanquam fide tenendum, quod vniuerſali Eccleſiæ ſeruãdum proponitur, aut ab vniuerſali Eccleſia ſeruari debet: in quo rerum genere approbata Concilia non errant. Multa huiuſmodi habentur in Concilio Tridentino ſeſſione vigeſimaquincta de Regularibus, & Monialibus. Ad hæc, videndũ eſt, an id, quod a Concilio definitur, ſit principaliter intentum, vt ſupra de conſtitutionibus Pontificum admonuimus. Vnde cum in ſecũda Synodo Nicæna, vbi agitur de imaginũ adoratione, ſit mentio de Angelis, diciturq; eos pingi poſſe, quod corporei ſint, hoc non eſt fide tenendum, cum id ex propria intentione non decernatur: nec etiam in Cõcilio Lateranenſi ſub Innocentio III. contrarium ex profeſſo ſtatuitur. Poſtremo, obſeruandum eſt, an id, quod a Concilio definitur, definiatur firma fide tenendum, an vero tanquam probabilius, & veritati conformius. Huc pertinet id, quod in Concilio Viennenſi dicitur de infuſione habituum in baptiſmo paruulorum: & illud Concilij Tridentini de confeſſione peccatorum ante cõmunionis ſumptionem, ſi ſacerdotis adſit copia; cuius contrarium ſolummodo ſub pœna excommunicationis damnatur. Quare, hic etiam animaduertendi ſunt illi loquendi modi, quos in decretis Pontificum obſeruandos eſſe diximus: Si cõtrarium aſſerentes, tanquam hæretici, damnentur:

Cap. Firmiter de ſum. trin. & fid. cat.

Clem. de ſum. trin. & fid. cat.

Seſſ. 13. cap. 11.

tur: si dicatur, Anathema sit: & si quid tanquã fidei dogma firme ab omnibus tenendum proponatur. Et hæc breuiter circa scripturam, & Pontificum, conciliorumq; decreta, vt quæ sit hæretica propositio percipi queat, adnotasse sufficiat: quibus libro sequenti, cũ de locis theologicis agemus vtemur: quæ omnia potuissem copiosius tractare, ni breuitati studerem.

An communis sanctorum patrum consensus faciat propositionem hæreticam. Cap. XIX.

NVNC, quoniam de communi sanctorum patrum consensu dubitari solet, an faciat propositionem de fide; hac de re nobis disputandum, atque quo pacto eorum auctoritas propositionem hæreticam faciat, explicandum est. Quod autem communis patrum opinio non sit tanti momenti, vt faciat aliquid de fide, his posset rationibus demonstrari. Primum, ipsorum Patrum testimonijs, cum id ipsimet affirmare videantur: nam Hieronymus aliquando scripsit solos Apostolos vera dicere, alios vero tractatores interdum aberrare: & Augustinus, nullorum disputationes, quamuis catholicorum, & laudatorum hominum, nos ita venerari vult, vt nobis nõ liceat, aliquid in eorum scriptis improbare, cum aliter senserint, quam veritas habet: aitque, Talis ego sum in scriptis aliorum, quales volo esse intellectores meorum. Quam doctri-

Distin. 9. can. Ego solis.

D. 9. cap. Neque.

Lib. 2. de bap. cōtra Don. c. 3. Episto. 7. 48. & 111.

nam varijs in locis maximæ auctoritatis pater nos constanter docuit. Idem docet diuus Thomas in articulo octauo in responsione ad vltimum; vbi ait ex doctorum auctoritate non duci argumentum necessarium. Deinde, sancti patres in multis rebus communiter consentiūt; & tamen oppositum sentire, non censetur hæreticum; igitur eorum auctoritas non est tanta, vt rem faciat de fide. Antecedēs patet, in hac propositione, Angeli sunt corporei, quam multi patres tanquam veram tradiderunt: & tamen contrarium verius, immo simpliciter verū esse censetur. Similiter communis consensus patrum tenet nō omnia simul a Deo a principio mundi facta fuisse; & tamen Augustinus oppositum sine errore defendit. Similiter, vt Turrecremata, Caietanus, & Vandellus scribunt, communis est antiquorum patrum sententia, beatam Virginem conceptam fuisse in originali peccato; & tamen nunc cōtrarium tanquam magis verum, cum pietate tenetur. Et horum similia multa alia possent afferri exempla. Denique, singuli patres errare possunt, quod nemo prudens negaret; igitur & omnes simul: ergo quantumuis conueniant, nihil nobis, tanquam certa fide tenendum, statuere possunt. In hac difficultate, quidam existimarunt contra communem sanctorum opinionē nos posse sine errore aliquid affirmare: ita Petrus Abaylardus referente Bernardo, & Vuiclephus, vt Vualdensis scriptum reli-

Origen. August. Basil. Bernar. serm. 6. in cant.

Epis. 190. Lib. doct. fid.

reliquit. In eadem ſententia olim fuerunt Arrius, Neſtorius, & Eutyches. Noſtris etiam temporibus multi hæretici qui parum auctoritati patrum tribuunt, idem exiſtimant. Et dominus Caietanus, vir alias doctus, & pius, initio ſuorum commentariorum in Geneſim, auſus eſt dicere, licere nouam ſcripturæ expoſitionem contrariam communi antiquorum patrum explicationi, afferre; idq; ea ratione nixus, quod Deus expoſitionem ſacræ ſcripturę ſenſibus antiquorum doctorum non alligauerit. Contrariam ſententiam communiter omnes ſcholaſtici doctores defendunt, eo modo, quem nunc explanabimus: quę proculdubio doctrina, tanquã veriſsima, conſtanter retinenda eſt. Vt autem hæc dubitatio explicetur, primum animaduertendum eſt, non eſſe hoc loco diſputationem de conſenſu, ſiue auctoritate aliquorum tantum doctorum, vel etiã multorum, a quibus aliqui alij diſſentiant, ſed omnium ſimul, & quidem eorum, quos Eccleſia tanquam probatos admittit, & quorum auctoritate, & ſcriptis vti ſolet. Qui autẽ ſint probati ſcriptores, poteſt cognoſci partim ex canone Sancta diſtinctione decimaquincta, partim ex capite Glorioſus, de venerat. ſanctorum libro ſexto, ac etiam ex capite, Ne innitaris de conſtitutionibus. Deinde, ex locis proxime citatis animaduertendum eſt, non omnia, quæ in patrum ſcriptis leguntur, eſſe huiuſmodi, vt ſint certa fide credenda, vt ea, quæ in libris canonicis

Turrecrema. Alb. Alphon. a Caſtr. Mag. can. Bannes Fran. Zumel. Dam. Ro. Iac. Simã. Epiſ. Pac.

Innoc.

Diſtin. 9. cano. Ego ſolis.

canonicis habentur, licet quidam ineptiſſimè contra ſenſerint; ſed ſolum ea, quæ tanquam dogmata fidei contra hæreticos retinenda eſſe docuerunt. Itaque in eorum monumentis triplex doctrinæ genus diſtinguere poſſumus: vnũ, quod mere ſpectat ad humanam philoſophiã: alterum, quod in rebus quidem ſacris continetur, ſed tamen eiuſmodi ſunt res, vt in ijs nihil tractetur, quod proxime fidei materiam includat: vt ſi quæreretur, vter fuerit præſtantior propheta, Moyſes an Dauid; vtra ſit nobilior operatio, diuinæ maieſtatis contemplatio, an amor? tertium, quod continet rem ad fidem & bonos mores pertinentem: vt, an Pater & Filius ſpirent Spiritum ſanctum: an pœna damnatorum ſit futura perpetua: an ſimplex fornicatio ſit graue peccatum: & de hoc poſtremo rerum genere eſt dubitatio. Poſtremo notandum eſt, inter multa alia diſcrimina, quæ ſunt inter ſcriptores canonicos, & ſanctos patres, illud eſt, quod illi, etiam ſinguli, & in ſingulis rebus, quas tanquam diuini Spiritus ſcribæ exarabant, errare non poterant: hi vero non in ſingulis rebus, vt eſt dictum, neque ſinguli, ſed omnes ſimul: ita vt, tunc ſolum eorum auctoritas poſſit facere rem de fide, quando omnes vno eodemque conſenſu, aliquid fide tenendum eſſe docent: quo fit, vt ſi qua in re inueniantur diſcordes, eorum auctoritas non ſit indubitata. Vt exempli gratia in declaratione huius ſcripturæ diuinæ

loci,

loci, Pater maior me eſt, an debeat intelligi ratione Patris ſecundum diuinitatem, dantis auctoritate, quo modo aliquando Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Nazianzenus, Baſilius Magnus, Auguſtinus, Hilarius, Gregorius Beticus, & vt alios omittam, Damaſcenus, intellexerunt. an ratione Filij ſecundum aſſumptam humanitatem. Ad hoc etiam vt patrum auctoritas ſit irrefragabilis, debent id, quod affirmant, aperte, conſtanterq; aſſeueraſſe; ita vt ipſorum verba aliam expoſitionem non patiantur, nec aliter alibi ſenſerint, niſi quod dixerant, retractauerint. Poteſt autem hic communis patrum conſenſus conſiderari, vel in explanatione alicuius loci ſacræ ſcripturæ, vel in comprobatione alicuius dogmatis ad fidem pertinentis, & quod de vno dictum fuerit, idem de alio intelligendum erit. His ita adnotatis, has ſtatuo ſuper re propoſita conclusiones. Prima concluſio: In rebus philoſophicis, & ad humanas ſcientias pertinẽtibus a communi conſenſu patrum, cum ratione, diſſentire licet. Primum, quoniam in his rebus tantum eorum valet auctoritas, quantum ratio, qua innixi, aliquid affirmant. Deinde, quia non omnes fuerunt valde erudit in humanis doctrinis, cum magis in diuinis, quã in profanis libris legendis fuerint verſati. Secunda concluſio: Valde periculoſum ac temerarium eſt, a patrum doctrina in rebus, quæ ad noſtram religionem pertinent, velle recedere. Nam, vt ait Auguſtinus,

Ioan. 14. L.2. Theſ. c.3. Orat.1. de Filio. Li.1. cõt. Eun. Li. de fide & ſymb. Lib. 9. de trin. L. de fide. Lib.1. c.9.

L. de vtil. cred. c. 17 stinus, si vnaquęque disciplina, quanquam vilis, & facilis, vt percipi possit doctorem requirit, quid temerariæ superbię plenius, quam diuinorum sacramẽtorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere? Et, vt Hieronymus scribit, Epist. 5. d. 37. Relatum. scripturæ sanctæ intelligentiam absque Dei gratia, & maiorum doctrina, sibi imperitissimi vendicant. Oportet, inquit Clemens Romanus, ab eo intelligentiam scripturarum discere, qui eam a maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat: vt ipse possit ea, quæ recte susceperit, competenter asserere. Quare, auctore Cap. 1. cęl. hier. Dionysio, ad sanctissimas scripturarum intelligentias, prout illas a patribus accepimus, contuendas pro viribus pergamus. Et quoniam hæc conclusio, ex ijs, quæ in confirmationẽ tertię cõclusionis dicemus, manifesta fiet, nihil est necesse, vt eam pluribus comprobemus. Tertia conclusio: Contra communem, constantem, certumque antiquorum patrum consensum in explicatione sacræ scripturæ, & in re pertinente ad fidem, recedere, & contrarium affirmare, facit propositionem hæreticam. Probatur primum hæc conclusio nonnullis diuinæ scripturæ testimonijs, ex quibus euidenter colligitur. Verba sapientium, inquit Sapiens, sicut stimuli, & Eccles. 12 quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore vno: his amplius fili mi, ne requiras. In quem locum hæc scripta reliquit Hieronymus. Exceptis his verbis,

bis,quæ ab vno paſtore data ſunt,& concilio,atque conſenſu probata ſapientium, nihil tibi védices, maiorum ſequere veſtigia, ab eorum auctoritate non diſcrepes. Vnus itaq; paſtor Deus eſt,qui per magiſtros nos docet, a quibus nõ eſt diſcrepandum. Quid hic diceret dominus Caietanus? Alio loco,idem ſapiens,hæc nos ſapienter admonet. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt a patribus ſuis: quoniam ab ipſis diſces intellectus, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum. Huc pertinent illa Chriſti domini verba: Qui vos audit,me audit: qui vos ſpernit,me ſpernit. Paulus ad Epheſios capite quarto ait, Deũ dediſſe Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij,in ędificationem corporis Chriſti. Et ne plura diuinæ ſcripturæ loca afferam, cenſendum eſt impletũ fuiſſe vaticinium illud Iſaiæ, quo Deus pollicitus eſt, ſe tales daturum Eccleſiæ doctores, qui eam doctrina veritatis paſcant: quod tunc certe cõtingit, quando omnes in ijs rebus conueniũt, quæ ad populos paſcendos pertinent. Secundo, eadem concluſio probatur Romanorum Pontificum conſuetudine, qui hæreticos patrum auctoritate damnarunt. Hac ratione Agatho confirmauit ſide eſſe tenendum, in Chriſto duas eſſe voluntates. Martinus Primus eos condemnauit,qui ſecundũ ſanctos patres non reſpuunt,

Eccleſ.8.

Luc. 10.

1.Cor.12.

In Syno. Later.

&

& anathematizant nefandissimos hæreticos. Eadem ratione Clemens V. damnauit errorem cuiusdam dicentis, Christum non fuisse lanceã percussum, dum in cruce pendebat. Accedant tertio loco Cóciliorum testimonia. Concilium Ephesinum patrũ antiquorũ testimonio statuit
Cap. 3. contra Nestorium Christum non fuisse purum hominem: eorundem auctoritate Hispalense concilium in Christo duas voluntates esse decernit. In Trullana Synodo admonentur prælati, ne alia dogmata doceant, quam quæ ab Ecclesiæ luminaribus, & doctoribus accepere. Nicænum secundum anathemate ferit eos, qui patrũ
Sess. 8. doctrinam contemnunt. In Constantiensi dãnati fuerunt Vuiclephi articuli, quod essent a sanctis patribus reprobati. In Lateranensi sub
Sess. 11. Leone Decimo, mandatur omnibus, vt sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem Doctorum, quos Ecclesia, vel diuturnus vsus approbauit, legendoque hactenus recepit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent, nec quicquam ei ex proprio sensu contrarium,
Sess. 4. vel dissonum adijciant. In Tridentina Synodo definitur, ne quis contra vnanimem consensum patrum scripturam sacram interpretari audeat: etiam si huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Refert tandem Episcopus Pacensis, olim veteres Hispanos in quodam Toletano Concilio statuisse, omnes debere patribus cõsentire: quia omne, quod contra

contra ipsos sapitur, a rectæ fidei regula abhorrere sentitur, nec esse amplius cum illis contendendum, qui ab eorũdem Patrum dogmatibus ausi fuerint dissentire. Ideo recte ab Ecclesia statutum est, vt cum quis doctoratus insignia suscipit, profiteatur se nõ aliter sacram scripturã expositurum, ac patres faciunt. Quarto eandem veritatẽ qui posteriores fuerunt patres de prioribus loquendo, constanter nos docuerũnt. Et præter auctores supra citatos, Athanasius scripsit sententiam a maioribus confirmatam habere irrefutabilem fidei auctoritatem. Sophronius Patriarcha Ierosolymitanus vir magnæ eruditionis & auctoritatis, dãnauit, vt in sexta Synodo generali habetur, quorundam prauas scripturæ explanationes, dixitq; omnino necesse esse, non solum secundum sensum sequi sanctorum patrum dogmata, sed etiam eisdem vocibus vti cum illis. Ambrosius scribens ad Gratianum ait, seruemus præcepta maiorum, neq; hęreditaria signacula rudi temeritate violemus. Item, Hieronymus patrum auctoritate damnauit Heluidium asserentem beatam Mariam non esse Virginem: Alio loco scripsit, Non tam Ecclesiæ doctores docere, quã Deum in ipsis. Sunt & alia multa in diuo Hieronymo loca, in quibus eandem veritatem docuit, quæ breuitatis gratia omitto. Diuus Augustinus eadem ratione Pellagianos dicentes, præcepta legis sine Dei gratia seruari posse, damnauit. Et libro primo

Concil. Trid.

Orat. cõtra idola.

Act. 11. & 13.

In epi. ad Gal. c. 1.

In epi. ad Euagr. ad Paulin.

contra Iulianum, cum eius errores sanctorum patrum sententijs confutasset, hęc adiecit verba:
Et li. 2. cõtra eũdẽ. Audis omnes vno corde, vno ore, vna fide id ipsum dicere, & hanc esse catholicam fidem, non dissonante contestatione firmatam. Vnde colligere licet, qualis debeat esse patrum sententia, vt rem aliquam necessario probet. Aponius suis commentarijs in Cantica, dixit, scripturarum intelligentiam a patribus, & a Deo precibus petendam esse. Omitto hic Clementem, Alexandrinum, Epiphanium, Gregorium, & alios multos eiusdem ordinis patres, atque eandem conclusionem quibusdam rationibus confirmo. Primum, inter alia dona, quæ Christus dedit Ecclesiæ, vt ex Paulo discitur, fuerunt doctores ad consummationem sanctorum, id est, vt fideles per eorum instructionem perfecti euadant: in opus ministerij, id est, vt in credita sibi administratione operentur: vt non simus paruuli fluctuantes, & ne circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circũuentionem, id est, ne in errorem mittamur per hominum astutiam & nequitiam, circumuenti, & insidijs intercepti. Ergo, si doctores nobis dati sunt, ne decipiamur, ipsi consentiendo decipi non poterunt. Alias enim illud Isaiæ vaticinium verum non esset, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui a modo, & vsque in sempiternum. Deinde, Christi doctrina,

In proœ. de doctr. Christ.

Lib. 5. Strom.

Hæres. 61.

Lib. 28. mor. c. 9.

Ephes. 4.

Ioan. Gagn.

Cap. 59.

ctrina, non tam in ipsis scripturis, & in cortice literæ continetur, vt patres docent, quam in vero scripturarum sensu, ergo si sanctorum communis consensus posset errori esse subiectus, Ecclesia non haberet veram Christi doctrinam; quod asserere impium est. Postremo, fideles sunt obligati, ex Christi præcepto, credere doctoribus, quos ipse Ecclesiæ suæ dedit: ergo si hi possunt errare, male Dominus suis fidelibus cōsuluisset, & tota Ecclesia errare posset: quod si fideles suis præceptoribus fidem habere non deberent, tanquam de falsitate suspectis, iam cuiq; , eum quē vellet sensum, pro sua voluntate, sequi liceret; & ita Ecclesiæ vnitas dissiparetur, corpusq; Christi ad cuius perfectionem dati sunt doctores, dissolueretur. Quarta conclusio: Vt aliqua propositio contra sententiam patrum censeatur hæretica, debet esse cōtra sensum propositionis a patribus pronuntiatæ, quem facit secundum propriam terminorum significationem. Vnde, qui intelligit formationem Euæ solum allegoricè, vere contradicit propositioni, quam affirmant patres, dicentes intelligendam esse historice. Similiter, qui hanc sententiam, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. intelligeret solum de aqua mystice, aduersaretur patrum sententiæ, qui de vera aqua eam exponunt: in quo grauiter Franciscus Georgius errauit. Et hæc dicta sint pro resolutione huius difficultatis, quam latius pertractauimus, quoniam quæ hic diximus erunt

Hilar. August. Hier. Luc. 10. Gen. 2. Ioan. 3.

nobis vtilia pro disputatione de locis Theologicis, de quibus statim scribemus. Restat ergo vt argumenta in contrarium allata, dissoluamus. Primum, facile ex dictis soluitur: solum enim probat priuatam alicuius, vel etiam aliquorum patrum auctoritatẽ nihil necessario demonstrare; quod libenter cõcedimus. Et cum ipsi patres dicunt, alios posse errare, eos dãnare volunt, qui alios scriptores canonicis scriptoribus æquare solent. Secundum, solum concludit, in ijs rebus, in quibus non omnes consentiunt, vel in ijs, quæ nõ continent dogmata, vel mores, nos posse aliter sentire: quod etiam nos affirmamus. Tertium solueres, si concesso antecedenti, negares consequentiam: quia licet singuli queant errare, non tamen omnes simul: quoniam, cum in Ecclesiæ doctoribus, in ijs quæ ad mores & fidem pertinent, debeat esse diuinus spiritus, eo assistente, labi non poterunt.

De propositione erronea, hæresim sapiente, male sonante, scandalosa, temeraria, iniuriosa, & schismatica. Cap. XX.

EX ijs, quæ tribus capitibus fusius disputata sunt, quæ nam sit propositio hæretica, satis manifestũ esse existimamus. Ad alia igitur malarum propositionum genera explicanda, transitum faciamus: ac primum quidem quænam sit propositio erronea, quę proxime ad hęreticam accedit,

accedit,dicamus. Quod autem huiuſmodi propoſitio,ſit ab hæretica diuerſa,ex Concilio Conſtantienſe,vbi articulorum Vuiclefi,alij erronei, alij hęretici vocantur,ſatis aperte conſtat. Vt autem qua ratione hę duę propoſitiones diſcrepēt, aperiamus,notandum eſt,veritatem catholicam eſſe duplicem : alteram, quę iam ab Eccleſia determinata eſt,cuius oppoſitum affirmare,eſt hęreticum : alteram non dum determinatam, cui contradicere exiſtimatur erroneum. Hanc diſtinctionem innuit Auguſtinus libro ſecundo contra Pelagium, vbi ait, Alias quęſtiones eſſe contra fidem, alias vero pręter fidem : atque in ijs, quas, ſalua fide,ignorare poſſumus, ſine aliquo hęretico dogmatis crimine, nos etiam poſſe errare. Quare, propoſitionem erroneam ſic deſcriberes. Propoſitio erronea proprie ea dicitur, quę catholicę veritati, non adhuc tamen de fide terminatę, contradicit. Huiuſmodi propoſitionis exempla,hęc ſunt. Si quis affermaret beatam Virginem conceptam in peccato originali,vel ſine eo eſſe conceptam, eſſe hæreſim, aut peccatū mortale,eſſet erroneum : quoniam,hoc non eſt ab Eccleſia deciſum,ſed ſolum ſub excōmunicationis pœna prohibitum. Similiter,affirmare veſtem nuptialem eſſe ipſam fidem,nō autem caritatem ; cum id Mat. 22. non exprimatur. Item,Chriſtianum non poſſe intendere litē proximo, vt Lutherus affirmauit : iniurias & damna Chriſtianis omni ex parte eſſe ferenda,

Cap. 23.

Extrau. Graue nimis.

1. Cor.4. cum id non dicat Apostolus, ex cuius doctrina ista propositio deducitur. Est alia mala propositio, quæ dicitur hæresim sapiens, quæ sic describitur. Illa propositio hæresim sapit, quæ prima verborum significatione, quam verba ipsa præ se ferunt, sensum habet hæreticum: quamuis pie intellecta, sensum possit habere catholicum. Itaque ad huiusmodi propositionem conficiendã, requiritur, vt ex ipsa (alia veritate, quæ nulla ratione possit negari, posita) sequatur hæresis manifesta, & quod talis propositio, qualitercunque ad catholicum sensum pertrahi queat. Huius propositionis duas possumus cõstituere species: vnam, quæ hæresim sapiat manifeste, vt ea, quæ est contra fidei articulos, quos fide tenendos esse omnes norunt: alteram quæ sapit hæresim occulte, vt est ea, quæ est contra fidei dogmata solum viris doctis perspecta. Quarum propositionum hæc subijcio exempla. Si quis diceret, Dei Filius pati non potuit, sapit hæresim manifestã; In symb. quia prima facie opponitur articulo manifesto, quo confitemur, Passus sub Pontio Pilato: sed potest pie intelligi, hoc modo: Filius Dei secundum diuinitatem pati non potuit. Hæc vero, Christus est creatura, subolet hæresim arrianã, cum videatur affirmare Filium esse minorem Patre: sed pie explicari potest secundum natu- Damasc. ram humanam: quo modo explicandi sunt qui- Hieron. dam scriptores, qui interdum istam propositionem vsurpant. Quidam modernus scriptor in

suis

ſuis monumentis hanc propoſitionem reliquit, Luciferum traxiſſe ſecum tertiam partem angelorum iam beatorum: ſapit hæc propoſitio occultam hæreſim, ſuppoſita hac propoſitione de fide, Beatum non poſſe damnari: ſed iſta propoſitio, quamuis non ſatis commode, pie exponi poteſt, de beatitudine naturali; quod ſcilicet Angeli illi ſolum beati eſſent, quadam naturali beatitudine. Rurſus, hæ etiam propoſitiones hæreſim ſapiunt: Imagines, quæ adorentur, non ſunt faciendæ: ſolum id eſſe credendum, quod eſt in verbo Dei: ſolam fidem iuſtificare, & huius generis ſimiles, ex ſacris literis in prauum ſenſum deflexæ: quæ tamen, aliqua adiecta declaratione, ſaluari poſſunt. Eſt item alia propoſitio, quæ dicitur, Male ſonans, ſeu pias aures offendens: & eſt ea, quæ, licet nihil hæreticum guſtui ſapiat, quia offenſio non eſt ita grauis, vt guſtum, qui eſt ſenſus craſſior, quam ſenſus auditus, lædat: tamen auditum, qui eſt ſubtilior, offendit, dum quiddam ingratum & aſperum reſonat: vt ſunt huiuſmodi propoſitiones: Plures ſaluantur ex laicis, quam ex clericis: vniuerſitates & collegia hominum vanitate ſunt introducta: leguminibus & piſcibus venter inflatur, & ad concubitum redditur aptior. Alia item reperitur, quæ ſcandaloſa nominatur, & eſt ea, quę cum male ſonet, piaſque aures offendat, ſimul etiam ijs, qui eam audiunt ruinæ occaſionem præbet. Itaq; cum aliquid tale profertur, quod

Apoc. 12.

ſit aptum ad præbendam infirmioribus errandi anſam, ſcandaloſa oritur propoſitio. Vt ſi quis apud plebem incommoda ſacramenti confeſſionis recenſeret: vel religioſorum vitam minus honeſtam, manifeſtaret. Huc referenda ſunt obſcęna verba, & exempla, etiam ſi id non ſignificent, quod eſt turpe factu, modo ſit turpe dictu. Poſtremo, alia eſt propoſitio, quæ dicitur temeraria, & eſt ea, quæ inſolenter, & audacter contra eccleſiaſticam modeſtiam, abſq; vlla auctoritate aſſeritur. Itaque, ſi quis ſine ratione & maturo iudicio aliquid nouum & inauditum proferret, id, ad propoſitionem temerariam referri poſſet. Vt ſi quis diceret, iudicij extremi diem poſt annum venturum: Chriſtum poſt reſurrectionem per quadraginta dies manſiſſe in arca fœderis: Deum homini ſufficienter præparato non ſemper dare gratiam: paruulos poſſe alia ratione a peccato originali liberari, cum non adeſt baptiſmi ſuſcipiendi facultas: & huius generis alias propoſitiones aſſereret. His, iam explicatis malarum propoſitionum generibus, ſolent quidã alia duo genera ſubijcere: in quorum vno, ſchiſmatica, in altero iniurioſa reponitur propoſitio. Schiſmatica, quæ etiam ſeditioſa vocatur, eſt, quæ vnionem membrorum Eccleſię, vel vniuerſaliter, vel particulariter, quauis ratione tollit: cuiuſmodi ſunt hæ propoſitiones. Epiſcopus non eſt ſimplici ſacerdote ſuperior: Papa non eſt ſuperior ceteris epiſcopis:

Alfonſ. a Caſt.

malo

malo prælato non est obediendum: omnia bona sunt communia: per peccatum omnis amittitur potestas: subditi possunt pro suo arbitratu suos superiores peccantes redarguere. Propositio iniuriosa est, quæ alicui statui fidelium, vel alicui illustri personæ detrahit. In quo genere continentur multæ propositiones Ioannis Vuiclefi in Constantiense concilio damnatę: Vt sunt istæ: Qui ingreditur aliquam priuatam religionem redditur ineptior ad obseruātiam mandatorum Dei: Romana Ecclesia est Synagoga Satanę: Cardinales sunt ministri Antichristi: omnes de ordine mendicantium sunt hæretici, & dātes eis eleemosynas sunt excommunicati. Atque hæc de malarum propositionum varietate, & qualitate dicta sufficiant: ad quarum tamen maiorem intelligentiam, antequam huic capiti finem facio, vnum vel alterum adnotabo. Primum, hæ omnes propositiones, non sunt ita inter se disiunctę, vt vnius qualitas non possit alteri conuenire: quo fit, vt vna & eadem possit esse hæretica, scandalosa, schismatica, & iniuriosa, vt hæc, viuentes in aliqua priuata religione, non sunt de religione christiana. Hæc autem, qua quidam concionator alias doctus, & fama celebris suam exorsus est concionem, Deus non fuit antequam mundus esset, fuit male sonans, scandalosa, & sapiens hæresim: quia potest exponi, Deum ante mundi molitionem nō habuisse relationem dominij ad creaturas. Deinde, omnes

hę propoſitiones ita ſunt a prudenti pioq; Theologo fugiendæ, ac ſi eſſent expreſſæ hæreſes: cũ non ſolum error; ſed etiam erroris ſuſpicio cauenda ſit. Poſtea, propoſitio erronea & ſapiens hæreſim, non ſolum ex ipſis verbis, perpendenda, ac iudicanda eſt, ſed etiam ex perſonarum, locorum, temporumque circunſtantijs. Præterea, circa temerarias propoſitiones, obſeruandũ eſt, eas hoc nomine notari, quæ ex impetu quodam, & ex contemptu regulę, quæ ſeruari in docendo & ſcribendo debet, proferuntur: quia, ſi quid inſolitum, & ſine auctoritate, pie tamen excogitatum, pietatis, & ſalutis fidelium zelo, adhibita modeſtia, proferatur, quod aliquam vtilitatem fidelibus afferat, pro temerario non erit habendum. Huiuſmodi ſunt multa, quę pij viri contemplationi dediti circa Chriſti paſſionem, vel aliquid aliud ſimile, veriſimiliter geſta, fuiſſe dicunt. Poſtremo, illud obſeruandum eſt, quanta cum cautela fidei dogmata, & res diuinas tractanti, ſit loquendum, ſcribendum, ac imprimendum: cum varijs modis in rebus diuinis explicandis errare contingat. Atque de his propoſitionibus hæc ſatis.

Libri Quarti Finis.

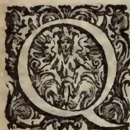
INTRODVCTIONIS In Sacram Theologiam,

Liber Quinctus:

De locis Theologicis, de diuinæ Scripturæ sensibus, & de Sacræ Theologiæ Auditore, atque Magistro.

Quid sit locus Theologicus, quotuplex, & quam sit vtilis & necessaria horum locorum notitia. Cap. I.

VANTVS sit locorum communium vsus, quantaque vtilitas, atq; necessitas, ij sane norunt, qui vel leuiter Dialecticam, & Rhetoricam attigerunt: cum hæ duæ facultates locorum communiũ tractationem sibi, diuersa tamen ratione, vendicent. Quorum locorum notitia qui caret, is quasi pauper & nudus incedit, & veluti inermis

Lege nostrum lib. de Inuẽt. cap. 1.

in

in arena literaria versatur. Is, si quid ei ad explicandum propositum fuerit, hæsitat, tempus ad cogitandum, respondendumq; sibi dari petit, cum difficultate aliquid statuit, & denique, quæ excogitauit ieiune & exiliter explicat. Quibus incommodis paucos inuenies in omni fere sciẽtiarum, ac artium genere, quod communes locos penitus cognitos, atq; tractatos non habeãt, qui non vehementer laborent. Et, vt de Theologo loquamur, qui scripturas diuinas in promptu nõ habet, qui in lectione sanctorum patrum non est versatus, qui summorum Pontificum & Conciliorum decreta non euoluit, qui denique ecclesiasticas traditiones & historias non lectitauit, is, vt leuiter dicam, infeliciter, in schola theologiæ versabitur. Et hinc est, quod multos videmus Scholasticos, a quibus, si quæ ab humana tantum philosophia mutuati sunt, repeteres, parum quid eis superesset: & si extraneis vestibus spoliares, vix eos agnosceres, an sint Theologi. Quare, omnem curam, cogitationem, & laborem huc omnes Theologiæ candidati conferant, vt suos locos communes penitus cognitos, atque tractatos habeant. Vt igitur in hac nostra Institutione nouos in acie Theologica tirones suis armis muniamus, & promptos expeditosque ad decertandum reddamus, cum superius de principiorum, quęstionum, ac conclusionum theologicarum natura, breuiter pro rerum magnitudine, egerimus; nunc eiusdem artis locos,

cos,quibus ad ſuas propoſitiones probandas vtitur, paucis, alias in opere de arte explicādarum ſcripturarum fuſius dicturi,explanabimus. In præſenti igitur tractatione duo potiſſime in ſingulis locis explicandis præſtabimus: primum loci vim atque naturam aperiemus: deinde cuiuſque loci vſum, id eſt modum, quo ex eo argumenta ducantur,indicabimus.Sed antequam ad ſingulos explicandos aggredimur, quid ſit locus theologicus, & quotuplex exponamus. Locus ergo Theologicus eſt ſedes, vnde argumenta ſumuntur ad probandam quæſtionem theologicam. Vel, eſt communis quædam nota,cuius admonitu, quid in re theologica probandum ſit, poteſt inueniri. Cur id, vnde ſumuntur argumenta, locus, ſedes, & nota dicatur, ex ijs, quæ Dialectici ſcripſerunt, intelligi poteſt: id ad rem noſtram nihil. Loci theologici ſunt numero decem, vt communiter docetur: auctoritas ſacræ ſcripturæ,apoſtolica traditio,auctoritas vniuerſalis Eccleſiæ,Romani Pontificis teſtimonium, Conciliorum approbatorū decreta,antiquorum Patrum & Eccleſiæ doctorum communis conſenſus: Scholaſticorum ſententiæ,quibus Iuris Pontificij peritorum adiungitur auctoritas,naturalis ratio,philoſophorum opinio, quibus accedit iuris Cæſarei conſultorū auctoritas; ac demum eccleſiaſticæ, & humanæ hiſtoriæ teſtimonium. Hi loci varie diuidi poſſunt: primū, alij ſunt proprij & intrinſeci huic facultati,

Cicero. Rodol. Arige. Lege noſtrum lib. de Inuēt.

Melch. cano.

facultati, vt omnes septem priores: alij extrinseci, & alijs artibus communes, vt alij tres posteriores. Deinde, alij sunt qui sola auctoritate nituntur, vt sunt omnes, octauo excepto, qui a ratione sumitur. Rursus alij necessario rem aliquam fide tenendam esse demonstrare possunt, vt omnes sex priores: alij vero non ita. Quare locus ab auctoritate Scholasticorum est quidem proprius, sed nihil fide tenendum esse, se solo, demonstrat: habet tamen maiorem vim, quam alij posteriores. Qua autem ratione inter se distinguantur, cum de singulis agemus, planum fiet. Ex his autem omnibus locis, præcipuam vim habet, locus ab auctoritate diuina immediate aliquid reuelante. Quod autem Theologia quosdam priuatos locos ab humanarum artium locis, diuersos habere debuerit, manifestius est, quam vt lõga probatione indigeat. Nam, cum sit scientia alterius ordinis, etiam locos alterius rationis eam habere oportuit: cum loci debeant esse maxime accommodati, & apti illi facultati, cui inseruiunt. Cur autem locus ab auctoritate, & maxime diuina, primus habeatur, ex eo fit, quod hęc doctrina, ratione suorum principiorum, Deo dicenti & reuelãti innititur. Sed roget aliquis, cur diuus Thomas in prima quæstione primæ partis articulo octauo solum mentionem fecit de tribus locis theologicis, & alios omisit? Dicerem, diui Thomę propositum in eo articulo non fuisse tradere cognitionem

loco-

locorum theologicorum, ſed ſolum docere ſacram Theologiam argumentatione vti: & reſpondens ad argumenta, indicauit quibus locis potiſſimum vtatur, & vnde neceſſario, & vnde probabiliter argumēta petat. Adde etiam, quod ceteri loci ab ipſo prætermiſſi, ad illos tres reuocari poſſunt: ad auctoritatem ſcripturæ, locus a traditione, & ab eccleſiæ, pontificum, conciliorumq; auctoritate: ad locū a teſtimonio patrū, locus ab auctoritate ſcholaſticorū, philoſophorum, & hiſtoriarū. Expoſitores autem diui Thomę de quibuſdam locis hic fuſius agunt, de alijs alibi, de alijs nullibi: & alij plures hic exponunt, alij pauciores, alij nullos. Inter ceteros autem Melchior Cano integrum volumen copioſe ornateq; primus omnium de locis theologicis nobis ſcriptum reliquit: ex cuius tamen ſcriptis ob longā diſputationem, & multarum quæſtionum varietatem, poſt multos labores, vix aliquis, etiā bene eruditus, vim, naturam, vſumque horum locorum perciperet. Nos vero, quæ ad hoſce locos cognoſcendos, internoſcēdos, & ad vſum traducendos pertinent, breui faciliq; methodo pro capacitate eorum, qui de nouo ad ſtudia theologica accedūt, explicabimus: ex qua explicatione tantū vtilitatis noſtros lectores percepturos eſſe confidimus, quantū ex longiſſima auctoris citati tractatione, quod ad rem ipſam attinet, perciperent. Sed quæret de nobis hoc loco quiſpiam, ſi omnes fere theologi agentes de natura Theologiæ,

logiæ nihil de his locis dixerunt; & si vnus, vel alter ex ijs, qui hanc materiam hoc loco tractarunt, non omnes explicarunt, cur tu & hic, & de omnibus disserere vis? Expedita est responsio: quoniam nos, id, quod nemo hactenus fecit, absolutam quandam Theologię cognitionem tradere, & nouos huius doctrinæ auditores, ad ea omnia, quæ in hac disciplina traduntur, percipienda, idoneos reddere volumus. Meo autem iudicio, non erit omni ex parte idoneus auditor, qui principiorum naturam, & locos, fontesque, vnde hæc disciplina emanat, & suas deducit argumentationes, & quantum momenti rationes ex his locis ductæ habeant, ignorauerit. Nanq;, sine horum locorum notitia, quæ ratio necessario concludat, quæ probabiliter, quæ sophistice, & quod magni interest, propositionum siue cõclusionum qualitates, percipiet nemo. Male introducitur miles in aciem inermis: male tractatur ea ars, ab eo, qui eius instrumẽta ignorat, aut si nouit, vsum non tenet. Et denique, vt supra scripsimus, hæc nostra introductio est veluti quædam priuata logica, seu pædia ad vniuersam de Deo scientiam: ac proinde de locis, & quidẽ de omnibus, nobis disputandum fuit. Et vt breui concludam, qui hos locos ignorat, theologiæ principia ignorat: quo nihil potest de eo, qui ali quam artem profitetur dici, aut excogitari ineptius. Debent itaque, & omnes, & a principio argumentorũ sedes & notæ, bono futuro Theologo,

logo, esse cognitæ atque perspectæ, vnde ad veritates confirmandas erroresq; refellendos propria & idonea promere argumenta possit. Non erit itaque a nostro instituto vllo modo aliena hæc tractatio. His hunc in modum expositis, rem ipsam aggredior, atque primum de loco au ctoritatis scripturæ disputationem instituo.

De loco auctoritatis sacræ scripturæ: vbi docetur quid sit scriptura, ac etiam nonnullæ animaduersiones ad huius loci notitiam necessariæ, traduntur. Cap. II.

VT eam methodum, quam nobis seruandã esse in hac tractatione diximus, sequamur, primum propositum locum hunc in modum describimus. Sacra scriptura est doctrina de rebus diuinis a Spiritu sancto non humano more inspiratis, eiusdemque afflatu absque vllo errore in communem Ecclesiæ vtilitatem conscripta. Dicitur doctrina de rebus diuinis, vt distinguatur a doctrina humana: dicitur scripta, ad differentiam eius diuinæ doctrinæ, quę verbo non scripto, sed traditione habetur: dicitur a Spiritu sancto inspiratis, quia sacri scriptores nõ scribebant, nisi Spiritu sancto reuelante, vel ad res iam notas scribendas instigante. Erant enim eorum linguæ tanquam calamus scribæ velociter scribentis. Dicitur, non humano more, id est, nulla adhibita diligentia, vel inquisitione huma

Psal. 44. 1. Pet. 1. Ioan. 14.

na, vt diſtinguatur a decretis Conciliorum, & ſummorum Pontificum, in quibus aliquid, aſſiſtente Spiritu diuino, fide tenendum ſcribitur, ſed non ſine inquiſitione & diligentia humana, vt infra docebitur. Dicitur, eiuſdemq; afflatu, quia Spiritus diuinus ſacris ſcriptoribus non modo res, cum erant occultæ, ſed etiam verba ſuggerebat, vel ſaltem quibuſdam in locis, ni ſingula verba ſubminiſtrabat, ita tamen aſſiſtebat, vt in verborum delectu & contextu errare nullo modo poſſent. In quo etiam ſcriptura ſacra differt a Conciliorum, & Pontificum decretis; vbi Spiritus Dei ſolum ad ſententiæ definitionem, non ad ſcriptionem, concurrit. In poſtremis verbis cauſſa formalis, ac finalis huius doctrinæ manifeſtatur, quæ eſt, communis vſus & vtilitas totius Eccleſiæ. Ex hac allata & explicata deſcriptione, nonnulla colligere licet, ex quibus magis huius doctrinæ vis, atque natura nobis plana fiet. Colligitur itaque primum, quę ſint huius doctrinæ conficientes cauſſæ, quæ ipſa deſcriptione continentur: efficiens eſt diuinus Spiritus: materia, ſunt res diuinæ: forma conſiſtit in modo, quo dictata & ſcripta fuit, ac etiã in certitudine: finis, quod ſit ſcripta in communem fidelium vſum. Deinde, quidquid eſt in hac ſcriptura eſſe veriſſimum, & certa fide tenẽdum: ita vt in ea nullum prorſus ſit, vel leuiſſimum mendacium, ac proinde nulla vera contradictio. Poſtea, in ſcriptura nullum eſſe verbum otioſum,

Aug. li. de mor. Ecc. cap. 48. & Epiſt. 8. & 9. ad Hier.

otiosum, nihil superflui, aut diminuti, cum sit proxime a Deo dictata, cuius opera sunt perfecta. Quo fit, quod pie, & docte libro tertio de doctrina Christiana monuit Augustinus, vt huic doctrinæ nihil addendum, aut detrahendum sit. Quod si hic quæras, vbi nam hæc doctrina, & quibus in libris contineatur; dicerem primo, præcipue contineri in corde Ecclesiæ: deinde in ijs libris, qui vocantur canonici, hoc est, regulares; sic appellati, quod nobis dati sint pro regula recte sentiendi, atque viuendi. Neque omnes libri qui in Biblijs continentur, canonici putantur, nec similiter quęcunque versio pro canonica habetur, sed in ijs, & ea, quos, & quam Romana approbat Ecclesia, nimirum in veteri, & vulgata editione. Libri autem, qui tanquam canonici approbantur, sunt isti. Testamenti veteris, quinque Moysis, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Rut, quattuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ Primus, & Secundus, qui dicitur Neemias, Thobias, Iudith, Hester, Iob, Psalterium Dauidicum cẽtum quinquaginta psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, id est, Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, Primus, & Secundus. Testamenti

Bas. hom. 10.

Cap. 4.

Cõci. Tri. sess. 4.

noui, quattuor Euangelia, ſecundum Matthæũ, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apoſtolorum a Luca Euangeliſta conſcripti: quatuordecim Epiſtolæ, Pauli Apoſtoli ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, duæ ad Theſſalonicenſes, duę ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apoſtoli duæ, Ioannis Apoſtoli tres, Iacobi Apoſtoli vna, Iudæ Apoſtoli vna, & Apocalypſis Ioannis Apoſtoli. Neque hic a me expectes pręter rem, diſputationem de ſingulis ſingulorum librorum ſcriptoribus, de verſionum varietate, earumq; auctoribus: cum his de rebus alibi integris libris iam ſcripſerim: nec hic ſit proprius locus diſſerendi de hac materia. Vt autem modum argumentandi ex hoc loco melius explicemus, aliqua prænotare neceſſe eſt. Primum, cum in hac ſcriptura non modo verba, ſed etiam res ipſæ aliquid ſignificent, hinc eſt vt duos in ea ſenſus, ex communi ſanctorum patrum ſententia, reperiãtur: vnus qui dicitur literalis, ſiue grammaticalis, qui oritur ex ipſa verborum ſignificatione: alter qui ſpiritualis, ſiue myſticus nuncupatur, qui naſcitur ex rerum ſignificatione. Exempli
Ioan. 19. gratia, hic locus: Os eius non comminuetis: in priore ſenſu intelligitur de agno paſchali, in altero vero de Chriſto in cruce poſito, cuius crura non erant frangenda. Solet autem eſſe inter doctores dubitatio, an ex vtroque ſenſu efficax

argu-

argumentum sumere liceat, de quo postea quid sentiendum sit, statuetur. Deinde, animaduertendum est, non omnia, quæ fidelibus sunt ad salutem necessaria in his libris cõtineri, nisi aliqua ratione implicite: ita vt existimandum non sit, ea tantum esse probanda & retinenda, quæ in his codicibus sunt scripta, & ea reijcienda, quæ in illis non habentur, vt planius in secundi loci explanatione dicam. Postea, obseruandum est, vt cum volumus argumentum ex scriptura ducere, diligenter verborum vim ac proprietatem spectemus, ac diligenter perpendamus antecedentia & consequentia, ne statim simplici verborum sono moti, velimus argumentum ducere, quod verba aliquid ad rem nostram accommodatum, sonare videantur. Vt ecce, si ad probandum beatam Virginem non esse conceptam in peccato originali, adduceres, cum quibusdam, illud psalmi, Quæretur peccatum illius, & non inuenietur: cuius loci hæc est sententia; tanta est in peccatore peruersitas, vt etiam si de eius peccato inquiras, se nihil peccasse dicat, & nullius peccati se accuset. Qui aliter faciunt, indigne scripturam tractant, sæpe labuntur, & male apud catholicæ Ecclesiæ hostes audiunt. Postremo, animaduertendum est, quod licet omnia quæ sunt in diuinis literis sint certissima, & eiusdem prorsus momenti atque auctoritatis; tamen non est existimandum, quin varie ex ea argumentari con-

Psal. 9.

tingant, ita vt argumenta ex ea ducta, ob nostri ingenij imbecillitatem, vim non habeant parem. Itaque, vt ex alijs quoque libris necessario, probabiliter, & sophistice argumentamur, ita etiam ex diuinis literis: idque vel ex eo patet, quod ex vno eodemque loco catholicus, vel necessario, vel probabiliter disputabit, hæreticus vero sophistice; quod, vt dixi, nostro accidit vitio.

Qua ratione, tum ex literali, tum ex spirituali sensu scripturæ argumentari liceat.
Cap. III.

HIs itaque hunc in modum notatis, alterum quod proposui aggrediar: &, vt id plane perspicueque exequar, rem omnem dictis quibusdam comprehendam: ac primum quidem de sensu literali, tum de mystico, seu spirituali dicam. Primum dictum: quattuor modis ex sensu literali certum, ac necessarium ducitur argumentum. Primo, quando aliquid immediate ex loco claro, & per se manifesto,
Gen. 2. colligitur. Vt ecce, Deus creauit cœlum & terram, vt ait scriptura, igitur creatio datur. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona; creaturæ igitur non sunt malæ. Secundo, cum argumentum ducitur ex loco declarato, ab aliquo, qui ad explicandam scripturam habet Spiritus sancti assistentiam, vt fuerunt scriptores

res

res canonici dum citabant alium scripturæ locum ad aliquid probandum; ac etiam Ecclesia, dum aliquem locum, ex intentione exponit. Exempli gratia, Paulus ait in baptizato manere peccatum, exponit Ecclesia, & per peccatum intelligit, fomitem peccati: hinc necessario concludes, igitur per baptismum tollitur peccatum originale. Tertio, ex loco qui communi patrum consensu, ad aliquid de fide tenendum in aliquo sensu sit expositus: vt patet ex ijs, quæ libro quarto capite decimooctauo, a nobis disputata fuere. Quarto, quando necessaria ac manifesta consequentia, ex ijs, quę in diuina pagina dicuntur, aliquid argumentando conficitur: vt, Christus est Deus & homo, vt scriptura docet; igitur duas habet voluntates. Secundũ dictum: Tribus modis ex sensu literali scripturæ probabiliter argumentari contingit. Primo, cum locus fuerit varie a doctoribus expositus, ac re vera varias patitur explicationes. Vt ecce, ex hoc loco; Terra autem erat inanis & vacua: aliqui colligunt in mundi molitione præcessisse chaos: alij vero solum præcessisse res informes, & nondum ornatas, factas tamen secundum suam substantiã. Secundo, cum locus non est omnino clarus, tamen illud significare, videtur, quod inde conficitur; vt ex hoc loco, Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Augustinus ex his verbis probabiliter conclusit, omnes creaturas vno temporis articulo a fabricatore Deo conditas fuisse:

Rom. 17.

Gen. 1.

Eccli. 18

Lib. 1. super Gen. ad Lit. c. 15.

cum id ſcriptura ſignificare videatur. Cæterum, cum in primo Geneſeos capite ſeorſim,& varijs diebus creationis, & perfectionis opera facta fuiſſe hiſtorice narretur, non omnia vnico momento condita fuiſſe, alij expoſitores magis probabiliter docent. Tertio,cum ex certo alias loco, quippiam conſecutione non admodum euidenti colligitur: vt ſi ex eo,quod dicitur. Hæc eſt vita æterna,vt cognoſcant,te Deum, &c. colligeres beatitudinem in ſola cognitione diuinæ naturæ poſitam eſſe, vt aliqui colligi poſſe putant: ex quo tamen loco id non conficitur neceſſario. Ex quibus intelligeres, nullum eſſe inconueniens, licet idiotæ id pro incõuenienti habeant, ſi inter ſcripturæ diuinæ expoſitores ſint opiniones diuerſæ,& ſæpenumero contrariæ: & ſi ex eadem ſcriptura ſuas contrarias opiniones confirment, cum ex ea, vt eſt demonſtratum, probabilia argumẽta ducantur: quod eſt naturæ humanæ, & ſapientiæ diuinæ cuncta ſuauiter moderanti, maxime conſentaneum. Tertium dictum: In huius loci tractatione poſſunt eſſe aliqui abuſus; ac proinde aliquando ex eo ſophiſtice argumentari contingit. Abuſus autem ſunt fere iſti. Primus,ſi quis ex ſcriptura contra ſcripturam argueret,vt olim fecerũt Manichæi: & nunc etiam faciunt Iudæi. Quorum argumẽta,bonus ac fidelis ſcripturarum profeſſor deberet primum diluere, & deinde quæ in vna parte damnantur ex alia cõprobare. Secundus,ſi quis

Baſil.

Sap.8.

ex

ex industria, scripturæ testimonijs contra fidei dogmata Ecclesiæ auctoritate sancita, dissereret, vt hæretici faciunt: contra quos eadem ratione bono Theologo pugnandum esset. Tertius, si quis ex scriptura conaretur probare, vel falsa, vel inutilia, & ea de quibus scripturæ auctori, nulla fuit cura. Vt si quispiam ex hoc loco, Nunquã ignis dicit sufficit, confirmare vellet philosophi opinionem, non dari maximum in natura. Neque enim scriptor canonicus illis verbis explicare voluit quæstionem, quam philosophi de augmento ignis vltra omnem assignatum terminũ tractare solent. Quartus, si quis probaturus aliquid fidei dogma, non vteretur eo scripturæ loco, in quo, id plane continetur, sed alio vbi id non expresse docetur, aut contrarium potius affirmari videtur. Vt si quis vellet probare hoc dogma, Non licere iterare baptismum, hunc in modum ex verbis scripturæ argueret: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma; igitur baptismus vnus, & ita iterari non potest. At aliquis ex eodem loco sic contra disputaret. Eo modo, quo est vna fides, est vnum baptisma: at fides iterari potest, igitur & baptismus. Similiter, si quis probaturus improbos homines post discessum ex hac vita statim in infernum delabi, hac Iobi vteretur sententia, Ducunt in bonis vitas suas, & in puncto descendunt ad inferna: igitur qui moriuntur statim damnantur. Ex quo sane loco potius quiddam valde diffi-

Prou. 30.

Ephes. 4.

Cap. 21.

mile colligeres, nimirum, improbos homines etiam in ipso mortis articulo esse felices, quod sine vllo mortis, aut ægritudinis dolore, e vita ad sepulchrum migrent: & sane hæc videtur esse eius loci germana sententia. Verum, hæc argumentandi ratio minus habet vitij, quam aliæ: & si caritatem ædificaret tollerari posset: quamuis in acie parum neruorum habeat. Atque hæc de modis argumentandi ex sensu literali dixisse sufficiat: nunc de spirituali dicamus. Quartum dictum: Ex sensu spirituali licet aliquod argumentum ducere. Hoc dictum, vir doctus negaret nemo, nec antiquos patres recentioresve Theologos negare arbitror, cum passim in diuinis literis reperiantur argumenta ex hoc loco sumpta: vt inferius latius demonstrabo. Quinctum dictum: Ex sensu spirituali diuinæ scripturæ, etiam ad aliquod dogma probandum, efficax sumitur argumentum. Primum, quia Christus, & Apostoli ex hoc loco efficaciter argumentati sunt, igitur. Vt cum
Ioan. 19. Ioannes probauit Christi crura non esse frangenda, quod agni paschalis, qui Christi figura fuit
1. Cor. 9. frangi non deberent: & Paulus ex illo, quod os boui trituranti non sit alligandum, quæ ad vitam tuendam sunt necessaria ministris euangelicis suppeditanda esse conclusit: idem, ex hoc
Psal. 18. loco, In omnem terram exiuit sonus eorum, Apostolorum prædicationem ad omnes permanasse nationes demonstrauit: quæ omnes argumen-

gumentationes ex ſpirituali ſenſu conficiuntur. Sed quoniam de hac re inferius accuratius diſputaturi ſumus, ſatis nunc nobis ſit, hęc duo confirmaſſe dicta, quę ſunt eorum, quæ dicenda reſtant, fundamenta. Sextum dictum: Ex hoc ſenſu tunc ſumitur efficax argumentum, quando per Spiritum diuinum notum eſt, hunc, vel illum eſſe ſenſum ſpiritualem alicuius loci, ab ipſo auctore intentum: quo modo ex hoc ſenſu efficaciter argumentabantur Apoſtoli. Similiter ex loco declarato, vel per Eccleſiam, vel per communem conſenſum antiquorum patrũ, vel cum eſt omnino manifeſta congruentia inter rem ſignificantem, & rem ſignificatam: vt patet in allatis exemplis. Septimum dictum: Præter modos enumeratos, qui ex hoc ſenſu argumentum vtiliter duceret, ſolum probabiliter argumentaretur: vt ſi varijs modis locus aliquis myſtice exponeretur; vel eſſet parua inter ſignũ & rem ſignificatam congruentia. Poſtremum dictum: Ex hoc etiam ſenſu contingit argumentari peruerſe, illis eiſdem modis, quos ſupra in tertio dicto attulimus. Atque de primo theologico loco, pro noſtro inſtituto, hæc dixiſſe ſufficiat. Neque enim quæ contra noſtram ſententiam afferri poſſent dubitationes, in præſentia explicare volumus, cum de hac de re alio opere iam fuſe ſcripſerimus.

De loco traditionis: quid, & quotuplex sit traditio. Cap. IIII.

MVLTA his nostris temporibus contra eos, qui solo verbo diuino, quod in scripturis continetur, contenti esse volunt, in eoque solo, quæ ad recte sentiendum, agendumq; sunt necessaria, contineri putant, a viris catholicis de traditionum necessitate, natura, diuisione, & varietate scribuntur: quæ omnia si nos persequi vellemus, integrum, præter nostrum institutum, faceremus opus: propterea, ea solum attingemus, quæ ad huius loci naturam explicandam proxime conducunt; atque argumentandi rationem paucis aperiemus. Nomine traditionis intelligimus, per metalepsim, doctrinam aliquã a maioribus quasi per manus posteris sine scripto traditam. Traditionum autem aliæ sunt humanæ, aliæ diuinæ & sacræ, siue ecclesiasticę, quæ ad Ecclesiæ gubernationem pertinent: & de hoc posteriore genere à nobis habendus est sermo. Quod autem quædam diuinæ traditiones dentur certius est, quam vt longa probatione sit opus: propterea rem fide tenendam, vna vel altera ratione breuiter confirmabo. Primũ, quod scriptura diuina detur, & quænam sit, est fide tenendum: at hoc sola traditione habetur; igitur sine traditione verbum diuinũ scriptum consistere nequit. Deinde, multa, etiam qui

tradi-

traditiones negant, per solam traditionẽ, quod nullo modo negare possunt, habent: vt fidei Symbolum, diei dominici obseruationem, & nonnulla alia, igitur. Adde postremo vnicum testimonium Pauli, cui nunquam hæretici poterunt respondere, vt innumeras scripturæ diuinæ & antiquorum patrum auctoritates omittã, quod ita habet. Itaque fratres state; & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Et apud omnes populos semper vera fuit illa legum distinctio: τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id est, legum, aliæ scriptæ, aliæ non scriptæ. Hac igitur veritate, certa fide tenenda, posita, quid sit ea traditio de qua hic loquimur, definiamus. Traditiones sunt viuæ vocis oracula, quæ a Christo per Apostolos ad nos, nõ scripto, sed vsu & consuetudine perpetua Ecclesiæ peruenerunt. Quod si hanc descriptionem dilatare velles, ita vt etiam eas complectatur traditiones, quæ in veteri lege fuerunt, poteris, loco illorum verborum, quæ a Christo, &c. dicere, Quæ a primis parentibus, quibus Deus ea reuelauit, &c. Et quoniam hæc descriptio est satis plana, nihil est cur in ea explicanda pluribus immoremur. Aliquot igitur traditionum ecclesiasticarum diuisiones, quę nobis vsui erunt, afferamus. Sacrarum ergo traditionũ, aliæ sunt immediate a Christo domino traditæ, vt septenarius sacramentorũ numerus, puerorum baptismus, & nonnullæ sacramentorum formæ:

Tertul. li. de pręscr.

2. Thes. 2.

Lib. 1. instit. tit. 2.

formæ: aliæ ab Apostolis, vt multæ Sacramentorum cæremoniæ, exorcismi, sacra vasa, crucis signum, &c. aliæ a successoribus apostolorum institutæ, vt ritus quidam in celebratione sacrificij, & aliæ multæ. Item, aliæ sunt vniuersales, constitutæ in vsum totius Ecclesiæ, quæ ab omnibus obseruari debent, a Concilijs vniuersalibus, vel a Pontificibus Romanis ordinatæ: aliæ vero priuatæ, quæ in priuatis Ecclesijs obseruantur, a priuatis pastoribus constitutæ: vt sunt traditiones in Ecclesia Ambrosiana, & quędam alię apud alias priuatas Ecclesias. Vt illa in Ecclesia Hispalẽsi ab Isidoro instituta, vt quidam scribunt, de repetenda particula, Amen, in fine cuiuscunque petitionis orationis dominicę. Item, alię sunt quę pertinent ad dogmata fidei, vt Christum descendisse ad limbum, sacramenta quędam non posse iterari: alię quę ad mores, vt matrimonium ratum & non consummatum per ingressum religionis posse dissolui, Pontificem dispensare in votis & iuramẽtis: alię quę ad ritus Ecclesię, vt ratio conficiendi Chrisma, permistio aquę cum vino in sacrificio missę. Denique, traditionum alię sunt perpetuę, vt sunt omnes traditiones diuinę; quales sunt, quę ad dogmata & mores pertinent, quę ita stabiles sunt, atque ea, quę in diuinis literis scripta habentur: alię vero mutabiles, quę ob temporum, locorum, & personarum conditionem mutari aliquando possunt:

Franc. Laziar.

vt abstinentia a sanguine & suffocato: non licere ieiunare die Sabbathi, de qua traditione meminit aliquando Ignatius, ratio publicę pœnitentię, & harum similes. Illæ quę diuinę vocantur, non recipiunt dispensationem: aliæ vero omnes sunt dispensationis capaces. Sunt tamen nonnullæ ab Apostolis institutæ, quæ nunquam mutabuntur, quas quidam scriptores diuinas vocant, vel eas Christū instituisse dicunt; quod sic est accipiendum, Apostolos eas instituisse potestate sibi a Christo domino concessa. Et hæc de definitione, & diuisione traditionum satis. Act. 15.

Qua ratione ex loco traditionis argumentari liceat. Cap. V.

NVNC, quoniam ex ipsamet quoque scriptura perspicuum est, non solum bonas, Mat. 15. sed etiam malas traditiones reperiri: ideo, aliquæ regulæ, siue notæ tradendæ sunt, per quas veras a falsis secernamus traditiones: vt qua ratione vera, & falsa argumenta ex hoc loco ducantur cognoscere possimus. Ad veras igitur traditiones internoscendas hæ adhibeantur regulæ. Prima, quando aliquid obseruatur in vniuersali Ecclesia, & illud non est in scriptura, nec eius institutio est in aliquo Pontificis, vel Concilij decreto, id traditione diuina habetur. Vt ordo hierarchicus, adoratio imaginum, & virginum consecratio. Regula est diui

Cap.25. tom.7. ui Auguſtini libro quarto, contra Donatiſtas. Secunda, quando aliquid eſt receptum in vniuerſali Eccleſia, quod humana conſtitutione inſtitui non potuit, per traditionem haberi putandum eſt. Vt relaxatio iuramenti, & diſpenſatio in voto ſimplici: quoniam huiuſmodi vincula,nos lege naturali obligant,in qua,auctoritate diuina,diſpenſatio fieri debuit. Tertia, quando eſt aliqua vniuerſalis conſuetudo,vel fidei dogma, quod vno ex his modis ſit confirmatum, vel per acclamationem patrum in aliquo Concilio, vel ſi patres ſcripſerunt, traditione haberi;vel ſi communi Eccleſię vſu conſeruatum ſit. Quarta regula, cum in Eccleſia eſt aliquod dogma a Patribus comprobatum, & contrarium tanquam hæreticum damnatum, id cēſendum eſt per traditionem diuinam haberi; vt exempli gratia, quod Mater Chriſti fuerit ſemper virgo, quod Chriſtus ad limbum deſcenderit. Summa ſit hæc, quotieſcunque in Eccleſia aliquid tenetur, quod ad fidem, vel ad mores pertinet, cuius contrarium damnatur, & in ſcriptura non habetur, cenſendum eſt eſſe ex traditione diuina. Nam, nemo quicquam tale, ſine hæreſis crimine, auſus fuiſſet de nouo in Eccleſiam introducere. Ex quibus colligere licet,quę ſint traditiones diuinæ, eæ nempe omnes, quæ ſub vnam ex his regulis cadunt; & quæ Eccleſiaſticæ & humanæ,vt omnes aliæ,quæ aliquando humana conſtitutione initium habuere, &

quæ

quæ pertinẽt ad priuatũ alicuius Ecclesiæ vsum: & demum, quæ ſint falſæ, vt omnẽs, quæ ſunt contra fidei dogmata, bonos mores, & communem Eccleſiæ ſententiam: qualis fuit olim illa traditio apud Hebræos de habendo odio inimico. His regulis explicatis, argumentandi ex hoc loco rationem his dictis expono. Primum dictum: Ex traditione diuina efficax ducitur argumentum, quod rem de fide facit, non minus, quam argumentum a verbo ſcripto ſumptum. Eſt hoc dictum certiſſima fide tenendum, quod ſic probatur. Primum auctoritate diui Pauli, qui non ſemel, id, quod volebat hinc neceſſario concluſit. Vnde aliquando contra contentioſos dixit, Nos aliam conſuetudinem non habemus, ad quam, tanquam ad ſupremum, & maxime neceſſarium locum, ſiue argumentum, ſuam diſputationem reuocauit: alibi, eum, qui doctrinæ per ſermonem acceptæ non acquieſcit, ſuperbum, & nihil ſcientem vocat. Deinde, quod traditione diuina tenetur, pertinent ad verbum Dei; ergo ſicuti ex verbo ſcripto neceſſarium ducitur argumentum, ita etiam ex non ſcripto. Poſtremo, multa ſancita ſunt in ſacris concilijs fide tenenda per ſolam traditionis auctoritatem; igitur hic locus nobis argumentum neceſſarium ſuppeditabit. Quare iure optimo Tridentina Synodus pari pietatis affectu hoc genus traditionis, & ſacras ſcripturas ſuſcipit. Itaque, ſi quis per regulas allatas, quę ſit diuina traditio

Mat. 5.

1. Cor. 11.

1. Tim. 6.

Seſſ. 4.

ditio internosceret, ex ea efficax duceret argumentum. Secundum dictum: ex hoc loco aliquando ducitur argumentum probabile. Primum, si quę traditio non vno & eodem modo ab omnibus acciperetur, vel exponeretur. Fieret autem argumentum magis probabile, quando pluribus ac melioribus auctoritatibus traditio aliqua confirmaretur. Deinde, cum argumentum sumitur ex traditione non diuina: vt sunt ttaditiones constitutionum Apostolicarum, Cõciliorum, & summorum Pontificum. Quod si traditio esset vniuersalis, faceret argumentum maxime firmum, non tamen necessarium. Tertium dictum: Ab hoc loco potest sumi argumentum sophisticum. Primum, si traditio esset falsa, vt nunc sunt traditiones Iudęorum; & illę, quas hęretici introducunt. Deinde, si traditio esset male intellecta: quo modo argumentantur ij, qui ex illa Ecclesię consuetudine, qua vtitur in matutinis in hebdomade sancta, cum omnes extinguuntur candelę, vna excepta, concludunt, tempore passionis Christi, fidem defecisse in omnibus, prępterquam in beata Virgine, per candelam, quę non extinguitur, vt aiunt, significata. Quartum dictum: ex traditione argumentamur ad probandum, vel fidei dogmata, vel mores, vel Ecclesię ritum, & id, quod ad ad eius regimen pertinet. Et hic sit huic loco finis.

De

De loco auctoritatis Ecclesiæ: quid sit Ecclesia, & quo pacto hinc argumenta ducantur.
Cap. VI.

QVÆ ad hunc locum explicandum necessaria nobis videntur, vno capite complectemur: cum ad institutum nostrum non pertineat integrum, de Ecclesia fuse disputando, conficere volumen. Omissa itaque huius vocis, Ecclesię, etymologia, eiusdemq; varijs significationibus silentio inuolutis, eam sic generatim describeres. Ecclesia est multorum congregatio, ad aliquid agendum: speciatim vero hoc modo: Ecclesia est multorum congregatio ad verum Dei cultum: vel si mauis, Catholicorum collectio: vel denique, hoc pacto: Ecclesia est congregatio fidelium in vna fide, ad verum Dei cultum, sub vno Christo, & eius Vicario Pontifice Romano. Ad discernendam veram Ecclesiam ab hæreticorum conuenticulis, & ab alijs falsis cœtibus, quædam assignantur notæ, quæ fere sunt istæ. Vera Ecclesia, est vna: vna est enim columba & vna sponsa & amica Christi, propter vnum verum cultum, & vnam fidem. Est catholica, id est, vniuersalis, loco, tempore & personis. Apostolica, quia per apostolos & eorum successores Christi doctrinam accepit. Sancta, quia profitetur sanctitatem: & habet sacramenta, quibus sanctificat, id est, iustos efficit. Est de-

Cant. 5.
Lege Frã. Tur. Ant. Pos.

nique, ſimpliciter loquendo, viſibilis, per ſuum caput, & ſua membra, functioneſque viſibiles. Quod ſi petas, vbi nam gentium ſit, id in poſtrema deſcriptione expoſuimus. De qua nunc hæc ſtatuo dicta, ad rem noſtram proxime pertinentia. Primum: Eccleſia non poteſt omni ex parte deficere, ita vt nullus reperiatur fidelis, & nul
1.Tim. 3. libi vigeat veri Dei cultus. Eſt hoc dictum certa fide tenendum, cum Paulus vocet Eccleſiam columnam & firmamentum veritatis, & Chriſtus, cuius oratio ſemper fuit exaudita, pro Pe-
Luc. 22. tro, & conſequenter pro Eccleſia, cuius erat caput, orauerit, ne eius deficiat fides. Secundum: Eccleſia non poteſt errare cum aliquid tanquam fidei dogma tenet, aut tenendum proponit. Quoniam ſemper ei Spiritus ſanctus aſſiſtit, qui eam regit, ac gubernat: & Chriſtus apoſtolis
Mat. vlt. dixit, Vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſęculi. Tertium: Eccleſia non poteſt errare in ijs, quæ pertinent ad mores, hoc eſt, non poteſt docere aliquid eſſe peccatum, quod non ſit peccatum, vel errare in cultu diuino, vel in veneratione ſanctorum. Quoniam in ea non ſunt minus neceſſarij mores, quam fides: at in fide errare nequit, igitur nec in moribus. Quartum; Eccleſia in aliquo facto poteſt errare, hoc eſt, poteſt præcipere aliquid, quod melius fuiſſet non præcipere. Quo modo ante Concilium Tridentinum errabat, cum ei, qui ſemel clandeſtine, & iterum palam matrimonium contraxerat,

xerat, imperabat, vt cum secunda vxore maneret; cum tamen is quotiescunque secundam cognoscebat vxorem, peccaret mortaliter: quoniam hoc secundum non erat verum matrimonium. His ita positis, nunc breuiter argumentandi ex hoc loco rationem quibusdam alijs dictis expono. Primum dictum: Ab Ecclesiæ auctoritate his modis necessarium argumentum ducere licet. Primum, ex ijs, quæ communi consensu Ecclesiæ censentur esse de fide: deinde ex ijs, quæ ad bonos mores, ad leges & consuetudines vniuersales fidelium pertinent: postremo ex ijs, quæ si negentur, sequeretur Ecclesiam errare in fide & moribus: vt patet in veneratione quorundam sanctorum, qui communi Ecclesiæ consensu pro sanctis habentur. Secundum dictum: Ab Ecclesię auctoritate possumus firmum, seu probabile argumentum his modis sumere. Primum, si argumentemur ex aliquo Ecclesiæ facto: quod quidem argumentum debet habere magnum robur, cum vniuersalis Ecclesia nihil sine maximo consilio decernat: deinde ex aliqua consuetudine, siue lege, quæ proxime ad salutem & fidem pertineret: postea, si ex consuetudine in aliqua tãtum priuata Ecclesia vsurpata argumentum peteretur. Vt si quis ex veneratione priuata alicuius beati, probaret eum beatorum gloria potiri: postremo, quando Ecclesia in aliquam opinionem magis probabilem inclinaret, vt inclinare videtur in quæstio-

ne de conceptione beatæ Virginis. Tertium dictum: Ex hoc loco varijs modis posset aliquis sophistice argumentari. Primum, si argumentum duceretur ex facto, in quo Ecclesia errasset: vt si quis exemplo supra allato de matrimonio, probasset eum qui secūdam vxorem cognouisset, non peccasse mortaliter, quia id Ecclesia præcipiebat, cum id præcipiendo erraret. Deinde, si factum, aut consuetudo aliqua male acciperetur. Vt si hæreticus, ex eo quod Ecclesia concederet laicis communionem sub vtraque specie, probaret, male fecisse, eam laicis interdicendo. Denique, si ex auctoritate, ex qua solum probabilis ducitur ratio, aliquis existimaret necessarium confici argumentum. Ex quibus dictis, quæ sit huius loci natura, & quæ vis, ac vsus, satis apertum esse arbitror: propterea ad alterius loci explicationem me confero.

De loco auctoritatis Romani Pontificis: explicatur huius loci natura, & quo modo ex eo argumenta ducantur. Cap. VII.

LONGVM profecto texerem sermonem, si omnia quæ multi scriptores de summi Pōtificis auctoritate, decretorumq; eius robore, memoriæ prodiderunt, persequi vellem: propterea, cum institutionis ratio breuitatem requirat, ijs, quæ minus ad rem nostram pertinent, resectis, quæ nostro proposito erunt magis accommodata,

ta, ea persequemur. Primum itaque notanda quædam proponam: deinde, quibusdam dictis docebo quid sentiendum sit de auctoritate Pontificis Romani, quantum ad hoc, quod possit, vel non possit errare: Postea, aliquid scribam de sacris canonibus, in quibus Pontificum decreta continentur: Postremo modum argumentandi ex hoc loco exponam. Quod ergo ad primum attinet, animaduertendum est, in Pontifice nos posse duas quasi personas considerare: alteram publicam, vt Christi vicem gerit, vt vniuersalem Ecclesiam repræsentat, & vt est seiunctus a Concilio, & alijs Ecclesiæ pastoribus, quo modo hic consideratur: alteram priuatam, vt est talis homo, & priuatus doctor. Rursus obseruandum est, Pontificem posse statuere aliquid quod pertineat, vel ad fidē & mores, vel ad alias caussas, & ad gubernationem ciuilem Ecclesiæ. Quæ pertinent ad fidem & mores, duobus modis potest definire: vel per modum præcepti; vt si daret præceptum de sacramēto Eucharistiæ sæpius sumendo, vel per modum decreti, proponendo aliquid esse credendum, vel decernendo aliquid esse, vel non esse peccatum. Præterea, obseruandum est, in eius decreto, quod etiam supra docuimus, nos posse plura considerare, scilicet id quod ex intentione decernit, & antecedentia, & consequentia, ac declarationem probationemq; eius, quod statuit. His notatis, quod ad secundum attinet, statuo hæc dicta. Primum dictū:

Lib. 4. Cap. 17.

Summus, siue Romanus Pontifex, vt priuatus doctor, aliquid docendo, vel decernendo errare potest. Hoc est certissimum apud omnes, & experientia ipsa docet. Qm̃ non omnia, quæ Adrianus, exempli gratia, scripsit sunt vera, aut pro veris haberi debent. Secundum dictum: In his, quæ tanquam vniuersalis Ecclesiæ pastor, ac iudex decernit, si ad fidem & mores pertineant, errare non potest. Est hæc doctrina certa fide tenenda, quam alio loco late probabo, nunc vna sufficiat ratio: quia, cum necesse omnino sit, vt aliquæ caussæ a solo Pontifice decernantur, nec enim quotidie cogi Concilia vniuersalia possunt, necessarium profecto fuit, vt vniuersalis Ecclesiæ pastor in his statuendis assistentem haberet spiritum: quod si ipse posset errare, etiã tota laberetur Ecclesia, quæ suo capiti obedire debet. Tertium dictum: cum dicimus Pontificem non posse errare, intelligimus Pontificem solum, sine suis consultoribus, modo aliquam
Act. 15. in decernendo adhibeat, vt Apostoli fecerunt, inquisitionem, & diligentiam. Quoniam pro
Luc. 22. solo Petro, & consequenter pro eius successoribus orauit Christus, ne eorum fides deficeret. Neque debet censeri verum, quod aliqui dicũt, Pontificem posse errare antequam eius decreta promulgentur, & acceptentur a Populo. Quartum dictum: Summus Pontifex in ijs, quæ nõ pertinent ad sui decreti substantiam, sicut in aliquo facto, vt supra de Ecclesia diximus, & in omni-

omnibus constitutionibus ad fidem & mores nõ pertinẽtibus, errare potest: quoniam in his non habet assistentem spiritum. Postremum dictũ: Decretum Pontificis, etiam in ijs, quæ ad eius substantiam pertinent, non est sacra, seu diuina scriptura. Ex his colligere possumus, quandam decreti Pontificij, vnde argumenta sumuntur, descriptionem. Decretum Pontificis, est determinatio, qua Pontifex absque concilio, diuino assistente spiritu, humana adhibita diligentia, aliquid circa fidem & mores ad gubernationẽ totius Ecclesiæ decernit. Quæ descriptio ijs cõuenit decretis, ex quibus necessarium ducitur argumentum: quæ vniuerse omnibus Pontificijs constitutionibus aptari potest, si verba illa, diuino assistente spiritu, & illa, circa fidem & mores, demantur. Et quoniam hæc decreta habentur in iure canonico, cuius variæ sunt partes, siue libri, qui sæpe in scholis Theologorum citari solent; ideo tertio loco de hoc iure, aliquid scribendum est, vt Sacræ Theologię candidatus non sit huius rei omnino ignarus. Cum ergo Christiana resp. non solum, quod ad exteriorem gubernationẽ attinet, humanis legibus, legi naturæ consentaneis, sed etiam constitutionibus, quæ ad legis diuinæ obseruantiam necessariæ videntur, gubernari debeat, ideo duplex constitutum est ius, alterum ciuile, quod hominem dirigit in ijs actionibus, quæ sunt legi naturali consentaneæ; conditum a viris ciuilibus, seu Prin-

cipibus secularibus, ad pacem & concordiam in rep. retinendam: alterum Ecclesiasticum, & canonicum, id est, regulare, quo hominum actiones dirigerentur, ad ęternam beatitudinem consequendam per obseruãtiam legis diuinæ; quod ex ijs, quæ a viris Ecclesiasticis tradita sunt, conditum fuit. Cum ergo olim multa a Pontificibus in diuersis epistolis, & rescriptis, nec non etiam a diuersis concilijs, priuatisq; doctoribus, quæ ad instruendam, & regendam Ecclesiã pertinebant, statuta, & scripta fuissent; quæ sparsa in varijs libris vagabantur; ad maiorem studiosorum commoditatem, Ecclesiæq; vtilitatem, ad certum ordinem, in quædam volumina, collata fuerunt. Extitit igitur olim vir quidam multæ lectionis & eruditionis, nomine Gratianus monachus, ex familia Benedictina, qui varia pontificum decreta, conciliorumq; constitutiones, ac patrum sentẽtias in vnum volumen collegit, quod, Decretum, appellauit. Hoc volumen in tres principes est distributum partes. Prima procedit per distinctiones, & canones: vnde, quę in hac parte habentur, sic citantur. Dist. prima, secunda, &c. Can. tali. Secunda procedit per caussas, quæstiones, & canones: Quæ sic citatur, prima, vel secunda, scilicet caussa. quæst. prima, vel secunda Can. tali. Et quoniam in caussa 33. q. 3. fit mentio de cordis contritione, hinc sumpta occasione, interserit hoc loco, auctor, tractatum de pœnitentia, qui procedit per distinctiones, &

Ioã. Paul. Lanc. l. 1. Instit. Ca.

Sub Eug. III. Claruit anno 1120. Antonin. In Chron. p. 3. t. 18.

canones: postea subsequuntur aliæ caussæ vsq; ad trigesimamsextam. Tertia, quæ inscribitur, de consecratione, cum in ea agatur de sacramentorum administratione, quæ procedit per distinctiones, & canones. Circa hoc decretum hæc obseruanda sunt. Primum, a nullo vnquã Pontifice fuisse approbatum, quãuis inter libros iuris canonici reponatur: quo fit, vt non omnia, quæ in eo habentur, pontificiam auctoritatem habeant, sed tantum ea, quæ a pontificibus statuta ibi continentur. Deinde, vt intelligas quãti momenti sit argumentum ex hoc libro sumptum, animaduertendum est, cuius sit illa doctrina, vnde argumentum ducitur; vel Pontificis, vel Concilij, vel alicuius patris; & quanta erit auctoritas eius a quo sumitur, tanta erit argumenti vis. Postea, obsernandum est, in decreto esse multa loca mendosa, & sæpenumero nómina auctorum, & librorum vnde sententiæ sumuntur, male citata; propterea ad ipsos fontes sæpe confugiendum erit. Verũ tamen est, quod his proximis annis cura Gregorij Decimitertij, multa loca sunt emendata. Postremo, iterum atque iterum consulerem ijs, qui non habent multos libros, & præsertim antiquiores, nec cõciliorum volumina, vt hoc decretum plenum variæ eruditionis, & rerum ad theologiam spectãtium, familiare sibi redderent, & quod esset maximæ vtilitatis, tabulam aliquam, suo labore, ad suum vsum sibi conficerent, vt ego aliquando

non

non ſine magna vtilitate feci. Atque de decreto hactenus. Poſtea Gregorius Nonus varias Pontificum conſtitutiones, & reſponſa ad varias dubitationes Eccleſiæ Romanæ propoſitas, data, in aliud volumen collegit: quod Decretales, inſcribitur. Hoc volumen in quinque libros diſtributum, citatur per titulos, & per capita, in quæ eſt diſtributum. Poſtea, Bonifacius Octauus alias conſtitutiones eodem ordine, totidem libris collegit: quod volumen, Liber ſextus decretalium, inſcribitur. Cur autem, ſextus appelletur, ea eſt ratio, quia hoc opus adiectum fuit quinque libris Gregorij, quaſi ſextus liber. Citatur eodem modo, per titulos & capita, ſed vt diſcernatur a Gregoriano, additur, In ſexto. Poſtea Clemens Quinctus, alias aliorum Pontificum eodem ordine, & totidem libris conſtitutiones in volumen redegit; quod, Clementinę, inſcribitur. Vnde ſic citatur, Clementina tali, notando caput, & titulum. Secuti ſunt alij Pōtifices, qui alias conſtitutiones fecerunt, quæ adiectæ fuerunt, in fine tertij tomi ſacrorum Canonum: quæ extrauagantes inſcribuntur. Quarum nōnullas edidit Ioannes Vigeſimusſecundus, & ita ſub eius nomine citantur: aliæ vero ſunt extrauagantes diuerſorum Pontificum in quinque breues libros collectæ, quæ vocantur, Extrauagantes communes, & ſub hoc titulo citantur. Sextus, Clementinæ, & extrauagantes, tertio tomo ſacrorum canonum, cōtinentur.

Primus

Primus itaque tomus continet decretum: secundus decretales, tertius, sextum, Clementinas, & extrauagantes. Et ea omnia quæ continentur in secũdo & tertio tomo, ad ius canonicum proxime pertinent, & auctoritatem habent pontificiam. Superioribus annis integrum volumen in lucem editum est, quo multorum Pontificum continentur bullæ; quod vulgo, Bullarium appellant, cuius hæc est inscriptio: Collectio diuersarum constitutionum, & literarum Romanorũ Pontificum a Gregorio Septimo, ad Gregorium Decimumtertium: cui nuper Sixti Quincti cõstitutiones accesserunt. Et hæc in gratiam eorum, qui non sunt versati in iure canonico, in quo bona Theologiæ practicæ pars, immo, & multa huius doctrinæ principia, vnde argumenta petenda sunt, continentur, non sine caussa, nec præter rem adnotasse volui. Nunc de modo argumentandi breuiter dicam. Primum dictum: Ex decretis Pontificum cum Pontifex aliquid decernit, tanquam vniuersalis Ecclesiæ iudex, sumitur argumentum necessarium, duobus modis. Primum, cum statuit aliquid fide tenẽdum: deinde cum sancit, quæ ad mores pertinent, id est, cum decernit aliquid esse iustum, vel iniustum, siue peccatum, & non peccatum. Quoniam in his, vt diximus, habet assistentiam diuini Spiritus, ita vt non possit errare. Vnde, nec in canonizatione sanctorum, nec in approbatione alicuius regulæ labi poterit, cum hæc ad mores

perti-

pertineant;quidquid aliqui ſentiant. Debet autẽ argumentũ ſumi ex ea re, quam ex profeſſo decernit. Secundum dictum: Ex auctoritate Põtificis ſumitur argumentum probabile, his modis. Primo, ex ijs quæ in aliquo decreto dicũtur, ſed non ex primaria intentione: vt ex antecedentibus, & conſequentibus ſubſtantiam decreti. Secundo, ex alijs conſtitutionibus, quæ ad fidem,& mores non pertinent: ex quibus ducitur argumentum ſatis firmum, cum nihil ſine matura prudentia conſtituat. Tertio,ex aliquo facto, vt ex approbatione, vel reprobatione alicuius priuati ſtatuti. Poſtremo,ab ijs, quæ docet,vt quidam doctor eſt; quamuis tale argumẽtum nihil habeat maioris auctoritatis,quam ſi a quouis alio ſcriptore non minoris doctrinæ, ſumeretur. Quo autem modo argumentemur ex hoc loco ſophiſtice,colligere licet,ex ijs, quæ in aliorum explicatione, diximus. Et hic ſit huic loco finis.

De loco auctoritatis Conciliorum: quid ſit Concilium,quotuplex, & quomodo hinc argumenta petantur. Cap. VIII.

QVÆ de hoc ampliſſimo loco breuiter explicaturi ſumus hæc ſunt. Quid ſit concilium: quotuplex ſit: quæ eius in decernendo firmitudo; & qui ex eo argumentandi modus. De primo, Conciliũ ſic deſcribitur: Concilium

eſt

est cógregatio prælatorum Ecclesiæ, facta ab eo, qui habet auctoritatem publicam, ad maiora Ecclesiæ negotia peragenda: Vel pressius, est personarum Ecclesiasticarum in vtilitatem Ecclesiæ conuocatio: aut si mauis: Est congregatio præsulum Ecclesiæ in Dei nomine, ad dogmata fidei & morum decernenda præcipue facta. Indicatur in hac descriptione concilij forma, quia debet esse cętus quidam ex pluribus coactus: materia, personæ scilicet ecclesiasticæ; quia laici nõ pertinent ad concilium: quæ autem personæ ecclesiasticæ priuatæ ad concilium pertineant, non est huius loci exponere: Efficiens, cum dicitur, Dei nomine, id est, diuina potestate, & auctoritate, non humana voluntate, & facultate: auctoritas autem ista conuocandi concilium residet in Romano Pontifice. Finis, præcipuus est, ad statuenda, vel declaranda, quæ ad fidem & bonos mores, & consequenter etiam quæ ad reformationem Ecclesiæ, & ad aliquas caussas explicandas pertinent. De secundo: cõciliorum, aliud generale, ad quod cõuocantur omnes Ecclesiæ pastores, ex omnibus Christianorum prouincijs; & ideo, œcumenicum, dicitur: aliud particulare, ad quod non omnes Ecclesiæ prælati cõueniunt; & hoc est triplex: Vnum, Patriarchale, quod fit sub vno Patriarcha, conuenientibus pluribus episcopis diuersarum prouinciarũ. Alterum prouinciale, quod celebratur sub vno Archiepiscopo, conuenientibus vnius prouinciæ episcopis.

episcopis. Tertium, diœcesanum, siue synodale, quod fit sub vno episcopo, conueniente clero. Rursus, concilium duplex est: alterum approbatum a sede Romana, siue eius auctoritate fuerit celebratum, siue non: alterum non approbatũ, siue confirmatum. Item conciliorum, alia sunt, quę a Pontifice conuocantur, in quibus Pontifex Romanus per se, vel per suos legatos præsidet: alia quę non sunt a Pontifice conuocata. Atque hæc de secundo. De tertio, statuo hæc dicta. Primum dictum: Concilium vniuersale non approbatum a Romano Pontifice, siue sit ab eodem congregatum, siue non, potest errare. Quoniam concilium non habet spiritus diuini assistentiam, nisi sit cum suo capite, id est, cum Pontifice Romano coniunctum. Et experientia docet, quædam concilia vniuersaliter conuocata, sine approbatione Pontificis errasse, vt Concilium Ariminense, & Synodus Constã-

Niceph. tinopolitana, quæ deprædatoria appellata fuit. Secundum dictum: Concilium vniuersale congregatum, & approbatum a Pontifice Romano in fide & moribus errare non potest. Est hoc certa fide tenendum: quod & scripturæ, & patrum, & conciliorum multorum posset auctoritate probari, sed vnica sufficiat euidentissima ratio. Hoc concilium totam repræsentat Ecclesiam: at tota Ecclesia errare non potest, igitur:

Mat. 18. & si Christus est in medio duorũ, vel trium, qui in eius nomine congregantur, multo magis erit

in medio totius Ecclesiæ assistendo, sua gratia, ne in ijs, quæ sunt ad salutem necessaria, erret. Tertium dictum: Concilium vniuersale, in aliquo facto, & in ijs quæ non pertinent ad fidem & mores, etiam si sit approbatum, potest errare. Nam, vt supra diximus, etiam Pontifex, in his est errori subiectus, igitur. Quartum dictum: Concilium vniuersale non approbatum, & approbatum, quantum ad ea, in quibus potest errare, magnam habet auctoritatem. Quoniam intersunt viri doctissimi ex Ecclesia, & nihil decernunt, nisi magna adhibita diligentia. Quo fit, vt magnum sit argumentum ad probandum beatam Virginem non esse conceptam in peccato originali, cum in Concilio Basiliensi, non approbato, id statuatur. Quinctum dictum: Concilium particulare, vt est concilium patriarchale, prouinciale, & synodale, potest errare in fide & moribus, si non sit a Pōtifice Romano approbatum: habet tamen magnam auctoritatem pro qualitate eorum, qui eo conueniunt. Quod ad postremum attinet, pono hæc alia dicta. Primū: ex decreto cuiuscunque concilij approbati, sumitur argumentum necessarium, his modis. Primo, ex ijs quæ Concilium intendit statuere circa fidem & mores: cum in his errare non queat. Deinde, ex declaratione alicuius loci scripturæ, quem explicat, ad aliquid de fide probandum, & eo pacto intelligendum esse decernit, vt ab ipso concilio explicatur: quæ explicatio, affertur,

Sess. 36.

tur, vel ad veritatem confirmandam, vel ad confutandam aduersariorum rationem. Vt, cum concilium declarauit, per peccatum, quod remanet post baptismum, nos debere intelligere fomitem peccati. Secundum dictum: ex decreto, seu ab auctoritate concilij approbati, argumentamur non necessario, his modis. Primum, si ducatur argumentum ex ijs, quę non ex professo decernit: vt ex antecedentibus, consequentibus, & ex rationibus, quibus ad aliquid probãdum vtitur, quæ non sunt omnino infallibiles. Deinde, si ducatur argumentum ab ijs rebus, quæ statuuntur ad regimen Ecclesiæ, sed non continent dogmata fidei & morum. Tertio, si ex aliquo facto, in quo concilium errare potest, sicuti & Pontifex. Tertium dictum: Ex omnibus concilijs, quæcunque illa sint, ni fuerint approbatione pontificia munita, nullum ducitur argumentum necessarium: Quoniam omnia huius generis concilia in omnibus errare possunt. Ducitur tamen argumentum efficacissimum, in ijs quæ pertinent ad fidem & mores, modo in decernendo non errauerit: Quia communiter sunt recepta, & eorum auctoritas non potest, nisi impudenter, negari. In quo genere sunt multa concilia: vt sunt Carthaginensia, Toletana, Bracharensia, & alia. Ex eo etiam concilio, quod errauit, quãtum ad ea, in quibus bene sensit, bonum sumitur argumentum. Postremum dictum: Ex hoc loco aliquis argumẽ-

taretur

taretur ſophiſtice, ſi putaret ex omni concilio, & ex omnibus quæ in concilio decernuntur ſe neceſſarium argumentum ducere: vt aliquando Theologus quidam, quo cũ ſermonem hac de re habebam, arbitrabatur, ac denique, ſi ex eo promeret argumentum, in quo concilium erraſſet. Atque de hoc loco hactenus.

De loco auctoritatis antiquorum patrum. Cap. IX.

QVANDOQVIDEM libro quarto, capite decimooctauo nonnulla diximus ad hunc locum maxime pertinentia, propterea, ne acta agere videamur, quę illic fuſius docuimus, omittentes, paucis hunc locum hoc ordine perſtringemus. Primum, quaſdam diſtinctiones proponemus: deinde, quanta ſit antiquorum patrum auctoritas aperiemus: poſtremo, argumentandi modum manifeſtabimus. Quod ergo ad primum attinet, patrum teſtimonia poſſunt afferri ad probandum, vel res theologicas, vel philoſophicas, tum naturales, tum morales, vel quæ pertinent ad hiſtoriæ veritatem. Circa res theologicas late patet hic locus, ad probãda dogmata, ad explicandas ſcripturas, & ad examinandas traditiones. Quæ autem in hoc genere continentur, vel ſunt de ſubſtantia fidei, vel ſi nõ ſunt fidei intrinſeca, ad fidem tamen pertinent. Rurſus, hæc teſtimonia, vel afferuntur cum omnes

ſunt concordes, vel cum vnus, vel alter aliquid affirmat, & ceteri non contradicunt, vel cum ex vtraque parte ſunt multi. De ſecundo, ſit primum dictum: Communem patrum conſenſum in re theologica negligere, eſt omnino temerarium, eſtq; non ſolum contra auctoritatem ſcripturæ, ſed etiam contra humanam rationem.
Eccleſ. 12 Quia eorum verba ſunt tanquam ſtimuli & claui in altum defixi, quæ non ſine conſilio per eos nobis a Deo dantur: quibus, vt Sapiens monet, eſt acquieſcendum: quod ni fiat, nullus erit ſcribendorum librorum finis. Secundum dictum: In alijs rebus ad humanas ſcientias pertinentibus, licet communis patrum conſenſus non ſit ita firmus: tamen, non eſt contemnendus, cum non fuerint humanarum ſcientiarũ ignari. Tertium dictum: cum omnes conſentiunt in re pertinente ad fidem & mores, & ad explicationem diuinæ ſcripturæ, non licet eorum ſententiæ, ſalua fide, aduerſari: & ita in his ipſorum doctrina eſt infallibilis. Hoc dictum, cum libro quarto late probatum fuerit, non eſt cur hic iterum probetur. Quartum dictum: cum aliqui, vel multi patres conſentiunt, in re theologica, communior ſententia maiorem auctoritatem habet, ni aliqua vrgens ratio ſit pro opinione, quã pauciores ſequuntur: verum tamen eſt, quod in rebus humanis firma ratio præponderare debet. Quo fit, vt auctoritatem patrum negare aliquãdo ſit hæreſis, aliquando erroneum, aliquando

tolle-

tollerabile, aliquando, vero laudabile: vt si qua in re maioris momenti, aliqui non bene sensissent, vt supra docuimus. Cum autem eorum auctoritas negatur, semper adhibenda est christiana modestia: & cum commode fieri potest, eorum dicta sunt pie interpretanda. Quo loco cauendum est, ne interpretationes sint omnino insulsæ, & a mente scriptoris prorsus alienæ, ne dũ pij videri volumus, ridiculi videamur: quod ideo monere volui; quia sunt qui hac in parte offendant. Ex his quæ diximus, ratio argumentandi facile explicabitur. Primum dictum: Ex hoc loco his modis necessarium ducitur argumentum, posito patrum communi cõsensu: Primum, cum explicant aliquem scripturæ locum: deinde, cum docent aliquid tenendum esse tanquam fidei dogma: deinde, cum aliquid ad traditionem apostolicam pertinere affirmant: deinde, cum conueniunt in deducenda aliqua veritate ex scriptura, vt quod Christus duas habuerit voluntates. Secundum dictum: Ex hoc loco sumuntur argumenta, probabilia, magis tamen, vel minus firma, his modis: quando agitur de re theologica, sed non proxime pertinente ad fidem, vel mores, etiam si omnes conueniant; quamuis posset esse temerarium, vel erroneum eis refragari: quando vnus vel alter aliquid affirmat, & alij non negant: quando hinc inde sunt plures auctores in aliqua dubitatione. Tertium dictum: Ex hoc loco duceretur argumentum

Distin. 15. Can. sicut Sancti.

tum sophisticum: si putaremus, vt aliqui putãt, omnia, quæ in probatis patribus habentur, necessario esse recipienda, & ex omnibus argumẽtum duci necessarium: si ex ea re in qua errarũt, aliqua sumeretur ratio: si denique ex eorum dictis male intellectis aliquid probaretur, vt sæpe hæretici faciunt. Atque, si his, quæ supra scri-
L.4.c.18. psimus, adijcias, satis huic loco factum esse existimabis.

De loco auctoritatis Scholasticorum: quantum hic locus valeat, & quo modo inde argumenta ducantur. *Cap. X.*

Cap.8. & 9. NIsi libro primo huiusce nostrę institutionis, qui sint Theologi scholastici, & quæ eorum Theologia, satis abunde explicuissemus; id sane hoc loco nobis faciendum esset. Ne igitur, quæ semel explicata sunt, sine necessitate repetantur, in præsentia demonstrabimus primũ, hunc locum non esse reijciendum: deinde, quo nam modo Scholastici possint citari, & quanta sit eorum auctoritas: postea argumentandi rationem aperiemus: postremo, quid canonistarum in schola theologica valeat auctoritas indicabimus. De primo, auctoritatem scholasticam locum aliquem habere in Ecclesia catholica, & nullo modo reijciendam esse, ex eo primum cõfirmatur, quod Ecclesia semper debet suos habe-
Ephes.4. re doctores, quos ei Christus, ex Pauli doctrina,

dedit:

dedit: atqui nũc nullos alios habet, igitur Scholastici non sunt spernendi, sed tanquam Ecclesiæ doctores recipiendi. Deinde, Ecclesia ab eo vsque tempore, quo Scholastici exorti sunt, vsa est doctrina Scholasticorum in suis decretis statuẽdis, in erroribus confutandis, & in dubijs rebus explicandis, quod ita certum est, quam quod certissimum; non igitur licet sine temeritatis nota, eos despicere. Et quoniam hac de re, non nihil, non vno in loco supra diximus, non est, cur in hac veritate confirmanda diutius in præsentia, immoremur. Sed peteret hoc loco quispiam, quanam ratione hic septimus locus a sexto distinguatur, cum etiam Scholastici sint Ecclesiæ doctores, vt olim Sancti patres fuere: cui petitioni hunc in modum satisfacio. Illi primi doctores fuerunt velùti magistri Scholasticorum, hi vero tanquam discipuli: cum non tam noua doceant, quam quæ ab illis dicta sunt, colligãt, & examinent. Illi, quodam priuato Dei Spiritu res diuinas tractarunt, & quæ ab Apostolis, & viris apostolicis acceperunt suis monumentis posteris tradiderunt: hi vero potius labore & studio res diuinas iam ab alijs scriptas colligunt, & examinant. Item, communis patrum consensus censetur facere aliquando argumentum necessarium, non ita consensus Scholasticorum: quo fit, vt quod ab ipsis dicitur, potius a rationibus, quibus vtuntur ad id probandum, quam ab eorum auctoritate, vim ad fidem faciendam

Li. 4. cap. 6. & 7.

habeat. His itaq; & alijs quibusdam differētijs hos duos inter se locos distingueres. De secūdo, Scholasticorum testimoniū, quod etiā supra de sanctorum patrum auctoritate agens, adnotaui, varijs modis, ad varias res confirmandas afferri potest, quos modos hic repetere, nihil est necesse: quorum etiam maior, & minor potest esse auctoritas, cum vnius magis, quam alterius vulgo approbetur doctrina. Nemo tamen hactenus apud communes scholas tantum auctoritatis obtinuit, vt quis cogatur eius testimonium necessario admittere, eidemq; respondere: quāuis priuatæ quædam scholæ aliter faciant, vt Thomæa, & Scotæa, quæ vniuersam suorum principum doctrinam, sibi defendendam susceperunt, idq; se præstare posse profitentur. Quod ad vsum huius loci attinet, statuo hæc dicta. Primum dictum: In re theologica proxime ad fidem & mores pertinente, communis Scholasticorum consensus ex patrum doctrina & scriptura collectus, seu corroboratus, facit argumētum necessarium; ita vt faciat rem fide. Possem hanc doctrinam pluribus rationibus confirmare, sed vna, vel altera ero hoc loco contentus. Primum, si horum doctorum communis consensus non valeret ad aliquid necessario concludendum, quo nam modo ex ipsorum doctrina sacra Concilia, quæ ad dogmata & mores pertinent, statuerent? quos haberet Ecclesia doctores, ad quos confugeret? & quos consuleret, a

quibus

quibus decipi non posset? Deinde, qui horum auctoritatem, in hac parte negaret, non posset non negare principia, quibus hi doctores nituntur, nimirum patrum & scripturæ doctrinam: at hæc negari non possunt, igitur nec Scholasticorum auctoritas. Denique, si hi possunt omnino errare, ergo etiam Ecclesia vna cum ipsis laberetur, cum nullos alios nunc habeat doctores, a quibus instruatur. Secundum dictum: in re theologica non pertinente proxime ad fidem & mores, communis consensus Scholasticorum facit argumentum maxime firmum, licet non necessarium, cui contradicere esset temerarium. Vt si quis negaret, quod cõmuniter omnes Scholastici docent, Christum ab instanti suæ incarnationis essentiam diuinam clare vidisse. Quod contrarium sentire sit temerarium, patet: quoniam nõ potest aliquis singularis homo sine audaciæ & temeritatis nota, contra eos opinari, qui sunt in aliqua arte periti, si ipsi consentiant; cum præsertim hi doctores soleant libenter inter se dissentire, si eis ad id faciendum aliqua datur via. Tertium dictum: In alijs rebus a Scholasticorum consensu sumitur argumentum solum probabile. Vt, si conueniant in re nõ theologica: si sint inter se diuisi: vel si vnus grauissimus doctor aliquid dicat, alij non negent. Qua ratione contingat ex hoc loco male argumentari, facile intelligi potest, ex ijs, quæ in aliorum locorum expositione diximus. Restat ergo vt

de eo, quod posteriore loco nobis explicandum proposuimus,breuiter dicamus. Cum ad Scholasticorum auctoritatem, Canonistarum auctoritas reduci queat, quid horum auctoritas in schola theologica valeat,his dictis expono. Primum, in ijs quæ ad dogmata fidei spectant, Theologorum schola non eget canonistarum testimonio. Quoniam ad eos non pertinet harum rerum tractatio. Quo fit, vt cum in hoc rerum genus inciderint, suos lectores, & auditores ad sacros Theologos remittant: vel si quid dicunt, a Theologis accipiunt. Secundum dictum: Cum agitur de moribus, scilicet de virtutibus & peccatis secundum legem naturalem & diuinam, Theologus non indiget testimonio canonistarum,quamuis eo vti possit. Quod dixerim contra quosdam iuris hac in parte, parum peritos, qui sine ratione, aliter existimant, & iniustam hac in re pronuntiant sententiam: quam alio loco pluribus, iniuste & imperite latam ab istis fuisse,demonstrabo. Quoniam ipsi non norunt vim rationemq; humanorum actuum: vnde fit, vt in casibus, quos vocant conscientiæ, quod ad hanc partem attinet, sæpe labantur. Tertium dictum: Iuris canonici peritorum auctoritas vtilis est Theologo in ijs rebus,quæ ad mores, & ritus Ecclesiæ pertinent, & a legibus Pontificijs pendent. Vt, si agatur de censuris, de dispensationibus, de iurisdictione, de pœnis, alijsq; rebus similibus. Quoniam hæc & id genus

Nicol. Euerar. Iac.Ben.

nus

nus alia ſpeciatim ipſorum facultati ſunt ſubiecta, & harum rerum priuatam ſolent habere notitiam. Atque de horum doctorum auctoritate, & de hoc loco hæc dixiſſe ſufficiat.

De loco rationis, & ſcientiæ humanæ.
Cap. XI.

LOCVM in quo latiſſime calamus poſſet excurrere breui excurſurus, primum quædam ad eius maiorem declarationem notanda propo nam: deinde non eſſe reijciendum, & aliquid virium in ſchola Theologica habere demõſtrabo: poſtremo, quo pacto ex eo argumenta ducantur, aperiam. De primo, circa hunc locum duo extrema fugienda ſunt, alterum, quod nihil liceat ratione cõcludere, & quod ad religionem pertineat, humana ratione probare: alterum, nihil eſſe credendum, quod non ſit neceſſaria ratione concluſum: illud ſtultum, hoc profecto impium cenſeri debet. Exiſtimandum itaque eſt licere, immo etiam neceſſarium eſſe, adhibere aliquam humanam rationem ad ea, quæ ſunt fidei ſuadenda, licet Gulielmus Ocanus ſine ratione contrarium ſenſerit. Fides enim non deſtruit, ſed perficit naturam. Cum ergo homo ſit rationis capax, ei rationis vſus, in ijs maxime percipiendis, quæ ad beatitudinẽ conſequendam pertinent, non eſt negandus vt ſupra, non ſemel docuimus: quod contra omnem

naturæ legem impius Mahometus fecit: qui, tanquam immanis quædã bellua, homines in percipienda religione, ratione spoliauit, & ad eam propagandam ferro crudeliter armauit. Possunt autem humanæ rationes duplici modo afferri: vel, vt sint sola caussa credendi, vel vt tantum suadeant & disponant; vel etiam ad consolationem credentium, & ad defensionem veritatis. Quod autem non liceat in tractandis rebus, quæ ad religionem pertinent humana ratione vti, fuit antiquus error, contra quem in libris Stro-
Li.4.& 5. matum non vno in loco doctissime pugnauit Alexandrinus Clemens: qui auctor pro hac disputatione consulendus est: de qua re nos etiam plura superius scripsimus. Quod ad secundum attinet, statuo hæc dicta. Primum dictum: A scholis Theologiæ non est reijciendus locus a ratione, & scientijs humanis sumptus. Primum, quia ipsimet sacrorum librorum scriptores in scribendis diuinis mysterijs, humanis vtuntur rationibus, & scientijs. Deinde, si id non licet, damnandi ac reijciendi essent, quotquot patres nostræ religionis dogmata tractarunt, & explicarunt, qui his præsidijs vsi fuere. Reijciantur ergo Clementes, Cyrilli, Basilij, Gregorij, Augustini, Hieronymi, & denique, nullo excepto, patres omnes. Postremo, quoniam sine humana ratione & doctrina diuinæ literæ, & fidei mysteria, nec intelligi, nec explicari, nec defendi possunt. Itaque qui rationẽ conuenienter adhibitam

bitam ab hac doctrina reijciunt, tanquam homines rationis expertes irridendi sunt. Secundum dictum: Falsum est, humanam rationem ita esse incertam, vt nulli rei liceat indubitatam præbere assensionem: similiter, absurdum est affirmare humanas scientias esse ita dubias, vt nihil certi habeant: ita vt ex illis nulla certa possit colligi sententia, & vtilitas: quod speciatim intelligimus de scientijs ab Ethnicis traditis, quas nõnulli omnino vanas esse, vane contendunt. Hoc dictum, supponitur hic a nobis tanquam certũ, cum nolimus in eius probatione sine necessitate, latius immorari: qui probationem desiderãt eos legant, qui contra Scepticos, & Academicos scripserunt. Tertium dictum: Et si in re Theologica humana ratio locum habeat: tamen, non debet ita afferri, vt per eam, quasi per caussam aliquid credamus, sed solum, vt iuuet. Nam, absurdum omnino esset rationem primum locum habere in ea disciplina, quæ auctoritati potissimum nititur. De modo argumentandi ita statuo. Primum dictum: Ab hoc loco, in rebus ad fidem pertinentibus, nunquam ducitur argumentum necessarium. Est hæc doctrina manifesta ex ijs, quæ libro quarto capite decimo scripsimus. Secundum dictum: Omnia argumenta, quæ ab hoc loco sumuntur ad probanda, quæ sunt fidei, solum habent quandam probabilitatem. Nam, cum ratio naturalis fidem non demonstret, sequitur vt solum ad probabilitatem conferat.

Cicer.
August.
Lacta.

conferat. Et in sacris literis sæpissime inuenies argumenta probabilia ex hoc loco sumpta. Ita argumentatus est Petrus, cum probauit discipulos non esse ebrios, quod non dum esset hora diei tertia. Et prudens illa fœmina, Abigail, probauit suum maritum esse stultum a nominis interpretatione, quod Nabal, id est, stultus vocaretur. Et denique in omni sacro libro passim hunc locum vsurpatum inuenies: quod nos alibi, fauente Deo, latius demonstrabimus, cum topicam quandam ex diuinis libris collectam in lucem dabimus. Tertium dictum: Ex hoc loco varijs modis sophistice argumentari contingit; de quibus nihil est, cur speciatim aliquid dicamus; cum hoc negocium ad Dialecticum pertineat. Et hæc, de hoc loco.

Act. 2.

L. 1. Reg.

De loco auctoritatis Philosophorum.
Cap. XII.

HOs postremos locos, & quia externi sunt, & quia minorem difficultatem habent, breuiter percurrimus. Vt autem hunc nonum exponamus, quid sit philosophia, & quod ex philosophorum auctoritate Theologo, arguere liceat, & quo pacto, paucis docebimus. Philosophia, ex cuius definitione, quid philosophus sit, intelligi poterit, sic finiri solet. Philosophia est scientia veritatis: quæ descriptio conuenit ei philosophiæ parti, quæ in veri perspicientia

versatur. Alij hoc modo describunt: Philosophia est recte viuendi ratio. Vel si placet, hoc pacto: Philosophia est rerum humanarum, atque diuinarum scientia, ex quibusdam notitijs naturaliter cognitis, humano studio ad bene beatæq; viuendum comparata. De cuius dignitate, vtilitate, atque necessitate multa scripta reperiuntur; de quibus sermonem habere, ad nostrum institutum attinet nihil. Per philosophiam autem non intelligimus quamcunque doctrinam, neq; per philosophos quoscunque, qui hoc nomine aliquando appellati fuere, sed eos, qui bene, & naturæ congruenter, & cum aliqua bonæ doctrinæ opinione philosophati sunt: cum certum sit, multos extitisse philosophos, qui male audiuerunt, quorum auctoritas & doctrina nulla fuit. Quod autem hic locus non sit despiciendus, & qua ratione admittendus sit, his explicatur dictis. Primum dictum: Locus ab auctoritate philosophorũ, sub quorum appellatione etiam poetas complectimur, non est a Christiana schola reijciendus. Sed pro oportunitate adhibẽdus. Primum, quia Apostolus non semel hoc loco vsus est, quẽ imitati sunt sæpissime sancti patres: qui id licere ex professo docuerunt; vt latius supra docuimus. Deinde, quia isti fuerũt veluti legis naturę magistri, per quos Deus, vt grauissimi patres scribũt, docebat eos, qui in lege naturæ viuebant: quare, nõ erunt despiciendi, cum nemo in sua arte peritus

Cic. Tusc. 5.
Cardin. Sadol. de laud. Philos.

Act. 17.
2. Cor. 15
Iust. in ad mo.
Aug. li. 2. de doctr. c. 4.
Arno. cõtra gẽtes.
Pacianus. epist. 2.
Clem. l. 3 Strom.

ritus ſine temeritate, reijci queat. Poſtremo, omnes veritates ſunt a Spiritu ſanćto, ergo vbicũq; ſint, ad Eccleſiã pertinebũt: & ita ab alienigenis, tanquã ab iniuſtis poſſeſſoribus repetẽdæ erunt. Secundum dićtum : Hoc loco, vtetur prudens Theologus appoſite ad probandum ea, quę philoſophi per naturalem rationem cognoſcere potuerunt. Vt ad probandum, quæ de Dei prouidentia, de libero arbitrio, de finibus bonorum & malorum, & de alijs rebus harum ſimilibus diſputantur. Quod ſi ſanćti patres interdum afferunt philoſophorum aućtoritates ad demõſtrãdum aliquid, quod ſolum per reuelationem diuinam cognoſcitur, vt eſt myſterium Trinitatis; id faciunt, quia, ſi quid bene his de rebus dixerunt; a noſtris tanquam fures, vt ait Alexandrinus Clemens, acceperunt. Tertium dićtum: Theologus parce hoc loco vtatur, & eos ſolum citet ſcriptores, qui aliquam habent in ſcholis humanis aućtoritatem. Si quis autem cognoſcere velit, qua ratione in profanis libris legendis verſandum ſit, luculentum de hac re legat Baſilij ſermonem. Itaque qui captiuam mulierem ducere in vxorem vult, eius capillos abſcindat, vngues reſecet, & nitro lauet. Non exportet omnia quæ ſunt in Ægypto, ſed tantum precioſa vaſa, idola illis relinquat, qui in Ægypto viuunt. Sed quid argumentum ex hoc loco ſumptum valeat, iam explicemus. Primum dićtum: in re Theologica nũquam argumentum

Lege Augu. Steu. lib. 7. de perẽ. philoſ. c. 3. & 19.

Deut. 21. Hierony. epiſt. ad Pamma. Epiſt. ad Magnum oratorẽ. Lib. Fons vitæ. c. 22.

ex quouis consensu philosophorum erit ita necessarium, vt rem faciat, de fide. Nam, si ratio humana id non potest, multo minus auctoritas id poterit humana: & cum in re versemur manifesta, non est cur eam pluribus confirmemus. Secundum dictum: Communis philosophorũ consensus in re, quam etiam Theologi tractant, facit argumentum firmissimum: & qui hoc negaret, irridendus esset. Vt si ex philosophorum sententia probaretur animorum immortalitas: liberum hominis arbitrium, diuina prouidẽtia, vel aliquid aliud simile. Tertium dictum: Cum non omnes philosophi in aliqua re consentiunt, eorum auctoritas probabile facit argumentum: similiter, ex aliquorum tantum opinione, etiam si alij, nihil de ea re affirment, licet probabiliter argumentari. Vt fecit Epiphanius, qui id, quod Hæres. 78 dicitur de leæna, quod semel pariat, adduxit ad probandam perpetuam beatæ Mariæ virginitatem. Quartum dictum: Ex hoc loco potest duci argumentum sophisticum. Vt si philosophorum consensus adduceretur in ea re, in qua errarunt: qua ratione male argumentaretur, qui ad destruendam rerum creationem, diceret, omnes philosophos docere, ex nihilo nihil fieri: & ad Arist. l. 1. phys. probandum accidentia non posse a substantia separari, eorundem communem vsurparet consensum. Ad hunc locum reuocatur auctoritas Iuris Cæsarei peritorum, quorum doctrina est veluti quædam moralis philosophia practica, &

ciuilis

ciuilis ſcientiæ. Poſſem hic multis rationibus demõſtrare, quantum, mediocris ſaltem legum ciuilium notitia, ei, qui futurus eſt conſummatus Theologus, ſit vtilis, ne dicam neceſſaria, ſed nolo hac in re diutius immorari. Horum autem doctorum auctoritas, aliquid valeret, in ijs quęſtionibus, quæ ſunt Theologis cum Iuriſperitis communes: & præſertim in materia de legibus, de contractibus, de dominio, de matrimonio, & alijs ſimilibus. Iis ergo, quæ afferri potuiſſent in oportuniorem locum reiectis, ad vltimum locum explicandum tranſitum facio.

De loco humanæ hiſtoriæ: quid ſit hiſtoria, quotuplex, & quæ, & quo modo hinc argumenta ſumantur. Cap. XIII.

HVNC poſtremum Scholaſticæ Theologiæ locum breui percurrentes, quid ſit hiſtoria, primum explicabimus: deinde, fundamentis quibuſdam quanta ſit huius loci firmitudo ſtatuemus: poſtremo, quæ hinc argumenta ſumantur, quibuſdam dictis manifeſtabimus. De primo, hiſtoria, hunc in modum ab Iuſtino martyre deſcripta fuit. Hiſtoria eſt ſermo narrationem continens iam factæ rei. A Caſſiodoro hoc modo: Hiſtoria eſt præteritarũ rerum, ab ætatis noſtræ memoria remotarum, fida cõmemoratio. Hiſtoriarum, aliæ ſunt diuinæ, quas ſacri ſcriptores diuino afflatu moti, conſcripſere, aliæ humanæ,

In qq. ad orthod.

humanæ,humano modo exaratæ: quarum aliæ Ecclesiasticæ, in quibus res ad Ecclesiã pertinentes narrantur, aliæ profanæ, vt historiæ Liuij, Iustini,Taciti,& aliorum. Hoc loco agimus dè humanis historijs, quoniam diuinæ pertinent ad locum sacræ scripturæ. Vt autem demonstremus hunc locum aliquam vim habere, animaduertendum in primis est, id homini innatum esse, vt alijs hominibus, & præsertim prudentibus fidem habeat, idq; ad humanam consociationem retinendam, omnino necessarium esse: quia,hac fide sublata,omnia humana commercia, & omnis communis vsus funditus tolleretur. Quo fit,vt si duo,vel tres homines fide digni aliquid referant, ita ab alijs credatur, vt nemo prudens dissentire audeat. Itaque, vnà dempta demonstratione,multorum fide dignorum testimonium, magis nos ad assentiendum mouet, quam vlla alia ratio: quod ipsa experientia, ita manifestum est, vt nulla ad hoc confirmandum, sit necessaria probatio. Deinde, cum non omnes historici,tanquam veraces, saltem multis in rebus quas narrant, habeantur, adhibenda est diligentia, vt eos sequamur, quibus maior solet haberi fides. Qui autem sint magis veridici,potest primum cognosci ex ipsorũ probitate,& moribus: deinde,ex diligẽtia,& iudicio,quo in historia conscribenda vsi sunt, si quæ ipsi viderint, aut a fide dignis audiuerint, scribant: postea, is verax habendus,ac alijs præ-

Mat.18.

ferendus erit, qui apud homines pro veraci, habetur, & alijs præfertur. Illud obiter nunc dixerim de Cornelio Tacito, eum a Tertulliano appellari mendacissimum. De hac re lege Gelasium apud Gratianum, distinctione decimaquincta Canone, Sancta. Postremo, notandum est, historiarum notitiam Theologo esse maxime necessariam: primum, quia ipsa diuina pagina nos sæpe ad historias remittit, vt patet multis locis in veteri testamento: deinde, quia multa sunt loca sacrarum scripturarum, immo integri fere libri, quos sine historiæ cognitione, bene explicabit nemo: vt prophetia Danielis, & Machabeorum libri: postremo, vt multas alias vtilitates omittam, quoniam sæpe humanæ & diuinæ historiæ conciliandæ sunt: & quod huc pertinet, ex historiarum notitia multæ apparentes scripturæ contradictiones explicantur. Quo fit, vt hic locus nulla ratione a Theologo despiciendus sit: & sane, his temporibus, Theologus qui non est in historijs versatus, sæpe hæreticorum falsis argumentationibus respondere non poterit. His notatis, de huius loci vsu, ita statuo. Primum dictum: Argumentum sumptum ab historia diuina, etiam si rem aliquam leuissimã, narret, est necessarium, ita vt salua fide negari
1. Reg. 9. non possit. Vt, quod Saul asinas quæsiuerit,
Tob. 6. Tobias canem habuerit, & similia. Secundum dictũ: Ex humana historia, siue ecclesiastica, siue profana, etiam si omnes historici ad vnum, con-
sentiant,

ſentiant, non ſumitur argumentum tale, vt rem faciat de fide. Quoniam talis auctoritas eſt mere humana, cui poteſt ſubeſſe falſum. Tertium dictum: Argumentum ſumptum ab humana historia, cum omnes hiſtorici in aliqua re narranda conueniunt, eſt efficaciſſimum: & illud negare, eſt omnino temerarium. Patet hoc dictum ex ijs, quæ adnotauimus: quia, ſi hiſtoriæ fides ab humana rep. remoueatur, vniuerſa perit rerum ante nos actarum certitudo: & in Eccleſia multa, tanquam certa, hiſtoriæ teſtimonio tenentur. Vt, quod diuus Petrus Romam venerit: quod hæc vel illa concilia, hoc vel illo tēpore celebrata fuerint; & id genus alia. Quæ ſi quis negaret, non aliter erraret, atque is, qui hac ætate antipodas eſſe, quod eos nunquam viderit, ijs qui viderunt, concedere nollet. Quartum dictum: Quando hiſtorici non conueniūt, vel quando aliquid refertur ab vno, vel altero tantum, & non ab alijs, aut quando aliter referunt, hic locus ſolum ſuppeditat argumentum probabile, quod non facile reijciendum eſt: intellige, cum id narratur, quod fidem humanam non ſuperat. Huius dicti ratio ea eſt, quia lex naturæ dictat, vt id credatur, quod duorum vel trium ſermone affirmatur. In hac autem probabilitate, ſunt quidam gradus pro ratione eorum, qui ſcribunt, & modi, quo narrant, & rerū, quæ narrantur. Quinctum dictū: Licet argumētum probabile ab hoc loco ductum negari poſ- Mat. 18.

ſit: tamen, id non ſine prudentia, & modeſtia fieri debet. Circa hoc dictum hæc diligenter animaduertenda ſunt. Principio, quod narratur, a viro graui & prudēti, & alicuius nominis, non eſt temere negandum: vt ſunt ea, quæ de ſanctis viris Hieronymus, Gregorius, & alij nonnulli pietate & doctrina inſignes ſcriptores literis conſignarunt. Deinde, ſi auctor non eſſet magnę auctoritatis, ſed tamen res quæ narratur ad pietatem conferret, & nihil abſurdum, aut omnino præter fidem contineret, recipi deberet: vt recipiuntur multa, quæ in ſanctorum vitis a quibuſdam ſine vlla graui auctoritate narrantur. Poſtremo, quæ non videntur decentia, nec ad pietatem conferunt, prudenter negari poterunt. Poſtremum dictum: Ex hoc loco ſæpe ſophiſticum argumentum ducitur: vt ſi ex fictis & falſis, vel male intellectis hiſtorijs aliqua ſumeretur ratio: quo modo argumentantur hæretici ad probandum Petrum nunquam fuiſſe Romæ, cum multorum & grauiſſimorum teſtimonio, id euidenter demonſtretur. Et quoniam de locis theologicis, & quantum noſtrum inſtitutum requirebat, & quantum Theologiæ candidato ſatis erit, a nobis diſputatum eſt, huic diſputationi finem faciemus, & ad tractationem de ſenſibus diuinæ ſcripturæ ſtylum conuertemus.

Expli-

Explicantur nonus & decimus Articulus diui Thomæ. Cap. XIIII.

TRIA in articulo octauo Angelicus Doctor de sacra doctrina nos docuit; nimirũ eam esse argumentatiuam, qua ratione argumẽtetur, & vnde argumenta sua depromat: quorum duo priora libro quarto copiose explicuimus: tertium, hactenus, hoc quincto libro. Quæ autem in duobus reliquis articulis tradit deinceps explicaturi sumus; & quoniam prius quæ articulo decimo, quam, quæ nono docet tractare volumus, ideo prius vtriusq; articuli summam afferemus, deinde late super his, quæ a beato Doctore traduntur, disputabimus. In nono itaque articulo quærit, An sacra doctrina conuenienter vtatur metaphoris: nomine autem sacræ doctrinæ, vt alias docuimus, speciatim doctrinam intelligit principiorum, quæ in diuinis habetur literis. Cuius articuli summa his conclusionibus continetur. Prima conclusio: Conuenienter sacra doctrina vtitur metaphoris rerum corporalium, vt diuina & spiritualia tradat. Primum, quia Deus, qui conuenienter omnia efficit, per manus prophetarum se assimilatum fuisse dicit: quod non fit sine metaphoris. Deinde conueniens fuit Deum sese accommodare nostræ naturæ, quæ præcipit spiritualia per similitudines rerum corporatarum, vt Dionysius docet: quo factum

Ose. 12.

Cap. 1. cęl. hier.

factum eſt, vt ſapientes, & inſipientes eas intelligant. Secunda concluſio: Sacra doctrina non vtitur metaphoris eo modo, quo vtuntur Poetæ ad delectationem, ſed neceſſitatis cauſſa, vt nos intelligamus. Tertiæ, metaphoræ non obſcurant res, quæ per eas explicantur, ſed potius eas manifeſtant: quoniam occaſionem præbent eleuandi intellectum ad cogitandas res diuinas. Valent etiam ad exercitationem: & ſacra myſteria indignis occultant: ne detur ſanctum canibus. Quarta ſimilitudines ſumptæ ex rebus vilioribus ſunt magis accommodatæ ad res diuinas explicandas, quam ſi ſumerentur ex rebus præſtantioribus. Primum, quia aufertur occaſio errandi; quia facilius remouentur a Deo viliora. Deinde, quia Deus melius cognoſcitur per negationem, quam per affirmationem. Postremo, quoniam hac ratione multo melius diuina indignis occultantur. Et hæc ſunt quæ diuus Thomas in nono docet articulo. In decimo quærit de multiplici ſcripturarum ſenſu, ex quo ſummatim hæc colliguntur concluſiones. Prima concluſio: Sacra doctrina ſub vna litera continet plures ſenſus. Primum, quia, vt ſcripſit Gregorius, dum narrat geſtum, prodit myſterium: vnde duo naſcũtur ſenſus, literalis, & myſticus. Deinde, quia Deus huius doctrinæ auctor potuit efficere, vt non ſolum voces, quæ ſenſum literalem faciunt, ſignificarent, ſed etiam res ipſæ, quæ ſpiritualem ſenſum procreant. Secunda

Mat. 7.

Dion. c. 2. cœl. hier.

concluſio:

conclusio: Spiritualis sensus triplex est: vnus allegoricus, quo significantur, quæ ad statum Ecclesiæ pertinent: secundus moralis, quo significantur, quæ ad mores, & vitam recte instituendam conferunt: tertius anagogicus, quo significantur, ea, quæ in æterna vita sunt futura. Tertia conclusio: Vnius loci plures esse possunt sensus literales. Primum, quoniam ita sentit Augustinus. Deinde, quia auctor scripturæ Deus, omnia vnica cognitione intelligit, & ita vnica oratione potest plura significare. Quarta conclusio: Multitudo sensuum non facit ęquiuocationem, neq; confusionem vllam, cum omnes fundentur in literali, ex quo solo argumentari licet: cũ nihil sit in vno loco in sensu spirituali, quod alibi non sit in literali. Quincta conclusio: Ætiologia, & Analogia, & sensus parabolicus ad literalem sensum referuntur. Et hæc sunt, quæ sanctus doctor in his duobus habet articulis: quæ nobis deinceps paullo vberius explicanda sunt.

Lib.12.cõ fess. c.18. 19. & 24.

Quod plures sint diuinæ scripturæ sensus, & quot sint. Cap. XV.

QVONIAM vero ex omnibus sacræ Theologiæ locis, is qui pro dignitate in hoc grauissimo studio versari vult, nullum magis tractatum, atque cognitum habere debet, quam eum, qui diuinæ scripturæ auctoritatem continet;

profecto ad institutũ nostrum, quod est nouum Theologum ad res diuinas cognoscendas plene informare, pertinere videtur, vt de sensuum sacrarum literarum varietate, natura; inuestigatione, & potestate, antequam his nostris institutionibus finem imponimus, aliquid disputemus. Huc etiam accedit, quod eam doctrinam, quam beatus Thomas in duobus postremis articulis nobis tradidit, his de rebus agendo, planius explicabimus. Rem igitur omnino cognitione dignam aggredientes, primum plures in diuinis oraculis sensus reperi omni remota disputatione, demonstrabimus: deinde priuatim singulorum explicationem persequemur. In hac autem

Quint.li. 8. c.5. suscepta materia, vox ista, sensus, quæ proprie vim sentiendi significat, sumitur prointelligen-

Sap.7. 1. Cor.2. tia, & sententia: qua etiam ratione in nonnullis sacræ scripturæ locis, vsurpatur. Quod igitur ad sensuum multitudinem attinet, hęc dicta pono. Primum dictum: Si loquamur de sensuum multitudine, quantum ad numerum, diuinæ paginæ sensus sunt infiniti, ita vt ratione nostri, nullis dicantur certis terminis contineri; sed solus Deus infinita sua intelligentia eos complectitur. Quo fit, vt nemo, quantumuis perspicax & acutus, possit aliquem latentem sensum ex scripturis eruere, quem Deus non nouerit, & in eum verba accommodari non posse, tum viderit, tum etiam præuiderit. Et quoniam de hoc dicto nulla est dubitatio, nihil est cur in eo probando fru-

stra

ſtra laboremus. Secundum dictum: Diuinæ ſcripturæ ſenſus, ſpecie, plures ſunt: quarum tamen ſpecierum certus eſt numerus. Hoc dictum eſt certa fide tenendum, contra quoſdam ſciolos, qui ſolum literalem ſenſum agnoſcunt: quorum ſententia, breuiter in præſentia à nobis confutabitur. Primum, quia & Chriſtus, & Apoſtoli, vnum & eundem locum, in ſenſus omnino diuerſos interpretati ſunt: igitur plures erunt in ſacra ſcriptura ſenſus. Illud Geneſis capite ſecundo, Quamobrem relinquet homo, & quæ ſequuntur, Chriſtus de matrimonio expoſuit: at Paulus de Chriſto & Eccleſia. Illud de exaltatione ſerpentis in deſerto, Chriſtus de ſe expoſuit. Illud, quod de populo Hebræo dictũ fuerat, ex Ægypto vocaui filium meum, de Chriſti profectione in Ægyptum expoſuit Matthæus. Deinde, in diuinis literis, vt patet ex vno, vel altero loco iam citato, non ſolum verba, ſed etiam res ipſæ ſignificãt: igitur plures ac diuerſos ſubminiſtrabunt ſenſus. Adde poſtremo communem omnium patrum ſententiam, quorum, vel verba, vel loca in re manifeſta afferre nihil eſt neceſſe. Ne itaque in hac re longior ſim, quam neceſſitas introductionis patitur, hæ rationes, ſint inſtar multarum, quæ in mediũ afferri poſſent. Explodatur ergo error iſte poſteriorum Hebræorum, qui velamine præpediti, ſpirituales ſenſus non vident: nec exiſtimemus myſticas intelligentias ab hominibus otioſis fuiſſe excogitatas,

Math. 19. Eph. 5. Math. 2. 1. Cor. 10. Ioan. 19. 1. Pet. 3.

gitatas, vt aliqui stultissime existimarunt. Tertium dictum: Hæc sensuum diuersitas varijs nominibus, a varijs scriptoribus, solet nominari, quæ sunt fere ista. Sensus literalis, historicus, grammaticus, mysticus, spiritualis, allegoricus, analogicus, anagogicus, tropologicus, moralis, typicus, siue figuralis, parabolicus, ætiologicus, propheticus, spiritualis intelligentia, sublimior contemplatio, seu cõtemplatio, simpliciter: quibus duobus vltimis appellationibus Chrysostomus, & Cassianus speciatim vtuntur. Quartum dictum: Huiusmodi nomina apud sacros diuinæ paginę expositores interdum confunduntur, & vnum pro altero promiscue accipitur. Hoc dictum adeo est certum vt nulla probatione egeat: & in ipsa auctorum lectione facile quisque, quod hoc loco docemus, obseruare poterit; cum omnes fere patres his vocibus, tanquã synonymis, interdum vtantur. Quinctum dictũ: Hæ appellationes non sunt ita synonymę, vt ab ipsis scriptoribus interdum diuerso modo non accipiantur; ita vt per eas varias sensuum species designent. Constat enim ex patrum lectione, interdum sensum allegoricum non esse eundem, qui anagogicus, nec historicum, qui moralis: vt videre poteris in locis in marginibus citatis. Et hoc, qui negaret, ostenderet profecto se in antiquorum patrum scriptis legendis esse parum versatum, aut eos non intellexisse, vel intelligere noluisse. Sextum dictum: Quamuis ex

Colla. 12.

Dion. Areopag. Hieron. Greg. Basil.

August. ad Honor. Orig. in psal. 36. hom. 1. Cyril. l. 5. in Leuit. Bernar. Hier. in Amos. c. 4

patrum

pattrum ſcriptis non certo conſtet, quot ſint ſenſuum ſacræ ſcripturæ ſpecies: tamen probabiliter affirmares eſſe tres, quæ ſunt iſtæ: Senſus literalis, allegoricus, & anagogicus. Literalis eſt ille, quem verba in propria ſignificatione accepta, continent: allegoricus, qui accommodatur Eccleſiæ militanti: anagogicus, qui aptatur Eccleſiæ triumphanti: de quibus poſtea planius ſcribetur. Hic ternarius ſenſuum numerus, ſic probatur. Primo ex ipſa Scripturæ auctoritate: Ecce, inquit Sapiens, deſcripſi eam tibi tripliciter in cogitationibus & ſcientia; vt oſtenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis: quibus verbis hunc triplicem ſenſum ſignificari teſtatum reliquit Hieronymus. Geneſis capite ſexto, cum Deus arcæ fabricam deſignaret, Noe dixit, Deorſum cœnacula, & triſtega, ſiue tabulata tria, facies, in ea: ex quo loco Origenes eundem numerum colligit. Idem, auctor, ex eo, quod Abramus triduo commoratus eſt in loco viſionis, eandem ſententiam confirmat. Cyrillus Alexandrinus, vel idem Origenes in Leuiticum ex triplici ſacrificiorum modo, & ex tribus panibus, qui in caniſtro habebantur, eundem numerum deducit. Et regnum cœlorum, quod interdum ſcripturarum intelligentiam deſignat, ſimile eſſe dicitur fermento, quod acceptũ, mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus. Deinde, his ſcripturæ locis adde citatorum patrum auctoritatem, & quorundam aliorum, qui eundem numerum

Prou. 22.

Gen. 22.
Hom. 3.
Hom. 11. in Geneſ.
lib. 5.

Math. 23.

merum

merum videntur agnoſcere; quorum ſententiæ libenter quidam recentiores ſubſcribunt. Po-
Iul. Rog. ſtea, hic numerus videtur congruere homini, cui ſacra ſcriptura a Deo data fuit: quia, vt homo conſtat corpore, anima, & ſpiritu, ita ſcriptura ſenſu literali, quaſi corpore, ſenſu allegorico, quaſi anima, & ſenſu anagogico, quaſi ſpiritu. Videtur etiam congruere ex parte donantis, qui eſt vnus & trinus. Confirmatur etiam ob congruentiam ex parte ipſius numeri ternarij, qui perfectiſſimus omnium numerorum cenſetur. Poſtremo, ſi qui alius ſenſus ſpecie diſtinctus addendus eſt, maxime ſenſus moralis, at hic interdum idẽ eſt quod literalis, vt ijs in locis, vbi morum præcepta dantur, aut idem quod allegoricus ſi ad mores Eccleſię referatur, igitur. Quod ſi quis allegoricũ velit in duas partes diſtribuere, ita vt vna ad mores tantum referatur, altera vero ad alia omnia, quæ ſunt in militanti Eccleſia, præter mores, ne videamur inutiliter de re non magni momenti altercari, non refragabimur. Poterit igitur qui voluerit quattuor ſenſuum ſpecies conſtituere, literalem, moralem, allegoricum, & anagogicum: quorum diuerſitas hac voce, Ieruſalem, explicari ſolet. Ieruſalem, in ſenſu literali, ſignificat ciuitatem illam terreſtrem: in morali, animam: in allegorico Eccleſiam: in anagogico cœleſtem patriam. Hunc numerum cõmuniter Scholaſtici, & diuinarum ſcripturarum expoſitores libenter amplectuntur,

tur,quem probabiliter retinēdum esse defenderes. Septimum dictum: Illas varias sensuum appellationes superius recensitas, ad hos quattuor sensus significandos hoc modo reuocare licet. Literalem, historicum, & grammaticum, eundem esse sensum certissimum est apud omnes: huc etiam pertinet tropologicus,& parabolicus: quia sensus,qui parabola,vel tropo aliquo continetur, literalis est, vt optime sanctus Thomas articulo decimo docet: quamuis tropologicus interdum idem sit,quod moralis. Similiter sensus, quem ætiologia complectitur, idem est quod literalis,cum caussæ alicuius facti redditio,ad sensum literalem pertineant. Idem dicas de sensu analogico, qui est, cum ita exponitur scriptura,vt vnius loci sensus alteri non repugnare ostendatur. Vbi illud obiter adnotauerim, apud diuum Thomam in omnibus quas vidi impressionibus, & apud expositores male haberi,etymologia,pro ætiologia, quæ duo nomina significationes omnino diuersas habent. Notauerim etiam, eum sensum qui versatur circa literam,potius literalem,seu grammaticum,quā historicum appellari debere, cum narratio non sit vbique historica. Reliquæ omnes appellationes promiscue significant eum sensum, qui non est literalis,quicunque ille sit: sed vsu scriptorū factum est,vt hæ voces,allegoricus,anagogicus, & moralis,siue tropologicus,certas species designent, vt supra diximus, & plenius postea dicetur.

tur. Breui igitur concludamus ſcripturæ ſenſus eſſe plures: & diuidi primum in duas ſpecies, ita vt alius literalis, alius ſpiritualis, ſiue myſticus dicatur: & hunc diuidi in duas ſpecies, in allegoricum, & anagogicum, vel, ſi magis placet, adde etiam, in moralem.

Qui ſenſus dicatur literalis, & vnde ſumendus ſit. Cap. XVI.

CVM in noſtris libris, de ratione interpretandarum ſcripturarum, ſeu ſacrarum inſtitutionum, de tota hac materia, quam hoc loco explicandam ſuſcepimus, iam copioſe diſputauerimus, hoc loco ſolum ea proſequemur, circa hos ſacros diuinæ paginæ ſenſus, quæ ſint Theologiæ candidato omnino ſcitu neceſſaria. Propterea, nemo a nobis maiorem explicationem propoſitæ materiæ hic repoſcat. Cum ergo iam demonſtrauerimus, in ſacro codice plures eſſe ſenſus, atq; qui, & quot nam ſint, expoſuerimus, ad ſingulorum explicationẽ accedamus. Quod igitur ad ſenſus literalis naturam manifeſtandã attinet, cum varij fuerint hac de re dicendi modi, per varia dicta, quid minus placeat primum confutabimus, deinde quid ſentiendum ſit docebimus. Primum dictum: Non eſt verum, eum proprie eſſe ſenſum literalem ſacrę ſcripturæ, qui eſt intentus a Spiritu ſancto, vt Abulenſis voluit. Primum, quoniam nullus eſſet ſenſus

In Math. q. 28.

ſus

ſus ſpiritualis, cum etiam hic ſenſus ſit a diuino Spiritu intentus: Quod ſi dicas, ſpiritualem ſenſum eſſe eum, quem qui ſcripturam exponit affert, id falſum eſt: quoniam, ſi hoc eſſet verum, etiam in ſcriptoribus profanis, vt in poetis, myſtici & ſpirituales inuenirentur ſenſus. Deinde, ſi iſta explicatio eſſet vera, ſequeretur, eum ſenſum, quem affert diuus Petrus de Arca Noe, eſſe literalem, cum ſit a Spiritu diuino intẽtus, quod eſt falſum: & idem de multis alijs locis diceres, 1. Pet. 3.
quæ ſpiritualiter ab ipſiſmet ſacris ſcriptoribus exponuntur. Secundum dictum: Neque videtur ſufficiens illa explicatio, qua dicitur, ſenſum Greg. lib. 3. mor.
literalem eſſe eum, ſecundum quem aliqua hiſtoria ad literam recitatur. Quoniam ſola hiſtoria contineret literalem ſenſum: & ita integri libri, in quibus nulla narratur hiſtoria, literalem ſenſum non haberent. Tertium dictum: Non Prol. in
bene ſenſiſſe videtur Lyranus, qui dixit ſenſum Biblia.
literalem eſſe eum, quem voces immediate ſignificant ſecundum propriam ſignificationem, ſiue ſit ab auctore intentus, ſiue non. Nam ex hac explicatione ſequeretur, ex hac ſentẽtia, Ego Ioan. 15.
ſum vitis, quod Chriſtus eſſet vere, & proprie vitis: niſi quis dicat huius loci nullum eſſe literalem ſenſum, quod eſt falſum. Quare, non eſt neceſſe ad ſenſum literalem conſtituendum, vt ſemper verba in propria ſignificatione ſumãtur: alias innumera pene loca diuinæ ſcripturæ peſſime intelligerentur, vel nullum haberent literalem

lem sensum, sed tantum spiritualem; cum tamẽ spiritualis non possit esse sine literali, qui est eius basis, ac fundamentum. Valeat igitur hac in parte Lyranus. Quartum dictum: Non bene sentiunt, qui dicunt sensum literalem esse eum, qui est intentus a proximo auctore, siue dicente, siue scribente: immo addunt isti, non esse opus vt sit intentus a primo auctore, siue a Spiritu sancto, modo sit intentus ab immediato auctore; vt in his locis patet: Eritis sicuti Dij scientes bonũ & malum: Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear: In Belzebub principe dæmoniorum, eijcit dæmonia. Nec enim primus scripturæ auctor, id est, Deus ipse intendebat, sensus his in locis expressos. Quare, literalis sensus is erit, quem immediatus auctor scribendo, aut pronuntiando intendit. Quod hæc explicatio non sit bona, patet ex Augustino dicente, sensum scripturæ posse aliquando esse intentum a Spiritu sancto, & non a scriptore, vel immediato auctore: Vt cum apud Isaiam dicitur: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues: Et apud Ioannem Caiphas dixit: Expedit vt vnus moriatur pro populo: quibus verbis pronuntiauit sensum quendam, vt ex ipso Ioanne patet, quem solus Spiritus sanctus intendebat. Quintum dictum: Literalis sensus potest hoc modo describi. Qui verus, & Spiritui sancto congruẽs secundum literæ, vel proprietatem, vel translationem primo erui potest, antecedentibus & cõsequentibus

Dried. l. 2 de eccles. dog. c. 2.

Gen. 3. & 4. Luc. 11.

L. 12. cõf. c. 12.

Cap. 38.

Ioan. 11.

Iul. Rog. opusc. de sens. scrip. c. 5.

ſequentibus verbis conſentaneus. Vel hoc modo: ſenſus literalis eſt ſenſus verus, qui ex verborum propria, vel tranſlata ſignificatione, ex intentione Spiritus ſancti conſurgit, quem ſcilicet intellectus prudentis viri, prudenter, & immediate concipit vocibus apprehenſis. In hac deſcriptione diſtinguitur ſenſus literalis a ſpirituali, cum dicitur, oriri ex verborum ſignificatione; quia ſpiritualis immediate per res ipſas ſignificatur, non autem per voces. Sextum dictum: Senſus literalis ſemper eſt verus, & nunquam falſus, cui non licet ſalua fide, contradicere, cum ſit intentus a Spiritu ſancto. Vnde in locis, in quibus eſt locutio metaphorica, ſi ſenſus literalis verus percipiatur, nulla continetur falſitas, vel abſurda ſententia. Vt cum dicitur, Ex vtero ante luciferum genui te, id eſt, ex ipſa eſſentia diuina Pater ab æterno genuit Filium. Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, id eſt, ſi quæuis res cara, & quæ maxime diligitur, tibi errandi occaſionem prębet, eam reijce. Ex his quæ dicta ſunt, colligere primum licet, ſenſum literalē reperiri in quouis ſacræ ſcripturæ loco: cum vbique verba aliquam veram & primam ſignificationem habeant. Deinde, ſenſum literalem eſſe duplicem; alterum qui ex propria, alterum, qui ex tranſlata verborum ſignificatione colligitur. Poſtea, non eſſe neceſſarium, vt in definitione huius ſenſus addantur illa verba, quæ a nonnullis adduntur, intentus

Lege D. Tho. lect. 7. in epiſt. ad Gal.

Pſal. 109.

Mat. 5.

Mar. 4.

Burgen. in prolo. Bibliorũ.

ab auctore scripturæ. Postremo colligitur errare eos, qui dicunt, sensum literalem eum esse, quem auctor minus principalis, scriptor nimirum ipse, intendit: vnde inferunt, illa verba, Os eius non confringetis dicta a Moyse, facere sensum literalem in vno loco, de agno paschali: prolata a Ioanne in alio loco, facere sensum literalem de Christo. Quoniam, si solus Deus fecisset scripturas, adhuc ibi esset duplex sensus, alter literalis intentus per verba, alter spiritualis intentus per res ipsas: & per accidens est, quod Deus scripturas per alios exarauerit. Quare, ex hac parte, non potest sumi differentia intrinseca inter hos duos sensus. Adde etiam, quod ipsi scriptores intendebant etiam spirituales sensus, vt Moyses per agnum, & per serpentem, Christum redemptorem.

Demonstratur in vno eodemq; diuinæ scripturæ loco plures sensus literales contineri. Cap. XVII.

EXPLICATA itaque sensus literalis ratione, nunc maior difficultas, quæ latius disputari solet, sese nobis obijcit, quam nos in pauca, nihil tamen quod sit scitu dignum omittentes, conferemus. Quæritur itaque, an in eadem diuinæ scripturæ sententia, & in ijsdem verbis plures delitescant spirituales sensus, vno verborum cortice obductos; an vero vnus tantum. Vt in his verbis,

verbis, In principio Deus creauit cœlum & terram. Quidam existimarunt fieri non posse, vt eadem verba plures complectãtur sensus: quod si in duobus locis reperiantur, vt hæc verba, Os eius non confringetis, duos sensus literales diuersos efficient. At vero communis doctorum sententia contrarium affirmat. Eorum autem, qui communem sequũtur opinionem, quidam dicunt, opositam sententiam esse hęreticã: alij vero inter temerarias reijciunt. Antequam autem dicta ad propositam difficultatem respõdentia pono, illud adnotabo vnum locum plures habere sensus, nihil aliud esse, quam quod in eo plura significentur, quæ non reducantur ad vnũ, & hoc ex intentione eius, qui scribit. Quare, ea tãtum propositio plures potest habere sensus, cuius vnus, vel alter terminus fuerit ęquiuocus, vel analogus, aut communis, qui ob suam amplitudinem, latamq; significationem varijs rebus possit accõmodari, vt ista vox Principium, apud Latinos, & berescit, apud Hebræos, & arche, apud Græcos. Hac admonitione posita, his dictis propositæ dubitationi satisfacio. Primum dictum: Non est impossibile, vt vna sententia plures sensus literales contineat. Quoniam, si quis vtatur verbis communibus, quæ pluribus aptari possunt, plures sensus poterit exprimere: quod ipsis etiã humanis scriptoribus interdum accidere arbitror; vt vna propositione, plura intelligi velint: idque mihi non semel accidisse

Gen. 1.
Nume. 9.
Ioan. 19.

memini. Et vt rem exemplo illustremus, si quis Logicam definiendo diceret, esse scientiam rationis, siue rationalem, & per hanc particulam, eius obiectum, scilicet ens rationis, & subiectū, in quo reperitur, scilicet rationē ipsam, ac etiam formam, siue officium, quod sit scientia, quæ ratiocinandi modum docet, vellet exprimere; hac vna sententia plures sensus exponeret. Secundū dictum: In vna & eadem diuinæ scripturæ sententia, sunt plures sensus literales. Hoc dictum his rationibus confirmantur. Primum, quia multa reperiuntur loca, quæ secundum diuersos sensus explicantur; & ex multis vnum, vel alterū afferemus. Genesis primo, In principio Deus creauit cœlum & terram, &c. illud, In principio, exponitur, in Filio, id est, per Filium, per quem Deus fecit omnia: quo modo nonnulli patres & paraphrasis chaldaica exponunt: exponitur etiā, in initio temporis, antequam aliquid fieret. Et

Cap. Fir. de sum. Trin. concilium Lateranense, iuxta duos literales huius loci sensus, duas confirmauit veritates, quod mundus non fuerit ab æterno, & quod nihil ante mundi molitionem fuerit productum. Illud psalmi octaui, Minuisti eum paullo minus, &c. de homine, ad literam, intelligitur: & in eodem sensu de Christo exposuit Paulus. Similiter, illud, psalmi secundi, Filius meus es tu, exponitur de generatione æterna a sanctis patribus, & Pau

Act. 13. lus de Christi resurrectione explicauit. Item, il

Cap. 53. lud Isaiæ, Generationem eius quis enarrabit? exponi-

exponitur,tum de generatione ęterna Filij,tum de temporali : & salua semper patrum expositione,posses etiam fortasse exponere de improbis Iudæorum consilijs, & moribus, ac de nefaria persecutione contra Christum : quorum Iudæorum generatio,id est, mores & peruersa viuendi ratio eiusmodi fuit, vt nullis verbis explicari posset. Nec fortasse male ad literam exponeres de spirituali generatione Christi,qui morte sua,de qua ibi agitur, maximam spiritualium filiorum copiam procreauit. Item illud, Pater maior me est, alij exponunt, secundum humanitatem : alij etiam secundum diuinitatem,qua tenus Pater est maior Filio dantis auctoritate : Item, illud,super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, varie a Sanctis patribus literaliter explicatur. Atque hæc loca ad hoc dictum cõfirmandum attulisse sufficiat. Deinde, probatur hæc doctrina ex communi scriptorum sententia : ita varijs in locis sensit Augustinus, quẽ posteriores scriptores libenter sequuntur: vt diuus Thomas,non solum in hoc loco, sed etiam in quęstione quarta de potentia articulo primo, & quincto.Ioannes Driedo,Abulensis,Lyranus, Burgensis in additionibus ad Lyranum, Dominus Caietanus, Melchior Cano, Dominicus Bãnes,Franciscus Zumel,& alij. Postea,idem confirmatur ratione. Varij scriptores eundem locum, salua veritate, prudenter, secundum primam verborum significationem exponunt, &.

Ioan.4.
Mat.16.
L.12.cõf. c.20.
Lib.3. de doc.c.27.
Lib.1.super gẽ.ad lit.c.19.

omnes expositiones quadrant: igitur ibi erunt plures literales sensus. Quod sane congruũ fuit primo scripturarũ auctori, qui vim habet infinitam, vt scilicet scriptura a se tradita esset fœcundissima. Ad hæc, translatio septuaginta interpretum est ab Ecclesia approbata, sicuti illa diui Hieronymi: sed hæ interdum sensus inter se diuersos eiusdem loci afferunt; igitur vnus locus plures habet sensus. Et, vt quod docemus vno illustremus exemplo, illud psalmi sexagesimiseptimi, quod apud septuaginta ita habet, Rex virtutum dilecti. ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ, speciei domus diuidere spolia, Hieronymus ita vertit, Reges potentes confœderati sunt. Huc facit, quod aliquando scripsit Epiphanius, hunc versiculum psalmi centesiminoni, Ex vtero ante luciferum genui te, quinq; diuersis modis fuisse a diuersis translatum. Ne igitur patrum expositiones, & interpretũ versiones in dubium reuocare liceat, fatendum est, plures esse vnius loci literales sensus: quam veritatem alibi pluribus confirmabo. Tertium dictum: Contraria sententia non est tanquam hæretica damnanda; vt Abulensis facit. Quoniam, hic non habemus consensum communem patrum quorum multi, & si concedant plures esse in vno loco sensus, tamen non loquuntur speciatim de literali, sed de sensibus in communi. Adde etiam, quod posset aliquis dicere, sed mea quidem sententia, non multum probabiliter, non omnes illas va-

Epiph. hæres. 59.

Abulen.

rias expositiones citatorum locorum esse literales, sed vnam tantum. Quartum dictum: Contraria opinio, censenda est erronea, vel saltem omnino temeraria. Patet hoc dictum ex rationibus allatis, & ex communiore scriptorum sententia, quę contrarium, saltem tanquam temerarium, damnat. Quinctum dictum: Non placet, quod aliqui dicunt, pauca esse loca de quibus nobis constet plures sensus literales habere. Nam, si isti versati esset in lectione sanctorum patrum, vidissent profecto multos, multa loca, iuxta literam, diuersa ratione exponere.

Afferuntur aliquot regulæ vtiles ad inueniendos sensus literales. Cap. XVIII.

VT qua ratione literales sensus in diuinis oraculis inuestigare liceat, facile aperiamus, nonnullas breues ad id faciendum præscribemus regulas. Prima ergo regula, in sensuum inuestigatione, nō scribentis hominis voluntas, sed Spiritus sancti mouentis intentio spectanda est. Quoniam, primus scripturæ sacræ auctor est Deus, cuius mens a scribentis intentione, sæpe diuersa est: quare, primi auctoris scopus spectandus erit. Quod si dicas, cum primus & secundus auctor diuersas res spectāt, ibi nos duos sensus literalis agnoscere debere; id non est verum: quoniam ex parte scribentis, vel dicentis interdum sensus potest esse falsus: Vt cum pro-

Isa.38. pheta dixit, Dispone domui tuæ, quia morieris, quod non successit, sic etiam illud de summer-
Ioan. 4. sione Niniue. Et illa sententia a Caipha prola-
Ioan.16. ta, Expedit vt vnus moriatur pro populo, vbi ex propria intentione dicentis, falsus continetur sensus. Quare, cum scriptores sacri sint veluti
Psal.44. Dei scribæ, & legati, primi scriptoris & mittentis sententia spectanda est. Ex quibus colligeres, quod cum diuinus spiritus non possit errare, nullum falsum sensum posse pro germano haberi. Secunda regula, cum Christi apostoli, & discipuli non solum scripturas, sed etiam scripturarũ sensum, vel ab ipso Christo, vel a Spiritu sancto, acceperint, in sensibus inuestigandis adhibenda est hæc regula, vt videamus, quomodo per Ecclesiæ traditionẽ diuinæ scripturæ explicandæ sint.
Diony.de cœl. hier. c. 1. Hilar. in psal. 2. Clem. li. 10.recog. Iren. li.4. c. 63. Hãc tutissimam regulam multi antiqui scriptores nobis tradunt: ac propterea diligenter animaduertenda est. Huiusmodi autem sensus bona ex parte primi illi patres, qui diuinas literas explicarunt, in suis monumentis posteris tradiderunt. Ad huius regulæ declarationem diligenter animaduertendum est, olim in prima Ecclesia perfectos illos Christianos habuisse dona gratis data, & maxime donũ interpretandi scripturas; quo factum est, vt Ecclesia veram & germanam diuinarum literarum intelligentiam ab eis potuerit accipere. Tertia regula, sensus literalis colligendus est ex ijs scripturæ locis, in quibus ipsi diuini scriptores, aliquid exposuerunt;

& ita ex nouo testamento, multa intelliguntur, quæ sunt scripta in veteri: vt illud, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: quod Petrus exposuit de Christo a morte excitato. Act.13. Quarta regula, est communis consensus patrum in aliquo loco explicando: vt ille sensus sit censendus literalis, quem patres approbant: quam regulam pluribus libro quarto, capite decimooctauo confirmauimus. Quincta regula, obseruandum est, an aliquis locus expositus fuerit ex professo ab aliquo Concilio, vel Pontifice Romano, ita vt statuerint ita esse intelligendum, vt ab ipsis expositus fuit. Vt illud, Nisi manducaueritis Ioan. 6. carnem Filij hominis, &c. a Concilio Constantiensi: & illud, Faciamus hominem ad imaginē Gen.1. & similitudinem nostram, de quo ita Synodus Syrmiensis statuit, vt anathemate sit feriendus, Can.12. qui dixerit, his verbis, Patrem ad seipsum solū, & non ad Filium locutum fuisse. Sexta regula, petenda est a lumine naturali, atque ab arte explicandarum scripturarum, & a diligentia ac studio: vt diligenter aliquam sententiam examinemus & perpendamus, vt inde ex antecedentibus & consequentibus germanum sensum tandem eruamus. Septima regula, cum in vno loco sunt plures sensus literales, quorum vnus semper est magis intentus, quam alius, vt est ille, quē primus scripturæ auctor intendit, is potissimum quærendus, ac inuestigandus est: quod si illum, non assequamur, satis erit, si aliquem nacti fuerimus,

rimus, qui fidei & caritatis regulis nõ repugnet, & antecedentibus, consequentibusque, & scopo po eius loci, quem explicamus sit accommodatus. Et has regulas in præsentia attulisse volui, de quibus in libro nostrarum institutionum iam latissime scripsimus.

Soluuntur nonnullæ dubitationes circa ea, quæ dicta sunt. Cap. XIX.

ANTEQVAM ad sensus mysticos explicandos progrediamur, dubitationes quædam circa iam dicta, nobis enodandæ sunt. Prima, si sunt plures sensus literales in vno loco, quonam pacto poterimus defendere in diuinis scriptis non esse æquiuocationem, quæ solet esse deceptionis caussa, & in humanis doctrinis repreheñdi solet? Aliqui non dubitant concedere æquiuocationem in sacra pagina: quia, cum in ea voces diuersas res repræsentent, profecto æquiuocationem pariunt: quæ æquiuocatio non tollitur ex eo, quod ex pluribus sensibus vnus sit præcipuus, ad quem alij referantur: quoniam, saltem esset æquiuocatio analogica, ni velis dicere omnes expositiones cõuenire in vnico sensu formali: sed tunc vnus esset sensus, & non plures. Neque diuus Thomas negauit esse æquiuocationem ibi, vbi sunt plures sensus literales, sed vbi est literalis cum mystico; cum vnus per voces, alter per res significetur. Neque ista æquiuocatio

Ban.

uocatio confusionẽ & errorem parit; quia cum omnes sensus sint boni, ex omnibus duci poterit argumentum, & omnes erunt veri. Alij vero, nolunt admittere æquiuocationem, dicuntque esse plures sensus copulatiue, non disiunctiue. Quare, vt copulatiua propositio, licet plura significet; tamen æquiuocationem non continet, ita neque diuinæ scripturæ sententia, quæ plures complectitur sensus, cum omnes sint a scriptore intenti, & non vnus tantum, alijs omnibus, quos potest habere, exclusis; quod fit in propositione disiunctiua: vt si dicas, canis est animal: cuius vnus sensus verus, ex hac resolutione colligitur, id est, vel canis cœlestis, vel aquatilis, vel terrestris est animal: ita vt non liceat de quocunque cane illam affirmare. Itaque, cum omnes sensus conuinctim sint a scriptore intenti, nulla erit æquiuocatio, nulla amphibolia, nulla confusio & omnes sensus probabunt aliquid, quod, vel ad fidei dogmata, vel ad mores pertineat. Secunda dubitatio; si in vno scripturę loco sunt plures sensus literales, ex quibus potissimum veritates probantur, & errores refelluntur, quonam pacto poterimus conuincere hæreticum, qui; dum ex vno sensu argumẽtum contra ipsum ducis, ad alium sensum confugiet: vt facere solent, cum ex illo loco, tu es Petrus & super hanc petram, & quæ sequuntur, sumitur ratio ad probandam Pontificis Romani potestatem, & in definiendo quæ ad fidem pertinent Mat. 16.

certi-

certitudinē. Huic dubitationi hunc in modū satisfacimus. Primū, ex eo quod in vno loco sunt plures sensus literales, maxima emanat vtilitas, quia pluribus sensibus, plures possumus cōfirmare veritates, & plures damnare errores. Deinde, si ex vno loco nō ducitur necessariū argumentum ad cōfutandum errorem ob sensuum varietatē; sumetur ex alio, in quo nō erūt plures literales, aut si erunt, non erunt noti. Postremo, ex hoc loco vbi sunt plures literales sumitur efficax argumentū, ex cōmuniore meliorum scriptorū expositione: vt ex illo loco, Tu es Petrus, & super hāc petram, hoc est super te Petrum & cōsequenter super tuos successores, quo pacto cōmuniter exponitur: & cum hūc verum sensum aduersarius negare non possit, cōuincetur. Tertia dubitatio: cū in vno & eodē loco sint plures sensus literales, peteret nūc aliquis, an in singulis locis plures huius generis occulantur sensus: & esto, quod non sint vbiq; plures literales, dubitari potest, an sint plures simpliciter, ita vt vbi est vnus literalis, lateat aliquis alius sensus spiritualis, ac proinde

Iul. Rog. vbiq; sint plures. Quidā existimarūt in singulis etiā tenuissimis scripturę particulis, plures latere sensus, ita vt id diuinæ scripturæ sit propriū, atq; innatum: quare ex istorum sententia nullum est in scripturis dictum, factumve tam nudum, & simplex, quod præter simplicem intelligentiam

Epist. ad Tit. aliquam vtilitatem nobis non afferat: iuxta illud Dionysij Areopagitæ, Non enim historiam

nudam,

nudam, sed vitalem perfectionem continet, omnis & vbique ratio. Alij vero contra existimāt, esse in scriptura aliquot enunciationes, quibus plures sensus, etiam si vniuerse loquamur, non subijciuntur: quorum sententiam nos libenter amplectimur: quoniam, re vera, nonnullæ inueniuntur sententiæ, quibus plures sensus, etiam si de spirituali loquamur, nulla ratione accommodari posse videntur. Quod si dicas, esto nos non posse plures sensus aliquo in loco inuenire: tamen diuinum Spiritum, qui nulla certa intelligentia cōtinetur, id posse; dicerem, hoc necessarium non esse: quamuis verum sit, plurimas in plurimis locis delitescere sententias, quos diuinus Spiritus videt, quæ nostram intelligentiam fugiunt. Quarta dubitatio: an verba, quæ vno in loco habebant sensum spiritualem, alibi citata, faciant sensum literalem, an vero eundem sensum retineant. Vt exempli gratia, hęc verba: Os eius non comminuetis, citata apud Ioannē. Num. 9.
Huic dubitationi, de qua alias plura scribam, Ioan. 19.
nunc breuiter satisfacio. Existimo itaque uerba in alium locum translata, facere sensum literalem: quoniam, cum non possint intelligi spiritualiter, ut manifestum est, neque enim ista uerba, Os eius, &c. apud Ioannem de agno intelligi possunt; sequitur ut intelligantur literaliter de Christo. Quare, licet habeant uim testimonij prout ex alio loco citantur: tamen, ut hic ponuntur, non retinent sensum, quem alibi habebant:

Quid

Quid sit sensus spiritualis, & quotuplex.
Cap. XX.

DIXIMVS de literali sensu, ea quæ institutionis ratio exposcere videbatur, plura fauente Deo alibi dicturi: sequitur nunc, vt aliqua magis necessaria cognitu, de spirituali dicamus. Antequam autem dicta afferamus, quædam notanda nobis præmittenda sunt. Primũ, omnis sensus, præter literalem, dicitur spiritualis, ob hanc caussam, quia non ita apparet, nec sub aspectum cadit, sicuti quodammodo sensus literalis; quasi sensus spiritualis sit inuisibilis; sicuti est spiritus: vel etiam, quia potissimum ipsum hominis spiritum instruit, & ædificat. Deinde, notandum est, diuinis literis hoc esse peculiare, vt in eis non solum verba, sed etiam res ipsæ significent: & ita, veritas, in sacro codice, & verbis, & rebus manifestatur: & vt verba literalem sensum continent, ita res spiritualem. Quo fit, vt eo solum in loco sit sensus spiritualis, vbi res gesta aliquid significat. Vt transitus maris rubri, baptismum: agni paschalis comestio, sacramenti Eucharistiæ sumptionem, & sic de alijs. Et ideo Paulus aiebat, ea quæ in antiqua lege fiebant, in figura contigisse, quod res ibi gestæ, aliquid futurum designarent. Et hæc est vna ex præcipuis differentijs inter hos duos sensus, vt vnus ex vocibus, alter ex rebus nascatur.

D.Thom. quolib.7. c. 14.

Exod.14. Num.9.

1.Cor.10.

tur. Hinc eſt, vt ſi quid verbis explicetur, quod vel ad mores, vel ad ſtatum Eccleſiæ triumphantis, vel ad aliam vitam, pertineat, id non dicatur in ſenſu ſpirituali, cum talis ſenſus, nõ ex rebus, ſed ex ipſis oriatur vocibus, ſed potius in literali. Poſtremo notandum eſt, hanc vocem, allegoria, a Græcis mutuo acceptam, compoſitam eſſe, ab allon, id eſt, aliud, vel alienum, & logos, id eſt, ſermo, vel legin, id eſt, dicere, & idem ſonare, ac ſi latine diceres, diuerſiloquium, vel alieniloquium, cum ſit tropus quidam, quo perpetua metaphora, aliud dicitur, aliud ſignificatur: ſic enim deſcribi ſolet: quo loquendi genere, plena eſt ſcriptura. Hanc, Latini, inuerſionem vocant. At vero a ſacris ſcriptoribus hæc vox ſæpe vſurpatur ad deſignandum eum ſcripturæ ſenſum, qui ex rerum ſignificatione naſcitur: & vſu iam obtinuit, vt eum deſignet, qui ad ſtatum Eccleſiæ militantis pertinet. Vnde, quando allegoria conſiſtit in verbis, eſt tropus quidam, & ad ſenſum literalem pertinet: vt cum dicitur, Et videte regiones, quia iã albæ ſunt ad meſſem, Ioan. 4.
hoc eſt, tempus inſtat promulgandi Euangeliũ, cum animi ad illud recipiendum ſint parati. At vero cum eſt in rebus ſignificantibus, vnum ex ſenſibus ſpiritualibus ſignificat. Huc pertinet illud Pauli: Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, & quæ ſequuntur. Vox anagogia, quæ etiam græca eſt, componitur ex, 1.Cor.10.

ana,

ana,id eſt,ſurſum, & goge, id eſt, ductio, quaſi ſurſum ductio: qua uoce ſignificatur is ſpiritualis ſenſus,qui nos ad ea, quæ in patria, ſeu in Ecelefia triumphanti futura ſunt,cogitanda traducit. Quare, cum res quæ in ſcriptura narrantur aliquid ſignificant, quod ad futuram uitam referatur, ſenſum anagogicum procreabunt. His ita notatis, ſtatuo hæc dicta. Primum dictum: Senſus ſpiritualis eſt ille, quem res ſignificatæ per uoces, ſignificant: uel is, quem litera & res geſta occultant. Hæc deſcriptio nulla probatione,aut explicatione eget. Secundum dictum: Ad ſenſum ſpiritualem efficiendum, requiritur ut res ſignificantes ſint uere geſtæ: & ut ſint ex propria inſtitutione ad ſignificandum factæ, ſiue aſſumptæ: ut eductío aquæ ex petra: tranſitus maris rubri: exitus ex Ægypto,& aliæ ſimiles: & ut ſignificent aliquid, quod ad Chriſtum,uel ad eius membra in una, uel altera Eccleſia pertineat. In hoc dicto explicantur conditiones,quas debent habere eæ res,quibus ſenſus ſpirituales deſignãtur. Ex qua doctrina hæc inferre licet. Primum, arietem illum, quem Daniel uidit, qui bellum Medorum, & Græcorum ſignificabat,non demonſtraſſe aliquem ſenſum ſpiritualem, ſed ſolum literalem: ſimiliter excifus lapis ab eodem Daniele uiſus, literalem ſenſum indicabat: idem dicas de ſignificatione apologi, qui libro Iudicum narratur, quod ligna iuerint, ut ungerent ſuper ſe regem.

D.Thom. quolib.7. ar. 15. ad 1. Cap.8. Cap.2. Gen. 41. Iudic.9.

Colligitur

Colligitur deinde regula animaduertenda in inuestigatione ſpiritualium ſenſuum, qua cognoſcitur, vbi quærendi ſint: quæ eſt; cum voces ſignificant res geſtas, & hæ nihil aliud deſignant, ſimiliter cum voces nõ ſignificant res geſtas, vel res geſtæ non ſignificant alias, aut ſi ſignificant, non ſignificant res ſpirituales, ibi nullus eſt quęrendus ſpiritualis ſenſus: cum vero voces res geſtas ſignificant, & hæ ex inſtitutione, vel diuini ſpiritus intentione pariter ſignificant ea, quæ ad ſpiritualia pertinent, ibi ſenſus ſpiritualis latet. Colligitur poſtremo quantum errent ij, qui rebus profanis res ſpirituales ſignificari volunt; eaſque rebus ſpiritualibus accommodare contendunt: cum ſolius Spiritus ſancti ſit aſſumere, ſeu conſtituere ſigna ad ſpiritualia ſignificanda: quam ſtultam, ne dicam impiam conſuetudinem, alio loco pluribus confutabo. Tertium dictum: Senſus ſpirituales ſunt tres; allegoricus, anagogicus, moralis. Sunt qui dicant hanc doctrinam eſſe fide tenendam: quod ita accipiendum eſſe arbitror, nimirum hos tres ſenſus in diuinis literis reperiri, & id certiſſimum eſt, cum omnes diuus Paulus, vt ſtatim dicam, expreſſerit: non autem, quod duas, vel tres ſpecies ſenſuum ſpiritualium ſtatuere neceſſario debeamus; cum ex patribus, alij tres ſenſus vniuerſe ponant, vt ſupra diximus, alij quattuor: illi duos ſpirituales ſenſus, hi tres videntur agnoſcere. Quod autem illi tres ſenſus ſpirituales in ſcri-

pturis reperiantur, patet primum ex Apostolo, qui eos nobis expressit. Moralem, seu allegoricum, vt alij volunt: cum ex illo, Non alligabis os boui trituranti, intulit subministranda esse apostolis ea, quæ sunt ad vitæ vsum, necessaria:
1.Cor.9. & alio loco, cum dixisset Iudęos ob concupiscẽ-
1.Cor.10. tiam prostratos fuisse in deserto, addidit in sensu morali, Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes, &c. Allegoricum,
Gal.4. cum agens de duobus filijs Abrahæ, vnum ex ancilla, alterum ex libera natum, dixit significare duo testamenta: Anagogicum cum ibidem dixit, Ierusalem significare Ecclesiam triumphā-
Heb.22. tem: & apertius, cum scripsit, Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusa-
Hierony. qō. 12. ad Hedib. lem cœlestem. Confirmatur hæc doctrina ex communi sanctorum patrum sententia, qui varijs in locis hos sensus in sacris literis indagant:
Origin.4. per iar. c. 2. licet non conueniant in assignando specierum numero, nec in appellationibus. Itaque solum
Aug. lib. 5. de trin. c. 9. de fide tenendum est sensus spirituales esse plures; & eos omnes, quos diximus in scripturis diuinis reperiri: quod vero ad duas, vel tres species reuocentur, non arbitror fide teneri. Quartum dictum: si dicas spirituales sensus esse tres, huius numeri ratio, sic assignari potest. Scriptu-
D.Thom. quodlib. 7. ar.15. ra diuina manifestat veritatem per verba, & res: vnde duplex sensus, scilicet literalis, & spiritualis; ille per verba, hic per res exprimitur: quæ res, vel ordinantur ad credendum, vel ad bene agen-

agendum: si ad agendum oritur sensus moralis: si ad credendum distinguendum est secundum ordinem credibilium: & quia status Ecclesiæ, vt scribit Dionysius, medius est inter statum antiquæ legis, & statũ futuræ gloriæ, ideo, quæ in ueteri lege significabant statum nouæ legis, ad sensum allegoricum referuntur: quæ uero in utraque lege significant statum futurum, ad anagogicum pertinent. Omnes quattuor diuinæ scripturæ sensus hoc disticho continentur, & explicantur. Ca.4.cęl. hier.

Litera gesta docet, quod credas allegoria:
Moralis, quid agas, quo tendas anagogia.

Quare spirituales sensus has secũ utilitates afferunt. Allegoricus, quia ueritatem per figuram ostendit, fidem consolidat: tropologicus, quia mores docet, caritatem nutrit: anagogicus uero, quia, quæ sunt in æterna uita præmonstrat, spem corroborat. Quinctum dictum: In uno scripturę loco sunt plures sensus spirituales. Hoc dictum est manifestum ex ęo, quod non solum diuersi scriptores, sed etiam ijdem ex eodem loco plures huius generis sensus eruunt. Ita fecit Ambrosius, ut unũ e multis afferamus testimonium, qui tractans illud Euangelij, Quinque in una domo diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, uarios sensus spirituales huius loci attulit. Cuius rei, eandem doctrinam approbãdo, aliquando mẽtionem fecit Augustinus. Sextum dictum: In eodem loco possunt esse plures Bonauen. Opusc. de reduct. artium ad Theolog. Luc. 12. L.2.cont. Iulian.

ſenſus ſpirituales eiuſdem generis, exempli gratia plures tropologici, ſeu morales. Hoc dictum ex eo patet, quod expoſitores in uno eodemq, loco plures ſenſus, exempli gratia morales, inueniunt, ut facile quiſque eos legendo obſeruare poteſt. Septimum dictum: Plura ſunt loca, in quibus ſunt plures ſenſus ſpirituales, quam loca, in quibus plures literales. Tum quia res per quas ſpirituales ſenſus deſignantur, ſunt minus determinatæ ad ſignificãdum, quam uerba, quibus continentur literales ſenſus: tum etiã quod ſenſuum ſpiritualiũ ſpecies plures ſunt, & ideo facilius uno in loco multiplicari poſſunt.

Traduntur regulæ ad inueſtigandos ſpirituales ſenſus, & dubitationes quædam ſoluuntur. Cap. XXI.

QVAMVIS ad ſenſus myſticos inueſtigandos maior quædam diuinarum ſcripturarum ſtudioſis facultas detur: tamen, cum in ijs quoque afferendis, & ſancti Patres, & ſacra Cõcilia modum quendam tenendum eſſe moneãt, propterea non erit inutile, ſi aliquot regulas, ex multis quę afferri poſſent, magis neceſſarias hoc loco, in horum ſenſuum inueſtigatione ſeruandas, trademus. Prima regula, qui uult ſenſum myſticum inuenire, prius inueniat literalem, qui, ut ſupra diximus, eſt ſenſus ſpiritualis baſis, ac fundamentum. Vt igitur fruſtra laboraret,

Concil. Colon.

qui

qui parietes vellet exædificare nullis iactis fundamentis; ita in vanum desudat, qui ignorato literali, mysticum inquirit sensum. Prius se offert ianua, quam adytus: prius cortex, quam medulla: prius corpus, quam anima. Secunda, licet vbique sint sensus literales: non tamen vbiq; sunt spirituales; ac proinde, vt Augustinus, & Hieronymus monent, non sunt vbique quærendi: ni quis ineptus, fastidiosus, & ridiculus haberi vult, vt quidam, iure optimo habentur, dum hac in re nimia libertate vtuntur. Tertia regula, quam perpetuo seruandam esse censerem, vt raro ex propria inuẽtione nouos sensus spirituales in lucem proferamus: quoniã ad sensus hosce prudenter & vtiliter excogitandos, non vulgari doctrina & spiritu opus est. Quæ præsertim regula seruanda est ab ijs, qui populum docent: qui tunc aptius ad docendum & persuadendum dicent, cum sensus mystici, quos afferunt, alicuius antiqui doctoris erunt auctoritate muniti. Hanc saluberrimam admonitionem, Concilium quoddam Coloniense animarũ curatoribus, sapienter tradidit. Hanc nos in libro nostro de Interiore homine, vbi allegorice ex patrum monumentis hunc hominem, per ea, quæ sunt in homine exteriore exposuimus, secuti sumus: vbi nullum fere sensum ex nostro sensu attulimus. Quarta regula, si volumus aliquem spiritualem sensum de nouo inuenire, curãdum est, vt quadret cum litera, a qua non debet esse

Conc. Colon.

difformis; ita vt ſemper quædam congruentia ac decentia appareat: quod non faciunt, qui ſenſus plane remotos & diſſentaneos excogitant. Propterea prudenter illud monebat Chryſoſtomus: φεύγε βεβιασμένας ἀλληγορίας, id eſt, fuge coactas, ſiue violentas allegorias. Atque de his regulis nunc ſatis, cum longe plures, in noſtro de arte interpretandi ſacras ſcripturas opere, allatu ri ſimus. Nunc dubitatiunculas quaſdam explicabimus. Prima dubitatio, ſint ne in nouo teſtamento omnes ſenſus ſpirituales, vt ſunt in veteri? Abulenſis in caput decimumtertium Matthæi exiſtimauit in noua lege non eſſe ſenſus allegoricos, cum hi ſenſus referantur ad ea, quæ Eccleſiam militantem, & Chriſtum ſignificant. Et quia nouum teſtamentum ipſam Eccleſiam & Eccleſiæ caput Chriſtum continet, non poterit huiuſmodi ſenſus admittere. Alij vero contra ſentiunt, quorum ſententia, proculdubio, tan quam verior, retinenda eſt. Vt autem huic dubitationi ſatisfaciamus animaduertendum eſt, Chriſtum fuiſſe angularem lapidem, qui vtrunque teſtamentum coniunxit; & ita, dum ſuis geſtis legem adimplebat, etiam ædificabat Eccle-
1.Pet.2. ſiam: & multa geſſit, vt Eccleſiam inſtrueret, vt paſſim Sancti Patres docent. Quo fit, vt eius facta, & allegorice, & anagogice explicari queāt. Nunc ad propoſitam dubitationem reſpondentes, dicimus in noua lege eſſe omnes ſenſus ſpirituales, ac ſpeciatim ſenſum allegoricum.
Primum

Primum hoc expresse ipse Dominus docuit, cũ Petro dixit: Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea: quibus verbis expresse docuit, illo facto, aliquid allegorice significari. Deinde, auctoritate sanctorum expositorum, qui passim multa loca allegorice exponunt, & speciatim historiam de ingressu Domini in Ierusalem. Secunda dubitatio, an omnia quæ facta sunt in antiqua lege possint in aliquo sensu mystico explicari? quod significasse videtur Apostolus, cum omnia in figura illis contigisse, dixit. Quidam, hanc Pauli sententiam simpliciter accipientes, dicunt omnia quæ in veteri lege gesta fuere, aliquid significare, ac proinde omnia aliquam mysticam intelligentiam continere. Alij vero, Augustini sententiam sequentes, putant, nõ omnibus rebus in illa lege gestis, aliquid designari; ita vt non sit quærendus spiritualis sensus in omnibus, quæ ibi contigerunt: quorum sententia videtur probabilior. Nec Pauli locus contrarium demõstrat, si recte intelligatur; quoniam illud verbum, Omnia, refertur ad ea, quæ ibi Apostolus narrauerat. Recensuerat enim duo Iudæorum facta, propter quæ a Deo puniti fuerant, quorum supplicia in figura contigerũt, ad exemplum nostrum, ne Deum irritemus, & contra eum murmuremus. Neque simpliciter dicit, Omnia, sed, Hæc omnia, ea scilicet omnia, quæ narrauerat. Tertia dubitatio, in vtra lege veteri, nimirum, & noua sint plures spiri-

Ioan. 13.

1. Cor. 10.

Iul. Rog.

Lib. 16. de ciu. c. 2.

tuales ſenſus. Reſpondetur, plures eſſe in veteri, quam in noua. Quoniam lex ſcripta fuit tanquam vmbra legis gratiæ: ac proinde in illa eſt maxima copia ſenſuum moralium, & allegoricorum, quibus ſignificabatur Eccleſiæ ſtatus, ac eorum, qui in ea futuri erāt, vita, & mores. Huc facit illud pſalmi, Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi; hoc eſt, ſacrificia & oblationes antiquæ legis, tanquam futurorum vmbras aliquando ceſſare voluiſti: nunc autem tempore legis gratiæ corpus, id eſt, veritatem poſt vmbras exiſtere voluiſti.

Pſal. 39. Hebr. 10. Ierem. 6.

Vter ſenſus ſit præſtantior, literaliſne, an ſpiritualis. *Cap. XXII.*

PVLCHRA ſane, & ſcitu digna proponitur hic dubitatio: in qua explicanda longam diſputationem habere poſſem: ſed cum non ſit ad locorum vſum omnino neceſſaria, breui rem totam, omiſſis opinionibus & augumentis, quæ in vtranque partem fiunt, quibuſdam prius notatis, dictis quibuſdam exponam. Notandum ergo primo eſt, nobilitatem alicuius ſcientiæ, ſiue intelligentię, ex Ariſtotele, ſumi potiſſimum ex duobus, primum ex certitudine, vt illa ſit dignior, quæ eſt certior: deinde ex re cognita, ſiue ex obiecto: quibus adde, quod ad rem noſtram facit, poſſe horum ſenſuum dignitatem ſumi etiam ex intentione, quod vnus ſit magis a primo

Lib. 1. de ani. c. 1.

mo scripturæ auctore intentus,quam alius. Ista autem tria,ita se habēt, vt intentio sit veluti quę dam forma, ad certitudinem, & materiam alicuius sensus: ac proinde ex ea, simpliciter loquendo, maior nobilitas sumenda erit. Notandum deinde est, hos sensus dupliciter comparari posse: primo,vt sensus literalis vnius loci comparetur cum spirituali eiusdem loci: &, si hoc modo comparatio fiat, non potest assignari certa regula, qua, qui sit dignior, iudicetur: secundo conferendo literalem vnius loci, cum spirituali alterius loci. Possunt etiam hi sensus bifariam considerari,primum secundum se, deinde ratione nostri: item,eos considerare licet,vel in communi,vel in particulari. His positis distinctionibus, statuo hæc dicta. Primum dictum: Hi duo sensus ex parte materiæ,vniuerse loquēdo, sunt æque nobiles: quia vterque est de rebus diuinis: per res autem diuinas, non solum intelligo eas, quæ ad diuinitatem pertinent, sed etiam, quæ ad Deum referuntur. Secundum dictum: Hi duo sensus,quod ad certitudinem attinet,ex se, sunt ęque certi,& consequēter sub hac ratione, eadem nobilitate gaudent: Quoniam ambo auctoritati innituntur diuinæ. Tertium dictum: Si consideretur certitudo ex parte nostra; literalis est certior & nobilior: siquidem magis apparet,veluti corpus,& cortex: & ex eo certiora ducimus argumenta: adde etiam,quod sub hac consideratione,certitudo spiritualis sensus,

ſus, a certitudine literalis pendet. Quartum dictum: Si conſiderentur particulariter ex parte materiæ, plerunque ſpiritualis eſt dignior, quam literalis. Nam quæ pertinent ad ſenſum ſpiritualem, ſi de allegorico ſenſu loquamur, ſunt res ad nouam legem, ſcilicet ad Chriſtum, & ad Eccleſiam pertinentes, quæ nobiliores ſunt, quam quæ in veteri lege fiebant, quæ literali ſenſu ſignificabantur: ſi de anagogico ſermonem habeamus, multo verius eſt, quod dicimus: cum ea, quæ ad cœleſtem Ieruſalem pertinent, ſint longe digniora, quam, quæ referuntur ad eam Ieruſalem, quæ in terris eſt: ſi vero de tropologico, ſiue morali loqui velimus, adhuc noſtrum dictum verum eſſe videtur: quia, omnis ſcripturam ad animarum ſalutem tandem referenda eſt. Ex his colligere licet, hos tres ſpiritnales ſenſus, hoc ordine, iuxta ipſorum nobilitatis gradum, collocandos eſſe: Vt primus locus anagogico, ſecundus allegorico, tertius tropologico tribuendus ſit. Dixi autem, plerunque, quia interdum res ſignificata per literalem, poteſt eſſe longe dignior. Vt exempli gratia, Chriſti reſurrectio dignior fuit, quam ſit reſurrectio noſtra ſpiritualis, quæ per illam deſignata fuit. Quinctum dictum: Ex parte intentionis auctoris diuinæ ſcripturæ, ſenſus ſpiritualis, vniuerſe loquendo, eſt nobilior: quoniam eſt magis intentus. Nam magis intendebantur, quæ pertinebant ad nouam legem, quam quæ fiebant in veteri:

veteri: & magis intenduntur, quæ pertinent ad futuram vitam, quam quę hic aguntur. Propterea Paulus cum probasset, ea Apostolis suppeditanda esse, quæ ad vitam tuendam sunt necessaria, ex eo quod scriptum erat, Non alligabis os boui trituranti, addidit, Nunquid cura est Deo de bobus? ac si dixisset, illud de non alligando bouis ore, ideo scripturam dixisse, vt hoc significaret. Huc facit etiam, quod Dominus Iudæos ignorantię redarguendo, dixit: Misericordiam volo, & non sacrificium. Et cum se coram apostolis transfigurauit, non tam voluit illam sensibilem sui corporis lucem, illumq; candorem ostendere, quam beatitudinis gloriam indicare. Sextum dictum: sensus literalis, priuate, nonnullis de caussis antecellit dignitate spiritualem sensum. Primum, quia latius patet: cum vbique reperiatur, non ita spiritualis. Deinde, quia est veluti basis & fundamentum spiritualis, qui sine illius cognitione intelligi non potest, non contra. Postremo, ne plures caussas prosequar, literalis est magis in promptu, & nemo est, qui ex eo aliquam vtilitatem non referat. Vltimum dictum: Simpliciter loquendo, nobilior est sensus spiritualis, quā literalis. Hoc dictum possem latissime demonstrare afferendo varias caussas, ob quas hic sensus illum antecellit, sed eas in alium locum reijcio: nunc satis confirmatur ex ijs, quæ probata sunt: ex quibus colligere licet, vniuerse loquendo, hunc sensum,

1. Cor. 9.

Mat. 9.

ſum, & materia, ſiue obiecto, & intentione antecellere, & ex ſe non eſſe inferiorem rationem certitudinis, ſed ſolum reſpectu noſtri. Et certe ſi quis patrum, hac in re, ſententiam inſpiciat, id quod nos docemus, eos ſentire fatebitur. Solent enim hunc ſenſum, vt eius dignitatem ſupra literalem oſtendant, medullam, mel, frumentum, animam, & ſpiritum appellare: illum vero corticem, ceram, paleam, & corpus. Adde etiam, quod ijdem patres libentiſſime in huius ſenſus inneſtigatione inſudabant, vt de Dionyſio Areopagita, Origene, Auguſtino, Gregorio, & alijs principibus patribus exploratū eſt. Huc etiam facit, quod præclaris elogijs hunc ſenſum laudarunt, & celebrarunt. Quædam alia huc pertinentia videre poteris in noſtro opere de Interiore homine, quod ſuperioribus annis in lucem, iuniores, dedimus. Atque de hac difficultate ſatis, plura alibi cum ſim dicturus.

Cap.3.

An ex ſpirituali ſenſu argumentari liceat. Cap. XXIII.

INTER multas vtilitates, quas hæc ſenſuum diuinæ ſcripturæ notitia ſecum affert, hæc eſt præcipua, vt ex illis ad veritates confirmandas erroreſq; repellendos argumēta promere liceat. Et quamuis de hac dubitatione, quam hic diſcutiendam propoſuimus, nonnihil ſupra, cum de locis egimus, dixerimus: tamen cum res ſit magni

gni momenti, & de ea variæ ſint ſcriptorum ſen tentiæ, diligentius nūc examinanda eſt. Et quod ex ſpirituali ſenſu argumentari non liceat, his ra tionibus confirmari poteſt. Primum auctorita te grauiſſimorum patrum, & in primis Dionyſij Areopagitæ, qui hac de re verba faciens, dixit, Epiſt. ad Theologiam ſymbolicam, eam ſcilicet quæ my Titum. ſticos ſenſus tractat, non eſſe argumentatiuam, id eſt, vt quidam exponunt, ex ea non licere ar gumentum ducere. Idem aperte ſenſiſſe videtur Auguſtinus, vt ex his eius verbis, colligere licet. Epiſt. 48. Impudentiſſimus eſt reputandus, quiſquis per ad Vincē. aliquid in allegoria poſitum, quicquam pro ſe interpretari conatur: ne igitur impudentes vi deamur, ex hoc ſenſu argumentari nō debemus. Vnde male Donatus & Rogatus argumentaban tur ad probandum Eccleſiam eſſe apud ſe, in me ridionali plaga, quam ipſi incolebant, ex his ver bis, quæ in canticis habentur: Indica mihi quē Cant. 1. diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meri die. Adde poſtremo auctoritatem Hieronymi, qui commentarijs ſuis in caput decimumtertiū Matthæi, eandem ſententiam videtur amplecti. Deinde, ſenſus ſpiritualis eſt maxime recondi tus, & obſcurus: at argumentum non ducitur niſi ex re certa, & explorata, igitur. Ad hæc, ſenſus ſpirituales ſunt varij, & pro cuiuſcum que arbitrio excogitari poſſunt, & vt videmus paſſim excogitantur: ergo ex illis nulla proba bilis poteſt duci ratio. Denique, ſi vlla ratio

ad

ad contrariam ſententiam amplectendam nos cogit, maxime ea, quod Chriſtus & Apoſtoli ex hoc ſenſu argumẽtati fuerint: at hoc nihil euincit, tum quoniam illis hi ſenſus erant notiſſimi, nobis vero obſcuri: tum etiam, quod auctoritatem habebant, qua ex ſenſu ſpirituali facerent literalem, quod nobis non licet. In hac diſputatione ſunt varij dicendi modi: primus eorũ, abſolute loquentes, affirmant a ſenſu myſtico nullum poſſe argumentum duci, neque eſſe ducendum: quod ſi eis obijcias, igitur ſæpe ſcriptura in re neceſſaria deficiet, quia nullum aliũ habebimus ad aliquid confirmandum locum; reſpondebunt, id nunquam accidere; quia quod eſt in vno loco in ſenſu ſpirituali, in alio erit in literali, ſi id ad fidei defenſionem fuerit neceſſarium. Ita ſenſiſſe videtur diuus Thomas: idem Caietanus, qui inter alias rationes, quibus probauit epiſtolam ad Hebræos non eſſe diui Pauli, attulit etiam hanc, quod illius epiſtolæ auctor vſus eſt argumento ab hoc ſenſu ducto. Secundus aliorum, qui concedunt poſſe quidem duci argumentum, ſed ſolummodo probabiliter; & ita interpretandam eſſe putant diui Thomę ſententiam: alij etiam addunt nos poſſe argumentari neceſſario ex ijs ſenſibus ſpiritualibus, quibus diuini ſcriptores ad aliquid probandum vſi fuere. Tertius aliorum, qui vniuerſe loquentes, volunt nos poſſe ex hoc ſenſu ducere argumenta non ſolum probabilia, ſed etiam neceſſaria.

Quoli. 7. art. 14. ad 4.

Ad

Ad hanc difficultatē his conclusionibus respondemus. Prima conclusio: Ex sensu spirituali licet argumenta ducere. Hanc conclusionem ita certam esse arbitror, vt contrarium putem esse erroneum: quæ conclusio his rationibus breuiter confirmatur. Primo, quoniam, vt supra scripsimus, ex hoc sensu sæpe diuus Paulus, sæpe Euangelistæ, & alij sacri scriptores, & Christus ipse argumenta sumpserunt, quod nulla ratione negari potest: licebit ergo ex hoc sensu sine vlla impudentia rationes sumere. Adde etiā, quod & Augustinus, & diuus Thomas hoc sensu ad aliquid probandum, sępenumero vsi sunt. Nam, vt nunc speciatim de beato Thoma dicamus, in tertia parte quæstione trigesimanona articulo quarto, ex eo quod Elias aquas Iordanis diuisit, quando raptus fuit igneo curru, Christum in eodem flumine baptizari debuisse probat. In eadem parte quæstione quadragesimaseptima articulo quarto, probat Christum prius debuisse pati a Iudæis, quia passionis effectus, prius transiuit ad Iudæos: & ne plura adducam loca, ex eodem sensu, in prima secundæ quæstione centesimanona articulo tertio, argumentum duxit. Deinde, hic sensus non est minus intentus a diuino Spiritu, vniuerse loquendo, quam sensus literalis, vt supra scripsimus: si igitur ex literali rationes conficere licet, licebit etiam ex spirituali. Confirmatur hæc ratio: hic sensus proficiscitur a Spiritu diuino, & est verus: ex veris autem

tem verum deducere licet,igitur. Ad hæc quomodo esset verum illud, Omnia in figuris illis antiquis hominibus contigisse, & ea scripta esse ad correctionem nostram,nisi ex illis ratiocinãdo aliquid concludere liceret,ad conformandos mores nostros & ad legis nouæ mysteria confirmanda? Postremo,si non liceret hoc sensu in disputatione vti, non possemus multos Iudæorũ errores damnare, & falsas expositiones refellere, & multas veritates confirmare: cum potissime hoc sensu conuincantur; igitur. Neque hic nobis vllo modo probatur, quod quidam non satis caute dicunt, sacros scriptores attulisse huiusmodi sensus, non quasi argumentantes, vel aliquid probantes,sed solum docentes, & exponentes: quoniam non solum ipsos fideles, cum hæc scribebant, alloquebantur,sed etiam incredulos,vt cum Paulus arguebat contra Iudęos ad ipsorum errores refellendos. Itaque dicendum est eos rationes idoneas adhibuisse, quæ euidenter,quod docebant,concluderent. Ex quibus colligere licet,quam leui, & falso argumento ad eleuandam epistolæ ad Hebræos auctoritatem, dominus Caietanus vsus fuerit. Secunda conclusio: Ex sensu spirituali necessaria possunt duci,ac ducuntur argumenta. Primum,quia non modo canonici scriptores, sed etiam Sancti patres efficacissimis argumentis ex hoc sensu petitis probarunt ea, quæ ad statum Ecclesiæ, & ad Christi personam ac vitam pertinent, aduersus

Hebræos:

Hebræos: cum,quę ad nostram religionem spectāt,in antiqua lege præfigurata fuerint: ex quibus figuris non ducitur nisi argumentum in sensu mystico: igitur,vel dicēdum est patres solum probabiliter aduersus fidei hostes ex diuinis scripturis semper pugnare,aut etiā necessario, quod nos docemus. Deinde,si quid impedit,maxime, quia hic sensus est multiplex: ac proinde non subministrat certum argumentum: at eadem premuntur difficultate, qui plures sensus literales ponunt: igitur,vt ibi multitudo sensuum nō obstat, neque hic obstare debet. Et quod ex vno loco plures demonstrationes colligantur, id ad scripturarum fœcunditatem pertinet. Postremo,hic sensus,ideo est intentus a Spiritu diuino, vt Ecclesia eo vtatur, ad mores conformandos, & veritates stabiliendas; cur igitur non dederit eidem Ecclesiæ spiritum ad hunc sensum inueniendum? Quare,sicuti sensus literales germani,& proprij adhibitis ijs regulis, quæ ad ipsum inuestigandum traduntur,inueniuntur, cur non etiā sensus spirituales, si regulæ necessariæ adhibeantur? licet rarius, & difficilius. Id autem quod dicitur, quod est vno in loco in sensu spirituali, alibi esse in literali, an semper sit verum, pro comperto non habeo: sed hac in re explicāda immorari nolo; de qua alibi latius fauente Deo. Tertia conclusio: Rarius ex hoc sensu ducitur argumentum necessarium, quam ex sensu literali. Hæc conclusio est manifesta. Quoniam

ſenſus ſpirituales proprij, & germani non ſunt nobis ita noti, vt ſunt literales ſenſus. Cur autem non ſint ita manifeſti, ſatis ex ijs quæ ſupra diſputata ſunt, intelligi licet. Primum, quia res ex quibus ſumũtur ſenſus ſpirituales, ex ſola voluntate diuina ſignificant: ac propterea ea.um ſignificatio nobis eſt minus nota, quam ſignificatio verborũ, quæ ex humana inſtitutione vim habent ſignificãdi. Deinde, quia res ſunt minus determinatæ ad ſignificandum, quam ſint verba, & proinde difficilius eſt earum ſignificationem attingere. Atque his concluſionibus huic difficultati ſatisfactum ſit. Reſtat ergo, vt contraria ſoluamus argumenta, ex quorum ſolutione adhuc magis noſtra confirmabitur opinio. De primo, quod ad auctoritates eorum patrum quos contraria ſententia pro ſe citat, attinet, primum, vniuerſe dixerim, eos ex hoc ſenſu ſæpe argumenta ducere, quod nemo negaret, niſi fortaſſe is, qui eorum ſcripta nunquam legiſſet. Quare, ni volueris affirmare eos ſecum pugnare, aliter tibi intelligendi ac explicandi erunt. Deinde, ad ſingulas auctoritates ſpeciatim reſpondeo, & quod ad locum Dionyſij ſpectat, ſi quis diligenter locum illum perpendat, videbit eum ſermone habere de ſenſu ſpirituali, qui verbis metaphoricis continetur: docet enim cur diuina & ſpiritalia eloquia, & rori, & aquæ & lacti, & vino, ac melli cõparentur. Non loquitur itaque de myſtico ſenſu rebus ipſis ſignificato,

qui

qui proprie mysticus, & spiritualis dicitur. Quod attinet ad Augustini locum, primum, nō ait Sanctus pater ex hoc sensu non licere argumentari, sed ex verbis allegoricis non posse quēpiam pro se aliquid interpretari, nisi habeat manifesta testimonia, quorum lumine manifestentur obscura. Ex quibus verbis plane colligitur, licere hinc argumentum sumere; si quis sensus obscuri claram notitiam habeat. Et quoniam Rogatus & Donatus ex sensu allegorico, vi extorto, & male intellecto arguebant, ideo eos impudentiæ damnat. Neque enim eo in loco, meridies, sumitur pro plaga meridionali, vt ipsi sumebant. Quare istorum argumentatio nulli regulæ ad sensus spirituales inuestigandos innitebatur, nec caritatem ædificabat, sed potius fidem euertebat: & ideo iure optimo eos reprehendebat Augustinus. Adde etiam, quod si quis velit in propria verborum Augustini significatione insistere, sanctus Pater, non de sensu spirituali, sed de metaphorico, quem nomine allegoriæ appellat, verba faciebat: nam illud, Cubare in meridie, metaphorice dicitur, non proprie, vt improbus putabat hæreticus. Sententia igitur beati Augustini eo in loco est, non posse quempiam ex sensu metaphorico argumentari, nisi manifestam habeat notitiam, quo pacto illa verba proprie sumantur: quo fit, vt potius de sensu literali, quam de spirituali sermonem habeat. De Hieronymo, solū vult dubiam ænigmatum

Cant. 1.

intelligentiam, non posse conferre ad dogmata confirmanda, vt ipse expresse docet, idq; nos docemus. Secunda ratio, quo pacto solui possit, iam patet ex dictis: nam, licet hic sensus sit reconditus; tamen interdum potest aliqua ratione esse manifestus; iuxta regulas superius traditas. Tertia vero ratio militat etiam contra sensum literalem, qui multiplex est: & ideo qua ratione dissolui possit, liquet ex ijs quæ capite decimooctauo dubitatione prima, diximus. Postremam sic dissolueres: esto alijs non sint ita manifesti hi sensus, vt fuerunt Apostolis: tamen, aliqua ratione alijs etiam Ecclesiæ doctoribus possunt innotescere. Et cum hos sensus canonici scriptores vsurpabant, nō intendebant nouos sensus literales facere, sed id probare, ad quod probandum eos adducebant, vt paulo supra diximus. Et de hac disputatione hactenus.

Quid sit metaphora, allegoria, parabola, ænigma, & apologus. *Cap. XXIIII.*

ERAT mihi in animo cum hanc de diuinæ scripturæ sensibus scriptionem auspicatus sum, in calce nonnullas alias dubitationes, præter eas, quas attuli, in medium afferre, quibus omnia fere breuiter explicarem, quæ ad hanc materiam cognoscendam faciunt: sed, ne introductionis terminos transiliam, & quæ ad Theologiam Positiuam pertinent, copiosius, quam

par est, prosequi velle videar, eas omittere decreui: quam etiam ob caussam, quæ ex diui Thomæ doctrina in articulo nono, explicanda restant, paucis complectar, cum de his rebus latius disserere Theologi sit Positiui. Ea autem, quæ in dicto articulo continentur, ideo in hunc postremum locum reieci, quod minore explicatione egeant, & pauca a nobis de eis scribenda sint: adde etiam, quod ea quæ de sensibus diuinæ scripturæ diximus, ad intelligentiam eorum, quæ de locis Theologicis dicta sunt, proxme faciebant. Ad ea igitur quæ nobis explicanda restant accedentes, & quæ tractanda sunt, & ordinem breuiter proponamus. Primum igitur quasdam locutionum species, quibus scriptura vti solet, definiemus: deinde, an his conuenienter vtatur, demonstrabimus: postremo caussas, cur vtatur afferemus, ac nonnullas admonitiones adscribemus. Vt, autem quod primo loco posuimus exequamur, vnum, vel alterum prænotare necesse est. Principio igitur animaduertendum est, in diuinis literis duo esse locutionũ genera: alterum, quo voces in propria accipiuntur significatione, ex qua nullus malus, seu ineptus sensus oritur: vt cum dicitur, Deus superbis resistit: alterum, quo voces non sumuntur in sua prima significatione, in qua si acciperentur peruersum, vel inutilem facerent sensum, sed in translata, & impropria: vt cum dicitur; Si oculus scandalizat te, eijce illum: &, ego sum vitis: Mat. 5. Ioan. 15.

in quibus locutionibus oculus, & vitis transferuntur a propria significatione ad aliquid aliud significandum, quod ex se non significant. Sensus, qui oritur ex prima significatione dicitur grammaticus, & literalis: qui vero ex impropria, metaphoricus, tropologicus, & interdum allegoricus, ac mysticus. Et quoniam, vt supra scripsimus, etiam res in diuinis literis ad aliquid significandum assumuntur, hinc oritur sensus ille, qui proprie dicitur spiritualis: qui in eo differt a metaphorico, quod hic ex verbis, translate tamen acceptis, sumitur, ille vero ex rebus ad significandum sumptis. Quo fit, vt res duobus modis in scriptura significent: vno modo per translationem & tropologiam, quam significandi rationem etiam in humanis scripturis habēt: altero modo ex priuata Dei institutione. Quo loco illud diligenter obseruandum est, eā etiam significationem, quam habēt per translationem habere ex priuata cura diuini Spiritus, cuius est scripturas dictare. Quo fit, vt translatæ locutiones ita idoneæ & aptæ existimari debeant, vt nihil aptius dici, aut excogitari possit. Propterea irridendi sunt ij, qui ridere solent, cum audiunt
Cant. 7. illud, Nasus tuus, sicut turris Libani: & illud, Collum tuum sicut turris eburnea, & id genus alia, quæ ineptis, inepte translata videntur. Ex quibus colligere licet, quanta sit sensus mystici præstantia & excellētia supra sensum literalem, cum literalis oriatur ex vocibus, quæ solum hu-

mana institutione significant: mysticus vero ex rebus diuina institutione significantibus. Notandum est deinde, multas esse conditiones, quæ ad congruentem metaphoram constituendam requiruntur, de quibus nihil in præsentia scribere volumus, cum de hac re in nostris institutionibus, vbi proprius erit locus, iã scripserimus: quod si quis eas cognoscere cupit eos legat, auctores, qui de tropis accurate scripserunt. Illud tamen hoc loco dixerim, tãtam esse figurarum, & metaphoricarum locutionum copiam in diuino codice, quantam in nullo quouis alio libro reperires. Quo fit, vt is qui sacras literas tractare voluerit, debeat troporum & figurarum vim, naturam, atque varietatem penitus cognoscere, de qua re nos integrum iam cõfecimus librum, in quo circiter ducentas figuras ex sacris libris collectas explicuimus. Nunc autem satis erit, si quasdam figuratarum locutionum species definiuerimus, quod erat secundo loco a nobis propositum. Metaphora, quæ latine, idem, quod translatio, significat, est nominis, vel verbi a propria significatione ad aliam impropriam ob similitudinem traductio. Itaque cum voces proprie sumuntur, sunt quasi in proprio domicilio; cum vero translate, in alienum migrãt: quæ migratio debet fieri ob aliquã similitudinem, quã habet res a qua fit migratio, cum re ad quam transitur. Nam, si nulla esset inter eas conuenientia, inepta esset translatio; quæ, vt Theo-

Cassiod.
Pagnin.
Beda.

Cic. l. 16. epist. 17. phrasto docet, debet esse verecunda. Sic ignis apte transfertur ad significandum amorem, oculus ad significandam intentionem, ob similitudinem, quam hæ res inter se habent. Allegoria, de qua nonnihil supra diximus, nihil est aliud, quam perpetua quædam metaphora, quæ in pluribus consistit verbis. Parabola, quæ sæpe in scripturis sacris reperitur, sic describi potest. (Clem. li. 4. Strom.) Parabola est rerum aliquarum inter se discrepantium ob aliquã similitudinem comparatio, qua homo facile inducitur ad id intelligẽdum, quod alias commode intelligere non poterat. Itaque parabolæ materia sunt res inter se discrepantes: forma est similitudo, quæ inter eas reperitur: finis, vt homo aliquid discat. Vt patet in parabola de seminante apud Matthæum. (Cap. 13.) Sunt autem variæ parabolarum species, siue modi, quos nihil est, cur nunc explicare debeamus. Apologus, etsi sumi possit pro quacunque similitudine; tamen, tunc proprie dicitur, cum rebus animatis tribuitur sermo, quæ tamen loqui non possunt: (Quint. li. 5. cap. 10.) quamuis interdum etiam rebus inanimis sermo per apologum tribuatur. Fuit olim apud oratores apologus frequens: in diuinis autem literis raro reperitur. Habes de apologo exemplum in libro Iudicum, (Iud. 9.) cum dicitur, Iuisse ligna vt vngerent super se regem: dixeruntq; oliuæ, Impera nobis, &c. Ænigma, est obscura sentẽtia per obscuram rerum similitudinem expressa: quale est illud Sansonis, (Iud. 14.) De comedente exiuit cibus, &

de

de forti egressa est dulcedo. Et sæpius reperitur in sacra pagina, quam apologus: & interdum cum parabola confunditur. Parabola, si proprie loqui velimus, differt a metaphora, quia in parabola ponuntur verba propria; in metaphora, voces translatæ: Differt etiam ab apologo, quia in apologo non dicitur aliquid verisimile, vt in parabola, sed solum narratur aliquid, ad aliud explicandum: vt patet in apologis Æsopi. His ita explicatis, facile erit intelligere, quæ sequenti capite tractaturi sumus: in quo disputandum est, an conuenienter in diuinis oraculis metaphoræ, allegoriæ, & parabolæ adhibeantur.

An conuenienter sacræ literæ vtantur locutionibus translatis, seu metaphoricis. Cap. XXV.

QVOD autem improprie & figuratæ locutiones non conuenienter adhibeantur in diuinis literis, his rationibus persuaderi potest. Primum, tradere doctrinam ea ratione, quæ maximam errandi occasionem præbeat, non videtur Deum decere, qui, ideo scripturas tradidit, vt veritatem patefaceret, & errores repelleret: sed hic modus docendi per figuras, & metaphoras hanc occasionem præbet, igitur. Nam, cum de Deo loquimur, si per metaphoram ei attribuamus, exempli gratia, humana membra, facile aliquis existimabit Deum esse corporeum,

in quem errorem hanc ob caussam nonnulli inciderunt: siquidem metaphoricę locutiones faciunt rem aliter intelligere, atque est, adde etiã quod non videtur conueniens, vt Deus locutione impropria vtatur. Deinde huiusmodi locutiones obscurant veritatem,& in hunc finem eis Deus vti videtur, vt scilicet intelligentes nõ intelligant: quæ res inuidiam arguere videtur: Nõ secus ac si aliquis præceptor ijs vteretur verbis in docendo, quibus data opera, quæ diceret obscuraret. Et antiqui patres eos vituperarunt hæreticos, qui obscure loquebantur, & quibusdam vtebantur verbis,quibus quæ dicebant minus clara redderent. Nihil,ait Tertulianus contra Valentinianos scribens, magis curant, quam occultare,quod prædicant; si tamen prædicant, qui occultant. Repuerascere nos docet Paulus secundum Dominum. Nihil veritas erubescit, nisi solum abscondi. Eosdem, ob eandem caussam damnauit Irenæus. Præterea,parabolæ habent aliquam speciem fabulæ, & apologi, sunt meræ fabulæ: diuina autem scriptura debet esse ab omni suspicione fabulæ aliena: ænigmata vero displicere solent, & in omni disciplina ænigmaticus sermo damnatur, & apud omnes male sonat: & denique Aristoteles metaphoricas locutiones ab eo qui rem demonstrare vult, fugiendas esse docuit. Postea, in sacra Theologia nostra cognitio incipit a rebus diuinis, & a materia abstractis, & procedit ad ipsas creaturas,

Tertul.

Iren.

2.Poster. tex.22.

ras,

ras, vt patet ex methodo, quã Magister sentẽtiarum, diuus Thomas & alij Scholastici seruarũt, ergo ad cognoscendas res diuinas non egemus similitudinibus a rebus corporeis acceptis: & confirmatur, quia noster intellectus, cum sit materiæ expers, maiorem habet cum rebus immaterialibus conformationem, quam cum rebus sensibilibus: igitur melius illas per se intelliget, quam per formas sensibiles: cum scientia fiat per similitudinem potentiæ intelligentis cum re intellecta. Neque ratio diui Thomæ quicquam in contrarium probat: quia si ex eo quod homo cognitionem suam accipit a sensu, metaphoris vti deberet, sequeretur, eum in omni sua intellectione debere metaphoris vti, quod a veritate, & ab experientia est alienum. Et quoniã in hac disputatione nulla est inter doctores dissensio, sola explicatione opus est: propterea quædam notanda ad huius difficultatis elucidationem in medium afferemus. Notandum primum, ex innata quadam omnibus hominibus apud omnes populos notione, semper obseruatum est, vt res maiores, difficiliores, ac sanctiores, ita tractarentur, ac conseruarentur, vt earum cognitio non perueniret ad omnes, sed solum apud viros doctrina, auctoritate & vitæ integritate conspicuos, retineretur: quod multis auctoritatibus, atque exemplis confirmari, ac demonstrari posset. Hinc est quod Orphæus, Pindarus, Virgilius, alijq; poetæ profanos a rerum diui-

In sũma. D.Thom. 4.cõt. gẽ. c.1.

Lib. de inter. homi ne.

diuinarum cognitione arcendos esse cecinerũt. Et sacerdotes apud Athenienses, cùm templum, rem sacram facturi, ingrediebantur, hanc vsurpabant sententiam. Foras, foras quicunque impurus. Interrogabant etiam, Quis hic? Et qui aderant, respondebant, Multi & boni. Philosophi etiam sua obscuriora, & grauiora dogmata, vel symbolis, vel metaphoris, vel denique genere dicendi obscuro, occultare solebant. Ita Ægyptij, Pythagoras, Plato, & Aristoteles res suas posteritati tradiderunt. Et adhuc multa exstant symbola, & inuolutæ sententiæ Pythagoræ, quarum nonnullas Sancti patres ad hanc rem, quam nos docemus demonstrandam, recensere solent, cuiusmodi sunt istæ: Domi non habens hirundinem, id est, loquaces: Olla ab igne sublata, ne relinquas signum, id est, post iram, nihil sit residui: Ignem gladio ne fodias, id est, iratum hominem asperis verbis ne commoueas: Ne cor edas, id est, ne te curis conficias: Deorũ imagines annulis ne inferas, id est, scientiam de Dijs, ne facile manifestes, & diuulges. De hieroglyphicis Ægyptiorum notis extant libri integri. Quibus allatis exemplis, & nonnullis alijs probat diuus Cyrillus contra Iulianum apostatam, non dedecere, vti signis & figuris ad res diuinas demonstrandas. Et Alexandrinus Clemens multas recensuit vtilitates, quæ ex hac docẽdi ratione manant. Huc faciunt hæc, quæ Lyricus Poeta sapienter literis commendauit.

Pet. Crin. lib. 6. c. 3.

Clem. li. Strom.

Cyri. cốt. Iul.

Pieri⁹ de myst. Ægypt.

Est

Est & fideli tuta silentio
Merces. vetabo, qui Cereris sacrum
Vulgauerit arcanæ: sub ijsdem
Sit trabibus; fragilemque mecum
Soluat fasellum, &c.

Vnde colligere licet, quanta cum sapientia Deus Opt.Max.populum rudem per signa, figuras,& similitudines sua mysteria docuerit: cum præsertim orientales populi parabolicis & figuratis locutionibus maxime delectentur, easque suo sermone libenter vsurpent. Notandũ deinde est, cum ex Aristotelis sententia, immo manifestissima experientia constet, nos nihil intelligere posse, etiam rerum a materia seiunctarum, ni aliquod speculemur phantasma, quod nemo formabit unquam, ni aliquam sensibilis rei speciem a sensibus acceperit: hinc profecto colligitur,nullam rem nos intelligere posse, nisi sub aliquem sensum, vel per se,vel per aliud,quo cum affinitatem habet, ceciderit. Hinc est, quod res a materia seiũctæ per proprias species in hac vita a nobis cognosci nequeunt: sed per species rerum materialium, ex quibus formantur idola, quæ intelligendo speculamur. Quo fit,ut ad res diuinas percipiẽdas, cum per se sub nostram intelligentiam non cadant, opus fuerit eas res adhibere,quæ cum illis aliquam cõformitatem, ac conuenientiam habent. Et quoniam res materiales longe distant a perfectionibus rerũ materia carentium, licet quandam illarum similitudinem

Lib.2.car. Ode 2.

Lib.3. de anima.

Dion.lib. 2. de cęl. hier.c.20.

tudinem gerant, hinc eſt, quod perfectiones rerum incorporatarum melius cognoſcimus per negationem, & remotionem imperfectionum, quas in rebus corporatis cernimus, vt docte Dionyſius Areopagita adnotauit. Ex quibus plane intelligitur, quantum humana mens ſimilitudinibus, & ſignis ad diuina myſteria intelligenda indigeat. Notandum præterea eſt, quod ſicuti in rebus creatis & corporatis intelligendis oportet interdũ corrigere ſenſum, vel quia aliter eas repræſentat, atque ſunt, vel quia non ſubminiſtrat ex ſe nobis omnia, quæ in re intelligenda reperiuntur; ita etiam in percipiẽdis rebus a materia remotis, quæ, ut diximus, per phantaſmata materialia intelligimus, oportet modum noſtrum intelligendi corrigere, & interdum aliter de rebus iudicare, quàm iuxta modum, quo a nobis apprehenduntur, ne in errorem labamur: & ideo aliter apprehendimus Angeli naturam, aliter verò de ea iudicamus: cum eũ apprehendamus, ac ſi eſſet aliquid corporeum, & tamen corpore carere ſtatuimus. Itaque, in unaquaque re intelligenda duas debemus intellectus operationes diſcernere, apprehenſionem, & iudicium: & licet in apprehendendis rebus diuinis, a rebus materialibus, vt iam dictum eſt, exordiamur: tamen in iudicio ferendo incipimus a diuinis, & ad humanas, ſeu creatas res deſcendimus, cum illæ ſint harum rationes, & regulæ. Notandum eſt poſtremo, cum res diuinæ, & religionis myſteria

ſteria ideo reuelata ſint, vt ab hominibus, quantum ſatis eſt intelligantur, ita tamen, ut indigni eas cœlentur; nulla meliore ratione id fieri potuit, quam eas ſub ſignis, & figuris paraboliſque tradendo: quæ, vt habent vim ex una parte ad facile docendum, ita ex altera valent ad veritatem indignis occultandam. Nam in parabolico ſermone duo poſſumus conſiderare: alterum, eſt id, quod comparatur, ratione cuius parabola dicitur obſcura: alterum, eſt id, ad quod fit comparatio, ratione cuius vim habet manifeſtandi: vt patet, in ipſa parabolæ applicatione. Exemplum habes illuſtre in parabola de ſeminante, quam cum audiuiſſent Apoſtoli, non intelligebant: facta autem a Domino applicatione, optime eam intellexerunt. His ita notatis, has ſtatuo concluſiones. Prima concluſio: Noſtræ religionis myſteria occulta quadã ratione tradenda fuerunt. Primum, patet hæc concluſio ex ijs, quæ diximus in notando primo: quia eſt quædam innata notio, quam omnes populi & omnes uiri ſapientes, in rerum maximarum traditione ſeruarunt, idque eſt rationi maxime conſentaneum; ergo non eſt in noſtra religione damnandum. Deinde, ſi ita traderentur, ut omnibus eſſent peruia, uileſcerent, ac facile cõtemnerentur: cum tamen nihil ſit, quod magis in honore haberi debeat. Proterea Plato, cum quędam arcana literis conſignaſſet, ſtatim amicum his verbis monuit. Caue, ne iſta excidant ad ho Mat. 13.
mines

mines ineruditos. Secunda conclusio: Si hominis naturam spectemus, necessarium fuit res diuinas sub rerũ corporatarum symbolis & similitudinibus explicari. Hanc conclusionem euidenter confirmant quæ speciatim diximus in secundo fundamento: quam hæc grauissima Dionysij Areopagitæ corroborat sententia. Neque
2.de cœl. hier.c.1. enim est possibile humanę menti ad spiritualem illam cœlestium distinctionem, imitationem, intelligentiamque conscendere, nisi ad hanc mortalium rerum similitudinibus, formisque ducatur. Quo, factum est, vt mirifice Deus erga nos bonitatem, ac prouidentiam suam, sese nostræ naturæ accommodando, indicauerit. Neque enim, idem Dionysius loquitur, aliter fas erat infirmitati nostrę licere illum diuinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum, quibus ad superiora ferremur, opertum, & his quæ nobis familiaria sunt prouidentia paterna, naturę mortalium sese accommodante uestitum. Tertia conclusio: Multis de causis diuinæ literæ utuntur similitudinibus, ac locutionibus metaphoricis. Hanc conclusionem probabo capite sequenti, vbi nonnullas huiusce rei cõuenientias ex sanctis patribus numerabo. Quarta conclusio: Conuenientius fuit, vt metaphoricæ & figuratæ locutiones ad res diuinas manifestandas sumerentur a rebus humilioribus. Hanc doctrinam tradidit nobis Dionysius, quam attulit diuus Thomas in articulo nono, in respõsione ad vltimum

argu-

argumentum. Conuenientia ex tribus potissimum capitibus sumitur. Primum, quia hac ratione facilius tolluntur errores: siquidem res viliores facilius remouentur a diuina natura. Deinde, quia hoc rerum genus magis Deum nobis demonstrat, cum eum per negationem cognoscamus. Postremo, quia hac ratione melius res diuinæ occultantur indignis. Quincta conclusio: loqui per parabolas fuit maxime proprium Christo. Patet hæc conclusio ex ipso Euangelio, & præsertim ex capite decimotertio Matthæi; ubi dicitur, locutum fuisse in parabolis, ut adimpleretur illud, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. Quod si etiam alij parabolis usi sunt, id fecerunt, ut erant figura Christi, qui priuata quadam ratione, vsus est parabolis. Sexta conclusio: parabolarũ, & figuratæ locutionis vsus, tunc maxime adhibetur, cum aliquid ad persuadendum & instruendum dicitur. Quo fit, ut cum diuina scriptura in hũc præcipue finem data sit, ut nos ad recte agendum instruat, hoc dicendi genere, priuata quadam ratione, uti debuerit. His ita expositis ac probatis conclusionibus, ad argumenta in cõtrarium allata, respondeamus. Primum nihil concludit, quia talis loquendi forma, est maxime idonea ad docendũ, & res per voces traslatas proprie significatæ, facile a quouis etiam indocto, a Deo, & a rebus diuinis remouentur: & propterea, ex se, non faciunt

Leg. D. Thom. in 1. sen. d. 34. q. 3. ar. 2.

Psal. 77.

ciunt rem aliter intelligere, atque est; sed potius ad recte intelligendum conferunt, ob eam similitudinem, quã habent ad res, quas significant. Nec mirũ est, si qui decipiantur, quia ideo Deus
Mat.13. hoc loquendi genere vsus est, vt indigni non intelligant: & qui decipiũtur, sua culpa decipiantur. Neque locutio per metaphoram dicitur impropria, si recte metaphora constituatur, quasi sit inepta ad id explicandum, quod manifestandum est. Secundum facile diluitur, quia metaphoræ maxime rem illustrant, si recte intelligantur: & Aristoteles, & eius magister Plato, ad obscuram materiæ primæ notitiam per metaphoricas locutiones nos duxerunt. Nec Deus in hunc finem vtitur metaphora, quod ea quæ dicit intelligi nolit, sed vt eos facilius doceat, quos vult, & eos a sua doctrina excludat, quos uidet esse indignos: ad quæ duo munera præstanda metaphora est maxime accommodata, ut diximus. At uero hæretici illi, ita loquebãtur, ut nulla ratione uellent intelligi, quod uel ex eo patet, quia inusitatis, & numquam exauditis uerbis, vt est uidere apud Irenęum, utebantur. Neque verum est, quod in tertio argumento dicitur, parabolas esse fabulis similes: quia in fabulis narrantur etiam ea, quæ fieri non possunt, & quæ credibilia non sunt: at vero parabolæ continent rem probabilem, & verisimilem. Apologus rarus est in scriptura, uno scilicet, uel altero loco, & non ex intẽtione scripturæ. Ænigmata etiam
rariora

rariora sunt, sed tamen ex intentione scriptoris reperiuntur: & si adhibentur, ideo fit, vt maiora quædam mysteria occultentur: nec metaphoricus sermo dānandus est in diuinis literis, cum etiam in scripturis reperiatur humanis: in quibus tunc admitti non solet, cum aliquid per demonstrationem est cōcludendum: vbi uero docendum est, cum virtute vsurpatur. Postrema ratio facile diluitur: quoniam, licet Theologi initium sumant a rebus diuinis, quæ sunt aliarum rerum cognoscendarum regula; tamē quia eas non possumus apprehendere, nisi per res corporeas, & signa sensibilia, in cognitione apprehensiua initium capimus a creaturis, & ascendimus ad diuina. Neque cōfirmatio, quicquam concludit: quia, licet intellectus sit conformis cum rebus a materia abstractis: tamen, cum sit inclusus in corpore, nihil potest apprehendere, nisi per sensus subministretur. Vnde colligitur rationem diui Thomæ esse bonam: quia cum non possimus intelligere sine phantasmate, metaphoræ ualde conferunt ad formandos conceptus rerū a materia separatarum: neque tamen inde sequitur quod semper uti debeamus metaphoris, licet ad aliquas res melius intelligendas valde conferant; cum multa sint quæ per suas species a nobis intelligi possint.

Duodecim recensentur caussæ, ob quas congruum fuit diuinam scripturam vti metaphoris, de quibus nonnullæ admonitiones dantur. Cap. *XXVI.*

Ludouic. Granat. loci com.

ET si Deus optimus maximus, a quo tãquam a quodam fonte omnis creata dimanauit ratio, nihil sine summa ratione efficiat: tamen homines, quorum rationis lumen est exiguum, ac valde obscurum, cum rerum diuinarum rationes non percipiant, facile eas sine vlla ratione factas esse existimare solent. Hinc natum est, vt quidam nostræ religionis hostes, cum uiderent, sacras literas simplici quadam ratione per figuras, & similitudines scriptas fuisse, eas calumnijs prosequi non dubitauerint. Propterea, vt hoc diuinum opus, in quo nostra salus sita atque collocata est, quod ad hanc partem attinet, a calumnijs defendamus, nonnullas ex antiquis scriptoribus collectas rationes breuiter perstringemus, quibus quam conuenienter scriptura sacra vtatur metaphoris, & similitudinibus, euidenter demonstrabitur: & ita conclusionem tertiam proximo capite allatam, confirmabimus. Rationes sunt fere istę. I. Ne sanctum da-

Matt. 7.

retur canibus, & ne margaritæ proijcerentur porcis. II. Vt facilius viri digni eas intelligere possent: quia, ut diximus, similitudines maxime conferunt ad res obscuras intelligendas.

III. Quo-

III. Quoniam ex ea parte, qua valent ad ueritatem occultandam, efficiunt, ut non facile uilescat: cum ea, quæ in promptu sunt, & cuique peruia, facile contemnantur. IV. Valde conferunt ad excitandos homines ad veritatis inquisitionem, quam tunc auidius conquirunt, cum aliqua ratione eam sibi negari uident. Itaque quadam curiositate moti, ad recondita mysteria inuestiganda homines suos labores libenter conferunt. V. Eam etiam hæc docendi ratio vtilitatem affert, quod hominis superbiam, ex nimia discēdi cupiditate enatam, cōprimit; dum non facile, nec suis solum uiribus potest homo id percipere, quo adepto, maxime gloriatur. VI. Vt homo in sudore vultus sui pane spirituali vesceretur: & quo magis laboraret, maiorem post laborem perciperet lætitiam. & ut sibi carius esset, quod carius emisset. VII. Vt res diuinæ quarum perpetuo meminisse debemus, facilius memoriæ hærerent: cum ea, quæ sub signis, & figuris traduntur, & dicuntur, facilius phantasiam moueant, ac memoriam excitent: ac etiam veluti quædam formæ memorię imprimantur. IIX. Hac docendi ratione plures sensus spirituales ad docendum, & mouendum idonei ob varias rerum, quæ ad significandum sumuntur proprietates, exprimuntur. Vt si accipias hanc locutionem, vos estis sal terræ: hæc sententia, ob illam salis metaphoram multos continet sensus: & hæc similiter; Bibite &

Lege Augu. Epist. 119. c. 3.

Mat. 5.

Cant. 5.

inebriamini cariſſimi, & ſic de alijs. IX. Confert hæc docendi ratio ad remouendum faſtidium: dum eãdem veritatem, quam ſæpe nobis diuinus ſermo inculcare debuit, varijs verbis & figuris repetit. Vt patet in illa doctrina de regno cœlorum, quam diuerſis modis Saluator nobis explicauit. X. Sermo metaphoricus valde delectat, etiam ipſos idiotas, qui eo ſæpe vtuntur; quãuis prçcipuæ diuinus ſpiritus hanc delectationem pro ſcopo, non habeat, ut Poetæ in ſuis ſcriptis habent. Quæ delectatio confert & ad excitandum ad lectionem, & ad Lectorem in ea retinendum. XI. Metaphoricus ſermo mirum in modum confert ad animi ſenſa exprimenda, & ad affectus auditorum commouendos: & ad eandem rem varijs modis ob oculos ponendam. XII. Et ne plures perſequamur rationes, quæ ſunt fere innumeræ, de quibus alibi Sanctorum Patrum verba afferendo, copioſius ſcribemus, hæc docendi ratio nõ ſolum congrua, ſed etiam neceſſaria, vt ſupra docuimus, nobis fuit: cum rerum diuinarum ſplendorem non poſſimus percipere, niſi ſub rerum corporatarum velamine. Quod ſignificaſſe videtur Moyſes, qui traditurus populo diuinam legem, faciem ſuam ob conſortium cum Deo reſplendentem, ſibi uelauit. Concludere itaque cum ſapiente licet, Gloria Domini celare uerbum: nam ex eo, quod ſuum uerbum nos aliqua ratione cœlauit Deus, ſuam ſapientiam, bonitatem,

ac

ac prouidentiam, non sine maxima hominum vtilitate, declarauit; ac proinde maxima gloria est dignius. Atque de his rationibus hactenus: nunc non nullas admonitiones ad intelligentiam metaphoricæ locutionis afferamus. I. Prima admonitio est diui Augustini, qua docemur, ne temere in omnibus locutionibus metaphoricum sensum quæramus, ut multi facere solent in quibusdam locis, in quibus aliquod idioma, vel linguæ phrasis continetur: ut quidam faciũt in hac locutione, In idipsum: quorum uerborum germanus sensus hic est, idest, pariter, vno consensu, summa consensione. II. Figurata locutio, præter alias rationes, hac una maxime cernitur, cum ex uerbis proprie acceptis, vel erroneus, vel inutilis, vel scripturæ parum accommodatus sensus colligitur. III. Ad sensus figuratos inueniendos, est omnino necessarium earum rerum naturas cognoscere, a quibus translatio sumitur: ut, gratia exempli, naturam leonis, aquæ, hysopi, serpentis, palmæ, & aliarum rerum a quibus sumpta fuerit metaphora. IV. Obseruandum est, unam & eandem uocem pluribus modis translate accipi, ad uarias res, & sæpe numero contrarias, significandas, ob uarias proprietates, quas habet. Quo modo, uox, Leo, interdum Christum, ob eius maximam potentiam, interdum Dæmonem, ob eius sęuitiam & ferociam designat. Pari etiam ratione una & eadem res, ob uarias perfectio-

Psal. 4. & 121.

nes, ſiue proprietates quas continet, pluribus ad eas deſignandas nominibus, uarie tranſlatis, ſignificatur. Vnde Chriſtus, Eccleſia, Apoſtoli, & Dæmon, multis nominibus in ſcriptura uocantur: & Dæmon, ſerpens, leo, leuiathan, &c. V. In explicandis locis figuratis libenter ſanctorum patrum ſequamur ueſtigia, & eos ſenſus amplectamur, quos ipſi attulerunt. Iuuabit nouum in ſcripturarum lectione Theologum, ſi vel allegoriarum ſyluam, vel Pagnini Iſagogen habuerit præ manibus, & ea leget, quæ nos in noſtris inſtitutionibus latiſſime ſcripſimus, ob quam cauſam, hic longiores eſſe nolumus. Cum has paucas ſolum in eum finem attulerimus, ut ſacræ Theologiæ candidato colligendi alias occaſionem præberemus. Ex his quæ tribus capitibus a nobis diſputata ſunt, facile intelligi poteſt, quid ſit ſentiendum in ea controuerſia, quæ his temporibus contra hæreticos ſolet diſputari, An res diuinæ materno ſermone ſint conſcribendæ, ita ut a quouis, legi & cognoſci poſſint; de qua re longũ potuiſſem habere ſermonem, ſi hæc difficultas ad auditorem ſacræ Theologiæ inſtituendum quicquam pertineret. De hac itaque re unica propoſitione ita ſtatuimus: Nullo modo expedit, vt Eccleſia uniuerſaliter diſpenſet, ut tota ſcriptura, & omnia noſtræ religionis myſteria vulgari ſermone tradantur, ita ut ab omnibus legi poſſint. Reijcio hic Lectorem ad eos, qui ex profeſſo hanc

Lege Ambr. Cath. Mart. Ledes.

hanc materiam copiose & diligenter tractarũt: & cum ex ijs quæ diximus, satis euidenter allata demonstretur propositio; nihil est cur pluribus a nobis confirmetur: cui omnes antiqui patres, qui hac de re mentionem fecerunt, consentiunt, quorum longum possem texere catalogum, ac eorum loca amplissima recensere, si in hac re immorari uellem. Ita senserunt Dionysius Areopagita, Clemens Alexandrinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, Clemens Romanus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & alij, quos percensere nihil est necesse. Et olim in antiqua Ecclesia, cum in sacrificio missæ ad mysteria peragenda uentum erat, catechuminis dicebatur, Ite, missa est, id est, oblatio facienda est, abite. Et in quibusdam ecclesijs, ut Sixtus III. scripsit, Diaconus ex eminenti loco dicebat, sancta sanctis. Atque de ijs, quæ nobis, de scripturæ conuenientia, quantum ad usum metaphoricæ locutionis, dicenda erant, hactenus. Nunc duo alia subijciemus capita, quibus explicatis, huic libro finem faciemus.

Qualis esse debeat is, qui sacris studijs sit operam daturus, vel de auditore Theologiæ. *Cap. XXVII.*

QVÆ sacræ Theologiæ candidato, antequam ad scientiam de ui, atque natura diuina perdiscendam accedat, cognitu necessaria mihi

mihi uisa sunt, ea omnia hactenus, breuius fortasse, quam debuissem, persecutus sum. Cum ergo hucusque de re ipsa, hoc est, de huius sciẽtiæ natura, quæ priore loco res diuinas inuestigaturo, cognoscenda fuit, dixerim, restat nunc, ut de ijs, qui in ea uersantur, uidelicet, de Theologiæ auditore, ac doctore aliquid dicam: ut ille cum fructu audiat, hic uero pro dignitate, talem ac tantam scientiam tractet. Duobus ergo capitibus quæ dicenda sunt perstringemus, in quibus admonitiones aliquot utrisque admodum necessarias trademus, quarum bonam partem sparsim uarijs in locis supra, & speciatim libro primo, scripsimus. Quod igitur ad auditorem attinet has admonitiones affero. I. Cum Theologia sit maxima quædam sapientia, de rebus maxime arduis, ac difficilibus, & ab humanis sensibus, longissime remotis, non quemcunque auditorem admittit, sed eum, qui quadam bonitate naturæ sit præditus, ingenio scilicet uiuido, celeri, atque solerti; ad apprehendendum idoneo, ad excogitandum acuto, iudicandumque perspicaci. Quare, ijs, qui sunt ingenio hebeti, tardo, & ignauo profecto non expediret, si in hanc supremam scientiam operam suam collocare uellent. Hanc naturæ bonitatem in auditore Theologiæ omnes antiqui requirunt patres: de qua re bonus ille Theologus Gregorius Nazianzenus, hæc literis commendauit. Non cuiusuis est de Deo differere,

Lege D. Thom. opusc. 68.

D. Bonauẽ. lib. de princ. scri pt. Lumi. eccles. & Breuil.

Henr. in summa.

Adrian. Cardin. libr. de uera Philos.

Gerson. par. 1. qualiter nouus Theolog. studere debeat.

Clem. li. 1. Strom.

Orat. de modo in dispu. seruan.

sed

ſed eorum tantum eſt, qui inter multos habito delectu, ad tantum munus videntur idonei, quique cõtemplandi acumine ceteros antecellunt. Quamuis ergo Deus poſſit ſtupidos & bardos ad perfectam ſapientiam ſtatim traducere: tamen, quia omnia ſuauiter diſponit, nemo ſit, qui ad tantæ ſapientiæ acquiſitionem contendat, niſi naturæ donis fuerit ornatus, ne fruſtra laborando, Deum tentare uideatur. II. Hac naturæ bonitate tanquam primo fundamento poſita, animus humanis ſcientijs excolendus eſt, ſine quibus, vt ſupra non ſemel ſcripſimus, ſupremam ſcientiam capeſcere nequaquam poterit. His artibus ingenium ſuum excoluerat Moyſes, qui ab ipſo Deo poſtea ſupernaturalem doctrinam accepit: Daniel etiam Babylone Chaldæorum ſapientiam addidicit, & poſtea ſacram attigit doctrina: idem fecerunt patres ſere omnes. Itaque, ut Baſilius ſcripſit, ſicut tinctores, ubi præparauerint prius curationibus quibuſdam quodcunque tandem fuerit, quod tincturam excipiet, ita tandem florem inducunt, ſiue purpura, ſiue aliud quid ſit; eodem ſane modo etiam nos, ſi ineluibilis nobis permanere debet honeſti gloria, externis utique his præinitiati, deinde ſacras, & arcanas doctrinas audiemus, & aſſequemur, & ueluti in aqua ſolem uidere aſſueti, ſic ipſi luci oculos admouebimus. III. In Theologiæ auditore neceſſarium eſt maximum fidei lumen, quo illuſtratus aliqua

Et Orat. de Theol. Cyri. cõt. Iul. lib. 7.

Sap. 7.

Lib. 1. ca. 2.

Lib. Fons vitę. c. 27.

Baſ. concione ad odoles.

aliqua ratione diuina uidere queat: cum scri-
Isa. 6. ptum sit, neminem posse intelligere, nisi prius
Psal. 115. crediderit: & Dauid ideo de rebus diuinis locutum se fuisse dixit, quia prius crediderat. Manifesta itaque dementia est, ut Theodoretus
Lib. de fide. scribit, castissimorum diuinorumque mysteriorum sine præuia fide, cognitionem scientiamque, perquirere: quam fidem, alio loco primariam basim, & crepidinem scientiæ appellat.
Hilar. li. 9. de Trinit. Et denique, idem, uno ore, omnes sancti patres confirmant. IV. Si Aristotoles in suo philo-
Lib. 1. c. 3 sophiæ moralis auditore requirebat perturbationum quietem, quanto magis in auditore huius supremæ philosophiæ temperati mores e-
Cyr. cōt. Iul. lib. 1. Dydimus lib. de Spiri. sanc. runt necessarij? Esto igitur Theologiæ auditor ab omni impuro affectu alienus, cor habeat ab omni immunditia expurgatum, ut puram atque intactam sapientiam possit excipere. Quo-
Sap. 1. niam, ut Sapiens ait, in animā maleuolam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore sub-
1. Cor. 3. dito peccatis. & Paulus, propterea Corinthijs lac in potum dedit, cum escam mandere non possent, quia carnales erant. Huc etiam facit
Mat. illud, quod Dominus, de ijs, qui sunt mundo corde dixit, eos Deum uisuros. Vt igitur oculus aliqua re turbatus, recte uidere nequit; ita
Cassia. animus præferuidis affectibus commotus, veri-
Col. 1. c. 14. tatem intueri non ualet. Itaque qui theologari voluerit omnibus animi perturbationibus ua-
1. Cor. 3. cet; cum animalis homo ea, quæ sunt spiritus perci-

percipere non queat. Huc pertinet diui Gregorij Nazianzeni tetraſtichon, ad hominem impurum, qui ex eo quiddam ſublime cognoſcere uolebat.

Quidam explicari quid ſibi quæſierat
Sublimioris. Purus, inquam, ſis prius.
At mente conſto. Sordibus uerum ſcates.
Vnguentum Olenti vaſculo non creditur.

Et Horatius,

Sincerum eſt niſi vas, quodcũque infundis aceſcit.

V. Nec ſatis eſt abſtinere a uitio, ſed oportet etiam honeſte, religioſeque uiuere, ac Dei mandata ſeruare. Id quantum ſit neceſſarium expreſſe docuit Pſalmographus, cum cecinit, Bonitatem & ſcientiam doce me: & cum, a mandatis, ideſt, poſt mandatorum obſeruationem, ſe intellexiſſe, dixit. Luculentum libro primo ex Gregorio Nazianzeno ad hoc confirmandum citaui locum. Idem, eadem de re hanc illuſtrem ſcriptam reliquit ſententiam. Vt ſpeculationem ad cœleſtium rerum ſtudium aſciſcimus, ita uiciſſim actionem pro ſpeculationis fundamento habemus. Neque enim fieri poteſt, ut ſapientiæ ſit particeps, qui uitam ſapienter non inſtitueret. VI. Huc etiam pertinet domeſticarum ac humanarum rerum ablegatio, atque contemptio; quæ quantum ſit neceſſariam, ij homines indicarunt, qui amore ſapientiæ & ueri inueſtigatione incenſi, omnem domeſticam curam abiecerunt, & a rebus geren

dis

Pſal. 118.
Pſal. 104.
Cap. 1.

dis sese abduxerunt; immo etiam ipsis diuitijs renunciarunt. Et diuus Athanasius omnem prorsus diuitiarum, ac negociorum curam, illi abijciendam esse dicebat, qui ad diuina se idoneum comparare studeret. Item Basilius impossibile esse aiebat, facientem peccatum, aut uitæ negotijs implicatum, aut curam rerum ad uitam necessariarum gerentẽ, seruire, ne dũ disci pulum esse Domino. Vendenda itaque sunt omnia, ut inuenta ematur margarita. Solent aliqui hoc loco quærere, an ad sapientiam acquirẽdam potius paupertas, quam rerum copia conferat; de qua re longum possem texere sermonem, sed uno uerbo uniuerse dixerim, potius pauperis, quam diuitis conditionem eligendam esse ei, qui uelit in ueri inuestigatione uersari. Ego illud de me affirmare possum, me non solum maxima earum rerum, quæ studia faciliora reddere putantur, sed etiam eorum, quæ ad uitam degendam quotidie sunt necessaria toto tempore, quo in literarum studijs uersatus sum, inopia laborasse; & tamen nunquam paupertatem mihi obfuisse; sed potius, maxime iuuisse. Pauperrimus Origenes, quo nemo unquã doctior, pauperrimi fere omnes patres; & vt breui dicã qui sapiẽtiores, alijs exstiterunt, pauperes fuerunt. Paupertas omnium artiũ inuentrix, & conseruatrix semper extitit. Quare non male dixit Isocrates, cum hanc ueram pronunciauit sententiam, diuitias potius improbitatis quam probitatis esse ministras.

Orat. contr. idola.

Lib. 1. de bapt.

Mat. 13.

Aristoph.

Orat. ad Demon.

ſtras. Illud ego perſuaſum omnino habeo, Deū nunquam defuturum homini etiam mendiciſſimo, ſi ex animo, ad ipſius gloriam, ſapientiam Chriſtianam perdiſcere concupiuerit, & ad eam conſequendam, quātum in ſe fuerit, operam nauauerit. Sed hac omiſſa diſputatione, de qua alias latius me ſcripturum polliceor, ad alias admonitiones redeo. VII. Requirit præterea hæc doctrina auditorem humilem, & parum de ſe ſentientem; quia, qui per humilitatem ſeipſum quodam modo euacuat, ſe magis diuinæ ſapientiæ capacem reddit. Abſcōdit enim Deus ſua myſteria ſapientibus, hoc eſt ſe aliquid ſcire gloriātibus, & reuelat ea paruulis. Contemplari, ait Gregorius Romanus, Dei ſapientiam non poſſunt, qui ſibi ſapientes uidentur: quia ab eius luce longe ſunt, quando apud ſemetipſos humiles non ſunt: quia, dum in eorum mentibus tumor elationis creſcit, aciem contēplationis claudit: & dum ſe lucere præ cæteris exiſtimant, inde ſe lumine veritatis priuant. IIX. Huc etiam referatur cultus caritatis; quæ in ſacræ Theologiæ auditore eſt maxime neceſſaria, cum ſacra doctrina delectari non queat, qui eius auctorem non diligit, & nemo in ea re poſſit proficere, cuius amore & delectatione non capitur. IX. Et cum Chriſtiana ſapientia ſit quoddam Dei donum, ubi per virtutes Theologiæ ſtudioſus, ſe idoneum ad illud recipiendum reddiderit, adhibeat poſtea preces, quibus, ut Iacobus monet, illud

Math. 11.

Lib. Fons uitæ. c. 27

Hieron.

Lib. Fons uitę. c. 29.

Iac. 1.

illud a Deo contendat. Humili itaque corde,
Ioan.2. & omni animi ſtudio ad eum Spiritum, qui nos omnem docet veritatem conuerſus, cum regio
Pſal. 118. propheta dicat: Da mihi intellectum & ſcrutabor legem tuam: Reuela oculos meos & conſiderabo mirabilia de lege tua. Hanc ſaluberrimam admonitionem nullibi ſancti patres nõ
Hieron. tradunt; quam ipſi conſtantiſſime obſeruarũt: cum ſcirent omne datum optimum eſſe a Patre
Iac.1. luminum. X. Et quamuis multum preces ad ſapientiæ acquiſitionem conferant, ita ut quidam ſolis præcipuis diuinarum rerum cognitionem fuerint adepti: tamen adhibenda eſt etiam diligentia, & ſtudium, ne Deum tentare uideamur, dum omiſſa humana cura, diuinitus per miraculum doceri volumus. Sed hoc loco remitto Lectorem ad prologum diui Auguſtini in librum primum de doctrina Chriſtiana, quem locum omnino conſulendum puto. XI. Quod autem ad rationem, & inſtitutionem ſtudiorum attinet, nolo hic pluribus Theologiæ auditorem informare; cum de hac re in meis inſtitutionibus iam copioſe ſcripſerim: multa igitur in pauca conferens, ſi audiuerit, legerit, ſcripſerit, repetiuerit, communicauerit, quibus ni fallor, rebus continentur omnia, breui temporis ſpatio maximos faciet progreſſus. Et quod ad ſcriptionem attinet, illud conſtanter affirmauerim, eum non ſtudere, qui parcit calamo: quo nihil magis ad magnam eruditionem comparandam conferre arbitror.

arbitror. XII. Denique, vt hoc caput concludamus, monuerim iterum atque iterum eum, qui cupit bonus euadere theologus, vt quattuor libros diui Augustini de doctrina Christiana legat, & relegat, ita vt eos penitus sibi familiares reddat, si pro dignitate vult diuinas literas tractare, explicare, atque docere. Super quorum librorum doctrina, nos vigintiquinque libros diuinarum institutionum iam composuimus, quos fauente Deo cito foras dabimus.

Qualis esse debeat, is qui sacram doctrinam alios est docturus, vel de sacræ Theologiæ Magistro. Cap. XXVIII.

QVANDO ea, quæ de auditore Theologiæ diximus, ipsi etiam Magistro dixisse volumus: propterea pauca quædam speciatim eum monere sat erit. I. Si vlla in arte verissimum est illud, quod aliquando quidam antiquus pater scriptum reliquit, Absurdum esse, eum velle fieri magistrum, qui prius non fuerit discipulus, certe in hac scientia docenda verissimum esse existimandum est, cum sit omnium scientiarum princeps, & quasi magistra: propterea, nemo huius difficillimæ & supremæ doctrinæ se præceptorem exhibeat, nemo hoc tantum onus suscipiat, nisi fuerit in philosophiæ, & theologiæ scholis audiendo, & disputando diu versatus: & quod caput est, in lectione scripturarum, & anti-

quorum ſcriptorum detritus: ita vt quid veritati catholicæ ſit conſentaneum, quid repugnans probe teneat: quod ijs facile contingere non poteſt, qui non fuerint iam in firma ætate conſtituti: alias ſæpe non ſine periculo errandi docebit, ac etiam ſæpe ſuccumbet. II. Vbi Dei gloriam in ſua doctrina tradenda, prius ob oculos ſibi poſuerit, diſcipulorum ſpectet vtilitatẽ; quod non faciunt, ij, qui ſine methodo docẽt, qui res obſcuras & difficiles, cognitu tamen dignas, percurrunt, qui in rebus claris ſine vlla neceſſitate immorantur; qui inutiles quæſtiones non reſecant, qui magis philoſophi, quam theologi perſonam agunt, qui repetitionibus inutilibus delectantur, qui multas opiniones, & rationes ſine fructu proſequuntur, qui denique magis ſibi, quam ſuis auditoribus conſulunt, dum potius quæ ſibi arrident, quam quæ diſcipulis ſunt neceſſaria, tractant. III. Non facile nouas opiniones introducat; & in rebus præſertim practicis, communem ſententiam libenter amplectatur, niſi vrgens ratio contrarium ſuadeat: & in rebus probabilibus, non relinquat diſcipuli intellectum pendulum, ſed ſemper ad eam partem, quæ rationi & auctoritati fuerit conformior inflectat. IV. Non ſolum res quæ tantum ſpeculatione attinguntur explicandas ſuſcipiat, vt quidam facere conſueuere, quos ſemitheologos appellares; ſed etiam quæ ad vſum & praxim, & ad animarum curam, Eccleſiæq; vtilita-

vtilitatem proxime referuntur: de qua re lege id, quod libro primo capite septimo, ex Gersonis sententia diximus. Hinc fit, vt multi, qui inter valentes Theologos reponuntur, si illis in ea Theologiæ parte, quæ mores tractat, versandum sit, ex magistris, iterum discipuli fieri debeant. Bonus itaque ac perfectus Theologus, integros atque absolutos Theologos formet. V. Tunc putet prudens Theologiæ Magister, se vere theologari, cum ijs potissimum vtetur locis, quos supra diximus esse Theologiæ proprios: cum inquam res quas tractat diuinas, diuina auctoritate, a Scripturæ, ab Ecclesiæ, Pontificum, Conciliorum, & patrum doctrina sumpta, comprobauerit. VI. Cum modestia, si quid in alienis, & præsertim sanctorum patrum scriptis corrigendum inuenerit, corrigat, & cum quodam honore refellat. Possumus enim aliquem summis laudibus ob doctrinæ magnitudinem ornare, & tamen in eo aliquem næuum notare: cum pro contumelia haberi nõ debeat, hominem interdum falli, & hallucinari posse. Et, quod huc pertinet, abstineat a conuicijs, & si quempiam grauiter lapsum fuisse viderit, non ei succenseat, sed meminerit se esse hominem, ac proinde se quoque errare posse. Id si fecerit, nemině experietur aduersarium, apologiarumq; scribendarum odiosum laborem subterfugiet. Contra vero, si quis, quæ ipse docuerit, aut scripserit, alius non temere cõfutauerit, id non ægre

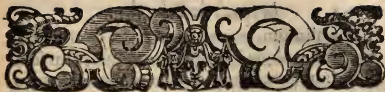
ferat, & quam ſibi vult ad alios confutandos facultatem cum ratione dari, eam alijs in ſe tribuat: quod ſi fecerit, theologorum facile principem imitabitur Auguſtinum: cuius hæc verba perpetua memoria digna, adſcribere placet. Neque ait ſanctus doctor, quorumlibet diſputationes quamuis catholicorum, & laudatorum hominum, veluti ſcripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat ſalua honorificentia, quæ illis debetur hominibus aliquid in eorum ſcripturis improbare, atque reſpuere, ſi forte inueniremus, quod aliter ſenſerit, quã veritas habet, diuino adiutorio, vel ab alijs intellecta, vel a nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorũ, quales volo eſſe intellectores meorũ. VII. Nunquam myſteriorum, & rerum obſcurarum, quas tractat difficultatem, vbi non eſt neceſſe, amplificet, nec magis a noſtra intelligentia abeſſe dicat, quam, re vera, abſunt: vt quidam in quæſtione de prouidentia, de præſcientia, & de Dei concurſu cum libero arbitrio facere ſolent. IIX. Denique eorum meminerit, quæ libro quarto, capite tertio ad hunc locum pertinentia docuimus. Atque hæc ſunt, ſacræ Theologiæ Candidate, quę in hac noſtra inſtitutione tibi tradenda duximus: quæ ſi tenueris, idoneus profecto eris ad ea intelligenda, quæ in hac ſacra doctrina de Deo opt. max. & rebus diuinis, tractantur. Nec velim, vt a me hoc loco requiras tractationem aliquam earum vocum, ſiue termino-

minorum, quibus Theologicæ scholæ quotidie vti solent: tum quia passim ab ipsis doctoribus pro locorum oportunitate explicantur: tum, etiã, quod multi de theologicis terminis libros integros confecerunt, quos consulere poteris: qua de re, si nos scribere voluissemus, introductionis limites transiliuissemus. Neque etiam requiras summam aliquã omnium eorum, quæ in theologia tractantur, cum id præstare alterius sit negocij, & multa iam existãt Theologiæ cõpendia: veluti diui Thomæ, diui Bonauenturæ, Dionysij Carthusiani, & aliorum. Potuissem etiam loco aliquam adhibere hortationem ad excitandos, atque inflammandos hominum animos ad sacra Theologiæ studium, quod sane fecissem, nisi hac de re integro libro, iam in lucem edito, qui Fons vitæ & sapientiæ inscribitur, fuse lateq, egissem: vbi de præstantia, dignitate, laudibus, vtilitate, necessitate, voluptateq; studij sacræ scripturæ, & Theologiæ ex sanctorum patrum sententijs, & diuinarum literarum verbis, quantum potuimus, fideles ad hoc præclarum studium commonere conati sumus: quem librum sacræ Theologiæ candidatus consulere poterit, & consuluisse fortasse non pœnitebit. Hic itaque nobis nostræ introductioni finis faciendus erat; fecissemusque, ni voluntas benemerẽdi de re Theologica, nos ad alium librum, dum hi priores imprimebantur, conficiendum, impulisset. His itaq; quinque libris, in quibus

Lege Lexicõ theologicum Io. Arquerij, & Io. Altẽsteig. Armãdũ Bellouisium de terminis Theologicis.

ſacræ Theologiæ naturam, cauſſas, principia, concluſiones, & media, ſiue locos ad quæſtiones Theologicas tractãdas expoſuimus, ſextum adijcere, non ſine magno labore, cãdide Lector, curauimus, ex quo facile cognoſces, qui libri, & quæ loca tibi conſulenda ſint, vt pro dignitate res diuinas tractare poſſis.

Libri Quincti Finis.

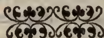

INTRODVCTIONIS

In Sacram Theologiam,

Liber Sextus:

In quo varij citantur auctores, pro ijs rebus quæ in vniuersa Theologia tractantur, legendi.

Huius libri conficiendi ratio, & vtilitas. Cap. I.

VLTÆ sunt caussæ, quæ ad hunc librum conficiendum & superioribus adijciẽdum, me impulerunt: quarũ nonnullas in præsentia breuiter recensebo, vt nostri consilij in re noua ratio, lectoribus non sit ignota. Hunc igitur antiquorum præsertim scriptorum indicem conficiendum, primum ea de caussa suscepimus, quod primorum patrum, qui nostri fuere magistri, semper pluris,

quam aliorum, qui eos secuti sunt, doctrina facta fuerit; idque iure quidem optimo, cum semper aliquid melius redoleat antiquitas. Vt ergo nouus Theologiæ Magister, & Auditor, loca ex quibus firmior, ac solidior sumitur doctrina in promptu habeat, placuit nobis in hac nostra institutione, ea quasi digito a longe indicare. Deinde, cum nostrorũ temporum hæretici non ita libenter nouos doctores audiant, & admittant, immo etiam reijciant; profecto prudenti Theologo opera danda est, vt antiquorum patrum, quibus aliquid hæretici tribuunt, doctrinam præ manibus habeat, quam habere ij non possunt, qui loca ignorant, vbi de rebus ad Theologiam pertinentibus illi disputarunt. Postea, cum hominum memoria sit angusta & labilis, ita vt omnia quæ audiuntur, aut leguntur percipere, & diu retinere non queat, propterea maxima nostræ scientię pars in eo posita esse videtur, vt vbi res tractentur, & contineantur cognitum habeamus. Ideo Iurisperiti, quorum doctrina late patet, & varia est, amplissima confecerunt repertoria: quæ in re Theologica, quod sciam, nulla sunt: cum tamen a multis desiderentur: & nos huius maxime vtilis, & necessarij laboris suscipiẽdi alicui occasionem dabimus: cum in præsentia absolutum hac de re opus conficere ob temporis angustias, non possimus. Adhæc, qui non habet in promptu loca, vbi Patres, & sacra concilia, & Pontifices de rebus ad Theo-

logiam

logiam ſpectantibus agunt, non poterit, ab his locis vllum ducere argumentum: cum tamen ſint huic diſciplinæ maxime proprij, vt ſupra libro quincto, docuimus. Occaſionem itaque ſacræ Theologiæ candidato dabimus, vt ipſos fontes adeat, ex quibus omnis theologica dimanat doctrina. Et denique, ne plures cauſſas perſequar, ideo hunc laborem ſuſcipere volui, vt multorum, & quidem optimorum auctorum, de quibus apud multos Theologos nulla eſt mẽtio, præbeam notitiam. Ex hac itaque noſtra induſtria, præter eas, quæ ex dictis colligi poſſunt vtilitates, nonnullas alias ſacræ Theologiæ ſtudioſus capiet. Primum, cognoſcet in quibus ſcriptoribus ſibi potiſſimum verſandum ſit, & quos ſibi libros parare debeat. Deinde, facile intelliget doctrinam, quæ in poſterioribus reperitur ſcriptoribus, nõ eſſe recens excogitatam, ſed ab illis primis magiſtris acceptam. Poſtea, dum ſanctos Patres, qui maiore quadam pietate, quã recentiores, ſcripſerunt, leget, non ſolum doctrina paſcet intellectum, ſed etiam pietate inflammabit affectum: ac proinde magnam hinc voluptatem profecto percipiet. Denique, vt multas alias vtilitates omittam, qui in lectione patrum verſabitur, & doctrinæ, & auctoritatis opinionem ſibi comparabit multo maiorem: quo fiet, vt, & a pluribus, & multo libentius audiatur, quam ij audiri, aut legi ſolent, qui in antiquorum ſcriptis minus ſunt verſati.

Aſſe-

Afferuntur admonitiones quædam circa propositam materiam. Cap. II.

ANTEQVAM autem ad auctores citandos accedo, admonitiones quasdam, ex quibus longe melius nostrum consilium pius percipiet Lector, adscribere placet. Primum, in hoc nostro indice non est nobis propositum afferre omnia loca de omnibus rebus, quæ in uniuersa Theologia tractantur, omnium scriptorum, quos aliquando legimus, & legendo obseruauimus, sed solum ea, quæ de ijs rebus agunt, quæ in scholis præcipue disputantur. Verum tamen est, quod, quæ citabuntur erunt etiam ualde utilia pro concionatoribus & præsertim illa, in quibus de uitijs, & virtutibus agitur. Deinde, multa ex illis quæ citabuntur loca, non solum continebunt eam materiam, cuius caussa speciatim citantur, sed etiam alia, quæ cum eadem re aliquid affinitatis habebunt. Deinde, non omnia loca erunt ita ampla, ut contineant omnia, quæ ad eam rem cognoscendã ob quam afferuntur, sunt necessaria, sed plura, vel pauciora. Vnde, cum cibabitur, exempli gratia, locus pro materia de prouidentia, non erit semper ita amplius, ut omnia complectatur, quæ ad hanc materiam plane explicandam sunt necessaria; sed satis erit, si ibi aliquid continebitur, quod ad rem faciat, & sit cognitione dignum.

gnum. Deinde, in auctorum citatione non ero in præsentia solicitus de temporis, aut dignitatis ordine, quia id sine magna temporis iactura parua, aut nulla utilitate compensata, fieri non posset; nec, si facere uellem, nunc uacat. Deinde, quod attinet ad ordinem rerum, ad quas cognoscendas auctores citabo, cum nolim per omnes materias Theologiæ subiectas priuatim percurrere, eum fere retinebo ordinem, quem diuus Thomas in sua summa seruauit. Itaque, non tam uolo quid in hac suscepta prouinciam efficere possem, si tempus suppeteret, nunc experiri, quam alijs ad idem diligentius efficiendum occasionem præberem. Et, ut ei, qui in hoc argumento uersari uoluerit uiam apperiam, aliquot hic admonitiones in hac re obseruandas subijciam. Prima, reuocandi essent auctores, præsertim cum plures citarentur, ad suas classes, ita ut Hebræi, Græci, Latini, sacri, & profani indistinctis ponerentur classibus. Classium uero ordo sumi posset ab ordine locorum Theologorum, de quibus libro quincto egimus. Secunda, quod attinet ad ordinem materierum, ni quis uellet ordinem aliquem a se excogitare, posset sequi ordinem diui Thomę, percurrendo omnes quæstiones, & articulos, quos ipse tractat. Tertia, in citandis auctoribus seruandus esset temporum ordo: unde prius antiquiores, & maioris auctoritatis, quam posteriores, & minus celebres citandi essent. Quarta, non solum

libri,

libri, ſed & capita, & priuata loca quantum fieri poſſet, ſpeciatim, ut facilius inuenirentur, citare oporteret. Quincta, prius citandi eſſent illi ſcriptores, qui ex profeſſo rem illam tractaſſent, poſtea alij, qui aliquid non parui faciendum de eadem re ſcripſiſſent. Sexta, inter citandum non eſſent omittendi ſacri canones, nec quæ congeſsit in ſuo decreto Gratianus. Septima, qui ſe pro dignitate hoc præſtare poſſe profiteretur, deberet eſſe uir multæ lectionis, & uer ſatiſsimus in omnibus diſputationibus, atque materijs, quæ in Theologia tractantur, aut tractari poſſunt: ut omnia loca, quæ ad omnes diſputationes explicandas conferrent, adnotare poſſet. Is autem, qui librorum multitudine careret, eos conſuleret auctores, qui ſcriptorum indices conflarunt: unde, quos pro ſingulis ma terijs deberet citare, ſumeret: ſed tamē quātum fieri poſſet, ipſe deberet ſingulos auctores inſpicere. Denique, ne plures admonitiones ponam, poſſent citari ſeorſim omnes auctores, qui hiſtorias eccleſiaſticas ſcripſerunt, qui diuinas ſcripturas traduxerunt, qui eas expoſuerunt, qui locos obſcuriores explicarunt, qui apparentes contradictiones conciliarunt, qui contra ſingulas hæreſes ſcripſerunt, qui ſummas caſuum con ſcientiæ fecerūt: nec eſſet præter rem, ſi quis de illuſtribus Theologis, ſacriſque ſcriptoribus aliquam breuem texeret hiſtoriam, ni a principio, ſaltem ab eo uſque tempore, quo hac de re ſcriptum

ptum nihil fuit. En igitur materiam amplam ad ingens, & perutile opus conficiendum.

Citantur nonnulli auctores, legendi pro materia de Deo. Cap. III.

HIs hunc in modum adnotatis, ad rem ipsam accedentes, & propositam methodum sequentes, primum quosdam auctores uniuerse citabimus, qui uidendi sunt pro materia de Deo, postea priuatim indicabo loca quædam pertinentia ad priuatas quæstiones de ijs, quæ de natura diuina, eiusque attributis disputari solent. Pro materia igitur de Deo legendus est Dionysius Areopagita de diuinis nominibus, Iustinus martyr in admonitorio, & lib. de monarchia, Origenis libri Periarchon. Damascenus in libris de fide orthodoxa, Chrysost. homeliæ 5. de natura Dei, Eusebius Cæsariensis in libris de præparatione euangelica, & speciatim libro secundo, tertio, & quarto, ubi multa habentur de Theologia humana, & alij patres Græci, quos postea citabo: quorum multas auctoritates ad hanc materiam pertinentes, inuenies collectas apud Euthymium in Panoplia. Ex latinis, Augustinus in uarijs operibus, quæ postea citabuntur: & speciatim in lib. de Trinit. ut lib. 6. 7. 8. & alijs: in lib. de ciuitate Dei, libro de Speculo, & cognitione ueræ uitæ; Anselmus in Monologio, & Prosologio. Arnobius

bius in libris contra Gentes, Lactantius Firmianus in libris diuinarum instit. Gulielmus Parisiensis libro de uniuerso part. 1. Scholastici in lib. primum sententiarum Magistri, diuus Thomas in prima parte, in primis quæstionibus, in libris contra Gentiles, & in quæstionibus disputatis, Dionysius Carthusianus in suis opusculis, ubi multa, & præclara speciatim opusc. de natura ueri Dei, & de diuina essentia. Alexander Halensis in prima parte summæ, & Albertus Magnus, Henricus Gandauensis in summa, Altisiodorensis in sua summa, Antoninus in summa part. 3. tit. 30. Ioan. Capreolus, Raynerius in Pantheologia, Thomas Vualdensis lib. 1. art. 1. Paulus Cortesius in sua Theologia, Nicolaus de Cusa in suis operibus, Hanibal Rosellus in Pimandrū Mercurij Trismegisti, Franciscus Georgius Venetus in suis canticis, M. Antonius Natta in libris decem de Deo, qui eleganter more oratorio scripsit. Mercurius Trismegistus in suis sermonibus, Iamblichus de mysterijs Ægyptiorum. Andreas Mocenicus lib. 1. suæ Theologiæ, Aristoteles lib. ultimo Metaphysices, & ibi eius expositores, Plato in Parmenide, Sophista, & Timæo; Ficinus in libris de Theologia Platonica, præsertim lib. 1. & 2. Plotinus, Cicero de natura Deorum, &c. Ioan. Franc. Pici examen uarietatis doctrinæ gentium, & ueritatis Christianæ disciplinæ. Raymundi Sebundi Theologia naturalis. Sed

omnia

omnia fere, quæ ab antiquis philoſophis dicta, ſunt de ui atque natura diuina inuenies in ſingulari & nũquam ſatis laudato opere Auguſtini Steuchi Eugubini de Perenni philoſophia.

De nomine, deſcriptione, & exiſtentia Dei. Cap. IIII.

VARIOS auctores proximo capite numerauiſſimus, qui legendi ſunt pro ijs quæſtionibus, quæ tractantur ad uim naturamque diuinam explicandam: nunc ſpeciatim eoſdem & alios recenſebimus, qui pro priuatis diſputationibus uideri poterunt. Atque initium a nominibus Dei ſumentes, de hac materia legendus eſt Dionyſius Areopagita lib. de diuinis nominibus. Damaſcenus libro primo de fide orthodoxa, cap. 1. 14. 15. & 16. Theodoretus libro 2. de curandis grçcannicis affectionibus, Epiphanius in ſua capſula medicinali contra hæreſes, Theophilus libro 1. cõtra Autolycum, Anaſtaſius Sinaita libro 6. in hexameron, Euchymius Zigabenus in Panoplia parte 1. titulo quincto. Atque hactenus de Græcis. Ex Latinis Tertullianus lib. de Trinitate, Ambroſius libro 2. & 5. de Trinitate, Auguſtinus in libris de Trinitate uarijs in locis, & ſpeciatim lib. 5. cap. 15. & 16. lib. 7. capite 34. libro 12. capite 15. lib. 15. cap. 5. & libro 8. de Ciuitate Dei cap. ſexto. Hieronymus epiſtola ad Marcellam

cap.7. & in Ieremiam cap.32. Alcuinus, siue Albinus libro de nomin. Dei. Multa de nominibus Dei scripserunt Hebræi, quæ uidere poteris apud Galatinum in libris, qnos contra Hebræos scripsit, & apud Finum Ferrariensem in suo Flagello contra eosdem, & apud Petrum Galesinum in suis annotationibus in historiam Sulpitij. De nominibus Dei Diuus Thomas speciatim in prima par. summæ quæst.13. & lib. 1. contra Gentiles capite 30. & sequent. Diuus Antoninus in summa parte.3. titulo.30. Scholast. lib.1. sent.d.22. & 26. Frater Archangelus lib. de nominibus Iesu, Bartholomæus Anglicus lib. de proprietatibus rerum naturalium, a capite 13. ad 21. ubi agit etiam de nominibus Christi. Habes etiam quædam apud Gyraldum Syntagmate primo de Dijs gentium, & apud Cœlium Rodiginum libro primo. De recta nominum ratione disputauit Plato in Cratylo, & ibi Ficinus.

Quod attinet ad uarias descriptiones Dei, hi auctores aliquo pacto Deum, qui tamen nulla oratione circumscribi potest, describere conati sunt. Tertullianus lib. de Trinitate, & in libr. primo contra Marcionem, Marius Victorinus Apher lib. de generatione diuina contra Candidum Arrianum, & libro primo contra Arrium, Arnobius libro primo contra Gentes, Augustinus in Manuali capite 1. & 2. libro de cognitione ueræ uitæ cap.7. Sermone 1. de uerbis Do-

minij

mini,lib. primo Confeſ. cap.7. Hilarius lib. de vnitate Patris & Filij. Iuſtinus Martyr in colloquio cum Triphone Iudæo, & in q. 139. ad Orthodoxos, Cyrillus Alexandrinus lib.1. contra Iulianum apoſtatam. Lege Euthymium in Panoplia par.1.tit.3. vbi admirabilem inuenies deſcriptionem ſanctiſſimæ Trinitatis, ex diuo Maximo: eſt etiam locus egregius in lib. de Myſtagogia cap.24. Quaſdam philoſophicas deſcriptiones videre poteris apud Iuſtinum martyrem in lib. de Monarchia,& in Admonitorio, ac etiã apud Clementem Alexãdrinum in lib. Stromatum, atque apud Lactantium Firmianum lib.1. diuinarum inſtitutionum. Conſule etiam Triſmegiſtum ſermone quincto. Pulcherrimas Dei deſcriptiones ex effectis ſumptas,inuenies apud Iob cap.5.9. & 12.

De quæſtione, qua quæritur an Deus ſit, hi ſcriptores priuatim conſulendi ſunt. Dionyſius Areopagita cap.7. de diuinis nominibus, Clemens Alexandrinus oratione contra Græcos,Iuſtinus libro de Monarchia, Cyrillus Alexandrinus lib. 3. contra Iulianum, Damaſcenus lib.1. de fide cap.1. & 3. Baſilius homelia 1.2.6.10.& 11. in hexameron. Olympiodorus in Eccleſiaſten,Chryſoſtomus homel.9.& 10.ad populum Antiochenum,locus eſt ampliſſimus: Maximus lib.1.Centuriarum. Lege Euthymium in Panoplia tit. primo. Irenæus lib. 1. cap. 9. Arnobius libro 2. 3. & 6. contra Gent. Lactantius Fir-

mianus lib. 1. cap. 2. & sequent. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 4. & lib. 8. cap. 6. lib. de verbis Domini cap. 35. & libro de Spiritu & litera cap. 2. Diuus Hieronymus cap. 36. in Iob, & lib. 11. in Isaiam, Anselmus ex professo in libro pro insi piente, lib. contra insipientem, in Monologio, & Prosologio, Gulielmus Parisiensis parte secunda de vniuerso, Sauonarola lib. de veritate fidei. Diuus Thomas lib. 1. contra Gentiles cap. 10. 11. 12. 13. & 14. Scholastici apud Magistrum sent. lib. primo, dist. tertia. Aristoteles lib. 12. Metaphys. & ibi eius comment. & lib. 8. Physicorum, M. Tullius lib. de natura Deorum. M. Anton. Natta libro 1. vbi eleganter hoc demonstrat.

Recensentur varij auctores legendi pro varijs attributis diuinis. Cap. V.

DE atttributis diuinis legendi sunt auctores quos hactenus citaui: speciatim Anselmus in Monologio, & Prosologio, vbi eleganter & copiose omnia prosequitur, Diuus Thomas prima par. & Henricus par. secunda. Verum vt aliquot loca priuatim videri possint, quædam priuata loca pro nonnullis attributis tractandis breuiter adijciam. Quod Deus sit incorporeus, Dionysius Areopagita de diuin. nominibus cap. 12. & 14. Cyrillus Alexandrin. lib. 2. dialogorum de Trinitate, cap. 8. & lib. 7. Origenes lib. 1. Peri archon, & lib. 7. contra Celsum. Iustinus

q. 146. Theodoretus in Epitomis diuinorum, lib. 5. cap. 1. Damaſ. lib. 1. de fide. cap. 19. Auguſtinus epiſtola. 58. & 111. lib. 6. de Trin. & lib. 7. cap. 1. 2. 3. & 5. lib. 4. Confeſ. cap. 16. Hilarius lib. 6. 7. & 8. de Trinit. Anſelmus in Monologio capite 6. & 27. & in Proſologio cap. 17. Bernardus ſerm. 80. in cant. Euthymius in Panoplia tit. 3. Dionyſius Carthuſian. in ſuis opuſcul. Beatus Thomas lib. 1. contra Gentiles, c. 15. & ſequent. Scholaſtici lib. 1. ſent. diſt. 19. Marſilius Ficinus. Auguſtin. Steuchus lib. 3. & 4. de perenni philoſ. De membris Deo attributis. Eucherius Lugdunenſ. epiſc. lib. 2. D. Hieronym. tom. 4. Anſelmus, lib. de hac re. Conradus Brunus.

Deum carere accidentibus, Origenes lib. 1. Peri archon cap. 6. Auguſt. lib. 5. de Trin. cap. 1. 4. 5. & 16.

Deum eſſe ſuam eſſentiam Hilarius lib. 7. & 8. de Trinit. Auguſt. lib. 15. de Trinit. cap. 17. & lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 20. Anſel. in Monologio. cap. 24. Boëthius lib. 1. de Trin. c. 3. Bernardus epiſt. 80. Diuus Thomas lib. 1. contra Gentiles cap. 23.

Deum eſſe ſimplicem, Concilium Lateranen. cap. Firmiter, de ſumma Trinit. & fide catholica, Gregorius Nyſſenus lib. de creatione hominis, cap. 6. Auguſ. lib. 7. de Trin. cap. 6. & 7. lib. 4. de ciuit. cap. 10. 11. & 12. Item epiſt. 85. Hugo S. Victoris libro de ſimplicitate Dei. D. Thomas. q. 7. de potentia in quæſt. diſputatis, & lib. 1. cō-

tra Gentiles, Anſelmus locis ſupra citatis, Schol. 1. ſent. diſtin. 8.

De perfectione Dei, quod omnium rerũ perfectiones ſint in Deo, Dionyſius, cap. 5. de diuinis nominibus, Damaſ. lib. 1. de fide, cap. 8. Auguſt. ſerm. 4. de verbis Domini, lib. 5. ſuper Geneſi ad literam, Anſelmus in Monologio cap. 15. & 33. & in Proſologio cap. 35. De bonitate Auguſt. lib. de natura boni, lib. 8. de Trinit. cap. 3. Anſelm. in Proſol. cap. 14. & 15. Damaſ. lib. 1. cap. 5. Euthym. in Panoplia.

De infinitate Dei, Dionyſius, cap. 8. 9. & 12. de diuinis nominibus, Damaſ. lib. 1. de fide, c. 16. Auguſt. lib. de fide ad Petrum, cap. 12. libro de Speculo. cap. 33. Hilar. de Trinit. poſt principiũ, Alcuinus, ſiue Albinus, lib. 1. de Trinit. cap. 14. & lib. 2. cap. 4. Lege Auguſtinum Steuchum, de perenni philoſophia, vbi multa de ſententia Philoſophorum. Anſel. in Monologio, c. 35. in Proſologio, c. 13. Caietanus in opuſ. de infin. Dei.

De exiſtentia Dei in rebus, an Deus ſit vbiq;, Dionyſius, cap. 13. de diuin. nomin. Athanaſ. lib. 3. de Trinit. Origenes lib. 1. in Iob, & lib. 1. contra Celſum ſub initium: Cyrillus Alexand. lib. 1. Theſaur. cap. 7. & lib. 8. contra Iulianum, Damaſcenus lib. 6. cap. 16. Auguſt. lib. 1. Confeſſionum cap. 2. & 3. qui locus eſt illuſtris, & lib. 7. cap. 5. libro de fide ad Petrum cap. 13. epiſt. 57. lib. 7. de Trinit. cap. 50. lib. de Speculo, cap. 20. & 23. Paulus Aquileiẽſis epiſcopus lib. de fide. Agnel-

lus

lus lib. de fide: Anselmus late in Monologio, cap. 19. 20. 21. Euthymius in Panoplia, par. 1. tit. 3. Franciscus Georgius tomo 2. Cantico 2. cap. 1. vbi late: Augustinus Steuchus lib. 4. de perenni philosophia, cap. 7. Scholastici lib. 1. senten. dist. 36. & 37.

Deum esse immutabilem, August. lib. 6. de Trinit. cap. 15. Boethius lib. 5. de Consolatione philosophiæ prosa vltima. Anselmus in Monologio cap. 24. Scholastici 1. sent. dist. 8.

De vnitate Dei, quod non sint plures Dij, Dionysius cap. vlt. de diuinis nominib. Iustinus martyr in admonitorio, Clemens Alexandrinus oratione contra Græcos, Epiphanius varijs in locis contra hæreses, Eusebius Cæsariens. de præparatione Euāgelica lib. 13. & 14. Damasc. lib. 4. cap. 21. Lege Euthymium in Panoplia par. 1. tit. 1. Irenæus lib. 4. cap. 1. Lactantius Firmian. [redacted]bius lib. contra Gentes, Tertullianus lib. 1. contra Marcionem: Cap. Firmiter de summa trinit. & fide cathol. De vnitate & vno Boethij liber.

De cognitione Dei, qua a nobis, & a beatis cognoscitur: & an vnquam eius essentia a viatore visa fuerit. Cap. VI.

MVLTA de cognitione nostra, qua Deum cognoscimus habes apud Euthymium in Panoplia par. 1. tit. 4. De qua Gregorius Nazian-

zenus oratione in natalem Domini, oratione de Theologia, & iambico decimooctauo. Chrysostomus homelia qua demonstrat Deum a nobis comprehendi nõ posse, & homelia decimaquarta in Ioannem, Basilius contra Eunomiũ, Epiphanius hæresi 36. Cæsarius Gregorij Nazian. Frater dial. 1. Iustinus colloquio cum Triphone, & q. 6. ad orthodoxos, Cyrillus lib. 9. in Ioannem cap. 36. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 1. 2. & 4. Clemens Romanus epist. 1. Augustin. epist. 111. & sequentibus, lib. 22. de ciuit. cap. 29. & 30. lib. de prædestin. sanct. cap. 5. to. 7. lib. 1. Confes. cap. 1. Hieronymus lib. 2. contra Iouinian. & lib. de expositione symboli, Gregorius lib. 4. moral. c. 42. Bernardus epistola ad Gulielmum Abbatem. Expositores sacræ scripturæ, in illud, in domo Patris mei mansiones multæ sunt: & illud Pauli, Inuisibilia Dei, &c. & in illud, sicut stella differt a stella in claritate. Ioannes [redacted] lib. contra Arrianos ortos in Polonia. Scholastici in 4. sent. vbi agunt de beatitudine & 1. sent. dist. 3. Concilium Lateran. sub Innocentio III. Clementina ad nostrum de hæreticis: Capite ad apostollicam de presbytero non baptizato. Concilium Basilien. sess. 22. diuus Thoma lib. 3. contra Gentiles, cap. 42. & 63.

Pro quęstione, an aliquis in hac vita Dei essentiam viderit, Dionysius Areopag. cap. 21. de mystica theologia, Chrysostomus hom. 14. in Ioannem, Gregorius Nazianzenus lib. 2. suæ Theolo-

giæ,

giæ, Cyrillus lib.1.in Ioan.c.22.& lib.9.cap.36. Origenes lib.1.Peri archon cap.4.Gregorius lib. 18.Moralium, cap.37.& 38. Alcuinus lib.2. de trinit.cap.16. Ambrosius lib.1. in Genes. cap.2. Augustinus epist. 112. & lib.12. super Genesim ad literam, cap.27.& 28. Basilius hom.1. in hexameron, Euaristuss Papa epist.1.decretali to.1. Conclliorum Damas.in Carmin.

De scientia præscientia Dei, & ideis. Cap. VII.

DE scientia Dei præter scholasticos scriptores, qui de ea fuse disputant in libro primo sentent. Legendus est Dionysius Areopagita, cap.7. de diuinis nomin. August. lib. 83. qq.quæst.46.lib.11. de ciuit. Dei,cap.21.& lib. 5.de Trinit. Diuus Thomas lib.1.contra gentiles a cap.44. vsque ad 71. Magister 1. sent.dist. 39. De sapientia diuina Ægidius Rom. Deum cognoscere futura, Tertullianus lib.2. contra Marcionem, August.lib.5. super genesim ad literam cap.15. libro de fide ad Petrum cap.33. libro 5. de ciuit. cap.9. & libro 11. cap.21. lib. 25.de Trin. cap.7. Sermone 11.de uerbis Apostoli, Chrysost. hom.18. in primum cap. Ioannis, Origenes lib.8.Peri archon. cap.2.Boethius lib.5. de consolatione philosophiæ prosa ultima, Ambrosius lib.5.de fide ad Gratianum cap. 8. Deum cognoscere singularia late demonstrat

ex philosophis Steuchus lib.4. de Perenni Philos.cap.6.& 9. & libro 3.cap.3.

De præscientia Dei, Eusebius Cæsariens. libro 6. de Præparatione euangelica, Boethius lib.5. de consolatione philosophiæ, Augustin. lib.5. de ciuitate Dei cap.8. libro 3.de libero arbitrio, Anselmus libro de concordia præscientiæ cum libero arbitrio, Ioannes Picus lib.4. contra Astrologos. Alios auctores uide infra in materia de prouidentia & prædestinatione. Diuus Thomas in quæst.disputatis de ueritate. Scholast.1.sent.dist.38. Æneas Syluius.

De ideis, Dionysius Areopagita cap.5.de diuinis nominibus, Eusebius Cæsariensis lib.11. de Præparatione cap.1. Augustin. lib.83. quæstionum q.46.& libro 12.de Ciuit. Dei cap.26. Hẽricus quodlibeto. 7.q.8.Herueus quodlibeto 1.q.3. Alcinous libro de doctrina Platonis, Gulielmus Parisiensis parte 2. de uniuerso, Franciscus Georgius fuse tomo 1. cantico 2. cap.6. Sholastici lib.1.sent. dist.35. vsque ad 39. Diuus Thomas quæst.3.de ueritate. De ideis, & de Deo Gregorius Gemistus.

De potentia Dei, & nonnullis alijs attributis. Cap. VIII.

DE potentia Dei doctores scholastici lib.1. senten. distin.42.43. & 44. &c. Albertus in summa, Diuus Thomas prima par. summæ quæst.

quæſt.25. contra Gent. lib.2. cap. 7. & ſequen. & cap. 22. & in diſputatis quæſtionibus, De potentia Dei. quæſt.1. per 7.articulos. Anſelmus in Proſol. cap. 7. Hugo de Sancto Victore lib. de operibus trium dierum,Paulus Corteſius in ſua Theologia. Sauonarola lib.3. Petrus Damianus epiſt.4. Ioan. Scotus in quodlibetis. 7. 9. & 10.

De veritate, Auguſtinus lib.2. Soliloquiorũ, libro de vera religione, libro de veritate, Anſelmus opuſculo de natura ueritatis. Scholaſtici in 1.ſent.diſt.19. Henricus in ſumma articulo 34. & quodlib.3. Diuus Thomas quæſt.1. de verit. in diſputatis. Marſi. Ficin.

De vita Dei, Magiſter ſent. lib.1. diſt.36. & ibi Scholaſtici. Diuus Thomas lib.1. contra Gent. cap. 97. 98. De iuſtitia Dei Anſelmus in Proſologio cap.9. & 10. In omnibus operibus Dei reperiri miſericordiam & iuſtitiam, idem eodem lib.cap.10. Paulus Burgenſis in ſuo ſcrutinio diſtin.5.cap.9.ubi multa.

De voluntate Dei, Dionyſius Areop. de diuin.nomin.cap.4. Cyrillus Alexandrin. contra Iulianum lib.3. & libro 6. dialogorum Damaſ. lib.2.de fide orthodoxa cap.29. Tertullian.lib. de Trinit. Auguſtin. lib.3. de Trinit. cap.4. In Enchiridio ad Laurentium a cap.95. ad 108. libro 22.de ciuit. cap.2. Albertus in ſumma, Diuus Thomas contra Gent. libro 1. a cap.72. ad 90. in quæſt.23. de veritate. Anſelmus li-

bro

bro de voluntate Dei, Nicolaus de Cusa, in suis operibus. Henricus in summa, Paulus Cortesius in sua Theologia. De potestate & voluntate Dei Hugo S. Victore lib. 2. Scholast. lib. 1. sent. d. 45. 46. 47. 48.

De amore Dei, Scholastici lib. 1. sent. dist. 23. & 3. sent. distin. 32. Diuus Thomas prima par. summæ. & lib. 1. contra Gent. cap. 91. Ficinus lib. 2. de Theologia platonica. Raynerius in pantheol. De beneficijs Dei. Dionysius Carthus. Raymundus Sebun. lib. 2.

De misericordia Dei Cyrillus lib. 5. contra Iulianum, Henricus de Hassia in Soliloquio, Saluianus lib. de prouidentia, Raynerius, Io. Gerson, tomo 3. Ioan. Driedo lib. de capt. & redemp. Generis humani Chrysostomus tom. 2. Scholast. 1. senten. Anselm. in prosologio cap. 8. & 12.

De prouidentia & prædestinatione. Cap. IX.

DE prouidentia, & præscientia Dei, in toto fere libro Iobi disputatur de diuina prouidentia, & Psalmo 103. Gregorius Nazianzenus carmine iambico de prouidentia, Gregorius Nyscenus lib. 8. de creatione, locus amplissimus, Chrysostomus de prouidentia & fato, Homel. ad populum Antiochenum, Theodoreti sermones decem de prouidentia, & lib. 6.

de

de curandis Græcanicis affectionibus, in epitomis diuinorum decretorum cap. de prouidentia; Iustinus martyr libro de Monarchia, Damasc.lib. 2. de fide orthod. cap.29. Theophilus Alexandrinus libro 2. Ambros.lib.de officijs, in primo tomo, Augustin. lib. 5. de ciuit. Dei, cap.9.10.& 11. & lib.7. cap.29. & 30. libro 5. super Genesi ad literam cap.21. Hieronymus in Hieremiam cap. 32. Saluiani Massiliensis episcopi libri 8. Gulielmus Parisiensis libro de vniuerso,parte prima. Albertus magnus in summa, Diuus Thomas lib.3.contra Gentiles a cap. 64.ad 83. item cap.94.& 95.quæst.5. de uerit. Dionysius Carthusian. tomo 1. opusculorum, Sauonarola lib. de veritate fidei, M.Antonius Natta lib.10.& 11. Ioannes Salebriensis lib.2. Petrus Emotte lib.de prouid.& prædestinat. Ex philosophis Cicero lib.2. de natura Deorum, Simplicius in Epictetum, Alexander Aphrodisens. lib.naturalium quæst. & lib.de fato, Plato in Timæo, & lib.10. de legib. Plotinus ennæade tertia, Alcinous de doctrina Platonis, Bessario libro contra Calumniatores Platonis, Ficinus lib.2.de Theologia Platonica,Cælius Rodiginus lib. 22. cap. 33. & Iulius Scaliger. August. Steuch. de perenni philos. Philo Iudæus. Ioan. Fran. Picus. Seneca, Antonius Palearius lib. de prouidentia.

De prædestinatione speciatim expositores in cap.8.& 9. in epist. ad Romanos,ut Chrysostomus,

mus, Origenes, Theodoretus, Oecumenicus, Iacobus Sadoletus, & alij, ac etiam in quædam Euangeliorum loca, ubi de prædestinatione fit mentio. Augustinus lib. de prædestinat. & gratia, de prædestinat. sanctorum, de bono perseuerantiæ, de gratia & libero arbitrio, lib. de correctione & gratia, epistola 105. & 107. ad Simplicianum. quæst. 2. in Enchiridio, c. 49. & libro in quo respondet ad articulos propositos. Hieronymus ad Hedibiam quæst. 10. & lib. 1. epist. Damasc. lib. 2. de fide. cap. 30. & lib. 4. cap. 22. Ambrosius in libris de uocatione Gentium, Hilarius epistola ad Augustinum, Prosper epistola ad eundem, Faustus lib. 1. & 2. de gratia, Fulgentius de veritate prædestinat. lib. 2. & de prædestin. lib. 3. ad Monimum. Anselmus libro de concordia præscientiæ & prædestinat. Albertus in summa parte 1. Henricus in summa quæst. 4. art. 9. & quæst. 5. art. 5. Diuus Thomas in quæst. disp. de verit. & lib. 3. contra Gent. cap. vlt. Ægidius Rom. lib. de prædest. Bertramus Presbyter lib. de prædest. Dionysius Carthus. libro 1. suorum opusculorum uersus finem, Ambrosins Cather. lib. de prædestin. & in apologia contra Sotum, Sotus in apologia contra Catherinum. Decanus Louaniensis libro 1. art. 2. Rosensis in suis articulis contra Lutherum, Iacobus Naclantus in epistolam ad Ephesios, Beneuent. contra Calu. Sixtus Senensis libro 6. Bibliothecæ sanctæ, adnotatione 224.

Ioan-

Ioannes de Bononia lib. de prædestinat. & reprobatione. Matthæus de Cracouia libri 7. de prædestinat. Cosmi Philiarchi Pistoriensis de Caussa prædestinationis, Cardinalis Contarenus in suis operibus, M. Antonius Mazaronius, lib. de prædestinat. excussus Perusiæ, Paulus Cortesius in sua Theologia, Alphonsus Mendozza in suis quęstionibus quolibeticis. Ioannis Echij centuriæ sex. Ioannes de Franicfordia, libro de prædestinat. Scholastici primo senten. distin. 40.41.& 42.

De mysterio sanctissimæ Trinitatis.
Cap. X.

PRO hac amplissima & altissima materia de Trinitate legenda sunt in primis hæc potissimum concilia, Nicænum in præambulis, & actis post concilium, Syrmiense sub Iulio Papa, Aquileiense sub Damaso primo, Tertia synodus in pręambulis, Toletanum undecimum, & non nulla alia varijs in locis celebrata, donec viguit hæresis arriana. Concilium Lateranen. sub Innocentio III. Capite Firmiter, de summa Trinit. & fide catholica. Deinde epistolæ decretales horum Pontificum, Alexandri primi epist. 1. decretali ad omnes orthodoxos, Agatonis, quæ habetur synodo 6. action. 4. Hormisdæ epist. 1. & Liberij acta de confessione Trinitatis. Postea, hi patres, Athanasius in

in libris de Trinit. & vnitate & deitate, epistola ad Epictetum, & ad episcopos Aphros, & in symbolo ab Ecclesia approbato, & fere, omnia eius opera. Clemens Alexandrinus nonnihil de hac re lib. 5. Stromatum, Basilius libro de fide Trinit. ad calumniatores de tribus dijs, lib. contra Eunom. lib. de Spiritu sancto, & epistola ad Gregorium fratrem, Origenes dialogo de recta in Deum fide, & lib. 1. Peri archon. c. 2. hom. 2. in diuersos. Epiphanius in Ancorato, & varijs in locis contra hæreses, & speciatim hæresi 65. & 76. Cyrillus Alexandrinus in libris thesaurorum & libro, Quod Spiritus sanctus sit Deus: in libris dialogorum de Trinitate, lib. 1. & 8. cõtra Iulianum, & in expositione Concilij Nicęni. Chysost. tomo 5. operum eius, Iustinus martyr lib. de Trin. & in quæstionibus ad orthodoxos. q. 139. Gregorius Nazianz. oratione de Spiritu sancto, & in orationibus de Theologia, de natali domini, & statu Episcopali, eiusdem nonnulla carmina, vbi multa de hac materia. Cæsarij dialogi tres, qui habentur post opera Gregorij, Didymus lib. de Spiritu sancto, Theodoretus de curandis græcanicis affection. lib. 2. Gregorius Nyssenus lib. de sancta Trinitate, libro, Tres dici Deos non oportere, lib. de fide, siue de Patre, Filio, & Spiritu sancto, lib. de Trinit. aduersus Iudæos. Damascenus lib. 1. de fide orthodoxa. cap. 6. 7. & sequent. & cap. 18. Ignatius epistola ad Philippenses, Leontius aduocatus Bizãtius, Proclus

clus Constantinopolit. Episcopus libro de diuinitate Filij, Sophronius Episcopus Hierosolymitanus epistola ad Sergium, quæ habetur in 6. Synodo, locus omnino legendus. Lege Euthymij Panopliam par.1. tit.2. & par.2. varijs titulis. Iustiniani Imperatoris fides, Theoriani Methodoxij colloquium cum Arrianis, Gennadius Scholaris Patriarcha Constantinopolit. lib. qui via salutis hominum inscribitur. Ambrosius lib.5. de fide. August. in lib.15. de trin. & contra Maximinum; lib. de trinit. & vnitate Dei, epist. 66.86.150. & 174. Tertullian. libro contra Praxeam, Faustus Episcopus lib. de fide contra Arrium, & libro de duabus naturis ad Trasimundum, Alcuinus in tribus libris de trinitate, locus omnino legendus, Boethius lib. de sancta trinit. & lib. de vnitate trinitatis, Bedæ commentaria. Anselmus in Monologio a cap.29. ad caput 63. Isidorus, de sancta trinitate, libro primo, & epistola ad Cyrillum: Fulgentius libro de sancta trinitate: & lib. de immensitate Filij Dei, Cerealis epis. Apher lib. cōtra Maximinum, Victor episcopus lib. de ratione fidei ad instantiā Hunserici Regis Vandalorum, Eugenius Episc. Carthaginen. lib. de fide & sancta trinit. Anselmus in Monolog. Paulinus Aquileiensis Episc. libro ad instantiam Caroli. Peregrinus Laureacens. Episcopus, Idacus Hispanus contra Varimandū, qui auctor ex diuinis literis præcipue disputat, Rusticus Diaconus libro contra Acephalos, Gregorius

gorius Beticus, cuius meminit Hieronymus de viris illustribus, in libro de fide, Prudentius in 2. lib. de sancta trinitate, Hilarius libris de trin. & lib. de Patris, & Filij vnitate, Maxentij dialogus de hac re, Marij Victorini lib. 4. contra Arrium, lib. hymnorum de sancta trinit. lib. de homousio. Haymo in lib. de sancta trinit. Richardus de sancto Victore lib. 6. de trinit. lib. de tribus appropriatis personis in trin. lib. quod Spir. sanct. est amor Patris & Filij. Scholast. lib. 1. sent. Diuus Thomas. q. 9. & 10. de potent. latissime & exactissime prosequendo singulos errores: lib. 4. contra Gentiles a cap. 2. ad 26. Ioannes Docæi lib. de æterna Filij generatione, & temporali natiuitate, Gilbertus Genebrardus de trinit. lib. 3. contra modernos Trinitarios, Hieronymus Zanchius lib. de tribus Eloim, contra Seruetanos, Petrus Carolinus contra modernos errores de trinitate, & vno vero Deo, Dionys. Carthus. lib. 2. de fide cath. Rupertus, de S. Victore de trin. in vetus test. lib. 42. Io. Scotus in quolibetis, Nicolaus de Cusa in cribratione Alcorani, Thomas Vualdensis lib. 1. art. 2. Oratio de Trinit. & Sapientia diuina Cœlij Calcagnini. Denique quidam auctores, qui speciatim scripserunt contra Iudæos, Galatinus, Finus Ferrariensis, qui multa de hac re libro octauo, Victoria Porchetti. Cœlius Rodigin. lib. 1. August. de peren. philos. Ludouic. Viues lib. 2. de verit. Fidei, Marsil. Ficin. Ex historicis, Eusebius in hist. Eccles. Tripartita

lib. 1.

lib.1.cap.14. Theodoretus lib.1. ubi fuse. Nicephorus lib.6. cap.26. libro 8.cap.51. libro 9. cap.49.& lib.14.cap.13.

De distinctione naturę & hypostasis speciatim agunt hi scriptores; Basilius epistola ad Gregorium fratrē, & epistola ad Eustathium, Gregorius Nyssenus lib. de differentia essentiæ, & hypostasis. Damascen.lib.3.de fide cap.4. & libro de decretis & placitis, & primæ institutionis. Leontius aduocatus lib.de hac re, Epiphanius hæresi 73. Secunda synodus Nicæna actione 6. Iustinianus Imperator in suo edicto tomo 1. Conciliorum. Diuus Hieronymus de hypostasi ad Damasum. Liberatus in suo breuiario, in tomo 2. Concil. Boethius lib. de duabus naturis, Scholastici lib.1.sent.dist.23. & 26.& lib. 3.dist.3. Ioan. Baconus lib.3. distin.11. Diuus Thomas lib.2.contra Gentiles cap.52. Opusculo de ente & essentia cap.5. Caietan.opus.de ente & essent. Henricus quolib.1. quæst. 89. & quolib.10.quęst.7. Paulus Sonzin.in lib.4.Metaphysices.

De verbo, priuatim legendus est Cyrillus lib. 7. Thesaurorum, & lib.3.cap.3.lib.2.de Trinit. Damas.lib.1.cap.8. August lib.9.de Trinit.cap. 7.10.& 11. & libro 15.a cap.10. ad 15. Anselmus in Monologio cap.43. Scholastici lib.1. sent.dist.27. Diuus Thomas lib.1. contra Gentiles capit.53. & opusculo 13. & 14. Ægidius quod.5.quæst.9. Nicolaus de Cusa.

De ingenito, Athanasius lib. de decretis Synodi Nicænę, Basilius contra Eunomium, Gregorius Nazianzenus orat. prima de Filio, Cyrillus libro 2. Thesaurorum cap. 2. lib. 12. cap. 1. libro 2. de Trinitate, Epiphanius hæresi 79. Damasc. lib. 1. de fide cap. 9. Euthymius in Panoplia tit. 11.

Quod Spiritus sanctus sit a Patre & a Filio, Concilium Ephesinum in epistola Cyrilli, Cyrillus lib. 2. ad Reginas, & libro de recta in Deum fide ad Theodosium, Concilium Florentinum, Cardinalis Bessario in oratione habita in concilio Florentino, Anselmus lib. de processione Spiritus sancti contra Gręcos, Paschasius Romanæ Ecclesiæ diaconus contra Græcos lib. 3. Diuus Thomas lib. 4. contra Gentiles, cap. 24. & opusculo contra errores Græcorum. & opusc. tertio. Armacanus lib. 6. quæstionum Armenicarum, Augustinus de Ancona libro de Spiritu sancto contra Græcos.

Sententiæ, seu exempla quædam, quibus explicatur mysterium sanctissimæ Trinitatis. Basilius epistola 44. Gregorius Nazianzenus oratione de Spiritusancto, Diuus Maximus apud Euthymium in Panoplia, locus omnino legendus, Iustinus quæstione 139. ad Orthodoxos, Sophronius epistola ad Sergium, Tertullianus libro contra Praxeam, Marius Victorinus Apher libro contra Candidum Arrianum, Pelegrinus Laureacensis episcopus. Paulinus Aquileiensis

leiensis

leienſis epiſcopus cõtra Felicem Vergilitanum, Zeno Veronenſis epiſcopus lib. 3. ſuorum ſermonum ſer. 1. 2. & 3. Ferrandus Diaconus in pedagogo militari.

De creatione, operibus ſex dierum, mundo, & natura boni & mali. Cap. XI.

PRO his materijs legendi ſunt expoſitores in prima capita Geneſis, & ſpeciatim Ambroſius, Baſilius, Chryſoſtomus, Eucherius, Anaſtaſius Sinaita, & Lypomani Cathena in Geneſim. De creatione Orig. lib. 2. Peri archon. Claudius Mamertus Vienenſis, Fauſtus libro de creatione, Gregorius Nyſſenus libro de creatione, Theodoretus lib. 2. de curandis Græcanicis affectionibus, Damaſc. lib. 2. de fide uarijs in locis, ubi de mundo, de ſæculo, &c. Cyrillus in libris contra Iulianum, Epiphanius hæreſi 25. 26. & alijs in locis in ſua capſula, Philo Hebræus libro de mundo, Auguſtin. lib. de Geneſi ad literam, lib. de fide & ſymbolo, & lib. 2. contra Iulianum, Euſebius Cæſarienſis in libris de præparatione Euangelica, Euthymius in Panoplia tit. 6. & 21. Scholaſtici in 2. ſenten. Albertus in ſumma parte 2. Alexander Halenſis parte 2. Gulielmus Pariſien. lib. de vniuerſo parte 2. Diuus Thomas lib. 2. cõtra gen. c. 15. 16. &c. & in prima parte a quæſt. 66. in quæſtion. diſputat. de ueritate q. 4. & 5. De mundi creatione

ex ſententia Ariſt. Bernardinus Calellus. De æternitate mundi opuſ. 27. Auguſtinus Steuchus de Perenni philoſophia lib. 7. vbi multa ex philoſophorum ſententia, & in coſmopœia. Dionyſius Carthuſian. multa in ſuis opuſculis, ad has materias pertinentia, & ſpeciatim de ve nuſtate mundi. Franciſcus Georgius multa in ſuis Canticis uarijs in locis, Philoſophi in lib. 3. Phyſicorum.

Deum non creaſſe naturas malas, Athanaſius lib. 6. de Trinit. Leo Papa epiſt. 91. Concilium Lateran. ſub Innocentio III. cap. Firmiter, de ſumma Trinit. & fide cathol. Concilium Bracharenſe primum. Baſilius hom. de hac re, Da maſcen. dialogo de duobus principijs contra Manichæos. & lib. 4. de fide cap. 20. Orig. lib. 4. contra Celſum, & alij auctores citati. De mundi vnitate Chryſoſt. in Geneſim, Methodius lib. de reſur. Iſidorus lib. 8. Etymolog. cap. 5. Scholaſt. 1. ſent. diſt. 41. & 46. Marſ. Ficin.

De bono, & malo, Dionyſius Areopagita lib. de diuin. nomin. ubi multa, Auguſtin. lib. de natura boni, & mali. lib. de fide cap. 21. lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 9. libro de bono contra Manichæos cap. 33. In enchiridio cap. 12. & 13. libro 1. de libero arbit. & lib. 2. de moribus Eccleſiæ, Scholaſtici lib. 1. ſent. diſt. 46. & lib. 2. ſent. diſt. 26. Diuus Thomas quæſt. 1. de malo, in diſputatis: late etiam diſputat. de bono & malo, lib. 3. contra gentiles a cap. 3. ad 16. Albertus

Magnus de bono liber unus. Multa disputat de bono, & pulchro Plotinus. Proclus in Alcibiadem Platonis. Philosophi morales apud Arist. lib.1.eth.cap.1.

De Angelis, & Dæmonibus.
Cap. XII.

DE Angelis & Dæmonibus non nihil dicunt expositores in primum caput Geneseos, Concilium Lateranense cap. firmiter, de summa Trinitate, & fide catholica, Dionysius Areopagita late lib. de Cœlesti Hierarchia, Athanasius, non ille magnus, sed alius, in quæstionibus ad Regem Antiochum, Basilius libro de Spiritusancto cap.13. Gregorius Nyssenus lib. de oratione dominica, & lib. de homine, Damascenus libro 2. ubi de creatione, Angelo, & Dęmone, Cyrillus lib.4. in Ioan.cap.10. Tacianus Assyrius oratione contra Gręcos, Psellius libro de Dęmonibus, Eusebius Cęsarien. lib.4.cap.5. de præparat. Euang. Theodoretus de Curandis gręcannicis affectionibus lib.3. vbi de dæmonibus, & magia. Faustus lib. de creatione, Augustinus libro 11. & 12. de ecclesiasticis dogmatibus, libro 9.10.12. de ciuit. Dei, & Ludouic. Viues in hæc loca, Item super Genesi ad literam lib.2.cap.17.lib.3.cap.10. Gregorius Papa lib.5. Moralium cap.32. lib.17.cap.7. libro 32.cap.20.24.& 26.lib.37.cap.20.24.& 25.li-

bro 34 cap.4. & 14. & epiſtola 38. lib.4.& in Ezechielem. Sanctus Maximus centuria 4. numero 38. Hidelbertus epiſtola 37. Ioannes Beleth libro de ratione diuinorum cap.154. ubi de numero Angelorum. Anſelmus libro de caſu diaboli. Anaſtaſius Sinaita in hexameron. Franco Abbas lib.1. de gratia, Alexander Halenſ. par. ſecunda, quæſtio. 20. Albertus Magnus lib. de quattuor coęuis, & in ſecunda parte ſummæ, Altiſiodorenſ. lib.ſecundo,ſummæ. Paulus Corteſius lib.2. ſententiarum, Diuus Thomas in quæſtione 6. de potentia lib.2. contra Gent. a cap. 46. per multa capita & lib. 3. cap.109.& ſequent.De ſtrigibus Bartholomæus Spina Piſanus, Bernardus Comenſis,Franciſcus Ponzinus.De ſortilegijs, & diuinat.apud Gratianum in quæſtionibus diſput.26.q.1.2.3.4.& 5. De cognitione Angelorum,Ægid.Rom.Gulielmus Pariſien.parte 2.de uniuerſo,ubi latiſſime, & docte,Dionyſius Carthuſian. in ſuis opuſculis, & in commentarijs in Dionyſium Areopagitam.Cœl.Rodig. lib.2. Marſilius Ficinus in lib. de Theologia Platonica, Franciſcus Georgius, tomo 1.cantico 8.cap.7. cantico 3. tomo 3.cap. 2.& 3.Auguſtinus Steuchus de perenni philoſophia lib.7. cap.5.17. & lib.8. capite 32. & 38. Schol.lib.2.ſent.diſt.1.2.3.4. & ſeq. Franciſcus Patritius lib.8.de regno,& rep.titulo 2. Cœlius Rodiginus lib.2.Ioannes Vuierius lib.de præſtigijs, ubi multa de demonibus, Malleus maleficarum,

carum, Niphus libro de Dæmonibus, Bartholomæus ſybilla in Speculo peregrinarum quæſtionum. Ariſtoteles, & philoſophi in lib. 12. Metaphiſices. De Angelorum erga nos cura F. Felicianus Capitonus part. 1. explicat. 31 part. 2. explicat. 30. deque eorum creatione par. 3. explicat. 69. locorum communium utriuſque teſtamenti. Bartholomæus Caſſaneus in catalogo gloriæ mundi par. 4. latiſſime de Angelis.

De hominis creatione, lapſu, & de anima. Cap. XIII.

De hominis creatione, & de ijs quæ ad eius ſtatum, & lapſum pertinent, legendi ſunt expoſitores omnes in Geneſim, & Scholaſtici in librum 2. ſenten. diſtin. 20. & ſequen. Diuus Thomas in prima par. a quæſtio. 75. per multas quæſtiones, in quæſtionibus diſputatis quæſtio. 43. de ueritate, ubi de anima, Gregorius Nyſſenus lib. de creatione, ubi de creatione, immortalitate, & dignitate hominis. Theodoretus lib. 5. de curandis grecanicis affectionibus. Irenęus lib. 3. contra hæreſes, cap. 37. Chryſoſtom. hom. de creatione tomo 5. Euſebius Cęſarienſis lib. 7. de præparat. Euangelica, Cyrillus lib. 2. & 3. contra Iulianum, Epiphanius hæreſi 63. Damaſ. lib. 2. cap. 12. & libro quomodo homo ſit factus ad ſimilitudinem Dei. Lactant. Firmia. de opificio Dei, Lud.

Viues lib. 1. de verit. fidei. Gulielmus Parisien. parte 2. vbi multa, Alexander Halensis parte 2. summæ, & Albertus lib. de homine, & lib. de orig. animæ. Augustin. lib. 13. & 14. de ciuit. Dei, Henricus de Hassia in soliloq. Franco Abbas lib. 2. de gratia, Ioan. Pontan. de immort. tom. 2. Andreas Mocenicus lib. 2. suæ Theologiæ, Ludouicus sensus italice scripsit historiam de homine. Remundi Sebundi dialogus de hominis casu. Aug. Steuch. de hominis creat. & im mor. ani. lib. 9. peré. philos. Æneę Platonici Christiani de immor. & resur. De hominis dignitate Zeno Veronensis episcopus in suis sermonibus. Ambrosius in illud, Faciamus hominē, & alij expositores. & lib. de dignitate humana. Augustinus Dathus orat. de hominis dignit. Ioan. Picus oratione de hac re, Iannocius de Manectis, Nos in libro de interiore homine. cap. 17. De anima Gregorius Nyssenus lib. 2. de creat. c. 4. Tertullianus lib. de anima, ubi fuse. Claudius Mamertus Vienensis, Plotinus multa disputat in suis operibus de anima, de essentia, de immortalit. &c. Cassiodorus de anima lib. 1. Gregorij Nazian. carmen septimum de anima, Augu. lib. de anima, & eius origine, libro de immortalitate animæ, epist. 7. 27. 157. & lib. 7. & 10. de Genesi ad literam, Scholastici lib. 2. sent. Albertus in summa par. 2. Antoninus in summa par. 1. tit. 1. & seq. late. Dionysius Carthus. latissime in suis opusc. Diuus Thomas in 1. parte, & lib. 2. contra

Gen-

Gentiles, de anima & eius potentijs, a cap. 56. Gulielmus Parisiens. par. 1. de vniuerso, Marsilius Ficinus lib. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & sequentibus de theologia platonica, Nicolaus de Cusa li. 8. exercitationum, & lib. 6. sermone, Respice Domine. Ludouic. Viues de anima lib. 3. Aristoteles in lib. de anima, & ibi eius commentatores, & lib. de mystica theologia, si hic liber est Aristotelis. Franciscus Georgius in suis canticis, Chrysostomus Iauellus de animæ indeficientia, tractatus secundum viam Arist. Platonis, & naturalem inclinationem, Alexander Aphrodis. in suis lib. de anima, & lib. 4. quæstionum naturalium, Antonij Palearij libri tres versu heroico, de animæ immort. Augustini Dathi Senenses de immortalitate animæ libri 10. vbi prosequitur omnes opiniones & a libro tertio ad nonũ varijs rationibus, ex varijs capitibus sumptis rem hãc demonstrat. Prudentius lib. de natura animæ. De statu hominis ante peccatũ. Magistr. 2. dist. 19. & 29.

De fato, fortuna, iudicijs Astrologorum, & actione cælorum in hæc inferiora.
Cap. XIIII.

DE fato, & fortuna, Eusebius Cæsariensis in libris de præparatione Euangelica, vbi multa, Theodoretus de curandis Græcanicis affectionibus lib. 6. Gregorius Nyssenus lib. 6. & 7. August. lib. quæstionum in Genesim. quæst. 91.

lib. 1.

lib.1.Retractat. cap.1. lib.1. de ciuit. Dei cap.1. & in Genes.lib.5 cap.21. & 22. Boethius in lib. de consol. philos. Chrysostom. hom. de prouidẽtia & fato tomo 5. D. Thomas opusculo 27. & 28.lib.3.contra gent. cap.92.& 93.& in fine primæ partis, Albertus in summa part.1. Dionysius Carthusian.tom.1.opusculorum. Alex. Aphrod. lib.de fato. Georgius Valla Placentinus libro de fato, Ioan.Pontanus de fortuna lib.3. Medina in primam 2.quæst.9. ar.4. Antoninus in summa. par.2.tit.12. Gulielmus Parisien. lib. de vniuerso, Plutarchi opusc. de hac re. Plotinus de fato & fortuna & lib.arb.Marf.Ficin.Gellius. lib.13. Æneas Syluius lib. de fato.

De iudicijs Astrologorum, an voluntas humana pendeat ab astris præter loca iam citata, in quibus aliquid habetur, quod huc pertinet. Expositores diuinæ scripturæ in caput 41. & 47. Isaiæ & in cap.10.Ieremiæ, Origenes apud Eusebium lib. 5. de præparatione Euangelica cap.9. Homelia 6.in Numeros cap.27.Gregorius Nyssen.lib.6.de homine cap.2. Cyrillus lib.10.contra Iulianum, Chrysostomus in hexamerõ, Tertullian.lib. de idololatria, Epiphanius lib. de põderibus, Leo magnus epist.91.cap.10. & sequentibus. August. lib.2. de doctrina christiana. c.21. ad 29.lib.de catechismo ser.1.ad Simplicianum quæst. 3. tomo 4.libro 4. Confessionum cap. 3. libro 7.cap.6. libro 12. super Genes. cap. 16. & 17.lib.15.de ciuit.Dei cap.17. Gregorius hõm.

10.Am-

10. Ambros. in hexameron lib. 4. cap. 4. Diuus Thomas.lib. 3. contra gentiles a cap.82.83. &c Medina lib. 2.de recta in Deum fide, Antoninus in summa par. 2. tit. 12. Franciscus Georgius in suis Canticis, & vt multos philosophos omittã, legendus est Ioannes Picus in libris 12. contra Astrologos, & eius Nepos Io.Franciscus lib. 5. prænotionum per multa capita. Quidam Æmilianus, referente Porphyrio, 40. libros scripsit cõtra Astrologos, cum ipse prius diu in eorum arte versatus esset. Legendus est etiam Gratianus 26. quæst. 5. per totam, vbi nonnulla citantur concilia, In iure ciuili C.de episcopali audientia l. Mathematici. Dionysius Carthusianus opus. contra magos. & opusculo de superstitionibus.

De actibus humanis, & libero arbitrio.
Cap. XV.

DE actibus humanis speciatim & fusius hi duo potissimum patres scripserunt, Gregorius Nyssenus lib. de creatione hominis, & Damascenus lib. 2. de fide cap. 12. 13. & sequentibus, vbi de passionibus liber.arbit.&c. Scholastici lib. 2. sent. dist. 24. ad 27. & de voluntate humana. 2. sent. dist. 38. & 39. &c. Exactissime omnium diuus Thomas, prima secũdæ, & in quæst. disputatis de Veritate, a 21. ad 27. vbi fusissime, Almainus in suis quæst. moralibus, Aristot. in 3. Ethico, ibi eius expositores, Buridanus, Burleus,

Odo, & alij. Martinus Nauar. in commentario de finibus humanorum actuum. De libero arbitrio, multa inuenies apud Eusebium Cæsarien. lib.6. de præparat. Euangelica, vbi late de hac re ex Oenomano, Diogeniano, Alexandro Aphrodisensi, & Origene affert, locus omnino lectione dignus. Item lib.4. historiæ Ecclesiasticę cap.30. Origen. lib.3. Peri archon, Theodoretus lib.5. de curandis græcanicis affectionibus, Clemens Alexandrinus libro secundo & sexto Stromatũ, Epiphanius hæresi 3. Boethius libro quincto, de consolatione, Irenæus lib.4. cap.71. & 72. Basilius sermone de libero arbitrio, Tertullianus libro 2. contra Praxeam, locus pulcherrimus. August. lib. de libero arbitrio tom.1. Epistola 46. & 47. libro de Ecclesiasticis dogmatibus, lib. 83. quæstionum, libro quæstionum noui & veteris testam. q.15. Gulielmus Parisien. par.2. Proclus in Alcibiadem Platonis, Calcidius in Timæum Platonis, Alcinous Platonicus, Iamblicus de mysterijs Ægyptiorum, Plotinus lib. 8. cap.1.2.3. & 4. Philo lib. de mundo, Epictetus apud Arrianum, Cęlius Calcagninus libro de libero animi motu, Adrianus Cardinali sancti Chrysogoni, Ioannes Franciscus Picus, Dionysius Carthusianus in suis opusculis tomo primo, libro de ordine creaturarum ad Deum. Prosper Aquitanus libro de libero arbitrio, Faustus libro de libero arbitrio, Anselmus dialogo de libero arbitrio. Bernar. sermo. 81. in cantic. libro de gratia &

libero

libero arbit. Ex recentioribus multi, qui ſcripſerunt contra modernos hæreticos. Ioannes Roffenſis art. 36. Petrus Aurelius contra Lutherum, Echius, Ludouicus Orianus, Bartholomæus Camerarius Beneuentanus contra Caluinum, Ioãnes Driedo lib. de gratia & lib. arb. Gaſpar Saſgerus minorita de liber. arbit. contra Lutherum, Georgius Vincelius de liber. arbitr. & bonis operibus contra hæreticos, Conradus Clingius lib. 2. locorum communium cap. 38. Lege alios auctores, qui infra citantur in materia de gratia.

De omnibus virtutibus, & vitijs in communi, & de donis Spiritus ſancti. *Cap. XVI.*

DE virtutibus & vitijs vniuerſe, Ambroſius lib. de officijs, Alcuinus libello de virtutibus, Auguſtinus libro de libero arbitrio contra Iulianum, libro de moribus Eccleſiæ, & in libris de ciuitate Dei varijs in locis, ſpeciatim lib. quarto, & decimonono. Diuus Thomas exactiſſime omnium in prima ſecundæ, & opuſc. 72. in quæſtionibus diſputatis, quæſt. de malo, Plato in Memnone, in lib. de rep. Alcinous Platonicus, Ariſt. in Ethicis, in libris Magnorum moralium, libello de virtutibus, lib. 2. Rhetor. Cicero in libris de officijs, Macrobius de ſomno Scipionis, Plutarchus in ſuis opuſculis, Seneca libello de virtutibus, ſi modo eſt Senecæ, ſunt enim qui dicant eſſe Martini Dumenſis epiſcopi, Gulielmus

mus Parisiensis, singulare opus de virtutibus & vitijs. Nicolaus de Cusa, summa virtutum & vitiorum Peraldi. Vincentius in Speculo, Raymūdus in Pantheologia, Scholast. 2. sent. dist. 27. & & in 3. sent. dist. 23. & 35. De peccato 2. sent. d. 41. & sequent. Summistæ verbo, virtus, & peccatum, Alexander Halensis par. 2. fuse Antoninus parte prima, tit. 6. & sequent. & par. 2. de septem peccatis mortalibus. Diuus Bonauētura opusculo 8. & 15. tomo 1. & libello de quattuor virtutibus cardinal. tom. 2. & opusc. 35. de pugna spirituali contra septem vitia capitalia. De pœna peccatis debita, D. Thom. lib. 3. contra gent. Ioānes Gerson par. 2. in varijs opusculis. Antonij monachi opus, quod Melissa inscribitur, collectum ex diuinis scripturis, & sanctis patribus; Aurelius Prudentius lib. de virtutibus. Gregorius Nazianz. in suis carminibus iambico decimoquarto, vbi omnes fere virtutes, & vitia omnia describit, Chrysost. Iauellus in sua philos. morali. Frācíscus Picolom. in sua morali philosophia. Dionys. Carthus. lib. de virtutibus & vitijs. Rupertus Holcoth, Almainus in suis moralib.

De donis Spiritus sancti Hugo de sancto Victore lib. 1. Diuus Thom. 1. 2. & 2. 2. Dionys. Carthus. latissime in suis opusc. Ioānes Rosbroc. Ioan. Gerson par. 2. Antoninus in summa par. 4. a titulo 10. Peraldus, Raynerius in Pantheol. Iauellus de Christiana philosophia par. 4.

De consilijs Euangelicis & statu perfectionis

Gerson

Gerson tomo 3. & omnes fere, qui scripserunt contra modernos hæreticos.

De peccato originali. Cap. XVII.

DE peccato originali, Concilium Mileuitanum, Arausicanum, Aphricanum, Carthaginense quartum, & Tridentinum: Cœlestinus primus epist. 1. ad episcopos Galliæ, Innocentius primus epist. 26. & 27. Leo Magnus epist. 22. 84. & 91. August. de peccatorum meritis, contra Iulianum, contra Pelagium, epist. 28. & 29. lib. 3. de lib. arb. a capite 18. ad 22. lib. de baptismo paruulorum, Chrysost. hom. 11. 12. & 13. in epistolam ad Romanos. Origenes lib. 5. in eandē epistolam, Cyrillus epistola ad Successum, Pacianus libro de baptismo, Faustus lib. 1. de libero arbit. Ambr. lib. 1. de vocatione gentium cap. 3. Gregorius lib. 4. Moral. cap. 2. Anselmus libro de conceptu virginali, & peccato origin. Gulielmus Parisiens. par. 2. Scholastici in lib. 2. sent. a dist. 30. ad 33. Alexander Halensis par. 2. Diuus Thomas prima secūdæ, & in disputatis, quęst. 5. de malo, lib. 4. contra Gentiles cap. 51. Ægidius Romanus opusculo de hac re, Dionysius Carthusianus in suis opusculis, Finus Ferrariensis in suo Flagello contra Iudæos, Galatinus lib. 6. cap. 5. contra eosdem, Ficinus lib. de doctrina christiana, Ruardus Taper, seu Decanus Louaniensis art. 2. Paulus Burgensis lib. de Scrutinio, dist. 6. cap. 2.

cap.2.3.4. & 5. Ambrosius Catherinus opusculo de hac re, & in Apologia contra Sotum, Sotus lib. de natura & gratia, & contra Catherinum, Antoninus in summa par.1.tit.8. Theodorus Peletanus e societate Iesu, in disceptat. de peccato origin.

De gratia, iustificatione, & merito. *Cap. XVIII.*

PRo hac materia legendi sunt nonnulli ex illis auctoribus, quos citauimus supra de libero arbitrio, & in materia de prædestinatione. Præterea Concilium Arausican. Mileuitan. Carthaginen. epistola ad Innocentium Papam. Epistola Concilij Mileuitani ad eundem Pontificẽ, Epistola quinque episcoporum ad eundem. Innocentius in rescriptis ad hæc concilia, & in rescripto contra Pelagiũ. Cœlestinus Papa in epistola ad episcopos Galliæ, vbi multa. Augustinus lib. de natura, & gratia, lib. de lib. arbit. de prędestinat. Sanctorum, cõtra Pelagium, Iulianum, & Cœlestinum, Concilium Trident. sess. 6. & 7. Hieronymus aduersus Pelagium. Cyrillus Alexandrinus lib. de adoratione in Spiritu. Cypria. lib. de gratia Dei, Fulgentius de gratia Dei, & libero arbitrio lib.7. Bernar. lib. de gratia, & liber. arbitr. Cæsareus Arelatens. episcopus lib. de gratia, & lib. arb. Scholastici lib.2. sent. d. 20. 27. & lib.3. dist. 27. 28. & 29. & lib.4. dist. 15. Alexander

der Alensis par.3.q.60.&c. Altisiodorens. lib.3. summæ. Diuus Thomas 1.2. & in quæst.27. & 28.de verit.& lib.3. contra Gent.a cap. 147. ad finem vsque. Ioannes Driedo lib.de reparat. generis humani, Rofensis contra Lutherum, Decanus Louaniensis in suis articulis, Gasparis Casalij de quadripartita iustitia libri tres, Dominicus Soto de natura & gratia, Andreas Vega super concilio Tridentino, & in lib. de iustificat. de gratia & merito, Ambrosius Catherinus in suis disceptationibus, Dionysius Carthusianus in suis opusculis, Iuliani Collensis tractatus de certitudine gratiæ, Ferrariensis in lib.3. D.Thomæ contra Gentiles, Gregorius de Valentia contra hæreticos, Ioannes de Indagine lib. de natura & gratia, & de gratia & lib. arbit. Ioan.Driedo de concordia liber. arb. Vincentius Gencharilus contra Lutherum lib. de gratia & libero arbitrio, Petrus Aurelius libro de gratia & libero arbitrio contra eundem, Gaspar Cōtarenus Cardinalis. Conradus Clingius toto libro primo, locorum communium late disputat de gratia, & iustificatione bonisque operibus contra modernos hæreticos. Item toto libro secundo, vbi etiā de merito Christi. De merito bonorum operum Algerius monachus Benedictinus lib. de gratia & libero arbitr.

De legibus & præceptis. Cap. XIX.

PRo materia de legibus, legendus eſt Plato in libris de legibus, & de rep. Ariſtoteles in Politicis, Cicero lib. de legibus. Scholaſtici lib. 2. ſent. diſt. 44. diuus Thomas prima ſecũdæ in fine, libro tertio contra Gentiles a cap. 114. Alexander Halenſis par. 2. Ioannes Gerſon de origine iuris & legum parte prima, Theodoretus lib. 9. de curandis græcanicis affectionibus, Antoninus in ſumma parte prima, articulo 12. ad 20. Chryſoſtomus Iauellus in epitomis in Politicã Platonis tract. ſexto, & lib. de ciuitate chriſtiana. Aſtenſis in ſumma lib. 1. Gulielmus Pariſienſis lib. de leg. parte prima ſuorum operum. Alphonſus a Caſtro libro de lege pœnali, Albertus Pius lib. 15. contra Eraſmum. Ioan. Cochlæus de legibus politicis & conſtitutionibus humanis. Dominicus a Soto in libris de iuſtitia & iure, Summiſtæ verbo lex, &c. Vincentius in Speculo. Canoniſtæ a diſt. 1. & ſequentibus vſque ad 14. apud Gratianum, & ſpeciatim Turrecremata, & extra de Conſtitutionibus, de conſuetudine, & lib. 6. eodem titulo, ibi Decius, Felinus, Panormitanus, & alij. Iuriſperiti. ff. de legibus. Fernãdus Vaſquius in lib. quæſtionum illuſtriũ. Sebaſtianus Medices lib. de legibus & ſtatutis, Albertus Bolognetus in ſuis diſputationibus de æquitate, lege, & iure. Andreas cœcus de origene

gene iuris. Francisci Balduini libri 2. in leg. 12. tabul. De differentijs legum ciuilium, & canonum Galuanus Bononiensis, Hieronymus Zannettinus, Prosdocimus Patauinus. De fine vltimo vtriusque iuris Fortunius Gracia Hispanus, Iuris canonici librorum cognitione Bartholomæi Cœpollæ. De consuetudine Petrus Rauennas, Rocchus Curtius Papiens.

De lege veteri, multa habentur apud Cyrillũ in libris cõtra Iulianum, & apud Eusebium Cæsariensem in libris de demonstratione euangelica, & apud Irenæum lib. 4. De vtraque lege multa habes apud Paulum Burgens. in suo Scrutinio distin. 8. & apud scriptores contra Iudæos, quos infra citabo.

De præceptis decalogi, summa Astensis lib. 1. late, Ioãnes Nider in suo præceptorio, Henricus Harphius de præcept. decalog. lib. 1. Cardinalis Atæcœli, Ioannes Gerson in 2. parte. Eiusdem opusculum de erroribus cõtra præceptum, Non occides, eiusdem cõtra superstitiones. Matthęus Feliscus de præceptis decalogi, Ioannes de Burgo, Ioannes Richolaus de præceptis decalogi, Raynerius in sua Pãtheologia, Sotus lib. de iust. & iure. Martinus Nauarra in sua summa, diuus Thomas in prima secundæ, & in opusculo 4. de decem præceptis, & lege amoris, Bonauentura lib. de decem præceptis tomo 2. opusculorum. De superstitionibus Martinus de Arles. De sortibus Troilus Maluetius. De præcepto & dispen-

ſatione D.Bernar.Cyprian.contra idololat.Henricus de Vrimaria.De obligatione præceptorum Caietan.quæſtiones duæ in ſuis opuſc.

De virtutibus theologicis, & moralibus ſpeciatim. Cap. XX.

DE virtutibus theologicis, & moralibus ſpeciatim, Diuus Thomas tota fere ſecunda ſecundæ,& in quæſtionibus diſputatis, de ſpiritual. creaturis q.5.6.7. & 8. & in quæſtionibus de verit. a quæſtione 8. ad 16. Scholaſtici in 3. ſent.diſt.27.& ſequen.Alexander Halenſ.par.3. Antoninus in ſumma parte 4.Chryſoſt.Iauel.de chriſtiana philoſ.par.2.de virt.Theol. & moral. Summa Aſtenſis lib.2.Ioannes Gerſon par.2. de ſeptem virtutibus. Raynerius in Pantheologia, Paulus Corteſius lib.3.ſuæ Theologiæ.Legendi præterea ſunt ſermones,homeliæ ſanctorum patrum, de varijs virtutibus & vitijs, vt Chryſoſtomi,Baſilij, Beati Ephrē, Nili Abbatis, Antiochi,Cæſarei Arelatenſis epiſcopi, Bernardi, Innocentij Papæ, Leonis, & ſpeciatim elegantiſſimi ſermones Zenonis Veronenſis epiſcopi. Item opuſcula Carthuſiani,Summa virtutum & vitiorum: Caſſiani libri,Bonauenturę opuſcula. Cōſule etiam auctores citatos ſupra, de virtutibus in communi.

De fide,ſpeciatim Scholaſtici in 3.ſent.diſtin. 23.24.25.& ſequen.Alexander 3.par.q.79.&c.

Medina.

Medina. de recta in Deum fide, Antoninus in ſumma, parte quarta, titulo octauo. Clemens Alexandrinus libro ſecundo Stromatum, & in admonitorio Theodoretus libro primo de curandis græcanicis affectionibus, Arnobius libro primo contra gentes, Auguſt. lib. de vtilitate credendi, Euſebius Cæſarienſis lib. 12. de præparatione Euangelica. Sixtus Tertius, epiſt. de fide & operibus, Damaſcenus lib. 4. de fide orthod. cap. 11. De fide catholica, Franciſcus epiſc. Squillacenſis. Albertus Pius Carpenſ. de fide & operibus, lib. 20. contra Eraſmũ. Adrianus Cardinalis lib. 1. de vera philoſophia. Caiet. in opuſcul. de fide & operibus. & alij qui contra hæreticos de fide & operibus recens ſcripſerunt. Ioan. Gerſon de ſchiſmate tractatus. tom. 1.

De ſummo Pontifice & Eccleſia. Cap. XXI.

MVLTI ſunt auctores, qui de ſummo Pontifice, & Eccleſia ſcripſerunt: quorum nonnullos hoc loco citabimus. Symmachus Papa in apologetico ad Anaſtaſium Imperatorem, Innocentius III. in ſuis ſermonib. Berengotius Abbas lib. de myſterio ligni crucis, vbi habet quædam de laudibus Eccleſiæ, Auguſt. contra epiſtolam Petiliani, Turrecremata ſumma de Eccleſia, Thomas Vualdenſis lib. 2. artic. 2. & 3. Albertus Pighius lib. 2. de hierarchia Eccleſiæ,

Ioan. Echius in Enchiridio, Melchior Cano de locis Theologicis, vbi de Ecclesia,& Pontifice, lib. 5.& 6. Ioan. Gerson tom. 1. de concil. & potestáte ecclesiastica, & omnes fere, qui de Pontifice scripsere, ijdem de Ecclesia,& contra. Augustinus de Ancona latissime in libris de Ecclesiastica potestate, Thomas Campegius Episcopus Feltrensis de auctoritate Põtificis Romani, Ioãnes Driedo in lib. de libertaté christiana, Ioãnes Franciscus Pogius, Hieronymus Albanus, Thomas Illyricus de potestate summi Pontif. Ægidius Rom. de ecclesiastica potesta. lib. 3. Albertus Picus comes Carpensis lib. decimoquarto, contra Erasmum, Æneas Syluius, Gaspar Contarenus Cardinalis in suis operibus, Petrus Licetius Aluernius de auctoritate Ecclesiæ & potestate Papæ, Franciscus Turrianus e societate Iesu. Nicoláus Cusanus epistola ad Boemos, Cardinalis Caietanus tomo primo, Opusculorum. Antonius Florebellus de Ecclesiæ potestate. Lege Gratianum cán. In nouo, distinct. 21. & 22. Conradus Clingius libro tertio de locis communibus contra hæreticos, De ecclesiæ cursu Ludou. Viues libro secundo, de verit. fidei christ. Petrus de Aliaco libro de stabilitate Ecclesiæ. De pontificia potestate Petrus Albinianus, Frater Bartholomæus Spina de potestate Ecclesiæ, Stephanus Aufrerius De primatu Papæ, & maiestate Imperatoris, Petrus à Monte, Venetus. Gerardi Iauensenij,

tractatus septem, Henricus Blyssenius de Ecclesia militante, Michael Buchingenus tractatu de Ecclesia, Cyprianus Bonetus. De vnitate Ecclesiæ Petrus de Aliaco. Ioannes Raudeus Gallus de casibus in quibus Pontifex, & episcopus dispensant. August. Steuchus lib. de iure & auctorit. Papę. Iosephus Stephanus Valentinus de adoratione pedum Romani Pontificijs, Michaelis Ageri oratio pro Pontificis Romani auctoritate, & quod sit caput Ecclesię, Gulielmus Lindanus in libro primo dialog. Scholastici in 4.sent.dist.24.& 3.senten.distinct.25. Marsilius q.14.&c. Franciscus Vargas de auctorit. Pontif. Petrus Bertrandus Vienens. episc.de duabus potestatibus spir.& temporali, & earum origine. De origine Romanę sedis & eius potestate Lęlius Iordanus Romanus. De Ouili & Pastoris vnitate, Michael de Aninyon.

De Concilijs, & Symbolo. *Cap. XXII.*

QVOD attinet ad disputationem de Concilijs legenda in primis sunt ipsamet concilia,& speciatim vniuersalia, in quibus multa ad hanc materiam pertinentia leguntur. Deinde, Iuonis,& Martini Bracharensis collectanea, Gratianus a dist.15. ad 20. Isidorus lib. 6. etymologiarum cap.16.Hilarius lib.de synodis, Beda libro de sex ętatibus,Glossa ordinaria in acta Apo

ſtolorum, Ioannes Pſellius, Photius de ſeptem Synodis, opuſculum tripartitum, quod habetur tomo tertio Conciliorum. Ioannes Gerſon tractatu de poteſtate Eccleſiæ & Conciliorum par. prima, Turrecremata libro tertio ſummę de Eccleſia, Thomas Vualdenſis libro ſecũdo doctrinæ fidei cap. 26. & 27. Dionyſius in tribus lib. de concilijs, Nicolaus de Cuſa, Echius in Enchiridio, Clichtouęus in defenſione Concilij Senonenſis, Iodocus Titelmanus in defenſione Concilij Tridentini, Ioannes Cochlæus lib. de concilijs, Ioannes Roſenſis artic. 28. & 29. Thomas a Vio Caietanus in ſuis opuſculis, Durandus de S. Portiano lib. de concil. celebran. Albertus Pighius libro ſexto hierar. Eccleſiaſticæ, Ioannes de Capiſtrano de Papę & Cõcilij poteſtate, Cardinalis Varmiẽſis in explanatione Symboli cap. 24. & lib. 2. contra Prolegomena Brentij, Petrus a Soto in ſua defenſione contra Brentium, Antonius Delphinus libro ſecundo de Eccleſia, Melchior Cano de locis Theologicis, Cõradus Clingius libro tertio de locis communibus, cap. 23. Quando concilia cœperint celebrari. Polydor. Virg. lib. 8. Alphonſus a Caſtro lib. de hęreſibus, Dominicus Iacobatius Cardinalis libro de concilijs, Gaſpar Villalpandeus in diſputationibus pro Concilio Tridentino, Gulielmus Lindanus libro tertio Panoplię cap. 7. Cyprianus Bonetus, Ioan. Franciſcus Pogius, Roſinianus lib. de re ſacerdotali, de modo quo concilia vniuerſalia celebran-

lebranda sint. Bartholomæi Carranzæ controuersię quattuor, Fecit etiam hic auctor conciliorum summam, sicut & Cardinalis Contarenus. M. Antonius Mantua Patauinus, Gulielmus Durandus de modo celebrandi concil. De conciliorum auctorit. Thomas Campegius episc. Feltrē. De Synodo episcopi, & episcoporum statutis synodalibus Henricus Bottæus Brixiani.

In Symbolum scripserunt, Cyprianus, Hieronymus tomo quarto, August. serm. 113. & 115. de tempore, Chrysost. tomo quincto, Venantius Presbyter Italicus, Diuus Thomas opusculo sexto, Finus Ferrariensis in suo Flagello contra Iudæos latissime. Henricus de Hassia, Cyrillus Alexandrinus, Simon de Cassia in Symbolum.

De hæresi, & hæreticis. Cap. XXIII.

CIRCA hanc materiam scriptores partim hæresis naturam, & mores hæreticorum explanarunt, partim hæreses collegerunt, sed non impugnarunt, partim collegerunt & confutarunt. Pro hac itaque materia legendi sunt hi auctores. Diuus Irenęus, Epiphanius in capsula medicinali, Hiliarius lib. de hæres. Augustinus lib. de hæresibus, Philastrius episcopus Brixiensis, Damascenus lib. de hæresibus, Vincentius Litenensis, Leontius Bizantius, Constantinus Armenopolus de Sectis hæreticorum, Guido Carmelita, Ioannes Hofmeister de artibus ma-

lis hæreticorum ex ſanctis Patribus, Petrus Licetius Aluernius de hæreticis, & eorum pœnis, Frater Matthæus Ory. Robertus Arboricenſis, Sebaſtiani Medices Catalogus de hęreticis, Ambroſij Catherini methodus ad cognoſcēdas hæreſes, & Speculum hæreticorum, Ioannis Arelatani abſolutus tractatus, Paulus Giraldus, Turrecremata lib.4.ſummæ par.2. Melchior Canus lib.12. de locis theologicis a cap.8. ad 11. Gabriel Prateolus, qui diligenter numerauit omnes hæreſes, Conradus Clingius lib.3. de locis communibus a cap.16.ad 22. Alphonſus a Caſtro lib. de hæreſibus, & de iuſta hæreticorum punitione, F. Felicianus Capitonus par.2. explicat.13.20.25.38.94. & par.3. explic.45. & 59. locorum commun. utriuſque teſtam. Bernardus Lutzemburgus, in Catalogo hæreticorum. Damianus Roſcius lib. de hæreſibus, Hoſius Cardinalis Varmienſis, Robertus Belarminus, Georgij Caſſandri conſultationes, Scholaſtici in lib.3.ſent.diſt.23.24.& 25. & in 4. ſent.diſt. 13.Canoniſtæ.24.q.3.& in titulo de hæreticis, ſummiſtæ, uerbo hæreſis. De agnoſcendis aſſertionibus catholicis, & hæreticis Arnaldus Albertinus epiſcopus Pactenſ. Ambroſius de Vignate, Bernardus Comenſis, Conradus. Brunus de hæreticis, Gundiſſaluus de Villadiego, Ioannes a Royas Valentinus, Ioan. Nicolai Arelatani, Ludouicus Carrerius Zanchinus Vgolinus Ariminenſ. De hæreticorum pœnis, apud

Gra-

Gratianum 23. quæst.7. De Iudæis & alijs infidelibus Marquardus de Susannis.

De spe, caritate, amicitia, pace dilectione inimicorum, correctione, & bello. Cap. XXIIII.

DE spe & caritate legendi sunt auctores cap.16. citati, Scholast. in lib.3. sent.dist. 26. Diuus Thomas. 2.2. & in quęstionib. dispu tatis quæst. de virtutibus, & opusculo 61. de dilectione Dei, & proximi Summistæ verbo spes, & caritas. De caritate speciatim legendi sunt sermones Zenonis Veronensis episcopi, & Cæsarei Arelatensis episc. Fulgentius lib. de carit. Beati Ephren.ser.Chryso.hom.de carit.& hom. quod ex inimicis capiatur utilitas. Ioannes de Indagine lib.de carit. Richardus S.Victoris lib. de gradibus caritatis, Dionysius Carthusian.lib. de perfectione caritatis. Pelbertus in Rosario par.3.vbi de spe & charitate. Ioan. Francis. Picus de diuini amoris imagine. De amore, Plato in conuiuio, ibi Marsi. Ficin. idem in alijs suis operibus, Proculus in Alcib. Platonis, Raymun. Sebun. lib. 3. Violæ, Philo Hebræus. Rayner. in pantheolog. Sancti Maximi centuriæ de caritate, Thalasij hecatombæ, Hugo sancto Victore de substant. dilect. & laud. carit. Augustinus libro de quattuor virtutibus, de laudibus caritatis, lib. de substantia dilectionis,

lectionis, de diligendo Deo. tom.9. Franciscus Victoria lib. de augméto & diminutione caritatis. Nicolaus de Cusa multa scripsit de amore. Bernardus lib. de diligendo Deo. Adrianus Cardinalis lib. 3. de uera philosophia. Henrici Arnoldi tractatus de caritate.

De amicitia, August. lib. de amicit. Aristo. lib. 8. Ethic. Cicero in Lęlio, Io. a Lignano Bonon. Alcinous, Platonic. De dilectione inimicorum, & de pace. Schol. 3. dist. 30. Eligius serm. 1. & 8. Hidelbertus epist. 21. Sanctus Antiocus ser. 52. 53. 54. Ioannis Rickolai sermones de dilectione Dei, & proximi, Gregorij Nazianzeni orationes tres de pace. Dominicus a Pace late ser. 23. & 24. & de dimittendis iniurijs serm. 25. Lippi Brandolinj de dilect. inim. F. Felicianus Capitonus par. 2. explicatio. 9. locorum communium. Augu. Dathus orat. de pace. Cœlius Calcagninus de concordia & mutuo amore. Dionys. Carthus. Opusc. de gaudio & pace interna. Lęlius Zanchus de dilectione & iniurijs, Ioannes Gerson tractatu de pace, parte 1. Augustinus Niphus in commentariolo de inimicorum lucro, locus omnino pro hac re consulendus, Plutarchus in opusculo de utilitate ab inimicis capienda, Maximus Tyrius sermo. 2. de ferenda iniuria, Lud. Viues in 4. lib. de concordia, & lib. de pacific. & quę nos iuniores scripsimus in lib. de Pacificatione, & libro de Amore & cócordia fraterna. De fide, tregua & pace Nicolaus Moronus

nus a Gualdo, Octauianus Vlpellius. De reconciliatione priuata Raynaldus Corsus Corrigiēsis.

De correctione Ioan. de Indagine lib. de correctione frater. Dionys. Carthus. lib. de modo iudicandi, & corripiendi. apud Gratianum can. si peccauerit. 2. q. 1. & dist. 19. can. super. Alphonsus a Castro, uerbo, subditus. summistæ. verb. correctio. Ioan. Gerson. tom. 2. Scholastici in materia de caritate, Oresiesis monachus lib. de institutione Monachorum, Bracharius epistola ad Ianuarium, late de eadem re Dominicus a Pace parte 2. serm. 21. Diuus Thomas in quæst. disputatis, & 2. 2. q. 33. Sotus de ratione tegendi, & detegendi secretum. Alexan. Halen. 3. par.

De bello & uindicta legendus est Gratian. 23. q. 1. 2. 3. 4. & 8. & ibi expositores, & titu. de cleric. pugnan. Augusti. lib. 22. contra Faustum cap. 74. Ambros. lib. 1. de offi. cap. 27. 29. 40. & 41. Thomas Vualdens. lib. de sacramentalibus. Ioan. Rofens. art. 34. Ioan. Arboreus lib. 2. Theosophiæ cap. 14. Albertus pius lib. 21. contra Erasmum. Sotus in lib. de iust. & iure, Sixtus Senens. annotatione 156. Carthus. in suis opus. Ioan. Driedo lib. de libertate christiana. Conradus Clingius lib. 5. locorum communium cap. 32. Frater Felicianus Capitonus parte 2. explicatione 41. Ioan. de Indagine libro de iusto & iniusto bello. Ioan. a Lignano, Ioan. Lupus, Franciscus Arias Hispanus, Paris a puteo, Petrus Bellonus.

De paupertate, dominio & eleemosyna.
Cap. XXV.

DE paupertate, Diuus Bonauent. tomo primo opuscul. 17. 18. & 19. Diuus Thomas libro tertio contra gentiles cap. 131. & sequen. Alexander Archirota tractatu de voto paupertatis. De paupertate & eius priuilegijs Cornelius Benincasius Perusinus.

De dominio, Ioan. Gerson lib. de potest. Eccl. considerat. 13. de vita spirit. lect. 13. Conrad. lib. de contract. Medina Cod. de restit. Sotus lib. 4. de iust. & iuræ. q. 1. Nauarræ commentar. cano. Non dicatis 11. q. 3.

De eleemosyna, libri paschales Timothei episcopi, vbi speciatim multa contra eos, qui differunt eleemosynam ad finem vitę lib. 4. libri omnino legendi, Sermones Cæsarei Arelatensis episcopi, & Eligij, Aduberti presbyteri homelia cõtra diuites, D. Basilij oratio contra diuites, homel. de diuite epulone, Gregorius Nazianzen. orat. de pauperibus amandis, & Gregorij Nysseni. August. in Enchiridio a cap. 70. ad caput 76. Cypri. lib. de eleemosyna. Beati Laurẽtij sermones de eleemosyna, Chrysostomus homil. 32. in Matthæum, & tomo quarto, hom. 32. & sequen. Cyprianus serm. 1. de eleemosyna. Abulensis in cap. 6. Matthæi a quæstione 19. Scholastici in 4. sent. dist. 15. & 16. Diuus Thomas 2. 2. q. 32.

in

in Decreto distinct.45.& 46. & dist.3. de pęnit. Summistę verbo Eleemosyna.Lege libellum Iulij Folci de bono eleemosynæ, vbi collectæ sunt auctoritates patrum de hac materia. Caietanus opusculo de præcepto eleemosynę. Medina Codice de eleemosi. tracta. 5. Nauarra in Manuali cap.24. Gunterus monachus Benedictinus libro 13.de eleemos.& ieiun.Mars. Ficin. Ludou. Viues lib.duo Pelbert. in rosario tomo 4.

De iustitia, iudicijs, & alijs materijs huc pertinentibus. *Cap. XXVI.*

THEOLOGI scholastici in librum 4. senten. distinct. 15. Canonistæ titulo de iudicijs,Gratianus,a caussa 2.vsque ad 8.10.11.& 14. Iuonis decretum. Sotus de iustitia & iure lib.3.quęst.4.Martinus Nauarra in relect.in cap. Nouit, de iudicijs. Multa pertinentia ad materiam de iustitia,vt de vsuris restit. censibus, &c. Conradus Clingius libro quincto locorum cōmunium,de iudicijs Vincentius in Speculo, Didacus Couarruias in libris variarū resolutionum Dionysius Carthus. in suis opusculis, Almainus in suis moralibus, Aristoteles lib.5. ethico.& ibi expositores, Raphael Volateranus lib.9. Diuus Ambrosius epist.20.lib.5.

De contractibus, Scholastici in 4.sent. distin. 15. & speciatim Ioannes Maioris. Diuus Thomas opusculo 66. Ioannes Gerson lib. de pote-

ſtate eccleſiaſtica conſiderat.13. & de uita ſpirituali lect.13. Alexan. Halen.3.par.q.66. Fabianus de monte S. Sauini, Ioannes Guterius. de empt.& vendit.cum pacto retrouen. Franciſcus Zannetus. Conradus latiſſime in ſuis libris de contractibus,ſumma Aſtenſis late.lib.3. Dominicus Soto lib.6.de iuſtitia,& iure, Tiraquellus libro de iuſto rerum pretio, Nauarra in ſumma, Medina in codic. de reſtit. Henricus in quolib. Didacus Conarruuias in lib. variarum reſolutionum, Ioannes Nider. lib. de contractibus mercatorum, Matthęus de Cracouia lib.de cōtract. Beneuenutus Anconitanus lib. de mercatura, Ioannes Conſobrinus, Laurentius de Rodulphis libro de contractibus mercatorum, & de monte pietatis, de quo etiam Caietanus in ſuis opuſculis, Dionyſius Carthuſ.in opuſculis, Gerardus Theutonicus, Ioſeohus Angles in quæſt. de contractibus. Canoniſtæ tit. de emptione, & venditione. de commodato, depoſito, locato, conducto. De emphyteuſi abſultus tractatus, Auctore D. Aurelio Corbulo, &c. Guido de Suzaria. Henricus Oyta de contractibus lib. 1. Ioan.de Franicfordia libro de contractibus.

De homicidio, Scholaſtici in 4.ſent.diſt.14. vbi ſpeciatim Ioan. Maioris,Gabriel, Franciſcus Victoria relectione de homicidio. Alexander Halens. parte tertia, Couarruuias in lib. variarum reſolutionū,& relectione in clementinam, Furioſus. Nauarra in ſumma cap.15. Vaſquius

in

in lib. Illustrium quæstionum, Canonistæ tit. de homicidio, summistæ verbo homicidium.

De furto, Scholastici 3. sent. 37. 4. sent. d. 15. Martinus Nauar. in summa cap. 17. Canonistæ, titulo de Furtis, Iurisconsulti l. 1. ff. de furtis, Antoninus secunda parte, Alexand. Halen. par. 3. Couaruuias, Relectione in regulam, Peccatum & lib. variarum resolut. Medina de restitutione. Rayner. in Pantheol. Sotus lib. 5. q. 1.

De restitutione, Altisiodorensis libro quarto suæ summæ, Gulielmus Parisiensis de sacramentō pœnitentiæ, Alexander Halens. tertia parte. Adrianus Papa in 4. Scholastici libro quarto senten. distinct. 15. speciatim Ioan. Maioris, Ledesma, Richardus, Sotus libro quarto, quæstio. 6. Franciscus de Platea tractatu de restitutione late. Medina de restit. Pelbartus in Rosario parte quarta. Didacus Couaruuias in regulam Peccatum, qui late, & diligenter. & in lib. variarum resolutio. Antoninus secunda parte, titulo secūdo. Castro nonnihil libro de lege pœnali, Nos libro de Pacificatione. De Aucupio, Piscatione, & Venatione Sebastianus Medices.

De vsura, Canonistæ tit. de vsuris, & 14. q. 3. 4. 5. & 6. Scholastici. in 4. sent. dist. 15. Summistæ verbo, vsura. Couaruuias libro tertio variarum resolutionū Medina Cod. de vsuris, Ioan. Bapt. Lupus, Conradus lib. de contractibus, Dominicus Soto libro sexto, quæstione prima, de iustitia & iure, Gasparis Caballini tractatus de

vsuris, Gerardus, Michael Cæsar breuiter vniuersam materiam de vsuris complexus est, Caietanus in suis opusculis, diuus Thomas opus.73. Plutarchus opusculo, quod non oportet fœnerari. Martinus Nauar. de vsuris can. Si fœnerauerís 14.q.3. B. Antoninus, Laurentius de Rodulphis Florentinus, Gulielmus Bont, Guido Papa, Antonius de Rosellis, Ambrosius de Vignate. Alphonsus Villagud. in tractatu de vsuris: in 35. quæstiones tractat, &c.

De censibus Scholastici in 4. sent. dist. 15. Antoninus secunda parte, Couaruuias libro tertio variarum resolut. Medina C. de resti. Hēricus in quolib. Sotus lib.6. de iust. & iur. Nauar. in summa, Benedictus Bouius Cortonensis, Summistæ verbo, census, Pij V. Bulla, Petrus Follerius.

De Cambijs, Nauarra tract. de cambijs. Boninsegnius, Medina quæst. de cambijs. Sotus libro sexto, q.10. de iustitia, & iure, Frater Hieronymus de Luca, Andreas Orixiensis in tractatu de cambijs. Caietanus in opusc. de cambijs, idem de monte pietatis, Iosephus Angles q. de cambijs. Frater Fabianus Genuensis.

De societatibus, Petrus de Perusio tract. de duobus fratribus, Sotus lib.6.q.5. Nauar. cap.17. summæ, & in tract. de camb. Antonin. secunda parte, Couaruuias libro tertio variarum resol. Ioannes Maioris in 4. sent. Summistæ verbo, societas. De contractu assecurationis Conradus q.71. Sotus lib.6.q.7.

De

De ludo, Stephanus Costa, Ioan. Bapt. Caccialupus, Paris a puteo. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 1. ar. 2. Alex. Halens. 3. par. q. 86.

De beneficijs, residentia, acceptione personarum, simonia, honore, &c. Cap. XXVII.

DE beneficiorum materia late scripsit Ioan. de Sylua, Rebufus in sua practica, Paulus Borgasius, Franciscus Sarmẽtus, Ioan. Borgasius Gimonteus late, Alphonsus Noiada, Franciscus Petrutius Senensis de pluralitate & permutatione beneficiorum, Martinus Nauarra in commentario, & apologia de redditibus Ecclesiasticis, & commentario de alienatione rerum Ecclesiasticarum, & commentario de spolijs. Thomas Cãpegius de beneficiorum commendis, idem de pluralitate benefic. & reseruationibus, Camillus Cautius, Franciscus Duarenus, Christophorus Rufiniacus, Ægidius Bellamera, Cæsar Ottinellus in consilio de redditibus Ecclesiasticis, Ioannes Corasius, Diony. Carthus. opusc. de pluralit. beneficiorum, Conradus Clingius libro secundo, locorum communium cap. 50. & 51. Petrus Andreas Gammarus. Summistę ver. beneficium. Gratianus. 16. q. 1. & sequent. & canonist. tit. Renati Choppini de sacra politia forensi libri tres. Concil. Trid. sess. 24. & 25.

De pensionibus, Paulus de Roma, Hieronymus Gigas. Io. Bapt. Caccialupus, Thomas Cam

pegius, Camillus Cautius de pensionibus episco porum, Gulielmus Rodanus de spolijs Ecclesiasticis.

De decimis, Gratianus causs. 13. per totam. Canonist. titulo de decimis. Andreas Hispanus ordinis S. Benedicti, Petrus Rebufus. Sotus lib. 9. de iust. & iur. q. 4. Vincent. in Specul. Rayner. in Pantheol. Ioan. Echius. De gabellis Iulius Ferrettus, Ioannes Bertachinus.

De residentia, Canonistæ tit. de Clerico non residente, Augustinus de Ancona lib. de Ecclesiastica potestate, Frater Bartholomæus Carranza, Franciscus Turrianus, Thomas Campegius, Hieronymus Campegius, Catherinus.

De acceptione personarum, Sotus libro tertio, quæst. 6. Abulensis in c. 22. Mat. quæst. 116. Scholast. in 4. senten. distinct. 15. ibi Paludan. Richar. & alij.

De Simonia Scholast. 4. sent. dist. 35. Canonist. 1. quæst. 1. vsque ad 6. ibi Turrecrem. & tit. de Simonia, Caietan. in opusculis, Nauar. in summa, Armacanus libro decimo, Ioannes Carafæ tractatu de simonia, Thomas Campegius, Ludouicus Gomesius, an Papa possit incurrere in labem simoniæ, Dionys. Carthus. in opusc. contra simoniacos, Gulielmus Rodanus de simonia mentali, Sotus libro nono de iustitia & iure, q. 5. Ioannes Scaphyleus de gratijs & aspectatiuis Summistæ ver. simonia.

De honore, fama, laude, gloria, Lege commenta-

mentarium Martini Nauar. can. inter verba 11. q.3. Bartholomæum Cassaneum in catalogo gloriæ mundi, vbi latissime, parte prima. Apud eundem inuenies laudes singularum ætatum, statuum, & artium, par.4. & 10. De hominis & mulieris dignitate parte secunda. De fama, Thomas de piperata, & nos in lib. de Pacificatione, vbi late de natura, honoris, &c. De nobilitate Cassaneus par. 8. De ordine & præcedentia graduum vtriusque fori Nicolaus Boerius.

De virtutibus & vitijs generatim & speciatim. Cap. XXVIII.

DE virtutibus & vitijs legēdi sunt auctores, quos supra citauimus cap. 16. & speciatim diuus Thomas, & in disput. quæst. de malo. Vincentius in Specul. doctr. Raynerius in pantheologia, Iauellus in sua philos. morali. Franciscus Picolom. in sua morali philos. Ioan. Salebriens. in suo Polycrat. Francisci Philel. discip. moralis. De prudentia Aristoteles libro sexto Ethico. diuus Thomas 2. 2. Pontani libri quinque. De iustitia, Arist. lib. 5. Etich. Plato dialogo de iusto. Cœlius lib. 23. Cic. lib. de officijs. De fortitudine Arist. lib. 3. Ethic. Cœlius lib. 22. cap. 29. Raphael Volater. lib. 7. cap. 90. Seneca lib. 13. epist. 88. Breues definitiones omnium virtutum & vitiorum habes apud Gregorium Nazian. carmine de hac re. Sancti Maximi & Diadochi varia-

rum virtutum capita. Beati Ephren,& Isaiæ Abbatis opera.

De patientia, Tertullianus lib. de patientia, locus elegantissimus, Cyprianus sermone de patient. Polydorus Virgilius Vrbinas duobus libris de patient. Ioan. Bapt. Mantuanus lib. de patientia, Diuus Basilius orat. de patientia, Ioannes Arboreus lib. de vera patient. Chrysost. homeliæ 5. de patientia Iob, Diuus Hieronymus to. 4. Aug. epist. 136. Simon de Cassia. lib. de patient.

De obedientia Cæsarij Arelatens. epis. sermones. Caietan. opusculo de vinculo obedientiæ. Ioan. Pont. libri 5. De humilitate Henrici Arnoldi tractatus. De pudicitia, carmen Greg. Naziã. De auaritia Maximus Taurinens. lib. Contra auaritiam, Saluiani lib. 4. Diuus Chrysost. passim in suis homelijs & moralibus institutionibus, & speciatim in epist. Pauli. Ioannes de Capistrano contra auaritiam libri tres. Petrus Damianus de auaritia prælatorum. Vincent. in Speculo. Rayner. in Pantheolog. Raphael Volater. a lib. 28. ad 32. Gregorius Nazianz. Iambico 21. Cassianus lib. 7. De scandalo, expositiones in Euang. vbi fit mentio de scandalo, Chrysost. homil. 13. & 45. tomo 2. De ira Basilij sermo. contra iram & inuidiam, Gregorius Nazian. iambico 20. Cassian. lib. 8. De accidia, idem lib. 10. De inuidia diui Basilij liber. Chrysost. hom. 44. 45. ex 80. tomo 4. Plutarchi opusculum. Mars. Ficin. Ludouicus Viues lib. 3. de anima. Raphael Volater. lib. 31. De

ingra-

ingratitudine Campani libri tres. Multa de hac. Quinctil. Mandosius libro de ingratis.

De ambitione, Dionysius Carthusian. lib. cōtra ambitiosos. De superbia Magist. sent. lib. 2. dist. 42. ibi Schol. De mēdacio Magister. 3. sent. dist. 37. 38. & 39. August. aduersus mendacium tom. 9. contra mendacium ad consentium to. 4. De periurio Magist. 3. sent. dist. 29. & 39. de iuramēto Gratian. caussa 22. per totam. Sotus lib. 8. q. 1. & 2.

Contra eos, qui frequenter iurant, Gregor. Nazianzen. iambico 15. Chrysost. multis in locis, qui vbique iurandi abusum insectatur. Contra ornatum mulierum Clemens Alexand. in lib. Stromatum, & elegantissimus Greg. Nazianze. liber.

De peccatis mortalibus, Robertus Holcoth. lib. de hac re. summa Sebastiani Medices. Cassianus de octo vitijs capitalibus. De pollutione, diurna & nocturna Gerson tomo secundo, S. Nibi Abbatis orationes octo contra vitia capitalia. Richardus de sancto Victore libro de differentijs peccatorum. Ioan. Gerson de peccato veniali tomo secundo, Summa, seu destructorium omnium vitiorum Alexandri Angli. Prudentius, de origine peccatorum, Gulielmus Lugdunen. in summa. Chrysost. Iauel. de peccatis mort. de philosophia christiana parte tertia. De multis peccatis speciatim Conradus Clingius toto fere lib. 5. locorum communium contra hæreticos.

De voto, & ieiunio. Cap. XXIX.

DE voto, Scholaſtici agũt de voto in 4. ſent. diſt.38. vbi Paludanus, Richardus, Io.Maioris, Ledeſma,&c.Ioan.Baconus 4. ſent. diſt.2. 3.q.2.Diuus Thomas 2.2.quæſt.88.Dominicus Soto lib.7.de iuſt.& iure.Canoniſtæ apud Gratianum 17.q.1.vbi multa Turrecrem.& in titulo de voto,& voti redempt. Antonin.in ſumma parte ſecunda,titulo vndecimo, Nauarra in ſumma cap.17.a nume. 24. Caietan. tomo ſecundo opuſc.Summiſtæ,verbo,votum. Thomas Vualdenſ.tomo quincto de ſacramen. cap.83. & 84. Lindanus in Panoplia, Hoſius Cardinalis, Caſtro lib.de hæreſ.ver.votum. Albertus Pius carpenſ.lib.16.contra Eraſmum. Conſule Claudij Eſpencei libros de continentia.

De ieiunio,Diui Baſilij orationes plures.Diui Chryſoſtomi homeliæ nonnullæ,Ambroſius de Elia & ieiunio.Scholaſtici.in 4.ſent.d.15.& 16. Alexander Halenſ.par.4. Diuus Thomas.2.2.q. 147.Gratianus de conſ. diſt.5. & ibi canoniſtæ. Albertus Pius lib.4. contra Eraſmum, & omnes fere,qui ſcripſerunt contra modernos hæreticos pro traditionibus & pręceptis Eccleſię.Frater Felicianus capitonus parte prima.Explicatione 13. locorum communium Sacræ ſcripturæ, parte ſecunda,explic.6.16.26. 393. & parte tertia explicat.42. & 83. Guntherus Monachus Benedi-

ctinus,

ctinus, Iacobus Zocchus Ferrarienſis, Medina. tractatu quarto de Ieiunio, Nauarra in Manuali cap.22. Summiſtæ verbo Ieiunium. Extat libellus italice de bono ieiunij, Ioannes Faber. De Ieiunio quadrageſimæ, Maximus Taurinéſ. Pelbartus in Roſario parte quarta, Nili Abbatis oratio de ieiunio.

De ſtatibus, ſiue hominum officijs & viuendi generibus, & de prophetia. Cap. XXX.

DE hac materia diſputant Scholaſtici in 4. ſent.diſt.38. Diuus Thomas in 2.2.in fine. Latiſſime, & bene, Dionyſius Carthuſianus in ſuis opuſ. Antonius in ſumma parte 3. ubi late. Ioan. Gerſon de ſtatibus eccleſiaſticis tomo 1. Bernar. Flores, Auguſtin. de Ancona in lib. de eccleſiaſtica poteſtate. Thomas Vualdenſ. lib. 2.artic.3.& lib.3.& 4. Belarminus tomo 1. ſuarum diſputat. Rodricus Zamorens. in ſuo ſpeculo, Chryſoſtomus Iauellus libro de ciuitate, & œconomia Chriſtiana, vbi multa habentur de ſingulis fere ſtatibus. Ægidij Nectlet lib. 4. opus compactum ex epiſt. Hieron. Aluarus lib.2. de plantu eccleſiæ Sotus lib.10. de iuſt.& iure. Barthol. Caſſaneus par.4.

De ſtatu & officio epiſcopi, & de ijs, quæ ad epiſcopum pertinent, Gregorius Papa in paſtorali, Bernardus de cóſideratione ad Eugenium, Chryſoſt. in ſex. libris de ſacerdotio, Gregorius

Nazianz.

Nazianz. oratione de ſtatu epiſcopali, & carmine ad epiſcopos. Concilium Aquiſgranenſe, qui locus eſt ampliſſimus, vbi colligitur ex varijs patribus doctrina neceſſaria ad inſtituendos omnes animarum curatores, locus omnino conſulendus. Ambroſius lib. de cura paſtorali, Auguſt. hom. de Ouibus. epiſt. 148. Ioan. Gerſon tomo 2. De vita & qualitate epiſcoporum, Multa habes apud Gratianum a diſtin. 34. ad 49. & a diſtin. 82. ad 90. De eorundem electione apud eundem a diſtin. 60. ad 67. Anſelmus de paſtore bono & mercennario, Laurentius Iuſtinianus. De conſtitutione & origine prælatorum, Gaſparis Contareni libri duo, Albertus Pius Carpenſ. lib. decimotertio contra Eraſmum. Ioan. Cochlæus. De moribus epiſcoporum, Iacobus Vuimphelingus, Clypeus paſtoralis Antonij de Pretis, eiuſdem de iuriſdictione epiſcoporum. Thomas Campegius de coadiutore epiſcoporum. Dionyſius Carthuſ. Opuſ. de regimine prælatorum. De epiſcopali dignitate Troilus Maluetius. ſchol. 4. ſent. diſt. 24. Polydorus Virg. lib. 4.

De cardinalatu, Paulus Corteſius, Hieronymus Albanus, ad Paulum III. Hieronymus Manfredus Ferrarienſis, Martinus Garatus, Andreas Barbatia, Gundiſaluus Villadiego, de origine, poteſtate, & dignitate Cardinalium. Ioan. Echius, de Cardinalium orig. Polydorus Virg. libro 4.

De

De legato a latere Andreas Barbatia, Nicolaus Boerius, Petrus Andreas Gammarus. De legatis eleganter & copiose Conradus Brunus.

De sacerdotibus & clericis, Canonistæ titulo de uita & honestate clericorum, & in titulis singulorum ordinum. vt de officio Diaconi, Archi diaconi &c. Gratianus dist. 21. per totam. Ambrosius lib. de institutione sacerdotum, & lib. de dignitate sacerdotali. to. 4. Iudocus Clichtoueus libro de uita & moribus sacerdotum; de uita clericorum Diui Cypriani liber. Hieronym. tomo 1. & 4. Ioan. Lupi de libertate ecclesiastica. Concilium prouinciale Coloniense. De sacerdotis dignitate M. Sabellici oratio. De perfecto clerico absolutissimum opus Alberti Trotti. Io. Gerson tomo 2. De statu clericorum, Ioannis Matthæi constitutiones ad curam pastoralem. De officio sacerdotis multa habes apud Franciscum Georgium cantico 2. tomo tertio. Durandus de S. Portiano lib. de institutione clericorum. Dionys. Carthus. Opusc. de vita Canonicorum, de officio Archidiaconi. Rabanus, de instit. cleric. lib. 3. Petrus Blesensis. Ioan. de Lapide tractatus de his, quæ ad dignitatem sacerdotalem exiguntur.

De officio principis Christiani Diuus Thomas opusculo de regimine principum, Ægidius Romanus opusculo de eadem re. Raphael Volateranus, Thomas Campegius, Pontanus, de offic. prin. Iodocus Clichtou. de officio regis. Io. Gerson

Gerſon de conſiderationibus quas debet habere Princeps,tom.2. Princeps Chriſtianus Mambrini Roſei italice.

De officio iudicis,Claudius Cautiuncula, de officio aduocati Ambroſius Catherinus. Iauellus locis ſupra citatis in ſua philoſophia morali: Franciſcus Lucius Durantinus de optima reip. adminiſtrat.lib.2.

De ſtatu religioſorum & monachorum, Gratianus 14.cauſſ.q.3.4.& 18.q.19.per totam. de in greſſu religioſorum Gratianus cauſſa 21. per totam. & in decret. ſexto; & c.in certis titulis. Diuus Thomas opuſc. 17.18. & 19. & in quæſtionibus diſput. diuus Bonauent. in ſuis opuſc. editis in defenſionem religioſorũ.Albertus Pius lib. 5. Contra Eraſmum, Belarminus tomo primo ſuarum diſput. De vita & ſtatu Eremitarum Nicolaus Boerius Burdegallenſ. De religioſis ſectis, earumq; auctoribus Remundus Freguier. Chryſoſtomi homelia, quod melior ſit ſtatus monachi,quam Regis, & aliæ nonnullæ homeliæ huc pertinentes,tomo quarto,homel.56.57. 58. Dionyſ. Carthuſ. opuſc. de vita ſolitaria, & contra proprietatem monachorum. Laurentius Iuſtin.de vita ſolitaria,Franciſcus Petrarcha. Io. Clichtho. Laudes vitæ ſolitariæ, Petri Damiani regula ſolitariorum. de Inſtitutis Monachorum Caſſian.lib.4.Marci Eremitę ſententiæ.Nili Abbatis ad Monachos inſtitutio, Beatus Ephren de vita ſpirituali, Alphabetum monachi Thomæ

de

de Cemps. Io. Gerson de studio religiosorum, August.lib.de operibus Monachorum.

De vita militari, Fernandus Diaconus in pedagogo militari, Dionys. Carthusian. opusculo de vita militum. Antonius Posseuinus italice, in libro,qui inscribitur,Miles christianus.De militibus Bartholom. Cassaneus par. 9.

De vita scholariũ,Hugo in didascalio, Bonauenr. in Breuiloquio, opusc. de principijs scripturæ serm.19. Dionys. Carthus. opusculo de vita scholarium.

De virginitate & statu virginum, Ambrosius lib. de Virginibus, exhortatio ad Virgin. & de institut. virgin.Athanasius lib.de virginit. Basilius lib. de virginit. Damascenus libro quarto, de fide orthod. cap.25. Gregorius Nazianz. carmen de laudibus virginit. & præcepta de virginit. Beatus Ephren in suis operibus de virginit. & castit. Hieronym. epist. ad Demetriadem,ad Eustochium,& in lib. contra Iouinian.& apologia ad Pammachium. Cyprianus lib. de virgin. Fulgentius lib.de virginit.August. lib. de sancta virginit.Sixtus Tertius lib.de castir. & continẽtia. Tertullianus libro de virginit.de virginibus velandis. & lib. de exhortatione ad castitatem. Saluianus Massiliensis in tribus libris de virgin. diuus Thomas libro tertio contra gentiles. cap. 136.& 137.Henricus de Gandauo.libro de virginit. Albertus Pius lib. 17. Contra Erasmum. Bernardini Scandæonij Patauini libri septem.

Dionys.

Dionyſ.Carthuſ.opuſc. de vita virginum, Idem opuſculo de vita Monialium.de virgitate late & docte Sãctes Pagninus lib.4.ſuæ Iſagoges a cap. 24. & ſeq.

De viduis Ambroſ.de viduis,diuus Hierony. ad Saluiam. Dionyſi. Carthuſian. opuſcul. de vita viduarum.

De vita coniugatorum, Fulgentius de continentia coniugali. Chryſoſt. Iauel. in ſua politia, & œconomia chriſtiana, Franciſcus Barbarus in duobus libris de re vxoria. Dionyſ. Carthuſ. de vita coniugalium. Plures auctores habes infra in materia de matrimonio. Inſtitutio fœminæ chriſtianę Ludouicus Viues.Idem de officio mariti. Claudius Eſpenceus in libris de continent.

De vita nobilium,Dionyſi.Carthuſia. in ſuis opuſc.De optimo ciue Platina libri duo. Chryſ. Iauel.in ſuis opuſc. moralibus.

De vita mercatorum Diony.Carth.opuſculũ.

De vita contemplatiua, Ioannes de Indagine. Maximi Tyrij philoſophi platonici ſermo,Proſperi Regienſis libri tres, Ludouicus Viues lib. ſecundo de anima,Chriſtoph. Landinus, Marſ. Ficin. Ariſtotel.libro decimo Ethic.Franc. Picolomin.in ſuis moralibus, Pelbartus tom. 3. ſui Roſarij.

De prophetia,diuus Thomas in fine.2.2.& in quæſtion. diſputatis. Alber. Magn. lib. de diuinatione & prophetia. Iacobus de Valentia tract. 2.in prologum pſalmorum,Petrus Ioan. Oliuerij,

rij, Iacobi Brochardi libri duo. Augustinus Niphus lib. de prophetia.

De Incarnatione & Christi vita.
Cap. XXXI.

VARII fuerunt auctores, qui de hoc sacratissimo mysterio scripserunt, quos ad certas classes reuocare possumus. Prima classis, in qua continentur Pontifices Romani, Eutychianus epistola ad episcopos Boeticæ prouinciæ tomo 1. Concil. Gaius episto. ad Felicem episcopum, Marcellinus epist. 1. ad Salomonem, Liberius in suis actis, & in confessione fidei, Damasus epist. ad Paulinum, & in professione fidei, Leo primus epistola ad Flauianum, & in epistola 4.11.50.60.70.83.91. & in non nullis alijs. Gelasius lib. de duabus naturis, Hilarius in suis decretis, qui etiam approbauit Concil. Nicæn. Ephes. & Chalcedon. Hormisda epist. ad Iustinianum Imperatorem, Ioannes Secundus epistola ad Valerium episcopum, Damasus epistola ad Paulinum, Agapetus epist. ad Antherum, tom. 2. Concil. Agatho in epist. quæ habetur in 6. Synodo. Secunda Classis, in qua continentur concilia, Concilium Nicænum, vbi interfuerunt 318. episcopi, & pro Pontifice legati, Biton, & Vincentius, contra Arrium. Constantinopolit. 1. can. 2. contra Photium & Apollinarem: ubi interfuerunt episcopi 150. & legati,

legati, Timothæus, & Meletius. Ephesinum contra Nestorium, vbi 200. episcopi, legati pro Cœlestino Cyrillus Alexandr. & Menno, sub Theodosio Iuniore: Chalcedon. in Bythinia contra Eutychen ei Dioscorum: interfuerunt 630. episcopi, legati pro Leone primo, Paschasius, & Lucentius, sub Mariano Imperatore. Synodus Constantinop. Secunda, quæ fuit quincta generalis, in epist. contra Nestorium. Interfuerunt 165. episcopi: in professione fidei, & a can. 2. ad 14. Synodus 3. Constantinop. sub Agathone Papa, vbi 170. episcopi interfuere, præsides, Georgius episcopus Constant. Theodorus presbyter, & Ioannes diaconus, contra Sergium, & quosdam alios: actione 1. 4. 11. 13. 14. 17. 18. Synodus Nicæn. 2. vbi 367. episcopi fuerunt: & denique in Concilio Florent. in quo omnia superiora confirmata fuere. Huc referes sacros canones, in quibus fit aliqua de hoc mysterio mentio. cap. Firmiter de summa Trinit. & fide catholica, Clementina eodem titu. extrauag. de pœnit. & peccatorum remissione: de celebratione missarum, cap. in quadam. Tertia Classis conciliorum prouincialium, Concilium Antiochenum contra Paulum Samosatenum, de quo Eusebius lib. 7. hist. cap. 32. & maxime in epistola ad Dionysium cap. 36. Concilia Romana tempore Syluestri, & Iulij celebrata. Coloniense, seu Agripinense, sub Iulio 1. celebratum. Syrmiense in professione fidei:

dei: Carthaginen.4.can.1. & Carthag.6. Toletanum 2. in assertione fidei: Tolet.2.3.4.capite 1.multa & præclara: & 11.in professione fidei, locus egregius. Aurelianens.5.cap.1. Hispalens. can. 13. ubi fuse agitur testimonijs scripturæ. Bracharens.1.cap.1.& 4.Vormaciense in professione fidei. Et denique Lateran. sub Alexan. III. & Innoc. III. In quarta classe sunt patres Græci, Athanasius lib.de incarnat.contra Macedonium, contra Arrium. Cyrillus de recta in Deum fide ad Theodosium, & ad Reginas: in libris Thesaurorum, lib. dialogorum de Trinit. in epist.ad Successum: in scholijs de incarnat.in anathematismis, quæ sunt omnino legenda, in epistola ad Nestorium in exposit. Symboli Niceni, in lib.8.contra Iulianum, & libris in Ioannem Ignatius epist.4. & 9. Damas. lib.3. de fide per totum,vbi etiam de uita & genealogia Christi: & in principio lib.4. & lib.de duabus voluntatibus. Theodoreti Erastus,& contra Euthychetem, & lib.6. de curan.grecanicis affectionibus. Iustynus martyr in colloquio cum Triphone: & lib.de fide. Epiphanius contra hæreses varijs in locis,& in ancorato. Gregorius Nyssen. oratione catachetica in qua præcipue docet cur nostram carnem acceperit: oratione ad Theophilum, & oratione contra Apollonium. lib.2. de creat. cap. 12. Sophronius in epistola doctissima, quæ habetur in Cócilio Chalcedon. actione 11.quæ epist.est approbata a Concilio. Origenes

dialogo de recta in Deum fide hom. 1. in diuersos. Theoriani orthodoxi cum Armeno colloquium, vbi multa de duabus naturis. S. Maximus orat. de recta confess. contra Eutych. & Dioscorum, in quinque centurijs de œconomia, id est, de incarnatione, vbi multa. Leontius Bizantius de duabus naturis contra Seuerum: Anastasius monachus contra Seuerum. Proclus episc. Constantinop. contra Armenos, & Nestorium. Euthymij panoplia vbi multa sunt collecta ex sanctis patribus. Iustiniani Imperatoris edictum tomo 1. Conciliorum in fine, Gennadius in opusc. contra Nestorium. Flauianus episcop. Constantin. in rescripto ad Leonem, Eusebius Cæsariens. lib. 4. 5. 6. 8. 9. & 10. de præparatione euangelica, vbi multa, Isaac Syrus contra Nestorium lib. 2. Denique libellus de duabus naturis, qui habetur in antidoto contra hæreses. Quincta Classis Latinorum patrum, Irenæus in lib. contra hæreses varijs in locis: Tertul. lib. de vera carne Christi, & multis alijs in locis suorũ operum, Gregorius Bæticus, qui floruit ante Hieron. tẽpora lib. de fide ad Gallã, & Placidiã. Amb. de fide ad Gratianũ, & lib. de incarn. & de Spir. sanc. lib. de fide & Symb. August. ad Volusianũ, & lib. de incarnat. S. Quinctiani fides, Breuiarium liberati tomo 2. Concil. Io. Casianus lib. de duabus naturis contra Nestorium. Boethius lib. de duabus naturis. Hilarius lib. de synodis, & lib. de Patris, & Filij vnitate. Alcuinus in 3. libris

libris de Trinitate: Vigilius in libris contra Euthyche. Faustinus episc. lib. de fide contra Arriũ. Ioan. Maxentius dialogo contra Nestorianos, locus omnino legendus, Paulinus Aquileiensis episcopus aduersus Felicem Vergilitanum, & Eliphandum Toletanum episcopum, Aurelius Prudentius contra Patripassianos, Agnellus episcopus libro de ratione fidei, Rusticus diaconus lib. contra Acœpalos, Faustus lib. de duabus naturis, Cerealis episcopus Apher lib. contra Maximinum, Antonini episcopi epistola, Fulgentius lib. de duabus naturis ad Trasimundum regem Vandalorum, de mysterio mediatoris, & de incarnatione, Anselmus lib. cur Deus homo, lib. de incarnat. de conceptu Virg. Guilelmus Parisiens. lib. cur Deus homo, Richardus S. Victoris lib. de Verbo incarnato, vbi speciatim incarnationis congruentiam demonstrat. Hugo S. Victoris in 4. lib. in quorum primo de anima Ghristi, in 2. de Sapientia, in 3. de triplici voluntate, in 4. de incar. In sexta classe ponuntur Scholast. apud Mag. in 3. lib. par. 23. dist. Diuus Thomas, par. 3. summæ & lib. 4. contra gent. a cap. 27. ad 56. & in disput. quæst. vnica de vnione Verbi, de gratia Christi, q. 29. de verit. Paulus Cortesius lib. 3. vbi etiam de vita Christi. Ioan. Driedo lib. de captiuitate, & redempt. generis humani. Vincentius lib. de gratia Dei. Franciscus Georgius in suis canticis varijs in locis. Idem late de Christi sacerdotio, Antoninus in chronica. tit. 6. par-

te prima, Alphonſus Mendoza in ſuis quæſtion. quolibeticis, &c. Alphonſ. archiepiſc. Salernit. lib. de vnione Verbi, & hominis. Ioannes [redacted] de appellationibus, ſeu epithetis Filij Dei ex ſcriptura collectis. In ſeptima collocari poſſunt quidam alij ſcriptores, qui diſputantes contra Iudæos nonnihil de hac materia ſcripſerunt, vt ſunt, Galatinus, Finus Ferrarienſ. Paulus Burgenſ. in ſuo Scrutinio, Victoria Porchet. & quidam alij.

De Chriſti paſſione ſpeciatim Athanaſ. lib. de paſſione, Anſel. dialogo de paſſione, diuus Bernar. lib. de paſ. diuus Thomas parte tertia, Dionyſ. Carthuſ. lib. 4. de fid. & lib. 4. meditat. dominicæ paſſionis, Simon de Caſſia in lib. de geſtis Chriſti. Ioan. Franciſc. Picus, Landolphus Carthuſ. D. Bernardini Senen. lib. de paſs. Ioan. Taulerius, Nicolaus Eſchiuſ.

De miraculis, Auguſt. lib. 10. 11. & 12. de ciuit. diuus Thomas in diſput. quæſt. 6. lib. 3. contra gentil. cap. a 98. ad 107. Dionyſ. Carthuſ. in opuſc. Antonin. in ſumma.

De veneratione, inuocatione, canonizatione, ſanctorum, & imaginum adoratione. *Cap. XXXII.*

SYNODVS 7. vniuerſalis, Concilium Florẽt. & Triden. ext. de reliquijs & veneratione ſanctorum, Cyrillus late lib. 10. contra Iulianum,

Cypria-

Cyprianus sermone de laudibus martyrij, Ambros.lib.7.epist.59. & 60. August. homil.17. in Apocal. De Ecclesiasticis dogmatibus cap. 73. lib. de cura pro mortuis agen. cap.3.16. lib.22. de ciu. Theodoretus lib.7.& 8.de curandis græcanicis affectionibus, Damas. lib.4. cap.13.16. 17. Hieronymus contra Vigilan. Albertus Pius lib.9.contra Eras. Alanus copus, fuse, docte, & eleganter. Hosius Cardinalis Varmiens. Thomas Fasellus lib.de rebus siculis, Ioan. Faber Berengotius Abbas serm. in die dedicationis Ecclesiæ, serm. in natali martyrum, Theophidius ser. de veneratione diuorum. Frater Felicianus capitonus par.1.explicat.46.47.& 58.locorum communium, de inuoc. Sanctorum, & venerat. imaginum, parte prima, explicat. 26. 46. 53.57.& alijs in locis, Caietan. tomo tertio opusc. de canonizatione sanctorum late, Augustinus de Ancona lib. de ecclesiastica potestate, Troilus Maluetius, Gregorius Bustus, Conradus Clingius lib.4.locorum communium cap.42. & seq.

De adoratione imaginum legenda est tota Synodus 7.quæ hac de caussa potissime celebrata fuit, in qua varij citantur super hac re auctores, Adrian.I. lib. de imagin. Athanas. in sermone de imagine Christi in Beryto, Leontius episcopus Neapoleos, Sophronius Hierosolymorum episc. Basil. hom.47. Cyrillus epist. ad Acacium. August. contra Faustum. lib. de moribus Ecclesiæ cap.34. Psellius in carminibus de 9. Sy-

nodis, Gregorius lib.9.epist.39. & lib.7.epi.54. Eusebius Cæsarien.in historia Eccles.lib.7.c.14. Ionas Aurelianens. in tribus libris, Nicephorus lib.6.cap.15.16. & lib.9.cap.30.lib.10.cap.7. Theophidius Abbas serm. de sanctorũ reliquijs locus omnino legendus. Berengotius, lib.de laudibus sanctæ crucis, & lib.de mysterio ligni, Rabanus lib.de laudibus crucis. Martinus Peresius in lib. de traditionibus, Albertus Pius Carpens. lib.8.contra Eras. Michael Bucchingerus contra Lutherum, Canonistæ tit.de reliquijs & veneratione sanctorum. Lege vitas Simonis Metaphrastes, & auctores citatos pro veneratione sanctorum.

De conceptione beatæ Virginis, & de eius laudibus. Cap. XXXIII.

Missis priuatis patrum locis, quosdam citabo auctores, qui ex professo de hac re disputarunt, vbi patrum auctoritates legere poteris. Diuus Antoninus parte prima, tit.octauo, Turrecremata in tractatu de hac re. Vincentius de Castro nouo, Chrysost.Iauellus quæst.de cõcept. Petrus Vincentius Dominicanus fecit catalogum eorum, qui de conceptione scripserunt. Caietani opusculum. Ioannes Gerson cuius opusculum est omnino legendum, Ambrosius Catherinus, Carolus Phernandus de purissima concept. B.Virg.contra Vincent.de castro nouo.

D.Ber-

D.Bernard. Senen.lib. de concept. Dominicus Bolanus Venetus.de cōceptione lib.1. Frācifcus Martini Carmelita de purissima concept. lib. 7. Iacobus Vuimphelingus pro concept. B. Vir. Philippus Alberti de Nursia pro purissima concept. B. Virg. Philippus Kersiel Carmelita contra Vincen. de castro nouo. Rupertus Xaguinus ordinis S. Trinitatis contra Vincent. Petrus de verberia, alias Aureoli, in lib. de concept. B. Virg. Henricus Oyta lib. de concept.

De laudibus B. Virg. Anselmi opusculum. Bonauent. opusculo 15. & 24. tom. 2. Antoninus in summa. par. 3. tit. 31. par. 4. tit. 15. vbi multa. Carthus. in suis opusc. latissime. Bernar. in serm. in illa verba, Missus est Angelus. Canisius latissime, Francisci Costeri e societate Iesu de vita & laudibus beatæ Virginis meditationes. Albertus Mag. lib. de laud. Virg. Iacobus Vuimphelingus lib. de laudibus Mariæ, Paulus Burgensis in suo Scrutinio parte secunda, distinct. 2. cap. 2. 3. 4. & sequentibus.

De sacramentis in communi, de baptismo, circumcisione, & confirmatione. *Cap. XXXIIII.*

DE sacramentis in communi, Dionys. Areopag. de ecclesiast. hierarchia, Cyrillus, Ierosolymitanus in suis Catechesibus, Ambrosius in libris 6. de sacram. tom. 4. & lib. de mysterijs

initiandis. Damaſ. lib. 4. Hugo de ſancto Victore lib. 12. de ſacram. Gulielmus Pariſienſ. parte ſecunda, Decretum Eugenij ad Græcos & Armenos. Concil. Florentinum, & Tridentinum, & multa prouincialia concilia: vt Maguntin. & Colonienſ. Gratian. in diſtin. de conſecrat. & decretales in titulis ſacramentorum. Thomas Vualden. tomo ſecundo, Ioannes Eckius in homelijs de ſacramen. Ioannes Roſenſis contra articulos Lutheri. Hoſius Cardinalis in confeſſione polonica. Decanus Louaniẽſis, ſiue Ruardus Tapper in ſuis articulis, Iodocus Tiletanus in refutatione examinis Kemnitij, Gulielmus Alanus lib. de ſacram. Lindanus in ſua panoplia lib. 4. Diuus Thomas lib. 4. contra gent. cap. 56. Scholaſtici in lib. 4. ſenten. diſtinct. 1. &c. Petrus Soto de inſtitut. Sacerdotum. Ioannes Gerſon parte ſecunda, Petrus Emotte de ſacram. Ioan. de Burgo, Gregorius Buſtus, Nicolaus de Polue, Paullus Corteſius. libro quarto, ſuæ Theologiæ. Summa Aſten. lib. 4. Cardinalis Contareni lib. 4. Conradus Clingius toto libro quarto, de locis communibus, vbi de omnibus ſacramẽtis contra hærericos. Chryſoſto. Iauel. de chriſtiana Philoſ. parte quincta, Algerius monachus Benedictin. lib. de ſacram. Gulielmus Durandus in rationali diuin. Petrus de Aliaco lib. de ſacramentis. Iuonis epiſcopi Carnotenſis decretum, Io. Gerſon, libro de 7. ſacramen. tomo ſecundo.

De baptiſmo, præter loca ſuperius citata, in

quibus

quibus vniuersè agitur de sacramentis, placet nonnulla alia seorsim ad singula sacraméta pertinentia recensere; & pro materia de baptismo, hæc speciatim notanda sunt. Legendi sunt igitur in primis expositores sacræ scripturæ in ijs locis in quibus de baptismo fit mentio, vt Ioan. 3. & alijs similibus. Dionysius lib. de Ecclesiastica hierarchia, Gregorius Nazianz. oratione in sanctum Lauacrum, Anastasius Sinaita libro quincto in Gen. Cosmæ Hierosolymitani Hymni. Damascenus libro quarto de fide ortho. cap. 10. Gregorius Nyssenus orat. de sancto baptismo, Basilius in libris de baptismo, & oratione hortatoria ad baptismum, Tertullianus libro de baptis. Cyprianus lib. de baptismo, Ambros. lib. de his, qui initiantur, Cyrillus Ierosolim. in suis catachesibus, Chrysostomus hom. ad Neophitos, August. lib. de baptismo contra donatistas, & tract. 5. & 6. in Ioan. tract. 5. & 6. Clemens Alexandrinus libro primo pedag. cap. 6. Melchiades Papa epist. ad Episcopos Hispanos, Gelasius ad Episcopos Lucaniæ, Anastasius ad Anastasium Augustum, Leo epist. 4. 5. & 84. Pacianus lib. de baptismo, Marcus Abbas dialog. de baptismo, Thomas Vualdens. Guillelmus paris. Henricus Harphius libro primo, cap. 15. suæ mysticæ Theologiæ, Ioan. Faber de baptis. paruulorum, Bartholomæus Spinola de forma baptismi. Canonistæ de consecrat. dist. 4. & tit. de baptismo & eius effectu; & cócilia fere omnia aliquid

de hoc sacramento dicunt. Venantius Honorius Fortunatus, Paulinus Nolanus Episcopus, Bruchardus Vormacien. de ritibus baptismi. De baptismo infant. contra anabaptistas, Gregorius Cassander, qui patrũ auctoritates collegit. Scholastici 4. sent. a dist. 3. ad 6. Richar. de sancto Victore lib. de baptismo Christi.

De Circumcisione, Euthymius in panoplia. tit. 8. Damasc. lib. 4. de fide cap. 26. Zeno Veronẽ. episc. lib. 3. ser. 8. Cyprian. serm. de circumcis. & lib. contra Iudæos, August. lib. 2. contra Pelag. & Cœlestin. Hieronym. tomo 4. Ambrosius varijs in locis in suis epist. & lib. de circumcis. Origenes & alij expositores in epist. Pauli ad Romanos, Gulielmus Parisiensis lib. de legibus, Aug. contra Iulian. Iustinus dial. cum Triphone, Ecbertus canonicus Bunnens. sermo. 6. & 8. Schol. lib. 4. sent. dist. 3. Finus Ferrarien. in suo Flagello contra Hebræos multa.

De Confirmatione, Clemens Romanus epist. 4. & lib. 3. constit. cap. 10. 16. & 17. & lib. 7. cap. 44. Fabianus Papa epistola decretali tomo primo conciliorum, Melchiades in epistola ad episcopos Hispaniæ, qui locus est illustris; Gregorius epist. 9. libro tertio, Concilium Florent. & Trident. & nõnulla alia prouincialia, Dionysius Areopag. de Ecclesiastica hierar. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi. 3. Damasc. lib. 4. cap. 10. & 26. Cypria. lib. 1. epist. vltima, Rabanus lib. 1. de institut. clericorum. cap. 30. Amalarius lib. 1.

de

de officijs Ecclesiasticis. Hugo lib. 2. Scholast. in 4. dist. 7. canonist. de consecrat. dist. 5. a can. primo ad 8.

De Eucharistia, & Sacrificio Missæ. Cap. XXXV.

INNVMERI fere sunt scriptores, qui de hoc sacramento aliquid litteris commendarunt, & præsertim his nostris temporibus, quibus hæretici tam varie, & tam pessime de hoc singulari Christi domini in nos beneficio, senserunt, quorum bonam hoc loco partem recensebo. Dionysius Areop. in lib. de ecclesiastica Hierarchia, Cyrillus Hierosolym. catechesi 4. Basilius & Chrysost. in suis liturgijs. Damasc. lib. 4. de fide. c. 14. Cyrillus Alexan. lib. 8. contra Iulian. Faustus Regiensis, siue Eusebius Emissenus auctor latinus, ser. de corpore Domini. Lanfrancus episcopus Canthuariens. contra Berengarium, Ecbertus Canonicus Bunnens. serm. 11. & 12. Cyprian. epist. 3. lib. 2. Gratianus de consecrat. dist. 2. per totam. Stephanus Neduensis episc. lib. de sacramento altaris. Paschasius Abbas lib. de corpore Domini. Antonius Monchiacenus de veritate corporis Christi in sacrificio, Benedictus Vuierus monachus de sacramento Euchar. vbi habes magnam copiam auctoritatum. Camilli Cautij de Sacramento Eucharistiæ, Christophorus Madridius Iesuita de frequenti vsu Eucharistiæ

Claudius Espenceus lib. 5. de Euchar. de vtraque missa publica, & priuata, Cladius de Sanctes Theologus Sorbonens. de communione sub vna specie. Franciscus Turrianus de Eucharistia. Nicolaus Menius contra Vbiquitas, Petrus Scarga e societate Iesu contra Caluinum. Ioan. Anton. Delphinns lib. 2. de ecclesia, Hosius Cardinal. in confessione Polonica a cap. 44. Lindanus lib. 4. panopliæ a cap. 57. Peresius Aiala lib. de traditionibus par. 3. Ioan. Cochlæus in discussione art. 11. & 13. Augustanę confessionis. Ioannes a Dauentria in confutatione eorundem articulorum. Ioannes Hoffemeisterus in iudicio de eisdem articulis. Chrysostomus Iauellus lib. de philosophia christiana parte quincta, tractatu quincto. Gramineæ de Vigilijs lib. de sacramen. Eucharistiæ contra Caluin. & vbiquitas. Martinus Schemagius de præsentia Christi in sacram. lib. 3. Gregorius Vincelius de Eucharistia contra hæreticos. Ioan. Garetij testimonia patrum de corpore Christi. Ioan. Hosman tracta. de communione sub vtraque specie. Gregorius Cassander de liturgia, siue missa, & de collectis suse, Michael Bucchingerus de Eucharistia contra Lutherum, Isidorus Hispalen. episc. libro de corpore & sang. Domini & de officio missæ lib. 1. Io. Gers. de cōmunione sub utraque specie par. 1. Sanctes Pagninus in sua Isagoge. Expositores sacræ scripturæ in illis locis, ubi fit mētio de hoc sacram. Finus Ferrarien. lib. 8. fuse, Sa

uona-

uonarola lib. 3. de ueritate fidei. Laurentius Iustinianus lib. de sacram. altaris, Bessario Cardinalis de Euchar. lib. 4. Ægidius Romanus lib. de corpore Christi. Hidelbertus lib. de sacram. altaris, Algerius monachus benedictinus de Sacram. altaris lib. 3. Io. Faber de sacrif. missæ Matthęus de Cracouia de celebrat. mis. Henricus Institor de Sacram. Euchar. Caietan. in opus. de celebra. de valore orationum dictarum in die festo, de communi. sub vtraque spetie, & Dion. Carth.

De sacrificio missæ, Io. Faber lib. 2. 3. 4. & 5. de missa Caietanus tractatu de hac re. Rosensis lib. de uisibilio sacerdotio. Gregorius Cassander de Liturgia, siue missa, & de collectis suse. Ambrosius Catharinus lib. de veritate incruenti sacrificij, Martinus Peresius lib. de traditionibus par. 3. consideratione 4. Ioannes Echius de Sacrif. missæ, Gaspar Scargerus in tractatu de missa Io. Driedo lib. 4. de diuinis scripturis c. 5. par. 4. Iodocus Tiletanus in apologia pro Concilio Trident. Decanus Louaniens. art. 16. Albertus Pighius lib. 4. Hierarch. eccle. Antonius Demochar. libri 4. de hac re. Castro lib. 10. de hæresibus, Hosius in confessione Polonica c. 41. Lindanus lib. 4. Panopliæ a c. 37. & seq. Cano lib. 10. de locis Theol. c. 13. Nicolaus Plouæus, Guilelmus Alanus lib. 2. de Euchar. Gregorius de Valenza in tractatu, & apologia de sacrif. missæ. Iacobi Pontelini canonici Burgens. de liturgia latinorum tres tomi. Scholast. 4. sent. a dist. 8. ad 13.

Alex.

Alex.Hal.par.4. Canonistæ de conf.dist.1.& 2. & tit.de celebrat. missarum.

De Sacramento pœnitentiæ & confessionis. Cap. XXXVI.

CONCILIVM Florentinum de vnione Armenorum, Tridentinum sess.14.& non nulla alia prouincialia, & priuatim Coloniense, quorum multa habentur apud Gratian. in dist. de pœnit. & 23.q.3. & in his locis Turrecremata. & in decret.tit.de pęnit.& remissionibus, eodem tit.lib.6. & in Clemen. & Bulla Leonis X. contra Lutherum. Chrysost. homeliæ nonnullæ tomo 2. de pœnit.& compunctione. B. Ephren. serm.de pœnit.& compunctione, Basilij orat.de pœnit. Theodoretus in epitomis diuin. Zenonis Veronens. episc. & Cæsarei Arelatens. episc. sermones, Beatus Fulgentius epistola septima, & libro de pœnitentia, Tertullianus libro de pœnitentia, Cyprianus contra Nouatianum, & sermone de lapsis, Ambrosius libro de pœniten. & in hortatione ad pœniten. August. lib. de vera & falsa pœnit. libro de vtilitate pœnitentiæ, lib. de contrit. cordis. tomo 9. Isaac Syrus lib. de pœnit. Cornelij epistola ad Ecclesiam Antiochenam contra Nouatum, Pacianus Barcilionensis episcopus in epistola ad Simpronianum, & alia epistola omnino lectione digna de pœnitentia, & confess. Ioannes Gerson in Magnificat.

Scho-

Scholastici in lib. 4.sent.distin.14. & sequen.vsque ad 22. & speciatim Ioannes Maioris, Paludanus, Martinus Ledesma Richardus, sotus, &c. Adrianus in 4.sent. & in quolib. Alexander Halens. par.4. Richardus de S. Victore libello de Clauibus, Hugo de Sancto Victore lib.2. de Sacram. par.14. Diuus Thomas de forma absolutionis opus.22. & de modo confitendi opus.64. Bonau. opusculo 9. tomo 1. de ratione administrandi sacramentum pœnitentiæ, & opusc.11. de ratione confitendi peccata. Medina Codic. de pœnit. Andreas Vega super Concilio Trident. Ioan. Baptist. Mantuan.lib.de pęnit. Henric. de Gandauo lib. de pœnit. Thomas Vuald. lib.2.cap.135.& sequen. Melchior Cano relect. de pœnitent. Petrus a Soto, & omnes fere qui scripse contra Lutherum & modernos hæreticos, ut Echius, Rofensis, Decanus Louaniensis in suis articulis, Hosius, Vincentius Gencharius contra Lutherum, Albertus Pighius controuersia 4. Albertus Pius Carpen. lib.19. contra Eras. Ioannes Gropperius in Enchiridio, Dieghus Payua lib.8.orthodoxarum explicationum, Iacobus Latomus contra Oecolampadium de confessione secreta, Alphonsus a Castro contra hæreses, summa Astensis lib. 5.Nauarra in commentario in 7.dist.de pœnit.locus illustris, Summistæ omnes uerbo pœnit. confessio, & satisfactio. Petrus Blesensis Archidiaconus lib.de confess. auriculari, Marianus Victorius Reatinus lib. de utilit.cõ

fession.

fession. Nicephorus epistola ad Theodosium, Lindanus in suis dialog. lib. 2. Caietanus in opusc. de contritione, confessione, satisfactione, de pollutione ex auditione cõfessionis, de ministro sacramenti pœnitentiæ, de iniunctis pœnitẽtijs, de sigillo confes. de quo Sotus lib. de tegendo secreto. Ioan. de Indag. Carthus. lib. de uera & falsa pœnit. lib. de modo confitendi. M. Marulus libro 4. cap. 9. 10. & 11.

De purgatorio, indulgentijs, & iobelæo. *Cap. XXXVII.*

DE purgatorio in Cõcilio Florentino, & Tridentino decernuntur quædam. Expositores primæ epistolæ Pauli ad Corinthios cap. 3. in illa verba, Saluus fiet quasi per ignem. Ecbertus Canonicus, Bunnensis serm. 9. contra Catharos, Cæsarius episcopus Arelatens. multa de purgatorio in suis sermonibus, Damascenus lib. de ijs qui in fide obdormierunt, vbi de oratione pro defunctis, Conradus Clingius, lib. 4. cap. 49. & seq. F. Felician. par. 3. explicat. 30. Scholast. 4. sent. distin. 46. Ioan. Faber. Ioannes Garetius lib. de oratione pro defunctis vbi habes congestas multas patrum auctoritates, Ioannes Latomius in explicat. art. 6. Louanien. Iodocus Clichtouæus lib. de purgatorio, Alphonsus a Castro verbo, purgatorium, Martinus Peresius Aiala lib. de traditionibus, Claudius Coussord contra

Vualden-

Vualdenses, Caietanus tomo 1.tract.23. & 24. Franciscus Orantius lib.5. de locis catholicis, Ambrosius Catharinus lib. de veritate Purgatorij, Hugo Herianus de egressu animarum ab inferis, M. Marulus lib.5. cap.11. Rosensis artic.38. contra Lutherum, Ioannes Echius lib.4. de purgatorio, Bunderus in suo compendio titu.18. Theodorus Peletani de purgatorio, suffrag.&c. Antonius in summa par.3.tit.32. Vincentius Gencharius cōtra Lutherum Cœlius Rodigin.lib.10.Belarminus.Bernardus de Lutzemburgus lib.de purgatorio.

De indulgentijs disputant Scholastici in lib. 4.sent. dist.20. Caietanus multa de indulg. tracta.1. opusculorum. Antoninus in summa par. 1.tit.10. Conradus Clingius lib.3.de locis commun. cap.14. Raynerius in Pantheol. Ioannes Echius in Enchirid.cap.24. Rosensis art.17.contra Lutherum, Ioannes Gerson parte 2. Gregorius Bustus, Summistæ verbo, indulgentia. Thesaurus cœlestis indulgentiarum italice. Pelbartus in Rosario par.4. Adrianus in 4. in materia de indul.Castro de hæresibus verbo,indulgētiæ. Iosephus Angles. quæst. de indulg. Anton. Rosellus Patauinus, Ludou. Bologninus,Bonon.de indulgentia plenaria,Felinus Sandęus Ferrar.

De Iobelęo, Ioannis Ananiæ tractatus, Stephani Notij explicatio breuis Iobelęi, Cyrilli Franci Bononiensis commentarius, Martinus Nauarra de iobelęo & indulgentijs.

De oratione, horis Canonicis, & traditionibus. Cap. XXXVIII.

DE oratione habes quædam apud Clementem Alexandrinum libro 6. Stromatum. Legendæ sunt duæ pulcherrimæ orationes diui Chrysostomi de oratione, Nili Abbatis de oratione capita centum lectione omnino digna, Singulare opus Gulielmi Parisiensis de rhetorica diuina, quod habetur in prima parte. Dionysius Carthusianus latissimæ & exactissime in suis opusculis. Cassian.lib. 2. & 3. Alexander Halensis parte 4.quæst.88.& seq. Late Ioannes Rofensis tract. de orando Deo, Summistæ hoc titulo, Alphonsus a Castro contra hæreses verbo, oratio, Medina tract.6. de oratione, Scholastici in 4.sent.dist.15. Diuus Thomas 2.2.quæst.83. Iosephus Angles quæst. de orat. Richar. de Sancto Victore lib. de oratione mentali; Ioan. Gerson de oratione, & eius valore tomo 3.

De horis Canonicis, Nicolaus de Ploue Gerardus Theutonicus, Io. de Lignano, Albertus de Ferrarijs. Martinus Nauarra de oratione & horis canonicis, & miscellanea de oratione, & præsertim de Rosario B. Mariæ. & in c. Quãdo, Summistæ hoc titulo. Iosephus Angles in quæstione de horis canon. summistæ & maxime Syluester verbo, Hora canonica, Sotus lib. 10. de iust. & iure, quæst. 5. Castro verbo, Templum lib. de hæresibus. Qualiter canendum apud Gratian. dist.

91. & 92.

91. & 92. De horis can. Henricus de Hassia. Franciscus Zabarellus de horis canonic. Ioan. Echius.de orat.& horis canon.

De traditionibus, ritibus, & ceremonijs Ecclesiæ, Tertullianus libro de præscriptionibus, Epiphanius in compendio, Vitæ Simonis Metaphrastis, Lyppomani, & Laurentij Surij sanctorum vitæ. Victoris Vticensis historia, Ioannes Belethus in rationale diuinorum: qui auctor floruit ante 400.annos, Theodulphi Aurelianēsis lib. de Ecclesiasticis obseruationibus, Ecbertus Canonicus Bunnensis in suis sermonibus, & speciatim sermone tertio. Martinus Peresius Aiala ex professo, in libro de traditionibus, Albertus Pius Carpensis lib.6.& 7.contra Erasmū, Ioan. Ecchij Enchiridion, Albertus Pighius de hierarchia Ecclesiastica libro primo, Conradus Brunus lib.de ceremonijs, Ioan. Cochleus, Matthæi de Cracouia Rationale diuinorum lib. 7. Melchior Cano libro tertio, de locis Theologicis, Rationale diuinorum, Conradus Clingius lib.3.de locis communibus a cap.26. per multa cap. F. Felicianus capit. in explicationibus locorum commun.vtriusque testam.vbi varijs in locis defendit ritus & traditiones contra hæreticos, Ioan.Faber.Vienen. episc. Iuonis decretum, Turrecremata libro de aqua benedicta, Ludouicus Maioranus multa de traditionibus in Clypeo Ecclesiæ.

De Sacramento ordinis, extremæ vnctionis, & de censuris. Cap. XXXIX.

DE hoc Sacramẽto habes nõnihil apud Dionyſium Areopagitam lib. de Eccleſiaſtica hierarchia cap. 5. legendus eſt Chryſoſt. in libris de ſacerdotio, D. Hierony. de ſeptem gradibus Eccleſiæ, tomo 4. Ambroſius lib. de dignitate ſacerdotali, Ecbertus late ſermone 5. Gratianus in decretis a diſt. 51. ad 59. & a diſt. 60. ad 81. De continẽtia Clericorum a diſt. 27. ad 33. & cauſſa 9. per totam. Et in decretalibus in varijs titulis de clericis, & de clerico, non ordinato, ordinato per ſaltus, &c. corpore vitiatis, qui ordinem furtiue ſuſcepit, Ne clerici, vel monachi, &c. & in libro ſexto, & Clementinis. Concilium Trident. ſeſſ. 23. Scholaſtici in 4. ſent. diſt. 24. 25. &c. Albertus Pighius lib. 2. hierar. Eccleſiaſt. Summa Aſtenſis lib. 6. De cœlibatu ſacerdotum Clicthouæus contra Lutherum, De cœlibatu non abrogando Thomas Campegius, Robertus Aboricenſis de ſacro cœlibatu, Marquardus de Suſannis Vtinenſ. Caietani opuſculum de ſacri ordinis collatione, quæſtio de modo tradendi, ſeu ſuſcipiendi ſacros ordines. Diuus Thomas lib. 4. contra Gentiles cap. 74. & ſequent. Alphonſus a Caſtro de hæreſibus verbo, ordo. De miniſtris Eccleſiæ apud Gratian. diſt. 21. 23. & 24. De officijs ſingulorum, diſt. 25. & in decretalibus in

ſuis titulis, Guliel. Duran. lib. 2. Rationalis. De clauibus, Scholaſt. diſt. 18. & 19. Alexan. Halen. par. 4. quæſt. 19. & 20. Turrecrem. lib. 1. ſummæ de Eccleſia, a cap. 93. Richardus de ſancto Victo re libello de clauibus, Victoria in duabus relectionibus de hac re. Pelbartus in Roſar. par. 4.

De Sacramento extremæ vnctionis, Innocentius Primus epiſtola 1. ad Decentium Epiſcopũ Eugubinum, cap. 8. Innocentius Tertius, capite cum veniſſet de ſacramenti vnctione, Cõcilium Florent. de vnione Armenorum, Tridentinum ſeſſ. 14. & nonnulla concilia prouincialia: vt Gabilionenſe 2. can. 48. Vormaciẽſe can. 72. Aquiſgranen. 2. can. 8. Scholaſtici in 4. ſen. diſt. 23. Diuus Thomas lib. 4. contra gent. cap. 73. Bruchardus lib. 4. can. 75. Cõradus Clingius lib. 3. locorum commun. cap. 39. & 40.

De cenſuris, de excommunic. Scholaſtici 4. ſent. diſt. 18. Alex. Halen. quæſt. 81. Auguſt. epiſt. 75. de irregularitatibus & diſpenſat. diuus Bonauent. opuſc. 10. tomo primo. De excommunicatione B. Antoninus, Franciſcus de platea, Iacobus de Beluiſio, Ioãnes a Capiſtrano, Io. Echius, Nicolaus Plonius de irregularit. excommunicat. & interdicto, Ioan. Faber. Celſus Mapheus Veronenſ. de interdicto Eccleſiaſtico: Summa Aſtenſis lib. 7. late de excommunicat. Ioannes Gerſon parte ſecunda, Thomas Campegius, Didacus Couarruuias in conſtitutionem, Alma mater, Summiſtæ in proprijs titulis, & ſpecia-

tim Summistę canonici, vt Hostiensis, Gofredus, &c. De irregularitate beatus Antoninus. Pelbart. in Rosario par. 4. de excommunicat. & irregul. Canonistæ de sententia excommunicationis. Caiet. in opusc. quęst. de excommunic. De casuum episcopo reseruatorum, & de censuris, liber auctore Lælio Zecco. Candelabrum aureum parte secunda, de Ecclesiastico interdicto Ioannes a Lignano, Ioannes Calderinus, De excommunic. apud Gratianum 24. per totam, & 26. quæst. 6.

De Sacramento matrimonij. Cap. XL.

DE hoc Sacramento legendi sunt expositores diuinæ scripturæ in 2. & 9. cap. Geneseos, in caput 5. & 9. Matthæi, & in cap. 10. Marci, & Lucæ 16. Et in Ioannem in historia de nuptijs celebratis in Cana Galileæ, & alijs in locis, vbi dantur leges matrimonij in lege Veteri. Sacri canones, de adulterijs, clandestina desponsatione, de cognatione legali & spirituali, de cōiugio leprosorum, seruorum, consanguinitate, & affinitate, conuersione coniugatorum, de eo qui duxit in matrimonium eum, quam polluit, de frigidis, sponsalibus, sponsa duorum, & alijs, ad hanc materiam pertinentibus, libro quarto, per totum, Et in sexto, in his locis canonistæ. In decreto apud Gratianum distinct. 27. quęstio. 1, & 2. & 28. vsque ad 33. de pœnit. q. 4. & 5. &

34.& 36.per totam. in his locis Turrecremata, Hostiensis in summa.Habes etiam multos auctores collectos in tomo 10.tractatuum. Ioan. Andreæ,Ioannem Brunelli,Ioannem Lupi,Stephanum Costam,& alios. Iurisperiti institut. lib.1. tit.de nuptijs,& in ff.de ritibus nuptiarum,Sylua nuptialis, Vasquius lib.1. quæst. illustr. Couar.in epitomis in quartum librum decretaliũ, locus omnino consulendus. Vacouius lib.1. tit. 3.4.& 5.Scholastici in 4.sent. dist. 26. vsque ad 42.distinctionẽ,& speciatim,Paludanus, Adrianus,Dominicus Sotus,Richardus, &c. D. Thomas lib. 3. contra gentiles, a cap. 123. & lib.4. cap. 78. Franciscus Victoria relectione de matrim.Petrus a Soto in suis institut.sacerdot. Pelbartus in Rosario par.4.Antoninus in parte tertia, tit.1. & sequent.fuse. Summistæ verbo matrimon.nuptiæ, sponsalia, & alijs huc pertinentibus,Altisiodor.lib.4.summæ, Gulielmus Parisien.tract.de matrimon.Hugo lib. de sacramen. Thomas Vualdens.Summa Astens.lib.8. late: Albertus Pius Carper.lib.18.contra Erasmum. Gaietanus in suis opusc.de cõtractu matrimonij de vsu matrimon. quæstio de matrimonio, de dispensatione matrimonij cum Ecclesia occidẽtali, de redditione debiti inter coniuges altero eorum existente in adulterio, de coniugio cum relicta fratris. Ex modernis multi qui scripserunt de diuortio, Robertus Genalius, Thomas Campegius, Catherinus, Gaspar Sangerus de

matrimonij indiſſol. contra Lutherum, Ioannes. Nicolai Arelatani de ſecundis nuptijs, Bartholomæi Spinæ de poteſtate Papæ in diſpēſandis gradibus prohibitis. Alphonſus a Caſtro lib. de hæreſibus verbo, Matrimonium, nuptiæ, & coitus. De Bigamia, Ioannes Montaigne. De conſanguinit. & affinit. Gregorius Rhamnuſius, Hieronymus Mangiaria Papienſ. Stephanus Coſta Luſitanus. Ex ſacris Concilijs, Concilium Lateran. ſub Innocentio III. par. 4. Antiſiodorenſ. vbi de gradibus prohibitis, Bracharenſe tertium, Tribunienſe, vbi multa, Colonienſe in ſuis inſtit. Florentinus de vnione Armenorum, Trid. ſeſſ. 24. & nonnulla alia, Ex antiquis patribus, Clemens Alexandrinus in libris Stromatum, & maxime lib. 2. & 3. Leo Papa epiſt. 77. ad Nicetam epiſcopum Aquileien. & epiſt. 90. & 92. Syricius Papa epiſt. 1. & 2. cōtra Iouin. Fulgentius lib. de bono coniugali, Tertul. in exhortatoria ad caſtit. & ad vxorem, ſed caue quod videtur ſentire de bigamia, ſeu ſecundis nuptijs. Epiphanius contra hæreſes pertinentes ad hanc materiam, Theodoretus in epitomis diuinorum, vbi ſpeciatim de ſecundis nuptijs. Auguſt. de bono coniugali cōtra Iouinianum, lib. de adulterinis coniugijs, nonnihil lib. 14. de ciu. lib. de bono viduitatis, lib. 9. de Geneſi ad lit. c. 3. & lib. de ſancta virg. Gregorius Nazian. oratione hortatoria ad virgin. vbi de diuortio, Sixtus III. lib. de caſtitate, Hieronymus contra Iouin. epiſt. ad Hebidiam. Hugo de S. Vi-

ctore lib. de nuptijs & concupiscentia. Plato lib. 6. de legib. Stobeus ser. 65. Cęlius Rodig. li. 28. Camp. orat. de laud. matr. Multa inuenies huc pertinentia apud Tiraquellum de legibus connubialibus, locus legendus. De nuptiarum ritu Barnabas Yssoritius Gallus, de nuptijs legitimis, Ioannes Boschæus, de secundis nuptijs, Nicolaus Faianus Viterbiens.

De resurrectione, iudicio, & inferno. Cap. XLI.

PRo materia de resurrectione legendus est Tertull. lib. de resurrectione carnis, vbi elegantissime & subtilissime disputat contra Marcionem. Athenagoras lib. de resurrectione, Iustinus martyr in quæstionib. ad orthodoxos, & in apologetico, 3. Ephrem ser. 2. 3. 10. & 17. Theodoretus in epitomis diuinorum, titulo de resurrectione, & lib. 9. de prouid. & lib. 11. de cur. grę can. affect. Gregor. Nyss. lib. 4. de creat. hominis cap. 23. & sequent. & in disputat. de anima & resurrectione cum sorore sua Macrina, Chrysost. hom. de resur. Damascenus lib. de Antichristo & resurrectione lib. 4. de fide, cap. 27. & 28. Multa de hac re habet Origenes in dialogo de recta in Deum fide, Eusebius Cæsariensis lib. 11. de præparatione Euangelica, Epiphanius hæresi 63. & in Ancorato. Irenæus lib. 5. contra hæreses vbi multa scribit ad hanc materiã pertinẽtia, Amb.

lib.

lib.acęphalo de hac re,& oratione de fide resurrect.tom.3.Cyrillus lib.4. in Ioan.Hierony.epi. ad Eustochium,& ad Laurentium. Aug.lib.20. & 22. de ciuit. & in Enchirid. vbi breuiter, sed egregie de hac re disputat; Gregorius Papa lib. 4.Moralium & cap.30.Sanctus Maximus hom. 3.&.4.Clemēs Romanus lib.1. constitutionum cap.8.Arnobius lib.2.& 5.contra Gentes, Aurelius prudentius lib.de resurrectione carnis. Zeno Veronensis episcopus lib. 3. suorum sermonum, serm. de resurrect. quo nihil potest videri elegantius, Gulielmus Parisiens. par.1. & 2. de vniuerso, Dionysius Carthus. in suis opusc. Beatus Paulinus Nolanus epist.44. Franciscus Georgius in suis canticis,to.7.cant.3.latissime, Carolus Bouillus de resur.lib.2.Scholastici in 4. sent. dist.43.& sequen. Andreas Mocenicus lib.1.suæ Theologiæ, Aug.Dathus lib.vltimo de immort. animę. Io.Fran.Sforzaninus de orig. Antichristi.

De extremo iudicio, omnes fere, quos hactenus citaui,& speciatim Iustinus in admonitorio, & lib.de monarchia, Eusebius Cæsarien.lib.11. de præparatio.Euangel. Sixtus III. epistola de malis doctoribus, Theodoretus lib. de curandis græcanicis affection. August.lib.20.& 21. de ciuit.vbi multa. Guliel. Parisiens. lib. de vniuerso Antonin. par.1. titu.7. Marcus Marul. toto lib. 6.Scholast.in 4.loc.cit.diuus Thomas lib.4.contra gentiles cap.79.& sequent.Dionys. Carthus. legendus in suis opusc, Paulus Cortes.lib.4. suæ

Theolo-

Theologiæ. De inferno. Schol. 4. sent. dist. 50. Vincent. in Spec. Raynerius in pantheolog. August. Steuch. lib. 10. de peren. Philos. Richardus de sanct. Vict. lib. de potestate iudiciaria in extremo iudicio, Ioannes Faber de extremo die iudicij. Pelbartus in Rosario, par. 4.

De fine hominis, seu beatitudine, & vita æterna. Cap. XLII.

DE humana felicitate Clemens Alexandr. lib. 2. Stromatum circa finem, Theodoretus lib. vltimo de curandis græcanicis affectionibus, Eusebius Cæsariens. lib. 11. de præparatione Euangelica cap. 2. Basilij homel. Damasc. lib. 2. Aug. lib. 8. 9. 11. 12. 18. 19. 22. & 23. de ciuit. Dei, & lib. de cognitione veræ vitæ, epist. Boethius lib. 2. 3. & 5. de consolatione philosophiæ, Cicero lib. de finibus, & in prima Tusculana, Aristot. lib. 1. & 10. Ethic. & ibi philosophi morales, Diogenes Laertius de vitis Philosophorum. Augustinus Steuchus lib. 10. de perenni philos. Ioan. Franciscus Picus lib. 1. examinis doctrinæ gentium cap. 17. Dionys. Carthusian. in suis opusc. de felicit. animæ. Antoninus in summa par. 3. titu. 50. Ægidius Romanus libro de influentia Dei in beatos, Cœlius Rodigin. lib. 4. Flam. Nob. lib. tres. Scholastici dist. 45. & 49. quarti sent. Diuus Thom. 2. 2. in principio. & libro 3. contra Gentiles vbi per multa capita de fi

nis natura, de vltimo fine omnium rerum, & de felicitate humana. De summo bono Constantius Rogerius Gallus. Plotinus enneade prima. Chrysostom. Iauel. de christiana philos. part.8. Ludouicus Viues lib.1. de fide christiana. Mar. Masul.lib.6.c.12.&15.Baptista Mantuan.lib.de beata uita Marsil. Ficin. De falso & vero bono Platinæ dialogi tres, Pelbartus in rosario par.4.

Citantur nonnulli alij scriptores pro varijs materijs legendi. Cap. XLIII.

CONTRA Hebræos, ex professo integris operibus hi auctores scripsere, Isidorus libro ad sororem. Prudentius in libro contra Iudęos, Galatinus, Finus Ferrarien.in suo Flagello, Victoria Porchetti, Iulianus Pomerius lib.tres, Petrus Alphonsus, Paulus Venetus, Tertullianus lib.cōtra Iudęos, Cyprianus in lib.ad Quirinum Damascen. lib.4. de fide cap.24. Eusebius Cæsarien.lib.1. & 2.de præpar. Euāgelica, Aug.epist. 200.creatione cōtra Iudęos to.6. Chrys. homelię 5.to.1. Ludouicus Carretus epist.ad Iudæos. Paulus Burgensis in suo scrutinio. Raphael Aquilanus italice. Hamulus episcopus Lugdunen. Iacobus Perez de Valentia in tractatu, contra Iudæos, quæstiones quinque. Lyranus lib.1.Io.Bacconus, Ludou. Viues lib.5.de verit.fid.Christ.

Historiæ ecclesiasticæ scriptores. Abdias Babylonis episcopus, Sulpitius Seuerus cū annotationib.

nib. Petri Galesini,& Sigonij. Dorotheus episcopus, Haymonis Alberstaten. epitomæ hist. ecclés. Victor vticẽs. Theodoretus, Sozomenus, Socrates, quibus collecta est vna historia, quæ tripartita & ecclesiastica historia dicitur, Eusebius Cęsariensis, lib. 8. quibus accesserunt duo per Rufinũ Nicephorus, qui fusissime omnium, Beda. Paulus Diaconus, Paulus Orosius, nuper Cæsar Baronus eccl. annales, Hegesippus lib. 5. hist. eccle. Euarigius monachus scripsit sex lib. Antonin. Chronic. libri tres, Petrus Comestor, &c.

Summistę, & scriptores casuũ consciẽtię, summa Antonina, Syluestrina, Astensis, Tabiena, Armilla, Pisanella, siue magistrutia, a Bartholomęo pisano edita, Caietana, Corona, Pacifica, summa confessorum, Angelica Baptistina, seu Rosella, Martini Nauarrę, Raymundi, summa sacramentorum Victoriæ, summa peccatorum Sebastiani Medices, Scrutinium sacerdotale, Candelabrum aureum ecclesię, Institutio confessionum Bartholomæi Medinæ italice ex idiomate hispano, Responsiones casuum conscientiæ per Ludouicum de Boia Lusitanum, cui est annexa institutio pro confessoribus in materia de contractibus, italice, Directorium Polanci pro confessoribus, Manipulus Curatorum, &c.

Scriptores locorum cõmunium, Diuus Bonauentura tomo 1. opusculo 12. qui libros quattuor locorum communium ex sanctis patribus collegit, Ludouic. Granat. loci communes, Ioan.

Da-

Dadræus, Andreas Ebracens. Antonij monachi cognomento Melissæ, loci communes, &c.

Scriptores in fauorem & laudem religionis Christianæ, Orig. contra Celsum, Iustin. martyr in duabus apologijs, Tertul. in apologetico, Cyrillus contra Iulianum, Theophilus contra Autolycum, Euseb. Cæsar. de præparat. & demonst. Euang. Arnobius contra gentes, Theodoretus in libris de curan. gręcan. affect. Tacian. Assyrius, Lactan. Firm. Aug. in lib. de ciuit. Io. Fran. Picus, Mars. Fic. lib. de relig. Sauona. in triũpho crucis, Adrian. Cardi. in libris de vera philos. Rupertus Tuitien. de victoria verbi Dei, Medina de recta in Deum fide, Lud. Viues in libris de verit. fidei Christ. Aug. Dathus de laudib. relig. Christ.

De formandis concionibus, Aug. in libris de doctr. christ. Laurent. a Villauincentio in 3. libris de hac re. Alard. Æmesterredaini introductio ecclesiastes, Lud. Granat. & August. Valeri9 Rhetorica, Thesaurus concion. Francis. Panicar. Amb. Quistellius, Lucas Ballionus italice. Extat, ut audio tabella Fratris Angeli Rocchæ ubi citantur scriptores huc pertinentes.

De studij rerum diuinarum laudibus, & hortatione, Hieronym. ad Pammach. Hugo de S. Vict. lib. 2. de sacram. Bonau. opusc. principiorum Theol. & opus. de reduct. artium ad Theol. Conradus Vimpin. Io. Gerson de cõsolat. theol. Petrus de Aliaco lib. de laud. scrip. Adri. Cardi. lib. 4. cap. 18. & 23. Petri Cocburni oratio, Ti-

mo-

mothęi Circhui oratio de propag.ſcripturę,Hieronym. Zanchij oratio de danda opera literis ſacris,Roberti Foliettæ hortatio ad ſtudiũ Theol. Ioan.Iorce præconium ſcripturæ, Matth.Smalcaldeſij oratio de ſtudio Theolog. non deſerendo, F.Barthol.ſpina de præſt.ſacræ Theol. Omnes fere Scholaſt. in prolo Mag.in 1.ſent.Nos in libro Fons vitæ & ſapientiæ late.

Atque hoc loco in huius libri cõfectione,multis de cauſis mihi conſiſtendum eſt,in quo conficiendo,non potui eã diligentiam adhibere,quæ neceſſaria fuiſſet. Animum iuuandi, chriſtiane lector ſpecta, & ſi quid in locorum citatione erratum eſt, ignoſce, cum per temporis anguſtias non potuerim,ſingula loca conferre, & ſingulos auctores conſulere. quod igitur do accipe,perfectius quiddam alias accepturus.

Quo loco te monitum velim,me in citãdis auctoribus duos indices,veterem,& nouum adhibuiſſe,ne quem minus probatum citarem, quod ſi quis fortaſſe ſubrepſit; cum nonnullos adſcripſerim, ab alijs citatos, non adſcriptum putes: & ſi in quem fortaſſe incideres, expunge, dele, vre: cum ex omnium hominũ memoria tollendi ſint, qui ſuis ſcriptis veritatem catholicam, quam ſemper profeſſus ſum, & profiteor, & ad ſanguinem vſque, cum Eccl.Rom.ſemper profitebor,delere conati ſunt. Nec facile fuit in tanta auctorum copia,nominum varietate,ſimilitudine,& ſcribendi ratione diuerſa,non labi: & ne la-

berer,

berer, semel & iterum hūc indicem Inquisitoris censuræ subieci, eique hanc meā declarationem ostendi, quam ad omnem culpam vitādam satis esse, voce ipsa declarauit. Et vt planius, quā omnem culpam vitare velim intelligas, aliquid spe ciatim dicam. Cum cito Io. de Indag. cito illum Carth. cū cito quosdam, quorum aliquod opus est prohibitum, alia vero non ita, vt Sauonarolę, Æneæ Syluij, &c. quæ conceduntur cito. ex om nibus autem, propter varietatem scribendi, duo Io. post impressionē, dubij sunt, unus. p. 726. ver. 19. alter p. 788. ver. 3. citatur. Audio etiā fore, vt statim alius index prodeat, vbi fortasse aliqui ex citatis erunt, a quibus tunc tibi cauēdum erit. Re stat igitur, christianę lector, vt quod iuuādi cau sa, non sine summo labore præstitimus, boni æquique consulas, & nostris laboribus, quales quales sint, vtaris, donec in Dei gloriam, tuam que vtilitatem scholasticas disputationes in vniuersam Theologiam in lucem, Deo fauente, dabimus, cui sit honor & gloria in sæcula.

Libri Sexti Finis.

Laus Deo, Opt. Max. & Beatæ Virgini Annuntiatæ.

